МӘДЕНИ МҰРА

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ТУРАЛЫ ТҮРКІ ДЕРЕКТЕМЕЛЕРІ

IV ТОМ

МӘДЕНИ МҰРА

“МӘДЕНИ МҰРА” МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ НҰРСҰЛТАН ӘБІШҰЛЫ НАЗАРБАЕВТЫҢ БАСТАМАСЫ БОЙЫНША ТАЛДАП-БЕЛГІЛЕНДІ

D:\ 2\ 2 \kazaxctan tarihi turali turki derektemeleri 4 tom\a.tif_page 4

“МӘДЕНИ МҰРА” МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ КІТАП СЕРИЯЛАРЫ БАС РЕДАКЦИЯСЫНЫҢ АЛҚАСЫ

Құл-Мұхаммед М. А., *бас редактор*
Тәжин М. М., *бас редактордың орынбасары*
Нұрғазин Н. М., *жауапты хатшы*
Әбділдин Ж. М.
Әбусейітова М. Қ.
Әуезов М. М.
Байпақов К. М.
Бұрханов К. Н.
Ертісбаев Е. Қ.
Зиманов С. З.
Кекілбаев Ә.
Қасқабасов С. А.
Мағауин М. М.
Мәмбеев С. А.
Нұрпейісов Ә. К.
Нысанбаев Ә. Н.
Рахмадиев Е. Р.
Сұлтанов Қ. С.
Сүлейменов О. О.
Тасмағамбетов И. Н.
Хұсайынов К. Ш.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Р. Б. СҮЛЕЙМЕНОВ АТЫНДАҒЫ
ШЫҒЫСТАНУ ИНСТИТУТЫ

МӘДЕНИ МҰРА

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ТУРАЛЫ ТҮРКІ ДЕРЕКТЕМЕЛЕРІ

IV ТОМ

МҰХАММЕД-САДЫҚ ҚАШҒАРИ

ТАЗКИРА-ЙИ ‘АЗИЗАН

Алматы
“Дайк-Пресс” 2006

ББК 63.3 (5 Каз)
Қ 18

“МӘДЕНИ МҰРА”
МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ
ШЫҒЫСТАНУ СЕКЦИЯСЫ:

Әбусейітова М. Қ. (төрайым),
Муминов Ә. Қ. (төрайымның орынбасары),
Медерова Д. Е. (жауапты хатшы),
Еженханұлы Б., Базылхан Н., Нұрманова А. Ш.

Кіріспе, қазақ тіліне аударма, түсіндірмелері,
мәтін факсимилесі, көрсеткіштер
А. Ш. Нұрмановаңікі

Ғылыми редакторы **Ә. Қ. Муминов**

ISBN 9965-798-34-6

© Нұрманова А. Ш., аудармалар, түсіндірмелер, мәтін факсимилесі, көрсеткіштер, 2006
© “Дайк-Пресс” баспасы, 2006

КІРІСПЕ

Қазақ тіліндегі толық аудармасы мен мәтіні алғаш рет шығарылып отырған "Тазкира-йи ʻазизан" шығармасы мұсылман әдебиетінің агиографиялық (манақиб) жанрына жатады[1]. Онда діни қайраткерлердің ішіндегі аса көрнекті сопы шейхтардың жасаған діни ғажайыптары мен батырлығын суреттейтін әңгімелер жинақталған. Агиографиялық шығармалар белгілі бір сопы шейхтардың өмірінен мәлімет беріп қана қоймай, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірден, географиялық орта мен халықтардың салт-дәстүрлерінен мол мағлұмат береді. Мұндай шығармалардан айқын тарихи фактілерді саралап алудың қиындықтары көп, өйткені оларда бұл фактілер аллегориялық, символдық жолдармен және субъективтік тұрғыдан сипатталған. Сипатталған оқиғаларды тура мағынасында түсінуге келмейді, әрі шығарманы жазған діндар кісінің өз көзқарасы мен өзіндік тілі және әңгімелеу мәнері болады. Сондықтан шығармалар нақты ғылыми тұрғыдан қарастырылып, зерттелуі қажет, сонымен қатар олардың шынайылығын осы уақиғалар суреттелген қарсы көзқарастағы шығармалармен салыстырып, зерттегенде ғана анықтауға болады. Агиографиялық шығармаларға Кеңес заманында көңіл аударылмай, олар арнайы зерттеу аясына қамтылмай келді. Қазіргі уақытта бұл мазмұндағы шығармаларды зерттеудің маңыздылығы анық болды. Осыған орай алдымен аталмыш шығармалардың мәтіндерін және олардың түсіндірмелер берілген аудармаларын жариялау өзекті ғылыми міндет болып отыр.

---

[1] *Zarcone Th.* L'hagiographie dans le monde turc // *Aigle D.* (éd.). Saints orientaux. Paris: De Boccard, 1995. P. 55–67; *Исмоилов Л.* Жития мусульманских святых (манакиб) как исторический источник XVI в. Кемерово: Кедр, 2001.

Мұхаммед-Садық Қашғаридің "Тазкира-йи 'азизан" шығармасы — Нақшбандийа ағайындастығы (тариқат)[2] тұрғысындағы парсы және түркі тілдерінде жазылған агиографиялық шығармалармен байланысты және осы дәстүрді[3] жалғастыратын шығарма. Мұндай шығармаларда әңгіменің өзегі болып отырған шейхтардың әулиелігін, киелілігін дәлелдеу үшін өзінен бұрын жазылған шығармалардан алдында өткен әулиелердің мәліметтері компилятивті түрғыда көшіріліп беріліп отырады. Олардың ішінде Қожаған[4] шейхтары, әсіресе ағайындастықтың эпонимі Баха' ад-дин Нақшбанд (1318—1389)[5], оның шығармашыл шәкірті Қожа Мұхаммед Парса (1420 ж. қайтыс болған)[6] және басқалар өте маңызды орын алған.

Қожа Убайдаллах Ахрар аш-Шаши (1404—1490)[7] Нақшбандийа тариқатының ішінде үлкен өзгертулер жасап, жеке-дара басшы (пишва-йи тариқат) дәстүрін енгізді. Бұның нәтижесінде Нақшбандийа тариқаты зор ықпалға ие болып, Орта Азия өмірінде шешуші саяси факторға айналды. Осындай жаңалықтың енгізілуі салдарынан XV ғасырдың соңы мен XVI ғасырдың бірінші жартысында Нақшбандийа тариқаты шейхтары арасында өзара бақталастықтар болды[8]. Бұл күресте осы тариқаттың ферғаналық өкілі Махдұм Ағзам (Ахмад Хʷаджаги ибн Джамал ад-дин Касани

---

[2] *Algar H.* A Brief History of the Naqshbandi Order // *Gaborieau M., Popovic A., Zarcone Th.* (éds.). Naqshbandis. Cheminements et situation actuelle d'un ordre mystique musulman. Istanbul-Paris: Isis, 1990. P. 3—44; *Акимушкин О. Ф.* Накшбандийа // Ислам на территории бывшей Российской империи. Энциклопедический словарь. Под редакцией С. М. Прозорова. Том I. М.: Восточная литература, 2006. С. 306—308.

[3] *Исмоилов Л.* Жития мусульманских святых... С. 6.

[4] *Хисматулин А. А.* Хʷаджаган // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 414—425.

[5] *Акимушкин О. Ф., Некрасова Е. Г., Тураев Х.* Накшбанд // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 299—306.

[6] *Муминов А. К., Пауль Ю.* Мухаммад Парса // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 293—296.

[7] *Каримов Э. Э.* Ахрар // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 43—45.

[8] *Бабаджанов Б. М.* Политическая деятельность шайхов Накшбандийа в Мавераннахре (I пол. XVI в.): Автореферат дисс. ... канд. ист. наук. Ташкент: Институт востоковедения АН РУз, 1996.

Дахбиди, 1464–1542)[9] жеңіп шықты. Сол кезден бастап күні бүгінге дейін Махдум Ағзамның дүниежүзіне кең тарап кеткен сансыз ұрпақтары көрнекті қызмет атқарып келеді. Олардың басым көпшілігі Мауераннахрда[10], Шығыс Түркістанда[11], кейбірі Үндістанда[12], Қазақстан жерінде[13] де бар. Кезінде оның ұрпақтарының біразы Шығыс Түркістанда саяси билікке жеткен[14]. Олар өз ішінде екі топ болып (Афақийа немесе Ақтаулықтар[15] және Ысқақийа немесе Қаратаулықтар)[16] бөлініп, мұның салдарынан саяси билік үшін ұзақ уақыттарға созылған тартыстар болған.

Нақшбандийа тариқатына қатысты агиографиялық шығармалар ішінде Махдум Ағзам ұрпақтарының басымдылығына, олардың саяси рөлінің күшеюіне, аумақтың рухани өміріндегі ықпалының ар-

---

[9] *Бабаджанов Б. М.* Махдум-и А'зам Парса // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 262–263.

[10] *Каттаев К.* Махдум-и А'зам және Дахбед. Самарқанд: Соғдийан, 1994 (өзбек тілінде).

[11] *Schwarz H. G.* The Khwajas of Eastern Turkistan // Central Asiatic Journal. 20/4 (1976). P. 266–295.

[12] Үндістандағы Нақшбандийа туралы: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм: краткая история / пер. с англ. М. Г. Романов. СПб.: Издательство "ДИЛЯ", 2004. С. 262–267, 322–328; *Zarcone Th.* Une route de sainteté islamique entre l'Asie centrale et l'Inde: La voie Ush-Kashgar-Srinagar // Cahiers d'Asie centrale, Tashkent-Aix-en-Provence: Édisud, 1–2. 1996. P. 227–254.

[13] Қазақ қожалары ішіндегі Қылышты қожа руы өздерін Махдум Ағзам ұрпағы деп есептейді. Олардың сиынатын бабасы Бұрхан ад-дин Қылыш мазары, ол Қызылорда облысының Жаңақорған ауданында орналасқан. Оңтүстік Қазақстан облысы, Түркістан қаласының тұрғыны Амал-қожа Ибадуллаевтың қолындағы парсы тілінде араб жазуымен жазылған шежіреде Қылышты қожа әулеттерін тікелей Махдум Ағзаммен байланыстырады (Ә. Муминовтың ауызша дерегі, 2006 ж. желтоқсан айы, Алматы).

[14] *Togan I.* Chinese Turkestan. Under the Khojas // Encyclopaedia Iranica. vol. V (1992). P. 474–476.

[15] *Saguchi Toru.* The Revival of the White Mountain Khwajas, 1760–1820 (from Sarimsaq to Jihangir) // Acta Asiatica. Bulletin of the Institute of Eastern Culture (The Toho gakkai. Tokyo). 1968. № 17.

[16] *Togan I.* Differences in Ideology and Practice: The Case of the Black and White Mountains Factions // Journal of the History of Sufism. 3. Paris: J. Maisonneuve, 2001–2002. P. 25–38.

туына байланысты оларға арналған шығармалар дараланып, өзіндік жергілікті ерекшелігі бар жеке бағытқа айналды[17]. Оларға арналған көптеген шығармалар жазылды. Қазіргі кезге дейін қолжазба күйінде қалып отырған бұл шығармаларды зерттегенде олардың авторларының өзіндік көзқарасын және қай тарапқа жақтас екенін, оның Афақийа және Ысқақийа бағыттарының қайсысын мақтап, қайсысын даттап отыратынын айқын анықтаудың үлкен мәні бар.

Автор

Авторы тарихшы және діни қайраткер — Мұхаммед-Садық Қашғари (1849 ж. қайтыс болған).

Мұхаммед-Садық Қашғари Махдұм Ағзам ұрпақтарының қай бағытын ұстанушы деген мәселеде екі пікір қалыптасқан. О. Ф. Акимушкин өз зерттеуінде Мұхаммед-Садықты ақтаулықтардың жақтаушысы[18] деп санаса, Ю. Г. Баранова оны қаратаулықтардың жақтасы дейді[19]. Біздің зерттеулеріміз бойынша Мұхаммед-Садық Қашғари Ысқақийа, яғни қаратаулықтар бағытының өкілі, бұл пікірімізге дәлел болатындай төмендегідей мәліметтер бар. Біріншіден, ол өз шығармасын Қашғар әмірі Осман бек ибн Хади бектің және оның анасы Рахима-ағашаның сұрауымен[20] жазған. Олардың қаратаулық қожалардың жақтастары екендігі белгілі. Сонымен қатар автор кейбір бөлімдерді Ысқақийа қожалары тарихына арнаған. Афақийа/ақтаулықтар жақтастары туралы сөз болғанда, олар туралы жағымсыз: *бидғатшы*, *рафизит*, т. б. деген сөздерді қолданып отырады.

---

[17] Махдұм Ағзам ұрпақтары туралы шығармаларды дербес тақырып ретінде зерттеу туралы алғашқы ұсынысын жасаған профессор Девин ДеУиске (АҚШ, Индиана университеті) алғысымызды білдіреміз.

[18] Шах-Махмуд ибн мирза Фазил Чурас. Хроника / Критический текст, перевод, комментарий, исследование и указатели О. Ф. Акимушкина. М., 1976. С. 323.

[19] *Абусеитова М. Х., Баранова Ю. Г.* Письменные источники по истории и культуре Казахстана и Центральной Азии в XIII–XVIII вв. (биобиблиографические обзоры). Алматы: Дайк-Пресс, 2001. С. 333.

[20] *Мұхаммед-Садық Қашғари.* Тазкира-йи ʻазизан. Ресей Ғылым академиясы Шығыстану институтының Санкт-Петербург филиалының қолжазбасы, шифры — D 191. Б. 3[6].

Мұхаммед-Садық Қашғаридің өмір сүрген тұсында жазылған тарихи еңбектердің ешқайсысында оның қай жылы туылғаны жөнінде нақты дерек кездеспейді[21]. Өз шығармасында автор өзі туралы төмендегідей мәлімет береді: 1) атын Мұхаммед-Садық Қашғари деп атайды, мысалы өзін "Бұл кемтар да бейшара пақыр, яғни Мұхаммед-Садық Қашғари", "Пақырлардың пақыры, кемсіндердің кемсіні Молла Садық Қашғари", "Молла Садық", бәйіттерінде "Куәгер Садық", "Садық" деп, 3б, 4б, 70а, 124б, 126а, 127б, 132а, 135б, 137а, 138а, 163а, 174б—12 бетте 15 рет атайды; 2) автордың өзі шығарған 11 поэтикалық шумақтары шығарманың: 4б, 70а, 124б, 126а, 127б, 132а, 135б, 137а, 137б, 162б, 174б парақтарында келтірілген. Бұл шығармаларын автор, біріншіден, өзі бастап отырған іске пәрмен сұрау, одан соң сипаттап отырған оқиғалардың әсерімен, соларға өз көзқарасын білдіру мақсатында жазған.

Мұхаммед-Садық Қашғаридің өмір тарихынан нақты мәлімет сақталмағанымен, оның өзі жазған көптеген шығармалары жетіп отыр[22]. Олар:

1. "Зубдат ал-маса'ил", парсы тілінде
2. "Тазкира-йи асхаб-и кахф"[23], парсы тілінде

---

[21] Мұхаммед-Садық Қашғаридің шығармашылығын зерттеп жүрген кейбір кісілер тарихи мәліметтер жетіспеген жағдайда өз болжамдарын айтып жүр. Мысалы, Мұхаммед-Садық Қашғари 1138/1725 жылы Қашғар қаласында Мулла Шах Алам Ахун есімді діни қайраткердің жанұясында дүниеге келген. Алғашқы сауатын әкесінен ашып, Қашғардың атақты конфессиялық оқу орындарының бірі — Дәулетбағ иелігіндегі "Мадраса-йи хамидийада" парсы тілін, қисап, әдебиет, тарих, жағрафия пәндерін оқып, діни білімін жетілдірген. Өз заманының білімді кісілерінің бірі болып шыққан. Қашғар хандық медресесінде тәлім берген. Ол хижраның 1266/1849 жылы 128 жасында Қашғардағы бір саяси топаланда қаза тапқан дейді. Бұл мәліметтер ақиқаттан алшақ (Мұхаммед-Садық Қашғари. Тазкира-йи азизан. Қашғар: Қашғар ұйғыр нашрийаты, 1988).

[22] *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей Института востоковедения Российской академии наук / Отв. ред. О. Ф. Акимушкин. М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2002. С. 192.

[23] "Тазкира-йи хазрат-и султан-и асхаб ал-кахф". СПб. С. 562: *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... С. 193; "Тазкира-йи асхаб-и кахф" — Турфандағы үңгір туралы аңыз, бұл туралы қараңыз: *Shinmen, Yasushi.* The History of the Mausoleum of the Ashab al-Kahf in Turfan // The Memoirs of the Toyo Bunko. 62 (2003). P. 83—104.

3. "Адаб ас-салихин"[24]
4. "Кийафат ал-башар"
5. "Рисала-йи каспидар"

Сонымен қатар парсы тілінен түркі тіліне аудармалары:

6. "Та'рих-и искандарийа ва тадж-нама-йи шаһи" немесе "Тарджума-йи та'рих-и Табари"[25]
7. "Тарджума-йи та'рих-и Рашиди"
8. "Раузат ал-ва'изин-и Фарахи"[26]
9. "Мунаджат"[27]

Бұл шығармалардың ішінде ең көлемді әрі дерек, мәліметтері бәрінен мол осы "Тазкира-йи 'азизан". Орта Азия мен Қазақстан тарихын зерттеушілер үшін өте маңызды дерек көзі болып табылады.

Шығарманың аталуы

Ғылыми еңбектерде бұл шығарманың төрт түрлі аталымы белгілі. Біріншісі "Тазкира-йи 'азизан"[28] (Әзіз-әулиелердің өмірбаяны), екінші "Тазкира-йи қожаған"[29] (Қожағандардың өмірбаяны) деп

---

[24] Шығыстық мұсылман қауымының әдет-ғұрыптарының жинағы болып табылатын "Адаб ас-салихин" шығармасын 1895 жылы Н. С. Лыкошин Стамбулда шыққан литографиялық басылымынан орыс тіліне аударып Ташкентте жеке кітап етіп шығарған, ал 1900 жылы ол Түркістан генерал-губернаторы С. М. Духовскойдың үкімімен жарияланған "Сборник материалов по мусульманству" жинағының II томына қосылған. Мухаммед Садык-и-Кашкари (Адаб-уль-салихын). Кодекс приличий на Востоке. Ташкент: Камалак, 1992.

[25] "Та'рих-и Искандарийа ва тадж-нама-йи Шаһи" немесе "Тарджума-йи Та'рих-и Табари" аудармасының бар екендігін кезінде Ш. Уәлиханов атап кеткен. Бұл аударма қашғарлық Хаким-бек Искандер-вали ибн Эмин-ходжаның ұлы Йунус Таджидің үкімімен жасалынған. *Валиханов Ч. Ч.* Собрание сочинений в пяти томах. Т. I. Алма-Ата: Издательство АН КазССР, 1961.

[26] "Раузат ал-ва'изин". СПб. D 150: *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... С. 193.

[27] Мухаммад Садык Кашгари. "Мунаджат". СПб. В 734: *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... С. 336.

[28] "Тазкира-йи 'азизан" атауы: СПб. D 191, $6^{б}$ парақта; СПб. В 776 қолжазбада $8^{б}$ парақта.

[29] "Тазкира-йи қожаған" атауы: СПб. D 126, $4^{а}$ парақта.

аталынады. Үшіншісі — "Тазкира-йи Жаһан"[30] (Жаһанның өмірбаяны). Шығарманың төртінші аталымы — "Китаб-и дурр-и мазхар"[31] (Оқиғалар інжуі кітабы).

"Тазкира-йи қожаған" деген атау шығарманың қысқартылған нұсқасының аталуы. "Тазкира-йи Жаһан" аталуының себебі Мұхаммед-Садық Қашғаридің бұл еңбегінде XVIII ғасырдың ортасындағы шығыстүркістандық көрнекті діни-саяси қайраткер — қаратаулық қожа — Қожа Жаһан аталып кеткен Йақұб-қожамның өмірбаяны негізгі орын алады. Шығармада басқа да әзіздердің өмірбаяндары берілген. Сондықтан сипаттамалық болып табылатын "Тазкира-йи Жаһан" деген атау мамандар арасында сирек қолданылады. Біздің ойымызша, ғылыми зерттеулерде кеңінен қолданылып келе жатқан, әрі шығарманың өзінде де осылай деп аталған "Тазкира-йи 'азизан" атауы шығарманың мазмұнына толық сәйкес келеді.

Шығарманың қай уақытта жазылғаны туралы сенімді дерек жоқ. В 770 нұсқасында 1251/1835–36 жыл көрсетілсе, Мухлисовтің каталогінде сипаттамасы берілген, 1955 жылы Қашғар қаласында табылған нұсқасында[32] 1771 жыл деп жазылған. Л. В. Дмитриева, С. Н. Муратов, М. А. Салахетдиновалардың пікірінше — 1182/1768–69 ж. немесе 1771 жылдарды шығарманың алғашқы редакциясының жазылу мерзімі деп, ал 1235/1819–20 және 1251/1835–36 жж. шығарманың қысқартылған нұсқасының жазылу мерзімі деп санауға болады.

Мазмұны

Шығарма құрылымдық жағынан кіріспеден (муқаддима) басталады, бөлімдері көбіне тақырыптық жағынан бөлінбей, сол замандағы шығармашылық дәстүрге орай тұрақты сөз тіркестерімен, мысалы, "Әмма естімек керек ...", "Естімек керек ...", "Әлқисса, ...", "Көрмек керек ..." деген сияқты сөз тіркестерімен белгіленген. Біз

---

[30] "Тазкира-йи қожағанның" СПб. В 770 нұсқасында көрсетілген.

[31] "Китаб-и дурр-и мазхар" атауы: СПб. В 776 қолжазбада 1^{6} парақта.

[32] *Мұхаммед-Садық Қашғари.* Тазкира-йи 'азизан. Қашғар: Қашғар ұйғыр нашрийаты, 1988.

оқиғалық бөлімдерге тақырып қойып (барлығы 83 бөлім), оны тік жақшаның ішінде беріп отырдық.

Кіріспе бөлімінде Мұхаммед Пайғамбарға, сахабаларына, саййидтерге, барша әулиелерге, тапсырыс берген Қашғар хакімі Осман бекке, оның анасы Рахима-ағашаға мадақ айтып, шығарманы жазу себебін баян етеді. Шығарманың Махдум Ағзам тарихынан басталатын негізгі бөлімі Қожа Ысқақ-Уәли мен оның ұрпақтарының тарихына арналған. Ал автордың өз заманынан бұрынғы тарихты қамтитын бөлімі Мұхаммед-Аваз Самарқандидің "Зийа' ал-қулуб" шығармасының мәліметтері негізінде жазылған. Әңгіме арасында аталмыш әулиелерге байланысты ғажайып-аңыздық оқиғаларды да баяндап кетеді, мысалы "Ұштұр халифа оқиғасы", "Имам Шафиғидің жиені Имам Тахауидің Имам Ағзам [Ханафи] мазхабына таратылым берген оқиғасы", "Ахунд Зихни мен Ахунд Иса оқиғасы", "Қожа Хамуш туралы аңыз", т. б. әңгімелер осындай.

"Тазкира-йи 'азизанның" орта тұсынан былай, мысалы қырғыздармен, қалмақтармен арадағы жаугершілік және одақтастық қарым-қатынастар, қазақ сұлтаны Есім (шығармада Хашым) ханның Қашғарда таққа отырғаны, ақтаулықтар мен қаратаулықтар арасындағы күрес, қалмақ төрелері Дабаржи мен Амур Синаның арасындағы тақталас және қытай басқыншылығы секілді нақты тарихи оқиғалар баяны басталады. Шығарма қаратаулық қожалардың қазаға ұшырауын баяндаумен аяқталады.

Шығарманың өн бойында Құран Кәрімнің: 17: 82; 18: 46; 2: 156; 2: 18; 2: 30; 21: 107; 21: 35; 28: 76; 2: 216; 3: 146; 3: 185; 3: 7; 4: 59; 49: 10; 51: 56; 55: 26; 6: 59; 64: 12; 67: 5; 68: 4; 8: 17; 8: 66; 9: 120; 9: 40; 94: 1; 94: 5; 94: 6; 95: 4; 7: 34 — 30 аяттарына 46 мәрте сілтеме берген. Сонымен қатар $40^{а}$, $47^{а}$, $47^{б}$, $48^{а}$, $56^{б}$, $59^{б}$, $68^{а}$, $69^{а}$, $70^{б}$, $86^{б}$, $90^{а}$, $115^{а}$, $117^{а}$, $134^{а}$, $143^{б}$, $147^{б}$, $148^{а}$, $156^{б}$, $169^{а}$ парақтарында хадистерден үзінділер келтірген.

Барлығы 117 поэтикалық шумақ (бәйіт, ғазал, мәснәуи, назым) келтірілген, оның 85-і түркі тілінде, 32-сі парсы тілінде.

Қашғарлық нақшбандийа-қожаған дәруіштер ағайындастығы қожаларының өміртарихын суреттеуге арналған "Тазкира-йи 'азизан" шығармасында баяндалатын негізгі оқиғалар желісін былайша жүйелеуге болады: әдетте Махдум Ағзам аталушы, сопы шейхы Ахмад ибн Джалал ад-дин Қожаги-йи Касанидің (949/1542 ж.

өлген) тұқымдары, шығыстүркістандық қожалардың өмірі мен қызметінің баяны түрінде жазылған Шығыс Түркістан тарихы Шығыс Түркістанда XVI–XVIII ғасырларда болған саяси және жаугершілік оқиғалардың сипаттамасы; Махдұм Ағзамның үлкен ұлы Қожа Каланның (1006/1597–98 ж. қайтыс болған) жақтаушылары – ақтаулық қожалардың, Махдұм Ағзамның кіші ұлы Қожа Ысқақтың жақтаушылары – қаратаулық қожалардың өзара тартыстары; қожалардың Орталық Азия елдерімен, Жоңғариямен және Қытаймен қарым-қатынасы тарихы және саяси оқиғаларға қырғыздардың, қазақтардың қатысуы, т. б.

Шығарманың деректемелері

Шығармадағы оқиғалардың көпшілігі автордың өз көзімен көргені, көрген кісілердің айтқаны негізінде баяндалған. Мұхаммед-Садықтың біз үшін құнды осы шығармасын жазу барысында пайдаланған деректемелерін шартты түрде екіге бөлуге болады: 1) Жазба деректемелер, олардың саны аз, Қожа Ысқақтың қызметіне арналған бөлімдері негізінен Мұхаммед-Аваз Самарқандидің "Зийа' ал-қулуб" шығармасындағы мәліметтерді қайталайды[33]. Мұхаммед-Садық бұл шығарманы Мұхаммед хан билік құрған кезеңнің бірінші жартысын сипаттауда пайдаланған. Дегенмен Қожа Ысқақтың мұрагерлері – қаратаулық қожалардың тарихы туралы мәліметтерінің басқа шығармалар мәліметтерінен дербестігі үстем.

Мәтінге негіз болған жазба деректемелер арасында нақшбандийалық шығармалар ерекше орын алады, олар: Абд ар-Рахман Жамидің (817–898/1414–1492) "Нафахат ал-унс мин хадарат ал-қудс", Али Сафи ал-Кашифидің (939/1532–33 ж. қайтыс болған) "Рашахат 'айн ал-хайат", т. б. шығармалар.

Мәтін бойында Құраннан беріліп отыратын көптеген айаттар, хадистерден келтірілетін көптеген үзінділер негізінен Бурхан ад-

---

[33] "Зийа' ал-қулубтың" 5[а] парағындағы мәтін "Тазкира-йи азизанның" 22[б] парағымен, "Зийа' ал-қулубтың" 24[а]–25[а] парақтары – "Тазкира-йи 'азизанның" 22[б] парағымен; "Зийа' ал-қулубтың" 25[б] парағы – "Тазкира-йи 'азизанның" 23[а] парағымен сәйкес келеді: Материалы по истории киргизов и Киргизии. Вып. 1. М., 1973. С. 177–184.

дин Махмуд ибн Ахмад ал-Бұхаридің (1174–1175 жылдан соң қайтыс болған) "ал-Мұхит ал-бурхани фи-л-фиқх ан-ну'мани", Сад ад-дин Тафтазанидің (1390 жылы қайтыс болған) "Шарх 'ақа'ид ан-Насафи" деген шығармасынан, Әбу Иса ат-Термезидің "аш-Шама'ил ан-набавийа" атты хадистер жинағынан алынған.

Оқиғаларды суреттеу барысында Жалал ад-дин Румидің "Маснави-йи ма'навиінен", Хафиз Ширазидің "Диуанынан", Мир Әлішер Науаидің шығармаларынан үзінділер келтіріп отырған. Парсы тілді бұл шумақтарды қазақ тіліне аударуда біз парсы поэзиясының білгірі, ұстазымыз Сафар Абдуллоның кеңестеріне сүйендік, сол үшін алғысымыз шексіз.

Ауызша деректемелер. Автор оқиғаларды баяндау барысында көбіне өз көзімен көргенін жазған немесе сол оқиғаларға қатысқандардың мәліметтерін пайдаланған. Мәтіннің ұзын-ырғасында Хазірет Қожа Мұхаммед-Қасым, Хазірет Мажид, яғни Ахунд Молла Сайид, Хазірет Қожа Хасан (Афақ қожаның ұлы) секілді кейбір мәлімет айтушыларының аттарын атап өтеді. Көбіне мәлімет берушінің есімін атамай, "Әңгімешілер былай деп айтады", "Және бағзылары бір аңыз айтады" деп те жазған. Сонымен қатар шығармашы өз туыстары мен өзі өмір сүрген әлеуметтік ортада кең таралған, бала кезінен естіген рулық аңыздар мен шежірелер мәліметтерін келтіріп отырады.

Шығарманың Қазақстан тарихы мен мәдениетінің деректемесі ретіндегі маңызы

Осы күнге дейін шығыстанушы-ғалымдар агиографиялық шығармаларды көрнекті шейхтар мен ишандардың өмірбаяны ретінде қарастырып, өздерінің зерттеулерінде оларды сирек пайдаланған. Соңғы кезде жүргізіліп жатқан зерттеулер көрсеткендей, олар әулеттік хроника шеңберінен асып сол заманғы қоғамның әлеуметтік-саяси және рухани өмірінен жан-жақты ақпараттар береді[34]. Осындай

[34] Әлеуметтік-экономикалық және саяси тарихты зерттеудегі агиографиялық шығармалардың маңыздылығына өз кезінде П. П. Иванов (Хозяйство Джуйбарских шейхов. К истории феодального землевладения в Средней Азии в XVI–XVII вв. М.-Л., 1954) көңіл аударған.

агиографиялық шығармаларды қарастыру Орта Азия мен Шығыс Түркістан арасында тілдік, тұрмыстық және діни ортақтық негізінде тығыз экономикалық, саяси және мәдени арақатынастың болғанын көрсетті. XVI ғасырдың екінші жартысы — XIX ғасырдың 60-шы жылдары аралығындағы Шығыс Түркістанның рухани және саяси өмірі мен оның Орта Азиямен, Қытаймен, Жоңғариямен және Орта және Кіндік Азияның басқа да аймақтарымен саяси және мәдени байланыстары бойынша бағалы деректеменің бірі — белгілі тарихшы және аудармашы Мұхаммед-Садық Қашғаридің (1265/1849 ж. қайтыс болған) "Тазкира-йи ʻазизан" шығармасы.

XVI ғасырдың басында Йаркенд хандығының пайда болуының өзі XV ғасырдың соңында — XVI ғасырдың басында Орта Азия мен Қазақстанда болған оқиғалармен, яғни Мауераннахрға көшпелі өзбектердің басып кіруімен байланысты болды[35].

Шығыстүркістандық агиографиялық шығармаларда қазақтар мен қырғыздардың XIV ғасырдан бастап Шығыс Түркістанда болған барлық оқиғаларға белсенді қатысып отырғандығы айтылады, яғни қазіргі Шыңжаң халықтары Орталық Азия мен Қазақстан халықтарымен тарихи, экономикалық және мәдени салаларда біртұтас болған. Көптеген ғасырлар бойы бұл халықтар тығыз араласып, ортақ жауларына әлденеше рет бірлесе тойтарыс беріп, өздерінің саяси тәуелсіздігін қорғап қалып отырған. XIX ғасыр бойында Шығыс Түркістан халықтары Цин империясына қарсы жеті мәрте үлкен көтеріліс жасаған, бұл көтерілістерге өзбек, қазақ, қырғыз, т. б. халықтар белсенді қатысқан. Әрбір сәтсіз көтеріліс соңында көтеріліс басшылары Орта Азияға қашып, сол жерлерде пана тапқан.

Нақты бұл шығарманы аудару барысында ондағы оқиғалар баяндалатын өңірдегі мемлекет басқару ісіндегі зайырлылық пен дініліктің арақатынасы өзекті мәселе болғанына көз жеткіздік. Бұл тақырыпта бұған дейін жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде қожалар мемлекет басына келіп, дін мен мемлекет басқару ісін ұштас-

---

[35] *Кутлуков М.* Рукописи и документы по истории Восточного Туркестана в XVI–XIX вв. и его взаимосвязи со Средней Азией // Актуальные проблемы советского уйгуроведения. Материалы I Республиканской уйгуроведческой конференции. 29–31 мая 1979 г. Алма-Ата, 1979. С. 202–208.

тырды деген түсінік қалыптасқандай болған. Алайда аудару барысында қожалар сұлтандық тағында отырғанымен, зайырлылық пен діниліктің бір-бірінен қашанда дербес болғаны, оларды біріктіруге келмегендігі анық болды (Мысалы аудармадағы: "Хазірет Қожа Афақ-қожам" бөлімі, мәтін факсимилесінің $31^б$ парағы). Соның өзінде, бұл шығармада мұсылман халықтарының шет жерлік, басқа діндегі жаулап алушыларға қарсы жүргізген тәуелсіздік жолындағы күресінде халықты осы күреске біріктірген, жұмылдырушы күш Ислам туы болғаны анық көрінеді ($76^б$ парақ).

Тағы бір маңызды мәлімет — сол замандардағы Қазақстан тұрғындарының рухани өмірінде Нақшбандийа ағымының үлкен әсері болғандығына салмақты дәлелдер келтірілген ("Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли" бөлімі, мәтін факсимилесінің $22^б$ парағы және "Қазақ Хашым сұлтан оқиғасы" бөлімі, мәтін факсимилесінің $38^а$—$39^б$ парақтары).

Зерттелу тарихы

Көптеген ғалымдар зерттеу еңбектерінде "Тазкира-йи ʻазизан" шығармасынан үзінділер аударып пайдаланылған. Ғылыми әдебиетте Мұхаммед-Садық Қашғаридің "Тазкира-йи ʻазизан" шығармасын алғаш атаған Шоқан Уәлиханов болды[36]. Өзінің "Жоңғария очерктері" атты еңбегін "Тазкира-йи қожаған" шығармасына негіздеп жазған[37].

1856 жылы ағайынды Мичеллдер Лондонда Орталық Азияны зерттеген Ресей ғалымдарының еңбектерінің жинағын ағылшын тілінде шығарды, бұл жинақта Ш. Ш. Уәлихановтың еңбегі көрнекті орын алған[38]. Генри Беллью "Қашғар тарихы" деген еңбегінде Мичеллдер басылымы арқылы Ш. Ш. Уәлихановтың еңбегін пайдаланды[39]. В. В. Григорьев Карл Риттердің еңбегін "Землеведение"

---

[36] *Баранова Ю. Г.* Ч. Ч. Валиханов и исследование рукописного наследия уйгурского народа // Известия МОН РК, НАН РК. Серия общественных наук. 1999. 2 (220). Март-апрель. С. 3—7.

[37] *Валиханов Ч. Ч.* Очерки Джунгарии // Избранные произведения. М.: Наука, 1986. С. 265—293.

[38] *Michell, John and Robert.* The Russians in Central Asia. London, 1865.

[39] Ол Д. Форсайттың Йаркенд пен Қашғарға барған миссиясының есебіне кірді: *Bellew H. W.* History of the Khashghar // Report of a Mission

атымен аудармасын жасағанда, қосымшаларында Ш. Уәлихановтың "Тазкира-йи 'азизаннан" келтірген мәліметтерін кеңінен қолданған[40].

1897 жылы ағылшын шығыстанушысы Н. Элайес сол кезде марқұм болып кеткен Р. Шоудың Мұхаммед-Садық Қашғаридің шығармасынан мазмұндап жазған еңбегін алғы сөзі, кіріспесі және түсініктемелерімен баспадан шығарған[41].

1904 жылы В. В. Бартольд "Отчет о командировке в Туркестан" атты есебінде сол кезде жаңа табылған, белгісіз автордың "Та'рих-и Кашгар" шығармасының мәліметтерін аталмыш шығарма мәліметтерімен салыстырған[42].

1905 жылы немістің шығыстық-деректанушысы М. Хартманн Мұхаммед-Садық Қашғаридің шығармасын зерттеген еңбегін[43] жарыққа шығарды, онда шығыстүркістандық қолжазба ескерткіштерге шолу бөлімінде В. В. Бартольдтың ілгеріде аталған еңбегін қосымша етіп берген. М. Хартманн шығарманың толық аудармасын жасамай, ондағы баяндалған оқиғалардың мазмұнын ғана берген. Соған қарамастан М. Хартманның еңбегінің арқасында "Тазкира-йи 'азизан" осы тақырыпта жүргізілген зерттеулерге кеңінен тартылып, ғылыми айналымға енген деуге болады.

---

to Yarkund in 1873, Under Command of Sir T. D. Forsyth with Historical and Geographical Informations Regarding the Possesions of the Amir of Yarkund. Calcutta: Foreign Department Press, 1875.

[40] *Григорьев В. В.* Землеведение К. Риттера. География стран Азии, находящихся в непосредственных сношениях с Россиею. Восточный или Китайский Туркестан. Выпуск второй, дополнения. СПб., 1873. С. 354–390.

[41] The History of the Khojas of Eastern Turkistan, Summarised from the Tazkira-i-Khwâjagân of Muhammad Sādiq Kâshgharî, by the Late Robert Barkley Shaw. Edited with Introduction and Notes by N. Elias, Published as Supplement to the Journal of the Asiatic Society of Bengal. Vol. LXVI, part 1. Calcutta, 1897.

[42] *Бартольд В. В.* Отчет о командировке в Туркестан // *Бартольд В. В.* Сочинения. Т. VIII. М., 1973. С. 174–191.

[43] *Hartmann Martin.* Ein Heiligenstaat im Islam: Das Ende der Čaghataiden und die Herrschaft der Choğas in Kašgarien // Der Islamische Orient. Berichte und Forschungen. Vol. I. Berlin: Wolf Peiser Verlag, 1905. S. 195–374 (reprint: *Hartmann Martin.* Der Islamische Orient. I. Berichte und Forschungen. II. Die arabische Frage mit Einem Versuche der archäologie Jemens. III. Unpolitische Briefe aus der Türkei. Mit zahlreichen Anmerkungen und nachweisen und mehreren Registern. Amsterdam: APA – Oriental Press, 1976. S. 195–374).

Мұхаммед-Садық Қашғаридің еңбегін зерттеуде қазақстандық шығыстанушылар да үлес қосқан. С. Моллаудов, И. Сайдуллаев, В. П. Юдин бұл шығарманың поэтикалық құрылымын зерттеп, әдеби-көркемдік қасиеттеріне лайықты бағасын берген[44]. Олар D 191 нұсқасының 135б, 138б, 4б, 145а парақтарындағы 4 ғазалды және 135а—136а; 137а парақтардағы мәснәуилерді кириллица жазуына аударып басқан.

"Тазкира-йи ʻазизанның" қырғыздар тарихынан үзінділерді М. А. Салахетдинова өз еңбектерінде жариялаған[45]. Ол Санкт-Петербург D 191 шифрлы қолжазбасынан 74 (38а), 75 (38б), 149 (76б), 150 (77а), 151 (77б), 153 (78б), 162 (83а), 163 (83б), 164 (84а), 165 (84б), 168 (86а), 169 (86б), 172 (88а), 188 (96а), 189 (96а/б), 190 (97а), 191 (97б), 192 (98а), 193 (98б), 194 (99а), 196 (100а), 198 (101а), 205 (104а), 207 (105а), 208 (105б), 209 (106а), 223 (112а), 224 (112б), 231 (117а), 232 (117б), 237 (120а), 240 —252 (121б - 127а), 258 —259 (129б-130а), 272 (136б), 274 (137б), 276 (168б), 277 (139а), 280 (140б), 311 (156а), 316 (158б), 322 (161б), 323 (162а), 324 (162б), 325 (163б), 327 (164а), 334 (167б), 335 (168а), 338 (169б), 339 (170а), 341 (171а), 343 (172б) — яғни барлығы 63 беттен қырғыздар туралы баяндалған үзінділерді бөліп алып аударған.

1988 жылы "Тазкира-йи ʻазизанның" Шыңжаң Ұйғыр автономиялық ауданының сирек кездесетін қадым ескерткіштер зертханасында сақталған бір ғана қолжазбасы бойынша төте жазумен хатталған басылымы жарық көрген[46]. Олардың қолында үш нұсқасы болған, бірақ ішіндегі ең толық нұсқа деп Молла Абдусамат нұсқасы негізінде ғана хатталған. Қолжазба беттері белгіленбей, түсіндірмелер берілмеген, сонымен қатар шығарма мәтінінің факсимилесі берілмеген. Араб тілінде берілген айат, хадистер мен парсы

---

[44] *Сәйдуллаев И.* Муһәммәт Садиқ Қәшқәрий ижадида тәзкирә жанри // Ұйғур әдебияти вә фольклордики жанрлар. Алмута, 1980. Б. 125; *Сәйдуллаев И.* Муһәммәт Садиқ Қәшқәрий // Ұйғур әдебиятиниң қисқичә тарихи. Алмута, 1983. Б. 86; *Моллаудов С.* XVIII әсир ұйғур поэзияси (тәтқиқат вә текстлар). Алмута, 1990. Б. 203.

[45] *Салахетдинова М. А.* Сочинение Мухаммед-Садыка Кашгари "Тазкира-и ходжаган" как источник по истории киргизов // Известия АН Киргизской ССР. Т. I (Фрунзе, 1959). Вып. 1 (история). С. 93—125.

[46] *Мұхаммед-Садық Қашғари.* Тазкира-йи азизан. Қашғар: Қашғар ұйғыр нашрийаты, 1988. — 418 б.

тіліндегі өлең шумақтары түпнұсқа тілде қалғанымен, төте жазумен хатталып берілген. Бұл басылым қазіргі заманғы деректану ғылымының талаптарына сай келмейтіні айқын.

Қолжазба нұсқалары

Қазіргі уақытта "Тазкира-йи ʻазизан" шығармасының 20-дан астам нұсқасы белгілі[47]. Бізге белгілі жеті нұсқасы Санкт-Петербургтегі Шығыстану институты қорында[48], бір нұсқасы Өзбекстанда[49], үш нұсқасы Қытайда[50], бір нұсқасы Францияда[51], екі нұсқасы Ұлыбританияда[52], екі нұсқасы Германияда[53]. "Тазкира-йи ʻазизанның" парсы тіліндегі нұсқалары да белгілі[54].

Санкт-Петербургтегі Шығыстану институты қорында – B 776, C 582, C 583, D 127, D 191 мәтінді толық қамтитын нұсқалары

---

[47] *Papas A.* Soufisme et politique entre Chine, Tibet et Turkestan. Étude sur les Khwajas Naqshbandis du Turkestan Oriental. Paris: Librarie d'Amérique et d'Orient, 2005. P. 5.

[48] *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... № 761–767. С. 210–212.

[49] ҚР ҒА Шығыстану институтының қолжазбалар қорында "Тазкира-йи ʻазизан" шығармасы инвентарлық № 45 шифрымен сақталған. Бұл нұсқа кезінде А. А. Семеновтің каталогінде "Дар ал-мазфар" аталуымен (дұрысы "Дүрр ал-мазхар") көрсетілген: *Семенов А. А.* Каталог рукописей исторического отдела Бухарской Центральной Библиотеки. Ташкент, 1925.

[50] 1957 жылы баспадан шыққан "Ұйғур классик әдибияти қолъязмалариниң каталоги. 1. Шиңжаң йәрлик музейиға тәйярлиқ көрүш башқармиси, 1957-жил, май. Түзгүчи Юсупбек Мухлисов. 9 рәсим, 2+52 бәт" каталогінде № 128 сипаттамасында "Тазкира-йи ʻазизанның" Қашғарда 1955 жылы табылған нұсқасын атап өтеді. Онда шығарма 1771 жылы жазылған деп көрсетілген. 1825 жылы Молла Мұхаммед Сұлтан көшіріп жазған: *Мұхаммед-Садық Қашғари.* Тазкира-йи азизан. Қашғар: Қашғар ұйғыр нашрийаты, 1988.

[51] *Muhammad Sadiq Kashghari.* Tadhkira-yi ʻAzizan 274. Institut de France 3357 (trad. partielle Robert B. Shaw, 1897).

[52] *Muhammad Sadiq Kashghari.* Tadhkira-yi ʻAzizan. Or. 5338; Or. 9660: Hofman, Turkish Literature IV. P. 25–29.

[53] *Muhammad Sadiq Kashghari.* Tadhkira-yi ʻAzizan. Or. Oct. 1313; Or. Fol. 3292: Hofman, Turkish Literature IV. P. 28–29.

[54] *Семенов А. А.* Указатель персидской литературы по истории узбеков в Средней Азии. Ташкент, 1926. С. 15; *Storey C. A.* Persian Literature. A Bio-Bibliographical Survey. Vol. II. Fasc. 1. London, 1956. P. 392–393.

және B 770 және D 126 шифрларымен қысқартылған мәтін редакциясы сақтаулы.

B 776 нұсқасы толық әрі палеографиялық белгілерге қарағанда ертеректе жазылған нұсқа, мәтін ішіндегі түзетулерге, қосымшалар мен сызылған жерлеріне қарағанда басқа нұсқамен салыстырылып, тексерілген. Барлығы 274 бет, беттің пішімі 21,5 х 13 см, мәтін пішімі 14,5 х 8,5 см; жол саны 13. Шығыс қағазында, қара және қызыл сиямен (киноварь), наста'лиқ жазуымен жазылған. Мұқабасы шығыстық, былғары терімен қапталған картон. Көшірілген уақыты — XVIII ғасырдың соңы. Көшірілген жері — Шыңжаң.

C 583 — толық нұсқасы. Барлығы 321 бет, беттің пішімі 24 х 16 см, мәтін пішімі 15 х 10 см; жол саны 11 немесе 13. Шығыс қағазында, қара және қызыл сиямен, наста'лиқ жазуымен жазылған. Мұқабасы шығыстық, былғарымен қапталған картон, ескі шығыстық әдіспен қалпына келтірілген. Көшірілген уақыты — XVIII ғасырдың соңы. Көшірілген жері — Шыңжаң. Қолжазбаның кемшілігі: соңында екі беті жетіспейді.

D 127 — толық нұсқасы. Барлығы 151 бет, пішімі 31,5 х 21,5 см, мәтін пішімі 23 х 14 см; жол саны 17. Шығыс қағазында, қара және қызыл сиямен, наста'лиқ жазуымен жазылған. Мұқабасы шығыстық, терімен қапталған картон. Көшірілген уақыты — XIX ғ. Көшірілген жері — Шыңжаң. Қолжазбаның кемшілігі: бірінші және 151-беттері жұлынған.

C 582 — толық нұсқасы. Барлығы 135 бет, пішімі 31 х 20 см, мәтін пішімі 23 х 13 см; жол саны 17 немесе 19. Шығыс қағазында, қара және қызыл сиямен, наста'лиқ жазуымен жазылған. Мұқабасы шығыстық, терімен қапталған картон, бір қапсырмасы бар. Көшірілген уақыты — XIX ғ. соңы. Көшірілген жері — Йаркенд. Көшірушісі — молла Мұхаммед Йа'құб.

D 126 — қысқартылған нұсқасы. Барлығы 110 бет, пішімі 32 х 21 см, мәтін пішімі 27 х 12,5 см; жол саны 20. Европа қағазында (филигрань), қара сиямен, наста'лиқ жазуымен жазылған. Мұқабасы орыстық, терімен қапталған картон, қапсырмасы бар. Көшірілген уақыты — XIX ғ. Көшірілген жері — Петербург. Көшірушісі Х. Фейзханов.

B 770 — қысқартылған нұсқасы. Барлығы 92 бет, пішімі 21,5 х 14 см, мәтін пішімі 16,5 х 10 см; жол саны 20. Шығыс қағазында, қара және қызыл сиямен, наста'лиқ жазуымен жазылған. Мұқабасы шығыстық, терімен қапталған картон. Көшірілген уақыты — XIX ғ.

Көшірілген жері — Шыңжаң. Қолжазбаның кемшілігі: парақтары ауысып кеткен, мәтін кей жерлерінде су тиіп бұзылған.

"Тазкира-йи ʻазизанның" D 191 шифрлы нұсқасының кодикологиялық белгілері:

Қолтаңбасы — настаʻлиқ.

Сия — мәтіні қара сиямен, тараулардың атаулары қызыл сиямен (киноварь) жазылған.

Қағаз — шығыстық.

Мұқаба — шығыстық, былғарымен қапталған картон мұқаба.

Көшірілген жері — Йаркенд (174[6] парақта көрсетілген).

Көшірілу мерзімі — Л. В. Дмитриеваның сипаттауы бойынша XIX ғ. деп берілген[55].

Көшіріп жазушылар — әкесі мен ұлы — Маулана Мұхаммед Йусуф Йарканди және ʻАбд ал-Латиф ибн Маулана Мұхаммед Йусуф (174[6] парақ).

Қолжазба иелерінің аттары: ʻАбд ал-Латиф ибн Маулана Мұхаммед Йусуф және Айюб хан (мұқабаның төменгі қабының ішкі бетінде жазылған).

Сақталуындағы кемшіліктер — 3[a] парақта сия дағы бар.

Басылым принциптері

Бұл басылымның негізгі мақсаты — аталмыш шығарманың Санкт-Петербургте сақталған D 191 қолжазба нұсқасы мәтінінің факсимилесін жариялап, ғылыми айналымға енгізу. Басылымға В. П. Юдиннің, қазіргі кезде оның жұбайы Ю. Г. Баранованың қолында сақтаулы қорынан алынған микрофильм негіз етіп алынды. Шығарманың, жоғарыда айтып өткендей, әлем қорларында сақталған көшірмелері көп, олардың бәріне қол жеткізу оңай емес. Сонымен қатар дүниежүзі қорларындағы қолжазбалар толық санатқа алынған деуге келмейді, каталогтеу жұмыстары барысында жаңа нұсқалары табылуы ықтимал. Демек, бұл нұсқалардың басын қосып, сыни мәтінін даярлау болашақтың ісі. Сондықтан, қолжазбаның бір

---

[55] *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... № описаний 761–767. С. 210–211.

нұсқасының аударылып, факсимиле мәтінімен қоса жариялануын алдағы жүргізілетін үлкен жұмыстың бастамасы деуге болады.

Қолжазба түпнұсқада өзіндік пагинация болмағаны себепті факсимиле мәтінінің парақтарын нөмірлеу кезінде М. А. Салахетдинова ұсынған қазіргі заманғы бет нөмірлеу әдісін қабылдамай, Л. В. Дмитриеваның шығыс пагинациялау дәстүрін ұстандық[56]. Қазақша аудармада түпнұсқа мәтіннің бет нөмірі тік жақша ішінде, мәтіннің бағыттары нұсқарлармен берілді. Мысалы, [↑1⁶/2ᵃ↓].

Мәтінді аудару және түсіндірмелер беру барысында осыған дейін шыққан зерттеулерді толық пайдаландық. Тәржіме барысында мәтіннің өзінде жоқ, бірақ мазмұнын анықтай түсу үшін қосылған сөздер тік жақшаның ішіне алынып беріліп отырды.

Пайғамбардың, сахабалардың, қожалардың есімдеріне қоса берілген діни атақтар мен эпитеттер, діни тұрақты сөз тіркестері қазақ оқырманына түсінікті болып, мәтінді оқуда қиындық келтірмеу үшін аударылып берілді, жиі қолданылып, кіріккен сөз тіркестері қазақ тілінде айтылу ерекшелігімен берілді, мысалы: "ғаләйһис-салам", "әл-хамд ли-л-Лах!", "сұбханах уа тағала", т. б. Қазақ тіліне сіңісіп кеткен кейбір кісі, жер, мансап атаулары мен діни терминдер де мәтін ішінде қазақ тілі заңдылығымен берілді. Олардың түпнұсқа жазылуы глоссарийде жақша ішінде Крачковский/Ромаскевичтердің жүйесіне негізделген транслитерация әдісімен көрсетілді.

Қасиетті кітаптан алынған үзінділер "Құран айаттарының алфавиттік көрсеткіші"[57] бойынша анықталып, Уағап қажы Қыдыр-

---

[56] *Дмитриева Л. В., Мугинов А. М., Муратов С. Н.* Описание тюркских рукописей Института народов Азии АН СССР. Том I: История / Под ред. А. Н. Кононова. М., 1965; *Дмитриева Л. В., Муратов С. Н.* Описание тюркских рукописей Института востоковедения. Том II: История, акты, библиография, энциклопедии, география, календари / Под редакцией А. С. Тверитиновой. М.: Наука, 1975. № описания 28. С. 59; *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... №№ описаний 761–767. С. 210–211; *Салахетдинова М. А.* Сочинение Мухаммед-Садыка Кашгари "Тазкира-и ходжаган" как источник по истории киргизов // Известия АН Киргизской ССР. Т. I (1959). Вып. 1 (История). С. 101–125.

[57] *Муḥаммад Фу'âд 'Абд ал-Бâқӣ.* ал-Му'джам ал-муфахрас ли-алфâẓ ал-Қур'ân ал-Карӣм [басылған жері және мезгілі көрсетілмеген].

ханұлының "Құран Кәрім. Қазақша мағына және түсінігі"[58] басылымы бойынша қазақша тәржімеде беріліп отыр.

Хадистердің тәржімесі берілген жоқ, себебі түпнұсқа мәтінде олардың соңынан түркі тілді аудармасы берілген, мағынасы сол бойынша тәржімеленді.

Мәтін бойында берілген парсы, түркі тілді ғазал, бәйіт, мінажаттарды сөзбе-сөз дерлік тәржімелеп, мағынасын сақтауға тырыстық, көркемдеу, ұйқастыру мақсат етілмеді.

Бұл орайда ескерте кететін бір жайт, көшірушінің араб, парсы тілдері бойынша сауаты кемшіндігінен болуы керек, араб тіліндегі хадистер мен айаттар және парсы тілді ғазалдар көбіне қате көшірілген.

Басылым соңында кісі есімдеріне, жер-су атауларына көрсеткіштер және діни, сопылық терминдерге глоссарий берілді.

Шығыстану ғылымына қадам басуыма үлкен себеп болып, жетекшілік еткен ұстазым М. Қ. Әбусейітоваға, микрофильм нұсқасын бергені үшін Ю. Г. Барановаға көп-көп алғысымды білдіремін, 2003 жылы Ресей Ғылым академиясы Шығыстану институтының Санкт-Петербург филиалында мамандануда болған кезде осы қолжазбаға көңіл аударып, құнды ғылыми кеңестер берген белгілі ғалымдар О. Ф. Акимушкинге, Т. И. Сұлтановқа, С. Г. Кляшторныйға, қолданылымдық кеңестер берген ғылыми редактор Ә. Қ. Муминовке; "Тазкира-йи 'азизан" туралы Германияда, Англияда, Қытайда шыққан зерттеулердің көшірмесін алуға көмектескен профессор Минору Савадаға (Япония), профессор Девин ДеУиске (АҚШ) алғысым ерекше.

Кіріспенің ағылшын тіліне аудармасын дайындауға көмектескен Ә. С. Ендібаеваға және доктор Аллен Франкке (АҚШ), түсіндірмелерді, көрсеткіштерді дайындауға көмектескен әріптестерім Б. Б. Аязбаевқа, Д. Е. Медероваға рақметімді айтамын.

А. Ш. Нұрманова

---

[58] Құран Кәрім. Қазақша мағына және түсінігі. Аударған Уаһап қажы Қыдырханұлы. 1991 жылғы басылымнан қайта қаралған жаңа аударма. Алматы: Дәуір, 2002.

INTRODUCTION

This book, text and complete translation of which is published for the first time, belongs to hagiographic (manāqib) genre of Muslim literature[59]. It is a collection of stories about miraculous deeds and heroism of outstanding Sufi shaykhs. Hagiographies provide data not only on lives of definite Sufi shaykhs, but also inform its reader about political, economic, social and cultural backgrounds, geographical environment and traditions of that period. It is quite difficult to sort established historical facts out of hagoigraphies, because they are given subjectively, in allegorical and symbolical ways. One shouldn't understand stories told in such book too directly, because religious man, who wrote it, definitely had his own opinion, language and narrative style. Hagiographies are to be considered and studied in the view of science, besides in order to determine their veracity it is necessary to review and compare these works with other ones describing the same events in opposite views. For their religious content and veracity raising doubt, in the Soviet period hagiographies did not attract much attention and hitherto have not been a special research area. Nowadays the significance of studying books with such content has become clear. In this purpose, first of all, the relevant scientific duty is to publish texts and commented translations of the above-mentioned works.

Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's book — "Tadhkira-yi 'Azīzān" is connected with hagiographies about the Naqshbandīya brotherhood (ṭarīqa, ṭarīqat)[60] in Persian and Turkic languages and continues this tradition

---

[59] *Zarcone Th.* L'hagiographie dans le monde turc // Aigle D. (éd.). Saints orientaux. Paris: De Boccard, 1995. P. 55–67; *Исмоилов Л.* Жития мусульманских святых (манакиб) как исторический источник XVI в. Кемерово: Кедр, 2001. С. 6.

[60] *Algar H.* A Brief History of the Naqshbandi Order // *Gaborieau M., Popovic A., Zarcone Th.* (éds.), Naqshbandis. Cheminements et situation actuelle d'un or-

by itself[61]. To demonstrate the holiness of shaykhs who are narrated in these works about, some information about previously lived saints are compositevely copied there from other works. Among them Khʷājagān shaykhs[62], especially Bahā' ad-Dīn Naqshband (1318–1389)[63] who gave his name to the brotherhood, his creative disciple Khʷāja Muḥammad Pārsā (died in 1420)[64], and others are emphasized.

Khʷāja 'Ubaydallāh Aḥrār ash-Shāshī (1404–1490)[65] made changes in Naqshbandīya and introduced tradition of an independent head (pishwā-yi ṭarīqat). As a result, the Naqshbandīya made a profound impact and became politically dominant in the Central Asia. At the end of the XV century and the first part of the XVI century his innovation caused competitions between Naqshbandīya shaykhs[66]. The Ferghana representative of the Naqshbandīya – Makhdūm-i A'ẓam (Aḥmad Khʷājagī ibn Jamāl ad-Dīn Kāsānī Dahbīdī, 1464–1542)[67] won this struggle. Since then Makhdūm-i A'ẓam's innumeralble offspring have been playing important role. His descendants are spread all over the world. Most of them

---

dre mystique musulman. Istanbul-Paris: ISIS, 1990. P. 3–44; *Акимушкин О. Ф.* Накшбандийа // Ислам на территории бывшей Российской империи. Энциклопедический словарь. Под ред. С. М. Прозорова. Том I. М.: Восточная литература, 2006. С. 306–308.

[61] *Исмоилов Л.* Жития мусульманских святых... С. 6.

[62] *Хисматулин А. А.* Хʷаджаган // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 414–425.

[63] *Акимушкин О. Ф., Некрасова Е. Г., Тураев Х.* Накшбанд // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 299–306.

[64] *Муминов А. К., Пауль Ю.* Мухаммад Парса // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 293–296.

[65] *Каримов Э. Э.* Ахрар // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 43–45.

[66] *Бабаджанов Б. М.* Политическая деятельность шайхов Накшбандийа в Мавераннахре (I пол. XVI в.): Автореферат дисс. ... канд. ист. наук. Ташкент: Институт востоковедения АН РУз., 1996.

[67] *Бабаджанов Б. М.* Махдум-и А'зам // Ислам на территории бывшей Российской империи... Том I. С. 262–263.

are in Mawarannahr[68] and Eastern Turkestan[69], some are in India[70], as well as in Kazakhstan[71]. In due time some of his descendants obtained political power in the Eastern Turkestan[72]. But they were divided into two parties (Āfāqīya or Āqtāghliqs[73] and Isḥāqīya or Qāratāghliqs[74]), it was followed by long-lasting rivalry for political power.

Among hagiographies concerning the Naqshbandīya, the books devoted to Makhdūm-i A'ẓam's descendants have been segregated and become a separate local genre, because of a great number of his descendants as well as increase of their political power and regional religious impact[75]. But they are not studied yet and still kept as manuscripts. At present the matter of studying and publishing books of this genre has taken on much significance. While writing books about events that happened in Eastern Turkestan and neighboring countries, what author thinks about it and what

---

[68] *Kattayev K.* Makhdūm-i A'zam and Dahbed. Samarqand: Soghdiyān, 1994 (in Uzbek).

[69] *Schwarz H. G.* The Khʷājas of Eastern Turkistan // Central Asiatic Journal. 20/4 (1976). P. 266–295.

[70] On Naqshbandīya in India: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм: краткая история /пер. с англ. М. Г. Романов. СПб.: Издательство "ДИЛЯ", 2004. С. 262–267, 322–328; *Zarcone Th.* Une route de sainteté islamique entre l'Asie centrale et l'Inde: La voie Ush-Kashgar-Srinagar // Cahiers d'Asie centrale, 1–2 (1996). Tashkent–Aix-en-Provence: Édisud. P. 227–254.

[71] Among Qazāq khʷājas the Qïlïshtï-khʷāja tribe people are inclined to believe that they are Makhdūm-i A'ẓam's descendants. They pray for the Burhān ad-Dīn Qïlïsh mausoleum located in Janga-Qorghān region of Qïzïl-Orda oblast'. In genealogy table written in Persian language in Arabic script and owned by Amal-khʷāja Ibādullayev, who lives in Turkestan town of the South Kazakhstan oblast', the Qïlïshtï-khʷāja dynasty derives from Makhdūm-i A'ẓam (Muminov's oral information, December 2006, Almatï).

[72] *Togan I.* Chinese Turkestan. Under the Khojas // Encyclopaedia Iranica. Vol. V (1992). P. 474–476.

[73] *Saguchi Toru.* The Revival of the White Mountain Khʷajas, 1760–1820 (from Sarimsaq to Jihangir) // Acta Asiatica. Bulletin of the Institute of Eastern Culture (The Toho gakkai. Tokyo). 1968. № 17.

[74] *Togan I.* Differences in Ideology and Practice: The Case of the Black and White Mountains Factions // Journal of the History of Sufism, 3. Paris: J. Maisonneuve, 2001–2002. P. 25–38.

[75] We are grateful to Prof. Devin DeWeese (The Indiana University, IN, USA) who firstly made a proposition to study materials on Makhdūm-i A'ẓam's descendants as a separate subject.

party he supports do attach important peculiarities to content of a book. Concerning Muḥammad-Ṣādiq's manuscript under discussion, author's support of either Āfāqīya or Isḥāqīya has a critical importance.

Author

The author is a historian and religious figure – Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī (died in 1849).

There are two opinions on which party of Makhdūm-i A'ẓam's descendants Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī did support. In his research Oleg Akimushkin thinks that Muḥammad-Ṣādiq supported Āqtāghliqs[76], Iulia Baranova tells that he was on Qāratāghliqs' side[77]. Our researches provided us with the following data proving that Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī was on the side of Isḥāqīya, i.e. Qāratāghliqs. Firstly, he wrote his book by request of Amīr of Kāshghar 'Uthmān-beg ibn Hādī-beg and his mother Raḥīma-āghāja[78]. It is known that they belonged to adherents of Qāratāghliq Khʷājas. Besides, the author devoted a few chapters to history of Isḥāqīya Khʷājas. While telling about Āfāqīya/Āqtāghliq and their followers, he uses negative religious words as *bid'atchi* (innovator), *rāfiḍī* (shi'ite) etc.

Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī´s date of birth is not given in any historical sources[79] of that period. In his book the author's information about

---

[76] Шах-Махмуд ибн мирза Фазил Чурас. Хроника / Критический текст, перевод, комментарий, исследование и указатели О. Ф. Акимушкина. М., 1976. С. 323.

[77] *Абусеитова М. Х., Баранова Ю. Г.* Письменные источники по истории и культуре Казахстана и Центральной Азии в XIII–XVIII вв. (био-библиографические обзоры). Алматы: Дайк-Пресс, 2001. С. 333.

[78] Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī. Tadhkira-yi 'Azīzān, SPb. Manuscript D 191. F. 3ᵇ.

[79] Owing to lack of historical information, some of those who study Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī and his works make different suppositions. For example, they say that Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī was born in the family of religious figure Mullā Shāh 'Ālam ākhūn by name in 1138/1725 in Kāshghar. First education was given by his father, further he pursued it in one of the well-known religious schools — "Madrasa-yi Ḥamīdīya" in Dawlatbaq where he improved his Persian, Math, Literature, History, Geography and graduated as one of well-educated men of his time. He taught in the Kāshghar-khān madrasa. He died in 1266/1849 of *Hijra* in a political overturn at the age of 128, — they say. Of course, this information is far from truth (Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī. Tadhkira-iy 'Azīzān. Kāshghar: Kāshghar uyghūr nashrīyatī, 1988).

himself is as follows: 1) he calls himself as Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī, for example, in text "This is an invalid and poor faqīr, i.e. Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī", "The poorest of all poors, the worst of all invalids Mullā Ṣādiq Kāshgharī", "Mullā Ṣādiq", in verses (bayt) on the folios 3^b, 4^b, 70^a, 124^b, 126^a, 127^b, 132^a, 135^b, 137^a, 138^a, 163^a, 174^b – 12 pages as a whole, he calls himself "the witness Ṣādiq", "Ṣādiq" for 15 times; 2) he includes own 11 verses on the folios 4^b, 70^a, 124^b, 126^a, 127^b, 132^a, 135^b, 137^a, 137^b, 162^b, 174^b. In his poems the author, first of all, applies for blessing to start his narration, then he as being influenced by events described in the work, shows his own point of view on them.

Notwithstanding the lack of facts from Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's biography, many books of him have come down to us[80]. They are as follows:

1. "Zubdat al-masā'il ", in Persian.
2. "Tadhkira-yi aṣḥāb-i kahf "[81], in Persian.
3. "Ādāb aṣ-ṣāliḥīn"[82].
4. "Qiyāfat al-bashar".
5. "Risāla-yi kaspidār".

Also his translations from Persian into Turkic:

6. "Ta'rīkh-i iskandarīya wa-tāj-nāma-yi shāhī or Tarjuma-yi Ta'rīkh-i Ṭabarī"[83].

---

[80] *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей Института востоковедения Российской академии наук / Отв. ред. О. Ф. Акимушкин. М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2002. С. 192.

[81] "Tadhkira-yi ḥaḍrat-i sulṭān aṣḥāb-i kahf". SPb. C. 562: *Дмитриева Л. В.* Каталог... С. 193; "Tadhkira-yi aṣḥāb-i kahf" is a legend on the cave in Turfān, for the turther information see: *Shinmen, Yasushi.* The History of the Mausoleum of the Ashab al-Kahf in Turfan // The Memoirs of the Toyo Bunko, 62 (2003). P. 83–104.

[82] Collected materials on traditions of the eastern Muslim population – "Ādāb aṣ-ṣāliḥīn" was published as a separate book in 1895 in Tashkent in Lïkoshin's translation into Russian from the lithographic edition published in Constantinople, in 1900 it was included into Volume II of "Collected materials on Mohammedianism" published by the decree of the Turkestan governor-general S. M. Dukhovskoi: Muḥammad Ṣādiq-i Kāshgharī (Ādāb-ul-ṣāliḥīn). Codex of proprieties in the East. Tashkent: Kamalak, 1992 (in Uzbek).

[83] Existence of translation of "Ta'rīkh-i Iskandarīya wa-tāj-nāma-yi Shāhī" or "Tarjuma-yi Ta'rīkh-i Ṭabarī" was marked by Shoqan Walikhanov in his time. This translation was made by request of Ḥakīm-beg Iskandar-walī ibn Amīn-khʷāja's son

7. "Tarjuma-yi Ta'rīkh-i Rashīdī".
8. "Rawḍat al-wā'iẓīn-i Farāhī"[84].
9. "Munājāt"[85].

The most significant of these books is considered to be "Tadhkira-yi 'Azīzān". This is due to that the book is a very important source of history of Kazakhstan and the biggest one in size.

Title of the book

There are four titles of the book known in scientific publications. The first one is "Tadhkira-yi 'Azīzān"[86] (Biographies of saints). The second is "Tadhkira-yi Khʷājagān"[87] (Biographies of Khʷājagān shaykhs). The third is "Tadhkira-yi Jahān"[88] (Biography of Jahān). The fourth title of the book is "Kitāb-i durr-i maẓhar"[89] (The pearl book of events).

"Tadhkira-yi Khʷājagān" is a title of the brief version of the book. "Tadhkira-yi Jahān" became one of its titles because in Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's book the central role is given to the biography of outstanding political and religious figure of the Eastern Turkestan of the middle of XVIII century – Qāratāghliq Khʷāja – Ya'qūb-Khʷāja called as Khʷāja-Jahān. But here are biographies of other 'azīzs. That's why "Tadhkira-yi Jahān" is a descriptive title and rarely used by specialists. Therefore we consider that well known title "Tadhkira-yi 'Azīzān", which was widely used in researches, gives the best fit for the book's content. The title "Tadhkira-yi 'Azīzān" is given in the book itself too.

No valid data is provided about period of composing the book. In the

---

Yūnus Tājī. *Валиханов Ч. Ч.* Собрание сочинений в пяти томах. Т. I. Алма-Ата: Издательство АН КазССР, 1961.

[84] "Rawḍat al-wā'iẓīn". SPb. manuscript D 150: *Дмитриева Л. В.* Каталог... С. 193.

[85] "Munājāt" of Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī, SPb. manuscript B 734: *Дмитриева Л. В.* Каталог... С. 336.

[86] Title of "Tadhkira-yi 'Azīzān" in SPb manuscripts D 191, F. 6ᵇ; B 776, F. 8ᵇ.

[87] Title of "Tadhkira-yi Khʷājagān" in SPb. manuscript D 126, F. 4ᵃ.

[88] "Tadhkira-yi Khʷājagān" in SPb. manuscript B 770.

[89] Title of "Kitāb-i durr-i maẓhar" in SPb. manuscript B 776, F.1ᵇ.

manuscript B 770 it is told as 1251/1835–36, but in the version[90] found in Kāshghar in 1955 and described in Mukhlisov's catalogue it is written in 1771. In the opinion of L. V. Dmitrieva, S. N. Muratov and Munira Salakhetdinova, it is 1182/1768–69 or 1771 when the first edition of the book was completed, but 1235/1819–20 and 1251/1835–36 is when its brief version was done.

Content

According to its content the book is divided into 83 chapters. Chapters are semantically not divided but accentuated with literary set phrases used in creative traditions of that period, such as "Well, I heard that ...", "al-Qiṣṣa ...", "It is necessary to see ..." etc, that's why titles are given to event-trigger chapters and written in square brackets.

In the introduction part the author praises the Prophet Muḥammad, his ṣaḥābas, sayyids, all saints, the Kāshghar's ḥākim – 'Uthmān-beg, who requested for this work, his mother Raḥīma-āghāja, and tells the reasons for composition of this book. The main part of it starts from the history of Makhdūm-i A'ẓam, the most part is devoted to Khʷāja Isḥāq-Walī and his descendants. The chapter that tells about history and events happened before the author's period is written on the basis of materials from Muḥammad-'Awaḍ Samarqandī's "Ḍiyā' al-qulūb". In the course of narration he tells some fairy tales and legends concerning saints, for example: "The story of Ushtūr Khalīfa", "The story how Imām Shāfi'ī's nephew Imām Ṭaḥāwī expanded Imām-i A'ẓam [ḥanafī]'s madhhab", "The story of Ākhūnd Zihnī and Ākhūnd 'Īsā", "Legend about Khʷāja Khāmūsh" etc.

From the middle of "Tadhkira-yi 'Azīzān" real historical events take a start, for example, hostile and allied connections with Qirghīzs, Qalmāqs, Qazāq sulṭān Esim (in the book – Hāshim) khān's mounting to the Kāshghar throne, struggle between Āqtāghliqs and Qāratāghliqs, competition between Qalmāq töres Dabarjī and Amūr Sīna and Chinese aggression. The work ends with death of Qāratāghliq Khʷājas.

In the course of the book there are 46 references to 30 *āyats* of the Coran: 17: 82; 18: 46; 2: 156; 2: 18; 2: 30; 21: 107; 21: 35; 28: 76; 2: 216;

---

[90] *Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī.* Tadhkira-yi 'Azīzān. Kāshghar: Kāshghar Uyghūr nashrīyatī, 1988.

3: 146; 3: 185; 3: 7; 4: 59; 49: 10; 51: 56; 55: 26; 6: 59; 64: 12; 67: 5; 68: 4; 8: 17; 8: 66; 9: 120; 9: 40; 94: 1; 94: 5; 94: 6; 95: 4; 7: 34. Also there are extracts from *ḥadīths* at pages 40[a], 47[a], 47[b], 48[a], 56[b], 59[b], 68[a], 69[a], 70[b], 86[b], 90[a], 115[a], 117[a], 134[a], 143[b], 147[b], 148[a], 156[b], 169[a].

There are 117 poetical verses (*bayts, ghazals, mathnawī, naẓm*) given in the book, 85 of them are in Turkic, 32 – in Persian.

"Tadhkira-yi 'Azīzān" is devoted to describe biography of Kāshgharī Khʷājas of Naqshbandīya-Khʷājagān brotherhood. It is history of the Eastern Turkestan, written as a story of lives and deeds of the Eastern Turkestan Khʷājas – descendants from the Sufi shaykh Aḥmad ibn Jalāl ad-Dīn Khʷājagī-yi Kāsānī usually called as Makhdūm-i A'ẓam (died in 949/1542), description of political and military events which took place in XVI-XVIII centuries in the Eastern Turkestan, intestine strife between Āqtāghliq Khʷājas, followers of Makhdūm-i A'ẓam's elder son Khʷāja Kalān (died in 1006/1597/98) and Qāratāghliq Khʷājas, those of Makhdūm-i A'ẓam's younger son Khʷāja Isḥāq; history of relationship of Khʷājas with the Central Asia, Jungharia and China and participation of Qirghīzs and Qazāqs in political events etc.

Sources of information

The most of stories told in the book are separate compositions based on the author's own experience or told by eye-witnesses. That's why their value is very high. We can conventionally divide sources used by Muḥammad-Ṣādiq in writing the book into two parts.

Written sources weren't used much in this book. Chapters devoted to Khʷāja Isḥāq's deeds repeat information from Muḥammad-'Awaḍ Samarqandī's book "Ḍiyā' al-qulūb"[91]. Muḥammad-Ṣādiq appealed for this book while writing the first part of Muḥammad-khān's governing period. Nevertheless "Tadhkira-yi 'Azīzān" has undoubted superiority in writing history of Khʷāja Isḥāq's successors – Qāratāghliq Khʷājas.

Among written sources Naqshbandīya books such as 'Abd ar-Raḥmān Jāmī's (817–898/1414–1492) "Nafaḥāt al-uns min ḥaḍarāt al-quds", 'Alī

---

[91] Information at F. 5[a] of "Ḍiyā' al-qulūb" is in close agreement with F. 22[b] of "Tadhkira-yi 'Azīzān", also F. 24[a]–25[a] of "Ḍiyā' al-qulūb" – with F. 22[b] of "Tadhkira-yi 'Azīzān"; F. 25[b] of "Ḍiyā' al-qulūb" – F. 23[a] of "Tadhkira-yi 'Azīzān": Материалы по истории киргизов и Киргизии. Вып. 1. М., 1973. С. 177–184.

Ṣafī al-Kāshifī's (died in 939/1532–33) "Rashaḥāt 'ayn al-ḥayāt" etc are of great importance.

In the course of the text there are many *āyats* from the Coran. Besides some extracts of *ḥadīths* are given too, they are mostly taken from collected *ḥadīths* such as Burhān ad-Dīn Maḥmūd ibn Aḥmad al-Bukhārī's (died after 1174–75) "al-Muḥīṭ al-burhānī fī-l-fiqh an-nu'mānī", Sa'd ad-Dīn at-Taftāzānī's (d. 1390) "Sharḥ 'aqā'id an-Nasafī", Abū 'Īsā at-Tirmidhī's "ash-Shamā'il an-nabawīya".

During account of events extracts are given from Jalāl ad-Dīn Rūmī's "Mathnawī-yi ma'nawī", Ḥāfiẓ Shīrāzī's "Dīwān", Mīr 'Alī Shīr Nawā'ī's books. While translating these poems from Persian into Qazāq, we applied for advice to the Persian poetry expert, our professor Ṣafar 'Abdallāh, we would like to thank him especially.

Oral sources. In the course of narrating, the author uses information from his own experience or told by participants of these events. In some places he cites names of people who gave him information, for example: Ḥaḍrat Khʷāja Muḥammad-Qāsim, Ḥaḍrat Majīd, i.e. Ākhūnd Mullā Sayyid, Ḥaḍrat Khʷāja Ḥasan (Āfāq Khʷāja's son). But frequently he does not name his information sources, just writing "Narrators say that ...", "Some people tell a legend on ...". Besides he provides data from tribal legends and genealogical stories which he used to hear from his early childhood as they were widely spread in his own and his relatives' social backgrounds.

Importance of the Work as a Source for Studying the History and Culture of Kazakhstan

Hitherto researchers regarded hagiographies only as biographies of the prominent shaykhs and īshāns and rarely used them in their studies. But as the last researches prove, hagiographies have exceeded the bounds of being just historiography of some dynasty so as to give different information about social, political and religious world of the whole society[92]. After

[92] Importance of hagiographies in studying social-economical and political history was marked by P. P. Ivanov in his time: *Иванов П. П.* Хозяйство Джуйбарских шейхов. К истории феодального землевладения в Средней Азии в XVI–XVII вв. М.-Л., 1954.

studying hagiographies one could say that due to language, domestic and religious entity between nations of the Eastern Turkestan and the Central Asia there were close economical, political and cultural connections. One of the important information sources about religious and political life of the Eastern Turkestan in the second part of XVI century and 60-s of XIX century, and its political and cultural relations with the Central Asia, China, Jungharia and other regions is the famous historian and interpreter Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's (died in 1265/1849) book – "Tadhkira-yi 'Azīzān".

Appearance of the Yārkand kingdom in XVI century became possible owing to events of the end of XV century – the beginning of XVI century which took place in the Central Asia and Kazakhstan, namely Muḥammad Shaybānī-khāns' occupation of Mawarannahr[93].

As the Eastern Turkestani hagiographies inform from the beginning of XIV century Qazāqs and Qirghīzs took an active part in every event of the Eastern Turkestan, it means that present Xinjiang nations were unified with the Central Asian and Kazakhstan nations in history as well as in economical and cultural sphere. In the course of many centuries these nations had close connections, repulsed common enemies and stood up for their own political independence together. In XIX century the Eastern Turkestani people rose against the Qing Empire seven times in which Uzbeks, Qazāqs, Qirghīzs and other nations took an active part. After each defeated uprising leaders ran to the Central Asia where they found refuge.

In the course of translating this book we came to the following conclusions: Firstly, nowadays questions of temporality and religion have become urgent for the State government. According to concepts resulted from previous studies, Khʷājas seemed to come to power and combine religious control and state government. But in fact though Khʷājas were mounted to the Sultan throne, they realized that temporality and religion are independent matters and it is impossible to combine them. (For example, in translation: chapter "Ḥaḍrat Khʷāja Āfāq-Khʷājam", F. 31ᵇ of the facsimile text).

---

[93] *Кутлуков М.* Рукописи и документы по истории Восточного Туркестана в XVI–XIX вв. и его взаимосвязи со Средней Азией // Актуальные проблемы советского уйгуроведения. Материалы I Республиканской уйгуроведческой конференции. 29–31 мая 1979 г. Алма-Ата, 1979. С. 202–208.

Besides, the book proves that for Muslim nations who fought for independence against foreign invaders of strange religion the Islamic flag was the most powerful thing to unite people (F. 76^{b}).

One more important information of this book is a strong proof of great influence of Naqshbandīya in religious life of Kazakhstan (Chapter "Ḥaḍrat Īshān Khʷāja Isḥāq-Walī", F. 22^{b} of the facsimile text and chapter "The story of Qazāq Hāshim sulṭān", F. 38^{a}–39^{b}).

History of Study

Many researchers used partially and translated extracts from "Tadhkira-yi 'Azīzān" in their research works.

Shoqan Walikhanov was the first to introduce Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's book "Tadhkira-yi 'Azīzān"[94]. He wrote "Ocherki Jungarii" on the basis of the book "Tadhkira-yi Khʷājagān"[95].

In 1856 in London the brothers Michells published in English collected works of Russian scientists studying the Central Asia[96], amongst Walikhanov's foregoing work was particularly emphasized. Due to Michells' publication Walikhanov's work was used by Henry Bellew in his work "History of Kashghar"[97]. While translating Carl Ritter's "Землеведение" V. V. Grigor'ev widely used in appendix information from "Tadhkira-yi 'Azīzān" given in Walikhanov's work[98].

---

[94] *Баранова Ю. Г.* Ч. Ч. Валиханов и исследование рукописного наследия уйгурского народа // Известия Министерства образования и науки Республики Казахстан, Национальная Академия наук Республики Казахстан. Серия общественных наук. 1999. 2 (220). Март-апрель. С. 3–7.

[95] *Валиханов Ч. Ч.* Очерки Джунгарии // Избранные произведения. М.: Наука, 1986. С. 265–293.

[96] *Michell, John and Robert.* The Russians in Central Asia. London, 1865.

[97] It was included into Forsyth's report of Yarkand and Kashghar mission: *Bellew H. W.* History of the Khashghar // Report of a Mission to Yarkund in 1873, Under Command of Sir T. D. Forsyth with Historical and Geographical Informations Regarding the Possesions of the Amir of Yarkund. Calcutta: Foreign Department Press, 1875.

[98] *Григорьев В. В.* Землеведение К. Риттера. География стран Азии, находящихся в непосредственных сношениях с Россиею. Восточный или Китайский Туркестан. Выпуск второй, дополнения. СПб., 1873. С. 354–390.

In 1897 in Calcutta the English researcher N. Elias published Robert Shaw's (who was dead at that moment) book narrating about Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's manuscript, with preface, introductory notes and epitome[99].

In 1904 Wilhelm Barthold in his work "Report on the mission to Turkestan" compared information from anonim's "Ta'rīkh-i Kāshghar" which was found recently at that time, with that of the book under discussion[100].

In 1905 the German researcher Martin Hartmann published his research material devoted to study Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's book[101], he cited Barthold's "Report of mission to Turkestan" as an appendix to a chapter where he reviewed manuscripts from the Eastern Turkestan. Martin Hartmann did not make complete translation of the book, only describing stories told therein. But owing to Martin Hartmann's publication, "Tadhkira-yi 'Azīzān" started to be widely used in studies of the Eastern Turkestan and was introduced into scientific community.

Qazāq researchers made an important contribution to studying Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī's work too. Saut Mollaudov, I. Saydullaev, Veniiamin Yudin studied the book's poetical structure and appreciated its literary features at its true value[102]. They published in Cyrillic transcription

---

[99] The History of the Khojas of Eastern Turkistan, Summarised from the Tazkira-i-Khʷâjagân of Muḥammad Sâdiq Kâshgharî, by the Late Robert Barkley Shaw. Edited with Introduction and Notes by N. Elias, Published as Supplement to the Journal of the Asiatic Society of Bengal. Vol. LXVI, part 1. Calcutta, 1897.

[100] *Бартольд В. В.* Отчет о командировке в Туркестан // *Бартольд В. В.* Сочинения Т. VIII. М., 1973. С. 174–191.

[101] *Hartmann, Martin.* Ein Heiligenstaat im Islam: Das Ende der Čaghataiden und die Herrschaft der Choğas in Kašgarien // Der Islamische Orient. Berichte und Forschungen. Vol. I. Berlin: Wolf Peiser Verlag, 1905. S. 195–374 (reprint: *Hartmann Martin.* Der Islamische Orient. I. Berichte und Forschungen. II. Die arabische Frage mit Einem Versuche der archäologie Jemens. III. Unpolitische Briefe aus der Türkei. Mit zahlreichen Anmerkungen und nachweisen und mehreren Registern. Amsterdam: APA – Oriental Press, 1976. S. 195–374).

[102] *Saydullayev I.* Muḥammad-Ṣādiq Kāshghari ijādida tadhkira janri // Uyghūr adabiyati va fol'klordiki janrlar. Almatï, 1980. P. 125; *Saydullayev I.* Muḥammad-Ṣādiq Kāshghari // Uyghūr adabiyatining qisqicha tarikhi. Almatï, 1983. P. 86; *Mollaudov S.* XVIII asir uyghūr poeziyasi (tatqiqat va textlar). Almatï, 1990. P. 203.

4 *ghazals* on folios 135ᵇ, 138ᵇ, 4ᵇ, 145ᵃ and *mathnawīs* on folios 135ᵃ-136ᵃ; 137ᵃ in the manuscript D 191.

Munira Salakhetdinova used in her works exerpts from "Tadhkira-yi 'Azīzān" concerning the history of Qirghīzs[103]. They are from the SPb. manuscript D 191: 74 (38ᵃ), 75 (38ᵇ), 149 (76ᵇ), 150 (77a), 151 (77ᵇ), 153 (78ᵇ), 162 (83ᵃ), 163 (83ᵇ), 164 (84ᵃ), 165 (84ᵇ), 168 (86ᵃ), 169 (86ᵇ), 172 (88ᵃ), 188 (96ᵃ), 189 (96ᵃ/ᵇ), 190 (97ᵃ), 191 (97ᵇ), 192 (98ᵃ), 193 (98ᵇ), 194 (99ᵃ), 196 (100ᵃ), 198 (101ᵃ), 205 (104ᵃ), 207 (105ᵃ), 208 (105ᵇ), 209 (106ᵃ), 223 (112ᵃ), 224 (112ᵇ), 231 (117ᵃ), 232 (117ᵇ), 237 (120ᵃ), 240—252 (121ᵇ—127ᵃ), 258—259 (129ᵇ-130ᵃ), 272 (136ᵇ), 274 (137ᵇ), 276 (168ᵇ), 277 (139ᵃ), 280 (140ᵇ), 311 (156ᵃ), 316 (158ᵇ), 322 (161ᵇ), 323 (162ᵃ), 324 (162ᵇ), 325 (163ᵇ), 327 (164ᵃ), 334 (167ᵇ), 335 (168ᵃ), 338 (169ᵇ), 339 (170ᵃ), 341 (171ᵃ), 343 (172ᵇ) — she separately translated exerpts on Qirghīzs only from 63 folios.

"Tadhkira-yi 'Azīzān" was published in 1988 in the new reformed Arabic (jadīdī) script, as the basis taken was only one manuscript kept in the labarotory of rare antique monuments of the Xinjiang Uyghūr autonomous region[104]. Though there were three versions, the only complete version was Mullā 'Abduṣamat's one and it was used for publication. In this book pages are not paginated, no commentaries are provided, and also there is no facsimile text of the manuscript. *Āyats, ḥadīths* in Arabian and Persian verses are given in the reformed script, but left in original language. That's why we can consider this publication does not meet the requirements of modern source-study science.

Manuscripts

There are more than 20 manuscripts of "Tadhkira-yi 'Azīzān" known today[105]. Seven of them are in the Saint-Petersburg Institute of Oriental

---

[103] *Салахетдинова М. А.* Сочинение Мухаммед-Садыка Кашгари "Тазкира-и ходжаган" как источник по истории киргизов // Известия АН КиргССР. Т. I. Вып. 1 (история). С. 93—125.

[104] *Muḥammad-Ṣādiq Kāshghari.* "Tadhkira-yi 'Azizān". Kāshghar: Kāshghar Uyghūr nashrīyatī, 1988.

[105] *Papas A.* Soufisme et politique entre Chine, Tibet et Turkestan. Étude sur les

Studies[106], one is in Uzbekistan[107], three are in China[108], one is in France[109], two are in the United Kingdom[110] and two are in Germany[111]. Versions of "Tadhkira-yi 'Azīzān" in Persian are known too[112].

In the Saint-Petersburg Institute of Oriental Studies the following manuscripts are kept: B 776, C 582, C 583, D 127, D 191 – its complete text, and B 770, D 126 contain its brief version.

B 776 is a complete and earlier copy, according to corrections, additions and crossings it was checked and compared with some other copy. 274 folios. Paper dimensions are 21,5x13, text dimensions are 14,5x8,5; number of lines is 13. Written on oriental paper, with black and red ink, nasta'līq. Binding is oriental, leather-bound cardboard. The end of XVIII century. Xinjiang.

C 583 is a complete version. 321 folios. Paper dimensions are 24x16, text dimensions are 15x10, number of lines is 11–13. Written in oriental paper, with black and red ink, nasta'līq. Binding is oriental leather-bound

---

Khʷajas Naqshbandis du Turkestan Oriental. Paris: Librarie d'Amérique et d'Orient, 2005. P. 5.

[106] *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... No. 761–767. С. 210–212.

[107] In the holdings of the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan "Tadhkira-yi 'Azīzān" has inventory No. 45. It is indicated in the Catalogue of Aleksandr Semenov as "Dār al-Maẓfar" (the correct form is "Durr al-Maẓhar"): *Семенов А. А.* Каталог рукописей исторического отдела Бухарской Центральной Библиотеки. Ташкент, 1925.

[108] In "Uyghur klassik adabīyati qolyazmalarining katalogi. 1. Xinjiang yarlik muzeyiga tayyarliq korūsh bashqarmisi, 1957. May. Tuzguchi Yusupbek Mukhlisov" published in 1957 under No. 128 registered is "Tadhkira-yi 'Azīzān" version found in Kāshghar in 1955. It is said that the work is written in 1771. Copied by Mullā Muḥammad-Sulṭān in 1825: *Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī.* Tadhkira-yi 'Azīzān. Kāshghar: Kāshghar Uyghūr nashrīyatī, 1988.

[109] *Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī.* Tadhkira-yi 'Azīzān. 274. Institut de France 3357 (trad. partielle Robert B. Shaw, 1897).

[110] *Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī.* Tadhkira-yi 'Azīzān. Or. 5338; Or. 9660: Hofman, Turkish Literature IV. P. 25–29.

[111] *Muḥammad-Ṣādiq Kāshgharī.* Tadhkira-yi 'Azīzān. Or. Oct. 1313; Or. Fol. 3292: Hofman, Turkish Literature IV. P. 28–29.

[112] *Семенов А. А.* Указатель персидской литературы по истории узбеков в Средней Азии. Ташкент, 1926. С. 15; *Storey C. A.* Persian Literature. A Bio-Bibliographical Survey. Vol. II. Fasc. 1. London, 1956. P. 392–393.

cardboard, antique oriental restoration. The end of XVIII century. Xinjiang. Lack of two last folios.

D 127 contains the complete version. 151 folios. The paper dimensions are 31,5x21,5, text dimensions are 23x14, number of lines is 17. Written on oriental paper, with black and red ink, nasta'līq. Binding is oriental, leather-bound cardboard. XIX century. Xinjiang. Folios 1 and 151 are torn out of the book.

C 582 is a complete version. 135 folios. The paper dimensions are 31x20, text dimensions are is 23x13, number of lines is 17–19. Written on oriental paper, with black and red ink, nasta'līq. Binding is oriental, leather-bound cardboard, with one fastener. The end of XIX century. Yārkand. Copyist – Mullā Muḥammad-Ya'qūb.

D 126 contains a brief version. 110 folios. The paper dimensions are 32x21, text dimensions are is 27x12,5, number of lines is 20. Written in European paper, with black ink, nasta'līq. Binding is Russian, leather-bound cardboard, fastener. XIX century. Saint-Petersburg. Copyist – Kh. Feizkhanov.

B 770 is a brief version. 92 folios. The paper dimensions are 21,5x14, text dimensions is 16,5x10, number of lines is 20. Written on oriental paper, with black and red ink, nasta'līq. Binding is oriental, leather-bound cardboard. XIX century. Xinjiang. Pages are confused, text is rotten in some places with water.

Manuscript D 191

Writing – nasta'līq.

Ink – text is written with black ink, names of chapters – with red one (cinnabar).

Paper – oriental.

Binding – oriental, leather-bound cardboard.

Place of copying – Yārkand (see F. 174^{b}).

Date of copying – according to Dmitrieva's description it is XIX century (see p. 174^{b})[113].

Copyists are father and son – Mawlānā Muḥammad-Yūsuf Yārkandī and 'Abd al-Laṭīf ibn Mawlānā Muḥammad-Yūsuf (see F. 174^{b}).

Owners are 'Abd al-Laṭīf ibn Mawlānā Muḥammad-Yūsuf and Ayyūb-khān (written on the inner side of lower sheet of binding).

Shortcomings of storage – there is an ink spot on F. 3^{a}.

---

[113] *Дмитриева Л. В.* Каталог тюркских рукописей... No. of descriptions 761– 767. С. 210–212.

Principles of edition

The main aim of this edition is to publish facsimile text of the D 191 copy of the book "Tadhkira-yi 'Azīzān" kept in Saint-Petersburg and introduce it to scientific circulation. This work is based on the microfilm from the private collection of Veniiamin Yudin and presently ownes by Iulia Baranova. There are lots of copies of the book all over the world but it is rather difficult to obtain all of them. Besides it is still possible to find new versions of the work. That's why in future all versions must be gathered and critical text is prepared as well. The start is given in this work by presenting the facsimile of the manuscript.

As there was no original pagination in the manuscript copy, while numbering pages of the facsimile text, we accepted and used Dmitrieva's traditional oriental pagination[114] instead of modern method of pagination presented by Munira Salakhetdinova. In the Qazāq translation folio number of original text is shown in square brackets, while text directions with pointers, for example, [↑$1^{b}/2^{a}$↓].

While translating the text and writing glossaries we have used earlier research materials in full. Persian *ghazals* and *bayts* were compared with their originals. Peculiarities of Coran *āyats* and *ḥadīths* are shown in glossaries.

In the course of translation words not found in the text but necessary to understand the meaning are given in square brackets.

Religious titles and epithets coming after names of the Prophet Muḥammad, his ṣaḥābas, Kh^{w}ājas, religious set phrases and blessings are not translated and given in transliteration, for example " *'alayhi-r-raḥma wa-r-riḍwān", "al-ḥamd li-l-Lāh!"* etc.

---

[114] *Дмитриева Л. В., Мугинов А. М., Муратов С. Н.* Описание тюркских рукописей Института народов Азии АН СССР. Том I: История / Под ред. А. Н. Кононова. М., 1965; *Дмитриева Л. В., Муратов С. Н.* Описание тюркских рукописей Института востоковедения. Том II: История, акты, библиография, энциклопедии, география, календари / Под ред. А. С. Тверитиновой. М.: Наука, 1975. С. 59. № описания 28; *Дмитриева Л. В.* Каталог... № описаний 761–767. С. 210–211; *Салахетдинова М. А.* Сочинение Мухаммед-Садыка Кашгари "Тазкира-и ходжаган" как источник по истории киргизов // Известия АН КиргССР. Т. I. Вып. 1 (история). С. 101–125.

In translation adopted words as some proper names of men, place, titles and religious terms are given according to linguistic conventions of the Qazāq language. Their original writing is taken into brackets in glossaries and index, and written using the transliteration method based on Krachkovsky/Romaskevich's system.

Extracts from the Holy Book are defined by "Alphabetic index of Coranic *āyats*"[115] and translated into Qazāq according to Wahhāb-ḥājjī Qïdïrkhānulï's translation[116].

Ḥadīths are not translated as further there is a Turkic translation thereof, meanings are translated out of Turkic text.

Persian and Turkic *ghazals, bayts,* and *munājats* are directly translated in the course of text aiming to keep their meaning.

In the end of edition there is a index of proper names and religious, Sufi terms.

I would like to thank Iulia Baranova for her kind providing me with the microfilm of the Copy. I am grateful to my master – Prof. Meruert Abuseitova for introducing me with Oriental studies' world and leading me there; famous researchers Prof. Oleg Akimushkin, Prof. Tursun Sultanov, Prof. Sergei Kliashtornïi for their precious advice and attracting my attention to this manuscript while my practicing in the Saint-Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences in 2003; the scientific editor Ashirbek Muminov for his applied advice, Prof. Minoru Sawada (Japan) for his assistance to get copies of "Tadhkira-yi 'Azīzān" and research materials published in Germany, Great Britain, China and Prof. Devin DeWeese (Indiana University, IN, USA).

Also I am grateful to Assel Yendibayeva, Dr. Allen Frank (USA) for their assistance to prepare the introduction part in English and my colleagues Bolat Ayazbayev, Dina Mederova – the glossary and index.

Aytjan Nurmanova

---

[115] *Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī.* al-Mu'jam al-mufahras li-alfāẓ al-Qur'ān al-Karīm [without indicating the place and the date of the printing].

[116] Qur'ān Karīm. Qazāq meaning and commentaries. Translated by Wahhāb Ḥājjī Qïdïr-khānulï. New translation revised from the edition of 1991. Almatï: Dauir, 2002.

[Шығарманың кіріспе бөлімі]

Мейірімді, рақымды Алланың атымен бастаймын!

[1⁶↓] Сансыз да ұшы-қиыры жоқ мадақ пен тағзымның иесі, мінсіз сиынушым, әділетті Жаратушыға және мәртебелі ғаламның тірегіне жолы бар, ұлылығы жарқын сәулесімен нұрланған Хазірет Ұлы Падишахқа сүйініш пен алғыс! Аш-жалаңаштардың ғашығы және сүйікті жолдасы, жүз мың жауыздың жансарайын жарқыратар жомарт та ең рақымды Алланың Пайғамбарына мадақ болсын! Құрбан болған саййидтерге, Пайғамбардың алғашқы асхабтарына және хадис айтушыларына тағзым! Исламдық иманды кеудесіндегі сенімнің асыл қобдишасынан шығарып, діннен адасқандарға қаза. **Көкірегін Алла ислам үшін кең ашқан, Тәңірдің нұрына бөленген адам (көңілі көр адаммен) бірдей ме?**[117]

Біздің [Құран] Кітабымызды нұрымен жарылқап, ғалымдарға хатқа алуға үкім етті және жүректен орын берді, оларды [сахабаларды] барлық адамдардан, тіпті барлық мақұлықтан керемет те таңдаулы [↑1⁶/2ª↓] етті және олардың білімін керемет дәрежеге жеткізіп, өнегелі дана және көріпкел етті. Барлығына ұлы абырой, даңқтың ең жоғарғы сатысында орын беріп, сөз жоқ, адам баласының ең кереметі, мәшһүрнамасының төбесіндегі тәждің даңқын шығарды. Әлем Падишахы [Алла] адам баласына ақылының өткірлігі мен ұғымталдығын, ұлы құрлықтың төрттен бірінің тұрғындарына мәңгілік таңбасының шапшаңдығын берді. Тәкаппарлықтың кесірінен Жаратқанның барша құпиясынан мақрұм, жарымжан-

---

[117] Құран Кәрім. Қазақша мағына және түсінігі. Аударған Уаһап қажы Қыдырханұлы. 1991 жылғы басылымнан қайта қаралған жаңа аударма. Алматы: Дәуір, 2002. 39-сүре, 22-аят (Бұдан әрі қарай: Құран Кәрім).

дарға Алла қайыр қылсын! Жүз мәрте тәубе айтып, сүннет алу [әркімнің] өз қасиетінің құзырында. Анхазіреттің [Пайғамбар] болмысынан шыққан сөз сенің танымың мен біліміңмен ұрпағыңды қорғайды. [Оның сөзі] мәңгіліктің бастауының бұлағы, тіршілік иелерінің парасаттылығы, [сөзінің] қадірі мылқау адамға тіл бітіргендей, хикметінің кәмілдігі тоғыз қабат аспанның асыл тасындай. Жабайылар мен тірексіздерге [оның ілімі] тылсым әрі күш жетпес көрінер. Оның [Құдайдың] құдіреті мен балиғаты төрт жүз сан, өзара үйлесімді әрі түрлі нәсілді жаратты, [↑$2^a/2^6$↓] адам бейнесі Оның құдіретімен жасалды, **Адамды Біз, сөз жоқ, ең әдемі мүсінде жараттық**[118].

Назым (түрки):

Қай саф түрін суреттейін,
Қай қадірін айтайын.

Мен, әлжуаз, амалсыз [мадағымды] қысқарттым, әлсіздігіме түсінушілік сұраймын. Парасатты хазірет-саййидтерге, яғни Хазірет Мұхаммед Мұстафаның, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, хош иісті мазарлы әулетіне сансыз мадақтар мен мақтаулар, салауат пен пәктік тілеп, өз болмысымнан қысқаша кіріспе баяндап сыйға тартамын. Түнекте адасқандарға қараңғылықты жоятын жарқын бастама, нәбиліктің жарқыраған күні — Иман. Уәлаяттарды дұғасы жарылқасын! Адамзаттың ерекше бір бөлігіне Оның [Пайғамбардың] тәрбиесінің сәулесі түссін!

[Саййидтер бар] болмысымен осындай үлкен дәрежедегі, ләззатты сиынушылыққа берілген еді. Тыйым салынған сарайда бүршік бой көтеріп, таңдамалы сатыдағы Пайғамбар фирқасына [саййидтер] жетекшілік етіп еді. Барлық жаратылыс дәптерінің кіріспе мөрі болған, пайғамбарлықтың түпнұсқасына шарапатты нұсқау мен сенімді таңбасы [болған, осы — саййидтер]. Оларды білмектің жөні бар, өйткені [Пайғамбар айтқандай]: Мен адам баласының Пайғамбарымын, бұлақтан шыққан судаймын. Бұл сөз [↑$2^6/3^a$↓] ақиқат. Адам баласының саййиді, даналықтың тәж киген қалыңдығы және аспан астындағы үйсіздер баспанасы, оның себебі даусыз **(ей, Мұхаммед!) Сені біз Жер жүзіне тек рақым етіп**

---

[118] Құран Кәрім, 95: 4.

қана жібердік[119]**.** [Ол] абзал да жомарттықтың мәртебесі, қоғамның жарқылдаған рахматының иесі, қуат пен даусыз ақиқаттың тұғыры.

Назым (түрки):

Күнәлі құлмын, шапағат қыл, ей, Расул Алла!
Ғаріп, кезбе құлмын, шапағат қыл, ей, Расул Алла!
Күнәға терең батқан басымды қысылып, [төмен] салдым,
Жомарт болшы, рақымды, мейірімді, ей, Расул Алла!

[Пайғамбардың] кеңпейілді ұрпақтарына, ардақты әйелдеріне, көрнекті сахабаларына, қасиетті ізбасарларына жүз мың иіліп [Алладан] сый мен береке тілеймін. Биліктің шыңында олардың мәңгілік жұлдызы жарық та биік болғай! Мәртебеңіз дүр-жауһардан артық, жүзіңіз інжу-маржан, нағыз жомарт, [Алла жолындағы] сапарларыңыз ең тамаша, реңдеріңіз ең көркем болғай!

Өз еркімен адасқандар, [Алланы] сүймегендер қатарына енгендер жазадан құтылу үшін, құтқару мен есеншілік тілеп, біріншіден толық биліктінің [Пайғамбар] сахабаларына жалбарынсын. [Пенделер] өзінің жаңылыс сенімімен абайсызда опасыздық жасаса, [↑$3^{a}/3^{6}$↓] бұл дүниеден өткеннен кейін ақиретте масқараға ұшырар, Алла сақтай гөр!

[Пайғамбар ұрпақтарының] ақылы мен кәмілдігі ғалам айналымында табиғаттың таза көрінісіндей, ғылымдары жарқыраған нағыз күндей.

Бұл кемтар да бейшара пақыр, яғни Мұхаммед-Садық Қашғари[120], әмірлердің әмірі, пақырлардың жолсілтері, аспандағы күні, әлемнің шамшырағы, кеңшіліктің нышаны, сирек гауһары, абзалдардың абзалы, тектілердің тектісі, тағдырдың еркесі, тіршілік иелерінің жомарты, мемлекет тірегі, Қашғар тағы айбынының ұлылығы, билік ұстанған билеушілердің ең ұлысы, яғни Хазірет Мырза Осман бектің өтінішімен [жазуға] кірістім. Алла оның билігін ұзартып, ұлылығы мен ырысын нығайтсын! Оның билігінің жарқын күні — аспан биігінде, ол — халифалықтың керемет шамшырағы, ең бақытты дәуірдің сирек нышаны. Ол — Йаркенд қаласында әмірі орындалуға міндетті әмір, толық хұқықты хакім, ұлы да ұлағат-

---

[119] Құран Кәрім, 21: 107.

[120] Мәтінде: كاشغرى

ты ғұламалардың жолдасы, даналарды іздеуші. Ол — мүрдесінің үстіне Алла нұры төгілген, моласының үстіне жұмақ нұры төгілген, Алыпқыранның сүйікті ұрпағы, күн сәулелі, ең құрметті, Қашғар тағының айбыны, әкесі марқұм Мырза Хади бек тағындағы заңды сұлтан, әмірлердің ішіндегі ең жоғарғы әмір. [↑$3^{б}/4^{а}$↓] Ол — береке мен әділеттіліктің ынсаптысы, шарапатты көрегенділіктің қадамы.

Қашғар — Моғолстан ықылымының ең сәулетті де сымбатты қаласы, Түркістан уәлаятының атақты қаласы. Машайық, әзіздердің мекені. Қадірменділер мен түйсіктілердің шығар кеніші. [Ол қала] осыншама абаттанған, тұрғындары көп еді. Қатал, арамза, ұлағатсыз, жаман ойлылардың [қытай, қалмақтар] залым-зұлымдықтары атырапты жан-жақтан тыныштықта тұрғызбаған еді. Гүлдену жұлдызы туып, Мұстафа шариғаты, Пайғамбар исламының таралуымен әлемге тыныштық келді. Тұрғындар мен пақырлардың жоғарыға [Құдіретке жолдаған] арыз-даттары, дұғасымен жад қылған шүкіршілігін тұрақты, уақтылы орындауы талап етілді. Әлсіз, көнбіс халық бұл берекет үшін әділетті ынсаптыларға мақтау мен мадақтар оқып, ұлы [діннің] таралымы мен ұлғаюын шын көңілдерімен тіледі.

Тұрғындарға, дүние-мүлікке қасірет пен қайғы алып солтүстік жақтан келген қарақшы үш ынсапсыз басымшылық пен қысымшылық етер еді. Ғалым даналарға топас-надандардан [↑$4^{а}/4^{б}$↓] ерекшелік пен артықшылық, әділеттілерге әділетсіздерден үстемдік беріп, әрқайсысына өз тиесілі орнын берді. Қаншама ғасырлардан бері қалған жалған мен бидғаттарды көрсетіп, хақты хақ иесінің қолына, хұқықтық бағасына жеткізер еді. Еш ақиқат [Ислам] ол жерлерде заңды болмады және де ешкім Мұстафа шариғатының үкімдерін ұстанбады, барлығы сондықтан әділетті әмір [Алла] хақына дұға бағыштап, ахуалдарын сипаттайды.

Назым (түрки):

Ей, Алла, бұл жалғанда өз билігіңді мәңгілік ет,
Ғасыр шахының ұлағаттығы мен құдіреті ұзақ болсын,
Даңқ шыңындағы Құмай құс оның басын өз көлеңкеңе ал.
Басындағы әділеттілік тәжі Анушырваннан қалған,
Сарайдың жеңісінде, айтылуынша, жаудың әскері түгел қашқан.
Шынымен қиын жағдай туды, Алладан сұрадық, жеңілдік бер,

Бұлбұлдар дұғасы табиғаттың көк кілемінде шырылдаған,
Көнбіс те төзімді жерде оған жетті мемлекеттің лағынеті,
Аймақтарда толқулар оның тікелей басқаруымен болды.
Алла үйлерінде молшылық әлемі болған еді,
Қорлық пен қыспақ бәрін талқандады, халық қашты,
Пайғамбар мен сахабалардың соңғы ұрпақтары тылсымға кетті.

[↑$4^{б}/5^{а}$↓] Мұратым нәтижелі болғай. Естелікке үкім берді өмірдің ләззатын көруші

Куәгер Садыққа мейірім ет, ей, Рақымды Хазірет!

Сонымен естімек керек, бұл әділетті әмірдің [Осман бек] ең мейірімді анасы, жан-тәнімен берілгендік пен тектіліктің бағы, рақымдылық пен мейірімділік қауымының басшысы, сирек сақтияны, пәктіктің пердесі, жас қалыңдықтың сұлулығы, қасиетті аспанның мұңы, керуенбасының даналығы, бәріне күмән келтіруші, Мәриям[121] сипатты, Зулайханың абыройына[122] ие болған Рахима-ағашаға таза заман, салиқалы дәурен, пәк табиғат тілеп өту қажет.

Әдептілік заманын және көргенділік дәуренін, пәк көңіл, мінсіз мінез, [Осман бек] әмірлері мен жақын ұрпақтарына тек жаймашуақ ғұмыр тілейміз. Ол [Осман бек] қадірменді әмірлерге береке таратып, мемлекет халқы ішіне — ғылым мен даналық, тайпалар мен кезбелерге, кедейлер мен көшеде қалғандарға, адамзат баласына, көргенді тайпаларға көптеген иланғысыз істер істеген, рақым мен мейірімшілік еткен, игілікті жұмақты ашқан. Ол — мемлекеттің күні, жарқын нұры, діннің нышаны, сәулелі айдай ислам абыройының нұры. Ол көрінеу таңғалдырар ұлылық [↑$5^{а}/5^{б}$↓] қылар еді. Ол туралы кейбір *риуаятшылар* парасатты тұрғындарға мәлім қылар еді. Мемлекет тұрғындары бұл Бақыттының дұға-талаптары мен ризалықтары арқасында шарапатты тұрмысқа жеткен еді. Осы білімді әмірге, кәмілдік иесіне оның әулеті, перзенттері, оның абыройын біліп, кереметтерді орындап, қаперсіз, менмендік қылмай, жер сүйген әдеттерімен құрмет көрсетер еді.

---

[121] Мәриям — Құрани бейне, Иса пайғамбардың анасы.

[122] Зулайха — Құран аңызы бойынша пайда болған мұсылман көркем әдебиетіндегі бейне — Перғауынның әйелі, Жүсіп пайғамбардың сүйіктісі, иманды әйел.

Әлқисса, бұлардың [тұрғындардың] ата-бабалары — ақиқаттың сұлтаны, жалғыздықтың куәгері, кереметтің құпиясы және айғағы Хазірет Қожа Ысқақ Уәлиге[123], *Алла оған рақымды болсын*, және оның әулеттеріне инабат пен ықылас қылып келген екен.

Сонымен, бұлардың уақыты, ырзықты заманы, жастық шағы байлықтың кілті — Ұлы Алланың ғылымын, болысушылық сырын ашқан, ақиқат панасы, ғұламалардың тірегі, пайғамбарлар мұрагері Хазірет Қожа Жаһан-қожам заманына сәйкес келді.

Ықылым билеушісі, тұрғындар шахының тәрбиешісі, текті шаһардың білімді сұлтаны, түсінігі мол азаматы, көзқарас пен білімнің данасы, болмыстың жарқыраған күні, жан дүниесінің байлығы Хазірет [↑5^{б}/6^{а}↓] Йусуф-қожам (сол заманда) әзіздерге басшылық етіпті. Бұл әзіздердің [қожалар] басынан кешкен таңғаларлық және қиыншылықты жағдайлары шет жерлерде хикаят қылынып, баян етілді. Әуелі олардың болған ілтипаты мен рақым-шапағаттарынан үміткер болып, бұл әзіздердің қадірменді аруақтарына дұға-қайыр, Құран бағыштап һәм әрқайсысының шешіміне мұрсат қылғаймыз.

[Осман бек] бұл әзіздердің ахуалы мен мадағынан баян ет және олардың басына түскен оқиғаларды кітап-тазкира қылып, ескке ал деп еді. Осы кемтар, пақыр, кемсін әрі күнәлі пендеге өз тарапынан артық ілтипат қылып, аялы шапағатын көргізіп еді. Мен мыңдаған ойға түстім һәм қорықтым. Егер де қызметім мен оқуым лайықты келсе, бұл [көрсеткен] ілтипаттарыңның мыңнан бірінің өтеуіне [әрекет етіп], жинақ қылар едім. Артық туған [Пайғамбардың] ұлылығынан өтініп, пана сұрап, бұл пенде, мойынсұнып, ілтипатпен бастап, өтініш қылдым. Бұл істің жауапкершілігі талабына лайық болып шыққаймыз, жаһан бетінде қиямет күніне дейін бұл әзіздер хақында бақиға естелік қалғай. Кейінгілер дұға [↑6^{а}/6^{б}↓] қайыр қылғайсыз. Ол: "Бұл дүние-фәни опасыз екен, бар өнерің пайғамбарларға, бұл жолда жапа көрген өзгелерге, жақындарға сіздің атыңыздан бір нышан бақиға қалсын, заман аяғына дейін серіктеріне дұға-қайыр болсын", — деп сұрап, үкім берді.

---

[123] Ол туралы қараңыз: *Sawada M.* Khwaja Ishaq no shūkyōkatsudō toku ni Kashgar Khan ke to no kankei ni tsuite // Seinan azia kenkyū. 1987. № 27 (жапон тілінде); *Бұл да сонікі.* Khwaja ke Ishaq no keisei XVII seiki zenhan no Tarim bonti seihen wo chūsin ni // Seinan azia kenkyū. 1987. № 45 (жапон тілінде).

Бұл кемсін-пендеге, берекетсіз табиғатыма талант пен дарын дарымаған *саман*, өзі ұжданына қарап бұл ұлы әмірді орындау үшін үкім-сұрауын қалыс қалдырмай, амалсыз Құран ашып, ішінен белгілі ишараттар тауып, әзіз Қожаған[124] аруақтарынан медет тілеп қадам бастым. Көнбістік белбеуін қымтай буынып, **Аллаға, Пайғамбарға және өз араларыңдағы ұлықтарыңа бойсұныңдар**[125] мазмұнына амал қылып, осыған қадам бастым. Бұл "Тазкира-йи әзізан" ішінде егер қате уақиға болса, данышпан, көреген де ақылды даналардан (автор) Садықтың үміт, сенім, ниеті бар, қатемді түсіністікпен түзеңіз, кітапқа көңіл *риуаятымен*[126] қалам тартып, мейірімді де кешірімді болуды сұрап, қатемді мұқатпай, дәлел етіп, дерегі аз бұл пақырды дұға-қайырмен еске алуыңызды сұраймын. Сонымен, ей Алла, еңбегім босқа кетпегей деп үміт етемін. [↑6[б]/7[а]↓] **Игілікті іс қылғандардың тағдырын Тәңірі қорламайды**[127], ақиқат сенен болсын. **Ұлы мейірім иесі — Алла ғана**[128].

[Махдұм Ағзамның тарихы]

Хазірет Махдұм Ағзам[129], *Алла оның қабірін нұрландырғай*, [оқиғасы] кейінгіге құпия қалмасын. Қай жерде әлдебір дертті және мұңды жан болса, ол осы қасиетті тариқаттан[130] [жәрдем сұрап], аһ ұрса, қасиетті махаббат делдалдығымен Хазірет Махдұм, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, өз силсиласы арқылы әуез етіп, игілік-

---

[124] Қожаған — Нақшбандийа тариқатының абыройлы әзіз әулиелері. Ол туралы қараңыз: *Paul J.* Doctrine and Organization. The Khwâjagân/Naqshbandîya in the First Generation after Bahâ'uddin. Berlin: Das Arabische Buch, 1998; *Хисматулин А. А.* Х[в]аджаган // Ислам на территории бывшей Российской империи: Энциклопедический словарь / сост. и отв. ред. С. М. Прозоров. Т. I. М.: Восточная литература, 2006. С. 417–425.

[125] Құран Кәрім, 4: 59.

[126] Риуаят — ұлағатты нақыл.

[127] Құран Кәрім, 9: 120.

[128] Сонда, 57: 29.

[129] Ахмад Қожаги ибн Жамал ад-дин Касани Дахбиди (1464–1542). Ол туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М.* Махдум-и Аʻзам // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 262–263.

[130] Тариқат туралы қараңыз: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 349–350.

ті жаңбырымен сансыз жерді сусындатып, нығмет дастарқанынан баршаға татыратын еді. Хазірет Махдум Ағзам, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, туралы айтады: Хазірет Хақтың, *сұбхана уа тағала*, бұл әлжуазға деген ықыласы мен ілтипаты жастық шағында-ақ анық болды. Оның [қасиеті] әр күн, әр сағатта өрбу үстінде болды және еш тағаты болмады. [Оның қасиеттілігін] барлық халық сөзсіз мойындаған еді.

Әуелі ілтипат пен ықылас етіп, ұлы бабалары бұл пақырды [Махдум Ағзамды] әр кісінің үйлеріне қорек бермек үшін диқаншылыққа қойды. *Саманлыққа* кіріп едім, ұйқы жеңіп, *саманлықта* ұйықтап қалыппын*. Біраздан кейін ояндым, "тым жас кезімнен диқаншылықпен шұғылдансам, ақырында сауатсыз қалармын" деп көп уайым-қайғы жеп, назалы болдым. [↑$7^{а}$/$7^{б}$↓] "Қанағат қылып, Құран білсем және мектепке барып, намаз ережесін білгенше оқысам екен" деп ойладым. Бұл ойды құп көрдім. Кездейсоқ Құран кітабын [тауып] алдым, қолыма алып едім, ойыма түсті: "көршінің кішкене балаларының Құраны болар, ойнап мұнда ұмыт болған екен" деп, қойныма салып, оны жұмысыма алып шығып, қос айдадым. Онан кейін ойыма жетті: "Бұл Алланың Каламын мектепке апарайын, иесі табылуы мүмкін" деп, мектепке (мектепханаға) бардым, бұл Алла Каламын көрсеттім. Балалар "бұл мектепте мұндай Калам Алла жоқ" деді, тіпті өлкемізде де жоқ екен. Бұл Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, рақымы екені мәлім болды. Осыдан Құран оқымаққа бейілді болдым. Сол уақытта барлық балалардан үстемдігім жоғары болып, Каламды жадқа алдым, ғылым *сарф*, ғылым *нахуға* қадам қойдым. Осы кейіпте үлкен нәтижеге жеттім. Ілімнің барлық бес қадамының дәрістерінен тартысқа түстім, барлығын жеңдім.

Молла бейнесіндегі ұлылардан Әмір Сайид Әли атты бір шейх бар еді. Көпшілікпен олардың қызметінде оқыдым, оларға үйлесімді қызмет жасадым. [Ұлылар] үшін көптеген рақымшылықтар [↑$7^{б}$/$8^{а}$↓] жасап, дұға-қайыр алдым. Барлық жерде осы мұрсаттан менің ғылымымның берекеті нұрлы болды. Онан кейін Хазірет Сайид мені бақшашы болсын деп әмір қылды. Оның рұқсатымен қауын тарттым. Қауын піскенде [ол үшін] екі қауын және екі кесе

---

* Осы арадан әңгіме автордың емес, Махмұд Ағзамның атынан беріледі.

қауын шәрбәтін дайындап қоятын едім. Ол кісі бұл жол арқылы өткен кезде, айтар еді: "Бұл екі кесе [шәрбәт] пен екі қауынды үйге алыңдар" деп. Әр екі-үш күнде Әмір Сайид Әли-қожаға ғылым іздеушілермен бірге келер едім. Жақсы қауынды әкелер едім. Хазірет Сайид рақметімен бірге дұға-қайыр қылып: "Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, бұл жасты бақытты болу үшін жаратқан екен. Бұдан соншама жарқыраған арыстандай асыл затты әзіздер дүниеге келер" деп айтар еді.

[Махдұм Ағзамға *жазба*[131] жеткені туралы]

Әлқисса, әлжуаз сипатты және бассыз *саман* мен бейшара бір кемел шағымда едім, кенеттен бір жерден мен бассызға [Құдіреттен] *жазба* жетті.

Назым (түрки):

Көрсетіп жүзіңді, ей, бассыз, *саман* қылдың,
Мақтаулар болсын, ғажапқа кез қылдың.

Онан кейін толғаныс, қысылыс пайда болды, [↑8ᵃ/8ᵇ↓] тағатсыз әрі тынышсыз болдым және кештерде әулиелі мазарларға барып, басына жалбарынып, жер-жерде қаңғырған едім, жиіркенішті зар қылар едім. Бұл дерттің еш дәрменін таба алмас едім. Әр кісі көрсе жын соққанға санар еді. Хазірет Әмір Сайидке арыз қылдым: "менің бойыма мұндай дерт пайда болды, ылажы не?". "Оның ылажы сабыр-дүр, сабыр қыл, сабыр салтанаттың кілті, сабыр етсең мақсатыңа шығынсыз жетесің". Содан, міне, бұл дерттің салдарынан тағатсыз да тынышсыз болдым. Алладан қорғаныш іздеп, әр тараптан тілеп көрген едім, кездейсоқ "пәлен жайға бір әзіз келіпті" дегенді естіп, сол мезетте бардым. Ол айтты: "Дертіңізге шипа Хазірет Қожа Насыр ад-дин Убайдалла Ахрардың[132] халифа-

---

[131] Жазба туралы қараңыз: *Хисматулин А. А.* ал-Джазба // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 133–134.

[132] Қожа Убайдаллах Ахрар (1404–1490), мәтінде аты "'Абдаллах" деп қате жазылған. Ол туралы қараңыз: *Болдырев А. Н.* Еще раз к вопросу о Ходжа-Ахраре // Духовенство и политическая жизнь на Ближнем Востоке в период феодализма. М., 1985. С. 53, 59, 60; *Каримов Э. Э.* Ахрар // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 43–45.

ларының бірі Хазірет Маулана Мұхаммед-Қазының[133] қабылдауынан [болар]. Ол жаратылысынан ақылгөй, заманның шамшырағы". Бұл уақытта Құдайдың *карханасының*[134] құлы зор *халінде*[135] Ташкентке келді деген хабарды естідім. Ол әзіздің таңдаулы қызметкерлерінің жолы ақ болды.

Назым (парсы):

Қызметкерлерің келіп етті өз мекеніндей,
Қабылда бізді, сәулелі ет, зұлымдық өлсін.

Сол себептен Касан[136] (аймағынан) осы кісінің қызметіне кіру үшін жолға шықтым. Ташкент аумағына жеткенде сол түнде [↑$8^{6}/9^{a}$↓] уақиға [аян] көрдім: бір жамалы құбылған әзізді [Маулана Мұхаммед-Қазыны] көрдім, ол бір әсем күй аспабын қолыма беріп "шерт" ("чалғыл") деді. Жақсы шерттім. Бұл түстің жорытуымен бір уақытта Ташкентке келдім, бір қаландарханаға түсіп кітаптарымды сонда қойдым. Жұма күні еді, жұма намазына барып, халайық арасына көз салдым. Кенеттен түсімде елестеген жамалы құбылған [кісіні] көрдім. Сол уақытта таныдым, аяғын сүюге мұрсат алдым.

Назым (түрки):

Бас көтермей, тағзым ет, көктегі жардың зиратына,
Кім ғашық болса, сүйіктісі жүрегінің есігін ашады.

Хазірет Ишан[137] мейірімді ананың рақымшылық үйіндегідей қорғансыз мені қанатының [астына] алып, аймалап, қолымды алып үйіне апарды. Сұрады: "Не арызбен келіп едіңіз?" Мен айттым:

---

[133] Ол туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М.* Мухаммад Кази // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 292–293.

[134] Кархана деп Нақшбандийа тариқаты аталған. Нақшбандийа ілімі туралы қараңыз: *Meier F.* Zwei Abhandlungen über die Naqšbandiyya. I. Die Herzensbindung an den Meister. II. Kraftakt und Faustrecht des Heilegen. Istanbul-Stuttgart: in Kommission bei Franz Steiner Verlag, 1994.

[135] Хал (мистикалық хал) туралы: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 351–359, 364–365.

[136] Өзбекстандағы Наманған облысы Касансай ауданының орталығы.

[137] Бұл жерде Хазірет Маулана Мұхаммед Қазыны айтып отыр.

"Ділімде дерт пайда болды, дауасын білмеспін". Хазірет Ишан айтты: "Сенің дертіңе екі жаһан Иесінің суығы және дүние ақіреті тылсымы басты себеп". Және айтты: "Біз молламыз, жамағат біздің алдымызда білім, амал алу керек, сіз де ғылым-дәріс қылғайсыз". Мен айттым: "Иә, ұлы пірім, менде оқырға пұл жоқ". Хазірет айтты: "Әр нені қабыл етермін". [↑9ᵃ/9⁶↓] Мен айттым: "Ей, Алла!". Рақымы түсіп қабыл қылды: "Хазірет Ишан Убайдалла Ахрардың ұлы атасының рисалаларын оқығайсыз".

Осылай рисала оқумен шұғылдандым, екі-үш сабақ оқып едім, қатты қажыдым. Хазірет бұл халді көріп, шақырып алып: "Қалайсыз?" деп сұрайды. Бұл пақыр: "Көп шатасқанмын", — дедім. Ишан айтты: "Аз уақытқа рисала оқымақты тоқтатыңыз".

Біраз уақыт өткеннен кейін Хазірет Ишан ғылым іздеуші-жарандарына айтыпты: "Біздің шейхтық тағымызға отырар, биік ұшар сұңқар келіпті, бізге оның тәрбиесі ләзім-парыз. Үміт етеміз, бізге кешірім етерсіздер", — деп дәрісті аяқтады.

Хазірет Қожа Убайдалла Ахрар Хазірет Маулана Йақұб Чархидің қызметінен шабыттанып келгеннен кейін өзінің ең жақын жарандарымен сұхбат қылғаймыз деп, бір үй салып еді. Әр кірпішті [өз қолымен] қалаған еді, өзінің таңдаулы жарандарымен бірге қабырға көтеріп, ниеті дұрыстармен бірге шейхты еске алып, рақымымен бірге *ханақа* тұрғызып еді. Ол үйді Хазірет Ишан өзі тұрып сыпырып, [↑9⁶/10ᵃ↓] дәрет суы мен топырағын дайын қылдырып қойды. Әмір Нұр ад-динді (ол менің нағашым еді) өзімен бірге ертіп келген еді. Оны аспаздыққа және дәрет суын дайындаушылыққа тағайындады. Бұл пақырды [Махдұм Ағзамды] өз қызметіне *шілде*[138] (арбаʻин) ниеті жолымен енгізді, пақырға көп шапағатымен қамқоршылық жасап, тамақ жеген уақытында өз жанына отырғызып, [тағамның] әр кесегін алғанымда айтар еді: "Әзір болғыл, ғафілменен жемегейсің, жаман істе қаларсың" деп. Әр мезетте, әр кезде ескерту қылып айтар еді: "Әр кесекті алғанда "бисмилла" дегейсің, шайнағанда "әл-Уахид!", жұтар кезде "әл-хамд ли-л-Лах" дегейсің", — деп көп өсиет қылар еді.

---

[138] *Шілде* (арбаʻин) отыру туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М.* Чилла // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 448–449.

[Нақшбандийа тариқатындағы *шілде* (арба'ин) отыру туралы]

Хазірет Баха әл-Хақ уа-д-дин Қожа Нақшбанд[139] хақында нақыл қылады: Хазірет Қожа Ала ад-динді тура жолға қояр кезде көп көңіл бөліп, өз қасына отырғызып, әр кез өзінен жырақ қылмас еді. "Егер сен менен жырақ болсаң, нәпсің табиғатыңды пәре-пәре қылар деп қорқамын", — дер еді. Осы себептен Хазірет Қожа Ала ад-динге тез арада ұлы жеңістер нәсіп болды.

Онан кейін Самарқандқа Хазірет Маулана Мұхаммед-Қазы *шілдеге* отырды деген хабар келді. Хазірет Ишан ізбасарларынан Хазірет Маулана Мұхаммед-Имин және Маулана Мұхаммед Қануни бастап [адамдар] келді. Көптеген ұлы, керемет сұхбаттар [↑10ª/10⁶↓] болды және кереметтер көрсетті.

Бағзы махдұмзадалар естіп, айтқан екен: "Хазіреті Қожаған, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, тариқатында *шілде* (арба'ин) отырмақ жоқ еді". [Ол жауабына]: "Хазірет Ишан біріктіруші тұлға, яғни Алланың барлық әулиелері тариқаттарын бұл Нақшбанд тариқатына жинаушы[140], әр заманда ол заманның ең таңдаулы [кісісіне] және қауымның ең таңдаулы кісісіне өз тариқатын ашады. Ол тариқаттар шариғаты бұл тариқат үшін тыйым салынған емес".

Және Хазірет Махдұм Ағзам, *оның қабіріне нұр жаусын*, айтады: "Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, мені мемлекетті бағыттауға (иршад) жеткізді. Менің амалдарым Хазірет Ишан қожаған жо-

---

[139] Нақшбанд, Бахā' ад-дīн Нақшбанд Муҳаммад ибн Бурхāн ад-дīн Муҳаммад ал-Буҳāрī (1318–1389), Ҳᵛāджа-йи Бузург және Шах-и Нақшбанд атымен әйгілі болған, XIV ғ. ортаазиялық сопылықтың ірі қайраткері. Ол туралы қараңыз: *Акимушкин О. Ф.* Накшбанд // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 299–301; *Tosun N.* Bahâeddin Nakşbend. Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı [XII–XVII. Asırlar]. Istanbul: İnsan Yayınları, 2002; *Гордлевский В. А.* Бахауддин Накшбанд Бухарский // Избранные сочинения. Кн. 3. М., 1962. С. 369–386; *Семенов А. А.* Бухарский шейх Бахауд-дин. 1318–1389 // Восточный сборник в честь Н. И. Веселовского. М., 1914. С. 202–211.

[140] Нақшбандийаның көп тариқаттарды біріктіргендігі туралы қараңыз: *Schwarz F.* Unser Weg schliesst Tausend Wege ein ... Derwische und Gesellschaft im islamischen Mittelasien im 16. Jahrhundert. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2000.

лына сәйкес пе, әлде емес пе? Бұған [олардың] ризалықтары бар ма, әлде жоқ па?" — деп ойға түскен едім. *Илхам* жетті: "Хазірет Қожаған, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, мазаратына бармақ керек, олар не міндет қылса, соны орындамақ керек" деді.

Бұхара жаққа беттедім. Ғаламның [барша адамының] мүршиді Қожа Жаһан, *Алла тағала оның қабірін нұрландырғай*, нұрға толы мазарына жеттім. Оның таза қасиетті аруағына сиындым (таваж-жух). Моладан әуез естідім: "Сен — Қожаған тариқатының ең көрнекті де таңдаулылары қатарынансың. Сенің қасиетің көрініс тапты, мүбарак болсын". Онан соң менен не керемет болса, ол Құдауәнданың, *сұбхана*, рақымдылығымен, Хазірет Қожағанның жәрдемімен болды. Осы себептен барлық керемет пен берекет [↑10⁶/11ᵃ↓] дүниеге келді һәм қиямет күніне дейін келер, *Алла қаласа*!

Айтылуынша, Хазірет Қожаған тариқаты[141] (ол Хазірет Сыддық Акбар, *Алланың рақметі болғай*, тариқаты) жабық еді, жолы байланып тосқауыл қойылған еді. Хақ, *сұбхана уа тағала*, біздерді бұл тариқатты дамыту үшін болмысқа келтірді. Құдайға шүкір, Алла мейірімімен, [басқа] тариқаттар бар болса да, бұл [Нақшбанд тариқаты да] пайда болды.

Хазірет Маулана Мұхаммед-Қазы *шілдеден* шығып, негізгі [шыққан] жеріне жөнелді. Мені сол жерде қалдырды. Мен тағатсыз болып, жылап, зарлап Хазірет соңынан жөнелдім. Әр күн Хазірет таңертең көшкен жерге мен ақшамда келер едім. Әрбір кісі мені бұл мазасыздықта көрсе, рақымы түсер еді.

Назым (түрки):

Бақытты сол — бүйра шашты сұлулары бар,
Тынышсыздықты алып, бойына тыныштық береді.

Онан кейін *чиллахана* құрумен шұғылдандым. Ол заманда бұл әлсіздің халі өзгеруде еді, ғажайып халдерде жағдайы ұлылар қол беріп, барлық әнбие, әулиелер, аруақтар, аспан мен жердегі барлық періштелер жақсы көрініште жанарыма көрінді. Мейірім мен

---

[141] Ол туралы қараңыз: *Хисматулин А. А.* Хᵃаджаган // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 417—425.

қамқоршылық көрсетіп, әрбірі өз тариқатына шақырды. Мен пақыр ешқайсысына ілтипат қылмадым. Мұның бәрі емтихан екен, өз тариқатымда нық қадам еткенім оларға мәлім болды. Барлығы маған тәрбиеші болды, әрбірі жеке-жеке шапағат [↑11ᵃ/11ᵇ↓] қылды. Неше түрлі ғажайып ахуалдарды көрсетті. Күндіз-түні тағатсыз болдым, тынышсыздықтан зар жылар едім. Көзіме аспан мен жер бір көрінер еді. Тағатсыздықтан лай аяқтарыммен ұлы ұстазымның кілеміне шығып, ұлы пірдің қолтығына бас сауғалайтын едім. Хазірет Ишан да құшағына алып, мейірім қылар еді. Өзіме келіп, ойланар едім. Осындай астамшылық менің [бойымнан] шығып, әдептілікпен кешірім тілер едім.

[Махдұм Ағзамның кереметтері]

Ол заманда Хазірет Ишан Ташкентке кетті. Мен Касанға келдім. Мәлім болды: ұлы әкем ауырып, өлім алдында екен. Оның сиынған күші (таважжух) бұл пақырды ықтиярысыз (Касанға) келтірді. Екі күннен кейін бұл дүниеден жүріп кетті. Айтады: **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[142]. Барлық ұлағаттылар әзір болып, оны жерледі. Онан соң туыстар жиылып, ас дайындаумен болды. Мен пақыр пайдасыз іс істеп жүрген жігерсіздерге айттым: "Ахмад[143] Моғұл жамағатымен келіп, [сіздерді] тонап, асты жер!" дедім.

Бұл сөзімнен халайық мені масқаралап, "диуана, ессіз" деп ұйғарды. Ол уақытта мен сондай халде едім, тіпті он сегіз мың ғаламда аспан мен жерде еш нәрсе, тозаңдай нәрсе де құпия емес еді, барлық құпиядан хабарым бар еді.

Таң алды уақытында ас [↑11ᵇ/12ᵃ↓] тартпаққа дайындалуда еді. Ахмад Моғұл моғолдар жамағатымен келіп, атыраптағы мұсылмандарды тонап, асты жеді. Барлық халық қалаға тығылды. Моғолдар келіп әр тараптан оқ атты, оқтары маған әсер етпеді. Моғолдар бұл өз көздерімен көрген істі тамаша қылып: "бұл [кісі] — сиқыршы" десті. Ақырында шариғатты мойындамаушы (мункир) залымдар келіп, қолымнан ұстап, сүйретіп, шыңырау

---

[142] Құран Кәрім, 2: 156.

[143] Мәтінде: احمد مغول

жарынан лақтырды. Шыңырау астында бір тас тақта бар екен. Онда түстім, сүйектерім күлпарша болды. Осы халде ғайыптан әулиелер жамағаты келді. Ол төңіректе бір диірмен бар екен, мені сол диірменге алып барды. Диірмен тасына жатқызып ырғатты, осыдан сүйектерім орнына келді. Алла жамағаты [әулиелер] маған мынадай насихат пен басу қылып айтар еді: "Хазірет Ибраһимді[144], *ғалəйһи-с-салам, манжаныққа* салып, отқа тастады. Хазірет Закарийаға[145], *ғалəйһи-с-салам*, ара салды, Хазірет Жиржисты[146], *ғалəйһи-с-салам*, неше мәрте өлтіріп, қазанға салып қуырды" — деп, біздің бұрынғы өткен пайғамбарлар қиссаларын баян қылар еді. "Не үшін Алланың құпиясын аштың, Алланың құпиясын ашқан күпір" — деп, бұл жамағат көзімнен ғайып болды. Мені аштық жеңді, кенеттен көзім жабыққа түсті. Жоғарыда бір нан тұрғанын көрдім. Ол нанды алуға қауқарым жоқ, қабырғаға сүйеніп нанды алып жедім, мұндай ләззатты нанды әсілі жемеген едім.

Туыстарым [↑12ᵃ/12ᵇ↓] шыңырауға тастағанды жырақтан көріп, "өлген екен" деп сеніпті. Жау кеткеннен кейін сүйегін тауып аламыз деп, шыңырауға кісі түсіріп, ептеп осы тереңге түсіпті. Содан тірі тауып: "Ғажап, сен осындай жерге түсіп, аман қалғансың және бір ғажабы біз бұл тереңнің ішіне жеткенде көп кісінің дауысы ке-

---

[144] Ибраһим — бір Құдайға сиынушылықты уағыздау барысында ол бірнеше тас пұтты қиратады да, басқаларға оны бас пұт жасады дейді, олардың бұл сөзге сенбеуін сенімдерінің жалғандығының дәлелі ретінде пайдаланады. Патшаның алдына алып келеді, жазасына оны отқа жағуға бұйырады. Алла оны өлімнен құтқарып, оған сенім білдірген Лұтпен бірге Палестинаға алады.

[145] Закарийа' — Құрани бейне, діндарлардың бірі, Йахйаның әкесі, інжілдік Захария. Құрани аңызға қарағанда ол жеребемен Мәриямның тәрбиешісі болып таңдалады. Ұлының өлімінен кейін ол қуғыншылардан қашып ағаштың қуысына тығылады, Ібіліс оны көрсетеді де, жаулары ағашты шауып, Закарийамен бірге аралап өлтіреді.

[146] Жиржис — мұсылмандық аңыздардың бейнесі, Аллаға берілген діндар кісі, Иса апостолдарының бірінің оқушысы, Палестинадан шыққан. Дінсіздерден қашып, Ирақка, пұтқа табынушы әрі рақымсыз Мосул патшасына келеді. Патша оны сенімінен айныту үшін әртүрлі азапқа салады, Жиржис оларға шыдайды, содан патша оны жазалауға бұйырады, бірақ әрбір жазадан кейін Алла оны тірілтіп отырады. Жиржистің әулиелі мазары Ташкент облысы, Тойтөбе қаласында.

лер еді, қазір сенен басқа кісі жоқ" десті. Ақырында үйге алып баратын болды. "Зембіл әкеліп жырақ тұрыңдар" дедім. Олар зембіл әкелді. Алла жамағаты келіп жан-жағымнан ұстап, зембілге салды. Туысқандарым келіп, үйге әкелді. Ұзақ уақыт ауруға душар болдым. Әрқашан Алла жамағаты [әулиелер] келіп зембілге қараса, тыныштық пен жеңілдік болар еді. Олар шығып кетсе, барша ағзаларыма дерт пайда болар еді, тыныштық болмас еді. Бұл жағдай туралы бәріне мәлім болды, кейбірі оған сенбес еді, бұл жағдайға сенім білдірмес еді.

Өйткені Алла тағала бұлардың көз, құлақ, ділдеріне білместік пердесін қойды, [бұл себептен] хидаятқа жол жоқ. **Демек, олар (тура жолды таба алмайтын) ем қонбас саңырау, мылқау, соқыр**[147], Алланы білу жемістері *мункирлерге* қабыл, нәсіп болмас. Пайғамбарлар ғажайыбын қабыл ету кәпірлерге [арғы дүниеде] куәлік етпес.

Әй, жүрегі жаралы дәруіш! Хазірет Махдұм Ағзамның, *Алла оның қабірін жарық еткей*, кемелділігін, жоғары мәртебесін Алла ұлылары жамағатынан білмек керек. Олар [әулиелер] оның [Махдұм Ағзамның] қызметіне келер еді. Хазіреттің басына түскен халді [↑$12^{б}/13^{а}$↓] жеңілдетер еді. Бұл дүниедегі оқиғаны олардың көзі арқылы көрер еді. Хазірет Ишан *хал* жеңген шағында айтар еді: *Ринлар*[148], ессіз-сопылар [Құдаймен] бірігу үшін *мәй* сатар шаһарға[149] келіп және *мағрифат*[150] *хумханалары*[151] есігін ашып қойып: "келіңдер, дарын құмырасын босатып, бұл [Құдаймен] бірігу *мәйіне* тойыңыздар, мәңгі мастық болсын" — дер еді.

Және Хазірет араб пен *ажам* саййиді — Махдұм Ағзам, *оның қабіріне нұр жаусын*, айтады: Хазірет ұлы пірім Хазірет Маулана Мұхаммед-Қазы, *Алла оның қабірін жарық еткей*, бір уақытта денесі қышыма кеселіне ұшырады. Қиын аурудан тағатсыз болып, барлық өз ізбасарлары арасында айтты. Бұл жамағат шексіз махаббатпен дем салады, бірақ еш ғашық пен садықтың діліне, ауруына еш әсер етпеді. Құдай тағаладан сұрады, ешбір ізбасарларынан кере-

---

[147] Құран Кәрім, 2: 18.

[148] *Ринд* — Құдайға жан-тәнімен берілген сопы, дүниеде дінсіз-күпірдің өмірін сүруші.

[149] Бұл жерде *мұрақабаға* шомып дегенді білдіреді.

[150] Алла туралы құпия ілім, сопылық тариқаттағы үшінші саты.

[151] *Хумхана — мәй* (қасиетті шарап) құятын құмыраларды сақтайтын орын.

мет шықпады. Бұл сөздерді естігеннен менде ғажап пайда болды. "Ей, әрекетсіздер!" деп, кебіс тұратын жерде отыр едім, Хазірет Ишанға жалбарынып, беймазалықты көтеріп, өзіме алдым. Осы кезде оның кеселі жазылуға бет бұрып, яғни тәнінен кетіп, [↑13ᵃ/13ᵇ↓] толық жазылды. Ұлы Пірім дұғаға қол жайып, мінажат қылды: "Ей, сиынушы ием! Ей, әлем қайырымдысы! Үміт етемін, қиямет-ке шейін бұл әулиелермен байланысым болсын, олардың әулеттері [ұрпақтары] үзілмесін". Бұл дұғалар Хақ тағала дәргаһына қабыл болып, бұл рухани байланыс үшін, жарық дүниенің ақырына дейін бұлардың әулеттері үзілмес.

[Сайид Бұрхан ад-дин Қылыштың дүниеге келу тарихы]

Бұл Хазірет Махдум Ағзам әулеттерінен рухани байланыс үзіл-местігіне және бір себеп бар еді: Хазірет Махдум Ағзам, *Алла оған рақымды да риза болсын*, бабасы Хазірет Сайид Камал ад-дин Мажнун Мәдина-йи Мунавварада Раузат-и Ан-Хазрат[152], *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, маңайында тұратын еді. [Хақты] іздеу дерті шалып, бұл дерттің тәбібі Әулие Алланы іздеуде жүре-жүре, жүргінші Ферғана уәлаятына жетті. Ферғана уәлаятының шеткі өлкелер орталығы Үзгенд шаһары шетінде біраз уақыт дем ал-ды. Сол уақытта сол уәлаят Хазірет Сұлтан Илек Мазидің[153] қол астында еді. Ол Алла әулиелерінен еді, мұсылмандардың әмірі Хазірет Әбу Бәкір Сыддық[154], *оған Алланың рақметі болғай*, нәсіл-

---

[152] Раузат-и Ан-Хазрат — Мұхаммед Пайғамбардың қабірі.

[153] Илек Мази (Ӣлӣк-и Мāдӣ) — Үзгент сұлтаны. Шығармаларда Илек-и Маза/Илек ал-Мази сұлтан деп те жазылады, Қарахандар әуле-тінен шыққан, Орталық Азияның жаулап алушысы Насыр Арслан-ханды (1011—12 немесе 1012—13 жж. өлген, Үзгентте жерленген) атайды. Ол Қарахандар әулетінің негізін салушы Сатұқ Бұғра ханның (955 ж. өлген, Қашғарда жерленген) тұқымы. Ол туралы қараңыз: *Абашин С. Н.* Бурхан-иддин-Кылыч // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 76—78.

[154] Әбу Бәкр Сыддық (572—634). Ол туралы қараңыз: *Большаков О. Г.* Абӯ Бакр аṣ-Ṣиддӣқ // Ислам: Энциклопедический словарь. М.: Наука, 1991. С. 8—9.

дерінен және "Жеті сұлтанның" бірі еді. Хазірет Сұлтан Илек Мази, *Алла оған рақымды болғай*, Хазірет Саййид Камал [↑13⁶/14ᵃ↓] ад-дин, *оның қабіріне нұр жаусын*, бұл уәлаятқа келместен бұрын: "Пәлен уақытта бір саййидзада бұл уәлаятқа келер. Оның нышаны болады, қай кезде болмасын, ұйықтағанда бір айдаһар сипатындағы періште оған сая қылып, қорғаныш етер. Сіздің қызыңызды көкте соған некеге бұйырып тұр" — деген *илхам* алған еді. Хазірет Сұлтан күтуде еді. Сол уақыт жетіп, қызметкерлерінің біріне бұйырды: "Пәлен жайда бір кісі бұл сурет, бұл нышанда *такйа* қылған. Жырақтан әдеппен әзір тұр, бір уақытта оянар, айдаһар ғайып болғаннан кейін, қосшыларына барып, менің сәлемімді айтарсың: "Бұл шаһардың патшасы шақырады" деп.

Уақытында бұл кісі келіп арыз-сәлемді жеткізді. Хазірет Саййид Камал ад-дин айтты: "Мен отанынан жолға шыққан Алла пенделерінменмін, [Алланы] іздегендер есігінен шығуға маған мүмкіндік жоқ". Патша қызметкерлері бұл хабарды Сұлтанға жеткізді. Сұлтан айтты: "Және арыз айт, егер рұқсат болса біз олардың қызметіне барсақ". Ол кісі келіп арыз қылды. Хазірет Саййидтің мейірімі түсті. Кездесуден басқа шара жоқ еді. Сұлтан Дәруіш сұхбат жасап, мейіріммен Алланың аятымен айтты: **Аллаға, Пайғамбарға бойсұныңдар, егер оған теріс айналсаңдар (Пайғамбарға келіп-кетері жоқ[155]).** [↑14ᵃ/14⁶↓] Әуелі біздің барғанымыз [дұрыс] — деп, келді. Сұлтан алдынан шығып, Хазірет Саййидті мырзалықпен қарсы алып, үйіне түсірді. Сұлтан: "Бір қызым (ʻажиза) бар" деп арыз қылды. Ол: "Қалауыммен бір мақсат үшін отанымнан шығып едім, маған басшылықтың (кадхудачылық) қажеті жоқ" деді. Сұлтан қиылып айтты: "Хақиқат бұл уақиғадан хабар берді, бұл қызды сізге көкте некелеп қосыпты". Амалсыз қабыл етті. Хазірет Сұлтан қызын Хазірет Саййидке үйлендіріп, патша тойын өткізді. Хазірет Саййид-сұлтанның кемелді (сахиб камал) екені мәлім болды. Әлденеше уақыттан соң Саййид оның қызметінде болып, кемелді (сахиб камал) болды. Біраз уақыттан кейін Саййид [Алла үйіне] ынтықтық (кашиш) жетіп отбасы мүшелерімен Мединеге қайтты.

---

[155] Құран Кәрім, 64: 12.

Біраз уақыт ғұмыр кешті, ажалы жақындады. Саййид Бұрхан ад-дин Қылыштың[156] анасы оған жүкті еді. Хазірет Саййид тұрғындарға өсиет қылды: "Маған мұндай *илхам* болды, менен бір ұл дүниеге келеді. Оның есімін Саййид Бұрхан ад-дин атарсыздар. Ол *сахиб камал* Құтыб болар, оның әйелінен *сахиб камалдар* дүниеге келер. Қиямет күніне шейін және қияметте олардан рухани байланыс үзілмес".

Хазірет қайтыс болғаннан кейін Хазірет Саййид Бұрхан ад-дин [↑14⁶/15ᵃ↓] дүниеге келді. Сұлтан [Илек Мази] әлі тірі еді. Сұлтан Саййид Бұрхан ад-динді жанына алдырды. Хазірет Сұлтан неше уақыт өмір өткізді. Ақырында өз тағына Саййид Бұрхан ад-динді отырғызды. Хазірет Сұлтан фәниден бақиға[157] аттанды, **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[158].

[Хазірет Саййид Бұрхан ад-динге *жазба* жеткені туралы]

Хазірет Саййид Бұрхан ад-дин тақ салтанатында отырып, әділет жолын ұстанды. Кенеттен оған Аллаға ғашықтық — *жазба* жетті. Сұлтан Ибраһимге патшалық тағының жүгін арқалатты. Хазірет заман Құтыбы болған Шейх Маслахат Хоженди[159] қызметіне келіп, [оған] өз еркін (рутба-йи ирадат) берді.

Хазірет Сұлтан Саййид Бұрхан ад-диннің кәміл дарынын көрмек керек. Сол сәтте әуелгі кеште Шейх мейірім қылып айтты: "Менің арнайы құжырамда Сұлтан Саййид үшін жеті қабат кілем салыңдар" деп қызметшісіне бұйырды. Саййид Бұрхан ад-дин сол [жатар] уақытта: "Өте жоғары екен" деп, үш төсекті алдырып, төрт төсекті өзі жастанды. Содан, төртінші аспанға шейін перде көтеріліп, өз көзімен [куә] көрді. Таңертең Хазірет Шейх қызметіне келді. Хазірет Шейх мейіріммен айтты: "Перзентім, егер менің

---

[156] *Абашин С. Н.* Бурханиддин-Кылыч. С. 76–78.

[157] Фәни мен бақи туралы: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 359–361.

[158] Құран Кәрім, 2: 156.

[159] Шайх Маслахат Хожендидің киелі мазары Тәжікстанның Соғд облысы Хужанд қаласы орталығында.

пәрменімше болып, төсеніштеріңді азайтпасаңыз, бұл кеште жеті қабат аспанды куә көрер едіңіз".

Онан кейін әлденеше уақыт өтіп Хазірет Шейхтың қызметінде кемелдікке жетті. Шейх [↑15ᵃ/15ᵇ↓] дұға-қайыр жасап, ілтипат қылды: "Қиямет күніне дейін сіздердің әулеттеріңізден рухани байланыс үзілмесін" — деді.

Хазірет Шейх о дүниеге сапар шеккеннен кейін, Үзгенд уәлаятына қайта оралып, халықты басшылығына алды. Мұхаммед пақырлары тариқатымен[160] өмір сүрді. Оның қасиеті өте зор еді. Көпшіліктің ішінен бір кісі әдепсіздік қылса немесе көңілінде қарсылық қылса, Алланың әулиелері, Алла жомарты, Пайғамбардың сипаты пайда болып, сол уақытта [ол кісінің] өмір жібі үзіліп, қайтыс болар еді.

[Саййид Бұрхан ад-диннің Қылыш аталу себебі]

Бір әзіз оның Әулие Алла, Кәрім Алла сипатты болғанын көңіліне алып, "Хазірет Саййид-сұлтанның бұл сипатының себебі не екен?" деп ойланады. Содан ол әзіз өзінен кетіп (айни бихудлуқ), аян көрді. Көзіне көрініс пайда болды, бір жалаңаш қылдай өткір қылыш әулие аспанынан пайда болады. Масалар әр тараптан келіп, өздерін қылышқа ұрып, екіге бөлінді. Бір мезетте өзіне келіп, Саййид-сұлтанға айтты: "Әй, әзіз, құпия қылышта ма, әлде масаларда ма?". Бұл әзіз көп қынжылды, кешірім қылды. Одан соң осынау күшпен "Саййид Бұрхан ад-дин Қылыш" аталды.

[Хазірет Махдұм Ағзам ұрпақтары]

Бұлардың әулеттері Хазірет Махдұм Ағзамға шейін көпшілігі керемет иесі, *хал* иесі, Құтыб болып өтіпті. Бұл ғаламдағы құтыбтардың Құтыбы, халықтар арасындағы тайпалардың мұршиді, араб пен *ажам* арасындағы шейхтардың Шейхы, өткендердің *фирқасының* қолбасшысы [↑15ᵇ/16ᵃ↓] [Құран] білгіштер арасындағы құпия, ақиқат білгіш, таңдамалы Сұлтан, әулиелердің лайықты би-

---

160 "Мұхаммед жолы", яғни Мұхаммед Пайғамбардың өмір жолына еліктеушілер.

леушісі, жомарт — Махдум Ағзам, яғни Хазірет Маулана Қожағи Ахмад-и Касани, содан кейінгі аты ал-Дахбиди, *Алла тағала оның қабірін нұрландырғай*, ұлы әулиелердің жарығы, әлем халқы сыйнатын кісі. Оның ісінің кемелі дүниенің төрт бұрышында, әлемнің әр шетінде мәшһүр. Уәлаяттардың нұры, құдіреті жаһанның барлық шаһарларында танымал еді. Ол Қожаған силсиласы тариқатының қасиеттерін кеңінен дамытқан болатын. Алла әулиелеріне әр уақыт сенімді болыпты, *мүршид* ол ғасырдан тариқаға нұсқау қылып мәңгілікке төрт халифа қалыпты. Хазірет Ишан Махдум Ағзам, *Алла тағала оның қабірін нұрландырғай*, өзінен [тараған] діндар жетпіс үш халифа өмір сүріпті. Әрқашан тақтық жайнамазда сиынып отырып, жаратылысқа нұсқау және тариқадан баян қылыпты.

Хазірет Махдум Ағзам, *Алла тағала оның қабірін нұрландырғай*, әулеттері туралы нақыл қылады: "егер халық бір-екі атты мінсе, мен пақырдың [халифалары] Алла мейірімімен жетпіс үш пілді ертеп мініп, әрбіреуі бір шаһар, бір уәлаят ішінде тариқат дамытар. Алла махаббатының ұрығын Құдай пенделерінің діліне шашып, әулиелік кереметтерімен махаббат нұры әсерін жеткізіп, басшылық қылар. [↑16ᵃ/16ᵇ↓] Екі қасиетті де шәріф қала Мекке мен Мединеден бастап Қытай шекарасына дейін бар әлемде әулиелік нұрларын таратар. Халифалар бұл шаһарларға келіп-кетіп тұрар" депті.

Назым (түрки):

Тек сенің махаббатыңмен сұлуым жаһанға шаттық келді,
Жүзіңе құмарлық көңіл мүлкін мәңгілік етті,
Таңдаулылары әлемнің сенен игілік тілейді халыққа,
Қиямет күніне дейін сипатыңды есте сақтау үшін.

[Бабыр патша оқиғасы]

Нақыл қылды: Үндістан уәлаятында Бабыр[161] атты бір патша бар еді, ол заманда патшаға бір хош уақиға келді. Сұлтан атты бір патша көтеріліп, жаушылық төніп, сансыз әскер жиып, [Бабыр]

---

[161] *Babajanov B. M.* Zahîr al-Dîn Muhammad Mîrzâ Bâbur et les Shaykhs Naqshbandî de Transoxiane // Cahiers d'Asie centrale. № 1–2 (1996). Tachkent–Aix-en-Provence: Édisud. P. 219–226.

патшаға қарсы тұрды. [Бабыр] патша Хазірет Қожаған тариқатына шын берілген, сенімді еді. Олардың қасиетті аруақтарына жалбарынды. Сол кеште Хазірет құтыбтардың Құтыбы — Хазірет Қожа Убайдалла-қожам ғайыптан пайда болды. Патша одан көмек тіледі. Сол арада Хазірет Махдум Ағзамнан, *оның қабіріне нұр жаусын*, үшбу *захир* суреті көрініс берді. Хазірет Қожа Ахрар "Бабыр патшаны Хазірет Махдумға тапсырдым және маңызды еттім, көмек сіздерден болғай" деп, ғайып болды. Патша өзіне келді. Сол күні ұлы соғыс болды. Бәрі өз көздерімен көрді. Хазірет Махдум Ағзам бар жамағатымен ғайыбтан әзір болды. Дұшпандар әскеріне бірлесе ұрыс салды, ұлы жеңісті, [↑16^{б}/17^{а}↓] ғанибет уақиға болды. Сол күні қазынасына неше құйма тіллә қосылып, қолына көп дүние алды.

[Қожаған аруақтарына] сиынып, Дәруіш Мұхаммед Қозы атты атақты әулие бір кісі бар еді, оны Самарқандқа жіберді. Үшбу мазмұнда *назым* (түрки):

Шах шабуылдады, сенен қорғаныш,
Сенен алып бар қиындықтың шешімін,
Көмек қылып қажетінше қорғадың,
Таптым пана жомарттың сәулесінен.
Жер бетін көзді ашып-жұмғанша ретке келтірдің,
Үнді, Ирақ жүруге жолға шықтың,
Жұмақ құсы сенде бар, менде жоқ,
Хан шатырының жұмақ құсы.

Барша ықылас пен ілтипат көрсетіп, күллі сенімімен бұл *бәйіт-терді* де жолдады:

Әрне пақырларға, жақындарыма емес менің,
Оларға мен жан-ділімменсенгенмін.
Сен кетпе жырақ, шахтық қыл, дәруіштік
Сізді, Шахты іздеуші, пенде дәруішпін.

Бұл екі бәйіт осы жинақтан:

Соңында өз құштарлығың сұр өмірді заяға кетіреді,
Алла адамдарының жанында өз істерімнен шермендемін.
Бір назар сал Рақым, шаршаған, сарғайған жүрегіме,
Қожалықты тастадым, қожалыққа пендемін.

Ол кісі келіп уақиғаны баян етті, патшаның ықыласын жеткізді. Хазірет Ишан қабыл етіп, Алла құпиясына және шексіз ақиқатына сиынушылық туралы "Бабырийа" атын қойып бір рисала [арнауға] тәртіп беріп, ілтипат етті. Қазіргі уақытта бұл рисала араб арасында да, *ажамдық* Иран, Үндістан және Тұран жерінде де "Байт чахар рисала" ішінде аталады.

[Махдұм Ағзамның әйелдері]

Сонымен [↑17ᵃ/17ᵇ↓] білмек керек: Хазірет Махдұм Ағзамның, *Алла оған рақымды да риза болсын*, төрт әйелі бар еді.

Бірінші әйелі Касан саййидтерінен Мир Иусуф Саййидтің қызы Тағай Анхазірет еді. Бұл әйелінен үш ұл, екі қызы бар еді. Әуелгі ұлдары (1) Хазірет Ишан Қожа Мұхаммед-Имин — ол Ишан Калан атымен мәшһүр. Одан — (2) Қожа Дуст, (3) Қожа Баха ад-дин, (4) Қожа Абд ал-Халық. Бұл қайырымды Құдайдың бергені, бітпес қадірліліктің көзі. Хазірет Қожа Дуст халифалардың бастысы, сопылардың, *сақилардың* жол нұсқаушысы, дүниенің өзегі. Хазірет Қожа Баха ад-дин ұлы атасының қызметінде исламға шақыру (даʻват) мақамына, *иршад* рұқсатына жетіп еді. Хазірет керемет пен аянның сауыты, ғажайып Қожа Абд ал-Халық үлкен ағасы Хазірет Ишан Каланнан рұқсат пен нұсқауға жетті.

Және бір әйелі бұл Би-Мәлике Касани — Касан патшаның қыздарынан еді. Одан екі ұл, екі қыз. Біреуі Хазірет Қожа Мұхаммед және біреуі Хазірет Қожа Сұлтан-Ибраһим. Ол әйелін "Қашғар бәйбішесі" дер еді, Хазірет Сұлтан Сатұқ-Бұғра хан Ғазы[162] әулетінен еді.

[Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли туралы]

Кереметтер аспанының орталық өзегі, әулиелер аяны, патшалардың патшасының құпиясы, әулиенің нұрлы назары, арыстан бейнелі

---

[162] Ол туралы қараңыз: *Grenard F.* La légende de Satok Boghra Khân // Journal Asiatique. IX. T. 15 (1900). P. 5–79; *Hamada M.* Le mausolée et le culte de Satuq Bughrâ Khân // History of Sufism. 3. Paris: J. Maisonneuve, 2001–2002. P. 63–87.

Әлидің аяны, яғни Хазірет [↑17б/18а↓] Қожа Ысқақ-Уәли, *оның қабіріне нұр жаусын*, осы әйелінен [Би-Мәлике Касаниден] туылған еді.

Бұл әйелі бірде Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлиге жүкті болғанда үйге кірсе Хазірет Махдұм, *Алла оған рақымды да риза болсын*, әйеліне орнынан тұрып, тағзым қылып айтар еді. "Әй, Бибі, бұл тағзым сіз үшін емес, сіздегі перзент үшін. Хазірет Қожаған силсилаларына бас болып, Қожаған тариқатын кең таратар. Бар әлемнің әулиелік күн сәулесінен нұры түсер, ислам қуат алар, күпірлік жоғалар. Бұның әулетінен бірнеше *сахиб камал* пайда болар" дер еді.

Ақыры Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли туылды. Оған аса үлкен құрмет көрсетілді. Бәйбішеге айтты: "Бұл перзент хақында көп әзірлік қыл, тазалықпен күт, қараусыз қалдырма, қателік жібермегейсің" деп өсиеттер қылар еді.

Нақыл: Құдайға жақын серік, құпияға жақын, әлем ғашығы, яғни Хазірет Қожа Мұхаммед-Қасым Хазірет Махдұм Ағзамның таңдаулы, ең жақындарынан еді. Ол айтады: "Бір күні Хазірет Махдұм Ағзам қызметінде отырып едім, көп кісі бар еді. Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли ол уақытта он жасар еді. Менің құшағымда отырып айтты: "Жұмақ пен тозақ адамдарының кебісінің айырмасы не?". [↑18а/18б↓] Мен айттым: "Пай, Қожам, бұл хикаяттың уақыты емес". Құпия жеке мәжіліс құрып Хазіреті Махдұм Ағзамға уақиғаны баян қылдым. Хазірет Махдұм Ағзам айтты: "Оған базар нанын беріңдер". Базар нанын алдыртып бердім. Хазірет Махдұм Ағзам сонан кейін сауал қылды: "Иә, перзентім, жұмақтық пен тозақтық [адамдардың] кебістерін енді айырарсың деп үміттенемін" — деді. Ол басын төмен салды".

Қожа Мұхаммед-Қасым тағы айтады: "он жасар Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли менің қолымда еді. Хазірет Махдұм Ағзам қызметінде отырып едім. Әр уақытта Хазірет Махдұм Ағзам Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлидің жүзіне қарап мұбарак басын ырғалтар еді. Біраздан кейін Хазірет Махдұм Ағзам маған қарап айтты: "Әй, Қожа Мұхаммед-Қасым, бұл перзентімнен ғапыл болма, қызметіңе жауапты қара, *Алла қаласа*, ол ғалым болып, Қожаған силсиласы осы перзентімнің уақытында кемеліне жетер, таралымы нәтижелі болар. Өзге перзенттерім де қызмет көрсетер, бірақ бұл перзентім уақытында көбірек таралар".

Қожа Мұхаммед-Қасым айтады: "Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли менің иығымда отырған еді. Хазірет Махдум Ағзам, *оның қабіріне нұр жаусын*, гаремнен көңілді, шадыман күйінде шықты. Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлиді құшақтап, қызарған бетінен сүйді, көп мейірленіп, менің жағыма [↑18^{б}/19^{а}↓] қарап айтты: "Кеше мынадай уақиға көрдім, [бұл балам] аспанда Құс жолындағы биік тау басында отырып, машриқ тарапына азан қылады, барлық кісі екі тараптан жауап береді. Мәлім болды бұл перзенттің дауысынан машриқ пен мағрибтың халқы бұл перзенттің шексіз сеніміне кіреді".

Нақыл: Қадірменді, кемелденген, таңдаулы Хазірет Мажид, яғни Ахунд Молла Саййид, мейірімі мен артықшылығы кемелдіктің шыңында еді. Айтты: "Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли қызметіне инабат етейін деп келдім. Хазірет Ишан қабыл етпеді. Көпшілікпен бірге пана іздедім. Хазірет Ишан айтты: "Ей, Молла Саййид, менде дәруіштік жоқ. Сіз мені қате таңдапсыз". Айттым: "Хазіретім, мен Хазіреті Махдум Ағзам, *Алла оған рақымды да риза болсын*, қызметінде едім". Айтты: "Ей, Молла Саййид, бұл перзентім Қожа Ысқақ биік ұшар қыран, Хақ тағаланың мейірімі бұл перзентіме көп түскен. Бұл перзентімде ерекше, көңіл аударар нышандарды көріп тұрмын. Әуелгі нышан, бұл перзентім туған кеште көрдім: ыстық бір нәрсе келіп [мен] пақырдың жанына кірді. Оның нұры әлемді жарық қылды, таң сәрі уақыты еді, хабар келді: "Құдай тағала бір ұл перзент керемет қылды". Сол уақытта көзім бұл перзентке түсті, сол сансыз сәуле менің ділімде [↑19^{а}/19^{б}↓] көрінді. Бұл перзентім туылды, оның қадамымен менің үйімнен қараңғылық пен бейберекеттік ғайып болды. Әрқашан бұл перзентімді көрсем, менің ділімді жарық қылады, сәулесі көңілімді көтереді".

Және Қожа Мұхаммед-Қасым айтады: "Бір күні Хазірет Махдум Ағзам, *Алла оған рақымды болсын*, қызметінде едім, оған бір кісі сыйға (нийаз) ат берді. Ол атты [Қожа Ысқақ-Уәлиге] берді. Одан Ишан Калан бұл ат маған лайықты деп тартып алды. Хазірет Махдум Ағзам ренжіп: "Егер ат оларға болса, рухани *нисбат* сіздерге болсын" деді. Бұл хикаят, уақиғаны Хазірет Махдум Ағзамнан естігем және көргем. "Сізді Хақтың Уәлиі деп білемін" деді. Хазірет Ишан [Қожа Ысқақ-Уәли] қабыл қылды.

Мен пақыр [Ахунд Молла Саййид] пенделік шырмауына кірдім, инабат қылдым".

[Қожа Ысқақ-Уәлидің кереметтері]

Нақыл: Құранды жаттаған, Әлем хазіреті жарандарынан, яғни Хафиз Низам нақыл қылады: "Бір күні Хазірет Қожаның қызметінде Исфидук ауылында едім. Хазірет Ишан жарандарына айтты: "Дайын болыңдар, бір үлкен қоныс Балх шаһарының суы мен ауасы көңіліме түсті" деп, жарандарымен Балх шаһарына беттеді. Ол уақыттың Фаридуны, ғасырдың сыйы, яғни Молла Мұхаммеди Саххаф Хазірет Махдұм Ағзамның Ұлы халифаларынан еді. Хазірет Ишанның қызметіне алдынан Әму ('Амуд) дариясына дейін шығып күтіп алды. [↑19⁶/20ᵃ↓] Балхтың барлық таңдаулы және қара халқы қарсы алды. Тек Ахунд Молла-йи Хурдак Хазірет Махдұм Ағзамның Ұлы халифаларынан еді, ол қарсы алмады. "Мен Хазірет Махдұм Ағзамнан толық рұқсат алған кісімін, Хазірет Қожа Ысқақ Хазірет Маулана Лутфаллахтан[163] рұқсат алған қандай да бір махдұмзада, біз олардан да алда жүрушіміз" — деп қорықпады. Хазірет Ишан Балх шаһарына кірді. Молла Хурдак-халифа келмеді. Бұл іс Хазірет Ишанның ойына реніш болды. Неше күндер өтті.

Мұхаммед хан Балх патшасы еді. Жаушылар арқылы Хазірет Ишаннан бір өтініш қылды: "Халифа Молла-йи Хурдак үлкен кісі — Пір, келмекке шамасы жоқ, сіздер барып көріңіздер, халқына мейірліге Жомарттың [Алланың] шапағаты үзілмес" деп. Хазірет Ишан ханның өтінішімен халифа үйіне келді. Халифа шықпайды. Хазірет Қожа Ысқақ-Уәлидің ойына хан түсті: "мен [ханның] өтінішімен бұл жерге жетсем, Халифа осы күнге дейін шықпайды" деп. Хан Хазірет Ишанның мүбарак көздерінен жас шыққанын көріп қобалжыды. Хан [оның] көз жасының себебі не екенін сұра-

---

[163] Ол туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М.* Лутф Аллах Чусти // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 242–243; *Babajanov B. M.* Mawlānā Lutfallāh Chūstī. An Outline of his Hagiography and Political Activity // Zeitschrift der Deutschen Morgenlaendischen Gesellschaft. 149 (1999). P. 245–270.

ды. Хазірет Ишан: "Бізді келтірген ауру сұрағы ма әлде қаза сұрағы ма?". Хан бұл сөзге [↑20ᵃ/20ᵇ↓] таң қалды. Бір кісіні ішке кіргізді, ол шығып айтты: "Халифа опат болды" деді. Жан-жақты айқай-шу, жоқтау басты. Осы кезде хан Хазірет Ишанға қарады. Ишанды көрмеді. Халық Хазірет Ишан бар ықыласымен қарғыс дұға қылды деп ұйғарды. Содан халифаға берілген халықтар Хазірет Ишанға кінә тақты. Халифаны жерледі.

Бірнеше күн өткен еді. Ханның Шах Махмұд-сұлтан атты бес жасар бір ұлы бар еді, ауру болды. Үш күннен кейін Хазірет Ишан көргелі барды. Сағаты өтіп кеткен еді. "Сұлтан қаза болды" деп ханға хабар жетті. Хан қатты толқып үйге кірді. Перзентінің мүрдесін көрді. Қайғы тұтып перзентінің мүрдесін құшағына алып, Хазірет Ишанның аяғына қойып айтты: "Иә, Хазіретім, Хазіреттер Хақ тағалаға жетер дұға жасау керек, дұғаңыздың берекетінен бұл перзентке өмір керемет болғай". Халифаның берілгендері айтты: "егер Халифа болса, тілеу (таважжух) айтып тірілтер еді" дейді. Хазірет Ишан Құдай тағаланың дәргаһына бар жанымен мінажат етті: "Алла, Жалал Құдіреттің, Камал азиматтың құрметімен, бұл бейшараны шерменде қылмағайсың. Ей, дәрменсіздердің қамқоры, бейшаралардың панасы, Алла Пайғамбарының пәк әулеті дұға қылады, қабыл ет". Өстіп нала қылды, аспандағы періштелер налаға [↑20ᵇ/21ᵃ↓] келді. Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, дұғаны қабыл қылды. Сөйтіп, Сұлтан түшкіріп, жүгіріп кетті. Хан [баласын] құшты, ынтығып сүйініп, бұл ессіз [баласының] мұбарак басынан айналды. Хазірет Ишан тоқтатты. Балх шаһарының ішінде шу көтерілді: "Өлікті тірілтіпті" — деп, осылай зорайтып мәлімет тарап кетті.

Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли түскен жерлерде бір хабар тарап еді. Ол хабарда лағынетті лашын құсы ханның кептерлеріне тиісер еді. Ол лашыннан хан көп зардап шегер еді. Шарасыз хан Хазірет Ишанға кісі жібереді. Хазірет Ишанға өтініш етіп: "осы бір лашынды ұстап, кептерлерді құтқар, бейшараларға тыныштық болсын" деп. Хазірет Ишан ой үстінде (мұрақаба) еді, басын көтерді. Хан арызын баян қылды. Хазірет Ишан айтты: "Хан бізді құс аулаушы деп тұр ма, ұсақ-түйекпен мазалап?". Хафиз Низамға "Шығып бұл жануарды ұста" деді. Хафиз шығып құсты ұстап, ханның кісісіне берді. Бұл жағдай Хазірет Ишанды қапа қылды. Хазірет Ишан Хисар уәлаятына аттанды. Ханға бір күннен кейін ауру пайда болды. Осы аурудан опат болды.

[Ысқақийаның пайда болуы. Қожа Ысқақ-Уәлидің қырғыз, қазақ жерлерінде ислам таратуы]

Естімек керек: Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлиге Хазірет Махдұм Ағзамнан, *Алла оған рақымды болсын*, анық рұқсат, нұсқау болмаған еді. [↑21ᵃ/21ᵇ↓] Хазірет Маулана Лутфаллах Махдұм Ағзамға емшектес (хамшира) еді. Хазірет Маулана Мұхаммед-Қазыдан Хазірет Маулана Лутфаллахқа рұқсат [иршад] болып еді. Бірақ рухани *нисбат* Хазірет пірден Хазірет Махдұм Ағзамға өтіп еді. Ол жағынан Хазірет Маулана Лутфаллах *нисбат* етіп, Хазірет Махдұм Ағзамға инабат қылып еді. Хазірет фәниден бақиға жөнелгеннен кейін рухани *нисбат* Хазірет Маулана Лутфаллахқа[164] қалды. Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли Бұхарада білім алар еді. Анхазірет (Пайғамбар), *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, рұқсатымен Маулана [Лутфаллах Чусти] Бұхарадан шақыртып алып, қызына қосып, Мауланада аманат тұрған рухани *нисбатты* да тапсырды. Ол жарандарына да айтты: "Әр қажеттеріңе піріміз Хазірет Махдұм Ағзамнан және менен талап қылар едіңіздер, енді соны Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлиден талап қылғайсыңдар" деп *иршад* рұқсатын және барлық рұқсатты берді. Бұл тағдыр Ысқақийаны[165] берді.

Хазірет Ишан Калан тарапындағы *мүрид-мұхлистерінің* сенімі бойынша рухани *нисбат* Хазірет Махдұм Ағзамнан ұлы дәреже және жоғары мақсат иесі болған белгілі Қожа Жуйбариға[166] қалды. Одан Ишан Калан атымен белгілі Хазірет Қожа Мұхаммед-Иминге өтті. Хазірет Ишан Каланнан қиямет күніне дейін, олардың

---

[164] Бұл жерде Лутф Аллах Чусти ибн Фатх Аллах (шамамен 1485–1571). Ол туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М.* Лутф Аллах Чусти // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 242–243.

[165] Ол туралы қараңыз: *Papas A.* Soufisme et politique... P. 5.

[166] Қожа Ислам Жуйбари (1563 ж. өлген). Ол туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М., Шуппе М.* Джуйбари // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 138–139; *Schwarz F.* From the Scholars to Saints: The Bukharan Shaykhs of Ğūybār and the *Ziyārat* to the Four Bakr // Из истории культурного наследия Бухары. Бухара, 1997. Вып. 6. С. 36–49; *Paul J.* La propriété foncière des cheikhs Juybari // Cahiers d'Asie centrale. № 3–4 (1997). Tachkent–Aix-en-Provence: Édisud. P. 183–202.

[әулетіне] мәңгілікке қалды дер еді. Құдай біледі, не болса да әрбір әулет *нисбаттан* құр алақан емес [↑21⁶/22ᵃ↓].

Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли Анхазіреттің [Пайғамбардың], *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, мүбарак бейнесіне ұқсар еді. Ол туралы Хазірет Махдум Ағзам айтар еді: "Қашан да Мұстафаны, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, уақиғада (халге түскенде) көретінмін, осы перзент бейнесінен аян беретін" деп, Хазірет Қожа Ысқақ-Уәлиді көрсе сүйіп, жібіп кететін. Жарандар сауал қылса, осы уақиғаны баян етіп, айтатын: "Бұл перзентке Хазірет Расулға, *ғаләйһи-с-салам*, жасайтын ерекше құрметімді көрсетемін".

Нақыл: Абд ал-Латиф-сұлтан[167] Үргеніш хандарынан еді. [Ол заман] Құдайдан қорқатын және ақпейілділік уақыт еді. [Абд ал-Латиф-сұлтан] Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлидің халифасы еді. Ол айтады: "Бір күні Хазірет Расулдың, *ғаләйһи-с-салам*, "Шама'ил-намасын"[168] оқып отыр едім, *халге* түстім, өзімнен кетіп, мынаны көрдім: Әулиелердің қолбасшысы, яғни Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, бейнесінде көрініп жан-жағына нұр шашып тұрды. Демім алқымымнан ұрды. Біраздан кейін өзіме келдім. Хазірет Ишан қызметіне келіп: "Хазірет Ишан Хазірет Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, бейнесінде отырып, жан-жағында нұр түрленіп және ғайып болып тұрды. Осындай ғажайыпқа қалып, қайран болдым" дедім. Осы *халде* Хазірет Ишан басын [↑22ᵃ/22⁶↓] көтеріп айтты: "Ей, Сұлтан, неге таңғаласың, біз Расул, *ғаләйһи-с-салам*, әулеттерінен-біз. Егер перзент бағзы халде ата-бабаларына ұқсаса несі ғажап". Бұл пақыр халде мұндай құпия көрініске таңғалып: "Мені кешіресіз" дедім".

---

[167] Абд ал-Латиф, Са'идийа әулетінен, Моғолстанда 1080/1670 ж. хандық құрған. Жалпы Шығыс Түркістанда қожалардан бұрын билік құрған хандар туралы қараңыз: *Шах Махмуд Чурас*. Хроника / Критический текст, перевод, комментарий, исследование и указатели О. Ф. Акимушкина. М.: Наука, 1976; Тāрӣх-и Кāшғар. Анонимная тюркская хроника владетелей Восточного Туркестана по конец XVII века. Факсимиле рукописи Санкт-Петербургского филиала Института востоковедения Академии наук России. Издание текста, введение и указатели О. Ф. Акимушкина. СПб.: Петербургское востоковедение, 2001.

[168] Абу Иса ат-Термезидің "аш-Шама'ил ан-набавийа" атты хадистер жинағы.

Нақыл: Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли, *Алла оған рақымды да риза болсын*, Абд әл-Кәрім[169] хан шақыруымен Қашғарға келеді. Абд әл-Кәрім хан ілтипатпен қарсы алып, [Қожа Ысқақ-Уәлиді] Қашғарға отырғызды. Бірақ ханнан бақыт құсы ұшып, ол жағдайда хан Хазірет Ишанды мақұл көрмеді, ілтипатсыз болды. Қырық күндей кездеспеді. Бір бағасыз, кәрі торы атты жібереді. Хазірет Ишан оны көріп, түсі бұзылып айтты: "Біз сол үшін деп келсек, ол бізге қылмыс қыла ма? Әлбетте бізді бұл жерден кетірмек", — дейді. Үш күннен кейін ханнан Хазірет Ишанның өз өлкесінен шығуын сұраған хат келді.

Хазірет Ишан жарандарымен қырғыз, қазақ еліне келіп, ол жерлерде соншама кереметтер көрсетті: дұғаменен өліктерге жан бітіріп, ауруларға шипа қылып, шөлдерде бұлақтар ашып, *пұттардан* Калима-йи Шариф дауысын келтіріп, сирек те ғажайып істер жасап, он *пұтхананы* сындырып, жүз сексен мың кәпірді иманға келтіру мүмкіндігін алады, тура жолға салады.

Абд әл-Кәрім хан болса Хазірет Ишанға кісі жіберіп, кешірім сұрады. Хазірет [↑22[б]/23[а]↓] Ишан осыған байланысты тағы Қашғарға келді. Бірақ ханның ілтипаты кем болды. Бұдан Хазірет Ишанның көңіліне реніш ұялады. Мұхаммед сұлтан сенім мен ықыласын білдіріп таң сәріде Хазірет Ишанның қызметіне келді. Хазірет Ишан айтты: "Ей, перзент, бұл уәлаяттың патшалығы осындай мүмкіншілікте ақыры күмәнсіз сізге тапсырылар" деді. Мұхаммед[170] хан ықыласпен ұйып, фатиха сұрады. Айтты: "Иә, Хазіретім, әуелі жаным *нийаз*, сонан соң уәлаяттар *нийаз*" — деді. Ертесіне, таңертең Абд ал-Кәрім хан Канжафурға[171] отыз мың кісімен аттанды. Жетінші күн болғанда, кеште Канжафур тарапынан бір барлаушы пайда болып, ат дүбірін аңдап, шейхтерін ескертіп, баспана-шатырларын тастап қашып кетті. Бақылаушыдан басқа еш нәрсе жоқ еді. Хазірет Ишан ілгеріде "Абд әл-Кәрім бекер ренжітті. Канжафур жеңісі Мұхаммед хан қолында" деп айтып еді. Сол уақытта Мұхаммед ханға "Сіз тез барыңыз, жеңіс сіздің қолыңызда" деді. Бұл жағдайда Мұхаммед хан бес жүз кісімен шаһар

---

[169] Абд әл-Кәрім хан 968—1000/1560—1591 жж. хандық құрған.

[170] Мұхаммед хан 1000—1018/1591—1610 жж. Моғолстанда хандық құрған.

[171] Канджанфу, кейіннен Синганфу — Қытайдың Шэньси провинциясының орталығы.

Бұлғарға барса, хан шаһар бағы ішінде екен. Ұстап алып өлтірді, ол өлкені жеңіп, Хазірет Ишанға *нийаз* қылды.

Абд әл-Кәрім ханның жаушылығы артты, достық тамам болды. Хазірет Ишан Мұхаммед ханды тәрбиеледі. Бір күні араға Абд әл-Кәрім хан хикаяты түсті. [↑23ᵃ/23ᵇ↓] Хазірет Ишан айтты: "Құдай тағаладан үміт қыламын, біздің ісімізді оның залалынан сақтасын", мүбарак басын төмен салып, көзінен жас саулады. Жарандары да налып, жылап, *мурақабаға* түсті.

Молла Сангин-халифа айтады: "Бір уақытта өзімнен кетіп, бір шаһар бағының ішінен шықтым, бұл көрініс ғаламның мысалы болғай. Бір ортаның төріндегі тақта Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғалəйһи уа-саллам*, отырыпты. Хазірет Ишан орталарында тұр екен". Абд әл-Кәрім ханның ілтипатсыздығынан хикаят қылады. Хазірет Расул, *ғалəйһи-с-салам*, жоғары қарайды, ағаш арасында бір тырна отыр екен. Хазірет Пайғамбар, *салла Аллаһ ғалəйһи уа-саллам*, "ұрыңдар бұл тырнаны" — деп, көп шу болады. Хазірет Ишан таяқ ұстап кірісті, тырна жерге құлап түсті. "Аллах Акбар!" Хазірет Ишан айтты: "əл-хамду ли-л-Лаһ!", Расул, *ғалəйһи-с-салам*, бізді Абд әл-Кәрім жамандығынан құтқарды" — деп. "Ей, Молла Сангин, сіз бұл күн не түс көрдіңіз" — деді. Ол қайран болып: "Тақсыр" — деді. Үш күннен кейін "Абд әл-Кәрім хан өлді" деген хабар жетті. Хазірет Қожа Ширази айтады: "Патшалық салтанаты Мұхаммед ханға берілді" деп. Солай тәжірибе көрдім. Осы сый үшін көп қиналдым, болар іс болды. Кім Сахиб-Уәлидің көңіліне қаяу түсірсе, өз қолымен өз өмірінің жібін үзеді.

Әлқисса, Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли Қашғар, [↑23ᵇ/24ᵃ↓] Йаркенд, Хотан, Ақсуда болып он екі жыл мекен етті. Бар халықты ақиқат жолына салды және Мұстафа шариғатын жандандырып, неше кісілерді *сахиб камал* қылып, өмірінің ақырында Самарқандқа оралды.

[Ұштұр халифа оқиғасы]

Хазірет Мұхаммед ханның сенімі біраз уақыттан кейін әлсіреді, айтты: "Біздің ата-бабаларымыз Сұлтан Алып-атаға[172] ықылас

---

[172] Мәтінде: Алфтӣ. О. Ф. Акимушкин Алп-ата деп жазады: *Чурас*. Хроника... С. 165; Хартманн бұл атты Элфата (Elfata) деп оқиды: *Hartmann M.*

пен сенім қылып, мүшкілдіктеріне жеңілдік сұрап келіп тұрған екен, мен де барып одан көмек тілейін" — деп, барлығы бірге барып, ат, бұйым апарып, қой сойып, ұлы ас қылып, дұға қылған жағдайда еді.

Хикаят естімек керек: Жар ағасы, Жаһан және заманның тура жолға салушысы етіп Ұштұр/Шұтұр халифамды[173] Хазірет Ишан өз орнына Қашғарға халифа етіп қойып кеткен еді. Бұл Ұштұр халифам өте зор және жігерлі кісі еді. Ол сол жамағаттың құзырында Сұлтан Алып-атаның моласына мініп, аяғымен тебінді. Хан бастаған жамағат көріп шошып кетті. Сол мезетте бір үлкен айдаһар пайда болып, халифаға тап берді. Халифа семсерді алып, тұрған жерінде Хазірет Ишан [Ысқақ-Уәли] жетіп келіп, семсермен айдаһардың басынан шауып екі айырды. Хан бастаған барлық жамағат өз көзімен көріп, куә болды. Налып, көз жасын төкті, Хазірет Ишанның мүбарак [↑24ᵃ/24ᵇ↓] қадамдарына жығылды, барлық амал-істерін орындап, шәһарларын *нийаз* қылып, таза иманмен инабат етті.

Назым (түрки):

Ей, көңіл, кел, жанымнан нақты шешім қабылдадым,
Таза етіп, шынайы серт беріп, антты одақ еттім.

Назым (түрки):

Бір тәнге өлім енбей, өзгені
Баршадан таңдап, біреудің жанын құрбан етті.

Нақыл: Бұхарадан Абдалла хан бауыры Рүстем сұлтанды елу мың кісімен Қашғарға аттандырды. Мұхаммед ханның қолы Йар-

---

Ein Heiligenstaat im Islam. S. 204; Жалпы XIV–XVI ғғ. әулиелері туралы қараңыз: *Kim, Ho-Dong.* Muslim Saints in the 14th to the 16th Centuries of Eastern Turkestan // International Journal of Central Asian Studies. № 1 (Seoul, 1996). P. 285–322.

[173] Мәтінде: Ұштұр. Дмитриева мен Муратовтың сипаттамасында да Уштур деп оқыған: *Дмитриева Л. В., Муратов С. Н.* Описание тюркских рукописей. С. 60; Хартманн бұл атты Аштар (Aštar) деп оқиды: *Hartmann M.* Ein Heiligenstaat im Islam. S. 204; Шутур деп оқылуы да кездеседі: *Чурас.* Хроника... С. 164. Ол туралы толығырақ қараңыз: *Чурас.* Хроника... С. 279.

кенд жолында еді. Хазірет Ишанға хабар берді. Қашғардың қамалын мықтады. Ол тараптан әскер келіп шаһарды қоршап тұрды. Мұхаммед хан өз әскері бұл әскер алдында дарияға тамған тамшыдай екенін көрді. Бастарын қатерге тігуге мәжбүрлікпен, мінажатта көз жасын төгіп, пана тіледі. Хазірет Ишан көңілді күйде пайда болып, айтты: "Таңда, *Алла қаласа*, жеңіс болса керек. Әлбетте соғыс қылғайсың, жеңіс сенің тарапыңда" деп, ғайып болады. Таңда Мұхаммед хан бес мың атты және жаяу әскерімен соғыс қылып, жауды жермен-жексен қылды. Хазірет Ишан айтып еді: "Менің панам арқасында қорықпаңыздар, егер бір сәт қорықсаңыздар, бір кісі құтылмайды". Ақырында Рүстем сұлтан жеңіліп, Самарқандқа [↑24ᵇ/25ᵃ↓] Абдалла хан қасына барды. Абдалла хан: "Не себептен сіздер талқандалдыңыздар?" деп сұрады. Рүстем сұлтан айтты: "Қатты қысым көрдік, Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли ақ киіммен, ақ атқа мініп жүз мың найза қарумен, қаладан соғысқа шықты. Біздің әскерімізді шегіндірді. Хазірет Ишан ол жаққа болысты. Егер бізді қорғаса бір кісі шығын шықпас еді". Абдалла хан Хазірет Ишанға дұшпандық ойлап, сол дұшпандықтан өліп кетті.

Мұхаммед хан бұл жеңістің шүкіршілігіне және уәлаяттардың барлығын Хазірет Ишанға *нийаз* қылды. Соңынан Мұхаммед хан бұл шаһарларды Хазіретке үш мәртебе *нәзір* қылды.

[Қожа Ысқақ-Уәлидің қайтыс болуы]

Қисса ұзақ, қысқарту абзал. Хазірет Ишан фәни әлемінен бақи әлеміне аттанды. Исфидукта жерленді. Исфидуктың тұрған жері: Дахбидпен арасында бір өзен бар, солтүстік жағында Исфидук, оңтүстік жағы Дахбид[174].

Хазірет Қожа Ысқақ-Уәлиді Дахбид ішінде Хазірет Махдұм Ағзамның нұрға толы мазарының, яғни ұлы аталарының аяқ жағына жерлеуге нұсқау болды. Бір күні Хазірет Махдұм Ағзам, *Алла оған рақымды да риза болсын*, нақыл қылыпты: "Хазірет [Пайғамбар], [↑25ᵃ/25ᵇ↓] *ғаләйһи-с-салам*, айтқан екен: "Әр кісі мені мен Осман-

---

[174] *Веселовский Н. И.* Дагбид // Записки Восточного отделения Императорского русского археологического общества. Т. III. СПб., 1889. С. 85–96.

ның[175] арасында жерленсе, ол кісі бейіште болады". Сол себептен Хазірет Осман, *Алланың рақметі болғай*, Бақи көрстаны жерінің аяғында жерленіпті. Маған да аян, мәлім болды, мені мен перзентім Қожа Ысқақтың арасында жерленгендер де бейіш тұрғындары". Бұл себептен өсиет қылып еді: "Исфидукта жерлегейсіздер" деп. Содан [Махдұм Ағзамды жерлеуге] ұлылардың мазаратына, "Бағ-и буландқа" апару мақсатында еді.

Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли жеті жасар кезінде, Хазірет Махдұм Ағзам, *Алла оған рақымды да риза болсын*, жамағаты жарандарымен Кухек[176] дариясы алдына келеді. Суының тасыған кезі еді. Халифалардан екі кісі дарияға кірді, су ағызып, өте алмады. Жағдайлары нашар болып тұрған еді. Хазірет Қожа Ысқақ-Уәлиге Алла қайрат беріп, дарияға бір қамшы ұрды, дария екіге бөлінді, ортасы құрғақ болып, бір ғажайып көрініс болды. Барлығы өтті. Хазірет Махдұм Ағзам айтты: "Ей, перзентім, біздің алдымызда суға қысастық қылдыңыз, ақыр соңында өшін алар, алмай қоймас".

Бір заманда Хазірет Ишан, Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли мазарларын су жапты. Ержүрек Самарқанд патшаларынан жақсы іс [↑25[б]/26[а]↓] болып, мүбарак ата денесін арулап, "Бағ-и буландқа" [көшіріп] қойды. "Бағ-и буланд" патшалардың бағы еді, патшалар таудағы бағын нұр толған мазарлар, олардың әулеттерінің пайдалануы үшін *уақф* қылған еді.

[Қожа Ысқақ-Уәлидің ұрпақтары]

Әлқисса, Хазірет Қожа Ысқақ-Уәлиден, *оның қабіріне нұр жаусын*, екі ұл қалып еді. Біреуі Қаф[177] тауының самұрығы, бақыт басының жалғыз құмай құсы, мұсылмандардың шамшырағы, яғни Ха-

---

[175] Ол туралы қараңыз: *Большаков О. Г.* 'Усмāн // Ислам. С. 242–243.

[176] Кухек – Зарафшанның ескі аты: *Салахетдинова М. А.* Сведения о киргизах в "Абдулла-намэ" Хафиз-и Таныша // Известия Академии наук Киргизской ССР. Серия общественных наук. Том II. Вып. 3 (История). Фрунзе: Издательство АН Киргизской ССР, 1960. С. 173–181.

[177] Қаф – жерді сақинадай құрсап тұрған таудың аты, көзге көрінер және көрінбес дүниенің шекарасы. Ол туралы қараңыз: *Месхидзе Дж. И.* Каф // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 185–189.

зірет Қожа Құтыб ад-дин[178], қазір оның ұрпақтары "Бағ-и Буландта" дұғагөй. Және біреуі, бақыт нышаны, заманының сирегі, Хақ жолын нұсқаушы, яғни Хазірет Қожа Шади[179], *Алла оның қабірін нұрландырғай*, оның игілікке толы мазары Қашғар жерінде, ізі мен естелігі Ақсу уәлаятында. Бұлардың әулетінің мазары астаналық Йаркендте. Хазірет Қожа Шахбаз атты бір ұлы Ақсуда жеті жасында қайтыс болған еді. Мүбарак денесін Йаркендке апарарда, Ақсу халқының ұлысы мен кішісі, барлығы тілеп: "біздің мазаратта ескерткіш, зиярат орны болғай" деп, сонда жерледі. Қазір ол мазарат үлкен. Хазірет Қожа Шадидің әзіз негізі, есім шәріптері Қожа Нажети.

Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли, *оның қабіріне нұр жаусын*, бұл шаһардан [↑26ᵃ/26ᵇ↓] әрбір шаһарларға халифа тағайындады. Қашғарға Ұштұр халифаны, Йанги-Хисарға Қожа Қасым халифаны, Хотанға Ибн Йусуф халифаны, сол кездегі тәртіп бойынша Моғолстан астанасы Йаркендке Хазірет Қожа Шади әзізді өзінің орнына отырғызып қайтқан еді. Хазірет Қожа Шади әзіз біраз уақыт адасуда болған (отқа табынушылар) жолы кішілерді Хақ жолына салып, нұсқаушылық басында отырып, неше кісілерді кәміл етті.

[Қожа Афақтың Қашғарға келуі, афақийаның басым болуы]

Бірақ ол уақытта Хазірет Ишан Каланның бір ұлы Хазірет, жұмсақтық пен ұялшақтықтың көзі, шындық пен тазалықтың қазынасы, *нақибтардың* Құтыбы, ақсүйектердің тірегі, яғни Хазірет Қожа Йусуф ұлдарымен бірге, яғни сиынушылық молшылығының көрінісі, тіршілік беретін жаратушының мейірімі түскен Хазірет Қожа

---

[178] Қазіргі кезде Ферғана уәлаятында тұратын Маулана Лутфалла Чустидің ұрпағымыз дейтін қожалардың қолындағы шежіре мәліметтеріне сәйкес Лутфалла Чустидің екі қызы ғана болған. Бұл қожалар Лутфалла Чустидің Биби Нуқайа атты қызы мен Ысқақ-Уәлидің некесінен туылған Құтыб ад-дин Ахмадтан тарайды: *Мухаммад Муфти Ахангарани*. Маулана Лутфалла манақибы. Ташкент: Имам ал-Бухари халықаралық қоры, 2002. 139-б.

[179] Қожа Шади негізгі аты Мұхаммед Йахйа ибн Қожа Мұхаммед Ысқақ (шамамен 1055/1645–46 ж. өлген).

Афақ[180], негізгі есімі Қожа Хидаяталла еді. Афақ деп бұл жаңанда айтылар, мағрибтан машриққа уәлилік, қожалықпен мәшһүр болып, жаңанның бар халқына пенденің берілгендік белбеуін беліне байлағаны себепті Қожа Афақ аталды. Бұл екеуі Қашғарға шарапатты қадам басты. Қашғар халқы бұлардың әзіз, кереметтеріне құрметтер білдірді.

Бұл уақытта Абдалла хан[181] Йаркендте, ұлы Жолбарыс сұлтан Қашғарда Абдалла сұлтанға қысым көрсетер еді. Жолбарыс [↑26⁶/27ᵃ↓] сұлтан Қашғарда, Нур ад-дин сұлтан Ақсуда нық тұр еді. Көнбістікті көзіне ілмес еді. Бірақ Хазірет Қожа Мұхаммед-Йусуф-қожам, әсіресе, Хазірет Қожа Афаққа көп әзіз-акрамдар қылып, ілтипат білдірер еді.

Бір күні [Жолбарыс] Сұлтан шатырынан жаяулар ішінде бір кісі есек мініп кетіп бара жатқанын көрді. Сұлтан "Бұлар кімдер?" деп сұрады. Патшаның нөкері: "Хазірет Ишан Қожа Мұхаммед-Йусуф" деп жауап берді. Сұлтан бағасы алтынға теңдес арғымақ атты шығарды. Хазірет Қожа Мұхаммед-Йусуфті есектен түсіріп, атқа мінгізді. Ол қайта есекке мініп, атқа Хазірет Қожа Афақты отырғызды. Айтты: "Ей, перзент, өзіңіз көріңіз, бұл Хазірет Қожа Афақ. Өзімнің [жалғасымды] осыдан көремін, қариямын, жаңан патшасы қабірде болып, мен жерде Хазірет Қожа Афақ-патша бейнесінде өмір кешемін". Хазірет Ишан Қожа Шади де Қашғардағы өзіне *нийаз* болған жер, мүліктерін бұларға [афақийларға] тапсырды. Қашғар халқы да Жолбарыс сұлтан[182] бастап, барлығы — ұлысы мен кішісі, бұларға қол беріп (даст-и ирадат), *муридтікке* кірді.

[Хазірет Ишан Қожам Шадидің өлімі, оның ұрпақтары]

Хазірет Ишан Қожам Шади әзізге қаза жетті, **Өзекті жанда өлмейтін пенде жоқ**[183], мағынасын қабылдап, тағдырдың, мәңгіліктің хүкіміне мойынсұнды. **Біз Алланың пендесіміз және оның**

---

[180] Қожа Афақ — Афақийа бағытының негізін қалаушы. Оның өмірбаяны туралы қараңыз: *Жалилов* О. Āфāқ Қожа манāқибы. Андижан: Хайāт, 2001 (өзбекше).

[181] Абдалла хан 1048–1078/1638–1667 жж. хандық құрған.

[182] Жолбарыс хан 1078–1080/1667–1669 жж. хандық құрған.

[183] Құран Кәрім, 3: 185.

алдына қайтып барамыз[184]. [↑27ᵃ/27ᵇ↓] Йаркенд жылау-сықтаудан азан-қазан болды. Исмаил хан[185] бастаған күллі ғұламалар мен фазылдар, әмірлер, әсіресе мемлекеттің барлық халқы күйзеліп, баршасы қайғырып жерледі.

Екі махдұмзада бұдан жәдігер қалды. Біреуі бақытты Сарв-и Жуйбар әулиелі ағашының жемісі Хазірет Қожа Абдалла. Және біреуі саййидтар ықылымы патшасы, шарапат салтанатының *шахиншахы*[186] Хазірет Абдалла-қожам соншама ұлы халифа, *сахибкар* еді. Бұл екі махдұмзада буыны бекімей қалған еді, олардың рухани тәрбиесімен Исмаил хан шұғылданды, әзіздер мен кереметтерді келтіріп, бұл екі махдұмзаданы өз ұлындай көретін еді, сөйтіп хан [осы махдұмзадаларға] қол берген (даст-и ирадат) еді.

Назым (түрки):

Патша, сіздің жомарттығыңызға бір арызым бар,
Ұлықтарға не қылдың, кішіктерге соны қыл,
Әзірге ол кішік, Құдай салса, көресің соңыра,
Бұл ұлылықтың пақыры, назды дұғасынан біл.

[Ысқақийлар мен афақийлардың арасындағы тартыс]

Хазірет Ишан Қожа Мұхаммед-Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, ханның шақыруымен *шаһидтерге* фатиха оқымақ үшін Қашғардан Йаркендке келді. Хан бастаған барлық халық мемлекеттің толық мойынсұнғандығын білдіріп, қонақжайлылық көрсетті. Соңында ханның көңілінен шығып, Хазірет Ишан Қожа Мұхаммед-Йусуфқа [афақийалық] қол [↑27ᵇ/28ᵃ↓] бермек болды. Бұл сөз халық арасында мәшһүр болды. Хан [Исмаил хан] таңда барлық ғұламалар мен әмірлерді жинап қол бермек болды. Сол күні Хазірет Ишан Қожа Шади әзіздің халифаларының [ысқақийа] бәрі жиналып, екі әзізді мойындарына көтеріп, ханға арыз қылды: "Әділетті әлемнің патшасы, көпшіліктің панасы, дүниенің иесі,

---

[184] Сонда, 2: 156.

[185] Исмаил хан 1080–1091/1670–1681 жж. хандық құрған.

[186] Шахиншах — шахтардың шахы, парсы патшаларының титулы.

оған [Қожа Мұхаммед-Йусуфке] қол берген шариғатқа сәйкесті ме екен?". Хан сұрады: "Бұл не оқиға?". Халифалар айтты: "Хан бастаған барлығы біздің пірімізге инабат қылып еді. Піріміздің мүбарак денесі болмағанымен, рухы осында. Бұл екі махдұмзадамыз бар. Әзірше өздері кемеліне жетпегенмен, істері жеткен соншама халифа бармыз. Бейшарамыз, тәжірибелі, кемеліне жеткен *мүршидпіз*, "*әл-хамд ли-л-Лах!*", піріміздің сәждесін бос тастамаймыз, қалайда Нақшбанди-Қожаған силсиласын ұстанып отырмыз. Ал, таңда хан Хазірет Ишан Қожа Мұхаммед-Йусуфке қол бермесе кешірім етеміз" — дейді. Хан себебін сұрады. "*Мүрид* өз пірінен [ысқақийадан] кетіп, басқа *мүршидке* [афақийаға] инабат қылмақ. Егер бұл керемет дәлел-негіз, аян талап ететін болса, келісеміз. Тәрбиешіміз Құдай мен Пайғамбар. Егер рұқсат берсе қалмаймыз, махдұмзаларымызды, піріміздің денесін алып кетеміз" деді. Хан қапа болып, қайран [↑28ᵃ/28ᵇ↓] қалды. Еш тарапқа хүкім айтпады. Біраздан кейін "Халифалар бүгінгі кеште сіздер сиыныңдар" — деді басын төмен салып. Хазірет Ишан Қожа Мұхаммед-Йусуф та "сиынса дұрыс, бір пайдасы болар, таңда жауап берсем" деді. Дәруіштік ісін дәруіштер жақсы біледі, әр кісі өз ісіне кәміл.

Назым (парсы):

Уәлиді уәли көре алады,
Мұстафаны Әли көре алады.

Бұл кеште дәруіштер бұл дүниенің берекесіздігінен безініп, ажырап, Хақ жолына бет бұрды, барлық күш-жігерін жинап, бір-бірлеріне қарсылық жолына түсті. Әсіресе Ұштұр халифаның Абд ал-әзіз-халифа атты ұлы бар еді. Ауызы көбік, көзі қан толған кеседей, Аллаға тұнған қызылтілділігінен Ұштұр мас болатын. Өзіне бір келіп, бір кетіп талықситын еді. Бұларды талап жолына түсірген кісі бар еді.

Әңгімешілер былай деп айтады: Исмаил хан түс көреді: бір үлкен ақ түйе сырттан шаһарға кіріп, Алтын[187] [мазарының] алдына келеді. Алтыннан бір кішірек түйе шығып бұл түйемен арпалы-

---

[187] Алтын — Йаркендтің солтүстік жағындағы қорым, жергілікті хандарды жерлеген, кейіннен қожалардың мазары болды.

сады. Ақыры кіші түйе үлкен түйені жеңеді. Хан оянып кетеді. Оқиғаның негізін түсінеді.

Хазірет Қожа Мұхаммед-Йусуф ханмен [Исмаил хан] кездеспей Қашғарға жүріп кетеді. Бір күндік [↑28[б]/29[а]↓] жол жүріп еді. Сол кеште Йанги-Хисардың Туфлық деген жерінде "өлім сүйгенді сүйіктісіне қосады" нақылының мазмұнымен бұл фәни әлемінен бақи әлеміне аттанады. **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[188]. Хазірет Қожа Афақ әзіз Қашғардан келіп мүбарак денесін алып, Йағду деген жерде жерледі. Қашғар халқына жоқ қылды. Олардың жылаған зарлары көкке жетті.

Йаркенд ішінде махдұмзадалар мен халифалардың белсенділігі арты. Оларға [ысқақийларға] қол берушілердің сенімдері мықты болды. Қалғандары да қол беруге ұйғарды. Исмаил хан біраз уақыттан кейін Хазірет Ишан — Хазірет Қожа Афақты Қашғардан қуып шығарды. Қашғарға ұлы Бабақ сұлтанды отырғызып, бұл шаһарларда сондай гүлдену болды. Ілгері-кейінді еш хандар уақытында осындай гүлдену болған емес. Он екі жыл бойы тұрғындар кедейлікті білмеді. Бұл өлкеде әскердің бар-жоғы білінбеді. Зұлымдық, әділетсіздік сөздері құлаққа естілмеді. Ғұламалар мен фазылдардың беделі күшті болды. Мұстафа шариғатының жұлдызы жанды.

Бір күні хан сарайында отырып, барлық ғұламалардың сарайға келе жатқанын жырақтан көреді. Хан [Исмаил] дайындық қылып, екі рәкағат намаз оқып, шүкіршілік пен жарылқасын айтып, мінажатқа тіл ашты: "Иә, әлемдер Құдайы! Бұл бүлікшіл ұятсыздарға мұнша абырой беріпсің, [↑29[а]/29[б]↓] мұнша ұлы мәртебелі ғұлама, фазылдар талапсыз, сұраусыз менің үйіме келер. Бұл Фазыл Карамыңның шүкірлігіне қаншама іс қылғаймын, егер жүз мың мүмкіндігім болса, қиямет күніне дейін іс істеймін" — деп, мадағы мен ырзалығын бітіргенше, ғұламалар кіруге рұқсат сұрады. Хан үн берді. Ғұламалар кірді, Ханға кешірім берді, ырзалығын қабылдады. Ғұламалардың ойы анық болды (парсы):

Кел, ей, шарап құюшы, құмар ыдысын алып кел.
Рақат өмір мезгілі келді, әділетті Шах заманы.

---

[188] Құран Кәрім, 2: 156.

Хазірет Қожа Абдалла-қожам кішілік жағдайда опат болып еді. Хазірет Махдум Ағзам-зада үлкені Хазірет Абдалла-қожам неше уақыт өмір өткізді. Халықты сенімге бастап, құлдық ұру тағында, тура жолға салушылар тариқатында өмір сүрді. Жасы қырыққа жетпеген еді. [↑29⁶/30ᵃ↓] Бұдан екі махдумзада жәдігер қалды. Біреуі саййидтік гүл бағының бүршігі, шарапаттың тояты, Бадахшанның лағылы — Хазірет Арк-қожам, есімінің шәріп негізі — Хазірет Қожа Шуайб-қожам. Және бірі — көркемдер ішіндегі ең сүйкімдісі, сұлулықтың ерекшесі, атақты тәж киген сардары, яғни Қожа, дүниелік шәріп есімі — Хазірет Қожа Данийал-қожам. Абыройы кемел, қадір тағында бірнеше мүддәт өмір сүрді. Хан бастаған барлық халық махдумзадаларымыз деп құрметтеп, тариқатына кірді.

[Хазірет Қожа Афақты Исмаил хан Қашғардан қуып шыққаны. Афақ қожамның қалмақтармен келіп Қашғарды алып, тақ салтанатына отырғаны]

Хикаят естімек керек: Хазірет Қожа Афақты Исмаил хан Қашғардан қуып шыққан еді. Қашғардан шығып шаһардан-шаһарға жүріп, Кашмир арқылы Чин мемлекетінен Чу деген жерге түсті. Бұл жерде чин кәпірлерінен *брахман-шейхтары* бар еді. Аскетизм мен керемет, аянмен көтеріліп, ұлағат сөзбен еліктіріп, кәпірлерді *мазхабтарына* бір қадам тартар еді. Тариқалық бір *ханақа* және бір жай *ғибадатханасы* бар еді. Барлық кәпір сонда жиылар еді. Оның жолы сонда түсті. Кәпірлерге әртүрлі ғажайыптар, барлығына керемет құдіретпен [аспанға] көтерілулер көрсетіп, жерге түсті. Кәпірлер бұл нешік [↑30ᵃ/30⁶↓] кісі деп қайран қалды, ақыры барлығы басшыларына келді. Хазірет Қожа Афақ ғайып әлеміне (мұрақаба) сапар шегіп, кәпірлерді жеңді. Хазірет иманының панасына сиынды. Бір саййид тауына, осыншама үлкен тауға [көтеріліп], тоғызыншы аспанға дейін зәредей жарық таппады. Жауыз кәпірлер әлсіреп келіп, сенімге кірді. Сауал қойды: "Кімсіздер, қайсы уәлаяттан келдіңіздер?". Хазірет айтты: "Мен мұсылмандар *фирқасының* қожасымын, әсіресе Қашғар, Йаркенд халқы менің *мүрид-мұхлисім*. Қазір бұл шаһарларды менен біреу келіп тартып алды, мені қуып

шықты. Сіздерден бұйымтайым бар, кісі жіберіп, жұртымды қолыма алып бергейсіз". *Брахман*[189] айтты: "Бұл жерден ол жерге кісі бармақ қиын" — деп, қалмаққа хат арнап: "Ей, Төре-хан, Хазірет Қожа Афақ аса үлкен де ұлы, құдіретті екен. Қашғар, Йаркендтің Қожасы екен. Исмаил хан оның жұртын тартып алып, мұны қуып шығыпты. Әскермен барып, жұртын қолына алып беру керек, қиналмассыз. *Нама тамам уа-с-салам*" деп жазды.

Хазірет Қожа Афақ бұл хатты қалмақ төресіне жеткізді. Төре толық келісіммен, хат мазмұнына сәйкес амал қылып, өз әскерімен Қашғарға аттанды. Қашғар халқы Хазірет Қожа Афақтың Санги деген кәпірмен бірге келгенін аңғарды. Бабақ сұлтан әскерімен шығып, бетпе-бет келді. Ақыры қалмақтар жеңіп, Бабақ сұлтанға оқ тиіп, шейіт [↑30[б]/31[а]↓] болды. Ақыр соңында Қашғар халқы бас иді. Қашғарды тәртіпке келтіріп, Йаркендке аттанды. Йаркендтен Исмаил хан әскері бұлардың алдынан шығып, соғыс қылды. Бірақ тағдырдың жеңіс көмегі хан тарапында емес еді. Бұл жағдайда Йаркенд хакіміне оқ тиіп, шейіт болды.

Хан [әскерін аямай соғысқа жұмылдырса], ұрыс қылышы көп шабылса, жеңіс өз тарапында боларын білді, бірақ халайыққа азары көп боларын парасаттылығымен ұғынды. Бұл жағдайда хан өз нөкерлерімен әскер алдына шығып, шаһар халқына өсиет қылып: "Бұл екі махдұмзаданы бас қылып, шаһарды мекен етіңіздер, осыны шарт қылғайсыздар. Егер өз дінімізше қойып, өзімізден сардар қойса дарбазаны ашамыз, әйтпесе ашпаймыз" деді. Ақыры бұл шартты қабыл қылғаннан кейін, дарбазаны ашты. Қожа Иахйа, яғни Хазірет Хан-қожамды таққа отырғызды. Ол Хазіреттің үлкен ұлы еді. Оны Қашғарға отырғызып, Исмаил хан барлық нөкерлерімен қуылды[190]. Іле тауында хандар тұрғылықты мекен қылмайтын еді.

Хазірет Қожа Афақ-қожам мемлекет тұрғындары шартымен, қалмақтар кетерінде қызметіне, құр және бекер кетпесін деп, мың

---

[189] Аңыз бойынша Афақ қожа Тибеттегі V Далай-Ламаға барады, ол қалмақ ханы Ғалдан-Бошоктуға (1696 ж. өлген) хат жазады.

[190] Бұл оқиға 1678 жылы болған. *Кутлуков М.* Из истории международных связей в Центральной Азии в 1755—1859 гг. (сведения кашгарских историков) // Из истории Средней Азии и Восточного Туркестана в XV—XIX вв. Ташкент: ФАН, 1987. С. 60.

тон бастан-аяқ киім берейік деп, мың теңге есеп қойып, төлем берді. Кейін дінбұзар адамдар пайда болып, сағат сайын көбейді. [↑31ᵃ/31ᵇ↓] Сол уақыттан мүмкін ғаламның соңына дейін, ғұлама және сопылар басынан дінбұзарлық (бид'ат) жоғалмайды.

Хазірет Қожа Афақ-қожам ақыры сұлтан тағына нық отырды. Ол *мағрифаттың* дариясына сүңгіген еді. Бірақ қожалықпен бірге тақ-сұлтандық сәйкеспеді[191]. Ол жағдайда Исмаил ханның інісі Мұхаммед-Имин[192] ханмен келісіп, Тұрфаннан алдырып сұлтан тағына отырғызды. Мұхаммед-Имин ханның емшектесі Хазірет Қожа Афақ *нисбатына* кірген еді. Мұхаммед-Имин хан Хазірет-ке қол берді. Өзінің тайпаларымен барып, қалмақтардан көп кісі тұтқындап алып келді. Нажанд төре де қолға түсті.

Біраз уақыттан кейін сопылар жеңді. Әртүрлі бұзық істер жасай бастады. Хазірет аңдамады, өйткені құдайға берілгенге мас еді. Мұхаммед-Имин хан өзі қауіптеніп, қорқып, қашып шықты. Ақырында ханды өз нөкерінен бір кісі шейіт қылды, **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[193]. Хазірет Қожа Афақ-қожам тағы да сұлтан тағына отырды.

[Хазірет Қожа Шуайб-қожам мен Қожа Данийал-қожам тарихы]

Қисса етпек керек: екі махдұмзада — атақты Қайдар-и Каррар әулетінен қалған бұл екі махдұмзада, яғни Хазірет Қожа Шуайб пен Хазірет Қожа Данийал-қожам Хазірет Қожа Афақтың сұлтандық тағында отырғанын көрді. [Қожа Афақтың] сопы-диуаналарының пиғылдары өзгеше, тағаты бұзық еді. Бұл махдұмзадалар уақытты [↑31ᵇ/32ᵃ↓] ғанибет санап, өз қол астындағылардың кейбірін серік қылып, басқа жерлерден қайыр күтіп шет елдерге кетіп, Кашмирді мекендеді.

---

[191] Сопы шейхтардың саяси билікке араласуы туралы қараңыз: *Gross Jo-Ann*. Multiple Roles and Perceptions of a Sufi Shaykh: Symbolic Statements of Political and Religious Authority // *Gaborieau, Popovic, Zarcone* (èds.). Naqshbandis. P. 109–121.

[192] Мұхаммед Имин хан 1681–1692 жылдары хандық құрған.

[193] Құран Кәрім, 2: 156.

Біраз уақыттан кейін, [махдұмзадалардың] екі-үш халифасы Алтын мазаратына бір түнде зиярат қылып келеді. Бір диуана-сопы кезігіп, бұларды әбден қорлап, сүйретіп Хазірет Қожа Афақ-қожамға алып келеді. Хазірет: "Сіздер нендей кісісіздер?" деп сұрады. Олар "Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли әулетінің махдұмзадаларының кісісіміз" деді. Хазірет бұл сөзді естіген соң өз сопыларына ашу қылды, тәртіп берді. Бұл халифаларға толық ілтипатпен айтты: "Біз бір қорғаушының әулеттерінен болсақ, ата-бабаларымыз мұндай қарама-қайшылық пен тайталасқа бармаған болса, біздерден не кәрім, қайшылық болсын, бірақ арадағы шәк келтіру мен келіспеушілікті көтермейміз ".

Назым (түрки):

Иә, Раббы, шәк келтіру мен жаман ниетті кетір,
Болсын екеуі бірге, жаушылықтан құтылсын.

Хазірет: "Махдұмзадалардың жер-суы бар ма?" деп тағы сұрады. Халифалар айтты: "Қашғарда Файзабадты, Хотанда Ақсарайды, Йаркендте Тоғыз-кентті, Ақсуда Ақжарды *нәзір* еткен еді. Бұл жерлердің қаржы-қаражатын махдұмзадаларға сыйға тартып, *ханақаға* беріп тұрар еді". Хазірет хүкім айтты: "Қазіргі және бұрынғы тариқатта бұл жерлердің меншігі сіздерге берілер. Жарандарың осында келсе, бәріміз бір қоғам болсақ жақсы болар еді. Бірге жүргейсіздер, [↑32ᵃ/32ᵇ↓] махдұмзадаларға кісі жібергейсіздер, олар да келсін. Әр жағдайда бірге болайық, дүниеде де, ақиретте де теңдес құрбы болғаймыз" — деп, көп мархабат көрсетеді.

Халифалардың жан-жаққа тарағандары, қол астындағылары Алтын мазарын жай тұтып, бұл жердің меншігін, қаржы-қаражатын алып, махдұмзадаларға сыйлық қылып, абыроймен тұрды. Еш кісі ренжітпеді. Махдұмзадаларға халифалар мына мазмұнда бірнеше мәрте хат жазды: "Біз, ғалымдарыңыз, ауқаттымыз, халіміз былай: Хазіреттің біздерге ілтипаты көп. Махдұмзадалар бұл мемлекетті сенімді дос көрсе дейді, егер шәріп қадам қылса, жақсы болар еді. *Нама тамам уа-с-салам*".

Ақырында [махдұмзадалар] бұл хаттан көп әсер алады, бұл тарапқа келуге көңілдері ауады. Бірнеше рет қадам баспақшы болады, бірақ жүрексінер еді. Алланың жазғанымен Санжуға келді.

Хат жазды: "Ей, биік сағадаттың күні, нұрлы қамары, шарапаттың тояты. Ей, жаһан жүзіндегі жалғыз түпнұсқа, яғни Хазірет Қожа Афақ, біз сіздің шақыруыңызбен Йаркендке қадам келтірерміз. Біз бір қорғаушы әулетіненбіз. Өзіміздің хақымыз бар. Екіншіден, ешқандай пенде уағыз бермейді. Әсіресе, ата-бабаларымыз халыққа Ислам шариғатынан баян қылып келіп еді, өзгелер олардан рәсім мен сенімді [↑32^{б}/33^{а}↓] үйреніп еді. Өзгелер сіздерден тәлім алуы керек, біздердің сенімімізге күдік болмасын десеңіз, хатқа өз мөріңізді басып жіберсеңіз, сеніммен барармыз. *Нама тамам уа-с-салам*".

Бұл хат Хазіретке жеткен хош уақытта қуанып, жауабына мына мазмұнда мөр басылған *аман-намасын* жазды: "Әлбетте, махдұмзадалар келсін, әрнені Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, біздерге не бұйырса да бірге көргейміз. Кіріспейміз, бұрын не тариқада тұрсаңыздар, әрі қарай да сонда тұрғайсыздар. Бірақ одан жақсырақ болады, өйткені хандар жеке, біздер өздеріңе ағайынбыз. Ағайынның ағайынға рақым көрсетуі — уәжіп. Оны істемеу — ауыр күнә. *Нама тамам уа-с-салам*".

Бұл хат махдұмзадаларға жетті. Сенімдерінде күдік қалмай, Йаркендке келмек болды. Бірақ [жүректері] өкініш пен күдіктен еш арылмады. Ақырында Хазірет Қожа Шуайб-қожам айтты: "Ей, інім, Данийал-қожам, жақын арада Йаркендке қадам басамыз, менің жүрегім көтерілмейді, алға басқан әр қадамым кейін кетеді. Бұл мемлекет көзіме қан теңізі болып көрінеді. Егер өзім бармағымды дұрыс көрсем, сіздің барғаныңызды қаламаймын. Нәсіліміз таусылмасын, тағдыр бұл тариқаны бітірмесін. Мәлім болсын" — деді.

Бірнеше кісіні [↑33^{а}/33^{б}↓] жолдас қылып, жолға шықты. Тизаб дариясы жағасына жеткенде, сол кеште төрт жүз сопы-диуана келіп, Хазірет Қожа Шуайб-қожамды шейіт етті, **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[194], мүбарак денесін топыраққа сұлатып, дарияға тастады. Бірнеше мүддәт бұл зұлым істі еш кісі Хазіретке естіртпеді. Оның *мүрид-мұхлистері* шырақ, дұға, *тәкбір* айтып, өздерінің іштерінде ұстады.

Бірақ махдұмзадалардың бұрыннан бір ділі таза, сопы қызметкері бар еді. Бір күні қара киім киіп, жүзіне қара жағып, Хазіреттің "Мәснәуиді" оқып болып, дұға тәкбір жасағанынан кейін, өзінің нала,

---

[194] Құран Кәрім, 2: 156.

зарымен бар халықтың арасына кіріп, *сама*[195] қыла бастады. Барлығы қайран қалды. Хазірет сұрады: "Не қылған кісісің, неге, жүзіңді бұл күйге жеткізгендей не жағдай болды? Неге бұл күйге түстің, кім не қылды саған? Егер қатты дерт жетсе, айтшы, бұл халіңнің жөнін?". Бұл кісі айтты: "Мен махдұмзадалардың кісілеріненмін, біздерді Хазірет шақырып, рұқсатымен, уәдесімен махдұмзадалар келіп еді. Тизаб дариясы жағасына жеткенде, төрт жүз кісі барып, шейіт етті. Уәдеңізді сіздер сақтамасаңыздар, өзгелерге нешік. (Өлең): "Қағбадан күпір алып келсе, мұсылмандар қайда барады?". Хазірет бұл өлім хабарын [↑33^{б}/34^{а}↓] естіп: "О, қасірет! О, қасірет!" — деп қолдарын тізесіне соқты. Диуана-сопыларға ашумен айтты: "Ей, жендет сипатты диуаналар, сендер өздеріңе бейнет жасадыңдар, бізге бейнет жасадыңдар. Біздерді қиямет күніне дейін жаманатты қылдыңдар. Сендердің бұл істеріңе өшін алмай қоймас. Сендер ол жерде Хазіретті опат қылғандарыңнан кейін де Ақбаш хан неше мың диуаналарды, сопыларды жинап, Диірмен арығында қойдай бауыздап, сазайларыңды тарттырар. Өшің барға әрқашан қайырымды бол!"

Хазірет барлық әмірлері мен ғұламаларымен атқа мініп, өлген адамға дұға үшін, Тизаб жағасына барды. Махдұмзаданың денесін тастаған жерді көрді, су кешіп, Хазірет өзі аттан түсіп, денесін алып шықты. Мүбарак көздерінен жас ағып, барлығы налып, жоқтап, мүбарак әзіз-акрам денесін түйеге жүктеп, үзеңгісін өзі алып, Йаркендке апарды. Барлық халық жиналып, намаздап Алтынлық мазаратына жерледі.

[Хазірет Қожа Данийал-қожам тарихы]

Қисса естімек керек: Хазірет Қожа Данийал-қожам диуаналар зұлымдығынан қашып, ағасының насихатымен Самарқандқа беттеді. Дахбидке барып, Хазірет Махдұм Ағзам, *Алла оған рақымды болсын*, моласын көріп, жылап айтты: "Ей, ұлы бабам! Не үшін басымыздан бақ тайды, [↑34^{а}/34^{б}↓] неге үйіміз ойрандалды, қаңғырып жүрміз. Пана етерлік жай таппаймыз, жақындарымыздан көргеніміз қантөгіс. Бізді осындай күйге жеткізіп, неге шарасыз еттің. Күнәмізді кешір" деп, арыз айта-айта мүбарак көздерін шаң басып, ұйқыға кетті.

---

[195] Сама' туралы: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 374—378.

Аян көрді: Хазірет Махдұм Ағзам, *Алла оған рақымды да риза болсын*, Хазірет Қожа Ысқақ-Уәли бастаған барлық аруақтар жиылып, айтты: "Ей, сүйікті перзент, Қожа Данийал, басыңызды көтеріңіз, қайғыға берілмеңіз, сабыр қылыңыз, сабыр — қуаныштың кілті. Тырысып бағыңыз. Хазірет Мұртаза Әли Карам Алла айтыпты: **Қиындық қыспағына түскенде "А лам нашрах"[196], "Уср"[197], "Йусарин"[198] және "Тафрах"[199] [аяттарын] ойла,** яғни саған әр уақытта қиыншылық түссе ойлан, басыңа түскен бір қасірет ауырлығына екі жеңілдік бар. Тағы ойлан, халің хош болар. Ей, перзент, осындай мүмкіндікте ол мемлекеттердің қожалығы саған және сенің перзентіңе тапсырылады" деп ғайып болады. Хазірет Қожа Данийал-қожам оянды. Қауіпті көңілі бұл түстен орныгып, "Баг-и Буландқа" барды. Бабалары Хазірет Ишан Қожа Ысқақ, *оның қабіріне нұр жаусын*, мазарларына зиярат қылып, бірнеше мүддәт онда болды. Онан Хожентке барып, Кадхұда болды.

[Маулана Йақұб Сұлтанның дүниеге келуі, Жаһан-қожам аталуы]

Құдайдың қазыналарының кілті, [↑34[б]/35[а]↓] Алла құдіреті рәміздерінің ашушысы, білімді ғұламалардың жәрдемшісі, *арифтардың* Құтыбы, нәби мен пайғамбарлардың мұрагері, яғни Хазірет Маулана Йақұб Сұлтан-Жаһан-қожам Хожендте туылды. Дүниеге келгенше, кәмелетке жеткенше соншама ғажайыптар көрініс болды. Егер толық айтылса, баян қылынса, аз уақыт тыңдауды қалайтын тыңдаушыларды зеріктіреді. Сол себептен қысқартылды.

Хазірет Қожа Йақұб-қожамды Қожа Жаһан атауға себеп мынадай еді: Сар-и халқа-йи Қожаған[200], яғни Хазірет Қожа Абд

---

[196] Құран Кәрім, 94: 1 — "(Ей, Мұхаммед!) Сенің кеуденді ашпадық па?" аятына ишара.

[197] Құран Кәрім, 94: 5 — "Әрине, әрқалай қиындыққа қоса жеңілдік бар" аятына ишара.

[198] Құран Кәрім, 94: 6 — "(Тағы айтайық): әрбір ауырлықтың бір жеңілдігі бар" аятына ишара.

[199] Құран Кәрім, 28: 76 — "Сен әспенсіме, асқақтағанды Құдай, шынында жақтырмайды" аятына ишара.

[200] Қожаған ұйымының басы.

әл-Халық Ғиждуваниден[201] тәрбие алып еді. Сол үшін ол Қожа Жаһан аталып, белгілі болды.

Және бағзылары бір аңыз айтады: Хазірет Қожа Данийал-қожам бұл перзентін Бұхара Шәріпке алып барады. Бұл шаһарда сол уақыттың әулиесі бар еді. Оның керемет аяны мәшһүр еді, оның қызметіне келеді. Бұл Ұлық парасат-құтымен көріп баян етті: "Бұл перзент нысанында мынандай мәлім болды — Жаһангер болар, сопылық ілімі мен нақыл ілімін жинақтар. Парасат түсінігі, ақылмен білуде теңдессіз, қайталанбас болар, Шайыр диуанын түзгенде өз заманында теңдесі болмас. Жұмыс жүргізгенде бүкіл дүние оны қабыл етер. Бұл перзентті Қожа Жаһан атаңдар" деп есім қойды. Сол себептен Қожа [↑35ᵃ/35ᵇ↓] Жаһан деп ат қойылды.

Барлық Хазірет Шейх Маслахат Хоженди мазарына барып, қамқорлық тіледі. Хазірет Шейхтан көп қайыр-береке табар еді. Білім жолында, оқу барысында қиындықты жағдайлар болатын болса, шешім берер еді. Өз шайырларында ишарат ететін (түрки):

Біз де осындай дәрежеге жеттік топырағынан Хожендидің.
Бір уақытта Самарқанд, Бұхара, Балхта
Ғалым, фазылдар бірге *машраб* түзер еді.
Оларға шексіз ізет пен құрмет көрсетер еді.

Ахунд Молла Машһүри бәйіт айтар...
Назым (түрки):

Дүниеге түсті жаннат бағынан Адам.
Болмашы еді, Балх шаһарынан өзі мәшһүр [болды],
Болашақта Йаркендтің ұлысы.

[Хазірет Қожа Афақтың өлімі, Ханым патша оқиғасы]

Хикаят естімек керек: Хазірет Қожа Афақтан. Йаркендтің сұлтандық тағында отырып, Мұстафа шариғатына *дадқаларға* патшалық билігін сұрар еді. Кейбір кезде шейхтық тағында отырып

---

[201] Қожа Абд ал-Халық ибн Абд ал-Жалил (1180 немесе 1220 жылы өлген). Ол туралы қараңыз: *Акимушкин О. Ф.* ал-Гидждувани // Ислам на территории бывшей Российской империи... Т. I. С. 112—114.

мүрид, мұхлистерге адаб пен тариқаттан тәлім беріп, *халқа-и зікір*[202] түзер еді. Кейде "Мәснауи" оқытып, Хақиқат білімінен баян қылып, ғашықтықпен аян беріп, бір мың, екі мың халықты *халге* түсірер еді. Өзін өзі ұмытар еді (түрки):

Шарап құюшы, құй, толтыр құмарды бұл күні,
Таппайсың сен енді сондай Мәснауи Шахын,
(Алланың) көзінің құшағындасың, Оның алдындасың.
Кім Шахиншах, Маулави орнында — тура жол.
Ариф сұлтанындай, яғни Маулана-йи Рум.
[↑35[6]/36[a]↓] Тағдырда шын аты "Либаси Мәснауи".

Ханым патшадан ұлдары бар еді, әсіресе бір перзенті, көзінің нұры бар еді. Аспан мен кереметтің Құтыбы, тура жолдың кіндігі, тылсымның аяны, патшалардың патшасы, әулие мен қайранның нұрлы жанары, қызыл сөздің сәулелі қазынасы, адамзат білімінің көзі, күллі бақыттылардың бақыт бағының гүлі, уәлаяттың нұрлы ағашы, екінші Йусуф, жұмақтың гауһары, яғни Хазірет Қожа Хасан[203], *Алла оған рақымды да риза болсын*. Бұл перзенттің болмысы ұлағатты, мүбарак жаратылысынан ақылды, барлық құрметтің бірегейі еді.

Өзі кейде айтар еді: бұл мемлекетке қалмақ жамағатымен келіп, сұлтандық тағында отырдым, сол күнде Құдай Пайғамбары есігінде ұяттылықтан бас көтере алмас едім. Құдайға шүкір, бұл перзентім болмысымен ұят тіледі, қара жүзі ағарды. Әлқисса, біраз уақыттан кейін Хазірет Қожа Афақ фәни әлемінен бақи әлеміне жүріп кетті[204]. **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[205]. Хазіреттің мүбарак денесін алып, Қашғарда Иағду жерінде жерледі. Қайғырып жылағаннан азан-қазан болды, күннің өзі *хижаб* пердесі ішіне жасырынды, әлем қараңғы болды.

Ханым патша перзенттерімен бірге Йаркендте, Йахйа-қожам Қашғарда таққа отырды. Бірнеше күннен кейін Ханым патша Йаркендте ғылым басшылығындағы ғұламалармен, әмірлерімен

---

[202] *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 368—374.

[203] *Кавахара Яёйи.* Афақ қожаның ұлы Қожа Хасан шежіресі // Шарқшунаслик. № 12. 2004. 98—103-бб. (өзбекше).

[204] Афақ қожа 1693—1694 ж. өлген.

[205] Құран Кәрім, 2: 156.

Қашғардағы [↑36ᵃ/36ᵇ↓] аса құрметті мазаратқа зиярат қылмақ үшін қадам басты. Хазірет Қожа Йахйа қарсы алды. Барып Хазіреттің мазар топырағының басына түсті, көп құрмет қылды. Хазірет Қожа Йахйа шаһар ішінде қонып, таңертең Хазірет мазаратына барып, Ханым патшаға сәлем етті.

Бір күні Йаркенд ғұламасы Молла Ахунд мырза Барат Хазірет Қожа Йахйаны жеке шығарып, мәслихат айтты: "Иә, Хазірет Қожа Йахйа! Мемлекет билеушілік қиын болды, Ханым патша әйел кісімен мемлекет басқарып болмас, жау да көп. Бұл тараптан қырғыз, ол тараптан қалмақ, дұшпандар жақын. Сіз астаналық Йаркендке барып, хан ретінде сұлтандық тағында болсаңыз. Ханым патшазадалармен Қашғарда ұлы дұға қылып отырса, дұшпандар арамыздан дос таба алмас, мемлекет тұтқалы болар" — деп ақыл берді.

Хазірет Қожа Йахйа айтты: "Мемлекет халқы айтар, атасы өлгеннен кейін, бұл анасымен билік (қала)[206] үшін таласып қалды дер". Ахунд және айтты: "Мемлекет ішінде ұят қалмады, ұятпен бірге мемлекет ойран болып құлайды. Нәубет [келіп, билік] қолдан кеткен соң, пұшайман мен өкініш дес бермес".

Бұл жағдай туралы Молла-Сақиға хабар жетіп кеңеске келді. Бұл кеңесте билік бөлінді. Бұл құпияны Молла-Сақидың әйелі аңдап, Ханым патшаға жеткізеді. Ханым патша ашуға мініп, Хазірет Қожа Йахйаны өлтірмекке ұйғарады. Неше кісіні қолына қылыш беріп дайындайды. [↑36ᵇ/37ᵃ↓] Таңда Хазірет Қожа Йахйаға келді. Ханым патша ашуланып: "Ей, Қожа Йахйа, сізге не ләзім, мен мұнда мазаратта қонғаймын, сіз шаһарда рақатта қонғайсыз. Мен мейманмын, анаңызбын. Бірнеше күн мен жылап, көз жасымды төгіп жатсам, бұл не деген әдепсіздік. Сіздердің қай ата-бабаларыңыз хан болған екен. Біздің ата-бабамыз хан болған. Сіздің ата-бабаларыңыз оларға дұғагөй болып келген, хандықта бүлік, көтеріліс қылмақпысыз? — деген мағынадағы қатты сөздерді айтты.

Хазірет Қожа Йахйа: "Мен Хазіретке және сіздерге қызмет бола ма деп, Қашғарда отырып едім. Уа Алла! Бұл да дұғагөйлік" деп көптен-көп кешірім өтінді.

Бұл жерде қандай жағдайға да әзір Лутф Букаул деген зирек кісі бар еді. Іс өзгеше болатынын біліп, осы жерде ишарат қылды. Хазірет Қожа Йахйаны тез арада өз қанатының астына алды. Сол сағат-

---

[206] Йаркенд — Моғолстанның астанасы.

та Ханым патша Йаркендке жүрді. Йаркендке кіргеннен кейін, бір түнде диуаналар балтамен Ахунд Мырза Барат-ахунды шейіт етті.

(Парсы):

Қандай ғажап тасжүрек адам еді,
Қылышты Мырза Бараттың мандайына қадаған.

Әлқисса, [↑37ᵃ/37ᵇ↓] Хазірет Қожа Йахйаны Хазіреттің опатынан кейін, Ханым патшаның рұқсатымен шейіт етті. Үш ұлы бар еді, екеуін һәм шейіт етті. Бір ұлын — Қожа Ахмад-қожамды — Тушук тауға қашырып, диуаналар сонда сақтады. Саййид бек Қашғардың хакімі еді, оны да шейіт қылды. Ханым патша Молла-Сақиды Қашғарға хакім қылды.

Бірнеше күннен кейін Хазірет Қожа Ахмад-қожамды алып келіп, Қашғарға хан көтерді. Молла-Сақи қашып Йаркендке кетті. Ханым патша Йаркендте ұлы Қожа Махдиді хан көтеріп — Патша-Қожа атады. Бұл уақытта көп қантөгісті уақиғалар болды, тіпті Ханым патшаны Жаллад ханым (Қанішер ханым) атады.

Хазірет Қожа Йахйаның опатынан алты айдан кейін, Ханым патшаны диуаналар пышақтады. Сауыт киіп жатқан екен, қылыштары өтпеді, киімінің етегін көтеріп қылыш ұрды, жаны шыққанша. "Бұл істі маған анық Қожа Махди қылды" — деп, өліп кетті.

[Хазірет Қожа Данийал-қожамның Йаркендке келуі]

Әлқисса, бос қалған мемлекетті Мұхаммед-Имин ханның інісі Ақбаш хан[207] келіп, бұл өлкені алып, Йаркендте мың диуананы қой бауыздағандай бауыздады, қапыда диірменге салып, ұн тартқандай етті. Қашғар тағына Сұлтан Мұхаммеди хан ұлын отырғызды. Хазірет Қожа Йахйаның бір қызы бар еді, [↑37ᵇ/38ᵃ↓] оны Сұлтан Ахмадқа қосты.

Ол уақытта Қашғарға Каландар бектің ұлы Мұхаммед-Имин бек уақытша хакім еді. Йаркендтегі патшазадаларды Ақбаш хан Үндістанға қуып жіберді. Хазірет Қожа Данийал-қожамға хат

---

[207] Мұхаммед-Му'мин хан ибн Сұлтан Са'ид Баба хан, 1692—1701 жж. хандық құрған.

жолдады. Хаттың мазмұны: "Хазірет Данийал-қожам, бұрыннан біздің ата-бабаларымыз сіздердің ата-бабаларыңызға *ирадат* пен инабат қылып, дұға күшімен мемлекетті билеп келген. Енді біздің уақытымызда сіздер де, әлбетте, бұл өлкеге келіп, адасқандарды тура жолға салғайсыз. *Нама тамам уа-с-салам*".

Естімек керек: Хат мазмұнына бағып Хазірет Қожа Данийал-қожам бала-шағасымен Хожентten Қашғарға шәріп қадам қойды. Арзу-Мұхаммед [бек] бастаған қырғыздар шығып қарсы алды, шаһарға шақырды. Бірақ ол шаһарға кірмеді: Қашғар халқы біздің қожамыз [афақийалық] бар[208], басқалардың [ысқақийаның] қажеті жоқ деп қабылдамады. Қырғыздар кешірім сұрап, Йаркендке алып жүрді. Йаркенд халқы хакімі бастап, барлығы қарсы алып, ынтықтықпен, жомарттықпен шаһарға кіргізіп, қожалық орнына отырғызды.

[Қазақ Хашым[209] сұлтан оқиғасы]

Біраз уақыттан кейін [Қожа Данийал-қожам] мемлекетті хансыз билеуге болмайды екен деп, барлық халық бірауыздан қолдап, қазақ хандарынан Хашым сұлтанды [Йаркендке] келтірді.

Қашғарда Хазірет Қожа Ахмад-қожамды [афақийа] өз орнына отырғызды. Қырғыз Арзу-Мұхаммед *қарахан* болып, Қара Зәңгі [↑38ᵃ/38⁶↓] бек, Жаруб бек хакім, есік-аға болысып, мемлекеттің тұтас билігі осылардың қолында еді. Йаркенд халқына [ысқақийларға] қарақшылық пен көшеде ұрлық жасап, көп уайым әкелер еді.

Бір күні Қара Зәңгі бек бес жүз атты әскермен, Жаруб бек бес жүз қарулылармен Йаркендке аттануға ұйғарып: "Біріміз Алтын дарбазасы арқылы тұйық шаһарға кіріп, қазақ хандарынан Хашым сұлтан дегенді ұстап, байлап шыққаймыз. Біріміз Ханаках дарбазасы арқылы кіріп, Хакім Алам-Шах бек "Жарық басты" (шикам

---

[208] Бұл жерде Йахйа-қожаның ұлы Қожа Афақтың немересі Ахмед-қожа айтылып отыр: *Салахетдинова М. А.* Сочинение Мухаммед-Садыка Кашгари "Тазкира-и-ходжаган" как источник по истории киргизов // Известия АН Киргизской ССР. Т. I. Вып. 1. (История). 1959. С. 101.

[209] Бұл шығармада қазақ ханының аты — Хашым деп жазылған "Та'рих-и Қашғар" қолжазбасында (факсимиле мәтіннің 103⁶ парағы) Ишим түрінде берілген, біздің ойымызша да дұрысы осы Ишим — Шығай ханның ұлы Есім хан: "Тāрīх-и Кāшғар". 89-б.

кәлла), есік-аға Шах Жағфар деген көрнекті кісіні ұстап, байлап, Хазірет Қожа Данийалмен қоса алып шығамыз" деп келісті.

Әлқисса, бұл екі дінсіз Йаркенд шаһарына жақын келгенде, бұларға "жау әскері шаһарға жақын келді" деген хабар жетті. Хазірет Данийал-қожам, Алам-Шах, Шах Жағфар әрқайсысы өз сарайларының дарбазасын бекем қылып, күзетке кісі қойып, [қаланың қорғанысына] шара жасамады.

Хашым сұлтан киінбеген, бейхабар тұрған еді. Сол жерде жасауылдың асасын алып, бір арық ат тұрған еді, соны мініп, қазақтарды жиып, "Аттан!" деп әмір қылып, дұшпан әскеріне қарсы шықты. Дарбаза алдында бетпе-бет келді. Жаруб бек деген қырғыз бес найзагер ілестіріп, сұлтанға шапты. Сұлтан арық атпен қорқынышсыз қарсы шапты, жақын келген Сұлтанды найзамен [↑38^{б}/39^{а}↓] ұрды, найза екі пәре болды. [Хашым сұлтан] асамен бар пәрменімен [Жарубтың] басынан салды, сүйегі пәре-пәре болды.

Назым (парсы):

Көзсіз ерлік жарайды қан майданда өлмеуге,
Бірақ кәрі тауықтың қайсысы болмасын қанжарға ілігеді.

Содан Хазірет Махдум Ағзам, *Алла оған рақымды болсын*, айтқан екен: "Әр кісіге Жаратқаннан қайырым болса, ақырында мұратына жетер".

[Хашым сұлтан] және үш-төрт қырғызды асамен ұрып өлтіреді. Қырғыздар қайран болып, жеңіліп, шегінеді. Хашым сұлтанның бұл ерлігін аңдап, Хазірет Қожа Данийал-қожам мен Алам-Шах бек, Шах Жағфар бек әскер бастап шығып, сұлтанның қол астына келді. Сұлтанға патшалық киімін кигізіп, соғыс қажеттерін мұқият әзірледі.

Сол сағатта Қара Зәңгі бастаған бес жүз кісі дарбаза алдына жетті деген хабар келді. Сол жағдайда қарсылық етіп, бетпе-бет келді. Соғыс уақиғасы көп болды. Ақыры күн батып, кеш болды. Қашғар әскерінен аяушылық сұраған дауыстар шықты. Йаркенд әскері өш алуды сұрады, қол жинады.

Назым (түрки):

Бақыт жұлдызы дию ықпалымен батып кетті,
Аламан, бұл жәбірден, ей, Шах-и алам, аламан.

Таңда қырғыздар амалсыз мәслихатқа елші жіберіп: "Енді біз Йаркенд шекарасына келмейміз, Жаруб-мырза сіздердің қолыңызға тұтқынға түсті, бізге оны жіберіңіз. Йаркендтен бізге үш мың кісі түсті, біз оны жібергейміз" деді. Хазірет Қожа Данийал-қожам Хашым сұлтан бастап, [↑39ᵃ/39ᵇ↓] барлығы мақұл көрді. Бірақ Жаруб мырза тұтқындардың ішінде жоқ болып шықты, оның Хашым сұлтанның асасынан өлгені белгілі болды. Алып келіп, жарақат ізінен тазалап, ағашпен бойын түзеп, киім кигізіп, бір арық атқа мінгізіп, қол-аяғын бекітіп алып жүрді. Қырғыздар жырақтан Жаруб бектің басын көтермей келе жатқанын көрді.

Әлқисса, оны бұл тараптан қоя берді, қырғыздар үш мың тұтқынды қоя берді. Бұл тұтқындар келіп, әскерге қосылғаннан кейін ғана қырғыздар мырзаларының опат болғанын көрді. Ойбайлап, жеке-жеке жоқтады. Кейін Йаркенд тарапына мүлдем көз салмады.

Хазірет Қожа Данийал-қожам Хашым сұлтан жеңісіне шаттанып, қуанышта болып, бұл бақытты жеңістің құрметіне той өткізді. Рақат өмір кешіп, ғибадатқа жығылды.

Біраз уақыттан кейін Хашым сұлтанға Хазірет Қожа Данийал-қожам тарапынан күмән туды, жаулық, қорқыныш көрініс тапты. Сұлтан өзі де күдіктеніп, қауіптеніп, өз жарандарын алып Қазақ жеріне шеттеді. Йаркенд тағына Хазірет Қожа Данийал-қожам отырып, біраз уақыт билік етті.

[Іле қалмақтарымен арақатынасы, Данийал-қожамның қалмақтарға тұтқын болған оқиғасы]

Хикаят естімек керек: Іле жеріне ескі жау қалмақтардың [↑39ᵇ/40ᵃ↓] қадамы жақын еді. Хазірет Қожа Афақ-қожамның басшылығымен атқарылған дұғалар Мұхаммед-Имин ханға күш дарытып, кезінде қалмақтарға қарсы неше мың әскермен барып жауласып, отыз мың қалмақты тұтқындап келген еді.

[Қалмақтар] өзіне келіп, мұсылмандардың жаугершіліктен естерін жимаған жағдайын ғанибет санап, шет жерлік әскерлер Йаркенд қақпасына келді. Хазірет Данийал-қожам мұсылмандардың кәпір [араласқан] әскерімен қарсы келіп, жедел соғыс қылмаққа

дайындықтары жоқ екенін парасаттылығымен түсінді. Амалсыз, **[Аллах] елшілерінің басынан өткенінен қашқан жарамайды** (хадисі) мазмұнымен шайқасқа бел буып, шын берілгендікпен кәпірлерге қарсы шықты. Кәпірлер де қатты соғысып, [жеңіске жетті].

[Амалсыз] бұлардың [қалмақтардың] құрмет-қошеметін орнына келтіріп, Йаркенд тағына отырғызды. Кәпірлер әскері Йаркендті алып, жандары тыншып, енді Йаркендтен әскер алып Қашғарға бет алды. Хазірет Данийал-қожамды Қашғарға дейін серік бол деп, ақыл-кеңес үшін алып жүрді. Қашғарда бірнеше күн соғыс қылды. Ақырында олар қарсы тұра алмай, бірауыздан келісіп, қақпасын ашты.

Хазірет Қожа Данийал кәпірлерге: "Егер сіздерге мұсылмандар өлкесі керек болса, Қорғаушы панасы астындағы мұсылман қожаларын өлтірмеңіздер, өйткені олар мұсылман Пайғамбары [↑40ᵃ/40ᵇ↓] нәсілінен, олардың өліміне халқы мен перзенттері ешқашан риза болмас, бірге пышақтасып, құшақтасып өлер" деп мәслихат айтты. Кәпірлер бұл сөзді мақұл көрді, өлтіруден бас тартты. Қашғардың әмірлеріне өз ықтиярынша шешім беріп, Хазірет Қожа Данийал-қожамға Йаркендке қайтуға рұқсат бермей, еліне алып жүрді. Йаркендке кісі жіберіп елін, әйелдерін мүлкімен көшіріп, өз елінде ізет пен құрмет көрсетіп, абыройынан айырмады.

Йаркенд пен Қашғарға өздері қалаған кісілерді хакім қылды. Хазірет Қожа Ахмад-қожамды тұтқынға алып, елінен, жерінен шеттетті. Бірақ Хазірет Данийал-қожам, Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала, фазыл инаятымен* кәпірлер өлкесінде кемел ізетпен, абыроймен тұрды.

Назым (парсы):

Елге жақсылық істеуші әзіз болар әрқашан,
Наданы әзіз болған елге лағынет айтамын.

[Данийал-қожамның қалмақ әйелден туған ұлының оқиғасы]

Жеті жылға шейін бұл жолмен тұрды, ей, әзіз, өз құлағыңмен енді бір хикмет-белгі есті. Хазірет Кәрім шебер, Көмекші [Алла] мейірімімен тамаша қыл. Бұрынғы уақытта Мұхаммед-Имин, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, Іле жеріне талан-тараж салып, отыз

мың кәпірді тұтқын қылып келген еді. Төре жамағаттарынан да кісі тұтқындалып еді, көбісі мұсылман болып еді[210]. Бұл төре *фирқасынан* бір сахибжамал қызы бар еді. Хазірет [↑40⁶/41ᵃ↓] Қожа Данийал бұл қызды исламға кіргізіп, некеге ықтияр қылып еді. Үміт тамшысы меруерт құтысында орын теуіп, таза судың үлкен меруертінің мәйегі, гауһар сипатты, сансыз сипаттағы нысанамен белгілеген екен.

Йаркендке шығып, қалмақ әскерлері көп тұтқын түсіргенде мұсылмандарын да, мұсылман еместерін де өз қолына алып еді. Бұл қызды Төре қалмақ сардарларының біріне күйеуге берген еді. Бұл күйеуі әр уақытта жеке кездесейін деп жақын келсе, қыздың денесі қалшылдап, бір айбат пайда болар еді, өзіне жақындатпас еді. Сөйтіп, жүктіліктен босанғанша пәктікте болды. Бір күні босанады, сол кезде, зұлмат әлемінен тірі су пайда болды деп айтады.

Айтады: таңертең әлем жарқырап кетеді, бір пәк бейнелі, пәк табиғатты сәби болмысқа келіп, Йусуф Қынғанның белгісі көрінеді. Баланы жақсылар тәрбиелеуге машғұл болып, осындай жағдайда оның ақыл-түсінігі кемел болады. Қалмақтардың жолымен хат-білім алады. Кәпірлер бұл баланың түсінік, біліміне қуанады. Жеті жасқа жетеді, бірақ ешкім білмес еді, бұл мұсылман баласы ма, әлде басқа ма? Анасы әрқашан бұл ұлды көрсетуге еш мұсылман таппай, шарасыз қиналуда еді. Бұл құпия пердесін ашуға сенімді ешкім жоқ еді.

Төре [↑41ᵃ/41⁶↓] ордасы мұсылмандар елінен неше айлық алыста еді. Кездейсоқ бір күні бұл елге бір мұсылман саудагердің жолы түсті. Жүре-жүре бұл әйелдің үйіне жетеді. Әйел әлдебір мұсылманның кәпір еліне кездейсоқ келгенін көріп, қуанып қалады. Бұл *мухаммас* осы жағдайға лайықты келеді:

Назым (түрки):

Жабырқауға ай жүзді, түн-ақшамда күтпеген жерден серік келді,
Тамаша, сәуле тұнған, күн бейнелі аян келді,
Көңіл үйіне жер бетінде табылмас мейман келді,
Орнық, ей көңіл, дене ішіне жан бітті,
Қуан, ей қамыққан жан, жас өмір келді.

---

[210] Қалмақтардың Ислам дінін қабылдауы туралы қараңыз: *Conermann Stephan*. Religiositaet zwischen Islam und Lamaismus (13. bis 18. Jahrhundert) // Die Mongolei — Aspekte ihrer Geschichte und Kultur, hrsg. von Johannes Giessauf. Graz, 2001. S. 78–100.

Ақырында бұл саудагерді жеке шығарып, баланы әзір қылып, құпияны ашты. Хат жазып, хатты саудагердің қолына берді: "алып барып, Хазірет Қожа Данийал-қожамға тапсырғайсыз, бұл жағдайымды ауызша да баян қылғайсыз. Уа, Алла, бір-екі кісінің иманына дәнекер бол, әйтпесе қиямет күні Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, алдында жүзің қара болғай" деді.

Саудагер бұл хатты Хазірет Қожа Данийал-қожамға жеткізді. Бұлар да хаттың мазмұнынан аян тауып, ойына алды. Ақиқат уақиға сондай еді: перзентінің хақы жүрегіне от түсіріп, осы халде саудагерді [↑41⁶/42ᵃ↓] алып, Төре ордасына барды. Оқиғаны Төреге баяндап, арыз етті. Төре хатты оқып, саудагерден ауызша да сұрады. Өз қызметкерлерінің бір үлкенін, Хазірет Қожа Данийал-қожам тарапынан халифа Абдалла және Ахунд Молла Ибраһим атымен танылған молда бастап бірнеше кісіні жіберді. Егер уақиға рас болса, бұл перзентті алып мұсылмандар қолына тапсырғайсыздар, егер қабыл етпесе күйеуін, перзентті, қатынды алып келіңдер. Ал қате болса бұл мұсылмандардың басына жалғаншылық азабын келтіргейсіңдер — деп, өсиетін тамам қылды.

Әлқисса, бұлар қалмақ еліне жетті, оқиғаны тәптіштеп жеткізді. Әйел болған оқиғаны мойындады, бірақ күйеуі мойындамады, перзентті бұларға көрсетпеді. Жырақтан балаға мұсылмандарды көрсетіп: "Әне адамжегіштер келді, сені, біздің баламызды, алып кетіп жемекші" деп қорқытты. Бұл себепті баланың зәре-құты қалмады, мұсылмандардан қашып, бармады. Барған кісілер ештеме істей алмады. Мұсылмандарда еш жөн-жора қалмады. Кәпір-қулар мәслихат жасап, шешім айтады.

Хазірет Қожа Данийал-қожам сұлу да сымбатты, ділі таза және ержүрек, қайталанбас жан еді. Назым (түрки):

> Хор қызынан кем емес, періште ме әлде пері ме?
> Адам жыныстыда [↑42ᵃ/42⁶↓] одан сұлу көрмедік.

Бұл әйелді көріп, таңғалып, жаны ашыған екен. Ол бар болмысымен айтады: "Бұл перзент Қожа Данийалдан" деп. Ақырында келісімге келе алмай, барлығы Төре ордасына қайтып келді. Бұл күйеу қалмақ төре жамағатынан еді, әдемілік бейнесі де бар еді. Қоңтайшының аяғына жығылды, жылап-еңіреп арыз айтты: "Төре

хан, ей жаңан патшасы! Бұл кәрі құлыңа рақым ет, бұл "ақ шалмалылар" егер өз дін шариғаттарынша жарғы қылса, амалсыз етіп, бұл перзентті менен ажыратып алады. Менің мұнан басқа перзентім жоқ. Оған мейір-махаббатым көп еді, егер бұл перзенттен айырса, жанып, күл боларым шәксіз" деді.

Назым (түрки):

Ей жүз мың, ей кем ділдардан айырылсам,
Бұлбұлмын адасқан, гүлзарымнан айырылсам,
Ешкімді білмеспін, не керек жардан айырылсам,
Сымбатты, сұлудан айырылсам.

"Бұл жолы бауыры айырылған мұңлық құлыңа мейірімің түссін, үкіміңмен уайымымды аластатсаңыз".

Назым (түрки):

Мейірім қыл бұл күлмес, аһылап, күрсінгенге
Қылмасаң егер, отты аһым жайылар жер-жаһанға.

Амалсыз қалмақтың жанашырлары бірігіп, бір айла ойлады. Әлбетте, перзентті қалмаққа қалдыру қажет. Төре: "таңда мұсылмандар өз жолынша киім киіп, шалмасын байлап, қалмақтар өз рәсіміншe киініп *сұрұнға* келсін" деп жарлық қылды.

Таңертең Тимур хан, Ерке хан және Хазірет Қожа Данийал-қожам бастаған мұсылмандар бір тарапта, қалмақтың [↑42^{б}/43^{а}↓] сардарлары бір тарапта қатар түзеп отырды. Балаға неше рет жеке шығарып айтты: "Бұл ақ шалмалылар адамжегіштер, олар қауіпті, жақын барма, сені ұстап алып жейді. Әлбетте, жүгіріп барып атаңның құшағына отырғайсың" деп оқытып, *сұрұнға* алып келді. Мұсылмандар өз тарапынан [баламен] сөйлесу үмітінен айырылған болатын. Хазірет Қожа Данийал-қожам баламен сөйлесе алмай, ұлы аталарынан медет тілеп, өз әлемінен кетіп, Хақты көретін дариясына шомып отыр еді.

Төре жеті жасар ұлдан сұрады: "Ей, ұл, атаң қалмақ па, әлде Қожа Данийал ма? Қайсысы сенің атаң болса, барып соның құшағына отыр" деді. Бұл бала әуелі қалмақтар жаққа бұрылып, бәріне қарады, қалмақтарға қарай жүрейін деп барып, қатты

дауыстап жылап келіп Хазірет Қожа Данийал-қожам құшағына жығылып, хош болды. Екі жақтың арыз, өкпесі көктің тасын жарық етті. Барлығы жылады, көз жасы таусылып, жылау тоқтады.

Назым (түрки):

Саңырау болар көңіліне әсер етпейтін болса,
Жер жүзін топан су басқан аңыздан хабар.

Қоңтайшы да көп жылады, айтты: "Ей, Қожа, Хақ жоғарыдан [↑43ᵃ/43ᵇ↓] қарар берді, мәлім болды, ақиқат сіздікі екен, ұлыңызды алыңыз, қожалығыңыз хақ екен. Бұл төрт шаһардың қожалығын және патшалығын сізге бердім. Барып өз шаһарыңызда мекен етіңіз" деп, рұқсат берді.

Хазірет Қожа Данийал-қожам Хазірет Хаққа, *сүбхана уа тағала*, шүкір айтып, бұл кәпірдің тұтқын-шырмауынан босанып, Хазірет Қожа Жаһан-қожамды төренің жанына қалдырып, салтанатты жүріспен Йаркендке келді. Баланы жақсы қызметкерлері жанына алып, ислам киімін кигізіп, ұлы той жасап, сүндетке отырғызды. Сәбиді Ислам Шариф Йусуф-қожа атады.

Әлқисса, Хазірет Қожа Данийал-қожам бірнеше жыл астаналық қала Йаркендте салтанат тағында отырды. Қашғар, Ақсу, Қотанға үкімін жүргізіп, халықты тура жолға салып, адасушылықтан қайтарып, дат-сұрақтарын шариғат шекарасынан шығармай үкім етіп, Құдай тағаланың ғибадатына берілді, шүкіршілікпен өмір кешірді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам білім алумен шұғылданып, осындай мұрсатта маңдайына бұйырған несібесін алды.

Қалмақтар Хазірет Қожа Афақ-қожамның уақытында жүз мың кісіден жүз мың тіллә алатын. Сол жүз мың тілләні [↑43ᵇ/44ᵃ↓] бұл Моғолстан шекарасында *жизйа* етіп алып тұрды. Бағзы уақытта Іле жеріне барып қалмақтармен кездесіп келер еді. Жеті жыл осылай өмір өтті.

[Қалмақ арасындағы бөлінушілік, тақталас оқиғасы]

Қоңтайшының кәмелет жасқа жеткен қызы бар еді. Тұрғыт қалмақтарының төресінің ұлы бар еді. Екеуін қосып той жасамақ болады. Ол жеті шаһардың Хазірет Қожа Данийал-қожам бас-

таған әмірлерін, сансыз сардарларын тойға шақырады. Бұлар амалсыз бағыныштылықпен Іле жеріне барады. Қоңтайшы бұлардан мұсылман рәсіміншe тойға дүние талап қылады. Олар өздерінде барын берді, оған қанағаттанбай Үндістан маталарын, дүрр мен гауһардан кем еместі, зүбәржат, хризолит, бадахшандық лағыл, маржан, қызыл алтын, асыл тастарды талап етті. Мұсылмандарда ондай зат жоқ еді. Ақырында бір күні жарлық етті: егер таңда бұл аталған заттарды тауып бермесеңдер барлықтарыңның бастарыңды аламын деп, уақыт берді.

Назым (түрки):

Ей, мұсылмандар, бұл не хал, тағдыр атты тұтқында,
Жүз мұсылман халқын бір мұсылман емес алды.

Бұл кәпірдің астамшыл саясаты әмірлері мен сардарларының да шыдамының шегіне жетті. Олар наразы болып, Хазірет Қожа Данийал-қожамның аяғына жығылып, айтты: "Ей, қожам, бұл үлкен пәле шегіне жетті. Хазірет бір жолын қылғайсыз, осындай мүшкіл халді ата-бабаларымыз жеңілдеткен. Сізден де [↑44ᵃ/44ᵇ↓] аян болғай, бұл кәпірдің сізді де, бізді де өлтіруге мүмкіндігі бар".

Хазірет Қожа Данийал-қожам басын төмен салды. Сәлден кейін басын көтеріп айтты: "Ей, мұсылмандар, бұл кеште барлығымыз да Хазірет Кәрім Ойлы [Аллаға] және Хазірет қожаған аруақтарына сиыналық, олар бізді сақтауы керек".

Әлқисса, бұл кеште барлық мұсылмандар бір-екіден жиналып, жан-ділімен жебеушіге жылап-сықтап жалбарынды. Хазірет Қожа Данийал-қожам дұға айтып қол жайды, мұсылмандар қол жайып "Әмин" деді. Әуелгі таң сәріге шейін дұға қылды.

Мұсылмандарға жақсы хабар жетті: "Ей, мұсылмандар, Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, біздерді бұл кәпір қолынан азат қылды. Үміт қылып, бірге тұрғайсыздар. Дұға қабыл болды. Қоңтайшы, лағынет атқыр, өлді. Орнына ұлы Ғалдан Шерен[211] төре болды" деп. Бұл хабарды естіп мұсылмандар кәпір ордасына барып, жағдайды аңдады.

Қоңтайшының қатыны "өз ұлымды төре қыламын" деп, күйеуіне у беріпті. Ғалдан Шерен бөлек анадан еді. Оны да өлтірмекші бо-

---

[211] Ғалдан Жирғын.

лыпты. Бұл хабарды бір пақыр Ғалдан Шеренге жеткізіпті. Ғалдан Шерен кәпірлер сардарларын жинап, оларға жағдайды айтады. Бұлар келісіп, өгей анасын өлтіріп, інілерін [↑44^{б}/45^{а}↓] өлтіріп, тақ салтанатына шығып отырады.

Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, бұл кәпірдің көңіліне ынсап сыйлық қылып, ол үкім қылды: "Ей, мұсылмандар, отаныңызға қайтыңыздар, Хазірет Қожа Данийал-қожам, сіз де отаныңызға қайтыңыз. Бұл төрт шаһардың қожалығын бердім. Атамның уақытынан бүгінгі күнде жақсы тұрғайсыздар" деп, бәріне рұқсат берді. Хазірет Қожа Данийал-қожам бастап, барлығы отанына қайтты. Шүкірлік айтып, бірнеше уақыт тыныш өмір сүрді.

[Қожа Данийал-қожамның қайтыс болғаны]

Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлиге, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, хан *нәзір* еткен су мен жерлерде иелік етті. Бұл мемлекеттерден алынатын *баж-хараждың* дін исламның әлсіздігінен, кәпір елінің күштілігінен амалсыз қалмаққа берді. Ақырында, **Өзекті жанда өлмейтін пенде жоқ**[212] үкімімен ажал ыдысының құпия уын дәуреннің шарап құюшысы қолынан татып және Алла үкімімен қазаға ризашылық беріп, шүкір-алғыс қылып, өсиет айтты, барлық үлкені мен кішісін Хазірет Хаққа, *сүбхана уа тағала*, ата-бабалар аруақтарына тапсырды. Хазірет Қожа Жаһан-қожамға көп ілтипат көрсетті: "Ей нұрлы бауырым, бұл кішкентай қарындастарымыздың тәрбиесіне жеңіл қарамаңыз, мүмкіндігінше Шексіз [Алла] ғибадатынан бос қалмаңыз. Құдайдың заңы — шариғатқа, үкімдеріне бас қойыңыз. Халқыңның дат-сұрағына [↑45^{а}/45^{б}↓] қысым қылма, шариғатқа қайшы келуден сақтасын. Амал іліміне бекем болыңдар. Біздерге Анхазіреттен, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, амал ілімі мирас қалған, дүние мирас қалған емес. Бұл кәпірлерге сенімді болуға уәде бергеннен басқа шара таппадым. Уа, дариға, ислам қылышын сермей алмадым. Амалсыз бұл арыз-арманмен ақирет сапарына жолға жиналдым. Сіздер бұл арызды оқығайсыздар. Хазірет Кәрім [Алла] қамқоршы болар, Рақым [Алла] пенделеріне мейірімді, Жомарт сіздердің хақыңызда аян беріп, бұл

---

[212] Құран Кәрім, 3: 185.

дұшпандардың күштері нашарлаған халінде сіздерге ғанибет уақыттар нәсіп болғай. Бұл қара жүзіңіз қызарып, шерменделік жойылсын. Мұсылмандардың мекенін қайтарып, сенімі жоқ бұл кәпірлерге Ислам қылышын көтергейсіздер. Саййид-задалық абыройды қолдан бермей, Махшар күні Құдай мен Алла Пайғамбарынан қысылмайсыздар" деп, өсиетін тамам қылып, жанын Хаққа тәсілім етті. **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[213].

Айтуынша, таза қиямет болды, айғай-ұйғайдан аспан асты толды, күн зұлмат пердесі ішіне тығылды. Мәжіліс шамын жағып, барлық ел жиылып жылап, үлкен-кішісі бірігіп Алтын мазарына жерледі.

[Қожа Данийал-қожамның ұрпақтары]

Онан бес ұл, бірнеше қыз қалды. Ұлдарының үлкені (1) Хазірет Қожа Жаһан-қожам, (2) Хазірет Қожа Аййуб-қожам, (3) Хазірет Қожа Йусуф-қожам, (4) Хазірет Қожа Хамуш-қожам, (5) негізгі есімі Хазірет Қожа Низам [↑45[6]/46[a]↓] ад-дин-қожамды Хазірет Қожа Убайдалла-қожам атар еді. Патша қыздарына Хазірет Қожа Жаһан-қожам көп жақсылық етті.

Перзенттері Хазірет Қожа Жаһан-қожамға ұлы аталарының орнында сенім білдіретін еді. Астана қала Йаркендтің тағына — Хазірет Қожа Жаһан-қожам отырды. Қашғарда — Хазірет Қожа Йусуф-қожам отырды. Ақсуда — Хазірет Қожа Низам ад-дин-қожам. Қотанда — Хазірет Қожа Убайдалла-қожам. Бұл әзіздердің барлығы да заң-жосықты шариғат жолымен үкім етіп, Исламды кең таратты.

[Хазірет Қожа Жаһан-қожам қызметі]

Хазірет Қожа Жаһан-қожам өмір бойы бұл шаһарларда ғұлама, діндарлар, білімділер, фазылдармен бірге халықтың мінез-құлқы бұзылғандарын жанды сөздерімен түзеп, реніш-күйіністен құр-сүлдері қалған шала-жансар пенделерге жан сыйлап, жақсылық қылар еді. Мемлекеттің әмір, уәзірлерімен бірге жиылып, мемлекет аумағына қажеттерін білгізіп, кедейлердің сұрағына шариғатқа сәйкес үкім беріп, әділеттілік жолын ұстар еді. Кейде та-

---

[213] Құран Кәрім, 2: 156.

рих кітаптарын оқытып, ұлы әулие, әнбиелердің, керемет иелерінің (сахиб карамдар) аруақтарына бағыштататын еді. Шығармаларын дұға қайырмен оқыр еді. Кейде *диуан, газал, мәснәуи* кітаптарын [↑46ᵃ/46ᵇ↓] ортаға салар еді, мағынасынан баян етіп, рақат *хал* пайда болар еді. Мәжілісте отырғандар көбелектей бастары айналып, өздерін садақа, *нийаз* қылар еді. Кейде *назым* гауһарын тізбелеп, көңіл қырманына от салып, қызба шайырлардың жүректі жандырар бәйіттерін айтып берер еді. Шайырлардың ерекше, нәзік мағыналы *газалдарына* тура жауап ретінде *мухаммас* және *мусаддас* түзетін еді. Кейде ақындар патшасы тағында отырып, шайырлармен уақыт өткізіп, заманның шайырларының түсінікті тілді *абийаттарын* жырлап, ұнатқан шығармашыға патшалық сыйлық беріп, патша киімін кигізіп, өз қатарына отырғызып, ұлағаттайтын еді.

Әр аптада, дүйсенбі, сәрсенбі күндері ғұлама, фазыл, ахунд, Сайиид Қожа Ысқақпен (Қожа Ахунд аталып кеткен) бірге арнайы медресеге баратыны белгілі. Бұлар дәрісханаларға барып, жарандардың қайсысының түсінігі жақсы, оқуға ілтипаты берік, оларды бірінші орынға шығарып сыйлық беріп, ерекшелер еді. Бағзы білімсіз надандарға насихат айтып, жазалап, намысын қайрап, дұрыс жолға салар еді. [↑46ᵇ/47ᵃ↓] Әртүрлі тағамдар, сыйлық беріп, жақсылық қылар еді. Кейде дәруіш, тәліптермен, дос-жарандармен бірге оларға тариқаттың баянын, құпиясын тәлім қылатын. Барлық үлкен-кішіге осы ұлы тариқат хақында талаптар қойып, бұл жайбарақат уақыт, ақиқат заманына шүкірлігін айтар еді. Ілгері-кейінде осындай уақыт, мұндай бейбітшілік бұл жұртта болған емес. Бағзылар Хазірет Сұлтан Хүсейн-мырзаның уақытына ұқсатар еді. Бағзылары айтар еді: "егер бұл уақыт ол уақытқа ұқсаса да, екі сұлтан арасында айырмашылықтар бар" деп.

[Пайғамбар әулетінің құлқы жөнінде]

Себебі Сұлтан Хүсейн-мырза-заданың мінез-құлқы жақсы емес еді. Шаһ-и Жаһанның [Хүсейн-мырза] шыққан тегі екі дүниенің Хазірет Қожасы, адамдар мен аруақтардың Сайииді, Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ галәйһи уа-саллам*, әулетінен дейді. Осындайға көреген пайғамбар хадисі сәйкес: **Пайғамбар, *галәйһи уа-саллам*, айтады: Менің діндар әулеттерімді қадірлеңіздер, діндар еместерді де**, яғни Менің әулетімді Құдай үшін ұлағаттаңыздар,

дінсіздерді де Мен үшін қадірлеңіздер. Бұл хадис-шәріпте осы әулет жайында әңгіме қылған. Шығу тегі жақтан екі *нисбат* бар: сыртқы тегі мен рухани тегі. Сыртқы тегі деп ныспысын айтар, пәленнің баласы пәлен деп. Рухани тегі деп зиялылығын айтар еді. Пайғамбар, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, амалдарын, ісін атқарумен [↑47ᵃ/47⁶↓] *нисбат* жетер, бұл *нисбат* үш сыныптан тұрар, әуелгі сыныбы *захир* ілімі мен *захир* амалынан тұрар, *батин*[214] ілімі мен *батин* амалынан белгі болмас, бұл сыныпты *захир* ғұламалары деп атайды. Екінші сынып *батин* ілімі мен *батин* амалынан пайда болар, *захир* амалы мен ілімі қағидаларынан сауап болмас. *Батин* ілімінің тазалығынан керемет аян түсер, бұл сыныпты *түркі машайық* атайды.

Назым (парсы):

Сүйіктім мектепке бармаған, хат танымаған,
Сүйкімділігімен шеберлікпен жүзді оқытты.

Үшінші сынып *захир* ілімі мен *батин* ілімін біріктірер *ахкам шариадан*, амал *салихтан* және суннаны ұстанудан тұрады. Сонымен қатар *захир* адаб шариғаты мен *батин* ақиқаты және тариқат қасиетінен де ада болмас. Бұл сыныпты *расихин* ғұламалары деп атайды. **Оның мағынасы тек Аллаға аян дейді білімпаздар**[215], яғни *ташаббухатты* (дұрысы — муташабихат) аяттарын білетін ғалым жоқ, бұл сыныптың дәрежесіне тек Алла тағала сәйкес келер, жалғыз Ол терең білімді ғалым болар. "Ғұламалар Пайғамбарлардың мұрагері" деген хадис бұл сынып қадіріне тура келер. Яғни Пайғамбардан, *ғаләйһи-с-салам*, дүние мирас қалған емес, ілім мен *амал* мирас қалған. Хазірет Пайғамбар, *ғаләйһи-с-салам*, білімдері екі түрлі болады. Бірі *нубууатқа* (пайғамбарлыққа) байланысты ілім, оны *шарʻи* ілімі деп атайды. Енді бірі әулиелікке байланысты ілім, оны *батин* ілімі деп атайды. Солай болмысы берекетті кісі, бұл екі түрлі ілімнің әрбірінен де несібе табады. [↑47⁶/48ᵃ↓] Егер осындай сипаты болмаса, оны Пайғамбар мұрагері демектік дұрыс емес. Өйткені мұрагер дегеніміз — өлген кісінің

---

[214] *Захир* мен *батин* туралы қараңыз: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 23.

[215] Құран Кәрім, 3: 7.

барлық дүниесінен заңды құқықпен несібе етер. Мысалы, атаның кей затына ие болып, кейбіріне ие болмаса, яғни қызыл алтынға иелік етіп, несібе етсе, ал таза күміске иелік етпесе, оны ұл демек дұрыс болмас. Хазірет Қожа Жаһан-қожамда бұл *нисбаттар* түгел болыпты, *захир* ілімін де, *батин* ілімін де бәрін алыпты.

Назым (түрки):

Сұрасаң есеп олардан, ол Нақшбанд-сани
Кім десең *насабтан*, ол Мұстафа әулетінен.

Ол болмысынан айтыпты: ғұламалардың, Алави[216] сайиид-зада-лары ішінде бұл рухани *нисбат* кем көрініс табар. Бұл тайпаларда осы *нисбат* жалғасса адам мен бүкіл мақұлықтан ешкім оларға теңдес бола алмас. Бұлар Алла Расулының, дін Исламның пайда болмағы, ғаламның құрылымы тариқат пен ақиқат лайықты болуының арқасында. **Шейх өз ізбасарлары арасында Пайғамбар өз үмбеті арасындағыдай** хадисіне сай бұлардың дәрежесі жетілген, яғни менің үмбетімнің ғұламалары Бани Исраил[217] пайғамбарларына ұқсайды. Екінші хадис тәржімесі: Шейх-*мүршид* өз қауымы *мүридтері* ішінде Пайғамбарға ұқсайды.

[Қожа Жаһан-қожамның адами және рухани шежіресі]

Сонымен, Хазірет Қожа Жаһан-қожамның сыртқы *нисбат* силсиласы төмендегідей: Хазірет Қожа Йақуб ибн Қожа Данийал ибн Қожа Убайдалла ибн Қожа Шади ибн Қожа Ысқақ [↑48ᵃ/48ᵇ↓] ибн Қожа Махдум Ағзам ибн Қожаги ибн Сайиид Жалал ад-дин ибн Сайиид Бұрхан ад-дин ибн Сайиид Қожа ибн Сайиид Бұрхан ад-дин Қылыш ибн Сайиид Камал ад-дин ибн Сайиид Жалал ад-дин ибн Шах Хасан ибн Шах Хұсайн ибн Сайиид Мұхаммед Сайиид Ахмад ибн Убайдалла ибн Абдалла Афзал ибн Убайдалла Ағраж ибн Сайиид Талиб ибн Имам Әли-йи Мұса-йи Риза ибн Имам Мұса Казим ибн Имам Жағфар Садық ибн Имам Мұхаммед Бақыр ибн Имам Зайн ал-Абидин ибн Имам

---

[216] ‘Алави — Әли ибн Аби Талиб ұрпақтары.

[217] Бани Исра’ил — израильдіктер.

Хұсайн, *Алланың рақметі болғай*, ұлы Әли мен, *Алла оны ұлықтағай*, Фатима-йи Захраның, *Алланың рақметі болғай*, Хазірет Мұхаммед Мұстафаның қызы, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*!

Рухани *нисбаттарының* баяны: **Мүминдерге рақымы, шипасы бар Құранды түсіреміз. Залымдардың шеккен зияны арта түседі**[218], дәлелімен Сүйіктінің ақиқат Құран Каламы, мейірімді шипасы, олар Хазірет Расулдың, *ғаләйһи-с-салам*, мүбарак діліне дейін таратылады. Еш нәрсе бақи қалмайды, Алла керемет ғайыбынан Калам Алла ішінде баян түсірді. **Тағала айтады: ... мейлі жас, мейлі кепкен зат болсын, барлығы лаухулмахфузда түгел жазулы**[219] және Алла сүннетінде және болмысында осылай анық болды. Хақтың рақымы мен мейірімі Ең Кемел [Пайғамбар] делдал болмай біреуге жетпес. Ол кісі [Пайғамбар] кемелінде еді, Анхазіретім еді. Алла ғайыптан Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, шарапатты батинінде аян берді. [↑48ᵇ/49ᵃ↓]

Назым (парсы):

Ақиқат Биік сарайдан (Алла үйі),
Түсті Мұстафаның шәріп-көкірегіне.

Содан Ол [Пайғамбар] барлық мейірім Иесінің делдалы — Анхазірет болды. Шынымен Құранның захир мен батин жағы бар, батиннің де өз ішінде жеті қабаты бар яғни Құранда *захир* мен *батин* бар, жеті *батинге* дейін жетеді. Құранның *захирінен*, шариғаттың *захир* ілімінен ғұламалардың *захир* көкірегіне ғибрат құйды. Құран *батинінің* ғибраты шариғаттың *батині* және ақиқаттың тариқат ілімі *батиндерінен* тұрады. Әулие Алладан бұлардың нұрлы жүректеріне сыйға тартты.

Назым[220] (парсы):

Біз Құраннан алдық негізді,
Сөйтіп теріні лақтырып тастадық.

---

[218] Құран Кәрім, 17: 82.

[219] Құран Кәрім, 6: 59.

[220] Маулана Жалалиддин Балхи-Руми. Ол туралы қараңыз: *Zarcone Th.* Le Mathnavi de Rumi au Xinjiang // *Bouillier V. & Servan-Schreiber C.* (Éds.). De l'Arabie ā l'Himalaya. Chemins croises en homage ā Marc Gaborieau. Paris: Maisonneuve et Larose, 2004. P. 197–210; *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 178–184.

Білгін, ей Талиб, Рахматтың назары мен *батині* шипа еді. Айтылады: мүміндерге Хазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, тұқымдары мен асхабтарынан он сегіз кісіні белгіледі. Олардың бұл мағынаны түсіну мен қабылдау қабілеті бар еді. Бұл — он сегіз кісіден барлығынан қадірлісі, ұғымталы әрі ең ұлысы Хазірет Әбу Бәкір Сыддық еді, *Алла оған риза болғай!* Анхазіретке кемел махаббаты және сәйкестігі бар еді.

Назым (түрки):

Махаббат оты мүбарак бауырын күйдіріп еді.
Аһылағанда махалла Мәдинеге
Қуырылған иісі жетіп, толтырып кетер еді.
Көкірегінен түтін шығар, бауырынан кәуап иісі.

Сол себептен бұл дарынды, қабілетті болмысынан Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, бұл шипалы рухани шәрбат қасиетті әулиелердің саййиді **(Әбу Бәкір Сыддық) екеуі барып, үңгірді паналады**[221], шынайы іздеуші және талаптанушылардың жары, [↑49ᵃ/49ᵇ↓] яғни Хазірет Әбу Бәкір Сыддықтың, *Алла оған риза болғай*, көкірегінде көрініс тапты.

Назым (парсы):

Бұның барлығы Сыддықтың көкірегінен шығады,
Күмәнсіз оның болмысынан ақиқат шығады.

Хазірет Әбу Бәкір Сыддықтың бұл шәрбатты шипасы, рухани қасиеті мен ерекше қабілеті алып Құдіреттің негізі Хазірет Салман-и Фаристың, *Алла оған риза болғай*, көкірегіне өтті. Қожа Салман-и Фаристан ол ақиқат нұры Қасым ибн Мұхаммед ибн Әбу Бәкір Сыддыққа, *Алла оған риза болғай*, өтті, одан Қожа Хазірет Имам Жағфар Садыққа, *Алла оған риза болғай*, одан Әбу Йазид Бистамиға, одан Хазірет Қожа Әбу-л-Хасан Харақаниге, одан Хазірет Шейх Әбу-л-Қасым Курканиға, одан Хазірет Шейх Әли Фармади, одан Әбу Йусуф Хамаданиға, одан Хазірет жаһан қожасы Абд ал-Халық Ғиждуани көкірегіне сый болды. Хазірет Қызырдың, *ғаләйһи-с-салам*, көкірегінде орнықты. Хазірет Қожа Абд ал-Халық Ғиждуаниды Қызыр,

---

[221] Құран Кәрім, 9: 40.

ғаләйһи-с-салам, бала кезінен оқытып, тәрбиелеумен [↑49^{б}/50^{а}↓] шұғылданды. Сұхбат пірі — Шейх Әбу Йусуф және *ирадат* пірі — Хазірет Қызыр, *ғаләйһи-с-салам*, еді. Осы себепті Хазірет Қожа Абд ал-Халық Ғиждуаниды Қожаған *халқасының* басы атайды. Одан төрт халифа қалды. Әуелгісі Қожа Ахмад-Сыддық, Қожа Ариф-Ривгари, Қожа Әулийа-Калан және Қожа Ахмет Иасауи.

Ол Қожа Ахмад-Сыддық шейхтік *маснадына* отырды. Бұл [Қожа Ариф-Ривгари, Қожа Әулийа-Калан] екеуі оның қызметінде болды. Онан кейін *маснадқа* отырды. Хазірет Қожа Ариф Қожа Махмұд Анжир-фағнавиға *ижаза* берді. Қожа Махмұд *хафийа* зікірінен *жахрийа*[222] зікіріне өтті. Бұхара ғұламалары Хазірет Қожа Махмұдқа сауал қойды: "Шейх, *Жахрийа* зікірін қай *нисбаттан* алдыңыз?". Қожа Махмұд айтты: "Ұйқыдағылар оянсын, бейқамдар білер болсын, осы жолға жүз бұрсын, барлық бақыттың негізі ақиқат жолына тәубеге келсін, осы жолдың ұстанушысы болсын".

Хазірет Маулана Хафиз ад-дин айтады: "Ниеттеріңіз дұрыс болса, сіздерге бұл халал". Хазірет Махмұдтан бұл мағына Хазірет әзізан — Қожа Әли Рамитаниға өтті. Хазірет әзізаннан ол дәуренінің кәміл *мұршиді*, жалғызы Қожа Мұхаммед Баба-йи Саммасиға[223] жүз бұрды. Бұлардан ол кемел жамағатының саййиді, *хал* адамдарының *фирқасының* сүйеніші Хазірет Әмір Саййид Кулалда[224] нышан берді. Бұлардан бұл ақиқаттың құпиясы [↑50^{а}/50^{б}↓] аспан мен жердің сәулелісі, яғни Хазірет Қожа Баха ал-хақ уа-д-динға өтті (тажалли). Хазірет Қожа Бузург шәріп қасиеті қуатты шағында еді. Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, толық білім сенімімен Хазірет

---

[222] Жахрийа зікірі — Алланы арнайы сөз тіркестерімен аттарын дауыстап мадақтау, еске алу. Ол туралы қараңыз: *Бабаджанов Б. М.* Зикр-и джахр // Ислам на территории бывшей Российской империи: Энциклопедический словарь. Вып. 4. М.: Восточная литература, 2003. С. 30–31; *Algar H.* Silent and Vocal Dhikr in the Naqshbandi Order // *Dietrich A.* (Ed.) Akten des VII. Kongresse fuer Arabistik und Islamwissenschaft. Goettingen: Vabdenhoeck & Ruprecht, 1976. P. 39–46; *Fletcher J. F.* The Naqshbandiyya and the Dhikr-i arra // Journal of Turkish Studies. Cambridge, Mass., 1977. P. 113–119.

[223] Қожа Мұхаммед Баба Саммаси (755/1354 ж. өлген) — Қожа Әли Рамитанидің рухани мұрагері.

[224] Саййид Әмір Кулал (шамамен 1281–1370), қожаған шейхы. Ол туралы қараңыз: *Акимушкин О. Ф.* Кулал // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 224–226.

Қожа Абд ал-Халық Ғиждуани руханиаттарына, бұның халдеріне медеткерлік етіп, содан Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, шәріп *батиніне* Ұлы Сарай есігі құдіреті хақында рақым жеткізген еді. Бұл *нисбат* ақыры Бұхарада Хазірет Қожа Бузургтың шәріп *батинін* көрініске келтірді.

Хазірет Маулана Абд ар-Рахман Жами[225] айтыпты (парсы):

Теңге соғу Йасрибтен Батхқа[226] өтсе,
Нәубет ақырында Бұхарада соғатын болады.
Бұл зердің сұлулығынан ешкім пайда көрмеді,
Шах Нақшбандтың зерленбеген ділінен басқа.

"Нафахат ал-унс" деген кітабында келтіріпті.

Хазірет Қожа Бузург айтады: Бұхара мазарларына әр түні зиярат қылып, өзімнен кетіп, уақиға көрдім: Қыбла қабырғасы жарылып, бір ұлы тақ көрініс берді. Ол таққа Бақытты отырыпты, оның алдына перде тартыпты, тақ алдында бар атыраптың жамағаты дайын болыпты, мәлім болды: бұлар өткен әулиелер екен. Осы жағдайда ол жамағаттан біреуі келді, ол Хазірет Қожа Абд ал-Халық Ғиждуани екен. Бұл жамағат Оның [Пайғамбардың] халқы деп, әрбірін *инабатпен* атап таныстырды.

[↑50[б]/51[а]↓] Хазірет Қожа Ахмад, Хазірет Қожа Сыддық, Хазірет Қожа Ариф Ривгари, Хазірет Қожа Әулие Калан, Хазірет Қожа Махмұд Анжир-фағнави және Қожа Әли Рамитани, *Алла оның қабірін қасиетті етсін*, Қожа Мұхаммед Баба-йи Саммасиға нәубетіне жеткенде айтты: "Бұлар сіз *халат-и хаяттарыңызда* көрген, сізге *кулах* берген сіздің шейхыңыз, оларды танырмысыз?". Мен айттым: "Танимын". Онан кейін бұл жамағат айтты: "Әзір бол, бар болмысыңмен тыңда". Хазірет Қожа Абд ал-Халық Ғиждуани неше сөздер айтты: "Құдай тағаланың жолының тарамдары сізге онан қате болмасын". Мен қаладым, Хазірет Қожалары-

---

[225] Жами, Нур ад-дин Абд ар-Рахман ибн Низам ад-дин Ахмад ибн Шамс ад-дин Мухаммад (1414–1492). Ол туралы қараңыз: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 184–187; *Вахидов Ш., Фармонова Д., Эркинов А.* Джами // Ислам на территории бывшей Российской империи. Вып. 4. С. 25–27.

[226] Батх – қала.

ма сәлем қылдым. Ол арадағы пердені көтерді. Хазірет Қожаға сәлем қылдым, құпиялы *назары* қабыл етіп, мынадай сөздер айтты: "Сенің тариқатыңның таралымының басы, аяғы, ортасында атқарылатын міндеттер бар, ол қажеттіліктің бірі барлық *хал* мен ұзақ жолда шариғат пен тариқатқа шын берілгендік жолында болу. Сүннет пен *азиматқа* амал қылып, *бидғаттан* қашық болу қажет. Ақырында *азимат* пен *сүннет* толық болғай еді". *Жахрийа* зікірін тәрк етті. Хазірет Әмір Кулалдың сұхбатынан іш тартып, кейін Хазірет Әмір Саййид Кулалға болмысы нұрланып, құпиясы белгілі болды. Хазірет Қожа Бузург Хазірет Саййид Кулалдың болмысына еш ілтипат етпеді. Хазірет Қожа Абд ал-Халық Ғиждуани әмір-ишаратарымен бұл мадақ көпке кетті.

[↑51ᵃ/51ᵇ↓] Саййид Мир Кулал өз жарандарына Хазірет Қожа Баха ад-динмен сұхбаттасуға тыйым қойды: "Баха ад-дин сиқыршы, *мазхабы* нашар" деп. Мүридтерден Шейх Әмір Хұсейн атты біреуге қысыммен айтты: "Баха ад-динмен сұхбаттаспа" — деп. Бұл Әмір Хұсейн етік сатушы еді. Бір күні Хазірет Қожа Баха ад-дин Шейх Әмір Хұсейнді көрмек үшін дүкеніне кіріп, есікті қатты жапты. Хазірет Қожа Бузургке айтты: "Пірім Хазірет Саййид Мир Кулал маған сізбен сұхбаттасуға тыйым қойған". Хазірет Қожа Баха ад-дин айтты: "Жеңіл бол да тысқары шық, не отырып сауда қыл". Әмір Хұсейн бір етік шығарып отырып сауда бастайды, нарқынан сөз қылады. Ақыры Хазірет Қожа Бузург сатып алды да, айтты: "Өтірікшілік сенен шығар, ойла, бір етікті осынша бағалайсың, ақырында сенің жұмысың не болғай" деп жүріп кетеді. Шейх Әмір Хұсейн тағатсыз болып, дүкенді тастап Хазірет Қожа Бузург артынан жүреді.

Хазірет Қожа Бузург сахабаларымен — Хазірет Қожа Йусуф, Қожа Мұхаммед Парсалармен[227] отырған еді. Таңғалдырып Шейх Әмір Хұсейн ессіз кіріп келді. Хазірет қуанышпен инаят қылды: "Ей, Әмір Хұсейн, сенің үшін имам *мужтахидтар* пәтуаларын жеткіздім. Пәтуаның мазмұны: [↑51ᵇ/52ᵃ↓] шейхтардың, *Алла олардың баршасына разы болғай*, сөзі бойынша, осы түрінде ақирет жолында

---

[227] Қожа Мухаммад ибн Мухаммад ибн Махмуд Шамс ад-дин ал-Хафизи ал-Бухари (1420 ж. өлген). Ол туралы қараңыз: *Муминов А. К., Jürgen Paul.* Мухаммад Парса // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 293–296.

түзу жолдағы бір пір-*мүршидке ирадат* (бергеннен) кейін және бір пір-*мүршидтің* ісін теріс қылу, шариғат пен тариқатта рұқсат етілген бе, етілмеген бе? Рұқсат, барша адамзат бір хүкімде, назар да бір, мақсат та бір".

Назым (парсы):

Мақсат біреу, Қағба бұл жолда,
Жүз дауыс [келер] келісімі жоқ дәруіштерден
Өзгені емес, оны көрмек ахуалында-дүр.

"Адамзатқа бір тағдыр, Алланың әуелгі толық *мүршидіне* таныстық қылса, екінші пірге қылған *инабаты* (бағыштауы) жалған. Бірінен теріс айналғаны, бәрінен теріс айналғаны, бірін қабылдағаны, бәрін қабылдағаны. Шейхтар тариқатты өз кітаптарында дәлелдеген. Тек Алла біледі!".

Бұны Мұхаммед ал-Хафизи Хазірет Мұхаммед Парса, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, хатқа жазып алды. Онан кейін Хазірет Қожа Баха ад-дин Нақшбандтан бұл хақиқат дариясын Хазірет Маулана Йақуб Чархидің қасиетті діліне кірді, одан бұл шипа дариясы Хазірет Қожа Убайдалла-қожам Ахрардың ділінде көрінді.

Назым (парсы):

Білер пақырлықтың дәрежесін
Қожа Убайдалла Ахрар.
Одан тарқар дүниеде шахтық *нисбаты*,
Дәруіштіктің жұлдызы — Убайдалла.

Имам Қожа-йи Ахрардың қасиетті ілімі, ықпалы кең таралды. Бұл санға қанағат қылмады. Хазірет Қожа Бузургтан және Шейх Әбу Бәкір Қаффал Шаши[228] руханиаттарына әулие Алладан көп медет жетті. Бұл құпия [↑52ᵃ/52ᵇ↓] дариясы ділінe жетті.

Хазірет Қожа Ахрардан бұл *нисбат* Хазірет Маулана Мұхаммед Қазыға нұр көрсетті. Одан Хазірет Махдум Ағзам Ахмади Қожағиға, *Алла оған рақым еткей*, өтті. Хазірет Махдум Ағзам-

---

[228] Мухаммад ибн Али, Абу Бакр ал-Каффал ал-Кабир аш-Шаши (904—976). Ол туралы қараңыз: *Прозоров С. М.* ал-Каффал // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 189—191.

нан бұл Алланың байлық (файз)[229] дариясы екіге айырылды: бірі — Мұхаммед Ислам Қожа Жуйбари діліне аманат бауының ұшы келді. Олардан бұл аманат Хазірет Ишан Калан Қожа Мұхаммед-Иминге тапсырылды. Одан оның қадірлі інісі Қожа Баха ад-динге берілді. Бұлардан нұр дидарлы Хазірет Калан Қожа Хашым Дахбидида нұр көрді. Одан бауыры Хазірет Ишан Қожа Ахмади-Мұхаммед-Йусуфта көрді. Одан сүйікті кәмелетке жеткен перзенті Қожа Афақта көрініс тапты.

Назым: Мен білмедім бұл *нисбат* қай қолға өткенін.

Және бір бұтақша Хазірет Махдум Ағзамнан Хазірет Мауланан Лутфалла Чустиге аманатқа берілді. Хазірет Мауланадан бұл аманат *нисбаты* Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәлиден нұр көріп, Хазірет Қожа Шади-әзізде нышан берді. Жан перзенті Хазірет Қожа Убайдаллада көрінді. Одан жан перзенті Хазірет Қожа Данийал-қожамда көрінді. Одан *сахиб камал* перзенті, яғни Хазірет Мауланa Йақуб [↑52[б]/53[а]↓] Жаһан-қожамда нұр орнықты. **Егер мен тіпті бір бармаққа жақындасам жанып кетемін.**

Мисра (парсы):

Көркем кіріспені еттім тамам,
Қаламым ұшы өткір болды.

Содан мәлім болды Хазірет Қожа Жаһан-қожам заманының Құтыбы, Хақтың жолдасы, куәлік дариясына шомған еді. Бірақ өзін аян қылмай салтанат пердесіне жасырынып, ғұламалар мен шайырлармен бірге жол көрсетер еді, ғафіл мен *захир* арасын білер еді. Мағына білгіш еді, рух құстары жұмақ әлемі кеңістігінде сауық қылып, ағаш арасында мекен қылған екен, ділі қасиет үйінің (харамхана) есігі, ол хақында Алла рақымы мен рахматы шексіз әсер қалдырар.

[Ахунд Шах Абд ал-Қадыр Муржидің Хазірет Қожа Жаһан-қожамды аянда көргені]

Нақыл қылынады: Йаркендтің бас мүфтиі діл [рухани] байланысы бар Ахунд Шах Абд ал-Қадыр Муржи айтады: "Бір мұбарак бақытты кеште — лайлат ал-Қадыр, лайлат ал-Бараа кешінде

---

[229] Файз — бұл жерде сопылық түсінік — рухани басшылық.

қасиеттілерден бір нышан-белгі келді. Түн ортасының бір жартысы өтіп еді, ол кісі дәрет алып, беті-қолын жуып, екі рәкағат намаз оқып, кешірім сұрап *тахажжутты* әлі бастамаған еді. Сол *халде* өзінен кетіп, уақиға көреді: бұл шаһардың төр жағынан бой көтерген бір биік ғимаратта ұлы тақты көреді. Қабырғаның жоғарғы тіреулеріне көзі түседі. Қайыр-дұға жасайды. Ғимараттың ұлы тағында нұрлар көрінеді, Күн мен Айдай бұл нұрдан періштелер әлемі пайда болды [↑53ᵃ/53⁶↓]. Бұл ұлы ғимарат ішінде жүз әлжуаз қиылып маған жол берді. Кіріп, бір бұрыштан көз тастадым. Шах өзіне дүние фәниде адам баласы қиялында да көрмеген алтыннан тақ құрыпты, лағыл мен гауһарлы қобдишадай етіп жасатыпты. Бұл тақта Бақытты [Пайғамбар] отырыпты. Жүз мың күндік аяққиімдерінен мускус иісі шығатын, садақасы тамшыға арзымас, бірі жасыл киімде, бірі қызыл киімде екі шахзада отырғанын көрді. Бұл Бузургтың жан-жағына төрт кіші тақ қойыпты. Төрт ұлы кісі отырыпты. Бұларды айнала сап түзеп сан жетпес ұлы жамағат отырыпты. Бұл тамашаны көріп, өзіне бір сәттен кейін ғана келіпті. Біреуден сұрайды: "Тақтағы кімдер, бұл жамағат кімдер?". Ол кісі айтты: "Ол ұлы тақтағы Хазірет Расул, *ғаләйһи-с-салам*, бұл кіші төрт тақтағы ұлы жарандары — халифалары. Қалғандары бақи жамағаты сахабалар бастаған үмбет әулиелері. Ол уақыттан бұл уақытқа дейін әлем Құтыбынан *хал* тауыпты, Құтыбтық мансабын анықтауға отырыпты".

Осы халде Хазірет Қожа Йақуб-қожамды екі кісі [↑53⁶/54ᵃ↓] бастап алып кірді. Хазірет Қожа Жаһан-қожам әдеппен жер сүйіп, сыпайылықпен сәлем берді. Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, жауап беріп: "Кел, ей, ділі жақын перзент". Пешенесінен сүйіп "сіздің дарыңыз бәрінен жоғары, бұл ұлы мансапқа сіз лайықтысыз" — деп, Құдай қалаулысының [Құтбийат] киімін кигізіпті, отырғызып, бәрі көтермеледі. "Қожа Жаһанның ескі киімін қызметшілерге беріңдер" — деп әмір етті. Сол сәтте жүгіріп бардым, киімдерді маған берді, кидім. Хазірет Қожа Жаһан-қожам арыз айтты: "Иә, Расул Алла! Бұл мансап өте үлкен мансап, бұл пенденің, кемтарлардың кемтары не қылғаймын?". Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, айтады: "Ей, перзент! Бұл Құдайдың сыйы, кімге сыйға берілсе, сол сағатта қабылдау мәртебесіне жетпек керек".

Назым (парсы):

Хақтың сыйын қабыл алу үшін дарын шарт емес,
Өйткені [Алла сыйын] берудің әділеттігі — дарын шарты.

"Қамықпаңыз, Хақ, *сүбхана уа тағала*, және біз барлық әлемде үмбеттер, аруақтар, тәрбиелеушіңіз, ісіңізді жеңілдетуге көмек етерміз, *Алла қаласа*!". Сол жағдайда өзіме келдім, көрдім Қыбла тарапынан кешірім тілеу оқып отырған екенмін, демім жұпарға толы болды, осы халде "бұл жақсы хабарды жеткізейін, мүбарак болдым" — деп, орда басына жүгірдім.

Сонымен [↑54ᵃ/54ᵇ↓] *тамаша етпек керек*: барлық дарбазаларды құлыптап, кілттерін ішіне алатын әдет бар еді. Бұл кісі тоғыз дарбазаны ашып кіреді, барлық шынжырлар бос тұрды, ешқайсысы бекем болмады. Оның кереметінен дарбазалар құлыптары ашылып кетті. Бұл кісі [тағдырға] мақұл келіпті, дарбаза бекітілмей қалыпты. Осы күйде кітапхана *құжыралары* алдына жетеді, шамы жанып тұрғанын көреді, бірақ есік ашық емес еді, "шақырылмаған кірмесін" деген, содан тоқтайды. Сол уақытта *құжыра* ішінен "Ахунд, келіңіз" деген дауыс шықты. Осы шақырумен *құжыраға* кірді. Шүкіршілігіне екі рәкағат намаз оқыды, дұға етті, дұғадан босанып, дауыс берді. Тағзым етіп мүбарак басын көтеріп Хазірет Қожа заман Құтыбы айтты: "Ей, Ахунд, мүбарак басыңызды не себептен кешіктірдіңіз, көрген мәжілісіңізді тез айтуыңыз керек еді" дейді. "Тақсыр, иә, әлемнің патшасы!" деп тілі күрмелді. Қожа ілтипатпен: "Ей, Ахунд, көрген оқиғаны баян етіңіз" деді. Мен пақыр айттым: "Тақсыр, Қожа Қасым-и Анвар айтады: *мисра* "Аян болған нәрсені баян етіп не қажет". Жаны жай табу үшін, уақиғаны баян еттім, бірақ өзіме ескі киімдерді бергенді дұрыс болмас деп, айтпадым. Қожа айтты: "Ей, Ахунд! [↑54ᵇ/55ᵃ↓] өзіңізге берген ескіні неге айтпадыңыз?". Тілім күрмеліп айтқаным: "Тақсыр мүбарак бойымызға қамқа тапшылық болғанынан хабардар екен, алып маған тастады, тағзыммен алып кидім, бұрыннан сенімім бар еді. Уәли ақиқатын мекен қылар едім, содан бар сенімім көрінді. Тәубемен, шын ниетіммен берілдім, көңілім нұрланды". Хазірет Қожа айтты: "Бұл құпия іс құпия қалсын, құпияны ашқанға мың қорғаныш жол бермес". *Мисра*: "Құдайға берілгендердің мәжілісте айтқан сөзі [басқа жерде] айтылмас". Мен бұл құпияны қожаммен өмірлік бай-

ланыс себепті ешкімге айтпадым. Әлем пердесі жабылғаннан кейін баян қылармын деп, қазір айтсам, барлық уақиғаны өзара хикаят қылып, жиіркеніште етер дедім.

[Әулиелер дәрежесі туралы]

Неше *мүршид, сахиб ділдер* Йаркенд шаһарына қадам басты. Ахунд жар-бауырлар шәкірттерге, перзенттерге "*ирадат* қылыңдар" деп, рұқсат берді. Бірақ өздері *ирадат* қылмай, сол ежелгі *ирадат-тарымен* әлемнен өтті. Абдалла ибн Масғұдтан, *Алла оған риза болғай, риуаят* қылыпты, [↑55ᵃ/55ᵇ↓] Хазірет Расул, *ғаләйһи-с-салам,* айтады: Хазірет Хақтың, *сүбхана уа тағала,* пенделерінің ішінен таңдаулы үш жүз пендесі бар, олардың ділдері Хазірет Адам, *ғаләйһи-с-салам,* діліне ұқсас, және қырық тән пендесі бар, олардың ділі Хазірет Мұса, *ғаләйһи-с-салам,* діліне ұқсас, және жеті тән пендесі бар, олардың ділі Хазірет Ибраһим, *ғаләйһи-с-салам,* діліне ұқсас, және бес тән пендесі бар, олардың ділі Хазірет Жабраил, *ғаләйһи-с-салам,* діліне ұқсас, және үш тән пендесі бар, олардың ділі Хазірет Микаил, *ғаләйһи-с-салам,* діліне ұқсас. Және бір тән пендесі бар ең таңдаулы, оның ділі Хазірет Исрафил, *ғаләйһи-с-салам,* діліне ұқсас. Бір уақытта бір тән әлемнен *рихлат* қылды, үш тәннің бірін олардың орнына қойды. Үш тән опат тапты. Жеті тәннен алып олардың орнына қойылды. Осындай тәртіп болар. Жалпы тәртіп бойынша үш жүз ([мәтін шетінде]: тәнді — *ахйар* атайды, қырық тәнді — *абдал* атайды, және жеті тәнді — *абрар* атайды) жеті ықылымның *карбары* болуға сенім қылыпты. Үш тәнді *аутад* атар, олар үш тәнді *нуқабадан* алар, бір тәнді — *Құтыб ва ғаус* атар. Бұл жамағат бір-бірін таныр және әрбір істе бір-бірінің рұқсатына (ізн) мұқтаж еді.

Бар уақыт жаһан бұлардан бос болмас. Барлық жер-жаһанның ашылуы, жаһан адамзатын орынға қою мен алу, дарын беру, [↑55ᵇ/56ᵃ↓] көтермелеу мен төмендету бұлардан болар. Рухани хүкім бұларға берілген. Әр көтермелеу мен төмендету, әрбір іс бұлардан болар. Бұлардың әрқайсысы намаз оқығанды әр күн Қағбадағы Құтыбқа үлгі қылып отырар. Және әр күн ([мәтін шетінде] оның ісін Құтыбқа арыз етер, Құтыбтың рұқсатымен оның ісіне шешім берер. Төрт мың әулиелер бір-бірін танымас), бәлки өздерін

де танымас, бұлардың дәрежесі мынадай: **Пайғамбар, *ғалəйһи-с-салам,* айтады: оларға ризық береді, жауын жаудырады, бəлені жер бетінен кетіреді**, яғни бұл тайпа болмысы себебінен адамзатқа ризық берілер, аспаннан жауын жауар, жерден шөп өсер, жер бетінен опат қуылар және олардың болмысы берекетімен, тіпті бұл тайпаның хас болмысының берекетінен жер бетінде бұл ұлықтар болмаса адамзат бір мезетте жоқ болар.

Назым (түрки):

Бұлар бір жайда [Алла] нұрымен байланыста.
Егер жер үстінде айнадағыдай болмаса да,
Бұл адам әлеміне таралған [Оның сәулесі].

Бұл тариқаттың ұлықтарының біреуі айтыпты: Мен құпияны ашпақты көктен көрдім: "Уа-с-салам!" — дедім. Жауап сәлем берді. Сұрадым: "Сіздердің *нисбатыңыз* қандай?". Айтты: "біз сопымыз және біздің дәрежеміз жеті сатыда болар: *талибин, асаирин* (?), *саликин, сайирин, василин, тайирин*, [↑56ª/56⁶↓] ұлы мәртебесі Құтыб дүр. Ол бір, Құтыб, бірі Құтыб *ал-иршад* (Алланың тура жолы), оның ділі Хазірет Мұхаммед Расул Алланың діліне (сенім) ұқсас, оны Құтыб *ал-ишрати* дейді. Және бірі Құтыб *ал-абдал* дейді, бұлардың ділдері Хазірет Исрафил, *ғалəйһи-с-салам*, діліне ұқсас, оларды "Құтыб *мадар*" және "Құтыб *узлати*" дейді. Және *ишратиларда* бала-шағасы, мүлкі һəм дүниесі, жерлері бар. Бұлар халықтың, Хақ тағала Пайғамбарының, *ғалəйһи-с-салам*, болашақ халифасы еді. Бұларды ешкім танымас, бірақ Құдай тағала мәңгілікте сыйлық қылған кісілерге танытар. Пайғамбардың хадисінде: "Менің перде астындағы əулиелерімді Менен өзгелер танымас". Бұлардан жарқыраған Алла нұры болмаса.

Назым (парсы):

Уəли уəлиді таниды,
Мұстафа Əлиді таниды.

Сонымен жалғыздыққа бойсұнған əулиелер Əулийа *узлатилердің* қызметшісі орнында, əулие *ишратиларды* уəзірлер орнында депті. *Захирлері* жаратылуымен, *батиндері* Хақтан, себебі, ол айтар: толық *мүршидтікке* және *талиб* амалдарына дəлел. Кейбір əнбиелерге аян келіпті: Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, айтар: "Мен

дүние мен ақиретті бір кісіге берсем жарылқаушылық қылмаспын, жарылқаушылықты тек ол кісіге қылармын, оған өз достарымды көрсетіп, таныстырдым". Кейбір ұлылар айтыпты: "Аспанда екі Құтыб бар: Құтыб *Шимали* және Құтыб *Жануби*. Жерде де екі Құтыб бар: Құтыб *ал-абдал* және Құтыб *ал-иршад*. Әулие *уәлитилар* әрқашан да бар". Хазірет Пайғамбардың, *ғаләйһи-с-салам*, заманынан да [↑56⁶/57ᵃ↓] ілгеріден бар екен. Анхазіреттің шыққан уақытында Құтыб *ал-абдалдың* ұлылық заманы екен. Хазірет Рахманның бейнесі шықты. Ол болмыстан Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, айтыпты: Ақиқатты таптым, Рахманды сездім, көп ант етемін, бірінші қасиетті *абдал* — жемек, ішпек және алыс жайға бармақ, дәру қылмақ, намаз өтемек. Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, сүннетін орындамақ және қабылдамақ керек, әр жерде зиян болмас. Тек қана ауру болса міндетті емес. Сонымен Құтыбтары өз ғұмыры жайында Хазірет Қожа Қызыр, Қожа Илийас Құтыбпен сұхбаттас еді. Көпшілік Құтыбқа ізет қылар, намазда еске алар. Білмек керек, Хазірет Құтыб *ал-ақтаб уа ғаус ал-ахбаб*, Қожа Баха уд-дин Нақшбанд, *оның қабірі нұрланғай*, уәлиге белгілерін баян қылыпты, ол белгіні бұл бәйіттерде келтіріпті (парсы):

Нышаны болар Уәлидің тақтағы бұл бейнеде,
Жүзі шырайлы, ділі жұмсақ.
Екіншіден, мәжілісте не мағынада сөз қылса да
Баршаға өз құпиясын жасырып сөйлер.
Үшіншіден, ол Уәли әлемдегі ең таңдаулы,
Тек тура жолмен әрекет етер.

Яғни уәлидің үш нышаны болар, әуелгісі — ол қай уақытта бейнесіне қарасаң, әлбетте ділің аңдар, осындай заман оны дос тұт, екінші, ол бір мәжілісте мағынадан сөз қылса, көп сөзбен өзінен бейхабар қылар, көңілі бұл дүниеден суиды. Үшінші, ол Хақиқат Уәли адам әлемінен жоғарырақ [↑57ᵃ/57⁶↓] болар және ешбір ағзасынан кішкене [жағымсыз] әрекет келмес, барлық ағзасымен, барлық істерімен, сөздерімен [осы сипатқа] сәйкес болса, Мұстафа шариғатынан болар. Саййидзадалыққа неше белгі баян қылыпты.

[Имам Шафиғидің жиені Имам Тахауидің Имам Ағзам [Ханафи] мазхабына таратылым берген оқиғасы]

Атақты Имам [аш-Шафиғи] *хахаризадасы* (жиені) Хазірет Имам Тахауи[230], *Алланың рақметі болғай*, туралы айтады: ол (Имам Тахауи) Хазірет Имам Шафиғидің[231], *Алланың рақметі болғай*, апасының ұлы. Бірақ үмбет шырағы мен шариғат басшысы Хазірет Имам, *оның қабірі нұрланғай, мазхабтарын* таратыпты. Өйткені Имам Шафиғидың апасы босанған уақытында опат болады, бала ішінде қалған еді, тіршіліктен белгі береді. Имам Шафиғи *мазхабтарында* босанып жатып өлген әйелдің баласын алмақ үшін мүрде ішін жармақ дұрыс емес еді. Мәйітке азап қылудан қол тартар еді. Сонымен, Имам Ағзам [Ханафи], *Алланың рақметі болғай, мазхабы* тарапында ішін жармақтық уәжіп, дұрыс, мәйітке азап болса да, тіршілік белгісін берген әрбір адамды [құтқармақ] абзал. Өйткені, өлі жүз арыстаннан тірі бір тышқан артық деген. Әлқисса, Имам Ағзамның *мазхабтарына* апарып, мүрденің ішін жарып баланы алып, тәрбиелеумен шұғылданады. Бұл бала діндар болды. Имам Тахауи деп ат қойды. Ол уақыт Имам Шафиғи *мазхабтары* кең таралуда еді. Әсіресе, бұлардың жамағаттары арасында көп таралған еді. Хазірет Имам Тахауи айтады: "Мен ол *мазхабты* жек көремін, өйткені мендей [↑57⁶/58ᵃ↓] ердің қанына батпақ болған" дейді. Имам Шафиғи *мазхабын* тастап, Хазірет Имам Ағзам *мазхабына* ықтияр етіп және кең таралуына қызмет етеді және Ханафийа *мазхабының* сардары болды. Әр хадисін бұлар қабыл етіп, дұрыс хадисқа амал етті. Ол хадисті олар [шафиғилер] қабыл тұтпайды, ол хадиске амал тұтпақ дұрыс емес дер. Бұның сөздеріне Ханафийа *мазхабтары* араларындағы *муснад ва хужжат* дәлел. "Имам Тахауи" кітаптарында осы мәселені келтіріпті.

Әбу-л-Фазыл әл-Бұхари айтыпты: [↑58ᵃ/58⁶↓] "Расул, *галәйһи-с-салам*, әулеттерін істеген істерінен тануға бола ма?" деп *ал-имам ал-хумам* Фахр ал-а'иммадан сауал қылады. Имам жауабын айт-

---

[230] Ханафи фақихы, мысырлық. 933 ж. қайтыс болған.

[231] *Боголюбов А.* аш-Шафи'и // Ислам: Энциклопедический словарь. М.: Наука, 1991. С. 295.

ты: "Пайғамбар әулетінің белгі, нышаны бар. Біріншіден, хош мінезді болар, әр кез жарқын құлқынан жүзі тырыспас, екіншіден, өз құлқының айыптарын жасырар, үшіншіден, ашу-ызасын көрсетпес. Төртіншіден, халқының күнәларына кешірімді болар, кек талап қылмас. Бесіншіден *зина*, *лауат* қылмас". Содан Пайғамбар, *ғаләйһи-с-салам*, айтыпты: "Менің әулетімнен хайз болмас, онымен қоса жаманшылық қылмас". Әуелгі белгісінің дәлелі: **Шын мәнінде сен ұлы ахлақтың (мінез-құлықтың) иесісің**[232], яғни Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, Анхазіретке, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, қарап [↑58ᵇ/59ᵃ↓] айтты: "Шынында, ей Мұхаммед, сенің кемел хош мінезді әулетің жаман пиғылды болса Расул, *ғаләйһи-с-салам*, оның әдеп-нисбаты дұрыс емес. Ол кісіге барлық *мужтахидтер* бірігіп халық арасында айыбына жария беріңдер, яғни оның әулеттік *нисбаты* дұрыс емес. Кісіге ашу-ызалы болса оның да әулеттілігі дұрыс емес. Онан кейін кісіге *зина* мен қиянат жасаса оның *нисбаты* да дұрыс емес. Ғалымдардың келісімі бойынша жалған және ғайбат, өсек қылмақтық Расул, *ғаләйһи-с-салам*, әулеттері нәсіліне тән емес. Хазірет Имам айтады: Бұл мәселені білмектік Мұхаммед, *ғаләйһи-с-салам*, үмбетіне парыз, ләзім, міндет. Өйткені ақырзаманда көп халық "Пайғамбар әулетіненмін, мен саййидзадамын" деп, саййидзада дәрежесін [мақтан] қылар. Сол уақытта олардың бұл белгілері, нышандары бар болса қабыл болар. Олардың әулеттік және саййидзадалық, ұлы да жомарт құлықтылығы ләзім, қажетті. Әр уақытта бұл қажетті белгілер табылмаса қабыл етілмес. *Тазим*, акрамдар уәжіп емес, бірақ белгілі мысалы бар, әр кісіні тексергей. Сонымен бұл мәселенің шығуы ақырзаманда кеп болғай. Қазір халайық одан ғафіл болып, *ақиданы* кеш қылар, *тазим*, *акрамдарды* ұмытар.

Және "Мұхит"[233] деген кітапта келтіріпті: [↑59ᵃ/59ᵇ↓] яғни, саййидтік белгілер бірсыпыра, ол жинақтан бағзы саййид әр кез мейіл қылмас, заңды бұзып шариғатқа өзгертулер бермес, өйткені харам, заңсызға Алла тағала діні тыйым қылған. Кісіге мейіл қыл-

---

[232] Құран Кәрім, 68: 4.

[233] Бұрхан ад-дин ал-Кабир Махмұд ибн Ахмад әл-Бұхаридің (570/1174–75 жылдан соң қайтыс болған) "әл-Мұхит әл-Бұрхани фи-л-фиқх ан-ну'мани" кітабы.

са бұл екінің біріне, саййидтікке таласы бос. Заңсыздыққа мейіл қылмақтық толық пасықтық, (діни заңды бұзулық) күнә. Мұндайлар Расул, *ғаләйһи-с-салам*, әулеттерінен емес. Осы "Бала — әкенің сыры" хадистің дәлелі жасырын белгі-нышанында. Пайғамбар, *ғаләйһи-с-салам*, құпиялары кемел балиғатында. Және бір әулетіне Пайғамбар, *ғаләйһи-с-салам*, құпияларына толық келісім қылмапты, әулеттігіне шәк пен шүбә.

Назым (парсы):

Пайғамбардың ұрпағымын дейтіндерге
Сенбе, ол тіпті құдіретті болса да.

Енді мақсат жолына шықпақ керек, заңды қылмақ керек, бұл зікір қылған белгі-нышандар барлығы еш өзгеріссіз Хазірет Қожа Жаһан Маулана Йақуб әулеттеріне де дұрыс келеді. Сырттан да, ішінен де биліктері шүбәсіз "**Бала — әкенің сыры**" хадисі пайда болыпты.

[↑59^{б}/60^{а}↓] Сонымен ол — сөз гүлзарының бұлбұлы, мәжілістің өткір тілді басшысы, сөзуар, толық мағыналы шын ғұлама, ел арасына дін таратушы Ахунд Мир Абид ад-дин, *Алла оның қабірін жарық еткей*, нақыл қылар еді: Қашғарда Ханийа медресесінде азан уақыты толық *риазат* пен *мужахада* өзіме ләзім тұтып, ілім алуға бейіл болған едім. Бірде арабша, бірде парсыша, бірде түркіше *бәйіттер, назымдар* оқумен шұғылдандым. Сол бейбіт уақытта мақсатым Хазірет Қожа Жаһанның мақтау, мадақтауларын алып, құрмет пен қанағатта қызмет ету, көңілімнің таңнан ақшамға дейінгі намаз *уазифасындай* еді. Ақырында ол Құрметті ел аралау ниетіне (мені) көмекші қылды. Содан ұлы жолға шығып Йаркендке келдім, бірақ мұнда күмәнсіз ұлы мәртебелі *намазгах мутаваллидің* аяғын сүйіп, сөйлесуге шексіз (пиғылды) болған едім. Бірақ ол келгенімді бірден естіп: Қашғардан келген жарым *талиб ал-илм* келсін деп, шүкіршілікпен хабар етті. Мен пақыр қызметтеріне барып жер сүю әдетімен сүймекке мүмкіндік алдым. Маған өз дәрежемнен артық ілтипат етті және ілтипатпен сауал қылды: "Бізге не үшін келдіңіз?" Пақыр да кемтар пенде, айттым: "Тақсыр, иә, әлем патшасы, әлсіз құмырсқа Сүлеймен құзырына не *нисбат*, не сыйлық келтірер?". Хазірет Қожа айтады: "Құмырсқа, шегіртке аяғы қадіріндей сыйлық келтірсе деймін". Пақыр тілім байланып, қысылғаннан басымды төмен салдым. Мен білмеген екенмін, шайырлардан

бір-екі *ғазал* келтірмек керек екен. Уақыт ғұламалары мен заман шайырлары [↑60ᵃ/60ᵇ↓] бірге отыр екен. Хазірет Қожа Камалдың осы бәйіті есіме түсті.

Назым (парсы):

Тақуалық ілімі адамнан адамға өтеді.
Дұғаның мағынасы басқа,
Мард (ер) мағынасы басқа,
Майдан мағынасы басқа.

Хазірет Қожа Жаңан айтты: "Ей ғұламалар, бұл бәйітке мағына бергейсіздер". Барлығы мағына ада қылды. *Илм-и тақуа* дегеніміз дүниеден баз кешу (захид), қанағатшылдық, барлығы қосылып дұға болады, бұл мағынасыз, "*Мард* мағынасы басқа" жолының мағынасы өзге, майдан өзге. Бірақ Қожа бұл мағынамен келіспей, қарсы шықты: "*мард* мағынасы майдан мағынасында болса керек, *мард* майданда болар, ол *мард* емес, *мард* мағынасы майданнан бөлек емес". Барлық ғұламалар үнсіз қалды.

Хазірет Қожа Камалдың неше диуандарын іздеп көрді, осы тариқалық екен. Таңертең барлығына келсін деп хабар жіберді. Бәрі жиналып барды, мол ас дайындатқан екен, сауабын Хазірет Қожа Камалдың жеңімпаз рухына бағыштап, жоғарыдағы *бәйітті* оқыды. Барлығы "Салламна уа саддақна!" дейді, мағынада еш өзгеріс жоқ, сіздерге ләзім келмеді. Қайталау таппады. Толық мағынасы: "Әр жерде *тақуалық* ілімі мағынадан айырылып, таза екіжүзділік болған, керісінше, қай жерде де мағына таза болуы қажет, екіжүзділік пен дұғашылдық сонда жол таппас". Барлығына мәлім болды: ел арасында бұл *бәйіт* қате болып қалған екен. Хазірет Қожа Камалдың шариф рухы келіп, мағынаның негізінен хабар беріпті.

Ол мәжіліс ішінде әр тараптан сөз қозғалды. Ақырында Хазірет Қожам сауал айтты: "Қазір не себептен бұл уақыттың ғұламалары арасында талас-тартыс күшті, бұрыннан осылай ма екен? [↑60ᵇ/61ᵃ↓] Әлде бұл уақыт сондай ма?". Тұрақтылық, мықтылық иесі, шариғат айтушы, дана Ахунд Қажы Абдалла-ахунд айтады: "О тақсыр, иә, замана әлем патшасы, ақирет болар, қияметтің белгісі күннен-күнге айқын болады, діншілдердің Исламға имандары әлсіз, нашар. Сондықтан бір-бірлері хақында ғайбат, арыз, тартыс, талас болады. Тек бұрынғы өткендер мұндай емес екен" деп хикаят бастады.

[Исламдағы өзара татулық туралы: Ахунд Зихни мен Ахунд Иса[234]]

Абдалла хан, *Алла оның қабірін жарық еткей*, уақытында Йаркенд шаһарында Ахунд Зихни мен Ахунд Иса атты екі кітаби ғалымдар өмір сүріпті. Әрбірі дінде жеке екі әлемде екен, бірақ әр кез бұл екеуінің арасында зәредей бөлінушілік, жаушылық, қатер, ғайбат, араздық болмапты. Хан да менің уақытымда, менің мемлекетімде мұндай ұлы мәртебелілер тұрыпты деп әрқашан Хаққа, *сүбхана уа тағала*, мадақтаулар келтіріпті.

Күндердің бір күнінде хан бұларды тексермек үшін екеуін аңға алып шығады, бір орайда хан Ахунд Зихниге қатарласып былай дейді: "Сіздің мінген атыңыз семіз, сұлу, жүрісі жақсы, ыңғайға жүрер екен. Ахунд Исаның мінгені қырсық, асау, бағасыз, қорқақ аттың тұқымы екен. Әрбіріңнің аттарың өз табиғаттарыңа сәйкес келіп тұр, неге бұлай?" дейді.

Ахунд Зихни шүкіршілік қылып, жауабын айтты: "О, Тақсыр, әлем патшасы! [↑61ᵃ/61ᵇ↓] Уақиғаның негізі — ол, Ахунд Иса, осындай берекетті болмысымен (зат), Алла назары түскен қасиетті табиғатымен, нұрлы сенім сезімдерімен, саф *батинімен* зұлмат, *бидғат* пен *залалат* әлемін байланыстырыпты. Әр кісі оның *назарына* лайықты болса, дүние мен ақирет тыныштығы оның несібесі болар еді. Ал әлдебір кісіге қарғыс *назар* қылса, оны екі жаһан қасіреті айналдырып, мойнына ауыртпалық түсер еді. Осы себепті мінген аты кемел және қауіпсіз, "әдепсіздікпен, дөрекілікпен қадам бассам бұл лағынет ауырлығы, екі жаһан қасіреті мен бақытсыздық қамыты менің мойныма түсер" деп, иба әдеппен қадам қояр еді. Міне осы екі жаһанда менің арқамда осындай мақтаулы сипаттағы берекетті жан отыр деп, оның аты мақтаншақтықпен қадам басады.

[Керісінше] мен пақыр мінген ат өзін менсінбеушіліктен қорланады, менің арқамда осынша ауыр мехнатзада, пәлекет отыр деп. Кенет бұл ғафіл асының сұмдық күнәсінен маған да өтіп, азап пен қасірет мойныма алармын деген қысылыстан жүгенсіздік қылады. Мен бұл сұмдықтан құтылайын деп асаулық қылады.

---

[234] О. Ф. Акимушкин бұл кісілердің атын Захани және Йаси деп оқыған, қараңыз: *Чурас*. Хроника. С. 249.

Хан бұл жауапты естіп, "Салламна уа саддақна!" дейді. Сәлден кейін хан Ахунд Исамен қатарласып, осы сауалды Ахунд Исадан да сұрады. Ахунд қызылтілділікпен жауап қайтарды: "Ахунд Зихни сондай [қасиетті] зат, [↑61[б]/62[а]↓] ұлылар берекеті, оған Алла мейірімі және әулие рахматы шексіз. Наиб-Пайғамбар болып адамзат әлемінде шариғат үкімін орындайды. Жақсы істерге әмір қылып және шариғат тыйым салған пиғылға тыйым қылады. Құдай сипатты, періште бейнелі орынға жетіп, Алла жеткізген мәртебесінде отыр. [Қасиеттілердің] мұрагері, жер-жаһаннан жүз мың *бажхараж* оның садақасы және құрбандығы. [Атының] мүбарак сұлулығы мен жүйріктігінен [оған] зәредей тыныштық жеткей! Осы себептен, мінген аты "маған бұл қиял мен арманда менің арқамда мұндай ұлы зат, мәртебелі әулие [кісі] отырса, мендей жүйрікті қамшыласа, аспан сәйгүлігі — *пырақтай* жер бетіне аяқ қоярмын ба" деп сүйінішпен мақтанып, жүйріктік қылады.

Содан бұл асы (өзін айтып тұр) пенде мінген ат "осынша шайтан нәпсілі, кемсін, кемтарды мінгізіп ауыр күнә көтеріп жүрмін. Тіпті тұра алмағаймын, қандай бір сұмдыққа душар болмағай едім" деп ділсіздіктен, амалсыздықтан осынша мұң мен бейжайлық қылады.

Хан бұл түрлі сенімді жауапты, [осындай татулықты] естіп, көріп, бұл екі ахундтың сенімдері мен ынсаптарын қолдап, көтермелеп, ырза болып, бұл екеуін басынан аяғына дейін киіндіріп, асыл тұқымды арғымақ ат сыйлап, патшалық сый береді. Шүкіршілігіне олар екі рәкағат *шүкр-и узу* (дәрет шүкірі) етеді.

Қажы Абдалла-ахунд бұл нақылды тамам қылғаннан кейін Хазірет Қожа Жаһан [↑62[а]/62[б]↓] қожам бұл ахундқа бастан-аяқ патшалық сый беріп, жақсылық жасады.

[Мир Абид ад-диннің әңгімесі]

Ахунд Мир Абид ад-дин және айтады: бірнеше *газал* шығарып едім, оның [Қожа Жаһан] құзырына алып келдім, оған ұнады. Маған өзі салдырған медреседе аспапхана мен *құжыра* беріп, құрметтеп, қадірлеп, басымнан сый кетпеді. Уақыт өте [жағдайым] ауыр болды, [басқалардан] ұсақтық пен қызғаныш жүз көрсетті.

Тіпті пенделерге [Қожа Жаһанның] ілтипаты мен қамқоры көп еді. Әр аптада — дүйсенбі, сәрсенбі күндері медресеге келер

еді. Жарандарға сый әкеліп, дәріс айтып кетер еді. Пақырларға және жарандарға бірсыпыра қамқоршылық жасап, дәріс үстінде түзетулер айтып, тура жолға салып, бізді танып, [ахуалымызды] аңдайтын. Қожадан [қажылыққа] рұқсат-нама тілеп, шын ниетімді көрсеттім. Басына ауыр [ойлар] салып (*мұрақибаға* шомып), [жолымды] байқап отырды. Бір сәттен кейін басын көтеріп айтты: "Ей досым, мен сізді қажылық етушілер арасында, осыншама іздеп қарадым, таба алмадым, мәлім болды, сізге қажыға несібе болмай тұр". Мен пақыр үмітсіз болдым. Бірақ бұл үмітсіздіктен сенімді шешім таппадым.

Хазірет Қожа Жаһан-қожамның Хазірет Қожа Сыддық-қожам атты сүйікті нұр дидарлы, қадірлі перзенті [↑62⁶/63ᵃ↓] бар еді. Бойы мен түрі күнмен таласар, мінезі хош, Мұхаммед [Пайғамбардың] құлқы одан белгі берер еді, түсінігі Афлатун мен Аристотель, шәкірт болса да атақ-даңқы белгілі, биязы мінезді, дұрыс ниетті еді. Егер бұрын айтылмаған ерекше жаңа мықты ұғым ұшырасса, көп ойланбай шынайы мағынасының бетін ашар еді, болмысы жомарт Хатымдай. Әділеттілікте Нуширван мен Бахрам — екі жігіт [оның] қызметшісі еді. Бірнеше қиын сөз шықса "бұл Сыддықтың құдіретінде" деп, көздерін үйдің төбесіне тігер еді. Оның әділ шешімі, [айтқан] сөзі таралып кетер еді. Сол уақытта "Ақаид" оқиды екен. Жасы 18-де, хадисті жаттап, ғылымда толық кемеліне жеткен еді. Тәлім алушылардың дәрежесінен жоғары еді, шайыр (жыр) түсінуде де осындай еді. Өзге жарандар бәйітті жадқа алғанша, бұл мазмұнына түсіндірме берер еді. Сондай-ақ ақын да еді, *назым* шығарарда екі-үш бөлімді бірден жазар еді. Барлық жарандар мұндай таланты мен ынтасына мадақтар мен мақтаулар айтар еді. Егер толық келісім болмаса Насыр Али Шаукат Бидил сөздерінен[235] *илхамнан* бәйіт келтірер еді. Бәлки бұлардың жинақтары (диуан) алдында өзгелердің жинақтары [↑63ᵃ/63⁶↓] ескіріп, қолданыстан шыққан екен деген күмән да бар еді. Ол уақыттың тәлім алушыларының тамам қорек, киімдерінің қаржы-қаражаты

---

[235] Бедил, Жалал ад-дин Руми, Саʻди Ширази, Машраб, т. б. сопылық поэтикалық шығармаларды оқып, талқылау Маснави-хᵃани деп аталған. Ол туралы оқыңыз: *Бабаджанов Б. М.* Маснави-хᵃани // Ислам на территории бывшей Российской империи. Т. I. С. 261.

бұлардың еңбегі еді. Ахунд Молла Мир Абид ад-дин айтады: "Бұл аталмыш Хазірет Қожа Сыддықтың көмегімен қажыға рұқсат алып, ұлағатты жолды орындап сапарға аттандым. Бірнеше күн жол жүргеннен кейін, тауға қар түсіп, жолдар жабылып, барлық керуен кейін қайтты. Ылажсыз [мен] бейшара қайтып, жүз мың қынжылысқа қалып, жолда келер едім. Хазірет Қожа одан осы *газалды* айтып жіберіпті (парсы):

Қуаты бар кісілердің ой күшінің нәтижесін,
Тағаты бар кісілердің пәктігін тек адыраспан білер.
Отанынан безген бұл таңғажайып адамдардың
Ғаламат дауылы Шахсаваран тауын күл қылды.
Жаулары қуаныштан ессіз болып тойлауда
Ораза тұтпайтындардың *рандлар* туралы түсінігі жоқ.
Мәй ішкіштердің арасында ессіз болдым,
Кереметтермен *мәй* көтеріп, өзімнен кетіп,
Қанағат етегіне өз сабырымды Аршыға еш қоймадым
Бос үмітпен қарама ықтиярсыз үмбетке.

Содан осы *газалды* естіп жыладым, бірсыпыра азап пен қамығушылық, көңілсіздік кешірдім. Ақырында жүз жалбарынышпен келіп кездесіп, сөйлестім, *газалға* жауап етті. Мен пақыр-пенде арыз еттім. Тақсыр Хазірет Қожа Насыр Әлиден [келтіріп] жауап айтқан [↑63^{б}/64^{а}↓] екен:

Назым (парсы):

Бір надан үйінде жалғыз отыра алмас,
Керемет сел тасығанда, аты одан қорықса.

Сонымен бұл сауал-жауаппен әр нәрседен хикаят қылған мәжіліс тамам болады. Осы *газалда* өзінің әулиелеріне, кемел жарандарына ишарат қылған екен: "Жастық, надандық болмыстан [ғұмырымызды] зая өткізіппіз" деп өкініш қылар еді.

[Хазірет Қожа Жаһан-қожамның болашақты болжауы]

Және нақыл қылады: [Бірде] Хазірет Қожа Жаһан-қожам бірнеше күн өкпе, өкінішпен ешкімге кездеспеді. Бала-шағасы шарасын таба алмады, уақиғаның себебі не екенін ешкім білмеді. Ақырын-

да бір күні: "Бала-шаға, *мүрид-мұхлис*, туыстар жиналсын" деп әмір қылды. Содан бұлардың барлығы жиналды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл жиналғандардың құзырына мүбарак көздерінен жасын тамшылатып, ағызып бастады. Барлығы бұған таңырқап, аң-таң болды. Еш кісі жылаудың себебін сұрай алмады. Біраздан кейін өзі бар лебізімен дүрр шашып, баян етті: "Ей, ел-әулетім, зерек те дана болыңдар. Машриқ тарапынан бір тобыр шығып келер. Бұл шаһарларды соғыс салып, қол астына алар. Ол уақытта біздің басымызға әртүрлі жағдайлар түсер. Жеңіс есігі ол тарапқа ашылар, ол жағдайда [↑64ᵃ/64ᵇ↓] бәрімізді тұтқындар, атаны ұлдан, ананы қыздан айырып, кейбірімізді қойдай бауыздар, кейбірімізді оқпен [атып], кейбірімізді отқа күйдірер, кейбірімізді рәсіммен бауыздап, кейбірімізді кесекпен шейіттік дәрежесіне жеткізер. Ол уақытта біздан, не бала-шағадан, не *мүрид-мұхлистен* саламатта [кім] қалары белгісіз. Енді келіңдер, ей перзенттер, өз өлімімізге өзіміз қасірет тұтайық, өз халімізге [өлімімізге] өзіміз жылалық. Ол уақытта қазамызға қайғыратын, жоқтап-жылайтын кісі табылмас.

Бәйіт (түрки):

Әзір бол, ей көңіл, жанға бәлелер келді,
Жүзі қатал, істері төзім бермес жапа әкелді.
Қай кісі халіңізге жылар, кім қайғы тұтар,
Өз қайғыңды тұт, жылағыл, айдаһарлар келгенше.

Ұлы бабаларымыз Хазірет Имам Хасан мен Хазірет Имам Хүсейннің, *Алла оларға разы болғай*, сүннеттерін орындағаймыз. Әйтпесе Кербала[236] жерінде оларға келгеннен жүз есе мүшкіл хал келіп, даламыз пәлеге толар. Аспан мен жер біздің күйімізге жылар, жер-көк періштелері біздің өлімімізді аза тұтқай. Біздің хақымызда қиямет болғай. Бізді дос тұтқандарға соншама өкініш келер, бір-біріне сенім ете алмас. Бұл өлкеге аштық пен [↑64ᵇ/65ᵃ↓] құлдырау болар, адам адамның өлігін жер, көшелерде тас кесек орнында адамдар сүйегі төселер. Сол уақытта Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, әмір-пәрменімен машриқ басынан, кәпір елінен көп

---

[236] Кербала — Ирақта, Бағдадтан 102 км оңтүстік-батыста орналасқан қала.

әскер келіп, бұлар әуелгі [келген] топқа көмек беріп, жаман ниетте болар. Біздерге қылғандарынан жүз есе пұшайман болармыз. Таудан тау, даладан дала өтіп біздерге келгеннен кейін, қаталдық жасап, *шаһадат* дәрежесіне аттандырар" деді.

Назым (парсы):

Тәжірибе алдым осы құрметті сарайдан,
Өлім дерті күннен-күнге күшейді.

Одан кейін Хазірет Жаһан-қожам бір парақ қағаз алып Хазірет Сыддық-қожамға берді де: "Ей бауырым, оқыңыз, қалған мазмұны мұнда жазылған" деді. Хазірет Қожа Сыддық-қожам қағазды ашып көрді, зікір қылған мазмұнда тоғыз бөлек *мусамман* жазыпты. Әсерлі сөздерден жан күйіп, ділі пәре-пәре болды. Хазірет Қожа Сыддық-қожам тағатсызданды. Жылап бұл *мусаммандарды* оқыды. Содан барлық сүйікті тыңдаушылар бұл оқиғаны естіп зар жылады, тіпті жауын бұлты жылады, қатты қайғырды, бір-бірлерін құшып, аһ ұрып, Алла хүкімінен тілдерінде *вирд* қылды.

Арши (Хазірет Жаһан-қожамның лақаб аты) ғазалы (түрки):

Істеді ақыры қысымшыл аспан, ей көңіл
Бауырымызды күйдіріп ой-пікір, ей көңіл
Өмірде болашақ енді бізге, ей көңіл
Үкім қылды бізге кіріптар болуға, ей көңіл
Уәли істері келер біздің басымызға көп, ей көңіл
[↑65ᵃ/65ᵇ↓] Не асығыс, аһ ұрғандар қылсақ көрініс, ей көңіл
Уәли қайда енді, ғам түскендерге қамқор, ей көңіл
Болғаймыз бір қызыл тілді заршы, ей көңіл.

Ол дертті халдың ішінде маған аһ ұрған болды нәсіп.
Тіпті ұшқан құс ішінде қысым көрді бұлбұл.
Арыз үшін емес, бұл дертті білмес тәуіп
Қуарып, денесі солып нала жасы аққаннан
Тағдырымның ақырын осылай білдім, аңғарып.
Неге бұл мехнатқа ұрындым, ғам мен азап
Өздігіңді тастап өзіңнен бол хабардар, ей
Неше әлем даналарына бар еді ілтипатым.

Көзді жұмып, ашқанша айырылар, ашып тұр жаным
Ол таб (күн) болса, пырақ болса күйдірер *фирқатым*
Аңдағай әлсіз бұл ниетте шыдамым

Бұл әлемде түрмаққа қалмады күшім, тағатым
Құпия иесін қайдан іздеп, таптың, ей көңіл
Ақыры бір күн ажал етегіне түсер жанымыз
Ел аралаған бейшара, әлсізді қоймас дәрменіміз
Датымызды айтарға қалмас мүмкіндігіміз.

Таппай басқалардан хат-қайғымызды
Басымызға сая болғай иманымыз.
Қанымыз төгілген жер жүзінен нала-зар жетер
Барша жар, сенімділер, көп екен арманымыз.
Қанымызды ішкен бірнеше қанішер, ей көңіл,
Уәде етіп арамза: бұл сенің дәуіріңнің ақыры
Қайда барар адам, үш дәуренге өткізер
Дана, туыс, ел "қайда шыдамдылық белгісі?", көрсет.

Жүз мың дерт, пәле мен қиындық басыңа түсер,
Бұл ғам аспаны жанды, ділді күйдірер,
Құпия неше түрлі жасырын іс көңілді күйдірер [↑65⁶/66ᵃ↓],
Жүз нәубет, кемтар [бізді] өлтірер, белгімізді жоқ қылар.
Бұл істерге сен кіріптар болдың, ей көңіл,
Келер машриқ басынан бізді іздеп неше аяр
Бізді іздеп мың мүсәпір-ғаріп ішінен
Серт байлап, бізді бекемдеп ұстар.

Рақымсыздық пен зарлы іс істер көп күн,
Рүстемдей қысымшыл, қанішерге тәуелді болармыз,
Қанымызды төкпей жаны жай таппас.
Барлығымыз өліп, қанішерлерге Ор шаһарынан қарар жеткей.
Негізі ол тарапта жоқ еді, ей көңіл
Не болармыз, ей кіріптар-көңіл, туымызды алғасын,
Мехнатқа толы, жарақат, нәубет болғасын,
Ажырап бұл Жаркенттен[237] неше қам болғасын.

Не керек ақыр жан-жағымдағы кісілерден айырылғасын,
Жан жарым, Таңдаулы, Қасиеттілер дәргаһынан айырылғасын,
Құрметті, қадірменділерден айырылғасын,
Болмасын Хақтан нәубет, бұл талабым, ей көңіл
Не боласың, бұл фәни жаһаны ішінде зар жыларсың.
Әзірше ту тіккен (жеңісті) көңілің ойла, ыдысыңнан

---

[237] Йаркенд атынан өзгеше бұл жерде қала аты Жаркент түрінде берілген.

Өлім дәмі келер, әркез тәуелділік көңіліңе хош келмесе,
Құдіретті [біз] пақырды баршадан пақыр еткен емес.

Баршаға ықтияр беріп, [Өзіне] хош ел қылыпты,
Пақырға Перде Иесі (Алла) пердесі ішіндегіні ашық еткен.
Кімге бұл бақыт шапағы, кімге болды бақыт жар?
Сабыр қыл көп [ақиқатты] тапқанша, ей көңіл.
Ғашықтар елі енді не мағына жырламақ,
Тілшілік қылма, дерттің әрпін айтар ұзын.
Хандық ісінен оттық алып [сөйле], паш болсын ол күн,
Ғашық, отты көңілден мұнша өрледі түтін.

Мұнша сарылмақ не, қолында ғам, күйе қойны,
[↑66ᵃ/66ᵇ↓] Әуелі ол жердегі әлемнен болғай еді жасырыну.
Неше ел соңымыздан келер сұрап, қалап, бар ма аймақта орын,
Үй ішіндегі әркез паш болмас па түтін,
Қылдың ақыр Аршидың[238] дертін азхар, ей көңіл.

Сонымен бұл *мусамманды* тамам қылғаннан кейін жылап-сықтап, у-шу болды. Бұл жиынның қасіретті ойлары аспан күмбезі астына толып, қиямет болды. Осылайша біраз уақыт өтті. Онан соң Құран *тилаватын*, дұға мен *тәкбір* оқып Хазрат Қожа Жаһан-қожам бұл жиынға басу, насихат айтып "*тасалли-нама*" оқыды: Ей әулетім, елім, өтініш айтам, бұл хабардан сіздерге *башарат* пен *шаһадат* дәрежесі, ұлы мансап дәрежесі (рутба-и ʻазим) жетіп тұр. Құдай тағдырымен әркім Хазірет Хаққа, *сұбхана уа тағала*, сенім еткен болса, бағзы болмыста әнбиелерден де жоғары, өйткені кейбір шахидтер хақында айат мәтіні түсіріліпті, яғни Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, айтыпты: **"Ей, халайық, [күпірлік] етпеңдер, кісі Құдайдың жолында өлтірілсе, өлік деменңдер, керісінше ол кісілер Құдайдың жанына кетті. Бірақ сіздерге білу міндетті емес"**.

[↑66ᵇ/67ᵃ↓] Хасан Басриден[239] *риуаят* қылыпты: "Шынында шахидтер көп еді, Құдайдың жанында арыз қылар, ризықтарын оларға берер еді. *Шахид* аруақтарға рақат, ырзалықты соншама көп көрсетер еді. Тозақ отыны Перғауын көмекшілері, аруақ кәпірлерге дерт әлемі оларға арыз қылар. Және де *риуаят* қылыпты: *ша-*

---

[238] Қожа Жаһан-қожам.

[239] Ал-Хасан ал-Басри (21–110/642–728). Ол туралы қараңыз: *Кныш А. Д.* Мусульманский мистицизм. С. 16–19.

хидтердің аруағы жасыл құс бейнесінде орман ағашында отырып, жаннат нығметін жейді, жырлап ұшады, қалаған жерлеріне барады. Бұл сипаттар [басқа] аруақтарда болмайды. Хазірет Расул, *ғаләйһи-с-салам*, айтыпты: "Шапағат қылынар әулие мен әнбиеге, *ғаләйһи-с-салам*, одан ғұламаларға, одан *шахидтерге*, тіпті [олардың] қатын-әйелдерінен өлгендерге Хақ, *сүбхана уа тағала*, жан сыйлайды. Жаннаттың есігінде сая етіп тұрар және: "Жаннатқа кіріңдер" дер. Олар: "біздің ата-анамыз кірмегенше, кірмейміз" дер. Әлбетте, *шахидтердің* өзінің шапағат қылармлық қадірі бар, [↑67ᵃ/67ᵇ↓] [төгілген] қаны сонша түрлі күнәкарларға кешірім (каффарат) әкелер".

Шахидтер жөнінде аят пен хадистер көп, егер баян етсем ұзақ сөзге айналады. Қысқартсам, әуелі Хазірет Қожа Жаһан-қожам *шахадат* дәрежесінен баян еткеннен кейін айтқан ойы: "Ей перзенттерім, өздеріңді мықты ұстағайсыңдар, сіздер адам баласы, берекe мирасынансыңдар. Бұған еш айла болмас, яғни Мұхаммед Пайғамбар шынында айтқан "өлмектен қашпаңдар, бұл өлім шынында [Алламен] кездесу. Барлық нәпсісі әлсіз кісілер [Алла] хүкімімен өлген, әрбір кісі ажал ыдысынан ауыз тиер, [құтыларға] шарасы болмас".

Назым (парсы):

Әлем — ыдыс, аспан — шарап құюшы, өлім — шарап,
Халық ішкен тамшылатып бұл шараптан.
Бұл ыдыстан, бұл шарап құюшыдан, бұл шараптан,
Ешкімге де құтылу бұйырмаған[240].

"Бұл дүние — мүминдердің зынданы, кәпірлердің — бақшасы", бұл дүние тіпті Пайғамбарларға ешқашан опа қылған емес, егер опа қылса, саййидтік пен шахзадалықтың шуақты күндері — Хазірет Имам Хасан мен Имам Хүсейнге, *оларға Алланың рақметі болғай*, опа қылар еді. Оларға келген мехнат пен машақат ешкімге келмегей. Ол мәжіліс шамы, күн рисаласы, мәңгілік аспаны Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, құзырларында [↑67ᵇ/68ᵃ↓] болған кісілер, [нәубетті] көріп-біліп тұрып Йезидке жолдастық етіп, Хазірет Имамдарға қол ұшын бермеді. Содан екі жаһан қожасының нұр көргендеріне осындай жапа тигізгенде, өзгелерге қандай нәубет қылғай. Әр кісі бұл оқиғаны жадында тұтса

[240] Баба Тахир ʻАрийан. Парсы тілінде.

бұл алдамшы дүние, көңілі қара жау-жапашыдан әр кез бос болмас. Қанша сақтық етсең де Алла тағдырынан қаша алмассың. Болар оқиға болмай қоймас. **Парақты жаптым, қаламымның қадамын аяқтадым**, яғни жазылған хатты түгел оқып, естігендердің көңілі қасіретке толды. Қалам қадамының сиясы құрғады".

Бәйіт (парсы):

Тағдырдың түйінін шешу мүмкін емес,
Бірақ, әркімде де өткір тырнақ бар, дайын болсын.
Алланың берген тағдырын білімсіздің шешімімен бұзба,
Жазмыштың хаты әуелден пешенеңе жазылған.

Әзірше бұл құпияның құпиясы, осыны *халдің* арқасында сіздерге баян еттім. Енді сіздер бейкүнәлардан [балалардан] құпия еткейсіңдер, тіпті дұшпандар білмесін" деп, өсиет-насихатын тамам етті. Бұл өсиетті жадына алғанша хабар бірден-бірге жетті. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның *тариф* пен *таусифтарына* жеткен қиссалары дұрыс келер, *Алла қаласа*!

[Хазірет Қожа Хамуш туралы аңыз-тарих]

Содан Хазірет Қожа Хамуш-қожам көп кемел, ақын әрі ибадатқа шомған діндар кісі еді, әркез *захирі* мен *батині* бөлек болмас еді. Шариғат хүкімін бас тұтып, сүннет пен [↑68ᵃ/68ᵇ↓] дәстүрді күш тұтып, ұлы *тақуалық* жолды ұстап, рұқсатты пәтуадан тілеп, сұрап, Құран *тилаватын* оқып, кітаппен күн кешірер еді. Есімінің әсілі Хазірет Қожа Низам ад-дин Хамуштың *зухурынан* еді. Осы болмыстан Хазірет Қожа Хамуш лақабын иемденді. Хазірет Мауланадан Хазірет Қожа-қожам хақында көп тәрбие мен көмек бар еді. Хазірет Маулана Низам ад-дин ол уақытта "пана іздеуде" еді. Хазірет Маулана, *Алла оған рақымды болсын*, кемел, толық пәтуа иесі, *тасаввуф* иесі еді. Содан "Нафахатта"[241] және "Рашахатта"[242] нақыл қылыпты. Хазірет Убайдалла Ахрар, *оның*

---

[241] 'Абд ар-Рахман Жамидің (817–898/1414–1492) "Нафахат ал-унс мин хадарат ал-құдс" шығармасы.

[242] 'Али Сафи ал-Кашифидің (939/1532–33 ж. қайтыс болған) "Рашахат 'айн ал-хайат" шығармасы.

қабірі нұрланғай, Хазірет Маулана Низам ад-дин Хамуштан, *оның қабірі нұрланғай*, естіп айтады: Қожа Исам ад-дин атты самарқандтық *шейх ул-ислам* бар еді, ықыласы мен махаббат, *ирадаты* көп еді. Ауру болыпты, содан ажалы жақындапты. Оның перзенттері мен туыстары маған көп өтініш пен қорғаныш сұрап (илтижа) келді. Мен төсек басында онымен шұғылдандым, "лавх-и махфуздан" хабар алып көрдім, оның өмірі тамам болыпты, дүние мен өмірден үміті жоқ, қайырсыз уақиға болды. Оны өз кепілдігім мен рухымның күшімен [тіршілікке] толтырдым, осыдан *шейх ул-исламға* тіршілік бет бұрып, он екі жыл өмір сүрді.

Содан Хазірет Маулана Низам ад-дин [↑68⁶/69ᵃ↓] ұлдары туралы кейбір арызшы-*мункирлер*: "дұға оқыды және дию-жын шақырып бағзы ұлылардың әйел гареміне махаббат-ашналық қылды" деп өсек қылды. Ол заман Самарқанд хакімі Мырза Ұлықбек[243] еді, оның құлағына жетті. Ол қорланып Хазірет Мауланаңың перзенттерін кемсітіп қорламаққа ұйғарды. Маулана перзенттері [бұл істі алдын ала] болжап біліп, қашып, пана тұтты. Хазірет Маулана қатты қысылды. Халайық *шейх ул-исламнан* Қожа Низам ад-динге араша сұрады. Бұл бапта, егер сіз естісеңіз, бұл хадис Мауланадан жеткен. Содан *шейх ул-ислам* өзімшілдік қылып, арланып естімеді [болыспады].

Маулана Низам ад-дин: "Ашу-азабым ауырлады, өз кепілдігімнен бас тартамын" дейді. Содан *шейх ул-ислам* барша жиылған халық ішінде отырған екен, сол сәтте жығылды, бәрі көрді [оның орнында] ағарып кеткен бір төбе сүйектері ғана қалыпты. Хазірет Маулана Низам ад-диннің қарғысы орындалып, барлық жиылған халық қасіретте қалып, айғай-зары Самарқанд шаһары ішіне толды. Мырза Ұлықбекке қайғы, қасіретті оқиға болды.

Хазірет Маулананы жалаңаш-жалпы, атына мінгізіп мырзаның ордасына келтірді. Хазірет Маулана сол жерде басын төмен салып, *мұрақабаға* кетеді. Мырза Маулананың [↑69ᵃ/69⁶↓] алдынан өтеді, Хазірет Маулана *мұрақабаға* шомып отырған еді, қарсы алып, тағзым қылмады. Мырза оған қорланып, Мауланаға кінәлаған

---

[243] Ұлұғбек ибн Шахрух (1394–1449 жж.). Ол туралы: *Бартольд В. В.* Улугбек и его время // *Бартольд В. В.* Сочинения. Том II, часть 2. М.: 1964. С. 26–196.

сөздер айтты. Бұл сөздерге жауап берілмеді. Және [Маулана] айтады: "Мен мұсылманмын, егер жақын қылсаң құп, әйтпесе [маған] көңілің қалаған басқа [істі] істе". Мырзаға бұл сөздер қатты әсер етіп, [қапаланып] орнынан тұрып, Хазірет Маулананы [шаһардан] қуып жібереді.

Хазірет Қожа Ахрар айтады: "Мырза Ұлықбекке осындай әдепсіздіктен [Алладан] пана үзілді" дейді. Осындай мүмкіндікте Мырза Абд ал-Латиф бек үлкен әскермен келіп Мырза Ұлықбекке талан-тараж салып, өлтіреді.

Хазірет Қожа Ахрар және айтады: "Хазірет Маулана Низам ад-диннің назары өте күшті еді. Егер Маулананың құзырында сыртынан жаман пиғылдан сөз қылса, Маулана сол сәтте халі өзгеше болып, қабырғаға не жерге шектеу сызар еді. Сол халде ол [жаман пиғылды] басқа жерде отырса да, бір сәтте Хаққа жан тәсілім етер еді".

Нақыл: Маулананың мүридтерінен бір *талаб ал-илм* Маулана құзырында арыздана бастады. Әрқашан Хазірет Мауланаға әдепсіздікпен айып тағып, қиянат етер еді. Маулананың халі өзгеше болушы еді. Бұл істе ол *талаб ал-илм* мункир болып, жырақтан пайда болып, әдепсіздік көрсетті. Мауланаға азап айналып, бір кішкене ағашпен қабырғаға оның суретін салып, [↑69[б]/70[а]↓] ишарат етті, сол сәтте [ол] жығылды. Хазірет Маулана ішке кірді. Халайық барып көрді, [ол] сол уақытта жанына "Иманын сақта" деп иманын келтірді. Хазірет Маулана Низам ад-дин Хамуш құпия мен кереметтері және қуаты мен ерекшелігі сансыз көп еді. Қазір әуелі қысқаша (түрки):

Кел ей Садық, асыл сөздің басын қайтар,
Бұл сөзден сөзің асар, мақсатың тамам болмас.

[Хазірет Қожа Хамуштың өсиеті]

Хазірет Қожа Хамуш, *ғалайһи рахмат*, құпиясы (батині) өте зор еді. Ақсу шаһарында тұрақтап еді, оның тұрғындары мен қара халқы дад-сұрақтарына шариғатқа сәйкес тамаша хүкім етіп, [исламға] таралым беріп еді. Әділет шайыры, шарапат әсері Мырза Хади бектің Ұлұғ Айлам атты қарындасы бар еді. Өте пәк, таза да пәкизат кісі еді. Бұлардың некелеріне ықтияр етіп айтты: Хазі-

рет Қожа Хамуш тахараттарымен өмір өткерді. Бұлар біраз уақыттан кейін Іле аумағына беттеді. Уақыт өте келе кеселді болды. Ауруы күн өткен сайын күшейді, өлім ауруы екендігі мәлім болды. Хазірет Қожа Йусуф қожамды әзір қылып, өсиет етті: "Ей бауыр, қарындасым, бізге енді мүбарак сапар болар, ақирет жолына түсу қажет, бұл *салих амал*, жақсы пиғыл. Енді ештеме маған тиіс емес. Хадис [↑70ᵃ/70ᵇ↓] адам қашан өлсе оның амалы да өлер, тек үш амал өлмес: әуелі — мешіт, медреселерге барынша көбірек садақа беру, мұндай нәрселер өлмес. Екінші — ғылым оқымақ, осындай халайыққа пайдалы ол ісің өркеннен-өркенге, қиямет күніне дейін зая болмас. Үшінші — ата-анасына қайырменен дұға қылар *салих* перзент. Сонымен бұл үш істің ешқайсысы маған мүмкін болмады, бақытсыз кетіп барамын. Мен жиған әр нәрсені Алла жолымен қара халыққа сарп еткейсіңдер, көпшілігін алып Йаркендте медресе саларсыңдар. Және бақиға өсиет: Хазірет Қожа Жаһан бастаған барлық туысқандарды Хазірет Хақ, *сүбхана*, және ұлы аталарыма тапсырдым, маған разы болыңдар, әсіресе менен Хазірет Қожа Жаһанға арыз жеткізерсіңдер: "ата тәрбиесінен ұлырақ тәрбиені тауып, ілтипаттарды көріп едім, мендегі хақы шаштан көп, енді қазір олардың бірде-бірін өтей алар емеспін. Разы болсын" деп жанын Хаққа тәсілім қылды. **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[244]**.** Бұл айғай, [↑70ᵇ/71ᵃ↓] зарлаған дауыс Іле аумағын толтырды. Неше *фирқа* мұсылмандар және тамам хан тұқымы осында еді. Хазірет Қожа Мүмин, *ғаләйһи рахма*, бастап және Хазірет Қожа Афақ-қожамның, *ғаләйһи рахма*, ел-әулеті де осында еді. Топ-топ мұсылмандар жиналып, кебінін кигізіп, жоқтап, намазына кірді. Тимур хан имам болды. Іле ішінде қара мен хандар, қожалардан, бектерден болып мың кісі куә (тасаддық) болды. Кемтарларға екі жүз Хами шаңын[245] таратты. Көптігі сондай кедейлер бай болды. Мүбарак денесін сандыққа салып, түйеге теңдеп, Ақсуға алып жүрді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның үлкен ұлы бар еді, арыстандай айбатты, ең бақытты, сап бұзар жүйрік атты Рүстем — аты Қожа Абдалла. Бұл түйенің жетегінен алып Ақсуға жақын келді. Ақсу халқы қарсы алды. Құрметпен

---

[244] Құран Кәрім, 2: 156.

[245] Шаң — ақша.

түсіріп Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли, *оның қабіріне нұр жаусын*, мазаратында аманатқа (уақытша) жерледі. Ас беріп, дұға-тәкбір етіп, Хазірет Қожа Абдалла қожам Ілеге қайтты. Бірнеше уақыттан кейін нақыл қылып, Йаркендте Алтынлық мазаратында жерледі. Хазірет Қожа Жаһан-қожам Хазірет Қожа Хамуш-қожамның өсиеттерін орындап Ақ-медресені салдырды. [↑71ᵃ/71ᵇ↓] *Уақыпен* қамтамасыз етіп, сауабын Хазірет Қожа Хамуш-қожамға арнады.

[Хазірет Қожа Абдалла-қожам өлімі]

Қожа Абдалла бұл әзіздің [Хазірет Қожа Жаһан-қожамның] кіші інісі еді. Ханның қызына некелесіп еді. Бұл Мәликеден төрт шахзада дүниеге келді, есім шәріптері Хазірет Қожа Шамс ад-дин, Хазірет Қожа Йахйа, Хазірет Қожа Ахмад, Хазірет Қожа Абид. Бұл шахзадалардың әрбірінің атақ-даңқы, қасиеті шектен асқан еді, баянын кейін айтармын, *Алла қаласа*. Хазірет Қожа Абдалла өз тұрағына, Қотан шаһарына тағайындалып еді, бірақ қазір Қотанға бармай, бауыры Қожа Хамуштың орнында орынбасар (жанишин) болып, шариғатқа сәйкес хүкім сүріп, шариғат хүкімін ашып тұрған жағдайда еді. Көктен қаза жетіп, оқиға болды. **(Пайғамбарларды мойындамаған) мұъминнің қайсысының болса да (өмір сүру) шегі бар. Сол шекке жеткенде олар ешқандай ауытқымайды (бірден көз жұмады)**[246] хүкімімен ажал шәрбатын татып, ақирет есігін ашып, аттанып кетті.

Содан айтыпты (түрки):

Ұлағатты Жаратушы кейін ажал сарайын іздеуді қиын етпес,
Әркім онда кірді, болмады онан әсер-пайда.

Мүбарак денесін Йаркендте Алтынлық мазаратына жерледі, яғни халық арасында бұл әңгіме мәлім еді. Хазірет Қожа Абдалла-қожамға, ол сахиб *бадкар* және залым-арамза бәле, бақытсыздық шекарасы және артынан түрлі-түрлі қасірет ерген, яғни Абд ал-Уаһһаб мәңгіліктің бақытсызы [↑71ᵇ/72ᵃ↓] жасырын у берген екен, удың денесіне таралуымен тамам болды деп. Бірақ бұған

---

[246] Құран Кәрім, 7: 34.

арамдығы жоқ әзіздер сенбеді. Және айтты: "Егер рас болса, Құдай Расулына тапсырдық, қиямет күні жүзі қара болғай. Ал қате болса бір кісінің қанын куә қылғаймыз ба?" деп жауапсыз қалдырды. Хазірет Қожа Шамс ад-дин-қожам інілерімен Қотан шаһары тағына отырды. Шариғатқа сәйкес хүкім сүрді.

[Хазірет Қожа Йусуфтың қырғыздармен және қалмақтармен арақатынасы]

Содан хикаят естімек керек: Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды да разы болсын*, бар халықпен сұхбатшыл, қызылтілді, көп хош мінезді, Каламы хош, діндар және әлемнің шариғатшысы, ең керемет жолдас, қымбатты жанашыр, мәслихат айбыны, кәміл кеңесші, ақылды әмір, діншілдікте кемелді, ақыл-данасы көрнекті, теңдесі жоқ, түсінікшіл, күндей құпия сәулелі, амандыққа ұмсынушы, әділет патшасының мұрагері, дұшпан-*мункирлерге* шешім айтар, адасқан елге жол сілтеуші, Мұстафаның турашылдығы және парасаттың бірегейі, мемлекет ісінде қайталанбас қасиетті еді, қадамдары жеңісті, Бақыттыдан жәрдем ізі бар еді, Анушырван немесе Бахрам әділетінің тотысы, Хатымның жомарттығы, бұлардың ізбасары еді. Әрқашан дұшпан кездестірсе ықпалы сонша еді, тағдырдың жазғанымен бақсыз дұшпандардың пешенелеріне өрнек салатын еді. Әр *мункирмен* тілдессе, әлбетте [↑72ᵃ/72ᵇ↓] хадистер жауының жаудырып, олар өз сенімінде тапталып қалар еді. Әр қиянатшыл, сенімсіздерге олардың істерінің қиянаттығын, жалғандығын көрсетті. Өздері құрған тұзақты өз балтасымен қидырды, әр мәселеге бұдан шешім болды. Алла тағдырымен бір-бірлеп келісімге жеткізді. Бағзы түсінбеген надандар сенім мен тағдыр басқаша болар екен деп ойлар еді. Бірақ ақиқатында олай емес еді. Сенім тағдыр тарапында еді. Ол іс болмыстан уақиғаға келер еді. Ол сенім тағдырдың қарсы тарапында, әр кез тіршілікке келмес, бірақ бір жарық нәтиже берер.

Назым (түрки):

Егер адам ісі тағдырға сәйкес болса, хош еді,
Егер ісі тағдырға сәйкес келмесе, өкініш.

Өз міндетті істері ол жерде — зікір *тасбих* (Аллаға мадақ) және Құран *тилаваты*, сонымен бірге тұрғындар мен бұқара халықтар даттарына келісім сұрамақ және жаман сөзді, жаман арыздылардың пайда қылған *бидғат* және жиіркеніште істерін жоққа шығарып, мемлекетті амандыққа жеткізді. Дүние мен ғұлама фазылдардың қасиетті ілімдерін бағалап, таратқан барша мәнердегі шайырлар, мемлекеттің халқына сіңірген [еңбегі үшін] ұлы разылық пен сұраныста еді. Мемлекет тәртібінде патшалық алдында болар еді. Олар сенімді шәкірт еді. Бұл әзіздердің сағадат дәулеті, жеңіс ықпалдары бұлардың болмысына [↑72⁶/73ᵃ↓] байланысты еді. Бұлар сұлтанат *маснадында* еді. Баршаға құрмет пен табыс тілеуші еді. Және еш жаман ойлы, мазасыздардың захматы аспан шаңындай [оған] жуымас еді. Тіпті баршаның тәрбиешісі және әзіздер еді. Баршаның қауіпті ойларын бұлар жоққа шығарар еді, барлық дұшпандардың жол бұзарлықтарына шешім берер еді. Дұшпандар неше түрлі пікірмен айла істесе, бұлар нұр парасатымен онан ілгері, алдын алып, айланың қарсылығын қылар еді. Өз тұзақтарына өздерін түсірер еді, яғни "кімге ор қазса ол кісі өзі орға сөзсіз жығылар". Көп ынсапсыз, қиянатшыл қалмақ төрелері және жарғышылар мұсылмандарға рәсуа бермекке, алдымен кәпірлер қазынасын көбейтпек үшін барлық күшін салды. Бұл болмыстан Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды да риза болсын*, бұл ынсапсыздардың ісін тексеріп, дұрыс бағыт берер еді. Мұсылмандардың, кәпірлердің, зұлымдардың *бидғат* істеріне тиісінше тыйым салып, тоқтау айтар еді. Ілеге барып-келіп тұрғанының себебі [↑73ᵃ/73⁶↓] ол жердегі кәпірлердің халін көріп, Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, бір ғанибет уақыттың ыңғайын қылғай деп, соны аңдамақ үшін еді. Бұл кәпірлердің өз ішінде бөлінушілік көрініс берер, сол уақытта Ислам қылышын қаймықпай шауып, мұсылмандар өздерін кәпір зұлымстандарынан босатар дер еді. Іле ішінде неше мұсылман хандары, қожалары және қарапайым халықтан [көп кісі] тұтқын-кіріптар еді. Соларды азат етіп, Исламды жария етейік деген *ғазат* ниетін мүбарак ділінің бір бұрышында сақтап еді. Бірақ уақыт жар бермес еді. Кейбір сенімі нашар халықтар кәпірлерге ниеттес еді. Ислам халқына зиян келтірер еді. Кәпірлердің жерлері өте кең әрі өздерінің саны көп еді. [Жерінің] бұл шетінен ол шетіне асығыс жүріспен алты айда өтіп болмас еді. Осы шекара ішінде

толған кәпір еді. Бұл бірлік қылған кәпірлер тамам болар деген ой кәпірлердің тіпті қаперіне келмес еді.

Назым (түрки):

Кәпірлер елімізді жоқ қылар, Ислам *фирқасын* қоғам етер дегенді,
Ойламас тіпті елінен айырыларын күпір, залым көп халық.

Хазірет Қожа Йусуфтан, *Алла оған рақымды болғай*, төрт ұл дүниеге келіп еді, әрбірі бақыт мекенінің *шахиншахы*, шарапат бағының басы, азаттық нұры, шыққан тегі асыл, елінің [↑73ᵇ/74ᵃ↓] сұлтан *сахиб қыраны*[247], әділет салтанат тағының иманы, кемелділік Ануширваны.

Бәйіт (түрки):

Қаһармандықта еді Рүстем Асан,
Батырлық бабында әлемде жалғыз.
Керемет пен жомарттық оның белгісі,
Тұрғындарға әділет жасаушы,
Фазилатта бұлардың жоқ теңдесі.
Аристотель мен Афлатун оның уәзірі,
Басы хош, жаратылысы хош, ақылы хош, талантты,
Сөзуарлар арасында жаратылысы ерекше
Бәрі де Құтыбтан және сенімнен.
Не деген хош адам, керемет толы,
Фаридундай керемет, Жәмшидтей мінезді,
Ең маңызды мейірімге толған
Бар ма екен өмірде осындай кішіпейілділік.
Не деген хош мінез, талапты ілім іздеуші
Басы пәкиза, таза жолды табиғаты
Жамалы сұлу, күндей бет-әлпеті.

Бұл төрт шахзаданың атақ-даңқы шектен асқан, сансыз көп еді. Әсіресе, Шахзада Калан, яғни Хазірет Қожа Абдалла, бұның ба-

---

[247] *Сахиб қыран* — "екі бақыт жұлдызының иесі", бақытты, жұлдызы оңынан туған деген мағынада айтылады.

тырлығы мен шариғат қағидасы кемел, ілімі соншама зор еді. Егер Рүстем немесе Сам Нариман бұлардың замандарында болған болса, әлбетте олардың атағы кем болар еді, атағының кемін білер, хат *тасалламын* аспанға бағыштап, кемсін шәкірттері болар еді. Ол зор да күшті еді, оны дұшпандары көргенде денелеріне дірілдеп зілзала түсіп еді. Екіншісі Хазірет Қожа Мүмин еді, берілген мұсылман, ғылым иесі, фазыл, шексіз ғұлама, фазылдардың досы, хош мінезді, ақылы хош, жарқын [↑74ᵃ/74ᵇ↓] табиғаты ұлы, жақсы мінезді зат еді. Үшіншісі Хазірет Қожа Құтыб ад-дин еді. Өте мейірімді және пәк, сүйкімді сұлу, шашы бұйра, көзі қара, ашылмаған гүлдей қызыл ерін, тісі маржандай, сұлулығы кемел, ай жүзді төртінші ұл Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин еді. Мейір махаббаты бұл перзентіне асқандығы себептен, назды, ерке болмысынан Ерке Қожа атанған еді. Бұл патшазадалардың кейбірін тақ салтанатына отырғызып, кейбірін өзіне серік етіп Ілеге барар еді. Кәпірлердің жағдайын бақылар еді: "Осы кәпірлер басына қай күні Ислам қылышын қаймықпай ұрар екенбіз, мұсылмандар *фирқасын* қашан тұтқыннан, кіріптарлықтан азат етерміз, қашан Иман алармыз және сүннет — *газатты* орындармыз, *газилік* атын көтеріп екі жаһан абыройы мен бақытына шомар екенбіз" деп көп ой-қиялға шомар еді.

Содан, нәубет ақыры Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды да разы болсын*, Ілеге барды, кәпірлердің [↑74ᵇ/75ᵃ↓] төрелері ауысқаны себептен Іле көп бөлінушілік пен тынышсыздықта еді. Ішінде неше жылдан бері арман қылған мақсаттың [орындалуына] ыңғайы келген уақыт болды. Осындай ғанибет мүмкіндікте бұл ойындағы [құпия] ниеті [*газат*] орындалуы үшін ұлы іске қадам қою керек. Бірақ, бұл құпияны біреуге тіс жарып айтуға батпады, құпияны бөлісетін ешкімді көрмеді.

Данышпандар *фирқасының* басшысы және сардары, амал адамдарының тапқыры, ортасының ойшылы, әскербасы, яғни Хош-Кипек бек[248] Қашғарда хакім еді. Парасатты, ақылды да іскер,

---

[248] *Fletcher J. F.* The Biography of Khwush Kipäk Beg (d. 1781) in teh Waifan meng-ku hui-pu wang kung piao chuan // Acta Orientalia Academiae Scentarum Hungaricae, 36 (1983). P. 167–172 [жаңа басылымы: *Manz B.* (ed.). Studies on Chinese and Islamic Inner Asia. London: Variorum, 1995].

қызылтілді әрі кеңесшіл кісі еді. Оның осы болмысын білген Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды да риза болсын*, араға кеңес салды. Бұл мәслихат батылдық пен сенімділікті қажет ететін еді. Оны қорқынышпен орындауға болмайды, оны [қорқынышты] араға түсірмеу керек. Тіпті ділсіздік көрсетуге де болмас еді. Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, қалмақтарды Қашғардан қумақты мәслихат етті. Қырғыздар оңтүстік Камин тарапында тұрыпты. Кенет Қашғарға шабуыл жасаса шаһар [бекіністері] бос қалар деп, Хакім Хош-Кипек бекті Қашғарға алдырды. "Барып шаһар қамалдарын [↑75ᵃ/75ᵇ↓] дайындап, жан-жағынан бекініс салдырып, бекітіп, соғыс қару-жарақтарын түзетіп, егер қырғыздар қол сұғатын болса дайын әрі мұқият тұрғайсыздар" деп тапсырма берді. Хош-Кипек бек Қашғарға келіп, бұл тапсырған істі орнына келтіріп, шаһар қамалын түзетіп тұрды. Барлық халайық қайран қалды, мұндай істерден көре алмаушылық, берекетсіздік туды, бірақ Хош-Кипек бек хикметін білмес еді.

Сонымен, Хазірет Қожа Йусуф-қожам Іле жеріндегі қыпшақ-қырғыздарға жасырын хат жіберді: "Ей қыпшақ батырлары! Біліп қойыңыздар, сіздердің ата-бабаларыңыз ерте заманнан Ислам қатарында болып келген. Әр кез табиғаты кәпір болған жоқ. Әсіресе біздің ата-бабаларымызға сенім ықылас қылып келген. Яғни сенімнің абзалы — *ғазат*, кәпірлердің елінде өлсе *шаһид*, ал енді кәпірлерді өлтірсе *ғазилік* мәртебесін табады деген. Осындай жарандарды мадақтау рұқсат етілген. Енді намыс қажет. Егер тараж жасамақтан мол байлық түссе, ата-анасының мирасынан халал болады. Жарандар мен батырларға намыс емес пе? Өз әзіз-шәріптеріңді кәпірге бағыныштылықтан күшпен азат ету керек. Хазірет Хақтан, [↑75ᵇ/76ᵃ↓] *сұбхана уа тағала*, үміт етем, береке тілеймін, ақырзаман болған уақытта қара жүзімді ағартқаймын. Ислам қылышын қарсылыққа шапқаймыз, неше жылдан бері тұтқан сеніміміз орындалғай. Егер Тауфиқ сендерге жар болса, пәлен уақытта, пәлен сағатта келіп Исламға жар болғайсыздар. *Нама тамам уа-с-салам*".

Бұл кәпірлердің Омар мырза атты сардары бар еді, бұл хатты жан-тәнімен қабыл қылып, сенімхатпен (Итаат-нама) жауабын айтып, келген жаушыға берді. Жаушы бұл сенімхатты жеткізді. Хазірет Қожа Йусуф көп ырза болды, жомарттығы мен батырлығына қуат тапты.

[Қожа Йусуф-қожамның өзін және ұлы Абдалла-қожамды тұтқыннан босату үшін жасаған амалы]

Қашғарға баруға себебі жоқ және кәпірлерден рұқсат жоқ. Тек айла етіп, кәпірлердің өз ерік-рұқсатымен бару керек деп ойлады. Жолын тауып, қызметшісіне хат жазып берді: "Жасырын барып, бірнеше күн біздің жылқыда тұрып, тез әрі қобалжып "Қашғардан келдім!" деп, қайтып келерсің, содан бұл хат-жазбаны маған берерсің" деп, жолға шығарды. Қызметші бұл бұйрық-жосынмен бірнеше күннен кейін шұғыл түрде хатты жеткізді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам бұл қызметшіні ертіп алып, қарғыс атқыр кәпірлердің қасына барды. Олар хал-жағдайды сұрады. Хазірет Қожа Йусуф-қожам хатты оқытты.

Хат мазмұны: "Хазірет Қожа Мүмин бастаған Хош-Кипек бектің және барлық [↑76ᵃ/76ᵇ↓] Қашғар бектерінің төресіне арыз айтамыз: оңтүстік тараптағы қырғыздар барлығы бірауыздан мәслихат етіп, пәлен сағатта, пәлен күнде төрт тараптан Қашғарға шабуыл жасап, таражға салып, басып алуға, шаңын аспанға шығаруға ұйғарды. Көмегіңізден үміт етеміз, күш беріңіздер, болары болғаннан кейінгі көмек пайда бермес, барлық жұрт тұтастығы керек болса, қырғыздар елге шаппас үшін барлық күшімен болыспақ керек", — дейді.

Төре [Дабаржи] бұл хабарды естіп есінен танды. Содан өз араларында мәслихат қылып, әскер жіберу керек деді, бірақ еш ылажы болмады, өйткені өз жұрты ішінде бүлікшілдік бар еді. Кеңестері оған шешім таппады. Бұл істің ылажын Хазірет Қожа Йусуф-қожам қылғай деп, төре оны шақырып алып айтты: "Ей, Қожа Йусуф, сіз ақылыңыз кемел кісісіз, сіздің қызметіңіз зор, хұб ғалымсыз, білмейтұғын сырыңыз жоқ. Қашғарға өз мұсылмандарыңызбен барар болсаңыз, сіздің барғаныңыздың өзі қырғыздарға айбат болып, кедергі болар" деп, кеңес-үкім етті.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам көңілдерінде Хаққа, *сұбхана уа тағала*, көп шүкіршілік етіп, ішінен "*әл-хамду ли-л-Лах!*"деп қайта-қайта айтып, [↑76ᵇ/77ᵃ↓] намаз оқыды. Айтты: "Ей төре, көп қорқыныш қылмаңыз, менің бармағым қажет емес, біздің Абдалла-қожам барғанымен іс бітер, егер бітпесе, содан кейін барсам болар" деп, кәпірлерге кеңес айтты. Төре қабыл етті.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам бұл келісіммен Абдалла-қожамды Қашғарға жіберді. Құпия айтты: "Ей перзент, бұл келісімнің мақсаты сол, егер мен бұл алыс жолға барсам, сізді бұл кәпірлер біздің қасымызда тұрсын деп алып қалар. Сол үшін, әуелі сіз барғайсыз, артынша ізіңізбен кісі жібергейсіз: "Қырғыздар көп шабуыл жасады, орналасқан жері жақын болып тұр, жұртты тонап алды. Мұсылмандар көп қорқынышта, ешкімде оларға қарсыласуға күш жоқ, жұртқа көп зілзала түсіпті, қырғыздар шабуылдауда, төренің бағынышынан шықпақшы, тапсырылған істі тындыра алмадық" деп хат жібергейсіз. Алла қаласа осындай жоспармен несібелі Қашғарға келсем керек деп үміттенемін. Хазірет, Алла сұрағанымды беретініне сенемін, бұл кәпір малғұндардың сұр келбетінен құтылып, Ислам туын мұсылмандардың басына көтерермін. Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, шариғатын жандандырып, бұқара және тұрғындар басына аман-есендік жауынын жаудырғаймын" деп, өз өсиеттерінен баян етіп, рұқсат беріп, қайыр-хош айтты.

Хазірет Қожа Абдалла-қожам [↑77ᵃ/77ᵇ↓] барынша тездетіп Ақсуға жетті. Халайық қарсы алды, онда бірнеше күн тұрып, бұл жерден үш мыңға жуық әскер алып, Хазірет Қожа Хамуш-қожамның жылқыларынан таңдап бес жүз жүйрік алып Қашғарға барды. Тапсырған сөз жолымен ақырындап, сенімді қызметкерден, яғни Йаркендтің ғұламасы Ахунд Қажы Абдалладан хат жазып жіберді. Бұл хаттан Қашғарда ешкімнің хабары жоқ еді. Хатты алған кәпірлерде қорқыныш пайда болып, Хазірет Қожа Йусуф-қожамға пана сұрап келді: "Жолын тауып, өзіңіз Қашғарға барып, бұл істің ылажын қылғайсыз" деп, рұқсат берді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам барлық қуанышымен бірге, өзінің *құжырасына* барып Хазірет Хаққа, *сұбхана уа тағала*, шүкіршілік етіп, құлшылығын қылды.

Қажеттерін дайындап, теңдеп алып, аттанып кетті. Тез жүріспен Мұзат[249] тауынан асып, бір күндік жол жүріп еді, Уч хакімі Қожа Сир бек ұшырады. Бұл үлкен арамза, бүлікшіл кісі еді, бірақ ерекше парасаттылығы да бар еді. Алғашқы кездескенде: "О, тақсыр, әлем патшасы мүбарак болғайсыз, Ислам ашқандар" деді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам: "Көңілдегі мүбарактік Құдай құдіретімен болғай" деді. Бірақ бір көргенде ұнатқан [↑77ᵇ/78ᵃ↓] жоқ.

---

[249] Мұзарт асуы.

Бір-екі ауыз тіл қатысып, ілтипатпен, тез арада айла істеп "сіз бізбен барғаныңыз дұрысырақ" деді. Сөйтіп бұл арам серік болуға шақырды. Хазірет Қожа Йусуф-қожам қабыл етпеді, бұл сенімсіз кәпірлер қасына барса, арамдық көп боларын нұр-парасатымен білді. Өздері жолын тауып, Ақсуға жүрді. Кейін қалып, Ақсуда бір күн тұрды. Қашғарға жүрді, төртінші күні Қашғарға кірді. Файзабадтан "Мемлекет халқына хабар жеткізгейсің, қарсы алсын" деп кісі жіберді. Бұл кісі хабар жеткізгесін, барлық мұсылман халқы қайран қалды. Хош-Кипек бек Дәулет баққа үлгерді, бағзылары онан бері, бағзылары одан әрі. Қожа Абдалла-қожам жан ұшырып шығып, шатыр алдындағы жерде кездесті. Әлқисса, Йусуф-қожам патша тағы салтанатына отырды.

[Қожа Сир бектің опасыздығы]

Сонымен, хикаят естімек керек, арамза Қожа Сир бек, сол күні Хазірет Қожа Йусуф-қожамды айла тағында көріп, ісінен күмән алады, шынымен заңға бағынушылықтан шыққан екен деп, жолға шығып, кәпірлер ордасына келеді. Дабаржи кәпір төреге арыз етті: "Ей төрем, Хазірет Қожа Йусуф-қожамды орнынан қашырыпсыздар, осындай мұрсатта сізден жүз кетіріпті, ол күні Мұзат тауынан өтті, бүлікшіл болды. Барлық жұртыңыз ішінде үнсіздік және қолдамаушылық [↑78^{a}/78^{б}↓] бар еді. Осындай жоспармен кеңескен еді. Қасыңызда болғаны құп еді, енді қатты өкініштен еш пайда жоқ. Содан тағы жол тауып кісі барса, егер дәулетіңіз жеңіс ықпалы бақытында болса, артынан жетіп, айласын тауып келтірсе, әйтпесе Қашғар, Йаркендтен үміт үзу керек" деп, араға көп түсіп, арамдық қылды. Бағзы кәпірлер Хазірет Қожа Йусуф-қожамға рұқсат бергенді мақұл көрмей, төрені пұшайманға келтіріп еді. Қожа Сир бектің бұл айласымен кәпірлер өкінішке батты. Мұндайда жол тапқыш бір кәпір бар еді, "үш жүз кісімен, тез жетіп, Йусуф Қожаны қайтар, егер қабыл етпесе, қайырсыз зор ұрыс салып кел" деп бұйырып оны аттандырды. Содан бұл кәпір тез арада артынан жүрді, бірақ жете алмады. Содан Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала,* бұларды кәпір ісінен азат еткен еді. Бұл кәпірлер Файзабадқа жақын Масжид деген жерге жеткенде бұлар Кимадан өтті. Бұл кәпір Абд ал-Уаһһаб, Құдай қасіреті, артынан

жақындады. Ақсуға келіп, кісі жіберді: "иә, Қожа Йусуф, сізді төре шақырады. Амур Сина ауыр әскермен келер, одан өзіңіз Іле тарапына барғайсыз, өйткені оның уақыты туып тұр, егер мұндай уақытта мүмкіндік берілсе еш уақытта төренің жадынан кетпес, әрқашан сіздердің дәулетіңізге сұқтанар, егер қабыл [↑78⁶/79ᵃ↓] тұтпасаңыздар жан-тәнімізбен қолымыздан келгенін қылармыз және де соғыс қару-жарақтарына мұқият болмақ керек". Содан бұл кісі Қашғарға келіп, Хазірет Қожа Йусуф-қожамға жеткізді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам аяғымның буын кеселі бар деп бармаған еді. Осы себепті, сауыққан соң барамын деп жауабын айтты, лайықты жауаппен рұқсат берді. Бұл кісі Ақсуға келді. Ол келген кәпір Абд ал-Уаһһабтың қылған айла-амалы іске аспады. Бар үмітін үзіп Ілеге, еліне келді.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам Хазірет Хаққа, *сүбхана уа тағала*, шүкіршілік етіп, шариғатты жандандыруға қызу кірісті. Тұрғындар сауалына лайықты хүкім етіп, ғұламалармен мәжіліс құрып, Ислам діні жеңісіне деген сенімін әрқашан көңілінде ұстап, соғыс құралдарына мұқият қарады. Әскер құрып, мерген оқ тартарларды жиып дайын қылды. Соғыс күйіне әрқашан дайын тұрар еді. Кейбір діні жамандар бұл жағдайды көріп, шошып кетер еді. Бұл жолда неше күндер өтті.

[Құдайар есік-ағаның опасыздығы]

Сонымен хикаят естімек керек, Құдайар оқиғаларын. Құдайар есік-ағаға өте теріс пиғылды, Құдайдан бейхабар, иманы әлсіз, кәпірлерге бүйрегі бұратын кісі еді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның істеріне жүрегі жараланды. Бір жолмен кәпірлерден өзін осы шаһарға билеуші етуін талап қылды [↑79ᵃ/79⁶↓]. Содан бұл кісі қалмақтарға қызмет қылып, мұсылмандарға қиянат қылмақпен бұл дәрежеге жеткен еді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның және барлық әзіздердің хақында жарғы қыламын деп еді. Көп қысастық қылған еді және еш уақыт өзіне пайдасыз жаушылықты жасамас еді. Ол болмысынан *батинін* бұзып жүрер еді. Әбдісаттар атты бір таз бар еді, көп білетін әрі әрқашан бүлікшілік, арамзалықтан ада болмас еді. Мұсылмандарға тыныштық бермей арамдық жасап жүрер еді.

Әлқисса, бұл Әбдісаттар, Құдайдың бақытсызы, Абд ал-Уаһһаб бақсыздың кеңесімен халайыққа бүлік салмақ үшін қиянат қадамын Артуж жеріне басты. Өзінің отыратын жері бар еді, оған барып кіріпгіп және әр кісіні аңдап көргелі барды, ниетін білдірмеді. Көпшілік ұлыларды өзіне иландырып алды. Нийаз бек атты Артуж хакімі бар еді, қорқып, өзі шаһарға кірмекке ләзім тұтты. Құдайар бекке жасырын қалмақ бейнесіндегі біреу арқылы хат жіберді.

Әлқисса, Құдайар бек хат мазмұнын аңдап, өзіне жақын ашна бірнеше бектерді жасырын шақырып келіп, хатты көрсетті. Абд ал-Уаһһаб пен Қожа Сир бек те хаттың мөрін ашып көрді, мазмұны: "Құдайар бек бастаған Қашғар бектеріне тапсырамыз, Қытай (Чин) хақанынан Іле жеріне әскер келер екен, енді Іле іші көп бүлікшілік, бағынбаушылық болар. [↑79б/80а↓] Қалмақтар оған ештеме қыла алмас, әрнешік қылып, Хазірет Қожа Йусуфты бір амалмен ұстап өлтірсін. Егер қалмақтар алыста болса, бір амалмен жұртқа бас болып, өздерің ықтиярыңша ұстап тұрғайсыздар. *Нама тамам*".

Бұл бектер мұндай мәслихатты құп көрмеді. Тоқтау айтты: "Хазірет Йусуф-қожам патша айтарлықтай зерек, дана, сақ әрі көріпкел кісі. Оңайлықпен торға түспес, жазмыш жетсе, бәріміздің басымыз бірге кетеді, арамзалықпен өлерміз" деп тоқтатты. Амалсыз "бұл хатты алып, қожамға барсақ, бізден қатері күшейіп кетер, екі жаһанда абырой таппаспыз" деп, шешім қылып, кеңесте бұған нұсқау беріп, тарасты. Бұл арамза ақылсыз, қасына *ажам* иелігі тұтқан екен, қаза найзасы ақылының көзін көр қылған еді, түсінігінің жүзіне Алла жазасының пердесін жапқан шайтандар әр тараптан келіп, *мүрид-мұхлис* болды. Бұл тараптан лайым Йусуф-қожам патшаны өлтірмектен өзге ой қалмады.

Шах бек атты бір кісі бар еді, Артуж жерінен еді, анасы жағынан сайиидзада, атасы жағынан бекзадалық мүбарак *нисбасы* бар еді. Шах бек жеке шығарып айтты: "Хазірет Қожа Йусуфты өлтірмек керек, жамағатқа не қиянат істемеді. Таңда жұма күні Хазірет Қожа Йусуф [↑80а/80б↓] жұма намазға келер, бірнеше мылтықты мерген кісілерді мешіт күмбезіне қоялық, ол намазға ұйыған кезінде нысаналап атқаймыз. Шах бек пен бес-алты жүз кісіні толық қаруландырып, әзір қылғаймыз. Әбдісаттар бек Артуждан бес-алты жүз кісіні даяр қылып, шаһар дарбазасы алдында тұрғай, мылтық үні шыққан уақытта біз бір жақтан ордаға жүгіргейміз,

Әбдісаттар бек ол жақтан ордаға ат қойсын. Жұма күні әр кісі намазға беріліп, алаңсыз болар. Орданы қолға алғаннан кейін шаһар қолда болар" деді.

Хош-Кипек бек аңғал кісі еді, өзі бәрінен қорқып, тығылатын. "Орда халқын үйдегіні үйде, тыстағыны тыста таласақ дүниеге белшеден батамыз. Барлық мансапты өз қолымызға аламыз. Қарсы болған кісілерді өлтіргейміз" дейтін.

Он бес қалмақ сардары бар еді, әр шаһарда тұрмақ рәсім еді. Оларды *қарахан* атар еді, бұл кәпірлер де жар берер деп, осындай мазмұнда хат қылып, өз мөрін басып, Мүбарак Шах-Қожаға берді. Сіз Әбдісаттар-қожаға бергейсіз. Шах бек бізге жар бергей, өзіңіз жасырын Артужға барарсыз — деп, қайыр-хош айтты.

Әлқисса, Мүбарак-шах Шах бекпен кеңес қылды: "бізге Құдайардың уағдасы Артужға хакім қылмақшы еді. Екі жаһанда жүздерімізді қара қылып, бұл бірнеше бүлікшілдермен бірге Артужға хакім болғанымыздан жақсырағы, [↑80⁶/81ᵃ↓] бұл хатты қожамға бергейміз. Қожа һәм бізді Аржиға (Артужға) хакім қылса қылар, қылмаса *мухимм* назары, ілтипаты да жеткілікті. Ақылды кісіге бір ишарат та жеткілікті".

Әлқисса, Су дарбазасынан бірнеше қадам жол жүріп, әп-сәтте қылт беріп, өзіне жан ашуымен ордаға келді. Бұл Мүбарак Шах Қожа Молла-Сақидың өте биязы Бану атты қызына некелескен еді. Ол жақтан бұл кеңеске Молла-Сақидың ұлы Қожа Абд ал-Мажид те келген еді. Ол Мүбарак Шах бектің арандатуынан өз таңдауын өзі шешіп, құптан уақытында Алтынлық сарайы алдына келді. Қызметшіден кіруге рұқсат сұрады. "Кірсін" деп рұқсат берді. Абд ал-Мажид кіріп, ақырындап оқиғаны баян етті. Біраздан кейін бұл екеуі кіріп келіп, хатты берді. Хатты көрді, мазмұны осы уақиға. Хазірет Қожа Йусуф-қожам айтты: "*Алла қаласа*, Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, ол жаман, пасық пиғылдыларды біздерге тұтқын қылу керек" деп айтыпты.

Бәйіт (парсы):

Мен нені қиялдаймын, аспан нені қиялдар,
Менің қиялым бос, аспанның қиялы кемел.

Дұшпанның қиялы туралы Хазірет Мир Әлішер, *Алла рақым еткей*, осылай айтыпты.

Қызметшілерге әмір қылды: "Мүбарак Шахты жасырғайсыздар" деп, осы жағдайда орда ішіне жасырды. Өзгелерге рұқсат берді. Қызметшілерге: "Қожа Абдалланы шақыр. Хазірет Қожа Мүминді, Дәруіш-Букаул бастаған барлық орда халқын шақырыңыздар" деп әмір қылды.

[↑81ᵃ/81ᵇ↓] Бұл уақиғаны еш кісі білген емес, барлығы ұйқыда болатын. Хазірет Қожа Абдалла қатты ұйқыда еді. Ешкім оята алмады, тіпті өлгендей еді, ол жақтан арыстандар даланы мекен еткен еді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам қатты ашуланды, "тез жүгіріп барып ұйқыдан оятып, шақырғайсың" деп бір кіші құлға бұйырды. Бұл құл барып зор дауыспен айғайлап оятып, ақырында алып келді. Бұларда кеңес қылмақ әдеті жоқ еді, "Рүстемнің әдеті" бар еді.

Әлқисса, Хазірет Қожа Абдалла кіріп тағзым етті. Хазірет Қожа Йусуф-қожам қиналып отыр еді, мүбарак лебізімен мынадай сөз айтты: Бұл саған менің болмысымнан ілтипат, менің қиял-түстей ғұмырым аяқталды, демім таусылды, бақи көргеймін. Менің қырқым өткенше осы таққа ие болатын уақыт келді. Осы жерде Хазірет Қожа Йусуф-қожам бірнеше азапты сөздер айтып, "оқиғаны баян қылмай, Қожа Мүмин мен Дәруішті қайда болса да кісі жіберіп, таптыр" деп хүкім қылды. Бұл екеуі бірнеше кісімен жолға шығып еді, Қарақир[250] деген жерде қонған екен. Бір кісі барып, жеткізді. Барлық орда кісілерін бір-бірлеп [↑81ᵇ/82ᵃ↓] жинады. Бұл құпияны Хазірет Қожа Абдалла мен Хазірет Қожа Мүмин Дәруіш Букаулға ашты. Бұлардан өзгелер бейхабар болды. Бұл кеште ешкім де тыныштық таппады. Орда адамдары мен халқы орданы берік етті. *Сұрұнға* келген бектер осыншама халықты көріп, қайран қалды. Құдайар бек те орда халқының осы тариқаға барынша берілгендігіне көзі жетіп, білді. Хабар алыпты, бұл да өз айналасын бекем етті, барлық дос-жарандарын жинады, ол күні ордаға бармады.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам ол күні жұма намазға шықпады, орнына Хазірет Қожа Абдалла мен Қожа Мүминді жіберді. Бұл күн осындай амалмен өтті.

Таңертең Хазірет Қожа Йусуф-қожам ойлады: "мұны [Құдайар бекті] тауып, қос қолына кісен салмағанша, жұрт тәртіпке кел-

---

[250] Қарақир — Қашғардың маңайындағы мекен.

мейді". Қыпшақ-қырғыздардан бұларға тәуелді бірнеше батырлар бар еді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның Байан-ағаша атты әйелінің жамағаттарынан еді. Бұл жақтан он кісіні белгілеп, үшеуіне басым қылып тапсырды: "Екінші мәрте "Бабақ[251], темекі салыңыз" дегенде, осы жерге келіп, Құдайарды тұтқындап, *табл-ханаға* алып кіріп, қамағайсыздар. Алтынлық сарайының қараңғы құжырасына жасырыңдар" — деп қайталап тапсырды.

Сонымен, Құдайар бұл күні де келмеді. [↑82ᵃ/82⁶↓] *Сұрұн* жиналды, бір-екі кісі хабарлағалы барды, сонда да ол келмеді. Өз жақыны Әбдірақым бекке бұйырды "Барып Құдайар бекті алып келіңдер, мұнда мәслихат бар, келмеске не себебі бар? Не болса да келтіргейсіңдер". Әлқисса, Әбдірақым бек келіп Құдайарға көп дәлел айтты. Қарындасы бұл түні қатерлі түс көрген еді, көп тосқауыл қойды. Жағасын ажал тұтқан еді, көзсіздік етті, көп қауіптенген сөздер айтты, дөрекі сөйледі: "Не хал болды, менің бір тал шашыма кім тиер, мені қамағандай жануармын ба?" деп, көп ауыр сөздер айтып, орда басына барды. Орда дарбазасынан кіргеннен кейін аңғарды, барынша сәнге қарамастан, барша халық бір уақиғаға дайындықта екенін көрді. Өкінді, амал болмады, амалсыз бейшара ішкері *сұрұнға* кірді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның тақ салтанатында айбаттанып әрі сұстанып отырғанын көрді. Мұбарак пешенесінде қаһар ізі бар, азап көрініс берген. Қол-аяғы қалтырап кетті.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам Құдайарға ауыр сөздер айтты: "Ей, Құдайар бек, сен тарапынан біздің хақымызда неше сан қиянат, қастандық қылардай, сенің хақыңда қандай қиянат қылған едік. Бәлки, пәлен-пәлен уақытта күнәлар сенің хақыңнан шықты, бірақ біз оған кешірім қылдық, осындай [↑82⁶/83ᵃ↓] дайындалған ісіңе ілтипат еттік, кемеліңе қатаңдық көргізбедік, ақыры шыдамдылық шегінен астың, сыймай тасығалы тұр. Әр ісіңе біз жақсылық еттік, сен оны өзіңнің күштілігіңнің арқасында деп ойладың, қалмақтарға берілдің, бірақ біз оны бір Құдай үшін қылдық. Сенен неше нәубет өтті. Енді нәубет бізден дүр".

---

[251] М. А. Салахетдинова "Бабақ, темекі салыңыз!" дегендегі Бабақты ата деп аударған, яғни: "Дедушка, насыпь табаку" деп оқыған: *Салахетдинова М. А.* Сочинение. С. 106; Мартин Хартманн "Бабақ, темекі салыңыз!": *Hartmann M.* Ein Heiligenstaat im Islam. S. 239.

Назым (парсы):

Мәжнүннің уақыты өтті, біздің нәубетіміз жетті,
Әркімге де бес күн нәубет берілген.

"Бабақ, темекі салыңыз" деді. Қырғыздар күтіп тұрған еді, тез арада әзір болды. Тоқал[252] атты бір пысық бар еді, отырған орнынан ұшып тұрып, қолын байлады және бір қолымен жерден алманы алғандай қолына көтеріп уысына алды. Бұл халде Құдайар көмекке шақырып айғай шығарды, неше баспалдақ жер астына түсіріп, көзден ғайып болғанша айғайлады. Хазірет Қожа Йусуфтың алдында қызметкерлер семсер, қылышпен әзір тұрды. Айқай-шу басталды, ешкімде күш-қуат болмады. Тағат тұта алмай, тұрған бектер барлығы өз жандары үшін қорықты. Барлығына сабақ болды, ешбірінде зәре-құт қалмады. Құдайар бұл істі тыя алмады және құпиядан сауал қыла (болжай) алмады. *Сұрұнда* отырғандарға ғайбат пен зілзала болды. Әсіресе Хош-Кипек бек қалтырап, бет-әлпеті сарғайып, түсі өзгеріп, [↑83ᵃ/83ᵇ↓] Кашмирде өскен шафраннан да сарғайып тұрды.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам отырғандардың халін байқап біліп, уайымнан жұбату үшін ілтипатпен айтты: "Ей, бектер! Бекер қорықпаңдар, дұшпан бір кісі еді, жазасын тапты. Тіпті Құдайардың жақындарына да ешқандай қорқыныш болмасын" деп сөзін тамамдады.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам Абд ал-Мажидке ишарат етті: "Құдайарды тариқаттан шығар" деп. Абд ал-Мажид оны түсінбеді немесе қастандық мәслихатына кіргендіктен, паш болмасын деді, яки Құдайарға қастандығы бар еді. Ол өз тарапынан барып, қырғыздарға айтты: "Қожам Құдайар не себептен тірі тұр, тез арада өлтіріңдер" деп хабар жеткізді. Қырғыздар сол сәтте ішін жарды. "Не қылдыңыздар" деген сауалға қызметкерлер болған жағдайды баян етті. Хазірет Қожа Йусуф-қожам осы істі көріп, айтты: "Енді еш пайдасы жоқ, Құдайарды өлтірді деп бектерге хабар беріңіздер. Мемлекетте мынадай жағдай болды, дұшпан бір кісі еді, тамам болды, онан өзгелері аман, бұл кісілерге еш қауіп жоқ. Құдайардың ұлдары да қорықпасын. Біз олардың жағдайы-

---

[252] Хартманн бұл атты Топал (Topāl) деп оқыған: *Hartmann M.* Ein Heiligenstaat im Islam. S. 239.

нан хабардар болып, ілтипат қыламыз. Дұшпан атасы еді, өзгесін бейкүнә дейміз, ал егер сенім [↑83⁶/84ᵃ↓] болмаса, дарбазаны ашық қылып, біреуді пана қылсын, еш кісі оларға азар бермесін, өз арызын ада қылсын". Содан бұл хабарды бектерге жеткізді. Бектер бірден-бірге жеткізді.

[Құдайар бектің ұлдарының қалмақ төресіне шағымданғаны]

Құдайар бектің ұлдары қауіптеніп шаһардан шығып, Үстіңгі Артужға барып, Алтын Артужға түсіп, Әбдісаттар бек сатқынға қосылды. Әбдісаттар бұл оқиғаны естіп, қуат-күші қалмады. Арандату жолына түсті.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам сол күні мемлекетке тапсырма берді: бір мың кісі жинап, әскер дайын болсын деді. Жоғары мәртебелі мырзалардан Мырза Данийал атты бір кісі сол кезде Қашғардың есік-ағасы Мырза Хайдардың атасы, аса сахиб камал, ақылды кісі еді, оны әскербасы (сипах сālāри лашкар) қылып, Артужға Әбдісаттарға қарсы жіберді. Бірақ "қорғанышы бар соғыста өлмес, әр кез қобалжымаңыздар, егер шығып кетсе кеткей. Қолға түсіруге асықпассыздар" деп тапсырып аттандырды.

Әлқисса, Мырза Данийал бұл әскермен барып, Әбдісаттардың аумағын біраз қоршап тұрды, бірақ бұлар сабырлылық сақтады. Ақыры түн ортасында [олар] пана-мұрсатты ғанибет санап қашты. Әскер артынан барып, олжаға кенелді. Бұл айлакер оңбағандар [↑84ᵃ/84⁶↓] Ақсуға келді. Ақсудан Абд ал-Уаһһаб пен қалмақ төресіне нама жолдады:

"Ей, төрем, Йусуф-қожам жамағаты — Қашғар, Йаркенд халқы сізден түгелдей жүз бұрып, көпшілік халықтар қылыш көтерді. Құдайар бектің дүкені (ғұмыры) тамам. Ол көп ғұмырын қызметіңізге сарп еткен еді. Жарлығыңызбен Қашғарға есік-аға болған еді. Кісіні өлім алғаннан кейін қалғандарға не мақсат болар. Біз айтар едік, бұл қожалар сіздерге опасыздық етіп қылыш көтерді. Жар берсе жүз есе қылып [кегімізді] қайтарар едік. Әмір етсеңіз" деп арыз қылды.

Бұл Әбдісаттар мен Құдайардың ұлы осы арыз-наманы алып Ілеге барды. Қалмақ төресінің аяғына жығылып, көп жас төгіп,

зар қылып, арыз айтты: "Ей, төрем, біздің атамыз да сіздің ата-бабаларыңызға жылдар бойы қызмет қылып, бар өмірін сіздердің қол астыңыздағы қызметте сарп еткен. Мұсылмандардың *баж-харажын* [↑84⁶/85ᵃ↓] сіздердің пайдаңыз үшін көбейткен, сіздердің жарлығыңызбен Қашғарға есік-аға болып еді. Қазір атамызды Иусуф-қожам "қалмаққа көңілің бұрып, оларға сөз өткеріп тұрсың" деп өлтірді. Біздерді де өлтірер деп қашып, жүз машақат шегіп бұл жерге келдік. Атамыздың кегін талап етеміз. Әскер бергеніңіз керек, барып кегімізді аламыз" — деп, Абд ал-Уаһһаб бек арызнамасын берді. Ақиқатты бұл нама мазмұнынан білді.

[Қалмақтардың елші жіберуі]

Бізге бет бұрып келгендер жүз мың пұшайман болыпты деп, әскермен барсақ деп мәслихат қылыпты. Және басқа кәпір халықтар да өз жоспарларын мәслихатқа салды. Тура қазір әскер барғаны дұрыс емес, өйткені Амур Сина Хақанға [Қытай хақаны] кетті, басқа әскермен келуі мүмкін деп дауысы бар ұлысы мен үлкені бұл келесі көзсіздікке ұласар деген жорамал айтты. Елші барсын, егер бұрынғыдай келісімге келетін болса құп, қазір елші жібергеннен кейін басқа әскер барар, оларға сыбағасын берер.

Тағы қыпшақ-қырғыздар бар еді, Іле жерінде, кәпірлердің қол астында болатын. Хазірет Қожа Иусуф-қожам: "Исламға көмек бергейсіздер" деп, Іледен нама жіберді. Содан бұл қырғыздар, уақытты ғанибет санап Куча шаһары арқылы Хотанға келді. Қалмақтар бұл істен көп шығын шекті. Содан бұл қырғыздарды кейін қайтармақ [↑85ᵃ/85⁶↓] сылтауымен [Қашғарға] елші барсын деп келісті. Түпкі мақсаты, бұлар мұсылман шаһарларынан *баж-харажын* алып, өз қажетіне сарп етіп әдет қылған еді. Бұл шаһарлардан еш сый-сыяпат көрмегендеріне көп уақыт өткен еді. Бұрынғылардың әскер жіберер әдеттері бар еді. Бұл да көмек бермеді. Мемлекетте заң мен тәртіп жоқ, бір-бірлеріне бағынышты болмай, бірі [дүнияуи] тақта, бірі [діни] тақ салтанатында отырып, жеке-жеке дұғагөйлік, төрелік қылар еді. Ортақ тәртіп бойынша — нашар іс істегендерге төре, нашар сенімдегі мұсылмандарға қожа қарар берер еді. Енді үш жүзге жақын атты әскер ерткен бір тәжірибелі сардарды толық қаруландырып, елші бейнесінде жібергеміз. Қашғарға

Хакім Хош-Кипек бектің атына, Йаркендте Хакім Ғази бектің атына, Нийаз бек есік-ағаға құпия *тамғалы* хат барсын.

Әлбетте, елшіге жарлық қылды "Хазірет Қожа Йусуфты, Хазірет Қожа Жаһан-қожаны ұстап, кісен салып, әулетімен Ілеге шығарғайсыздар. Бұл істе кінәлі көрсеңіздер, жазасы өзіңізден болар" деп, хатты тамамдады.

Мадаржи[253] атты бір кәпір *ғайуры* бар еді, оған үш жүз атақты батыр, жебе атқыш кәпірлерді, тегіс темір кигізіп, қосып жіберді. Содан бұл кәпірлер тез арада Ақсуға түсіп, Уч шаһары арқылы Қашғарға беттеді және бағзы [↑85^{б}/86^{а}↓] нашар сенімділер барлық шаһарлардан еріп жүрді. Қашғарға қалмақтан елші келеді деген хабар жетті. Хазірет Қожа Йусуф-қожам ести сала бұл елші бір құпия мақсатпен келетінін парасатымен білді.

Дәруіш Букаул деген сенімді қызметшісі бар еді. Соны сыйлық беріп "елшіні қарсы ал, барып аужайын көр, жақсылықпен келе жатыр ма, әлде, басқыншылық ниетпен келе ме? Ахуалынан мәлім болар, әр нешік ахуалда болса қуғыншы жібергейсің" деп, алдынан жолға шығарды.

Әлқисса, Дәруіш Букаул түсінік-парасаты мол, жақсы кісі еді. Екі күндік жерде қарсы алып, бұзық аужайы мен күдікті ахуалын көрді, сол сәтте қуғыншы жіберді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам Хақтан, *сүбхана уа тағала*, жасырын пана іздеп, ұлы аруақтардан жәрдем тілеп, ашықтан-ашық өзін толық жерге тапсырып, соғыстың қару-жарағын даяр қылып, ордаға бағынышты халықтарды жинақтап, бір мың жүрек жұтқандарды дайын қылып, қару-жарақтарды қол астында ұстап тұрды. Елші жақын келгенше халықты шығарды, елші ақырындап шаһарға кірді. Дарбаза алдында соғыс құралдарымен әзір тұрған көп халықты көрді. Мұны көріп кәпірлердің жүректеріне қорқыныш ұялады. Орда алдына барса, толған адам, бес қаруы сай, сұсты [↑86^{а}/86^{б}↓] болып, соғыс күніндегідей барлығы дайын тұр. Кәпірлер ордаға кіргенде бұларды көріп естерінен танды, жандарынан үміт үзді. Келгендер екі жүз мың мәрте пұшайман болып, нашар бес-алты кәпір ішкері кірді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам төренің хал-ахуалын сұрады. Бұл кәпір-

---

[253] Хартманн бұл атты Медержи (Mederǧī) деп оқиды: *Hartmann M.* Ein Heiligenstaat im Islam. S. 241.

лер естерін жиып, сыпайылықпен баян етті. Хазірет Қожа Йусуф-қожам тапқырлықпен қам жасап, қарсы алды. Кәпірлерге күтпеген, ауыр оқиға болды. Келісімге келуге мәжбүр болды. Хазірет Қожа Йусуф-қожам Хазірет Хаққа, *сүбхана уа тағала*, шүкіршілік етіп, қызметшілерге "әзірше кәпір болса да мейман, мейманға ізет пен құрмет көрсету қажет" деп бұйырды. Пайғамбар акрам хадисінде айтқандай "мейманға құрмет қыл, осынша кәпір болса да". Бұл хадиспен амал қылып, кәпірлерге кілем төсеп, елшіханаға түсірді. Өзінің қосшыларына [қажетін] даяр қылып беріңдер деп бұйырды.

[Елшілердің арандатушылығы, бектердің сатқындығы, Қожа Йусуф-қожамның қарсы шаралары]

Бұл елшінің өзіне ең жақын бір сенімді кісісі бар еді, оған тапсырды. Хош-Кипек бекті шақырып, төренің хат-тамғасын көрсетті. Хош-Кипек бек "Атекемнің сәлемінен Құдай Алланың жарлығы болмаса, төренің жарлығынан қорықпаймын. Егер әлем Құдайы тағдыры болмаса төре менің бір тал шашымды кем қылмас. Егер Алла тағдыры болған болса [↑86[б]/87[а]↓] жүз мың төрелер жиналғанда ғұмырым мен дәулетімді бос қауыздай жоқ қылар. Көп амал қыла алмас, екі жаһан қожасы Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, әулеті мен ата-бабам және өзім ол заттың кесімін оқып тұнып келдік, әр кез көргенсіздік қылмағаным жарар еді және екі жаһан ішінде мұндай лағынет таңбасын маңдайыма алып кетпегеймін. Дінді дұшпанға сатпағаймын және әр нәрсе келсе Құдайдан көргеймін" деп, қабыл етпеді. Және айтты: "Хазірет Қожа Йусуф-қожам өте зерек, дана кісі, мұндай теріс, пайдасыз, мақұлсыз істер қабылданбас" деп, көп тыйым етті.

Бірақ Биш Кирам хакімі Мұхаррам бек, Файзабад хакімі Ний-аз бек және бірнеше екіжүзділер Хош-Кипек бектен жасырынып келіп, елші кәпірге айтты: "Біздер не болса да төре жарлығынан шықпаймыз, ілтипатын көп көрдік, кісілікке жеттік. Біздерге қожа қажет емес, бұл мемлекет жерлерін қожалар харап қылды. Жұртымыздың өркендеуін өздеріңізден көреміз. Сіздерден бөлінген күні қырғыздар аяғына тапталармыз. Енді белгілі бір жоспармен Хазі-

рет Қожа Жаһанды ұстаған жеңілірек болады, өйткені ол аңғал кісі. Бірақ Хазірет Қожа Йусуф-қожам кішкенесінен зерек, ешқашан мойынсұнбас (жол үстінде: бірақ әуелі Қожа Йусуфты ұстағанша іс бітпес). Бұл істің мәслихаты: оларды өз ордаларында ұстаған болмас, бірақ одан өзге арасын бұзу туралы кеңес етсек, сіздер Хазірет Қожа Йусуф-қожамды осы [↑87ᵃ/87ᵇ↓] сарайға шақырсаңыздар, қосынсыз (серіксіз) келер, бірнеше бахадүр кісілерді жасырып қойсақ, соғыс қаруын қолына берсек Хазірет Қожа Йусуф-қожам үйге кіргенде бірден өлтіріп, сол сәтте егер серігі болса оны бірге өлтірсе. Егер бір сәтте ұстап өлтірсек, әлемге белгілі болар, өлтіргеннен кейін барлық дос-дұшпанның көңілінен шығар және онан кейін барлық тәуелділігі нашарлар (сенімсіздер) Йаркендті бір күнде қолға келтірер" — деген кеңесін баян етті. Барлық кәпірлер бұл кеңесті естіп, толығымен келісіп, мейман шақыратын жабдыққа қам жасады.

Бұл жайды Хазірет Йусуф-қожам аңдады, Йусуф қожам Хазірет Хақтан, *сүбхана уа тағала*, пана, ұлы аруақтардан медет тілеп, мүбарак қолдарын дұғаға көтеріп, мінажатқа тіл ашты: "Ахада! Самада! Хаййа! Қаййума!" мен таңдаусыз осылардың әмір-пәрменінде тұрақты да қайтпас бола алмадым, ғұмырымды пайдасыз нәрселерге сарп еттім. Кәпірлерге тәуелді болып, Исламда әлсіздік көрсеттім. Кәрім де, рақым, Сенің ғафу карам дарияңның толқыны келсе, жүз мың, тау-тау күнәларды тамшы қылар. Алла бұл асының бүлігіне қарамағайсың, сүйгенің Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, құрметіне бұл қалың кәпірлер арасынан көрінбегейсің, бұл болмысы кемтар пендеден Исламға жеңіс [↑87ᵇ/88ᵃ↓] сыйға тарт және шариғат абыройын қолдан жібермегейсің" — деп жылап, зарлап, көздері ұйқыға кетті.

Оқиға көрді, бір нұрдан жаралған кісі келіп айтыпты: "Ей перзент, не себептен қам көңілсің? Бақыт ашу Ислам тарапында, қамықпа, дұшпандар жеңіліс табады, таңда меймандыққа барғайсың, дұшпандар көңілінде арыз-арман қалмасын, көп уайымдама, басыңды көтер" деді. Осы сәтте басын көтерді, еш кісіден белгі жоқ, үй іші жұпар толы. Бұл аянды жақсылыққа жорып, шүкіршілігіне дәрет алып, екі рәкағат намаз оқыды.

Әлқисса, таңда елші кәпір Хазірет Қожа Йусуф-қожамды меймандыққа шақырды. Хазірет Қожа Йусуф-қожам барлығы темір

жарақ киген, толық қаруланған үш жүз кісімен елшіханаға кірді. Кәпірлердің көздеріне бір мұсылман үшеу болып көрінді. Кәпірлер қорыққаннан күмәнданды, "шынымен бізді ұстағалы келіпті, бәлекетке итермелеген күніміз бұл күн екен. Мұхаррам мен Нийаз бізге дұшпандық қылып, қылт (теріс ақыл) берген екен" деп өз жандарынан күдер үзіп, ішінен күйзелді. Бұлар сол себептен жанділімен қызмет етіп, хоштықпен қонақжайлықтың бәрін атқарды. Хазірет Қожа Йусуф-қожам Аллаға шүкіршілік қылып, әртүрлі [↑88ᵃ/88ᵇ↓] қошеметпен ордаға түсті.

[Елшілердің Йаркендке аттануы, Қожа Йусуф-қожамның Хазірет Қожа Жаһан-қожамға ескертіп хат жазғаны]

Елші кәпірдің жүрегінен қасірет арылмады. Қашғарда тұруға шыдамы жетпеді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамнан рұқсат сұрады. Қожам сырттан қабылдап, жауап берді. Бұл кәпірлер, осындай жаман ниетпен Йаркендке қасірет қадамын басты.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам сенімді қызметшісінен басқа жолмен Хазірет Қожа Жаһан-қожамға нама жолдады. Мына мазмұнда:

"Бұл барған кәпір елші түгелдей жаман ниетпен келген екен. Қашғарда елші қастандықты айла жасауға тырысты, бірақ оның амалдарын Алла тағала біздің тарапымызға мәлім қылды. Осындай жолы болмағаннан кейін, аталмыш қиянатшыл пәле Йаркендке қадам қойды. Әлбетте, әрқашан зерек тұрыңыздар, өздеріңізді сақтаңыздар, бейқам болмаңыздар. Көп ықтият қылыңыздар: бұл кәпірлер шаһар ішінен, ордадан тысқары ұзаққа шықпасын. Әсіресе ол қиянатшыл арамза, айла толы Ғази-набкар жүз мың ұсыныс айтса да бармасын және оның сөзін әр кез қабыл тұтпасын, әр уақытта соғыс қаруын мұқият қылып тұрғайсыздар. Әсіресе дос бейнесіндегі дұшпандарды бақылау қажет.

Бәйіт (түрки):

Дос көздері дұшпанымнан тойымсыз егер іс түссе;
Бермес, алмас, жемес жаулар, көңілі көр жолдастар;
Және дос сипатты достар, қасымнан түспес көңілге реніш;
Қасыңнан емес, достардан сақтан көбірек.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам және де Хазірет Қожа Йахйа-қожам мен Қожа Сыддық-қожамның [↑88⁶/89ᵃ↓] аттарына хат жазды: "Ей, інілер, біліңдер әрі дана болыңдар, ұлылықтарыңа мастанбаңдар, кемге опа қылыңдар, бізге де опа болғай. Заманның әулиелі аңызынан қамсыз болмаңдар, әлем уақиғаларға толы.

Бәйіт (парсы):

Биік тауға сүйенгеннен құтылдым деп ойлама,
Жүз пәле жасырынып, жүз айдаһар тұр жолыңда.

Дұшпандар қиянатынан бейқам болмаңыздар, өйткені дұшпанның аса кекшіл көңілі қара ниетті қоздырар, сәл уақыт [істеріне] көзің жұмсаң өз ортаңда миыңды алғаннан кейін, өкініш пайда бермес. Істің ылажы — оқиға болмастан бұрын алдын алу керек, кейін пайда болмас. Хазірет Қожа көп дәруіштер өте аңқау, ділдері тым жұмсақ, осы себепті бағзы дос бейнесіндегі дұшпандардың қылғанын дұрысы мен расы сол деп ойлайды. Әр істі тәуекелге салады, тәуекел егер хақ болса өз орнына келеді. Әзірше әр іске Алла тағала бір себепті беріп тұр, осы себептен ол іс болуы керек. Әуелгі себепті орындады, онан соң қалған себепке тәуекел қылғай. Тәуекел қылмақпен бірге себепке мән бермеу пендеге онша лайық емес.

Хазірет Маулана мәснәуиінде айтыпты (парсы):

Пайғамбар айтты қатты дауыспен *хижрада*,
Тәуекел жақсы, бірақ түйенің тізесін байлаған дұрыс.

Сақтық, зор сақтық керек. Ғази бектің арамза айласынан бейқам болмаңыздар, егер оның сөзін Хазірет қожам қабыл тұтса, сіздер көп күмән қылғайсыздар, [↑89ᵃ/89⁶↓] әзір болып, бақылап тұрғайсыздар. Мемлекет ұстаған оңай емес, көп патша, шахзадалар өткен, жеңілтектікпен мемлекет жайынан хабардар болмады, дұшпандар торына түсті".

[Хазірет Қожа Жаһан-қожамның аңғалдығы, арамза Ғази бек]

Әлқисса, бұл насихат-наманы естіген Хазірет Қожа Жаһан-қожам бастаған барлық патшазадалар түгел ықтиятпен хабардар болып, әр уақытта әзір болып бақылап отырды.

Елші кәпірлер Йаркендке келді. Хазірет Қожа Жаһан-қожамға орда ішіне келіп сәлем қылды. Мұнда Қашғар ордасынан да бекемірек екенін көріп сескенді. Іштерінен бұл қожалар бірінен-бірі өткен зерек екен, толықтай дайын әрі бекем тұрады екен. Бізден біржола жүз бұрған екен деп ойлады. Бірақ қорқыныштарын білдіртпеді. Төресінің исламға қысым көрсетілмейді деген жағымды сөздерін жеткізді. Бәлеге соқтыратын әдеттерімен Ілеге шақырды. Төресінің жан-тәнімен мейірбандық көрсетпектік ниетін баян етті.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам да барлық залымдықпен жауап берді, Ілеге бармақты алдағы ниетіне қойды да, кәпірлерді елшіханаға түсірді. Бірнеше күн онда тұрды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам Ғази бекке барып кеңесті: арадағы көп жыл өмірімізді бұл іске сарп етіп, кәпірлердің тәуелділігінде өткізіп жүрміз, енді қазір демімиз таусылар сәт жетті. Ақиреттің ауқаты мен көлігі үшін біздер еш жақсы амал жасамадық, не деген өмірлік ұят, осы ұятшылықпен Құдай тағала қасына барамыз. [↑89[б]/90[а]↓] Хазірет Пайғамбар, *ғаләйһи-с-салам*, хадис айтыпты: әлдебір кісі болған екен, сол уақытта оны танымапты, ол кісі өз заманының Ислам патшасы болыпты. Ол кісінің қызметімен, жаһілдіктен, *әл-хамду ли-л-Лах*, Хазірет, *сұбхана уа тағала*, біздерді дін Исламның халқы қылып, хош ақыл-түсінікті сыйлапты. Бүлікшіні ретін тауып жақсылық жолына бастауымыз керек. Және бір хадис, Сәруардан, яғни: егер әлдекім бір жақсы істі бастап, Исламға кіргізсе, кейін оның сыйы сол кісіге болады. Әр кісіге осындай амал қылса ол ісіне қияметке дейінгі сауабы осы жолға бастаған кісіге болады. Оған ұқсап әркім де бір имандық пиғыл істі бастауға тиіс, әйтпесе оның күнәсі ол кісіге. Әр кісіні [иманнан] алыстатса, бұл нашар істің қиямет күніне дейін барлық күнәсі, обалы сол кісіге болады. Осы дүниедегі амалдардың абзалы — бірнеше істі орындап шықпақтық. Әсіресе, *газатқа* басқа еш амал теңдес емес, біздің алдымызда өткен барлық кісілер осы жолмен бұл іске барыпты. Өйткені *газат* жайында аят түсіпті: Егер сендерде мықты мың адам болса, Құдайдың дем беруімен екі мыңын күл-талқан етеді[254], [↑90[а]/90[б]↓] яғни егер мұсылмандардан мың кісі болса екі мың кісіні жеңер, бұл айат мазмұны бойынша, бір мұсылман екі кәпірден қашпағы дұрыс емес, яғни өзі бір кісі, иманы бір кісі деген. Кәпір егер уақытында үш болса жалғыз

[254] Құран Кәрім, 8: 66.

мұсылман қашқай, қашпағаны білместіктен. *Алла қаласа*, бұл жеті шаһар мұсылмандарынан бөлінушілік болмасын, не болса да кәпірлерге қарсы тұру қажет. Және де қалмақ елші қазір де, ешқашан да жар (жолдас) болмас, бізге әскер келтірер. Бейқамдықтан, иманымыздың нашарлығынан өз ықтиярымызбен кәпірлерге тәуелді болғанбыз, енді аластатқаймыз. Ей, бектер, бұл кәпірлерден жүз бұрғаймыз, Ислам ілімін басымызға көтеріп, ойланбай қылыш көтерейік деп, Исламның жеңетініне Ғази бекке, барлық Йаркендтің ұлыларына көп дәлел келтірді.

Бұл кісіге [Ғази бекке] Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, мәңгілік жазмышта бақытсыздықты жазған еді. Әр кез сөз бөлмеді, наразылық көрсетпеді, мақұл көрген болды. "Бірнеше күн күте тұрсақ кәпірлердің ниеті айқын көрінер" деп кеңес айтты. Хазірет Қожа Ғази падашының сөзін қабыл тұтып, мұрсат берді.

Арада бірнеше күн өтті. Ақырында бұл елші кәпір Ғази бекке және есік-аға Нийаз бекке төресінің тамғасын көрсетті. Бұлар жанділімен қабылдап, қиянат-кеңесін араға салды. Ақыры кеңестері [↑90⁶/91ᵃ↓] мынадай шешім тапты: "Ордада ұстай алмаспыз, өйткені жеті жүз сап бұзар батырлар толық қаруланып, барлық уақытта әзір де дайын тұр. Егер елші біздің қулығымызға келісім берсе, қожаны шақырсақ, ауруды көргелі келер, өйткені қожам сауапты іс үшін жанпида қылады. Қалмақтар дайын тұрса, осы айламен торға түсірейік. Бұдан басқа амал жоқ" деп келісті. Елші Ғази бектің үйіне келіп өтірік ауру бола қалды, бұрынғы *қарахан* орнында тұрған қалмақтарға жасырын орын дайындап, барлығына хабар берді. Олар қаруымен жасырынып, дайын тұрды.

Ғази бек өзі барып Хазірет қожамды шақырды, арыз етті: Тақсыр, иә, әлемнің патшасы, бұл күні барып менің *қалбаханамда сұрұн* түзсе, елші кәпірге кесел пайда болыпты, онда тағдырдың күдікті нышан-белгісі бар. "Төренің берген жарлығы бар" деп айтар еді, "тамғасы бар" деп көрсетер еді. Өліп бара жатырмын деп уайым қылады. Әркімнің де санаулы күні бар, ертеңгі күні не болар. Бүгінгі күнді қасында өткізсек болар еді деп, көп орынды сөздер айтып шақырды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бармаққа уағда берді. Бірақ Ғази бек шыққаннан кейін барлық патшазадалар, сардарлар ордаға жиылып, қожамның баруына көп кедергі қылып, барлығы бірауыздан айтты: О, Тақсыр, әлемнің патшасы, мұның арамзалығы бұрыннан [↑91ᵃ/91⁶↓] белгілі, мұның істері қулық-сұмдықтан

ада болмас. Елшінің пиғылы бұзық еді, қол жұмсаудан тартынбас. Ол жақтан, Хазірет Қожа Йусуф-қожам да Қашғардан неше рет насихат-нама жіберді. Хазірет бір себеппен барса, дұшпандар нақақтан қастандық қылса, біздер Хазірет Йусуф-қожамға не деп жауап бергеймiз деп, шексіз де шетсіз тосқауыл қойды.

Содан, арамза Ғази бек кәпір үшін анар шарабын аштырды, кілем-төсеніш арасына жатқызды. Бұл жерге Хазірет Мир Әлішердің мысырлық *ғазалдары* сәйкес келер, бәйіт (түрки):

Көңілімнен қауіп көріп жаптың бұйра шашыңды,
Құс аулаушы кептерге тор құрды.

Хазірет Қожа Жаһан-қожамның өзіне жақын Мұхаммед Абдалла Букаул атты мосқал, өзі аңқау қызметшісі бар еді. Оны шақыртып айтты: Сіз барып көріп келіңіз — деді. Бұл кісі барып көрсе [елші] қатты жөтеледі, бір кесе қан түкіреді, төсегінің басына ірің ағып, тыя алмайды, осындай ауыр жағдайын көрді. Ол кәпір айтты: Қожам келсе екен, бірнеше сөзім бар еді, айтар едім, кеселім қиын, ауырлықтан жағдайым жоқ, жылдам барыңыз, тез келсе, көрісіп қалсақ деп асықтырды. Ғази бек те айтты: "мен де ескертемін, уайымдаймын, Қожам мені жаманаттылықтан көтерсе" деп, көп тапсырды.

[Елшілердің арамдығы, Хазірет Қожа Жаһан-қожамның тұтқынға түскені]

Содан, Мұхаммед Абдалла [↑91[б]/92[а]↓] Букаул аңқау кісі еді, бұл арамза айланы шын көріп, асығыс Хазірет Қожа Жаһан-қожам құзырына келді. Бұл халде Қожа бұл жамағаттың тоқтатқанына жауап ретінде Хақ Алла білім дариясына көңілі бөлініп, айтыпты: *Алла қаласа*! Бар үмітім: жүз мың айла-амалдармен бізге зиян етер, бірақ Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, біздерге осынша дәреже сый қылды. Ақирет дүниесінде онымен абыройымыз көтерілер. Қасиетті Құран хабар беріпті: **Тегінде, сендерге ұнамайтын кей нәрсенің өздерің үшін пайдасы да бар**[255], яғни, көп нәрсе бар, сіздер одан сөзбен қауіп қыласыздар, кейін ол нәрсе шынымен сіздерге қайыр болады. Бұған ұқсас көп нәрсе бар, сіздер оны дос тұтасыз-

[255] Құран Кәрім, 2: 216.

дар, одан қайыр күтесіздер, бірақ ол нәрсе шынымен сіздерге қауіпті. Содан осынша ұятқа қалғандықтан, бірнеше жараңыз сарғаяр, осындай амалда Хазірет, рақымдылардың рақымы, жомарттардың жомарты, бұл қасіретті кетіріп, оның орнын ұлылықпен толтырар. Содан Хазірет Али Карам Алла уәж айтыпты: **Қиындық қыспағына түскенде "А лам нашрах"[256], "'Уср"[257], "Йусарин"[258] және "Тафрах"[259] [айаттарын] ойла**, яғни, саған бір қастандық жасаса сен ойлан, "А лам нашрах" сүресінде бір қиындық екі жеңілдік [↑92ᵃ/92ᵇ↓] арасында, әр уақытқа пікір қылайық, одан ырза боларсың. Әлбетте, бір қиындық екі жеңілдік арасында бірі бұл дүние, бірі ақиретте.

Бұл жайында шайырлар *бәйіт* шығарыпты (парсы):

Жақсы іс істеушінің өзіне құпия,
Жүсіп құдықтан құсқа қақпан құрады.

Яғни, дұшпандар бар күшімен қысым қылады, бірақ ісінің жақсы-жамандығы оларға құпия. Бұдан ол кісіге осынша дәреже, жеңіс боларын білмейді. Осыдан Хазірет Йусуфты, *ғаләйһи-с-салам*, бауырлары қастықпен терең құдыққа тастады, осы арқылы ол Мысырға патша боларын, өздері Йусуф, *ғаләйһи-с-салам*, алдына барарын білмеді.

Және ақыл айтыпты, бәйіт (түрки):

Жапа мен өкпе етер ол, жаза қылар,
Құтқармаққа жанынан ықтияр қылар,
Тіпті пендеге әрқандай машақат,
Ауырлық не жеңілдік етсе, бәрі тағдырдан.

Және шайырлар жырлайды (түрки):

Тағдырдан қандай өкпе келсе де, тіпті, қысым мен азап,
Нендей уақиға болса да, маған болар.

---

[256] Құран Кәрім, 94: 1 – "(Ей, Мұхаммед!) Сенің кеудеңді ашпадық па?" аятына ишара.

[257] Құран Кәрім, 94: 5 – "Әрине, әрқалай қиындыққа қоса жеңілдік бар" аятына ишара.

[258] Құран Кәрім, 94: 6 – "(Тағы айтайық): әрбір ауырлықтың бір жеңілдігі бар" аятына ишара.

[259] Құран Кәрім, 28: 76 – "Сен әспенсіме, асқақтағанды Құдай шынында жақтырмайды" аятына ишара.

Содан Хазірет Қожа Жаһан-қожам мүбарак көздеріне жас толып, *такаллумға* тіл ашыпты: "Ей, *бәйіт* оқушы, білімді және дана болыңдар, біздің ажалымыз қазір бұлардың қолында емес, тағдырдың жазғанында. Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, біздерге уақыт сый қылар, бұл кәпірлерден елімізді тазартайық. Қара жүзімізді ағартып, Ислам қылышын қолға алып, кәпірлерге тартынбай қылыш сермегейміз, дін Исламды таза еткейміз. Осы кезде шығыстан [↑92^{б}/93^{а}↓] бір тобыр шығып келер. Мақсаты тездетіп бұл шаһарлардың тамаша тағына жету, ол уақытта жеңіс соларда болар. Және бақытсыздық біздің тарапта болар, тіпті біздің жағымызда Рүстем Дастан немесе Сам Нариман майданға шықса да, олардың аттылары үстем болар, ал егер атақты Піл бізге марапат қылса да, олардың жартысы да маса шаққандай зақым көрмес, біздің ажалымыз солардан. Әуелгі топтың қолында емес, олардан рақым болғай. Бәлки адамдардың өлімі олардың мақтанышында емес, мына шайырларда" деп, бұрында шығарған (8 жолды) *мусаммандардан* бір-екі *бәйітті* оқыды.

Бәйіт (түрки):

Ақыры бір күн ажал торына түседі жанымыз
Сеніммен сәждеге бас қоюға дәрменіміз жетпей
Датымызды естірте алар ма екенбіз,
Біздерден хат апарар елші таппай,
Басымызға сая болып тұрғай иманымыз.
Жүз қызғалдақ жайлауы болар төгілген қанымыз,
Барша дос және имандылар көп екен арманымыз,
Қанішер көңілділер қанымызды ішкенше.

Хазірет Қожа Жаһан-қожамның әйелінен бір ұлы бар еді, оны Қыран қожа атар еді, бірақ асылы, есімі Қожа Хасан-қожам еді. Жасы алты-жетіден аспаған еді. Бір күні түрлі түсті керемет пайда болған екен. Бағзы бір таңғажайып істерден хабар береді. Хазірет Қожа Жаһан-қожам өзі тәрбиелеп, баланы оқытқан еді, бағзы уақытта аян [↑93^{а}/93^{б}↓] керемет көп, анық болған уақытта базар тағамынан алдырар еді, бірдей жағдайға келер еді.

Әлқисса, бұл перзент алдында отырғанда, құшағына алып, маңдайынан сүйіп, айтқан екен: бұл бақытсыздық, қайғы бізбен бірге кетсе екен, біздің баламыз, сіздерге пәле жабыспаса екен. Өйтке-

ні бұл тірліктің дәмінің ләззатын татпаған және рақатын көрмеген. Бұл ұлы бала ешкімге қасірет шектірмес. Бұл іске не біз, не сіздер, не өзгелер амал тапқаймыз. Бәлки бұл ақылдымның басына діріл мен зілзала түсер, өзі бейкүнә, кісі өлтірген залым емес, бұған ұлы қатер.

Бұл сөздің уытынан өздерін-өздері ұстай алмаған қызметшілердің ешқайсысында шыдам-күш қалмады. Сарай ішін қиямет ұрды, бірден барлығы көз жастарын төгіп, зар еңіреп, қайғырды. Бақытсыздық дауысы дөңгелек күмбезді толтырып шырмады. Біреулері өздерінен кетті, енді біреулері күнге самғаған қанаты сынған құстай сабырсыздықпен *самада* тұрған халде еді.

Мұхаммед Абдалла Букаул кіріп, елші кәпірдің ғаламат халін және Ғази бектің тапсырған сөзін баян етті. Қызған қазанға су құйылғандай болды. Еш кісіге бұл сөз хош келмеді. Шихаб аддин Букаул бұған қаһарланып: [↑93^{б}/94^{а}↓] "бір уақыты болғай, сендерден бұл берген өкпенің кегін алғаймын" деп іштей өзіне-өзі уәде етті.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл жиынның тосқауылдарын қабылдамай, "барлығыңыз да әзір болып, бақылап тұрғайсыздар" деп тапсырып, Қожа Йахйа-қожамды серік етіп, қызметшілерін ордада қалдырып, аз кісімен атқа мінді де "Кім Құдайдан қорықса" айатын оқып Ғази бектің *фасадханасына* аттанды. Ғази бұрынғыдан жүз есе артық шарапат пен қонақжайлық қылды, үйге алып кірді. Кәпірдің тынышсыздықпен төсекте жатқанын көрді, бірақ оның айлакерлігі, түрлі ғаламат жаулығы, қиянатшылдығы түрінен айқын көрініп тұрды, онысын көрсетпеуге тырысты. Құдайға тәуекел қылып, бірнеше сағат өтіп еді, бір нәубет жайға душар етті. Бірнеше кәпір кіріп, Хазірет Қожа Жаһан-қожамды, Хазірет Қожа Йахйа-қожамды "Төре жарлығы" деп ұстап шынжырлады. Мейманханасына кіргізіп қамады, тысқары дарбазасын бекітіп алып, қызметке келген қызметшілердің бәрі даяр тұрды. Ордаға хабар айтып бармауын, осы хабарсыздықты пайдаланып талан-тараж салуды көздеген еді.

Хазірет Қожа Сыддық-қожам бастаған бірнеше кісілер орда төбесіне шығып қарап тұрған еді. Ғази бек дарбазасы анық көрінетін еді, қараса [↑94^{а}/94^{б}↓] бір шектен шыққан оқиғаның болғаны анық болды. Дарбазасының [бекітілгенінен-ақ] ақиқатты білді,

лағынетті аяр іс мәлім болды. Іс насырға шапқанын біліп, бұлар да орданың дарбазасын бекітіп, соғыс қару-жарағын даярлап, әзір болып аңдап тұрды.

Сол сәтте мұсылман мен кәпір аралас екі жүз кісі ордаға қарай лап берді. Дарбаза бекітілген, ілгері барғанды жоғарыдан атты, жаулар артқа шегінді. Орайын тауып орданың бір тарапын бұзып, Хазірет Қожа Сыддық-қожам және Шихаб ад-дин Букаул бас болып отыз бес батыр шаһарды тастап, Хотан жаққа [қашып шығып] кетті. Қызметшілерден Мұхаммед Мирахур атты бір кісіні Хазірет Қожа Йусуф-қожамға хабар жеткізгейсің деп Қашғарға жіберді.

Риуаятшы осындай *риуаят* қылыпты. Хазірет Қожа Сыдық-қожамды ұстауға кәпір, мұсылмандардан бес-алты жүз кісі соңынан түсті. Зарафшан дариясы жағасында бұлар артынан қуып жетті. Барлығы көздерін көкке тігіп мінажат етті.

(Парсы):

Құдіретім, өзіңді ең жақыным деп санаймын,
Өзіңе теңдес басқаның жоғын білемін.
О Алла, бұл жағдайда қол ұшын бер,
О Алла, жан-айғайымды есті қазір.

Мінажат Хаққа қабыл болып, жәрдемі жетті. Баршасына батылдық пайда болып, жауды шегіндірді. Осы кезде бір кәпір жағымсыз сөз сөйлеп тұрды. Атқа отырып атақты Шихаб ад-дин Букаул садағын ыңғайлап: "Мейірімді, рақымды Алланың атымен бастаймын! [↑94⁶/95ᵃ↓] *Ғазат* ниетінде" — деп, оның аузын нысана қылып атты, кәпір басын бұрғанша аузына тиіп, аспаннан бір-ақ шықты. Бұларға Хақ айбаты анық болып, артқа шегіндірді. Хазірет Қожа Сыддық-қожам бағадүрлері Хазірет Хаққа, *сұбхана уа тағала*, шүкіршілік етіп, Қотанға беттеді.

Қотанға жақындағанда Ғази бек қызметшілерінің бірі де Қотанға келген еді, ұшырасқан жерде оны ұстады. Мына сөзді өсиет қылып бір атпен қоя берді: "Барып Ғази қанішерге айт, дада патшаның [Жаһан-қожам] бір тал шашын түсірмесін, егер бір тағдырмен зиян тисе, ант етемін Ғази бектің Қотандағы әйел, бала-шағасын, ұл-қызын, жетпіс аталас ағайынын Йаркенд дарбазасы алдына алып келіп қойша бауыздап, қанына түкірермін. Жұрт алмас Йаркенд қабырғаларынан осы қашқан жолым, сені тіршілікте қоймас-

пын, барлығыңды өлтірмесем, Қожа Сыддық мұсылман болмағаймын" деп өз саясатын көрсетті.

Хазірет Қожа Сыддық-қожам Қотан шаһарына жақын келгенде барлық мемлекет халқы қарсы алып, қошеметтеп шаһарға кіргізді. Хазірет Қожа Шамс ад-дин-қожаммен амандасып, оқиғаны баян етті. Ол кезде Ғази бектің бір ұлы Қотанда хакім еді, оны ұстап, кісендеді. Және бір ұлын, барлық туғандарын ұстап кісен салды [↑95ᵃ/95ᵇ↓]. Қотан Іледен келген қыпшақ-қырғыздарға толды. Омар мырза атты бір сардары бар еді. [Сыддық-қожа] бұларға Ғази бек ұлдарын тонауды бұйырды. "Барлық қырғыздар мен Хотан халықтарынан әскер түзгейсің, бір күн ішінде дайын болсын" деп әмір етті. Барлық әскер дайын болды. Хазірет Қожа Сыддық, *Алла оған рақымды болсын*, жеті мың кісімен Йаркендке қадам басты. Ғази бектің әулеті мен барлық қандастарын қол-аяғын байлап, қырғыздарға тапсырды, азаптап алып жүрді.

[Мұхаммед Мирахур. Жаһан-қожамды құтқару шаралары]

Сонымен естімек керек Мұхаммед Мирахурдан. Бейсенбі күні еді, [Жаһан]-қожамның ошағында Йусуф атты бір кісі бар еді, жолда ол ұшырасты. Бұлар екеуі [Мұхаммед Мирахур мен Йусуф] түнделетіп жүрді, жұма күні, түс уақытында артқы есіктен Қашғарға кірді. Қожа Йусуф-қожамға амандасып, оқиғаны баян етті. Хазірет Қожа Йусуф-қожам қапаланып, қолын санына соқты, тамырында батылдық пен қайрат кернеп, денесіне күйініш толды. Халифа Сабырға: "бұл екі кісіні дұшпандар таппайтындай етіп жасырыңыздар" деп әмір берді.

Өзі жақындарымен Қарақирға шығып, мемлекеттің барлық сардарларын сонда жинап, ортаға кеңес салды: "Іледен бір топ қырғыз келеді екен" деген сыбыс бар еді, қазір жақын келген екен. Тағдыр жазуымен келсе пақыр-тұрғындарға зұлымдық жасауы ықтимал. Йаркендтіктерге де бұл істе сенім жоқ [↑95⁶/96ᵃ↓] екен, әскер жиылсын, не болса да өзіміз даяр тұрғаймыз, шарасыздықтың белгісі болмасын" деп, әскер жиылар жерді белгіледі.

Екі күн ішінде әскер жиналды, екі күннен кейін Мұхаммед Мирахур мен Йусуфты алып шықты, бұлардың қолдарына хат

берді. Мазмұны: "Ей, Ғази Падашы, абайла, біліп қой, сен бұрынғы орныңды ұмыт, бейқам болсаң біліп қой, ұйқыда болсаң оян, Пәруардігер затының кегіне, егер Патшаның бір тал шашына зиян тигізсең, жетпіс туысыңды өлтіріп, Қабағат дарбазасының алдында *заби* қылып жіберермін, Йаркендтің тамам халқын тұтқындап, белгілі қамалдарын ойран қылып, шаңын аспанға шығарармын. Әйтпесе Қожа Йусуф Кашғари болмаймын" деп саясатының шетін шығарды.

Содан хатты бұл екеуінің қолдарына тапсырып: "Бұл хатты Ғазиге бергейсіңдер, қарсыласпай көп саясат қылғайсыңдар" деді. Бұл екеуі хатты алып, Йаркендке жүрді. Бір-екі жерде бақылаушы жол торуылшылар бар еді, қайыр болғанда [олардың] көзіне түспей шаһар дарбазасы алдына келді. Дарбаза бекітулі екен "Дарбазаны ашыңдар! Хазірет Қожа Йусуфтың жарлығы мен хатын алып келіп тұрмыз. Өзі әскерімен артымыздан келеді" деп айғай салды. Сол сәтте "Дарбаза ашқайсың" деген дауыс шықты. [↑96ᵃ/96ᵇ↓] Йаркенд халқында еш шара қалмай, пана таба алмай тұрған еді. [Бұларға] ешкім жаушылық жасамай, Оқ дарбазасын ашып, бұл екеуі шаһарға кіріп Ғази бектің *фасадханасына* келді. Елші кәпірдің қасына барлық қалмақтар жиылып, барлық бектері отырыпты. Хатты Ғази бектің қолына берді. Ғази бек қорқынышпен алып оқыды, денесінде діріл пайда болды. Бұл екеуі [Мұхаммед Мирахур мен Йусуф] қалмақ тілінде шетсіз-шексіз саясат шығарды: "Он мың әскермен Хазірет Йусуф-қожам аттанып келеді, оңтүстіктегі қырғыздарға кісі жіберді. Бар тараптан әскер келіп, қосылып жатыр" деп баян етті. Кәпірлерде де, мұсылмандарда да құт-береке қалмады.

Алдында ғана Хазірет Қожа Сыддық-қожамның Қотан жолында Ғази бек қызметшілерімен жіберген саясат-намалары да келіп еді. Бұл екі саясаттан ақыл-хошы жоғалып, бұл екеуіне толық көнбістік көрсетті. Артынан ақырындап Хош Кипек бектің хаты жетті, бұл хатта саясат көбірек еді: "Ей Ғази бек, сіздің опасыздығыңыздан Йаркендтегі барлық туысқандарыңызды жоқ қылдыңыз, бұл не сатқындық, енді екі күндік қана өткінші дүние үшін, Исламнан бет бұрып, кәпірлерге бауырлық қылып, Пайғамбар әулетіне осындай жапа қылып, түнектен келген келімсектерге жағымпаздanып [↑96ᵇ/97ᵃ↓] тұрсыз. Ақиретте Расул, *ғаләйһи-с-салам*, алдында қандай жағдайда болғайсыз. Хазірет Йусуф Қадыр хан, ғази имамдардың соғысы уақытында да, бұл уақытта да біздің Хотан

халқының басымыздан жаманат кетпес еді. Онда да сіздің бір-екі арамза, жаман ниет сұмдығыңыз тамам халыққа жаманат әкелген еді. Қазіргі сіздің бұл пиғылыңыздан, жасаған сұмдығыңыздан Қотан халқының басынан әркез, қияметке дейін жаманат кетпес. Мен сізге жанашыр әрі жерлес болғандықтан мұңды болдым, ондағы жерден де кеттім, бар әлемнің өкініші маған жүз берді. Бұл пиғылды мен мақұлдамаймын. Қазір бұл істің шешімін тауып, Хазірет Қожа Жаһан-қожамды салтанат тағына отырғызып, күнәңізге кешірім тілеңіз, өйткені обалы сіздің айналаңызға тиер. *Нама тамам уа-с-салам*".

Ғази падашы бұл сөздерді естіп ақылынан адасып, пұшайман болды. Бұл хаттарды орда халқы естіп, жүз есе асырып таратты. Орданы бұрынғыдан да бетер бекітіп, адамдар күш-жігерін жиып тұрды.

Содан Ғази арамза айлакерлік етіп өз адамдарын қалмақша киіндіріп Хазірет Қожа Жаһан-қожам отырған *құжыраға* келіп, әлімжеттік қылдырып, Ғазидің өзі оларды тоқтатқан болып: "Мен Қожам үшін жанымды пида қыламын, оларға зарар тигізгенше маған тигізіңдер" деген болып, қиналған болар еді. Ғази осылай айла-шарғы жасай [↑97ᵃ/97ᵇ↓] тұрар еді.

Осы кезде: "Хазірет Қожа Сыддық-қожам Ғази бектің барша әулет-жақындарын тұтқындап, қырғыздардан, Қотан халқынан неше мың әскермен келеді. Йаркенд дарбазасы алдында оларды өлтіреді екен" деп Қотаннан кісі келеді. Ғази бек бұл жайды естіп, есі шығып кетті. Елші қалмақтарды шаһар ішіндегі баққа түсірген еді. Кәпірлермен де ісі қалмады. Сол түнде ұлына семсер, мойнына садақ астырып, қалаға кіргізіп арыз етті: "егер де кәпірлер шабуыл жасап *шаһид* қыламыз десе, біз де қоймаспыз" деп.

Әлқисса, Ғази жар-ашналарынан Йаркендтің игі жақсыларын жинап, сұмдық уақиғаны баян етті, олар келісті: "Бұл жерлер, әсіресе, Йаркенд халқы Хазірет Қожа Ысқақтың, *Алла оған рақымды да риза болсын, Алла оның қабірін нұрландырғай*, тиісті жерлері, *мурид-мухлистері* еді. Бұл жерлер олардың туыс-туғандарының берекетінен гүлденген еді. Осындай сенуге қиын оқиға болды. Мұның салдарынан, ақыры біздің басымызға не жағдай түсер. Бұл жерлердің ахуалы не болар екен. Қазір бұл істің алдын алу қажет. Хазірет Қожа Жаһан-қожам адамзат арасындағы ең қасиетті де берекеттісі. Оның жомарттығына [↑97ᵇ/98ᵃ↓] сиынып, Калам Ал-

ла, шариғаттың арашасына шақырып, күнәмізді кешіруін тілесеңіз екен, түнгі мәслихат өткізсек" деді. Ғази бұл кеңеске келісіп қамын жасауға кірісті.

[Хазірет Қожа Йусуф-қожамның Қожа Жаһан-қожамды құтқаруы]

Әлқисса, Хазірет Қожа Йусуф-қожамның таңғалдырар ғажайып оқиғаларынан *дастан естімек керек*. Әңгімеші мынадай *риуаят* қылады: сол күні Хазірет Йусуф-қожам Йаркендке хат жолдайды. Хазірет Қожа Абдалла-қожамды мың батырымен бірге Барчуққа[260] жіберіп: "Іледен сары қалпақ руының қырғыздары келеді екен, сен солардың жолын кеспекке бара жатқаның бетке ұстар сылтауың болсын. Бірақ баруыңның негізгі мақсаты, егер күтпеген жерден Хазірет Қожа Жаһан-қожамды Ілеге алып жүрсе, барып торуылдап жүріп ажыратып алғайсың" деді.

Хазірет Йусуф-қожам бұл қырғыздармен Іле жерінде келісім жасасқаны себепті көңілдерінде еш қорқыныш жоқ. Тек келгенше алаңдап, тездетіп келгейсіздер деп жасырын кісі жіберткен еді, қырғыздар да асықты. Бұдан хабары жоқ халық олардан жүрексінеді. Әлқисса, [қырғыздар] жүрістерін тездетіп Хазірет Қожа Йусуф-қожамның қызметіне келді. Мемлекет тараптарынан да әскерлер жиылды. Қырғыздар қызметшілік міндетті өз мойындарына алып, қызметшілердің рухын азат, жанын жай етті. Барлық халық қайран қалды, осы [↑98ᵃ/98ᵇ↓] күні Хазірет Қожа Йусуф-қожам ғұламалар мен әмірлерді және мемлекет ұлыларын жинап, тариқа-кеңес жолымен деп жар салды: "Ей, жарандар, Қашғардың ұлылары, біліп қойыңдар, Хазірет, *сұбхана уа тағала*, адамдарды өзіне етер ғибадат үшін жаратыпты: **Жындарды, адамдарды тек өзіме ғибадат ету үшін жараттым**[261], яғни арамза жындарды өзіме халық қылмадым, адамды өзіме ғибадат ету үшін халық қылдым. Қашанғы біздер бұл әзіз-өмірімізді, бұл ұлы тафсирді пәле

---

[260] Барчуқ — Маралбасы қаласының бұрынғы аты. Қызылсу өзенінің жағасында Йаркендтен Ақсу мен Учқа баратын жолда (*Чурас*. Хроника. С. 295).

[261] Құран Кәрім, 51: 56.

кәпірлерге тәуелділік қызметіне жұмсаймыз, қай бетімізбен Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, дәргаһына жүз келтіреміз. [Қияметте қойылатын] қисапсыз сауалға [қалайша] осы жаманатпен жауап берерміз. Ол жерде қасірет пен өкініш пайда бермес. Енді ілгеріде істің ылажын жасау керек, біздерді әлем Құдайы ер етіп жаратыпты, өз өмірімізді Құдай дұшпандарының билігінде өткергеніміз бізге намыс емес пе, қалай мұсылман, қалай жар боламыз?".

Хазірет Қожа Хафиз Ширази, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, айтады: "Достарыңа кішіпейіл, жауларыңа ұстамды бол", яғни екі әлемде тыныштық көрейін десең Құдайдың достарына жақсылық жаса, яғни басшылық ет. Құдайдың дұшпандарына мейірімшілік ет, яғни билік етпе депті. [↑98[б]/99[а]↓] Пендесіне *жихад*[262] пен *ғазатты* парыз қылыпты. *Әл-хамду ли-л-Лах*, мұсылмандар қазіргі уақытта кәпірлермен қарсыласуға құдіреттері бар, кәпірлер ішінде бөлінушілік пен алауыздық көп. Екі тарап қырғыздар кәпірлер жағынан бет бұрып, мұсылмандарға қосылды. Қазір бір бөлігі Қотанда, бір бөлігі Қашғарда орнықты. Бұрынғы уақытта тағатпен [мойынсұнудан] өзге шара жоқ еді, ол кезден бұл уақытқа дейін амалсыз бағындық. Енді қарап отырғанымыз лайықсыз, өлкемізді кәпірлерден тазартып, Ислам ілімін қорықпай басымызға көтеріп, бақыт әкелер семсерді кәпірлердің басына ұрғаймыз. Ақирет ашуына қорықпай жиналғаймыз. Жылдан-жылға және неше ғасырлар бойы сіздермен бірге едік. Әрқашан *ғазат* пен Ислам ашу ниеті көңілімнен шықпас еді, неше рет арман қылар едім: "О, арман! Бір уақыт қол ұшын бергейсің! Бұл кәпірлерді биліктен алас қылып, тақ салтанатына Тимур ханды (шағатайлық) отырғызып, мемлекет істерін оған тапсырсақ. Өзіміз Кучаға барып, ата-бабаларымыздың рәсім-қағидаларынша дұғагөйлік тариқасымен өмірімізді *тағат, ғибадатта* өткізіп, неше жылдарғы кәпірлердің [кесірінен ұмытыла бастаған дәстүріміздің] қалпына келтіргейміз деп. *Әл-хамду ли-л-Лах*, ол уақыт тура қазір келгенге ұқсайды. Осы жағдайда мақсатым баршаға жеткей деген үмітім бар. [↑99[а]/99[б]↓] Сіздермен кеңесіп, егер мақұл көрсеңіздер келісім-міндетімізді жаңғыртайық, сол үшін қол алысып, ант етейік" деп, тәтті әрі жан күйдірер сөздер айтты. Бұл сөздерді ғибадатымен растады.

---

[262] *Hamada M.* Jihad, Hijra et "devoir du sel" dans l'histoire du Turkestan oriental // Turcica. 33 (2001). P. 35–60.

Жылағандардың айғай-шуы, шыңғырған-күңіренген дауысы қиянға жететіндей болып, аспан күмбезіне толып кетті. Бірде барлығының көздеріне жас байланып, салауат жаңбыры жауып, анық болды. Біраздан кейін өздеріне келіп, бәрі айтты: "Қазір денемізде бір жан, егер жүз мың жанымыз болса, бәрі де Ислам жолында пида болғай. Бақытқа жету белгісі көрінді, өлсек арманымыз жоқ, ақиретте *шаһидтер* мен *ғазилер* саптарында болармыз деген үмітіміз бар" дейді. Барлығы жан-ділімен қабыл қылып, келісім шарттарын жаңғыртып, мүбарактік етті. Бұл жиынның үйлестірушісі, мәжілістің сәні, от тілді, орақ ауызды, қауымның ең сүйкімдісі, Ахунд Ағлам, шын аты Молла Махмұд, дұға қылды.

Ол уақытта үш жүз саудагер ширас-қалмақ тайпасынан сауда жасауға келіп Сұкатаг[263] жанындағы жерде шатыр тігіп жайғасқан еді. [Мұсылмандар] әскеріне барып "[саудагер] кәпірлерді Иманға шақырғайсыздар, егер қабыл етсе құп, әйтпесе өлтіргейсіздер" деп әмір қылып, рұқсат берді. Шаһарға жар салсын деп кісі жіберді: "Дәуір, дәуір — Ислам дәуірі" деп дағырашылар, [↑99⁶/100ª↓] кернейшілер шаттандыра бастады, күмбірлеген дыбысы аспан астын кернеді. Дұшпандардың жүрегі пәре-пәре болды. Әр жерде екі кісі бір-бірлерін кездестірсе дін Исламды мүбарак етіп, құшақтасып, қол алысты. Ол күні әр азат пенде қаншама қуанышқа кенеліп, екі әлемнің мұратына жеткендей болды.

Әлқисса, ол уақытта Ислам әскері кәпірлердің еліне келгенінен хабар алған кәпірлер жедел соғысқа дайындалады. Мұсылмандар кәпірлерге сылтаусыз ұрыс сала алмай тұрған еді. Бірінші кәпірлер шабуыл жасады, бір сәтте мұсылмандар кәпірлердің жандарын шығарды. Бірнешеуі Үстіңгі Артуж тарапынан пана тапты, артынан қумады. Шаһар ішіндегі *қарахан* болып тұрған қалмақтар қауіпсіз еді. Барлығы мұсылмандарға пайдалы іс жасамақ болды. Қиянатшыл, ажайыбұзық елші кәпірге Хазірет Қожа Йусуф-қожам "дайын бол" деп астарлап айтқан еді. Сол себептен бұл кәпірлерді "көргенін айтсын" деп елден аман шығарды. Барлығының көңілдерін үрей билеп алды. Қырғыздар да "біздерге жаза етіп, қалмақтарға ұстап берер ме екен" деп қатты күдіктенген еді. Бұл істерден жандары тыншып, Йаркендке әскер болып бармаққа қам жасады.

---

[263] Хартманн Сукатағ (Sūkātāgh), яғни Сугат тау (Sūgāt-Tāgh) деп анықтайды. *Hartmann M.* Ein Heiligenstaat im Islam. S. 248.

[Ғази бектің кешірім тілеп Жаһан-қожамды тақ салтанатына қайтаруы, елшілердің Йаркендтен қуылуы]

[↑100ᵃ/100ᵇ↓] *Сонымен, хикаят-дастан естімек керек.* Әңгімешілер Йаркендтен мынадай нақыл-естелік *риуаят* қылыпты: Ғази падашы өзінің қылған қиянаттарынан қатты қысылып, екі тараптың саясаттарынан да қорқыныш пайда болып, еш жолын таба алмай, [ақыры Жаһан-қожамнан] Калам Алланы [қолына] алып, делдалдыққа шақырып, өз күнәсіне [кешірім] тіледі. Хазірет Қожа Жаһан-қожамның ұлылығы мен қанағатшылдығы арқасында [оның] күнәсін кешірді. Ғази бек айтты: "Тақсыр, әлемнің Патшасы, Хазірет, сізден көңілім жай тапты, бірақ патшазадалардан қорқамын, бірде маған қастандық жасар ма екен" деп. Хазірет Қожа Жаһан-қожам айтты: "Сізге Калам Алланың шарапаты қорғаныш болды, кісіге қиянат жасауға ешқашан разы болмаспын" деп уағда берді. Ғази арамза кәрі қатындар сияқты жылады. Бірақ Алла тағала Құранында жад қылыпты, Алла тағаланың сөзінен "арамзаларға қайыр", Алла тағаланың хикметтері арамзалардың ақылына кешігіп келер. Әлқисса, көп ант етті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам да Калам Шәріпті қолына алып: "Мен сіздің хақыңызда қиянат қылмаймын, бұл шартыма шәріп Калам Алла куә болғай" деді.

Әлқисса, ол күні *сұрұнханасына* ұлы тақ құрып, Хазірет Қожа Жаһан-қожамды инабат етіп шақырып тақ салтанатына отырғызды. Барлық ғұлама, әмірлердің барлығы, [↑100ᵇ/101ᵃ↓] кішісі мен ұлысы Йаркендке келіп тәуелділікке ант берді. Ол күні қуаныштан тіпті азан-қазан болды, әр кісі келді, Исламды мүбарак *нисбат* етіп қол береді, жылайды, ешкім жылаудан ада емес, соңында ырзалықтан жылауға кіріседі. Аспан мен жер де қуаныштан жылағандай болды.

Жаршыларға бұйрық етілді: Көше-көшеге, жер-жерге жеткізіңдер, "Ислам дәуірі, Хазірет Қожа Жаһан-қожам дәуірі" деп жария қылыңдар. Дауылпазшылар зауық шоғы мен көңіл дариясын тасытып осындай шаттыққа кенелді. Исламның ғұламалары жеңіске айат, хадистерден баян қылды. Ақындар (шайырлар) мүбарактік үшін *қасида*, жыр оқыды. Әрқандай *фирқа* өз топтарында мүбарак амал қылысып шадыман болды.

Барша әмірлер: "Әмір етсеңіз, елші кәпір бастаған қалмақтарды өлтірсек" деп арыз етті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам айтты: "Кәпірлерді соғыстан басқа жағдайда өлтірген дұрыс емес, кәпірлерді өз бетімен қоя беріңіз, артынан әскер жүрсін, егер иман келтірсе аман қалар, ал енді соғыста өлгені өлер, қашқаны саламат-амандыққа жетер, шариғат үкімі сол. Жүректі де жігерлі перзент Мұхаммед Бабақ Іледе кәпірлер ішінде, біз бұл кәпірлерге бұдан көп азап көрсетсек, оған зиян болар" деп шүкір [↑101ᵃ/101ᵇ↓] қылды.

Әлқисса, кәпірлерді бір-бірден ат беріп дарбазадан шығарды, артынан әскер жіберді, соғыста өлгені өлді, қалғаны есен-сау құтылды. Бес жүз қалмақ бұларға көмек бермек үшін бейхабар келе жатқан еді, қосылып жолсерік болып елдеріне кетті. Содан мұсылмандар кәпірлермен соғысуды тоқтатып, Хазірет Қожа Жаһан-қожамды құрметтеп ордаға алып келіп, тақ салтанатына отырғызды. Ол күні мейрам еді. Үш мейрам бірге болды, бірі — наурыз, бірі — Ислам ашу, бірі — Хазірет қожамның тұтқыннан құтылғаны.

Сонымен, Ғази бек бұл істерден құтылған соң: "Хазірет Қожа Йусуф-қожам Қашғарда барша мұсылмандарды шақырып Йаркендке әскер аттандырмаққа ұйғарыпты-мыс деген хабар бар. Шахзадалардың біреуіне әмір берсеңіз, барып әскерді тоқтатса, Хазірет Қожа Сыддық-қожам Хотанға барып, біздің әйел-баламызды тұтқындап, Омар мырза бастаған қырғыздардан әскер жинап келеді деп хабар етіп еді. Орда ұлықтарының тағы біріне әмір болса бұл хош хабарды жеткізіп, әскерді тоқтатып, біздің әйел-баламыздың орындарына орналастырып, Хазірет Қожа Сыддық-қожаммен қайтып келсе" деп арыз етті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл арызын қабыл етті.

[↑101ᵇ/102ᵃ↓] Күйеу баласы Омар-қожамға Қашғарға, Мұхаммед Абдалла Букаулға Қотанға хат-тамғамен баруға бұйырды.

Әлқисса, Хазірет Қожа Омар-қожам келді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам Қарақирде Йаркендке баруға ниеттеніп, әскер дайындап тұрған еді. Хазірет Қожа Омар-қожам келіп қуанышты жеткізіп, Исламды мүбарак етті. Қашғардағы Хазірет Қожа Йусуф-қожам бастаған барлық ғұлама, әмірлер Хазірет Қожа Омар-қожамнан оқиғаны естіп Йаркенд Исламын мүбарак етті. Барлығы "Хамд санаға" айтты. Хазірет Қожа Йусуф-қожам Ислам жеңісіне дәрет

алып, екі рәкағат намаз оқыды. Хазірет Қожа Омар-қожамды неше күн мейман етіп, қайтуға рұқсат берді.

[Қожа Сыддық-қожамның жаушыларға сенбеген оқиғасы]

Сонымен Мұхаммед Абдалла Букаулдан хикаят естімек керек. Мұхаммед Абдалла Букаул жеделдетіп Қотанға беттеді. Хазірет Қожа Сыддық-қожам Қотаннан әскер алып келе жатқан еді. Оған кездесіп Йаркенд ішінде болған оқиғаларды баяндап, қуанышты жеткізді. Ғази бектің әйел-баласына қиянат етпес үшін тамғалы хат көрсетті. Бірақ ол Мұхаммед Абдалла Букаул сөзіне де, хатқа да сенбеді, сөйтіп кездесу әуелден даумен басталды: "Хазірет Қожа Жаһан-қожамды Ғазимен бірлесіп, осы уақиғаларға душар қылған едің, енді мына іске қадам қойыпсың. Ғазидің әйел-баласын [↑102ᵃ/102ᵇ↓] хат жазып, біздің қолымыздан азат етіп, көңіліңді қорқыныштан босатып, жападан құтқармақ екенсің" деді. Әсіресе Шихаб ад-дин Букаулдың Мұхаммед Абдалла Букаулға көп ызасы бар еді, өшін алмаққа ниеттенді. Бірақ Хазірет Қожа Сыддық-қожам тоқтатып: "Ол ұлы әкемнің қызметкері, оның айналасындағыларды қор етпек әдеттен тыс. Өзіне ат беріп, қызметшілерінсіз, жалғыз өзін жіберіңдер — жазасы осы. Артынан әскер барсын" деп әмір етті. Мұхаммед Абдалла Букаул бұл келгеніне жүз мың өкініш қылып, түрлі реніш-машақатпен жолға шықты.

Екі күн өткеннен кейін, қызыл тілді, жұлдыздардың шамы, құдіреттілер аспанының күні, Йаркенд ғұламасы, ең сүйікті ізбасар, яғни Ахунд Омар Бақи-ахунд кезікті [Қожа Сыддық-қожамдарға]. Оқиғаны баян етіп, хош хабар жеткізіп, Ғази бектің әйел-баласын [босату] үшін мөрлі хат көрсетті. Бірақ [олар] Ахундтың өзін де, хатын да қабыл етпеді. "Ғази көп балалы кісі еді, Ахундқа пана сұрап келсе, амалсыз сөзді қабыл қылып арашаға келсе керек. Мөрге де сенім жоқ. Хазірет Қожа Жаһан дұшпан елінде тұтқын, мөрі де дұшпан қолында, бізді алдап [Ғазидің туыстарын] құтқармақшы, [↑102ᵇ/103ᵃ↓] иә болмаса, шаһарға алып кірмекші" деп, күмәннан шықпады.

Содан Йаркендке жақын келді, барлық ұлылары қуана қарсы алды, бірақ бұлардың көңілдері әлі де тыныштық таппады.

Ақырында Омар мырза өз жақындарынан біреуді шаһар ішіне жіберіп, Хазірет Қожа Жаһан-қожамның тақ салтанатында екенін көріп, хабар бергеннен кейін ғана көңілдері тыныштық тауып, шаһар ішіне кірді. Хазірет Қожа Шамс ад-дин-қожам, Хазірет Қожа Сыддық-қожам бастаған барлық Қотан әскері сардарлары, әскербасылар, Омар мырза бастаған барлық қырғыздар Хазірет Қожа Жаһан-қожамды, исламды қошемет етті. Аяқтарына жығылып жылап-сықтап, ұзақ көрісті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам оларға көп ықылас көрсетіп, барлық ілтипатпен, бастан-аяқ патшалық сыйлық жасап, шапан кигізді. Және де Хазірет Қожа Сыддық-қожам мадағына, атақтылығына сәйкес бір *қасида* жазуға нұсқау берген еді. Оны алып назардан өткерді және бұл *қасиданы* оқығанда өте риза болып қуанып, көп ықылас қылып, мүбарак маңдайынан сүйіп, дұға-қайыр етіп, оған сыйлады. Қалғандарға жәдігер қалсын деп "Хазірет Қожа Сыддық-қожам" *қасидасы* осы кітапта зікір қылынды.

Қасида (түрки):

Ей, теңдессіз сипатың бір *бахр*[264] ішіне сыймас,
Жаратылысың ерекше, затың мисалы мәңгілік,
Захир мен *батинбісің*, иә әуелгі де ақырғымысың,
Біздің ғафілділігіміздең сенің пәк болмысың жария емес [↑103ᵃ/103ᵇ↓].
Иә, Расул Алла, сенің арқаңда болды барша жаратылыс,
Болсын сен үшін шейіт: Ей бақытты, Құдіретті,
Жүзің, бүйра шашың мен сипатыңды есте сақтағаннан Құдірет иесі,
Түсірдің "ал-Лайл" сүресін түн мен күндіз.
"Аййуха-л-музаммил" арқылы болды, заты пәкті шақырды,
ол "рахматан ли-л-ʿаламинді" жад қылғай,
Жаратушы, таңда отырсаң шапағат тағында өзің,
Ей Шафиғ, қылма мені күнәкар, құлыңды қысылған.
Әуелі Әбу Бәкір Құдай заңынан куәландырды, ол да таңғалған еді,
Хазіретке жалғыз Йариғар[265] еді *хижрада*,
Адал бабында жүрер Фаруқ[266].
Бірегей Жаһанның уәлиі болмады,

---

[264] Поэтикалық шумақтың өлшемі.

[265] Халифа Әбу Бәкірдің эпитеті, "үңгірлес жолдас" дегенді білдіреді.

[266] Халифа Омардың шын менен өтірікті айыру қабілеті үшін берілген эпитеті.

Ол Мұхаммед шариғатында болмаған жария,
Алла діні сапында қажетті Зу-н-Нурайн[267] жүрер.
Уәли ілім көзі, өмірдің жомарты, ұлағатты *сахаба* еді.
Хазіреті хошы зор Шах Хайдар[268] құзыретінде әуелі
Әлиден басқа ер жоқ, Зұлпықардан өткір қылыш жоқ.
У ішіп шейіт болды, Хазірет Шах Хасан күнәсіз өлді,
Йезид оңбағаннан Хазірет Шах Хұсайн шейіт болды,
Шаһид-и Кербала, Пайғамбар әулетінің Уәлиі өлді,
Харижилар арасында мұндай тікен өскен жер болмас еді.
Бұл екі шаһзадаға мұнша қасірет, мұндай көп хикметті көрсетті.
Пәруардігер бірі ол таңда үмбеттерге болғай қамқоршы,
Бірі болар бұл әлемде *шахиди* атты,
Ғайып әлеміне кетті, ақиқатын Алла білер!
Ол өзге хикметтер білгер Мункир оңбаған
Машақат шекпес үшін қуанышты бақытты өмір қалауым емес,
Қам мен рақатты егіз қылды Жаратушы.
Арши[269] шахтардың шахиншахы сен қам етпесең,
Болмас еді Дін Ислам жария, ей, Тақсыр!
[↑103[б]/104[а]↓] Сары уайымға түскен көңіл шат болды қайырыңнан,
Гүл жарып күз кезінде қайдан келді ерте көктем белгісіз.
Ей, Футухи![270] білгіл, өз халіңе шүкір ет енді,
Қанша уақыт көзіңді мұң басты, ей, тұрғындардың жары.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам сөйледі: "Ей, жүрегіме жақын перзент, әуелі ұлы ата, Хазірет екі дүниенің шахзадасы, жұмақ тұрғындары жолдасының мақсаты мен хикметтерін баян қылыпсыз. Содан, өздеріңізге келген уақиға-хадистің мағынасын көрсеттіңіз, оны қатаң ғибраттармен берген екенсіз. Оның хикметтерін кімдер баян етер еді" деп, көздерінен салауат бұлтының пәре-пәре жастары дүрге айналып, тамшылап аға бастады. Мәжіліс ішіндегілерге тыныштық орнады. Құлаққа "Алла хүкімі" деген дауыс естілді, сәлден кейін Хазірет Қожа Жаһан-қожам және сөз бастады. Көңіл

---

[267] Пайғамбардың екі қызының бірінен соң біріне үйленген Халифа Османның эпитеті.

[268] Халифа Әли эпитеті.

[269] Жаһан-қожамның тахаллусы.

[270] Жеңімпаз — Қожа Сыддық-қожамның тахаллусы.

көтеретін баян айтып, ұлы мәжіліс [сарайының] сөз басы, яғни Әмір Әлішер, лақабы Науаи, диуанынан осы жамағаттың көңіліне қуат бермек үшін жүректі жаулаған мына бәйітті сыйлады[271].

Хазірет Қожа Жаһан-қожам әскербасыларына мәжіліс-*машраб* құрды. Құдайдың ілтипатымен сый-сыяпат беріп, бірнеше күннен кейін Хазірет Қожа Шамс ад-дин-қожам бастаған барлық Қотан әскеріне [еліне қайтуға] рұқсат берді. Омар мырзаны бүкіл мемлекет уәзірі етіп, ұлы дәрежелі орын беріп, Йаркенд уәлаятындағы орынбасары [↑104ᵃ/104ᵇ↓] етті. Мемлекеттің барлық қызметін шариғат үкіміне сәйкес жүргізіп, тұрғындар мен бұқара халыққа әділетті болып, Хазірет Хаққа, *сүбхана уа тағала*, шүкіршілік келтіріп, барлық ғұламалармен бірге сұхбат құрып, ғибадатпен шұғылданды.

[Хазірет Қожа Йусуф-қожамның қалмақтарға қарсы *ғазатқа* шақыруы]

Сонымен, Хазірет Қожа Йусуф-қожамнан көркем дастан естімек керек. Хазірет Қожа Йусуф-қожам басынан кешірген оқиғаларынан көңілі орнына түскеннен кейін, қырғыздар тарапына нама жіберіп, ислам әскеріне жәрдем беруге шақырды. Дәруіш Букаулды Әндіжанға [жіберуге] бұйырып нама тапсырды, мазмұны мынадай: "Ей, Әндіжан уәлаятының хакімдері! Ей, қырғыз сарбаздары! Біліңдер бұл Моғолстан шаһарларына жылдардан-жылдар, сансыз ғасырлар болған екен, кәпір малғұндар күшейіп басып алған, кәпірлердің зұлымдығы, астамшылығы шектен шыққан еді. *Әл-хамду ли-л-Лах, Алла жарылқап*, Шексіздің [Алланың] жар болуымен Ислам жеңіс есігін ашты. Кәпірлерден жүз бұрып, қылыштастық. Хазірет Хақтан, *сүбхана*, үмітіміз бар, егер бақыт-сәттілік бізге жар болса, кәпірлердің түпкі мекені Ілеге әскер тартып, мұсылмандардың неше жылдық кегін аламыз. Отансүйгіштік көрсетіңіздер. Ислам қатарына жәрдем бергейсіздер. *Нама тамам уа-с-салам*".

Құсшы ұрұғы қырғыздардың сардары Қуат мырзаны [↑104ᵇ/105ᵃ↓] Камал Шужа' ад-дин Баһадүр би атайтын еді. Оған нама тапсырды. Мына мазмұнда: "Ей, Қуат мырза, сіздің ата-бабаларыңыз біздің ата-бабаларымызға *мүрид-мұхлис* болып келген екен.

---

[271] Аталмыш бәйіт жазылмай қалған.

Атаңыз Ғалча-би[272], Алланың ақ жолының бастаушысы, мәжілісінің күні, жомарттықтың жұлдызы, ұлы Хазірет Қожа Хасанның, *Алла оған рақымды да риза болсын*, Ислам әскерінің бас қолбасшысы болып, *ғазат* қылышымен бұл кәпір малғұндардың жолбасшысын неше мәрте тұтқындап, мұрындарынан жанын шығарған. Жарандар *ғазат* үшін жаралды емес пе. Егер ықтияр етсеңіздер руыңызбен бірге келіп, дүние мен ақиретте *ғазат* абыройымен мәртебеңіз өсіп, *ғазылар* сапында бас көтергейсіздер. *Ғазаттың* сауабына шек жоқ. *Нама тамам уа-с-салам*".

Және де Алла Мұстафасы[273] әулетінің саййиді, Мұртаза[274] құрма ағашының миуа-шырыны, әлидтердің жарқыны Хазірет Қожа Хасан, *Алла оған рақымды болсын*, жарандарынан Ахунд Молла Масжиди, Ахунд Молла Наурузи бастаған *мүрид-мухлистерден* бір топ ұлылар бар еді. Оларға да нама жіберді, үшбу мазмұнда: "Ей, ұлыларымның жарандары! Сіздер неше жылдардан бері отандарыңнан, үйлеріңнен, жарандарыңнан жырақта, үйсіз-күйсіз болып, үйленбей, сапар кезіп жүрсіздер. Бұл жағдайда осынау кәпірлердің зұлым-қысымшылықтарына кіріптарсыздар. *Әл-хамду ли-л-Лах!* Бұл кәпірлердің алдына келтірдік, қолымызға ислам қылышын алып, кәпірлердің басына ұрдық. [↑105ᵃ/105ᵇ↓] Сіздердің рубасы, *мүршид-мүқтадаңызбен* біз бір жан, бір тәнбіз, арада еш дау жоқ, бір дария суынан, бір нан ризығынанбыз. Енді шәріп қадам етіп, исламға жәрдем бергендеріңіз керек. Тұрғындардан жәрдеміңізді дайын қылғайсыздар. *Нама тамам уа-с-салам*". Әлқисса, бұл намалармен Дәруіш Букаулды Әндіжан жолына аттандырды.

[Қожа Йусуфтың әйелдері]

Сонымен, жан күйдірер хикаят естімек керек. Хазірет Қожа Йусуфтың[275], *Алла оған рақымды болсын*, қадірменді әйелдері бар еді. Біреуі Жәмила-ағаша атты еді. Өте сахибжамал, әдемі, жақсы

---

[272] М. А. Салахетдинова "Галиджа-бий" деп жазса (*Салахетдинова М. А.* Сочинение... С. 111), М. Хартманн "Ғалжа-би" (Ghalğa) деп жазған (*Hartmann M.* Ein Heiligenstaat im Islam. S. 251).

[273] Ең таңдаулы — Мұхаммед пайғамбардың эпитеті.

[274] Таңдаулы — Хазірет Әлидің эпитеті.

[275] "Жаһан" деп жазылып, кейін сызылып тасталған.

мінезді, тәтті қылықты, сүмбіл шашты, сүйкімді де ұялшақ, тез әрі кербез жүрісті, тұла бойы тауыстай қадам басқан, оймақ ауыз, алқымы аппақ, келісті, жіңішке қиғаш қасты, көздері еліктірер, тіпті оның болмысын сипаттауға тұрарлық сөздер табу мүмкін емес еді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам Іледе болғанда қасында еді. Қожам тездетіп Қашғарға кеткенде, ол Ақсуда тоқтаған еді. Қашғарға дейін шығарып салуға бұл аймақ жәрдем бермеген еді. Абд әл-Уаһһаб Мәңгіліктің [Алла] бақытсызы мұны ғанибет санап бұларға қастандық қылды. Бұлар да бір сарайға бекініп бірнеше күн соғысты. Ақырында бір кісі оңтайын тапты. Ол Ақсудың есік-ағасы және қазынашысы еді. Мырза Қасым [↑105[б]/106[а]↓] әулетінен еді. Ағашаны саламат сақтау үшін Қашғар жаққа бірге жолға аттанды. Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, Абд әл-Уаһһаб әскеріне білдіртпеді, абырой болғанда Қашғарға жетеді, Қашғардың барлық ұлылары қарсы алып, құрметпен ордаға түсіреді. Хазірет Қожа Йусуф-қожам бұлардың қызметіне *афарин* оқып, қуанышты болып, неше күн мәжіліс құрып, бақытты болды. Бірге келген барлық бектерге патшалық киімдер сыйлап, көп ілтипат етті. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның бұл қуанышты өмірі ұзаққа созылды. Содан соң бұл мазмұнда сипаттайды. Диуана-и Футухидің бұл бәйіттері ойыма сәйкес келді.

Футухидің "Диуаны" (түрки):

Футухи күйдірген мәй ішерге көңілді жиынға келіпті.
Мені тона, барымды — қаламымды ал,
Құй ыдысқа, күндіз-түні толы болсын,
Мастықтан [өзімнен] кетіп, Науаи әуезін естиін.

Футухи *газалы* аяғына жеткенде тоғыз жаһан тыныштығы орнады.

[Хазірет Қожа Йусуф-қожамның ауырғаны]

Біраз уақыттан кейін Хазірет Қожа Йусуф-қожамның мүбарак денесінде ісік белгісі байқалып, шешек ауруының нышаны белгілі болды. Бұл жағдайдың ылажына елге қайтты. Хакімдер мен тәуіптердің ақылына құлақ салды. Сөйтіп, Хазірет Қожа Йусуф-қожам кеселінің жазылмайтынын парасат нұрымен білді. Тасаттыққа үміт-

теніп, барлық ғұламаларды жиып шектен тыс мал мен байлық уәде етті [↑106ᵃ/106ᵇ↓]. [Сонымен] бірге Расулға, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, Алла, Мұхаммед айналасындағы *сахабаларға*, Қожаған әулиелеріне, Хазірет Ишанға жалбарынып хатым оқыды.

Хатым оқып бітіргеннен кейін, халқына өкініш пен арманын айтты: "Ей, ғұлама ізбасарлар! Ғанибет құлықтарыңмен аңдағайсыздар, өмірімнің ақыры жетті. Өмірден үмітім үзілді" — деп, қиналыспен, жан күйдірер сөздермен сөзін тамамдады. Ғұламалар дұға қайыр қылып, шипа мен саулық тілеп, жеңілдік, тыныштығы үшін айат-хадис баян етісіп, жылап-сықтап құшақтасты. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның кеселі күн санап ұлғая берді. Тіпті айығу белгісі болмады.

Хазірет Қожам ойланып айтты: "Ата-бабамның аяғына өз денемді өзім алып барғаным жақсырақ. Уақиға болғаннан кейін жаздың ыстығында мүрдені жеткізу қиын болады. Мемлекеттің барша халқына хабар берілсін, жиналсын, ұлы ас қыламыз, барлығын ырза етеміз" деп, қызметшілерге тапсырды. Барлық әмірлер, ғұламалар бұқара халыққа көп ас таратты.

Бұлар тамақтанғаннан кейін Хазірет Қожа Йусуф-қожам бұл жамағат алдында сөз алды: "Ей, жарандар! Бұл күн қош айтысу күні, қоштасу күні, жылдардан-жылға сіздермен бірге әрқашан сұхбаттас едім. Тағам хұқылық, сөз хұқылық хақым бар. Ұзақ уақыт берген уәдемде, дат-сұрағымда [ғұмыр] сүрдім. Енді сіздерден сұрайтыным, егер қайсыңызды [↑106ᵇ/107ᵃ↓] өкпелеткен болсам, менен бір себептен, ойлап не ойланбай зұлым-қатаңдық тиген болса, Құдай үшін кешіргейсіздер! Маған разы болғайсыздар! Енді маған Алла тағдырының түні жетті, көңілім фәни дүниенің рақаты мен ләззатынан, берекесіз тілектерден суыды. Бейіл-ықтиярым ақирет әлеміне бұрылыпты. Қазаға ризалық бергенім керек, енді менің орнымда перзенттерімді көргейсіздер. Сіздерді, перзенттерімді Құдай мен Пайғамбарға, ата-бабаларыма тапсырдым. Сіздермен қош айтысып айырыламын" деп, сөзін тамам қылды. Сонымен, бұл жиынның айқай-шу, дауыс қылғанынан орда күмбезі күңіреніп кетті, еш кісі жас пен зардан өзін ұстай алмады.

Біраздан кейін бұл жиын барлығы көңілін басып арыз етті: "Иә, әлем Патшасы! Құдай тағала мүбарак денеңізге шипа сыйлағай! Барлығымыз сіздің құлыңыз, әскеріңізбіз. Біздің мойнымызда Хақ хұқықтары, қарызымыз шашымыздың санынан көп. Енді ризалық

Хазірет тарапынан болғаны керек. Хазіреттің хош-көңілдігі біздерге екі жаһан саясы" деп өзара жыласып, отандарына қайтады.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам үй-ішімен де қоштасты. Хазірет Қожа Абдалла мен Хазірет Қожа Мүминді өз жайларына дайын қылып Қашғарда тұруға тағайындады. Екі нұрдидарлы Хазірет Қожа Құтыб ад-дин мен Хазірет Қожа Бұрхан ад-динді [↑107ᵃ/107⁶↓], оны Ерке Қожа атайтын еді, бұл екеулерін өзіне серік етіп, алып баруға тағайындады. Қызметкерлері мен тәуелділерін бірге баруға дайындап, сапардың керек-жарағын қамдап, ұлы сапарға ықтияр етті. Мемлекеттің барлық халқы қоштаспақ үшін соңынан ермекші болды. Біреулеріне толық, енді біреулеріне жартылай рұқсат берді. Сонымен, Хазірет Қожа Абдалла мен Қожа Мүминнің маңдайларынан сүйіп, мүбарак көздеріне жас алып, айтты: "Ей, жүрекжардыларым! Сіздерді Құдай мен Пайғамбар, ата-бабаларға тапсырдым. Қияметте көргенше бақи қаларсыздар. Бастарыңызға не жапалар келер екен, неше түрлі өкініш-өкпелерді өткерерсіңдер. Менің жоғымда бақытсыздыққа ұшырайсыздар ма? Кейін өз басыңызға келген бәле мен опаттар қайранында қалармысыздар? Өйткені сіздерге өлім мен бақытсыздықтың басы төніп тұр. Жас пен зар сіздердің көздеріңізге парыз еді.

Сондықтан, бәйіт (түрки):

Досым, ах, жарым, жаман нышан көрінді, жан досым,
Әр тараптан қиындық келсе, сергек кісі тыншып саман болар.
Қазір бұл ғашықты жаман нышан кемтар қылды,
Бұл топан әлем жеңімпазын рәсуа етті.
Айырылысар күндері көзімнен қан жылаймын,
Білермісіз қай күні қай кісіден айырыларсыз.

Хазірет Йусуф-қожам перзенттерімен қоштасып, "Аллаға аманат" деп, рұқсат беріп Йафурға жолымен Йаркендке беттеді. Сонымен, саратан уақыты еді, күн райы ыстық болып, қиямет шөліндегі жаһаннам отындай болды. Кеселі күшейіп, тәуіптер көп уайымдап [↑107⁶/108ᵃ↓] қалды, не ілгері, не кейін жүруге болмады. Бұл жерде Хазірет Мир Әлішердің[276] бәйіттері жадыма келді.

---

[276] Низам әд-дин Мир Әлішер Науаи (1441–1501). Ол туралы қараңыз: *Эркинов А. С., Бабаджанов Б. М.* Нава'и // Ислам на территории бывшей Российской империи. Том I. С. 298–299.

Мир Әлішер ғазалы (түрки):

Мүшкіл мақсатқа жетпекке не деген кемшілік бар,
Қараңғы түнде көзі алақтаған ақсақ ат жол таппақ.

Сонымен, Хазірет Қожа Йусуф-қожам таңертең ерте қызметшілерді шақырып алып "Тоқтағанда не мақсат, шешуші сапарыма дайын болыңдар" деп әмір етті. Тәуіптер тамырын [ұстап] көрді, сауығу ізі белгі беріпті, барлығы қайран қалды. Хазірет Қожа Йусуф-қожам айтты: "Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, ақырында шипа сыйлады. Енді үмітім бар, мен осындайда теңдікке тиелмей, [өз аяғыммен] ата-бабам астанасына барып, өз көзіммен көріп, әке патшаның дидарларында лайықты дәрежеде бұл өмірден өтермін" деп, ойлаған жолына шықты. Йаркенд халқы бір деммен күтіп тұрды, ақырында Йаркенд шаһарына жақын келді, барлық шахзадалар қарсы алды, тілеуін тілеп Қожамды ат үстіндегі тақта алып келмек болды. Оны Хазірет-қожам қабыл тұтпай патшалық киімін киіп, кемерін бекем байлап, жүйрік атқа мініп, серілікпен шаһар ішіне кірді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның бұл қылған ерлігі мен көзсіздігіне мадақтар мен қошеметтер айтылды.

Хазірет Қожа Йусуф-қожам орда ауласында Хазірет Қожа Жаһан-қожаммен кездесіп, бір-бірімен құшақтасып, [↑108ᵃ/108ᵇ↓] жылап-сықтап, барлық халық, туысқандардың алдында көрісіп, сарайдың ішінде тақ құрметінде отырды. Ізбасар, пайғамбарлар мұрагері болған ғұламалар, әмірлер шаһарлар мен даладан келіп фатиха оқыды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам жұмсақ төсеніш төсеп, жақсы тамақ алдырып, тиесілі жағдаймен науқасты күтті. Өзге патшазадалар дәйім қызметте болды. Патша қыздары да, әсіресе Ұлығ-әзизам атты бір қызы бар еді. Сұлу да тәрбиелі, пәк табиғатты, әдептілігі пәкизаттай, Мәриям сипатты, құлқы айнадай, күн бейнелі, жұлдызы оңынан туған, ортасының сүйкімдісі, жастар ішінің жарығы, ғылым мен ақындық табы бар, анық сөз, мағыналы кісілерден еді. Бүгінгі күні тұрмысқа шықпаған еді, жүзі қызыл реңнен ақ реңге өтіп алабұртып тұрған еді. Өзі әлі де пәк еді, бейкүнәнің пәк етегіне шаң жуымаған, қырман гүлдерін ешкім жинамаған, көтеріңкі мұрнына ешкім тимеген, оймақ ауыз, жабық кеудесіне жел тимеген бойжеткен, құрылған торға түспеген еді.

Ақындықта өте жоғары дарыны бар еді. Көп уақыт Хазірет Қожа Сыддық-қожам бұдан ақындықты үйренер еді.

Хазірет Қожа Йусуф-қожамның екі қызы бар еді. Бірі күн дидарлы және бірі ай дидарлы еді. Бірінен-бірі өткен ұялшақ, Қаф тауында панада [↑108[6]/109[a]↓] өскендей еді. Бірінен-бірі өткен жаннаттың хор қыздарындай еді. Бірінің есімі Зухра бикем және бірінің есімі Зүбайда бикем. Зухра бикемді Сарығ-Бабағым, Зүбайда бикемді Қарғабас-қожа бикем атар еді.

Зүбайда бикемді Хазірет Қожа Жаһан-қожамның кіші ұлы Хазірет Қожа Мұхаммед-қожамға қосқан еді, алты айдан кейін Хазірет Қожа Мұхаммед-қожам Іле аумағына шыққан еді. Бұл үш әзізім бар уақыт Хазірет Қожа Йусуфтың, *Алла оған рақымды болсын*, қызметтерінде болған еді. Кеселі жазылуға бет бұрмады, бірақ көңілі бұл дүние сынағынан үзілді, ақирет әлеміне зауық, бейілдері күн санап көп болды. Бағзы уақытта бұрын өткен ұлылар келіп, тағзым етіп, дайын тұрғандарынан хабар берер еді. Қашғарда бұрында кеселді болғандар және осы тариқалық аруақтармен сөйлесіп, кейбір түндері бір қызметкерді серік етіп аттанып Хазірет Хұсайн Фазылалла-қожамның алдындағы бір қарыс жерде таң атқанша барлық аруақтармен мәжіліс құрып, бұлардың мәслихат-кеңестерін естіп жатар еді. Бұл кеселділер мен аруақтар дайын болып айтар еді: "Иә, перзентіміз! Сіздің жамалыңызға ынтықпыз, тезірек бізбен қауышқайсыз. Құдай тағаланың осындай хикметі бар. Әзірге сіз өмірдесіз, ол хикметке болмысыңыз кедергі. Бірақ ол істердің мекені жақын [↑109[a]/109[6]↓] болды. Сіздің біз жаққа келгеніңіз керек. Келіп сізге халық тағайындаған орын-мәртебеңізге иелік қылғайсыз" деп, қуаныш жеткізер еді. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның өзі өлмегенімен назары әр уақыт адамзат әлемінен ақиретте еді. Ешкімге кездеспес еді. Үш айға шейін бұл жағдайда өмірі өтті.

[Дабаржи мен Амур Синаның арасындағы тақталас]

Сонымен дастан естімек керек. Іле аумағынан Дабаржи деген кәпір осы заман қалмақтарының төресі еді. Мемлекеті өте бейберекет еді. Амур Сина деген кәпірде де төрелік *нисбаты* бар еді. [Дабаржиге] мойынсұнбай төрелікке таласып, Чин (Қытай) жерінде зұлымдық отын жағып, залал әлемінің күпірлігімен айналысып, бір

от шығарды, одан бетер [бейберекеттік] көтерілді. Қытай хақанына кездесіп[277], Дабаржиден қорқынышын баяндап, әскер сұрады. Уәдесіне Іле аумағы мемлекетінің *жизйа, баж-харажын* беретін болды. Бұрыннан Қытай кәпірлері мен қалмақтардың араларында бітпеген даулары бар еді. Бір-бірін торуылдап жүретін, бірақ жәрдем бермес еді. Бір-бірінен кегін алар қас еді.

Әлқисса, Қытай хақаны Амур Синаға көп ілтипат көрсетіп[278], үлкен әскер берді. Амур Сина Қытай әскерін бастап Іле аумағына беттеді[279]. Іле ішіне кірді. "Амур Сина Қытай хақанынан сансыз әскер алып келеді" деп Дабаржидің ішіне діріл [↑109⁶/110ᵃ↓] мен зілзала түсті. Тіпті мемлекет ішінде аздаған бөлінушілік бар еді, тағат қалмады. Кездесу жасап, татулықты таңдап, өз жақындарынан үш жүз атты кісілерді серік қылып [елден қашып] шықты. Амур Сина Қытай әскерімен келіп Іле тағын бос тауып, тақ салтанатына отырды, мемлекетті тәуелді қылды.

Дабаржи кәпір тығырыққа тірелді. Ақырында Раббым тағдыры, аспан қазасы оларды Уч шаһары тарапына түсірді. "Уч халқы бізге шаһарға кіруге жол бере ме, басымызға пана бола ма?" деп тыңшы жіберді. Ол уақытта Уч шаһарында алдамшы-арамза Қожа Сир бек хакім еді. Уақытты ғанибет көрді. Тыңшыны мол ілтипатпен қарсы алып, жақсы сөзбен шақырды. Бірақ Қожа Сир бек шаһар халқын толық қаруландырды, әрбірі арыстан, не жеті басты айдаһардай арпалысқан бұларды жасырын дайын қылды. Өзі ақырын Дабаржиді қарсы алуға шықты, осынша айла-арамдығынан сәуле берді, тіпті шындық оның алдында жалған бейнесінде болды. Бұл аңқау кәпір оны түсінбей шаһар ішіне кірді. Кәпірлердің бәрі шаһар ішіне кіргеннен кейін, дарбазаларды бекітіп, біреулерін үйде, енді біреулерін көшеде тұтқындап, байлады. Бұларды тұтқындап, байлап Дабаржиді қоса барлығын Ілеге жеткізді. Амур Сина бастаған Қытай әскерінің [↑110ᵃ/110⁶↓] сардар-басшыларына

---

[277] Амур Сина Қытайға Ханбалыққа (Пекин) 1167/1753–1754 ж. келген.

[278] Цин императоры Цяньлун (Ижен хан) Амур Синаға "циван" княздық атақ, оның інісі Банжұрға "жунван" екінші дәрежелі княздық атақ береді: *Кутлуков М.* Из истории международных связей. С. 60.

[279] 1755 жыл.

сыйға берді. Олар көп қуанып, бәрін Қытай хақанына жіберді. Ілеңің ісі аяқталды.

Содан Қашғар, Йаркендті басып алмақ жолына түсті. Араға кеңес салды, біреулері әскер жібергейміз деді, біреулері: "әскер жіберген өте қиын болады, қалмақ іші бөлінушілікте, Қытай әскері жырақтан келіп шаршаған. Ол жерге жеткізбектің шығыны көп, тағдыр жазып жеткенмен Йусуф-қожам өте зерек әрі данышпан, тапқыр кісі. Мұсылмандар кемел қуатты, барып жеңіп шығу қиын болар. Бірақ бұл тарапты қиратудың жақсырақ амалы бар" деді.

Сонымен Абд ал-Уаһһаб бейбақпен бірге Қожа Сир бек араға бірнеше кеңес салды: "Әскер жібермек қиын болады, бірақ бәрінен жақсырақ бір жеңіл айла бар, оның амалы мынадай: Іледе Қашғар қожаларынан екі қожа бар, өткен қожалардан жәдігер-дүр, барлық халық олардың ата-бабаларының *мүрид-мұхлистері*, әсіресе Қашғар халқы барлығы өте діншіл. Енді Қытай әскерінен бір сардар, қалмақ әскерінен бір сардар таңдап алып оларға ертіп елші қылу керек, бұл екі қожадан біреуін қосып: тамам мемлекет және Іле қалмақтары Қытай хақанының тәуелділігіне кірді, бұл қожаларды бұл шаһарларға билеуші қылды деп хабар таратылса, ақ [↑110^{б}/111^{а}↓] шалмалылар соғыссыз жеңілдікпен тәуелділікке кірер. Мемлекет жаулап алынған соң қожалардың тұрар-тұрмастығын Хан-төре өзі біледі" деп кеңес берді. Барлығы келісе кетті.

Мынадай амал қылды: Хазірет Қожа Йахйа-қожамнан, Хазірет Қожа Афақ-қожам перзенттерінен Қожа Ахмадтың, *Алла оған рақымды болсын*, перзенттері бар еді. Кәпірлердің қолында тұтқында, кіріптар еді. Туғаннан бұл уақытқа шейін тұтқыннан босамаған еді. Абд ал-Уаһһаб пен Қожа Сир бектің бұларға қамқоршылығы мен ықыласы көп еді. Сонымен, Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, бұл алыста, осыншама хикметті құлық қылған еді, ол хикметтер бұлардың құтылуында еді, онсыз мемлекет бітпес еді.

Содан Алланың жазуымен кәпірлер бұл ұлыларға құрметпен екі тайпадан елші қосып Ақсу шаһарына жіберді. Ақсу халқы барлығы қонақжайлықпен қарсы алып, бар ықыластарымен меймандостық көрсетіп, тәуелділікке ант берді. Бірнеше күн сонда тоқтады, мұнан өтіп Ош шаһарына келді, мұнда да осы жағдай қайталанды. Содан Қашғарға барардың мәслихатын араға салды. Қашғарға бар-

мақтың кеңесін айта аларлықтай ешкімде толық сенім болмады. Олар: "Осынау шаһарларда Хазірет Қожа Йусуф-қожамнан толық қауіпсіздікте тұрмағымызды Құдай білер. Қашғар, Йаркенд халқы кемел ұйымшыл, барлық оңтүстік өңірдегі қырғыздар жиналыпты. [↑111ᵃ/111⁶↓] Ислам билігі орнаған дейді. Елші кәпірдің сөзіне еріп осындай саны аз әскермен бармағымыз мүмкін емес. Егер олар бізге әскер шығарса бұл шаһарлардың шаңын аспанға шығарып, күлімізді ұшырар" деп, қорыққанынан қамығып не істерлерін білмей тұрған еді.

Сонымен сықыршы дастан мен жан күйдірер хикаят. Бұл орайда Мир Әлішер *газалы* жадыма келді. Бәйіт (түрки):

Жаһанға, бұл ықылым ішіне күйік түсті
Әлдеқайдан еліктеп сықыршы от жақты, жарақаттап елді.

[Хазірет Йусуф-қожамның өлімі]

Содан соң Йаркендтен естімек керек, Хазірет Йусуф-қожам, *Алла оған рақымды болсын*, оның кеселінің беті бері қарамады, барған сайын нашарлап, ауруы күшейе түсті. Бұл дүниелік өмірінде әр тараптан бүлікшілік оты соңына түсті, түрлі көтерілістер хабары жеткізілді. Біреулері "Іле аймағы бұзылыпты-мыс, Қытай хақанынан әскер келіп, Амур Сина таққа отырды, Дабаржиді Қытай еліне әкетіпті-мыс, содан осы уақытта Қашғар, Йаркендті бағындырмақ үшін Қытай әскері Ақсу мен Ошқа келіп басып алыпты-мыс. Енді бұл шаһарларға жеңіс үшін келеді-мыс" деп, қасіреттің қайранын таппайды. Бағзы біреулері "Қалмақ жаңа қолбасшы тауып әскермен келіп Ақсу мен Ошты алыпты-мыс, ендігі ойы Қашғар, Йаркенд аумағында-мыс" деп, осындай алыпқашпа сөздер таратылды. Осы себептен барлық ақылгөй кісілер, ақсақалдар мәслихат [↑111⁶/112ᵃ↓] жинап кеңесті. Хазірет Қожа Жаһан-қожамға арыз етті: "Ей, әлем Патшасы! Бұл мемлекет ішінде осынша түрлі сөздер пайда болды. Еш ылажы болмағандықтан болашақта өкініп қалмас үшін Хазірет Қожа Йусуф-қожамның кеселі қауіпті, ол халықтың әскері мен барлық басқа дұшпандар бұл жерге келсе біздерді басып алады, мемлекеттілікте әлсіздік тіпті құп емес. Дұшпан өзін жеңімпаз етіп көрсетпекке ұмтылуда. Сіз әскер жинап Ақсу мен Ош аумағына

барсаңыз лайық болар, сүннет-дүр. Ол жақтағы мұсылмандарға қорған болып, кәпірлердің тәуелділігінен ажыратсаңыз, кәпірлерге бетпе-бет кездессеңіз, егер мұсылмандардың Ислам әскері жеңсе, мұратқа жеткізер, яғни кәпірлерді Ілеге қуып тастар. Ал егер кәпірлер әскері жеңіп, артымыздан қуып мұнда келсе, мүмкіндігімізше соғысып көрсек. Құшақтасып, қауышып көрісерміз. Қатер жоқ жерде жеңіс те жоқ" деп кеңесін баяндады. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл кеңеске үндемеді, тура жауап та бермеді. Үш күн шүбәлі жаймен өтті. Бұл кеңесшілер тобы көп уайым айтып, қатты мазасызданды. Жаңа жас шахзадаларды батылдандырып қойды. Үш күннен кейін Хазірет Қожа Жаһан-қожам рұқсат берді. Сонымен Хазірет Йусуф-қожам бұл жағдайда әскердің баруына тыйым [↑112ᵃ/112ᵇ↓] салды. Рұқсат бермеді: "Шәк болмасын, ол кәпірлер әскері өзі-ақ бұл жерлерге қадам қоя алады. Керісінше, кәпір әскері біртіндеп ерегесіп келер. Біздің әскерге қырғыз аралас, сенуге болмас, және де менің кеселім қатты, жазылудың мүмкіндігі жоқ. Қазір әскер кісілері жергілікті емес, достардың көңілі сынық, дұшпандар шат, бұл уақыт сабыр мен шыдамдылықтың уақыты" деп дәлел айтып тоқтатты. Хазірет Қожа Жаһан, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, бұны қабыл етті. Бірақ ортасы өз ықтиярына қоймады, амалсыз әскер жіберді. Хазірет Қожа Йусуфтың мүбарак та шәріп құлағына бұл жай жетпеді.

Содан, әскер сан жетпестей болып жиналды. Қырғыздардан да сансыз әскер келді. Бұл әскерді Хазірет Қожа Йахйа бастап барар болды. Хазірет Қожа Йахйа-қожам бұл оқиғадан күмәнанып, бір жағынан, қорқынышта болып, елеңдеп бар назары қалмақ тарапында болды. [Қалмақтардың] бұл әскерді көріп жаугершілігі күшейді. Хазірет Қожа Йахйа бұл оқиғаның соңы жақсылыққа апармасын білді. Осы жағдайда әскерінің ажайын байқап көрді, қырғыздар дұшпандық ниетте, сенімсіз еді. Бұл әскерді жайғастырып, барынша тәртіпке келтіріп Хазірет Қожа Йахйа барынша қынжылыспен Йанги Хисар жеріне жиналып, әскерді алып Қашғарға келді. [↑112ᵇ/113ᵃ↓] Шаһарды толтырмау үшін Артуж жолымен Уч шаһарына беттеді.

Сонымен *дастан естімек керек*, Йаркендтен. Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, бақи әлеміне аттанды. Хазірет

Қожа Жаһан-қожам, *оның қабіріне нұр жаусын*, әскердің барғанын қолдамады. Ғази бастаған барлық әмірлер мен қырғыздар және барлық шахзадалар бұл әскердің жорыққа шыққанын дұрыс көрді: "Осы жағдайда барғаны дұрыс, өйткені біздің арамыздағы бөлінушілік ол тарапқа мәлім. Шүкіршілік етіп, бұл жорыққа шықсақ дұшпандардың көңіліне қорқыныш ұялап, көксеген ниеттерінен қайтар.

Бәйіт (түрки):

Кеш келген көмек батырға,
Майданда қылдай да көмектеспейді.

[Хазірет Қожа Йусуфтың өлімін естірту]

Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл кеңесті қолдауға мәжбүр болып, амалсыз ризалығын берді. Содан *таʿзийат-нама* (естірту хат) және *султанат-нама* жазып және бұл намаларды шахзадалардан өз күйеу баласы Сопы-қожамға беріп, өсиетін айтты: "Қашғарға барып бір күн *таʿзийат-нама* оқып еске алыңыз және бір күн тұрғындар мен мемлекеттің билеушілерімен жиын жасап *маншур-нама* (кеңес-хат) оқып, Қожа Абдалланы заңды тақ салтанатына отырғызарсыз" деп, рұқсат етті. Хазірет Қожа Наср Алла-қожам ұлы сапарды орындау үшін тездетіп Қашғарға келді. Хазірет Қожа Йахйамен [↑113ᵃ/113ᵇ↓] кеңесті. Мемлекеттің барлық сардарлары қарсы алған еді. Йаркендтен барған барлық атақты ғұламалар шаһарға кірді, олар Құран Хатым, Тәкбір дұғасын оқып, қазаға ишарат етті. Әулеттері ишараттан қасірет хабарын түсініп жылап-сықтады, дауыстары аспан күмбезін толтырып, қайғысы шартарапқа толып кетті. Сәлден кейін *таʿзийат-наманы* ашып Хазірет Қожа Абдалла-қожамға берді. Бұлардың ишаратымен *нама-хон* (хат оқушы) хатты оқыды, мазмұны: "**Жан біткеннің бәрі өлімнің дәмін татады**[280] үкімінен еш адам баласы және де барша жан иесі бас тарта алмас. Қай әулие мен әнбие, қай дана, қай әкім бұл дәмнен құтылды. Ажал елге етегін салған екен қайсысы надан, санасыз, әлде шах па, кедей ме, кәпір ме, мұсылман ба таңдамайды,

---

[280] Құран Кәрім, 21: 35.

бұлардың бәрі де адам, айырмасыз. Адам белгісі бардың бәрі бұл аспан астының ажал шәрбатынан дәм татады. Ешкім бұл жазмыштан азат болмас.

Бәйіт (түрки):

Егер Нұх пайғамбар өмірін сүрсең де бір күні
Жүз мың қасіретпен арманда кетесің.

Жаһан мүлкі тұрақсыз, әлем істері өткінші, мұның басы да, соңы да жоқ. Бала-шаға, сүйіктілерін жоқ қылып, айырылысу отына күйдіріп, сағыныш ауруына ұшыратар. Өмір бақшасында өлім жебесінен ешкім құтылмас, өмірден өтер. Тіршілік гүлстанында күздің суық дауылынан ешбір бүршік қалмас, [↑113^{б}/114^{а}↓] ұшырып бақиға әкетер. "**Жан біткеннің бәрі өлімнің дәмін татады**[281] деген, сол шараптан ауыз тиіп өкініште кетер. Мәңгілік мәжілісі жерінде адал, арам болмайды. **Жер бетіндегінің бәрі жоғалады**[282] сөзінен естен танып, қорықпау қажет. Қаза — тағдырдың жазмышының басы, ауыр жарақаттың емі. Әулие, әнбиелер бұл іске дәрменсіз, әлжуаз болар. Әкім, ғұламалар ақылы да бұл жөнінде білімсіз. Бақыт пен дәулеттің ақырының белгісі Хазірет Құдай риза болсын. Болар істің, әсіресе қасірет оқиғасының өз уақыты бар. Өздеріңді ризалық мекеніне алып, пендешілік пен бейшаралық көрсетіп, сабырлы болғайсыздар, әйтпесе күнәкарлық, жетімдік дағымен бақытсыздыққа ұшырарсыздар. Шахзадалармен тіршілікте, жақсы күндерде кездестірсін. *Алла қаласа*! Ей әзіз-перзент, Абдалла Қожа, қазаға риза болу уәжіп. Сабыр мен шыдамдылықтан басқа шара жоқ, дана болғайсыз. Хазірет Пәруардігердің ісіне разылық айтып, аздап жылап-сықтап, қалғандарға қамқор болыңыз. Көп қайғыруға мұршаңыз жоқ. Пенденің разылығына *тасалли* ету қажет. Ей, ақылы кемел перзент. Бауырыңыз Хазірет Қожа Мүминге және әулетіңізге, барлық халқыңызға насихат айтып, *тасалли* оқып жұбаныш еткейсіз. [↑114^{а}/114^{б}↓] Ендігі уақыт қалғандарға Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, аманшылық берсін. Олар әркез сіздің тәрбиеңізден құр болмасын. *Нама тамам уа-с-салам*". Бұл *тасалли-наманы* оқыған барлығының көңіліне қуат бітті, жылап-сықтауды тоқтатты, барлық ұлыларға естіртті.

---

[281] Құран Кәрім, 21: 35.
[282] Құран Кәрім, 55: 26.

[Қожа Абдалланы тақ салтанатына отырғызу]

Таңертеңгісін мемлекеттің барлық халқын шақырды. Қашғардың барлық тұрғындары жиналды, бұл жиынның алдына Хазірет Сопы-қожам бастап билікке тағайындау жарлық хатын (маншури имарат-нама) алып Хазірет Қожа Абдалла-қожамға берді. Хат оқушы әдеппен жерді сүйіп, хатты алып қатты дауыстап оқыды. Хаттың мазмұны:

"Мейірімді, рақымды Алланың атымен бастаймын! **"Жер бетінде халифа жаратамын"**[283], оған мың мадақ. Хазірет жаратушының ұлысы, жомарт патша белгісі адал сұлтандар мен фазыл әмірлеріне, тұрғындар мен бұқараға! Бұл фәни әлемі тыныштық, аманшылықта болсын. Әлділер әлсіздерге зұлымдық-қысастық көрсетпей, аманшылықта, тоқшылықта болсын. Уағда шүкіршілігіне ол шахиншах, кемел де құдіретті, хұқық берілген ислам патшасының *Захир* әлеміндегі ізбасарына мойынсұнған мұсылман халықтарына ақиретте осы патшаның, ғұламаның панасына жинап, жұмақ жамағатының басы қылады. Бұл ислам патшасына бұл дүниеде мойынсұнбаған әр кісіге бұл дүние ақырында жаһан рәсуасын келтіріп, қияметте жүз мың жазаға [↑114[б]/115[а]↓] кіріптар болады. Осыған орай Пайғамбар хадисі бар, яғни бір кісі болыпты, сол заманда [оны ешкім] танымапты, өз заманының ақиқат ислам патшасы болыпты, адамдық жәһілдікке жүз мың салауат, берекеті, ол жаратылыстың саййиді, тіршіліктің өзегі, яғни Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, садақа-құрбандығы екі әлемнің халқын тура [ислами] жолға бастап, дұрыс жолды көрсетті. Қияметке шейін мемлекет сардарларына, әділетті әмірлерге Құдай шариғаты үкімімен қағида-заң көрсетіп, мемлекет басқаруына заңдылық негіз беріпті. Сонымен, ей, Қашғар халқы, біліп қойыңдар, жылдар бойы кәпірлерге тәуелділікте өмір кештік. Біраз уақыт болды, *әл-хамду ли-л-Лах*! Ислам ілімін басымызға көтеріп, діни қауымды келімсектерден таза етіп, бұл аймақтардың үкімет тағы Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, сіздерге тиесілі болды. Иусуф-қожа бауырым пендешілік жолымен аманат жанын Иесіне тапсырды. Енді нұр дидарлы, іш-бауыры перзенті Қожа Абдалла-

---

[283] Құран Кәрім, 2: 30.

ны тақ салтанатына лайық көріп, Патша-қожа атын қойдық. Енді бәріңіз бұл дүние мен ақиреттің өзегі Патша-қожаның қол астына кіріңдер, ізетіне лайықты болыңдар. Егер кісілер бағынушылықтан бас тартса өздерін бұл дүниеде талан-таражға түсуге, ел-әйелімен тұтқынға түсуге, өлімге бұйырғаны. [↑115ᵃ/115ᵇ↓] Ақиретте Құдай мен Пайғамбар алдында, ата-бабаларым алдында қынжылыста болып, жаһаннамның кіріптары болғай.

Ей перзентім, Қожа Абдалла, мұсылмандардың дад-сұрақтарына әділеттілікпен хүкім етіп, қасиетті шариғат тәртібімен басқарыңыз. Және де сізді әскербасы болсын деп едік, қазір енді бауырыңыз Қожа Мүмин Қашғар әскерін бастап, Хазірет Қожа Йахйамен тез арада мақсат жолында қадам қойсын. *Нама тамам уа-с-салам*".

Бұл отырған көпшілік жиын нама мазмұнымен танысып, қол астында болуға ант беріп, Хазірет Қожа Абдалланы патшалық зембілге (зилча-йи кирманиға) отырғызып, бір тарапынан Хазірет Қожа Йахйа және бір тарапынан Хазірет Қожа Насыралла және бір тарапынан хакім Хош Кипек бек бастаған барлық әмірлер, бір тарапынан заман ғұламалары Ахунд Молла Махмұд бастаған барлық ғұламалар көтеріп, тақ салтанатына отырғызды. Барлығы бір мезетте мансап алып мүбарак халге түсті. Ұлы іс қылды. Бұл жиынға сыяпат қылды. Хазірет Қожа Абдалла-қожам заңды тақ салтанатына отырып: "Әмірлердің әрбірі өз қол астындағы әскерлерді дайын қылып, жолға шықсын" деп үкім етті.

Содан бұл әмірлердің әрқайсысы ынтымақпен әскерді ұлы сапарға аттандырды. Хазірет Қожа Мүмин мен бауырлары рұқсатымен сапарға шығып, Биш Кирам аумағында Хазірет Қожа Йахйамен қосылды. Содан бұл әскерге *хисаб-басы*, [↑115ᵇ/116ᵃ↓] *жабдық-басы* барды.

Бұл шаһардың тұрғындары ертеден осы жерді отан тұтады, сол себептен көшуден бас тартады. Ертеден ақшамға дейін кеңес жасап "осындай қиындықпен мақсатымызға жетіп болмас, әр кісі өз қамын өзі жасасын" деп әмір берді. Жауынгерлер өзімен алған [артық] әр нәрседен арылған болды, шындығында олай болмады. Ақырында дамылдаған жерден жиналып Ақсай жолымен Ош шаһарына жақындады.

[Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин]

Бұл кезде Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин ибн Қожа Ахмад кәпірлер [қалмақтар] қолдарынан босап, аман-есен құтылып, рақат өмір сүріп, жағдайдан хабарсыз еді. Осы кезде Қашғар, Йаркендтен әскер келер деген ойына келмес еді. Бейхабар жатқанда сансыз әскер келіп, шаңы көк әлемін толтырды. Әрбірі бір мың кісідей болып көрінді.

Бәйіт (түрки):

Қашан қастық ділі жүз пәре болды, қорқыныштан
Сұлтанның әскерінен шаңды істі алып келген
Жүрексіздердің есі кетіп, тәнінен жандары
Жазмышы Ислам дүниесінің иманынан.

Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин өз әскерін жинамаққа дайындалып жатқан болатын.

Сонымен дастан естімек керек. Хазірет Қожа Мүмин мен Хазірет Қожа Йахйа бұл қарулы әскермен Ош шаһары алдына жақын келіп, әскері қатар-қатар тұрып, тізгін тартты. "Әуелі елші жібергейміз, олар өз жауаптарын баян еткей, егер ант қабыл етсе пейілімен, болмаса соғысқа дайындық [↑116ᵃ/116ᵇ↓] жасаймыз" деп кеңесті. Қашғардан Биш Кирам хакімі Мұхаррам бекті, Йаркендтен кейінгі уақытта Қашғарда қазынашы болған Тохта бекті, онымен бірге Омар мырзаның бір қырғыз сардарын, Мөңке тұқымынан (ұрығынан) бір қырғыз сардарды, әрқайсысын өз қол астындағылармен бірге елшілікке *фирман* беріп жіберді. Нама жазды, мазмұны:

"Ей Қожа Сир бек! Біліп қойыңыз, көп уақыт заңсыздық (шариғатсыздық) болып, талай ғасырлар өтіпті кәпір залым істі қанішерлердің қол астында болып, олардың хүкім-жарлығы жолымен амал қылып келдік. Қазір Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, мейірім шапағатымен Исламды жария етіп, кәпірлерге қарсы шығып, олардың басына қылыш ұрдық. Хақ тағала, біз — мұсылмандарға жеңіс сыйлар деген үмітіміз бар. Сізге деген үмітіміз, сөз-тілегіміз де сол, сіз де кәпірлерден кетіп, Исламға көмек бергейсіз. Бұл Қашғар, Йаркенд шаһарлары кәпірлер жолында қақпа болады. Енді сіз де халқыңызбен Исламға жар болуға ант беруіңіз керек. Мұнан өтіп Ақсуға Абд ал-Уаһһабтың қасына барсақ, ол да Ис-

ламға ант берсе, барлығымыз ынтымақта осынау қақпа шаһарларды бекем ұстап тұрсақ. Және кісі жіберіп кәпірлер халінен хабар алсақ, егер кәпірлер іші басшылықсыз, әрі бөлінушілік пен қапысыз болса уақытты ғанибет санап әскер жіберсек. Құдай көмегі жар болса, кәпірлердің жанын мұрнының ұшына келтіріп, жеңсек. Иманға шақырайық, егер иманға келмесе өз жазмышымен, біріне қылыш ұрып, бірін тұтқындап, тағы бірін өлтірсек, амалсыздан [↑116⁶/117ᵃ↓] кәпірдің бәрі тұтқынға түсіп кіріптар болғай. Сайидзаладарды және ханзадаларды кәпірлердің қолынан азат етіп, бұл аймақтарға келтіріп, хандарды тақ салтанатына отырғызып, әрқайсымыз өз ата-бабамыздың аруақтарын пана тұтып, дұғагөйлік жолымен жазмыш ісімен шұғылдансақ. Әрбір хакім өз қызметін, міндетін Ислам жолымен орындап, амал қылса және неше жылдан бері кәпірлер тәуелділігінде қылған амалсыз істерге тәубе етіп, қалған ғұмырында оның тілеуін орындасақ. *Жихад-ғазат* істемекпен қара жүзімізді ағартсақ. Әрқашанғы арман-қиял осы бізге.

Ей Қожа Сир бек, енді сіз де жақсы ниетке қосылып, Ислам қол астына ант беруіңіз керек. Әйтпесе *махшар* күні таңында Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, құзырында ұлы аталарың, Ұлы Пайғамбар Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, алдында жүзіқаралықпен кәпірлер қатарында болғайсыз. Осыған Саруардың хадисі түсіпті, яғни кісі не тариқалықпен өмір сүрсе, ол кісіге сол тариқалық іс болар. Тариқасыз болса қияметте сол жолмен тексерер. Мүминдер тариқасында болса Мүминдер тариқасында тексерер. Және де хадис түскен кісі бұл дүниеде кіммен *сахаба* болса, ақиретте онымен бірге тексеріледі. Бұл екі күндік дүниеде, мысалы түс көргендей [↑117ᵃ/117⁶↓] шексіз дүниенің рақаты мен ләззаты үшін ақиреттің шексіз азап-қасіретіне кіріптар болмақ ақылдылар ісі емес. Енді кім де болса ықтияр қылу керек. Екі дүниенің дәулеті мен рақаты — Ислам мемлекеті. Кәпірліктің істері дәулет емес, сондықтан оның соңы ойран. Қазір егер сіз Исламды қабыл етіп, жан-діліңізбен тағат қылып, қарсы алсаңыз, Пәруардігер атына ант берсеңіз, сіздің ісіңізге еш кіріспей, өз аумағыңызда хакімдікті беріп, Ислам тариқасында әскер қолбасшысы етіп, ту-жалау, дауылпаз бен керней бергейміз. Және бүкіл мемлекет уәзірі етіп, сіздердің кеңесіңізбен мемлекетке еркіндік бергейміз. Бауырыңыз Абд ал-Уаһһаб бекке де осындай уағда.

Ал егер Исламды мойындамасаңыз неше лек әскер Йаркенд, Қотан, Йанги Хисар және неше *фирқа* қырғыз-қыпшақ, тоғыз-қыпшақ, сарығ-қалпақ, найман, шоң-бағыш, отыз-ұл тайпаларынан тұратын әскермен маңайыңызға келдік. Баһадүр би есімімен мәшһүр Қуат мырза да артымыздан неше мың кісімен ізімізді басып келеді. Бұл сансыз әскер шаһарыңыздың шаңын аспанға шығарады, халқыңызды тұтқындаймыз.

Егер мұсылмандар исламнан жүз бұрып, кәпірлерге жәрдем берсе шариғат бойынша оларды өлтіруге болады, дүние-мүлкін таражға салған — сүннет, шынайы парыз. Соғыс қару-жарағына мұқият болғын. Енді аспан Сақиы мұрат ыдысын не біздерге, не сіздерге ұстатқай. *Нама тамам уа-с-салам*" [↑117⁶/118ᵃ↓].

Бәйіт (түрки):

Ей, қарсыласым көңілі қатты, соғыс жарағын түзет,
Бауыр етпесең саған жүз мың насихат әсерсіз.
Қашан енді қатал көңіліңді жұмсартасың деймін,
Яки Алла тағдырынан жеңіс-дүр немесе қатер.

Бұл хатты алып елшілер жолға шықты. Содан наманы жеткізіп Қожа Сир деген қарабетке жолықты. Қожа Сир бек өз қожасына жол бастады. Бұлар хан сарайы мансап иелеріне толы, әскерлері қалмақ, қытай, мұсылман аралас екенін көрді. Киім киісі мен сөздері кәпірлерше ғажап мәнердегі, ғажап әдеттегі тайпаны көрді. Еш ислам дүниесіне сай келмейді. Сарай ішіне кіріп, тамашалады, ортадағы кілемде қадірлі Қожа Бұрхан ад-дин ибн Қожа Ахмад отырыпты. Сол жағында залым әмірлері, шайырлары мен сардарлары, жаман істі арамза кісілер, пасық ойлы, рақымсыз кісі өлтіргіш, кекшіл, тасжүрек, пешенесінен бақытсыз, қаны қарайған, бақсыз-талансыз, Исламнан бейхабар, иманның нышаны жоқ тайпалар отырыпты. Бұлардың жиіркеніште арамза болмысынан жаһан қаупі мен кек дариясы толқынданады және бақытсыз пешенесінен қастық топаны, жаушылық аптабы ұрып тұрды. Яғни бұл тайпа: Қашғардан Шир Мұхаммед Имин бек ұлы Абд ар-Рахман бек, Йусуф бек бауыры Әбдісаттар бек, Мұса бек, Құдайар бек ұлы Мұхаммед Имин, Йаркендтен Қарғалық хакімі Мир Нийаз бек ұлы Мир Әуез бек, Дәулет-қожа-пәле, [↑118ᵃ/118⁶↓] Ақсу хакімі Абд ал-Уаһһаб бек інісі Омар бек ұлы Абд-у Саттар бек,

Абд ал-Халық бек, Ош хакімі Қожа Сир бек ұлы Мұзаффар бек, есік-ағасы Сарт бек, Куча хакімі Аллақұлы бек, Сайрамның хакімі Мұхаммедйар бек, Дулан хакімі Сағадат. Іле бектерінен Рахманқұлы бек, Құрманқұлы, Абд Рақым бек, қырғыз Абдалла бек және мұнан өзге әмірлер һәм көп диуана, сопы сипатты, доңыз жолды сопылардан мұнда Сопы бек, Ундық сопы бек, Рахмат сопы бек, Аждар Нийаз, Нуштар Нийаз, жәһіл жолындағы ахундтардан Молла Әуез ахунд, Молла Құтлұғ ахунд, Сақал ахунд, Молла Қасым ахунд, Молла Барат ахунд, қанішер бектерден Мир Наурыз қазынашы, Сарығ жасауыл, Илийас мирахур, мұнан өзге аты белгісіз сопылар көп еді. Қалмақтан Даңжин Жайсаң деген Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, елшіні қуып шығарған кезде Йаркендте *қарахан* орнында отырған еді. Ол [Даңжин Жайсаң] бір мың қалмақ әскерін алып Амур Синаның жарлығымен келген еді. Бұл мәжілісте ол да бар еді. Хақан [Қытай] әскерінен Тұрымтай атты бір қытай елші, ол да бір топ қол астындағылармен бірге келген еді.

Осы жиын ішіне бұл елші кіріп, жер сүйетін әдетті орындап, хатты берді. Наманы алып оқыды, мазмұнын естіп, кекесінмен сөз айтты: "Бұл Йаркендтік Ысқақийа қожалары бұл жерге өздерінің күшін білмей қиялшылдықпен келіпті" [↑118[6]/119[a]↓].

Бәйіт (парсы):

Өз дүниесінен кемелдік дүниесіне аяқ басқан кісі,
Дүниенің Қожайыны алдында мәңгілік өлмес.

"Егер де бұлар уақиғадан бейхабар болса Амур Сина Қытай хақаны қасына барып, Қытай әскерінен келтіріп, Іле аумағы тағына отырды. Дабаржи қашып Үш Тұрфанға келген еді. Оны сабақ болсын деп ұстап, хақанға жеткізді. Іле қазір жақсы кемелінде, неше мың қытай әскері дайын тұр. Амур Сина хақан бұл шаһарлардың тақ салтанатын маған [Бұрхан ад-дин] берді. Бұл Ысқақийа қожаларын Ілеге шығаратын болды. Ол қожаларға Қытай хақаны мен Амур Синаның жарлығы: "енді бұл шаһарларда Ислам заманы өтті, шаһарларды тапсырып, өздері Ілеге барсын. Амбал Жайсаңдардан өлім күнәсін тілесін. Егер олай қылмасаңдар бізбен бірге қазір Қытай Ваны бір мың қалмақ әскерімен келді. Он мың қалмақ Ақсуда қалды, бұлар бірге барып Қытай хақаны мен Амур

Синаның жарлығын орындап, көп әскер жинап, бұл қожалардың анасының құрсағындағыларын жарып, қойдай бауыздап өлтірер. Егер бұл сөзді өтірік айтсам, ақыры Қытай хақаны азабына кіріптар болғаймын" деп, ант-су ішті.

[Әскер бұзылған оқиға]

Әлқисса, осындай саясатшыл, ашулы сөздерді естіп, елші болып барғандардың барлығы есінен танды. Бұл елшілердің көпшілігінің [↑119ᵃ/119ᵇ↓] затында [өз қожаларына] берілгендік пен мейір-опадан еш белгі жоқ еді. Керісінше табиғатында сатқындық ізі бар еді. Ол болмыстарынан теріс ықылас көрініс беріп, Хазірет Қожа Йусуф-қожамның опатын хош хабар етіп, Қожа Бұрхан ад-динге тәуелділікке ант берді.

Мұхаррам бек бастаған бірнешеуі ғана қалмаққа тәуелді болудан бас тартып, әсілінен шықпады. Тохта қазынашы бірнеше қырғыздармен әрқайсысы өз руларын бастап, әскерді бұзып, бұл тарапқа қосылмақты уағда етіп, Хазірет Қожа Йахйа мен Хазірет Қожа Мүмин әскеріне оралды.

Хазірет шахзадалар олардан уақиғаны сұрады. Арамзалар оқиғаны жүз есе асырып баян етті. Хазірет шахзадалар кеңпейілділікпен: "Халайық, біздер Хақ, *сұбхана уа тағала*, ризалығы үшін, ислам әскерін жинап, кәпірлерден бет бұрып, олардың басына қылыш тартамыз деген үмітіміз бар. Қазір қолымыз [әскеріміз] бір жандай, егер жүз жан етіп, жүз бөлек қылсаңыздар жеңбеспіз. Һәм Құдай Пайғамбары алдында, Ислам жолында жанымыз пида болар. Егер біздің ажал-шаһадатымыз Алла тағдырымен бұл құнсыздардың қолында болса мархаба, жүз мархаба. Қорғанышымыз екі дүниенің шахзадалары хазіреттер Имам Хасан мен Имам Хұсайннан, *Алла оларға риза болғай*, қалған мирасымыз — Пайғамбар әулеті абыройын қолдан бермей, бұл қансыраған тәндерімізбен қиямет күні [↑119ᵇ/120ᵃ↓] Құдай мен Пайғамбар алдында Кербала *шаһидтері* сапында болып, кек алу үшін *шаһадат* талап қылғаймыз. Неше уақыт болды, рақат (ишрат) ыдысымен еркін дәурен сүрдік, дәулет пен ізет көрдік. Асау Бураққа мінгесіп, тақ салтанаты үстінде менмендікте орынсыз қадам қылған болсақ және өз

басымыздың менмендігін басып қайтара алмасақ бізге күнә. [Осыдан] тәніміз шіріп бүлінген болса, *шаһадат* сабынымен өзімізді пәк еткеніміз абзал. Жан пида, *шаһадатқа* дейін нәсіп еткей, Құдайым мен кербалалық Хұсайн маған жақсылық (миннат) етер, көтеріліс шаңынан пәк етер. Өкінерсіз, бір күні ақыры жан мен тәнге ажал оғы захмат берер деген саясатшыл, саяз ақылды сөздерді сөз деп ойламаңдар, адастырар.

Иә, Қожа Бұрхан ад-дин кәпірлерді панасына алмай, бұл аймаққа келсе екен. Біздерге қарындас еді, оған көздеген орнын беріп, жан-тәнімізбен құрметтеп, сый-сыяпатын көрсетіп, қай шаһардың тақ салтанатын ықтияр етсе, онда отырғызар едік. Қазір ол кәпір әскерін бастап келіп, кәпірлер жарлығының саясатымен жүруде. Біздер мұндай қарындастардан безерміз. Құдай шариғаты хүкіміне тәуелдіміз, шариғатта не қабыл болса, сүннетке [↑120ᵃ/120ᵇ↓] жол жоқ-ты. Оны біз өзімізге жол көрмейміз. Енді бұл аспан асты шаңға толып, мұратты қолға бергей. Қожа Бұрхан ад-диннің бұл жерлерге қадам келтіргенінен біздер бейхабар едік. Бірақ біздер мұратымыз орындалса, оларды кәпірлер мемлекетінен азат етпекші едік. Біз одан біздердің хақымызда осындай опасыздық келер деп ойламаған едік.

Кек қылышын мұбарак белдеріңе бекем байлап, дұшпандардың басына төндіріңдер. Қазаға ризашылық бердім, не болса да кештім. Қашанғы көңілі қатты жардан қасірет тартайын. Опаны көп қылар едім, енді әркімге сондай жүз түрлі жапа келер болды, наразы болдым".

Әлқисса, бұл шахзадалардың әскері толық жабдықталған және соғыс аспабы түгел, мінген аттары семіз және әлі тарықпаған еді. Тек қана көңілдері Хазірет Қожа Йусуфтың, *Алла оған рақымды болғай*, қаза болғанын естіп торыққан еді. Оның үстіне қалмақтар басшылығымен әскер жиналғанын, оған Қытай әскері жәрдем беріп, Қожа Бұрхан ад-динді бас қылып, жер қайысқан қол қарсы тұрғанын естіген еді. Бұлардың саясаттары қалмақтың шынайы жағдайын ашты: олар [қалмақтар] бұл шахзадалардың халқына қарсылық қыла алмастығын, тек Қытай әскерлеріне сүйенгенін біліп, осындай артынан ерткен ұлы да тұрақты [↑120ᵇ/121ᵃ↓] әскерге сүйенген [қалмақтармен] бетпе-бет кездескеннің ақыры нешік болар екен деп, бәрінің көңіліне қорқыныш ұялады. Әсіресе, қалмақтар-

дан көп қысым көрген қырғыздарда еш береке қалмады. Мұраттары олжа-байлық еді, бұл әскерден олжа алудан үміттерін үзді.

Оған қоса, Қожа Бұрхан ад-дин елші болып барғандарға көп уәде мен ескертулер қылған еді: "Егер сіздердің дәлеліңізбен ол жақ әскерінен не қырғыз, не басқалар біздерге қосылып жәрдем берсе, хан мен төреге: "Тамам [Қашғар] мемлекетін оларға тапсырыңыз, хан мен төреден сый-сыяпат, жақсылық пен пана беріп, байлыққа кенелтерсіз. Олар қанша олжа алса да ешкім кедергі етпесін. Егер Қашғар және Йаркенд тұрғындарынан қандай да бір кісі "ханымыз бен төреміз" деп бізге жүз бұрса, оған жақсылық жасап, бір елі төмендетпей үлкен мансап беріп, қорғанышына жеті ұрпаққа дейін заңды болар қызыл тамғалы *тархандық*[284] белгі сыйға беріңіз" деп хат береміз" деп елші қырғыздарға уәде берген еді. Осынау уәдені бұл иманы нашар елшілер әскерге баян етті. Кейбір иманы нашар және Исламы саяз халықтардың көңілі ол жаққа бейіл болды.

Әлқисса, қырғыздар жан-ділімен оларға бейілді болды. Дегенмен, бұл қасіретті хабар барлық әскерлерге белгілі болып, кеңесіп сап бұзылғанша [мұсылман әскері] Қожа Бұрхан [↑121ᵃ/121ᵇ↓] ад-дин әскерінің быт-шытын шығарды. Ош дарбазасы бұзылғанша қалмақтардан жүз жиырма бір жанға қаза жетті, бірнешесі жарақаттанды, өйткені бұлардың [қалмақтардың] аттары нашар, соғыс құралдары жарамсыз еді. Бұларды бір сәтте жермен-жексен қылысты. Ислам әскерінен бір кісі ғана *шаһадатқа* аттанды. Осынау халде қырғыздар Хазірет шахзадаларға: "Біз артқа қарай қашып барсақ, Уч әскері ілгерірек келсе, онан соң қоршап алсақ, бір кісі де азат болмас" деп кеңес айтты. Олар мақұл қылды. Ислам әскері осылай кейін шегінді. Қырғыздардың Мөңке ұруғы уақытты ғанибет санап, әр тараптан ол жаққа аттанып, сапты бұзып Ош әскеріне қосылды.

Хазірет Қожа Йахйа мен Хазірет Қожа Мүмин әскер бұзылғанын көрді. Ол тараптың әскері майданға шыққанша күшейіп, көп болып ілгері шабуылдады. Бұл шахзадалар жау әскерінен гөрі өз әскерінің толық бұзылуынан қорықты. [Саны жағынан] дұшпандар әскерінен көбірек өз әскерін амалсыз "қиын-қыстау жағдайда,

---

[284] Мәтінде — در خانلیق

Пайғамбарларға да шегінген дұрыс" [нақылының] мазмұнымен шегіну жолын ықтияр етіп, артқа шегінді.

[Хазірет Қожа Мүмин мен Қожа Йахйа әскерінің жеңілуі]

Әмма көрмек керек. Уч әскері артқа қашқан бұларды қоршауға алып, сойды. Бәрі қашты, үлкен машақатта соғыс құралдарын тастап, шатыр-жүктерінен [↑121⁶/122ᵃ↓] және азық-түлік, жүк көлігі мен сапар жабдықтарынан ажырап, шығынданып, кейбірі жалаңаштанып Қашғарға қайтты. Бұл әскер ішінде неше тайпа қырғыздар бар еді, кейбір тайпасы Ош әскеріне қосылып, арттан шауып талан-таражға салды.

Бәйіт (түрки):

Жүз мың топырақ тас болып тисін сатқындар жанына
Шешімі құрып, отына түскей Мани ханының.
Құдай дініндегі адамдар әлемінен шыққан
Ислам иманына куәлік етпеген
Достық қылмаңыз ешбір достығы жоққа.
Опасыз болар, оның антындағы айла-амалы
Тағат емес жазмыштан қарақшылық.
Әрі харам қорлық, қадірінен айырылған Сұлтанға
Үлкенді тараж етіп, захмат берер мейманына.
Еш қауымға берілмеген, осынау сипатта бар ма
Дию мен шайтан да ұялар бұлардың қылығына.

Әлқисса, Хазірет Қожа Мүмин мен Қожа Йахйа осынша көп әскермен барып аз әскерден жеңіліп, жүгін тастап қашқандарынан ұятты болды. Хазірет Қожа Йахйа Келте-Йайлақ арқылы Йаркенд әскерін алып жүрді. Хазірет Қожа Мүмин Қашғар әскерін алып жүрді. Қызметшілердің бірінен жаршы (жапагон) жіберді. Бұл келіп Хазірет Қожа-патша аталған Хазірет Қожа Абдалла ибн Қожа Йусуфке, *оның қабіріне нұр жаусын*, баян етіп, уақиғаны түсіндіріп айтты. Ол өкінішпен қолын санына ұрып, намыстан дабыл (табл) [↑122ᵃ/122⁶↓] ұрды. Барлық мемлекет халқын шақырып алып, әскердің жеңілгенін естіртті. Он сегіз күндік мерзімге кетіп еді, он үш күнде бұл оқиға болды.

Сол түнде Хазірет Қожа Мүмин бүйір-қаптал дарбазасы арқылы кірді. Хазірет Қожа Абдаллаға кездесіп баян етті. Хазірет Қожа Абдалла-қожам көп ренішпен сөйледі: "Қаншама уақыттан бері үлкен бақыт біздің тарапымызда еді. Енді міне мақсатымыздың орындалуына нұқсан келгені мәлім болды. Не қылармыз, әрнеге қаза аспаннан келеді, оған риза болармыз. Еткен еңбегіміз бен жоспарымыз іске аспады. Жоспарымызға Құдай тағдырынан өзге бола ма?" деп, Хазірет Қожа Мүминге жұбаныш айтты.

Сонымен, Йаркенд қолбасшысы болған Хазірет Қожа Йахйа тез арада Йаркенд әскерін бастап, бұлар да болған істі баяндауға, (жапа) айтуға аттанды. Бұлар барып болған жайды айтып берді. Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, реніш етпей: "Алла тағдыры осындай, қазаға риза болу уәжіп. Әрне де Хазірет Хақтан, *сұбхана уа тағала*, келер. Оны дұрыс қабылдамақ керек, еш ылажы болмас. Пендешілікке бұйрық бар, Алла тағдырына ризамыз. Бұған қандай да бір шара істеп болмас" деп, баянына жұбаныш айтты.

Сонымен ақылды кісілер кеңес берді: "Мөңке қырғыздар ұрпағынан осында кісі қалыпты, оларға оқиғаны білдірмей болмас. Асқа шақырып: "Ошқа барған халық біздер үшін көп жақсы қызмет қылыпты, [↑122^{б}/123^{а}↓] жақын, жолдас, ашаларды мейман қылармыз" деп шақырсақ келер, содан ұстап кісендесек, отанына әскер барып тараж салса, тұтқындаса мұның сазайы осы" деп баян етті.

Әлқисса, қырғыздарға барды, үшбу мазмұнда шақырып келіп, төрт жүз жақтастарымен, көптеген жүгімен ордаға әкеліп тұтқындады. Отанына әскер барып тараж салды. Біреулері қолға түсті, енді біреулері қашып пана іздеді. Бұл сансыз тайпа қырғыз рулары еді, көбісі тауда жасырынды, кейін қарақшы болып келіп, Йаркенд шөлінде қарақшылық жасады. Тек Омар мырза қорқып бұған қатыспады.

Хазірет Қожа Йахйа ұяттан қамығып келіп Хазірет Қожа Жаһанға, *оның қабіріне нұр жаусын*, кездесті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұларға ілтипат етіп, бұлардың қысылысын көтеріп, басынан аяғына сый беріп, оларға қарғысын төгіп, сыбағасын берді. Бұл қырғыздар айлакер еді. Біраз жылап, айтты: "Ей патша, Жаһан панасы, Пайғамбар әулетінің қызметінен бас тартқан және Исламнан

жүз бұрған не деген жүзіқаралық, ақиретке шейін қарғыс атсын, жетпіс тұқымына лағынет жаусын. Халқымыздан бірнеше ауыш, жаман кісілер бұл істі бастапты. Біз олардан жиіркене бас тартамыз. Құдая Расул, бас тартамыз. Қазір олардың жазасына бізден бір құпия жансыз [↑123ᵃ/123⁶↓] кісі барсын, мақсаты қылған күнәсі үшін жөнге салып, ол халықтан бір жолмен *жизйа* алып келсе. Болмаса, әулетін тұтқындап тараж салсын, ақыры қолға түсіріп жазасы беріліп, өлтірілсін. Ал енді Йаркенд жазықтығына қашып шығып, қарақшылық қылып жүрген халықтарымызды біз өзіміз барып тұтқындаймыз, ол дұшпандарға: Ислам жолында жанпида қылыңыз деп тапсырамыз. Шулаған шіркіндер жүз мың ант ішіп, серт беріп, жабысып іші-бауырына кіріп уәде етті.

(Түрки):

> Иә Раббы, осынау қауымнан жаман сертті болар ма екен,
> Көзі жасты, ауызы жұмсақ, көңілі қатты, бауыры тас.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам, ділі өте жұмсақ, шыншыл, шыдамды әрі рақымды әзіз еді. Бұл пәлелердің сөзіне шынымен сеніп қалды. Біреулері қаншама қарсылық қылған еді, бірақ Хазірет Қожа Патша қабыл қылмады: "Мұсылман әр кез сертті бұзбас, әсіресе, Құранмен ант еткенде. Олардың исламына шәк болса да, біздің исламымызға шәк жоқ. Олар Құранға сәйкес амал қылмаса да, әлбетте, біздер амал қылғанымыз ләзім" деп, қырғыздарға рұқсат берді.

Бұл залым, серттен тайғыш кәпірлер дарбазадан шығып қарақшылық бастаған тау ішіндегі жамағаттарға қосылып Йаркенд жазығының елді мекендеріне тараж салуға кірісті.

Мұсылмандар еш жақтан тыныштық көрмеді [↑123⁶/124ᵃ↓]. Хазірет Қожа Жаһан-қожам қатты өкінді. Көкке айтар еді: "Ей аспан, осындай арамза-сатқын қылмыс пен айлакерлікке жол бердің. Бір мехнат, жүзіне шыдамдылық қылайын, қайсы қамығу мен ашуды келтіріп, қашанғы оқ жауынына нысана боларсың? Йусуф-Қожа бауырымның әлі қаралы күні, айырылысу ынтығы қырық күнге толмаған, ол жақтың арман-қиялын айтайын ба, әлде бұл пәле-сатқындардың залымдығын баян етейін бе?" дейді.

Бәйіт (түрки):

Тағатым жоқ, басыма іс түсірді аспан,
Жүз кісінің басынан асар азап шеккізді аспан.
Еш адам баласы болмай қалды ма,
Барлық түрлі бәлені жалғыз маған берді аспан.
Шахиншахтың басына түскен іс басылмас қанша шарап құйылса да,
Кербала *шаһидтерінің* жәбірінен де асырды аспан.

Және де: "Құдай бұйыртпады, әйтпесе қамығу мен қайғы уақытында қарындасым Йусуф-Қожа болса, бұл жат жерліктердің барлығын бәнгі қылар еді. Енді мәлім болды, біздің дәуіріміз өтіп, қасірет біздің жағымызға бет бұрды. Не қылсақ та бір көлеңкелі нәтиже болды. Мұның ақыл-ылажы енді тәуекелден өзге емес. Қазаға риза болу уәжіп. Аспаннан арамза, залымдық келсе, не шара қылып тұрармын. Еш уақытта өкінішім жоқ, ендігі істер ылажым — тәуекел. Осындай жағдайда көзімді ашып-жұмып тұрар жағдайым жоқ" деп, Құдай тағалаға тәуекел қылды.

Сонымен, *қамыққан хал хикаяты мен жағымды жар қиссасын естімек керек*. Сөйтіп Уч шаһарының Қожа Бұрхан ад-дин әскері ол күні [↑124ᵃ/124ᵇ↓] Хазірет Қожа Йахйа мен Хазірет Қожа Мүминнің әскерін жеңді. Көп олжа, байлыққа кенеліп, соғыс қаружарақтарын, шатыр, жүк малы, неше қатар түйе мен жылқы, тиелген сапар жүгіне ие болды. Қызметкерлері мен жақындары бұл істі көріп кереметке жазып, сенімдері жүз есе болды. Арандарының көзі ашылып, мол дүниеге кенеліп қайран қалды, тіпті мастықтан ақыл қалмады.

Бәйіт (түрки):

Бақыт егер жар берсе дәруішті сұлтан етер-мыс,
Әр күні ол күннен көп асқан байлық берер-мыс,
Адамның бақыт жұлдызы [оңынан] туса егер,
Әлсіз қына су құбырын Сүлеймен етер-мыс.
Бақыт жұлдызы теріс туса егер,
Ол тіпті жаһан шахы деп, пенде деп те елемес.
Садыққа кел, ей көңіл, бұл бақыт тағынан
Лезде арыстанды пақырға, пақырды сұлтанға айналдырар-мыс.

Әлқисса, Абд ал-Уаһһаб Мәңгіліктің [Құдай] бақытсызы бастаған бірнеше кісі араға кеңес-мәслихат салды: "Қашғар, Йаркенд

әскерін жеңіп, жеңіске жеттік, ендігі ақыл — ақырындап артынан қуып жүрсек, осыншама әскерден бөлініп келгендерді серік етіп, Қашғар аумағына барсақ һәм қырғыздар біздерге көмек бермек үшін келді, өйткені Қашғар халқының көбі [сіздің ата-бабаңыздың] *мүрид-мұхлисі*. Қашғар бұл шарасыздықта соғыссыз жеңілер, егер дәл қазір бармасақ соңында [↑124^{б}/125^{а}↓] біздің аумағымызға әскер тартар. Ол жерге біз әуелі барсақ аяусыз жеңіп қайтармыз, тезірек барғанымыз дұрыс. Егер Қашғарды басып алсақ Йаркендтің шаруасы оңай болады" деп Қожа Бұрхан-қожамға мәслихат айтты. Бұл кісілердің кеңесі барлық залымдарға жақты. "Ұлы сапарға шығамыз" деп бұйрық етті.

[Әндіжаннан Қуат мырзаның келгені. Абд ал-Мажидтің арандатушылығы]

Сонымен, *айлакерлік туралы дастан, арамзалық туралы қисса естімек керек*. Қашғарлықтар екі шахзада (ибн Қожа Йусуфтың) әскері жеңілгеннен көңілдері жасып кетті. Мемлекет ішінде айла-арамзалық істер белгі бере бастады. "Қожа Бұрхан-қожам келеді-мыс" деп, халық әр тараптан күтуге айналды. Тоқтатулардан пайда болмады, біреуін тоқтатса оншақтысы көнбеді, еш жақтан тыя алмады.

Ол уақытта Хазірет Қожа Хасан, *оның қабіріне нұр жаусын, мүридтерінен* Ахунд Молла Масжиди, Ахунд Молла Наурузи бастаған кісілермен Хазірет Қожа Йусуф Әндіжандағы Қуат мырзаға, *Алла оған рақымды болсын*, Дәруіш Букаулды нама беріп жіберген еді. Бұл наманы қабыл етіп ахундтар шаһарға келген еді. Хазірет Қожа Абдаллаға кездесіп, *тазиатқа* Құран хатымын оқып, жылап-сықтасты. *Тазиатта* қаралы бастарынан ұрады, тіпті қиямет болды. Хазірет Қожа Абдалла ахундтарға ілтипат етіп: "Әрқайсыңыз өз *мүрид-мұхлистеріңізді* жинап, шаһар қоршауы маңында әрқашан дайын тұрғайсыздар" деп тапсырма берді. Қуат мырзаны қарсы алуға сыйлықтар беріп, қызметшілерін жолға шығарды. [↑125^{а}/125^{б}↓]

Сонымен арамза, сатқын, опасыз, пайдақор, өзімшіл Абд ал-Мажидтен естімек керек. Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, бұл қарақшы-ұрыны өз перзенттерінен артық көрмесе, кем етпей тәрбие берген еді. Барлық орда қызметкерлері қызғаныш қылып ай-

тар еді: "Ей Патша! Әлемнің панасы, бұл Абд ал-Мажидке орда ішінен орын беріп, тәрбие қылғандарыңыз Хазірет Әли, *Алла оны ұлықтағай*, Абд ар-Рахман ибн Мулжамды өз үйлерінде тәрбие қылып, ақырында онан опасыздық пен қиянат көргеніне ұқсас. Мұның табиғатында опаның жемісі болмас, ақырында Хазіреттің хақында қиянат етпей қоймас" дер еді.

Хазірет Йусуф Қожам, *Алла оған рақымды болсын*, айтар еді: "Әрине, біз пақыр, пендеміз, дұшпандарға зеректік пен түсінушілік көрсетейік, қажет болған күні дайын болайық" деп еді. Шындығында ол бұлардың әлжуаз халінде бастарынан ұрды. Қуат мырзаны қарсы алуға шықты. Басқа қызметкерлерді Қуаттың маңайына жолатпады. Қуат мырза Алла жазмышы [Лаух-и Алла] қызметінің кемерін бекем байлап келген еді, оны осылай жолдан шығарды.

Бәйіт (түрки):

Адами, шайтани жүз түрлі қаталдық Ібілістен,
Хақ дейді шайтанды сайтандық сипатын жасырғанмен,
Барша халықты азар етер осы шайтан бұйрығымен
Бірақ шайтан ісі кем түсер адами шайтанның залымдығынан.

Қуаттың болмысына дақ түсіп [сатқындықты] мақұлдады. Ол зорлықшы жағына шығып, өз ықтиярын [арамзаның] қолына [↑125[б]/126[а]↓] берді. Ол жиылыстың кейбір сөздері осы.

Бәйіт (парсы):

Ей мырза! Жеңушілердің жары бол ол жеңіскер болып тұрғанда,
Жеңілгендердің жары болма, сен де жеңілерсің.

"Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, дүниеден өтті, әулеті басшысыз қалды. Және бұлар Ош шаһарына соғыс қаруын сермеп, қирап қашты. Қырғыздар Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин жаққа өтті, һәм Қашғар халқы бұлардан бет бұрып, Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожамға жүз келтірді. Бұларға жәрдем қылмай, айла жасап Қашғарға хакім болғаныңыз көп жақсырақ. Сөйтіп бұл шахзадалар шаһарды тастап кетеді. Талас-тартыссыз хакім боласыз және де көп уақыттан бері ордаға хакім Хош Кипек бектің жинаған мол дүниесі бар, бұларға сіз ие боласыз, олжа сіздікі" деп, олжаның атын шығарып еді, қырғыздар сөзге еріп кетті. Барлығын жамандық пиғылы жеңді.

Пақырлардың пақыры, кемсіндердің кемсіні Молла Садық Қашғари айтады (түрки):

Бұлардан жаман пиғылды бар ма екен бұл заманда
Опасыз, жапа толы, сенімсіз, жаман пиғылды,
Әрі тойымсыз, әрі ессіз, залым, әрі харам.
Құлқы нашар, ұлағатсыз, адамгершіліксіз,
Залым-қанішер, олжа үшін қорқыныш сеуіп жүрер,
Жүз кісіні өлтіргенде көзге ілмейді майданда.

Әлқисса, Абд ал-Мажид деген бұл қырғыздарға жауап-қолдау көрсетті. Қырғыздар "Біз бұл екі қожаның [↑126ᵃ/126ᵇ↓] ешқайсысына дұшпан емеспіз, өйткені екеуі де Пайғамбар әулетінен Махдұм Ағзамның немересі, панаға аламыз" деп, Хазірет Қожа Абдалла-қожамның қызметшілеріне бұл жауапты жіберіп, өзін бейкүнәдай ұстады.

Хазірет Қожа Абдалла Қуат бек арамзаның жауабын естіп көңілі қалды. Бауырларымен хал-ахуалдарын баян етіседі: "Ей қарындасым! Бұл не деген қиыншылық еді біздің басымызға түскен. Не деген қам мен қайғы біздерге келген. Атамыздың қайғысынан әлі қырық күн өтпей не деген уақиғалар бізге келіп өлім-қайғыны көбейтті. О, қасірет, отанымның ойран болар қаупінен айтайын ба? Бар күшіміз қырғыз Қуатта еді, ол да насырға шапты. Бұл келген қанішерлермен қалған бір-екі сап [әскермен] бетпе-бет соғысып болмас. Енді шахарды тастап шығуымыз керек. Егер шайқасайық десек әскеріміз жоқ. Қашғарлық көпшілік, Уч диуана сопылары біздерді ұстап беруі ықтимал. Егер бір уақыт бетпе-бет болмай тастап қашсақ, адамдық намыстан қорқамыз және кекесін уытына ілігерміз" деп, өкініш-мұңын айтыпты.

Сонымен, Қожа Бұрхан ад-дин жеделдей ілгерілеп, Каж Хар аумағынан Артуж жеріне келіп түсті. Бірден кездесуге келді, Хазірет Қожа Абдалла тақ салтанатта отырған, амалсыз қызбалық пен батырлық көрсетіп тұрған халде еді [↑126ᵇ/127ᵃ↓]. Абд ал-Мажид деген қашғарлық орда қызметкерлерінен күстахана айтып көрді: "Хазірет Қожа Абдалла тақты енді босатып берсін, иесі келді, өз орнын білгендері құп, мемлекеттің барлық ұлыларының арыздары осы, әйтпесе өзіне қатер, сіздерге жалғыз ақыл осы" деп, саясатсымақ сөздер қылды. Хазірет Қожа Абдалла бұл күстаханалық

сөзді естіп, біраз қапаланды. Біраздан кейін өзі [Абд ал-Мажид] Түмен[285] (өзен) жағасындағы жерде тұрып, ордаға қарап: "Ей шахзадалар! Енді тақты босатып беріңдер, хақылы орнын алуға иесі келді, кешіктіргеннің мағынасы жоқ" деп айғайлады.

Хазірет Қожа Абдалла ордада еді, мүбарак құлағына жетті, қолына садақ-жебе алып неше рет атпақшы болды. Қатысып отырғандар кедергі етті, бұлар да бір жерде отыра алмай тұрды. Хазірет Қожа Абдалла оған хабар айтты: "Ей арамза-опасыз! Бұл қиянатты біздің хақымызға қылғаның өзіңе қылғаның".

Мисра: "Қай жерден тұз жесең, тұзсалғышты сындырма".

Біздер саған тұз берген едік, енді сені ата-бабамның тұзына тапсырдық, сенің көңіліңе өз ниеттеріңе лайықты іс қылармыз. *Алла қаласа*, үмітім бар, бізге қылған соқыр сұмдығыңнан соншама апатқа ұшырағайсың, соншама пұшайман болғайсың, ешқашан пайда көрмегейсің" деп ашуланды. Ол жердегі дүние- [↑127ᵃ/127ᵇ↓] мүлкіне тараж салып, бала-шағасының кейбірін тұтқындап, кейбіреуі өлтірілді.

[Қаратаулықтардың Қашғарды тастап шыққан оқиғасы]

Хазірет Қожа Абдалла содан ойға батып, көңілін орнықтырар еш демеу таба алмады. Амалсыз балалары мен бауырлары бірге мәслихат қылысып, қаланы тастап шықпаққа ұйғарды. Хош Кипек бектен және мәслихат сұрады, ол айтты: "Ей әлем Патшасы! Хақ панамыз! Кеңесім сол — қалудың реті жоқ, елден безудің, ел кезіп қаңғырудың кезі келді. Енді бізге рақат пен тыныштық бар деп ойламаңыздар. Торығу мен айырылысу уақыты жетті. Ал егер сапарға ықтияр қылсаңыздар ешқашан Йаркендке аяғыңды баспаңыз, онда жан сақтауға болмас. Йаркендті де осы ауру [сатқындық] жайлап алды, бұдан ешқашан құтылмас. Егер бір тағдыр оларды жеңімпаз етсе, Хазіреттер жеңілген болса, нәсілдеріңді өлтіруі ықтимал. Әуелі Әндіжан жеріне жолға шықсаңыздар. Біздер, қызметкерлеріңіз, жолға серік болсақ, біздерден қауіптеніп бұл залымдар Йаркенд жерінен қадам баспас. Кейін, бір заманда

---

[285] Қызылсу өзенінің бір бөлігі Түмен өзені деп аталған.

бар тариқат бірігіп бұл шаһарларды қайтаруға болар деген үміт бар. Және де сіздерден бір кісі ілкіде тұтқын болса, өлтіруге кедергі болар" деп, Әндіжан жаққа баруға көп дәлелдер келтірді.

Сонан Молла Садық астарлап айтады. Молла Садықтың ғазалы (түрки):

Енді жетті елден безу уақыты, айырылу қайғысы,
Шаһар-үйімізді тәрк етіп, Шам, Ираққа беттедік.
Опасыз дүниені артқа тастап, табаланған уақытта,
Тастасаңдар бұл [↑127^{б}/128^{а}↓] күмбезді сарайды.
Неше арманымнан шықпағанды өткізді бұл тақ салтанат.
Бізден өтіп, болса біреуге таңсық.
Неше жыл рақат пен шаттық, хош өмір сүрдіңіз,
Қайғы уының дәмін таттыңыз, енді пана қылмақ керек.
Неше түрлі апат, аласапыран уақиғалар болды,
Шабуылға шық Қытай, қалмақ, қырғыз, қазақ.

Хазірет Қожа Абдалла-қожам Хош Кипек бектің кеңесін тыңдап, жауабына айтты: "Ей әмір! Қашғардың хакімі, кеңесіңіз көп мақұл. Бірақ, шәріп *қыблагох* бабамды, *ғаләйһи-с-салам*, тастап, басқа жаққа беттеген жақсы емес. Қазір біз бұл жолға шықсақ, бізге наразы болар, бабамды наразы етпек, жеті ықылым патшалығы болса да арам болар. Одан да екі дүниеде олардың ырзалықтарымен өлген абырой".

(Түрки):

Дәулет ұстау, әсте-әсте дәулет құсының саясында,
Кенет бір күн басыңнан сая қабырғасы құлар.
Көз көңілім хоштығын бос жағадан табамын,
Көшуден көңіліме қанталаған дақ түсті.

Бұл жауапты беріп, Хош Кипек бекпен бірге одақ-қайыр болсын қылды. Хазірет Қожа Абдалла-қожам ол кеште сенімді қызметкерлерін жинап, сапар мүлкін дайындап, құпия сақтаушы сенімді кісілермен бірге қайыр-хош қылысып, бір топ жақындарын алып қаптал дарбазасы арқылы Йаркенд жерінен кетті.

[Қожа Бұрхан ад-диннің Қашғарға кіргені]

Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болғай*, қазасына қырық күнге шейін қырық кісіні Құран оқуға тағайындаған еді. Бұл қырық кісіден әр күні кісі ауысып, он кісі қонып Құран қайыратын (тилават) еді. [↑128ᵃ/128ᵇ↓] Бұлар Алтынлық Сарайы ішіндегі арнайы *құжырада* еді, екеуі кем қырық күн болған еді. Құжыраның есігін шынжырлап жапқан еді. Бұлар ертесі күн шыққанша ғафіл отырып қалды. Есік бекем еді, қарақшылар келіп есікті ашып құжыраға кірді. Ахундтар көрді, әрқайсысы бір-бір адамжегіштей, қолдарында үлкен аса. Жүректеріне зілзала түсті, баса-жанша кілем бөлмесіндегі дүниені талап кетті. Ахундтардан күш-қуат кетіп, қашып шықты. Орданың ойран болғанын, үйлердің есіктері сынғанын көрді. Бұлар жүз машақатта өздеріне пана тапты. Қазір ол ахундтар тобынан бағзылары бақи болған, қалғандары "осы уақытқа шейін зәреміз ұшады" деп хикаят қылысады.

Сонымен хабар алған халық дүниеге кенелді. Хакім Хош Кипек бек те бала-шағасымен, бір топ жақындарымен сапарға дайындалып, Су дарбазасы арқылы шығып, Түмен жағасында кетіп бара жатыр еді. Абд ал-Мажид күнәкар қырғыздарға хабар беріп, дайын қылған еді, қорғансыз бұлардың алдынан шығып, қоршай бастады. Бұл бейшараларды улатып-шулатып, барлық мал-мүлкі, заттарымен бірге тұтқын қылды. Кипек бек өзі әйелімен онға жуық кісі ілгерірек еді, бас сауғалап құтылды. Азим-шах атты бір ұлы сайдың қабағында жасырынып, бірнеше күн өзін сақтап еді, бір ынсапсыз қызметшіге ұшырады. Бұл қызметші [оны ұстап] Қожа Бұрхан ад-дин-қожамға сыйға тартты, бірнеше уақыт [аман] сақтап, ақыры өлтірді.

Бұл оқиғадан Абд ал-Мажид хабардар еді. Хазірет Қожа Абдалла-қожам [↑128ᵇ/129ᵃ↓] шаһардан шығар-шықпастан-ақ шаттық дағырасын ұрды, барлық шаһар тұрғындары дүниенің астан-кестен өзгергенін білді, шаһар іші соншама бүліншілікке ұшырады. Үлкеннің де, кішінің де мазасы кетті. Бағзы надан жахил құлықты сопы Ош диуаналарының көңілі хош болды.

Таңертеңгісін Абд ал-Мажид басына отау тігіп, орда алдындағы алаңға келіп, әмір-ғұламаларды жиып: "Абд ал-Мажидтің қолынан іс келе ме екен, көрдіңіздер ғой" деп, қылған арам-айларын мақтаныш-мадақ қылды. Хазірет Ахунд Молла Махмұд

жасырын айтады: "Ей имансыз келімсек, білгейсің саған не істер келер екен, әлі соншама пәлеге ұшырарсың".

Ертеректе өткен ғұламалар айтады (түрки):

Егер етсең имандықты, бізге жүз келтір,
Елге азар беруден, діни қайғыдан таза бол.
Кісіге азар еткенге, ақырында азар жетер,
Жақсылықты кәсіп қыл, әлем қызығар шахзада бол.

Барлық әмір, уәзір, ғұламалар жиналып Қожа Бұрхан ад-дин-қожамды қарсы алуға жүрді. Бұлар барып кездесіп, зиярат қылды, көрді.

Бәйіт (түрки):

Хал-ахуал өзгеше, заң-жосығы өзгеше,
Сөз-сөйлемі өзгеше, жұмыс-жөні өзгеше,
Қызметшілер, жақындар ісі өзгеше,
Табиғат мінезі, түр-әлпеті өзгеше,
Пір-*мұхлис* өзгеше, ұстаз-шәкірт өзгеше,
Ғашықтар да өзгеше, сүйгендер де өзгеше,
Маснад, иршад өзгеше, тақ салтанат та өзгеше,
Ирадат та, *инабат* та өзгеше, *вирд* пен *зікір* өзгеше,
Сұрау халі өзгеше, хал *малақат* өзгеше,
Ілтипат, қайырым да өзгеше, шын имандық өзгеше.

[↑129ᵃ/129ᵇ↓] Бұл тариқалармен кездесіп қайтты, таңертеңгісін Хазіреттің нұр толы мазарына келіп зиярат етіп, мемлекет тұтқасы, керемет шамшырағымен иманды қала Қашғарға кірді. Таққа отырып, тақ салтанатында заңды болды. Қытай кәпірлері қалмақтармен келіп бірге билік жүргізді. Қашғар ішінде көп бүліншілік болды. Көпшілік халыққа "Қаратаулық" деп қатер төнді. Бағзы диуана жындар, доңыз сопылар, тау-далаларда жүрген дала халықтары Ошта құрмет тапты. Бұлардан мемлекет халқы көп тыныштық, бейбітшілікке жетті. Қожа Бұрхан ад-дин тұрғындардың арыз-ахуалына сәйкес қарақшылық қылғандарды көнбістікке келтірді.

(Түрки):

Ел күмәнінен көп міндет бар,
Істелген істерден артық күрес бар.

[Қожа Бұрхан ад-дин әскерінің Йаркендке жорығы]

Абд ал-Уаһһаб Мәңгіліктің бақытсызы, Рахман құлы *азали*, Пайманбек *азали*, қырғыз Абдалла Каж Хар әмірлері және бірнеше *диуана сопылар*, сенімсіз кісілер қате кеңестер берді: "Біртіндеп-біртіндеп әскер Йаркендке жолға шықса. Ол қожалардың жүректерінен зілзала, денелерінен діріл басылмай тұрғанда қуып барсақ жеңіс жеңіл болар. Уа Алла, иман берсе! Кейін өздеріне келіп, іс қиындыққа ұшырар. Бізге зиян келтірер мүмкіндігі де бар. Алдын алып тез арада әскер жиып барсақ, жақсы болар еді" деп, кеңес баян етті. Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожамға бұл кеңес [↑ 129⁶/130ᵃ↓] өте жағымды болды, осы жағдайда: "Әскер жиылып Йаркенд жолына түссін" деп бұйрық етті.

Қуат мырза-арамза Қожа Бұрхан ад-дин-қожамның алдынан шығып, қызмет кемерін бекем байламақ уағдасын берген еді. Бұны "Йаркендте жеңісті болғаннан кейін Қашғардың хакімдігіне барасың" деп алдаған еді. Бұл Қуат арамзаны әскер қолбасшысы қылып, Йаркенд жеріне баруға бұйрық етті. Қуат қырғыз бастаған Қашғар, Ақсу, Ош әскері ортақ тәртіп бойынша бес-алты жүз қалмақ, бес-алты жүз қытай, төңірегіндегі шексіз имансыздар бірігіп Йаркенд жолына шықты.

[Қожа Жаһан-қожамның Йаркендті соғыссыз тастап, қажылық сапарға шықпақ болып елімен ақылдасуы, әкімдердің тосқауыл болуы]

Сонымен Йаркендтен жан күйдірер қисса естімек керек. Хазірет Абдалла, Хазірет Қожа Мүмин қол астындағыларымен бірге Йаркендке кірді. Хазірет Қожа Жаһан-қожам, *оның қабіріне нұр жаусын*, зайырлы өмірдің тақ-салтанатынан ділін босатып, "патшалық шатырын шаһар артына тіккейсіздер" деп бұйрық етті. Барлық халық-әулеті мен мал-мүлкі, жақындарымен шығып орналасты. Йаркенд мемлекетінен ғұлама, әмірлер, *фазыл*, үлкен-кішісі жиылып келіп, ұлы ас қылып, қонақжайлық етіп, қайырымдылықпен үміт-сөз айтты: "Үмбетім, халқым, ей ғұлама, әмірлер, жан-құлағыңмен тыңда. Неше ғасырлар өтті, сіздермен Хақ тағамын бөлісіп, Хақ

каламын оқысып, өзара бақытты өмір сүрдім. Мемлекет саясаты үшін біздерден сіздерге [↑130ᵃ/130ᵇ↓] сөзбен болса да, қате болса да, әдейі болса да біраз реніш тиген болса кешіргейсіздер немесе қуып мені талақ еткейсіздер. Мен Құдай ризалығы, ата-баба разылығымен бұл уақытқа шейін сіздердің тарапыңызға опасыздық жасамадым, қиянат етпедім. Қазір де қиямет дәуіріне шейін сіздердің мемлекетіңіз гүлденуден, абадтықтан бос болмағай. Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, берекет нәсіп еткей. Бұл аймақтан Хазірет Қожа Афақ, *оның қабіріне нұр жаусын*, әулеттерінен Қожа Бұрхан ад-дин келіп, Қытай патшасының бұйрығымен және оның елшісін ертіп Қашғар шекарасынан жорыққа шығып келеді-міс. Йаркендті алуға қадам қойған екен. Егер тағдыр бізге қасірет әкелсе, арада қақтығыс болса екі тараптың мұсылмандарына бірдей қиын болар. Егер тәуелділік етейік десек, біз *әл-хамду ли-л-Лах*, Ислам жамағатынанбыз, мұсылманбыз. Оларға кәпірлер араласқан, [өміріміздің] ақырында Исламнан аттап, кәпірлерге тәуелді болғанымыз жарамайды. Және да олар [бізді бәрібір] бауыр қылмас, ақырында тартысқа әкелер. Бәрінен лайық келетін іс — біздер еліміз, әулетіміз, жақындарымызбен қажылық зияратына жолға шықсақ, *Алла қаласа*, нәсіп қылса керек. Бұрыннан екі қасиетті де шәріп [қалалар] көшесіне шықсақ [болар] еді, бірақ оңтайлы сәт тумаған еді. Қазір жақсы уақыт, ғанибет жағдай. Бар мақсат — ерте заманнан олардың ата-бабалары бұл мемлекеттерге билеуші болса, біздің ата-бабаларымыз ғибадаттың шыңына шығып, тақ билігінде отырған. Олардың ата-бабалары *брахман* болған. Қазір қилы уақыттар болып тұр. Біздер [↑130ᵇ/131ᵃ↓] бұл мемлекеттерде тақ салтанатта отырып рақат өмір сүрдік, еш реніш, тілек қалған жоқ. Енді олардың нәубеті келді. Хазірет Хафиз Ширази, *оның қабіріне нұр жаусын*, айтады екен.

Бәйіт (парсы):

Мәжнүн кешті нәубетін мастықтың,
Әркімге де бес күндік нәубет ол.

Арыз бен тілегіміз мұнан өзге емес. Көктің қазіргі панасы мен ұлы бақыты олар жақта. Бақытсыздық біздің тарапымызға бұйырыпты. Енді біз өзімізге және басқаға жәбір еткізбей алдын алып, шығып кетпекшіміз" деп бұл қасірет толы сөздерді баян етті.

Содан бұл жиынның айқай-шуы аспан күмбезіне өрлеп, дүниені кернеп кетті. Біраздан кейін Хазірет Омар Бақи ахунд бастаған барлық ғұламалар, Ғази бек бастаған барлық әмірлер айтты: "Ей, әлем Панасы, Патша Хазіреттен айырылып біздерге бұл әлем арам болар.

Назым (түрки):

Ұлы қымбат діннен айырылып ақырында не ләзім,
Біздерге тыйым етілген дүнияуи өмірден таршылық артық.

Егер сапарға ықтияр етсеңіздер барлық Йаркенд халқын серік етіңіздер, барлығымыз бірге ғибадат қылалық, болмаса біздің ақыл-ризалығымызды жерге тастап кетпегейсіздер. Олар ешқашан бұл жерлерге қадам баса алмас. Қашғарға ырза болар, бұрыннан ата-бабалары да Қашғарға ырза болған-ды, ол жақтың [ата-бабасы] Қашғарда мазар болып жатыр. Йаркенд [біздің Ысқақийа] хазіреттердің ата-бабаларының мирас-мекені, олар бұл жерлерде моласын тауыпты.

Қожа Бұрхан ад-диннің халқы кәпірлерді қойып, біздерге келсін, [осының] шарасына біз баралық. Әйтпесе, олар кәпірлермен [↑131ᵃ/131ᵇ↓] серік болып қадам келтірсе, біздердің ол пасықтардан зәредей қорқынышымыз жоқ. Соғыс қылысармыз, өлсек *шаһид*, өлтірсек *ғазилік* дәрежесін табармыз. Бір жандымыз, егер жүз жанымыз болса бәрі де Ислам пидасы болғай. Шариғаттың жолымен, бұл тариқалық құндылықтарда тұрған халықты не болсаң, ол бол деп тастап кеткеніңіз болмас. Қазір олар кәпірлер елшісімен келе жатқан екен. Егер кәпірлер жарлығымен бақсыз мұсылмандар бірге келсе, шариғат хүкімі осындай — Хазірет Қожа Муʻавийа, Хазірет Әли, *Алла оны ұлықтағай*, атымен әскер тартса болар" деп олар бар күйінішін айтып тыныштық бермеді. Әлқисса, "біздер, *әл-хамду ли-л-Лах!*, мұсылманбыз, патшамыз шәксіз Пайғамбар әулетінен және хазіреттеріміз Анхазірет хадисіне шын берілгендер. Сондықтан Хазірет Мир Әлішер, *Алла оның қабірін нұрландырғай*, айтады:

Бәйіт (түрки):

Алланың сүйіктісі Уәлиді пана қылған кісі [аман] жүрер,
Дүние-мал жиюды кәсіп қылған жоқ болар.

Мұсылмандарға қарсы әскер шығармақ шариғат есебі бойынша дұрыс емес, ендігі күнә оларда" деп, қажетті дәлелдер келтіріп, келісімшарттарына Құранға ант етіпті. [Қажылық] сапарға шығуға тосқауыл қылып көп уәж айтты. Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, бұлар шариғат хүкімін ортаға салған соң еш лаж таппай, амалсыз ниетін қабылдап, қазаға ризалық берді. Әр нәрсе Алла жазуымен болады. Осыған сағы сынып шаһарға кірді.

Пақыр да кемсін [↑131⁶/132ᵃ↓] Молла Садық айтады, бұл бәйіт жадыма келді. Молла Садықтың ғазалы (түрки):

Әрне келсе қазадан басыма болғаймын риза,
Болмағай әлемде еш іс зәредей қорқыныш бейқаза.
Тағдыр бізге дұшпан мемлекетінен ажал жіберсе,
Тағдырдан қашпақ, құтылмақ жолы жоқ.
Маған жалғыз ерер бейілмен тұрғындар әулетім білсе,
Болғамыз мирасқоры Кербала *шаһидтерінің*
Кім, қай уақытта дұшпан болар, жер-аспанда
Етсем де жүз мың айқай бір жауабын таппадым,
Үйімнен кетіп, жаныммен жанып,
Жүз түрлі бәлеге келтіріп жүз хадис.
Кезеріп ернім жүрер ем ажал кесесін ішерге
Ей шөлдеген келер, әр дем айқайыма.
Садақа, Шахиншахы аршының бермес көп қасірет,
Көңіліме әрқашан елден болса ашына.

Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, өтініштеріне риза болып, тәуекел қылып, Йаркендтің сахаралық халықтарын шаһарға кіргізіп, бекініс жарағын дайындап, қарауыл-жандауалдарды дайын қылып, әрнеге мұқият тұрған еді. "Қашғар жақтан шаң көтеріліп, оның арасынан лек-легімен әскер топтары пайда болды" деген хабар жетті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам мемлекеттің барлық қызметін, әскердің соғыс дайындығын Ғази-екіжүздіге тапсырып, әмірлерге, әскер қолбасшылары мен хакімдерге мемлекеттің толық билігін берді.

Хазірет Қожа Абдаллаға ренішпен айтты: [↑132ᵃ/132⁶↓] "Мұнша қорқақтық болар ма, пәлен жерде бүлікшіл келеді-міс деп, жырақтан естігеннен үркіп-қашып кеткен жарандарға намыс емес пе? Бір рет, екі рет дұшпаннан жеңілсең, амалсыздықтан пана тұтып, дұға оқу керек немесе жергілікті дәстүрге сәйкес қарсы

алып, өлтірмек керек. Өзінің батырлығын мақтаныш ететін кісілер ел басына іс түскенде сол жерден табылса керек еді" деп, барлығына ұрса бастады. Екі шахзада ұяттың күштілігінен бас көтере алмады.

Бәйіт (түрки):

Ей, аяқты [адам] ұялған оның самалынан,
Ұлылық Иесінің болмысынан.
Күнбе-күн көңілсіздікте тұрдым,
Қайсыбір дертімді, қандырарсың құштарымды.
[Сүйіктім] білмейді және келуге шамасы жоқ.
Жылағанымды айтайын ба, қасірет-қайғымды,
Естіртейін бе үй ойрандаған бәле-жаланы,
Яки дұшпандар шабуылдап жан-жақтан маған,
Қысқанда жаным қалғанын қасіретті әпсана етейін бе?
Қарсыласым баршаға ғам, бейғам басқа қайғы
Жеткізер әр деммен *маламаттан* мыңдаған *захмат*.
Жүз қастық, көрмеген жүз жапа қалды ма?
Опасыздық қылды бала-шаға, дәулетке.

Қашғар әскерінен бөлек-бөлек, топ-топ, лек-лек тобыр, байрақ-байрақ, найза-найза [әскерлер] Йаркенд жеріне келе бастады. Бұл келгендерді тұтқындап Йаркенд шаһары ішіне алып, кісендеді. Осындай амалмен он күндей уақыт өтті. Тіпті жау әмірлері алты жүзге жетті.

[↑132^{б}/133^{а}↓] *Сонымен*, үшінші күн дегенде барлық керемет сәнді жүріспен Қожа Бұрхан ад-дин-қожам келді. Ел есептеді: Хазірет Қожа Йахйа-қожам Ош әскерінен қирап келді, он күннен соң Хазірет Қожа Абдалла Йаркендке келді. Және он күннен кейін Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин қадам басты.

[Йаркенд үшін соғыс]

Сонымен ол күні Қожа Бұрхан ад-дин-қожам келіп, шахзадалар патшалық Йаркендтен қорғанысқа екі-үш топ атты әскер шығарды. Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, бұларға төмендегідей өсиет қылды: "Байқаңыздар, жүз рет байқаңыздар! Қашғарлықтарға оқ атпаңыздар, тек олардан бір [жаушылық] белгі аңдасаңыздар ғана, содан соң шариғаттың жолымен оқ атыл-

сын. Әйтпесе себепсіз оқ атсаңыздар, оған дүние мен ақиретте риза емеспін" деп, көп саясатпен дайындап шығарған еді. Бұл жақтан бұлар сап түзеп тұрды, әр кез шариғаттың рұқсатынсыз ол [Алладан] қорқынышсыздарға оқ атпады, майдан ішінде шайқас қылмады, ұстамдылықпен қозғалмай тұрды. Ол тарап әскерінен бірнешеуі алаңға шығып ойқастады, қит-қит айғайымен шабуыл қылды. Қиқулаған айқай аланды толтырды. Бұл жаман жолды бастаған айғайды аңдап неше кісі шаһарға хабар айтуға кетті. Бәрінен бұрын бұл хабарды Хазірет Қожа Жаһанға Ғази-бақытсыздың ұлы бақсыз Талғат жеткізді.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл хабарды естіп Құдай [↑133ᵃ/133ᵇ↓] тағалаға шүкіршілік қылып, айтты: "Неше уақыттан бері көңілімнің бір бұрышында "мұсылмандық қайда, олар да Алланың жамағаты, [мұсылмандар] бір-біріне шабуыл жасаса, арада соғыс, өлім болса ол жақтың халі не болар, бұл жақтың халі не болар екен" деген бір пікір-қиял және қайғым бар еді, қалың ойда едім. *Әл-хамду ли-л-Лах!*, енді бұл уайымым кетті, енді соғыстан қол тартпаймыз. Ерлікпен кәпірлерге оқ атыңыздар. Өлсеңіздер *шаһид*, өлтірсеңіздер *газилік* дәрежесіне жетерсіздер. "Иә, Алла! Иә, Расул Алла! Иә, Хұсайн! Уа, Ғариба! Уа, Шаһида!" деген ұранмен шайқасыңыздар" деп, соғыс-шабуылға рұқсат берді.

Бұл хабар тысқары майданға жеткізілді. Бұл рұқсатты естіген жауынгерлер жігерленіп, бұл тариқалық ең жақсы ұранмен соғысты. Оң жағын сол жағына, ортаны шетіне соқты, бұл әскер дариясын тас-талқан етті. "Иә, Алла! Иә, Расул Алла! Иә, Хұсайн! Уа, Ғариба! Уа, Шаһида!" деген дауыстардан қашғарлықтардың жүректеріне зілзала, денелеріне діріл пайда болды. Хақ айбаты көрінді, оларда жар қалмады, күші бітті.

Хазірет Қожа Абдалла-қожамның жүрекжұтқандығының баяны белгілі болды. Керемет мүбарак шайқаскердің ұлы дауысы адамды сүріндірер. Ұлағаттылығы да жеткілікті екен, басқа жағынан да теңдессіз. Бақыт [↑133ᵇ/134ᵃ↓] нәсіп болған, шаһадат сұраған, әулиелік белгісі көп, яғни Хазірет Қожа Инаят Хазірет Қожа Жаһанға, *оның қабіріне нұр жаусын*, ағайынды күйеу бала еді. Жасы үлкен, бірақ дене бітімі жап-жас еді. Әрқашан: "О, арман! Өмір шырыны зая кетіп жатыр, дін жолында еш амал жасамадым. Сондықтан *Алла тағала* өз Каламында хабар беріпті: **Дәулет**

те, әулет те (балалар да) дүние тіршілігінің зейнеттері. Адамға мәңгі қалатын — ізгі істердің сауабы. Тәңірінің назарында ол бәрінен артық. Үміт деген тіпті жақсы[286]. Хадис: Бұл дүниелік өмір ақиреттің егін майданы. Бұл ұлағатты батырлықты еш уақытта сарп ете алмадым, енді ғұмырымның соңында бір *жихад* мүмкіндігінде іске жараса болар еді. Ақ сақалымды қанға бояп, жанымды Исламға пида етсем деген жалғыз арманым бар еді. Бұл шайқас болатын кезде жастығым қайта оралып, бір күшім мың болса" деп өкініш қылар еді. Майдан ішінде, жауынгерлер арасында тегеурінді айқас салып, найзаласса да, семсерлессе де, садақ атысса да, жан қинап балталасса да, түйрелессе де сол жерден табылып, әскер ішінде қай жерге жай түссе, сол жерде аласұрып жүріп, өліктерді үйіп тастап еді.

Ғазал (түрки):

Бұл өмірде әрне істеп жақсы атты бол, кел,
Ақирет ахбарын келіп көр, бақи емес бұл өмір,
Тапсаң да Нұх өмірін, Сүлеймен дәулетін,
Ақыры бір күні ажал келіп, табасың өлім.
Бұл дүние өз адамынан кімге мәңгілік берді,
Әні бітті оның, әнім менің мықты бол,
Тарт тиек-шегін жалған дүниенің [↑134ᵃ/134ᵇ↓].
Дәуір шыңына жеткенде [жалғанға] талақ қыл,
Кәрілікпен таласар мастықта бар ма ұят.
Ақылға ерсең ей, бауыр, таста өзімшілдік жүгін,
Алдын ала кім білер ажал қашан [жаныңды] тонарын,
Ханыңның маңында ғұмыр кешіп, ғашығыңа жаныңды пида қыл.
Таңда көргейсің *шаһадат*, дәрежесін қыл *ғазылық*,
Садақаны жақсы іс етіп өтіпті шахтар.
Кәпірдің аузын қан қылды
Ертеде Лат, Манат және бір жүрекжұтқан.

Және Хазірет шахзадалардан бір батыр, гүрілдеген арыстан, майданда қайтпас шайқаскер, дүлдүл атты шабарман, күшті және жеке батыр, қайрат бабында, табылмас жаһанда осындай күші мен бабы дәрежесінде, ғажайып заман, білім мен тапқырлық, зеректікте теңдесі жоқ, ең сүйікті, ақыл-кеңесі орнықты, мемлекеттің күн

---

[286] Құран Кәрім, 18: 46.

сәулесі, ұлағатты тәрбиеші, адамзаттың ұлысы, яғни Хазірет Қожа Жаһанның *барадарзадасы* (бауырының баласы) Хазірет Қожа еді. Бұл перзентті мемлекеттің барлық азаматтары орынбасар санар еді. Сонымен соғыс күні Рүстем Дастан немесе Сам Нариман бұлардың жанында ақылы кем, түсінігі жетіспеген, әлсіз болар еді.

(Түрки):

Болса да Рүстем әулеті мен Рүстемнің өзі ол күні,
Майданда айқайласа, (басқаның) шықпас үні.
Бахадүрлер шап берер егер қашса,
Бір ізбен атпен қуып, өлтірер оны мұнда.
Найза атып, майдан ішіне қанын төгіп,
Егер әлем елі шықса да мың түмен бір жолы.
Саптан-сапқа айналар жаныңнан кеш, ей *захид*,
Алла арыстанының ашуын қылар намыс түні.
Садақа, сен кімсің, ол шах мадағы-дүр,
Уақыты болды заңды рәсімнің.

Сонымен, әмірлер арасынан [↑134[б]/135[а]↓] белгілі батыр, бахадүрлер ішінде арыстандай айбатты, жайын толған дариядай тойымсыз, от шашқан айдаһар, бүкіл жаһандағы тәтті нәсіп, қисапсыз шарапат Мырза Мұрад Ақсу есік-ағасы және Мырза ...(Мирлад?) болды. Хазірет Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, нәубет, ақыры ол кәпір-абад Іле аймағына [қара] ниет тұтып, [ақ] ниетін Ислам жеңісіне бағыштапты. Қашғарға исламға жәрдем бермек үшін келген еді, амалсыз [Қашғарды тастап] қиындық көріп Хазірет Қожа Абдалла-қожаммен Йаркендке келген еді.

(Түрки):

Кел, ей Сақи, ыдысың бер кезекпе-кезек,
Ішіп, мас болып, әлденеше күйіп-жанып,
Болсын ыстық от сарайы, жан сарайы,
Күйер қасиетсіздер қаласа да, қаламаса да.
Батыр-балуандар арыстандай сап бұзар,
Жарандарым болар саламандра[287] сияқты.
Оты күйдіргенде ол Нимруд[288] өлімтіктің,
Халил Аллаға болғанда гүлзар.

---

[287] Саламандра отта өмір сүре алады деген сенім болған.
[288] Нимруд — аңыздағы аңшы-патша.

Қорқақ, жанынан безер болғанда,
Жарандарым ұйқыдан оянған еді.
Мырза болды ол күн орман арыстаны,
Боран болғанда халқы ол орманның.
Не болды Мырза Махмұдтың пілі,
Жау көптігін ойлап болмайтын.
Көпірік толған ауыз аштырмас.
Елді аяқ асты қылып таптап,
Оңнан болсын, солдан болсын, ортадан да.
Ол жақсы құлық пен мейір қылыпты,
Ел бір жаққа қашып, дала кезіп.
Қаншама жауларын отар етіп,
Ел арасына жүз аласапыран, апат әкелген.
Жандарға олар қанша соққы берді.
Жау тобырын асып-сасқан үрейлендіріп,
Көп пендені айырып жанынан.
Тамам ете алмассың мадақ қылып,
Суреттесең қағазға сыймас.
[↑135ᵃ/135ᵇ↓] Кел, әй Садық, мақсат басына жүргіл (кіріс)
Саған кімдер бұл сөзде тұр деді.
Ғанибет уақыт, бұл сөзді тамам ет,
Білерсің таңдана ма? — "уа-с-салам" ет.
Тамам ет сөзді, бұл уақыт ғанибет,
Білмеймін, таңда бола ма мұрсат.
Мемлекет аймағындағы Хакімің[289] құп,
Сендей әлжуазға шапағаты көп.
Әсіресе анасы[290] өте мейірбан,
Ғажап, дана, зерек те нәзік жан.
Әзіз шахтарға бар ықыласы,
Машайық, әулиеге берілген хас.
Ұлағатты сөздерді бағалаушы,
Хикаят, қиссаларға ғашық-зар.
Әсіресе әзіздерден өтіп кеткен,
Көп ұнатып, оларды қажет етіп.
Бағалар болса уәлаят сардары,
Дәулетке қандай жақсы қымбат, ерекше зат.
Кісі мұндай осы жерде қылмаса сөз,

---

[289] Бұл жерде тапсырыс беруші Қашғар хакімі Осман бекті айтып тұр.

[290] Осман бектің анасы Рахима-ағаша.

Қиямете демей ме "Ей сухандоз!
Кәне қойғыл қадамыңды мақсат басына,
Сөзің баста енді бірден":
Жекпе-жекшіл бірі-дүр Мырза Қасым,
Не болғаны оған құпия емес, қауіп емес:
Ержүрек, жүрекжұтқан бірегей,
Ержүректіктен ол Рүстем белгісі,
Хақ жолын ұстап, көңілі тыншыр,
Аузында: Уа, Хұсайна! Уа, Ғариба!
Соғысып жаумен тайсалмай,
Шауып, шаншып қиналмай.
Қандай жақсы кімдер тапса егер *шаһадат*,
Екі дүниеден артық көп шарапат.
Және мырзалардан ол Мырза Ширдағ,
Қойыпты арыстандар көкірегіне жүз дақ.
Содан адамгершілікте еді ол тақ,
Кесіп басын қытай, қырғыз және қалмақ.
Қылады майданда тез ержүректік,
Күйер ел жаны қылышынан жаңқадай.
Оған өз жанының қаупі қашан бар,
Әзірше жалғыз ерсе ол Құдайар.
Және бір Мырза Абд ал-Уаһһаб еді,
[↑135[6]/136[a]↓] Ғажап құдіретті, бата алған жары еді.
Қылған зікірді: Алла! Алла!
Расул Алла! Уа, Хұсайна! Уа, Шахида!
Және орданың ол жанкештілер тобынан,
Ержүрек, батыр, құдіреттілерінен.
Бахадүр, батыр, кісіні қарсы келтірмес
Қайтпас Шихаб ад-дин Букаул.
Қолбасшы, қуатты, жылдам, мерген,
Дер едім — бір тәкаппар қыран.
Қайтпас батырлардың қайраты,
Десе болар оны Рүстем сияқты.
Ғажап емес, десе Рүстемге ұқсас,
Өйткені бүлікшілдік ақырзаманалық,
Әскер ішінде жарқыраған арыстан.
Жүреді ол алдында жүйрік атпен,
Ұлы бабасы оның Ұштұр халифа,
Аяны еді ғажайып-кереметтің.
Шихаб ад-дин еді оның көрінісі,
Әбден мас бура, түйедей.

Халайықтар оның тоқпағынан налиды,
Қылар ел соғыста айқай-ұйқай.
Оңнан да, сол жақтан да өлтіреді,
Ортаға да өліктен төбе жасап.
Діл-жанымен "Алла!" деп айқайлайды,
Дұшпан қолбасшылары қайран қалар.
Бар еді қолында күш парапар,
Қаншама ержүрек орда көпшілігіне.
Сөзге болмасын шектеу, тоқтау,
Егер атымен атап айтсам сіздерге.
Және қырғыз батырлары бар еді,
Арус атты, Тоқал және Қожам-йар.
Атақты жекпе-жекшіл палуандар,
Баянменен бердім нышанын.

Бұл батыр-баһадүрлердің бағзылары бұл майданда ойқастап тамам етіп, біразын өлтіріп, біразын жарақаттап, аттарынан құлатып, Қожа Бұрхан ад-дин әскерін бір *фарсах* жерге қуып тастады. Жеңіспен шаһарға қайтып, Хазірет Қожа Жаһан-қожам, *оның қабіріне нұр жаусын*, бұларға дұға-қайыр қылды. Шаһардың халқы "тысқары [↑136ᵃ/136ᵇ↓] жау әскері аз екен, таңда әскер жинап, Қашғар әскерін желге ұшырғандай етерміз" деп шешті, осындай ой-пікірде еді. Орда шатыры терезесінен сыртқа қарады, Каж Хар әскері топ-топ, фирқа-фирқа, аймақ-аймақ, санжақ-санжақ, бөлек-бөлек келіп шаһарды әр тараптан қоршап тұрыпты. Шаһар халқы денесінен күш кетті, шахзадалардан ешбіреуі демалысты жөн көрмеді. Соғыста ол жаққа аттанып, ол кісі шаһарды неше айналды. "Егер бұл түнде шаһар бұзылмаса жеңістің ықтималдығы бар" деді.

Назым (түрки):

Иә, Раббым, осы түнде бір алдамшы іс болар ма екен,
Таңнан кешке шейін жолдасым қайғы мен қасірет болар ма екен.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам, *оның қабіріне нұр жаусын*, бұл *газалды* мейірім етті. Назым (түрки):

Дәуірдің бейнесі ерекше болды, халі өзгеше,
Білмеймін бар ма екен әділет бұл кеште.

Бұл түнді толық сақтықпен саламат өткізді.

Әлқисса, Қожа Бұрхан ад-диннің әскері көп жиналды — Ақсу, Куча, Ош, Қашғар, Йанги Хисардан неше қырғыз *фирқасы* — Қуат бастаған Құсшы ұрұғы, Қыпшақ Сопы-мырза хакім, мырза Омар, Мырза Мөңке ұрығы, Чоң бағыш ұрығынан сансыз әскер жиылды, бір түн мен күн осы күйде отырды. Онан кейін әскерді әр тарапқа тарқатты. Үшінші не төртінші күні Йаркенд шаһарынан сансыз әскер жиналып араласқан күйінде соғыс салып, Қашғар әскерімен бетпе-бет сап түзеді. Бұл екі тарап әскерінен неше жерден шыққан каус, лаққара, соғыс нафирін, керней [↑136^{б}/137^{а}↓] аспаптарының үні аспан астына толды.

(Түрки):

Саптар арасында әр жерде аспап ұрып соғысқа шақырды,
Мағынасы кім бұл күні ерге айналар.
Бахадұр жарандардың ішіне от түсіп,
Майданда көкірек жарып, көзсіздік етер.
Жан кешіп, аспап ұрып ылғи жүректі,
Арыстандай ақырып найза салар.
Қатын сипатты, жаман пиғылды, қанішер табиғат,
Болмысынан таса-тасамен қашады.
Батырлардың жігерлі от түскендей ішіне,
Майдан ішінде көзсіздік етерлер де бар-ды бұл күндері.
Қайратты жарандар бұл күні өзгеше, Садық,
Қайратсыз жарандар жүрер жақсы ит сияқты.

Бұл екі әскер дариясы мынадай ретпен сап түзеді: палуан бахадұр атақтыларды алға, бағзысын оңға, бағзысын солға, бағзысын әскер артына, ортасына қойып дайын қылды. Бұлар алдарына мергендерді салып, жігерсіз, ділсіздерді артқа салып, Хазірет шахзадалар ту-жалау, айдаһар тобында пайда болды. Сонымен екі жақтан батырлық, жігерлі *чанг* ойнаушылар, батыр атақтылар екі сап арасында майдан іші ойран болып, оңнан да, солдан да, тіпті оңды-солды шапқылап, қайраттары тасығанда ортаға ат жүгіртіп жеке батырлық, көзсіз ерлік көрсетер еді. Бұл екі әскер дариясы бірте-бірте араласып, кірігіп, екі өзеннің тоғысқан жері (мажма‘ ал-бахрайн) болды. Жырақтан айырып болмады, бірақ майдан ішінде құшақтасып немесе найзаласып, немесе тіресіп, көкке жүгінер еді. Бұл майданнан жандарында от [↑137^{а}/137^{б}↓] тұтанды. Шұғыла жалыны көкке жетті, ажал бұлтынан өлім жаңбыры жауа бастады. Барлық құстар тамашаға куә болды, көру баян, рухани періштелер көрді.

Йаркенд әскерінен: "Иә, Алла! Иә, Расул Алла! Уа, Хүсейна! Уа, Шахида! Уа, Ғариба! Уа, Йатима!" айғайы келер еді. Бұл ызалы айғайдан дұшпандар денесіне зілзала және жүректеріне діріл түсер еді.

Керісінше Қожа Бұрхан ад-дин әскерінен "қит-қит" дауысынан өзге дауыс келмес еді. Өйткені әскердің басымы таулық, қалмақ, қырғыз, Дулан қытайларынан жиналған, барша жаман пиғылды (бад мазхаб) тайпалардан еді. Олар Ислам діні жолынан құр қалған еді. Әсіресе бұлардың дін исламнан теріс айналған, одан бейхабар бірнеше әскербасылары, әмірлері бар еді, яғни Абд ал-Уаһһаб-арамза, Рахманқұлы-бадбахт, яғни Шайтан-құлы қырғыз, Абдалла-жөнсіз, Абд ал-Карим жаман мақсатты, Әбдісаттар арамза, Усман жаман-дар, Мунди-сопы доңыз, Нийаз-доңыз, Қашғардан бірнеше әмірлер. Осыншама мұсылманға айбат қылмақ жақсыларға ар еді. Бірақ қызбалыққа салынып, жан дүниесінен арыз айтыпты.

Назым (түрки):

Ұстат, ей, сақи! Маған екінші рет кесе,
Соғыс заманы, уақыт кернейін тартамын.
Қылармын қарғыс-наз арамзаларға,
Жаман пейілді халық қанішерлерден.
Бар еді бірнеше сардары әскердің,
Діншілдіктен жырақ, иманнан бейхабар.
Шариғаттың қарпімен ісі жоқ,
Тариқат жолымен әсте ісі жоқ.
Күндіз-түні оларды жиіркеніштi
Азат етпек дүр бағзы орнына.
Құдай халыққа көп күш беріп денесіне,
Тіпті батин көздерін көр етіп,
Жаман істерге [137б/138а] шақырған,
Біреуді бастамаққа бар тарапқа.
Жаушылық басына, жаман мәслихаттар
Соғыс ісіне түн кеңестерінде.
Олар кәпір арасында күмәнді
Саларға қылыш, кемсін қанішерлер.
Уәзірлер болар мұндай екіжүзді,
Шах "бөркін ал" десе, басын кесер,
Ақылды уәзірлер шахқа нығмет берер.
Екі дүниеде одан рақат, әділетті аты ұшпас қияметке,
Көрер ажарын таңда Шексіз.

Уәзірлері залым, қанішер болса,
Қиянатшыл, пайдашыл, арамза болса,
Залым ықтиярымен шахқа жаманат.
Ел тұрғындары шахтан тоба қылмас,
Мүлкін тараж етер ол халықтың.
Көп шахтар өтіпті ықпалды,
Уәзірлер ақылынан құрметті болып.
Сүлейменге келіпті құдіреттің ісі,
Асаф[291] өмірдегі кереметтен.
Аристотельден шығып аты Ескендірдің,
Пікірін (тадбир) алып неше рет.
Болыпты Нуширван сұлтан әділ,
Бұзар халықты кәміл надан.
Беріпті Сұлтан Хасанға жақсы атты,
Науаи Мир Әлішер әр атты.
Жаман уәзір баянға қажет емес,
Өз шахын қалдырады жаманатқа.
Өзі серік болса да атын білмес,
О, Құдайа, кім уәлаяттың басы?!
Ақылды уәзір нәсіп етер,
Мүлкін талатпас, халқы таланбас,
Заңды болар сенімі.
Алла мадағымен қазір хош заман-дүр,
Барлық халқы Аман Құдайдың аман-дүр.
Садық, сөзіңнің тізгінін тарт,
Қиянда жүрсің, кел өзіңе,
Жан-жағың дұшпан уақытта.
Дос пен дұшпан жақында, соғыс жақын
Айтылған көпшіліктен кейбір ержүрек (батырлар).
Жекпе-жекшіл еді, арыстан сипатты
Ахриман[292] зада, Қаф тауынан Дию зада.
[↑138ᵃ/138ᵇ↓] Бәрі де дию ашуымен, бірі *афарин* ұрып
Айғай-дауысы "қит-қит" сөзімен
Мұсылмандарға салып мәшһүр опат,
Шахид етіп, мың-мыңды жарақаттап.
Мұсылмандарға өлім әкеліп

---

[291] Асаф — Сүлеймен патшаның ұлағатты уәзірі, өзінің ақылдылығымен атақты болған кеңесшісі.

[292] Ахриман — Зороастризм мифологиясында қасірет құдайы мен диюлардың билеушісінің аты, залым рух.

Тажал жолды жапаға толтырып, қылып қанды.
Мұсылманды өлтіріп, шейіттерді төбе-төбе үйіп тастап,
Оларда жоқ рақым, шапағат.
Ішінде кейбір кемсін, жаулық толы
Алла! Болмағай мұндай тобыр,
Баян теңізінде, дала мен тауда.
Қылма мұсылманды екі бөлек,
Кәпірді пиғылына қарай түксіз қалдыр.

Әлқисса, соғыс уақиғасы бірсыпыра жеңіске жетті, екі жақтың батырларынан көп шығын болды. Йаркенд әскері кәпірлерге жеңісті шайқас салды, тіпті Хазірет Қожа Абдалла-қожамның Қожа Йусуф-қожамнан, *Алла оған рақымды болсын*, қалған жәдігер екі тоғыз қарыш *фаранги* (шет елдік) мылтығы бар еді, бір *фарсанг* жерден атқанда, әр кез нысанадан қалт кетпес еді, сол мылтықпен атты. Қожа Бұрхан ад-дин Байтөбе атты төбеде тұрған еді, түрлі аңыз бойынша, жалаушының атына тиді, бір қолында ту-жалау алдына келіп құлады. Әскер тұрағы ұзақта еді, қандай жағдайда да қауіпті болып, төбеден артқа шегінді. Бұл жағдайды көріп Йаркенд батырларына күш бітіп, ойран салып майдан ішінде әскерді қуып, артқа шегіндіріп жүрді. Қожа Бұрхан ад-дин-қожамның әскерін күл-талқан еткен осындай таңғажайып оқиға болды. Бұл жағдайда Қуат қырғыз жүз бұрып, Йаркенд батырларын, [↑138[6]/139[a]↓] қолбасшыларын тұтпақшы болып амалсыз бұл батырлар жаман пиғылдың үзеңгісін қайтарып, тасадан аңдыды. Ол уақыт күн дүниені күйдіріп, оңтүстік тарапына батып және қанды көйлекті қанішер шапағы көрінді. **Ең бергі көктің жүзін біз шырақтармен (жұлдыздармен) безендірдік**[293] мағынасымен бірге жұлдызды аспан дүниесінен сенімділіктің шырағы — кемпірқосақ көрінді. Күн кеш болғанда бұл екі дария әскерлер дауылпаз ұрып артқа шегініп, тұрақтарына кетті. Йаркенд әскері Хазірет Қожа Абдалла-қожам, Хазірет Қожа Йахйа Қожам мен Ғази бек бастап, абырой-жеңіспен шаһар ішіне кірді.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам, *оның қабіріне нұр жаусын*, құзырына шайқас оқиғасын баян етіп, Қожам бұларға дұға-қайыр қылып қуанып қалды. Сонымен Қашғар әскері Йаркендке алдыңғы қатар-

---

[293] Құран Кәрім, 67: 5.

лы әскер (авангард) құрып, тура жолға түскен уақытта, Йаркендтік жұртшылық толық келісімде Хазірет Қожа Жаһан-қожамға жасырын арыз еткен еді: "Иә, Патша Жаһан панамыз, арызымызды мүбарак құлағыңызға құпия мәлім қыламыз. Әлбетте сарай есігінде қызметте жүрген пенделеріңнің жан-ділімен айтқан арызын қабыл етіңіз. Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин қытай, қалмақ жарлығымен Йаркендтен басқа күллі Моғолстан аумағын өз қол астына алды. Әзірше Моғолстан астанасы Йаркенд уәлаяты жалғыз қалды. Шаһардың барлық халқы жұмылып қарсылық етіп жеңіске жеттік. *Алла қаласа!* Егер өз ішімізден қиянат пен бөлінушілік көрініс бермесе, олардың қиянаты [↑139ᵃ/139ᵇ↓] орындала қоймас. Қиянат шықса осы сенімсіз арамза екі кісіден шығар деп күмән қыламыз, бірі хакім Ғази Падашы және бірі есік-аға Нийаз бекит. Қауіп Ғази бектен, себебі оның Қожа Бұрхан ад-дин тарапына ықыласы кем болғанымен, бір тұтам опасы жоқ, сыртқы түрімен сыннан өткенімен, мұның уәдесіне сенім жоқ. Қуат-мүмкіндігі көп, өзінің айла-амалы да жеткілікті, егер бір тағдыр қиянаты болса күш алған жаққа жүгінер" деді.

[Нийаз бектің опасыздығы]

"Ал, Нийаз бекке келер болсақ, ол ерте замандардан Қожа Бұрхан ад-дин қожамның әкесі Хазірет Қожа Ахмад-қожамның ата-бабаларына ықыласы көп-ті. Жамағатымен *нәзір-нийазын* етіп тұрған. Қаншама күндер Бахадұр бектің ұлдары Ошқа әскер барғанда біздерден жүз бұрып, Хазірет Қожа Бұрхан ад-динге кіріп қалған еді. Қазір оларға әскер болып келіпті, әрқашан Хазірет шахзадалар хақында келеңсіздікке бастар. Ішкерінің тысқарыдан артық қиянат қылуы ықтимал. Мал-мүлкі көп, туған-туысы көп, қиянат етсе оларды соңына ертер. Кейін өкінген пайда бермес, істің лажы бұлардың алдын алу керек. Біздердің кеңесіміз бұл екі сенімсізді тұтқындап, бір жерде отырғызып қойсақ, мемлекеттің ісіне кірістірмесек керек. Егер Алла қолдап, жеңіске жетсек кейін өз мансаптарына лайық сыйлық беріп, орынды орнына отырар" деп, барлығы арыз етті.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам жауабына қызылтілділікпен сөйлеп, ықылас танытты: [↑139ᵇ/140ᵃ↓] "Ей, Рақымның жаранда-

ры, сіздер бұл сөзді мемлекет ісіне күйіп айтасыздар, бірақ мен бұл екеуінің хақында бірсыпыра жақсылықтар істегенін білемін және жағымды тұзы таза деп санаймын. "Қай жерде болса да, тұз жеген жеріңде тұзсалғышты сындырма" деген. Ғази бек-сенімсіз неше рет біздің хақымызда қиянат қылмастыққа Құранмен ант берген, бұлар өз уәде-антына опа етер. Мұсылманға тек күмәнмен азар бермек жақсы емес. Егер Шәріп Калам Аллаға олар амал-сенім қылмаса, біздер сенім қыламыз. Егер шын сенім қылмай, қиянат қылса Құдай Пайғамбары, ата-бабама тапсырдым, дүние мен ақирет ісінен хабардар болар. Нийаз бек арсыздың Айиша-бике аты бір қызына құда түскен едік, қазір шынайы туыстық байланыс мықты болар, қиянат етпес, қай жерде тұз жесең деген.

Назым (түрки):

Ондайға қадам баспа бұл дақ сипатты,
Осындай дертті күйді басыңа келтірер.
Тұз татсаң бейқам болма, ей көргенсіз,
Бұл тұз ақыры саған жаза бермей қоймайды.

Бұл жамағат және арыз етті: "Егер бұл сөзге сенбесеңіз, мынаны қабыл етіңіз, бұл екеуіне осы орда ішінде патшалық шатыр тіккізіп беріп, күндіз-түні осы жайда хакім, есік-ағалық қылса барлық мемлекет тыныштық табады". Хазірет Қожа Жаһан-қожам айтты: "Әрине бұл сөзді қабыл қылса болар". Сол күні үй тігіп, хакім, есік-аға онда көшті, бірнеше күн айла-амалмен тұрып жүрді.

[Қожа Бұрхан ад-диннің елші жіберуі, арандатушылық оқиғалары]

Сонымен хикаят естімек керек, Қожа Бұрхан ад-дин тарапынан [↑140ᵃ/140ᵇ↓] келген хабар және айтушының естелігі осындай *риуаят* қылар. Бұл соғыстан соң бір күні Қожа Бұрхан ад-дин-қожам патшалық шатыры ішінде тақ салтанатында отырып, мемлекет тұтқаларын жинады. Оң қолда Абд ал-Уаһһаб інісі Омар бек ұлы Әбдісаттар бек, Абд ал-Халық бек, Кучар хакімі Құдаберді бек інісі Алла Құлы бек, Мұхаммед-Йар бек, Сайрам хакімі Әли бек, Дулан хакімі Сағадат-бадмазхаб, Рахман Құлы-бадрак, Абд

ар-Рақым бек, қырғыз Абдалла. Сол қолда Мұхаммед Имин бек ұлы Абд-Рахман бек, Йусуф бектің інісі Әбдісаттар бек, Мұса бек, Биш Кирам хакімі Мұхаррам бек, Файзабад хакімі Мир Ний-аз бек, Абд ар-Рақым бек, Құдайардың ұлдарынан Мұхаммед Имин, ортада Даңжин Жайсаң, Тұрымтай қытай, диуана келімсек сопылардан Мунди-сопы, Саранг Молла, Қалам-сопы, Рахмати-сопы, Саранг Лағынети-сопы, Аждар Нийаз-сопы, Ништар Нийаз-сопы, Молла-Құтлұқ, Хавас-Ахунд, Молла Әуез-сақал, Молла Барат, Молла Қалам, Мир Наурыз-қазынашы, Мырза Хакім, Мырза Муңки, тағы басқалар отырды. Бұл жиылыс өз арасында кеңесіп: "Бұл шаһарды қалай алса болады, қайсы жолмен көңіл одан тыныштық табар. Егер жедел соғыс қылайық десек, ол халық өз ықтиярымен келмегенше шығып соғысқа кіріспейді, шаһар маңайына жақын барайық десек, атып әр кез жолатпайды. Бір тағдырмен шығып соғысса біз жеңіске жетерміз, жағдай соған жақын. Біздің [↑140^{б}/141^{а}↓] әскер соққы бергей, енді бұл істің лажы не" деп мәслихат етті. Бұл қате кеңестер жиыны, әдеппен жер сүйіп: "Бұл істің лажы былай болғай, бұл тараптан елші барсын, Қытай хақаны елшісінен бір-екеуін, Амур Сина елшісінен бірнешеуін серік етіп нама алып барсын. Бұл Йаркенд қожалары қалмақтың қолының көптігін, қытайлардың сансыздығын, қатулығын естіген болар. Бұл елші намасының саясатынан қорқып қол қусырып, алдымызға шыққай, яки шаһарды тастап, пана тұтқай" деп кеңес берді. Барлығы бұл қате кеңесті жеткілікті көрді, сол сағатта саясатшыл-нама жазып, Молла Бақи шаштараз, төрт қалмақ, екі қытай, бірнеше мұсылмандармен бірге елшіліктерін ту етіп, дарбазаға барды. Елшілігін ту етіп Хазірет Қожа Жаһан-қожам ордасына келді. Орда әмірлері бұларға толық жаратпаушылық көрсетпек үшін неше өткелден жер сүю әдетін қылдырып, Қожамның құзырына келтірді. Бұл арамзалар көп рет Қожамның кереметтерін тамашалап, қайран қалып, таңғажайыпқа куә болды. Біраздан кейін өздеріне келіп, көз ашып көрді, ол мәжіліс шамы, аспан шамшырағының қызыл тілдісі, әділеттің жұлдызы, рақымшылықтың көркем гауһары, яғни Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, жарқыраған күн, тоғыз қат тақ салтанатта отырып, [↑141^{а}/141^{б}↓] оң қолында — шариғат үзеңгісін ұстағандар мен сұлтандар тәрбиешілері және фақир-

лар, яғни сахиб ғұламалар, құрметті де қадірменді Йаркендтің ағламы — Ахунд Хазірет Омар Бақи және Ахунд Қажы Абдалла және Ахунд Қажы Убайдалла, Ахунд Шах Абд ал-Қадыр, Ахунд Молла Абд ал-Қадыр, артында міндетті құлдар, әмірлер қошеметі мен байлығы, Йаркенд хакімі Ғази-сатқын, есік-аға Нийаз-бүлікшіл, Шах Йақуб бек, онан өзге Йаркенд әмірлері тиісті орындарына отырыпты. Ақсу әмірлерінен де шын берілген әулеттер Мырза Мұрад бектің бауыры Мырза Шах Мұрад бектің ұлы Мырза Зұлфиқар бек, Мырза Ширдағ бек, Мырза Нийаз бек, Мырза Қасым бек, Нийаз бек Каж Хардан, Фал Нийаз бек және йаркендтіктерден адамизада (қара халық), саййидзада, мыңбегі, жүзбегі, мираб және парванашылар барлығы бұл ғұлама, әмірлер саптарында отырыпты. Орталарында тақ жанында бақыттың биік күні, шарапаттың жұлдызы, тағат шамшырағы шахзадалар отырыпты. Бірі саййидтік бағының жас талы, болашақ жолбасшы, салтанат гүлстанының жаңа бүр жарған кемелі, яғни Хазірет Қожа Абдалла, Хазірет Қожа Мүмин ибн Қожа Йусуф, *Алла оған рақымды болсын*, Хазірет Қожа Құтыб ад-дин және Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин Қожа атымен мәшһүр болған еді. Бұлармен бірге нұр көрген Хазірет Қожа Жаһан-қожам, Хазірет Қожа Сыддық Футухи хан балалары, Хазірет Қожа Йахйа, күйеу балалары — Хазірет Қожа Омар, Хазірет Суфи-қожам және басқа шахзадалардан бір сап, [↑141[б]/142[а]↓] кейін тұрған бір сап Әуез-халифа, Абд-и Рахман-халифа, Салих-халифа, Мұхаммед Абдалла-Букаул, Шихаб ад-дин-Букаул, Фулад Қозы-халифа, Мырза Абд ал-Уаһһаб, Мырза Абд Манап, Мұхаммед Уәли, Дурға Хамдам-Букаул, Мұхаммеди мирахур, Молла Мұхаммед керек-жарақшы, Тулак-бахадүр. Қашғардан Хазірет Қожа Абдалла туыстарынан Сабыр керек-жарақшы, Дәруіш Букаул, Қожаш Қожа-қожам, Назар-қожа, Арус-мырза, Туқал-мырза, Тұрсын-қашқа, Қабул-бахадүр. Қотаннан Шах Зийадун-халифа, Қожа Лақ-халифа, Тухта-Қожа, Ақ Бурут және мұнан өзге мал-жандылар, әрқайсылары өз орындарында рет-ретімен отырды. Кейбірлері жерде, кейбірі орындықта, кейбірі бір аяғын бүгіп отыр. Орныққан әдеппен жерді сүйіп Хазірет Қожа Жаһан-қожамның мүбарак көз алдында күтіп тұрды.

Әлқисса, бұл елші-пәлелер неше рет патшалыққа ізет етіп көздеріне сүрме сүртіп, арамза, пәле бастарынан наманы алып берді.

Қожа Жаһан-қожам көз ұшымен ишарат қылды. *Мунши* (хат түзуші), Ислам *нама-хон* (хат оқушы) бітім-наманы алып, саламат сөздерді қызыл тілмен, қатты дауыспен оқыды. Наманың мазмұны:

"Ей, Қожа Жаһан және ей, Йаркенд адамдары! Біліп қойыңдар, сіздерге біріншіден, Қытай хақаны жарлығы, екіншіден Амур Сина жарлығы. Бұл аймақтар неше ғасыр болды қалмақтардың табиғи тәуелділігінде болып келіпті. Сіздерге бұл аймақты қалмақ төресі әр айда *жизйа* және әр жылда *баж-хараждыәр* ел беріп тұрмақ уағдасымен [↑142ᵃ/142ᵇ↓] берген, қазіргі мақсатыңыз не? Сіздер бұлардан теріс айналып, опасыздық істемекпен бірге, бұлардың басына қылыш тартыпсыздар, өлтірдіңіздер. Осыншама қысқа ойлыққа, осыншама пайдасыз, достықты үзер істерге қадам қойдыңыздар. Бос қиялға амал қылғансыздар, егер бұл ұлы уақиғаны толық естімеген болсаңыздар, сіздерге айла жасаған Дабаржи төрелік мекенінен күшпен орнынан алынды, шабарман арқылы Қытай жеріне жеткізілді. Енді Хақан жарлығымен Амур Сина төрелік тағына отырды. Қытайдың көп әскері Іледе қалды, барлық қалмақтардың ісі тәртіптеліп, орын-орнына қойылды. Олардың бұрыннан билік жүргізген жерлеріне заңды хақаны болды. *Жизйа, баж-хараж* Хақан несібесі, әзірге біздерді бірнеше кісілермен жіберді: "барып жер-аймақтарды тәуелділікке алыңдар, ханның жарлығын жеткізіңдер, әркім қабыл тұтса құп, егер тұтпаса, жағдайға қарай соғыс қылыңдар деп. Егер бағасын білмесе қытай, қалмақ бұл екі топтан болып, лек-легімен сансыз әскер келіп, барлық халықты, аймақты төрт аяқты жануардай өлтіріп, қырық кез жерге үйіп, дарияға ағызып, жоқ етерміз" деп, өз дінімен уәде-серт етті. Қазір сіздерге ақыл-сөз сол, осы жағдайда қылыш тартудан бас тартып, барлық мемлекет халқын бастап хан әскерінің алдынан шығарсыздар. Біздер барлығымыз ханға бас [↑142ᵇ/143ᵃ↓] ұрып, ханнан, төреден сіздердің күнәларыңызға кешу тілегейміз. Бір шаһарды сіздерге ілтипат қылар, біздерден шын туыстық, хоштық болғай. Ал егер бұл сөзімізді қабыл тұтпасаңыздар өз кінәңіз өзіңізге, осынау әскеріміз һәм неше *фирқа* бірте-бірте артымыздан әскер келіп, осындай шамада ойран қылармыз. Қияметке дейін еш кісі өз ханы, төресіне осындай опасыздық қылмаған. *Нама тамам уа-с-салам*".

(Түрки):

Ей, бауырлар! Насихатты аңда, кем істерді қой,
Қашанғы пайдасыз істерді қыларсыз.
Іздеген әрне қылған, дін Исламды қолдан бермегіл,
Ақирет деген әлем бар, үміт берер.
Дүние ісі есігіне кіруге қадам қылмағыл,
Өлім тұңғиығына жықтырар бұл күн.
Жақсы болса да, жаман болса да қылмыс саған бұл күн,
Бізге төрт оңды (қырық) тамұқ жоқ, бір тал шашта.
Адамгершілік етпеген, айла-амал оның сұмдығы
Екі әлемде сені қарғысқа ұшыратар, ей, жақсы әдепті!
Дос әңгімешіні кісі жаннан әзіз етпес пе екен,
Нәтижесі, оған нәсіп кемел іс түсті.
Неше жаман болмыстан келіп жолдан шығар шахты,
Бұл жаманатты денеңе дарытпа.
Айтады әлем халқы баршасы айлакер-дүр,
Садақа істе, көргіл құбылған бетін.

Әлқисса, бұл наманың харам мазмұнын тамам қылғаннан кейін, ол әділет шахы, заң мен бақыт панасы, Ислам Патшасы, яғни Хазірет Қожа Жаһан-қожам патша ашумен жарлық қылды "*намасын* жыртып, [↑143ᵃ/143ᵇ↓] отқа салғайсың" деп, сол сағат қызметшілер ұсақ-ұсақ қылып отқа тастады. Онан кейін Хазірет Қожа Жаһан-қожам мүбарак пешенесіне неше жерден жиіркеніш әжімін салып, бұл арамза елшілерге сөз бастады: "Ей, арамдалған кәпірлер! Сіздердің қожаларыңыз, хан-төреңіз түкке тұрмайтын, бірсыпыра келіссіз сөздер қылыпты, ақылы тым кем екенінің мысалы. "Өзіңді ер білсең және біреуді арыстан деп біл" деген белгілі сөз бар. Бұл істің ақылы, артыңа қарағыл. Жылдан-жылға амалсыздан бұл кәпірлер тәуелділігінде едік. Әзіз өмірді бұл фәни дүниенің қажет-жарағы үшін теңсіздікте таланып өткізіппіз. Енді бұл істі жөнге келтіру және кегін алу үшін сап құрдық. Біздерде бұл фәни әлемінде еш арман мен үміт қалмады. Неше жыл бұл тақ салтанатта отырып, барша ықтиярымызды [кәпірлерге] беріп тәуелділікте жүріппіз. Дін мұратымыз бар еді, әлемде барлығы бір-бір назарымыздан өтіпті. Бізге бұл *ғазат* ісіміз дүниелік мақсатымыздың сауабы болғай. Сондықтан жарандарды *ғазат* үшін халық қылып-

ты, *газат* сіздерге құпия болса біздерге жария. Өйткені, Алла Құдауәнда Каламы, Пайғамбардың хадистерінде оқып көреміз: барлық ғибадаттардың абзалы осы істе. Біздерге *газат* һәм *шейіттік* те мирас. Қайсысына нәсіп болса өз сертіміз, енді біздерден ол кісілер — жаман пиғылды кәпірлер [↑143⁶/144ᵃ↓] — тәуелділігіне кірер ме екен деп армандамай-ақ қойсын. *Алла қаласа!* Үмітіміз бар, аузымыздан ақырғы, кеудемізден соңғы демімiз шыққанша ісіміз кәпір жамандармен (бад нажас) болсын".

Назым (түрки):

Ойлаған батырлығым әуелгілерге ұқсамас,
Күш-қайратым әуелгілерге ұқсамас,
Сіз күмән қылмаңыз, енді біздерге жүз бұр,
Кейбір арманым әуелгілерге ұқсамас.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл сөгіс-сөздерді ақырындап айтып, пәле елшілерге рұқсат берді. Бұл арамзалар жүз-мың ренішпен шаһар сыртына шықты. Барып Бұрхан ад-дин-қожамға болған уақиғаны басынан аяғына дейін айтып берді. Барлық сардарлар, әскербасылары үмітсіз болды. Бұл жаман пиғылдылар осы үмітсіздікте ойланып тұрған.

Сонымен естімек керек, Хазірет Қожа Жаһан-қожамнан бұл пәлелер кеткеннен кейін мемлекеттің еріктілерін жинап, белгілі ғұлама, әмірлер және барлық мемлекет халқын шақырып, араға кеңес салды: "Ей, халық! Ей, ғұлама, әмірлері мемлекеттің! Біздер шын ниетімізбен Хазірет, *құдауәнда уа тағала*, ризалығы үшін бабам Хазірет Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, шариғат заңының шуағы үшін, кәпірлерден бет бұрып, Ислам ілімін басымызға көтеріп едік, бірнеше уақиға-істер нәтижелі болды. Енді мәлім болды, біздердің істеріміз керемет таппады. Бірінші-ден, Ош шаһарына әскер жібердік, ол халде Йусуф-қожа бауырым фәниден бақиға [↑144ᵃ/144⁶↓] аттанды. Осылай істеріміз бірсыпыра аяқталып, жөнге келтірілген еді. Ол барған әскердің көбі опасыздықты тұтқиылдан бастады. Біздің Бабақ-қожа, Абдалла мен Қожа Мүминге бірнеше түрлі арамдық, жаман істер, арамза-сатқындық қылмақпен, өзі ойлағанынан күмәншіл болып, тастап келді. Біз оларды тәрбие қылып, жабдықтаған едік. Дұшпандарға сатылды. Йусуф-қожа бауырым Дәруіш Букаулға бұйырып Әндіжаннан Қуатты шақырып келген еді, ол да тұзсыздық (көргенсіз-

дік) қылды. Қазір енді қытай, қалмақ және неше бөлек қанішерлер шабуылға шығып, Йаркенд шаһарын қоршап тұр. Елшілердің *намасын* естіңіздер. Ендігі жерде бабамыз Хазірет шахзадалардың Куфа және Кербала даласында болған уақиғалары келгенге ұқсайды. Менің ойыма бір істің келіп тұрғаны, барлық бала-шағамызбен қажылық жолына түссек. Егер нәсіп болса, осы мұратқа Алла нәсіп етсе, бұл шаһарды бос қылып бергеніміз жақсырақ. Әрне болса біздерге болсын, ешкімге шығын келмесін. Шаһарды бос қылып бергеннен кейін мемлекетке еш қасірет төнбес. Қазір бұл аспан астының барлық бақытсыздығы біздің басымызға төніп тұрғаны мәлім болды. Үлкен күш ол тарапқа бет бұрып тұр, егер біздің тарапта Рүстем Дастан мен Сам Нариман майданға шықса да жеңіске жетуіміз неғайбіл. Енді қазаға риза беріп, өзімізге пана іздейік. Егер (пешенемізге жазылған) ажал-тағдырымыз осы қауымның қолында болса қам жоқ. Шаһадат дәрежесі маңдайымызға жазылған мирасымыз. Әйтпесе, [↑144^{6}/145^{a}↓] құтылғаймыз" — деп, тәтті сөздермен сөзін тамам қылды.

Назым (түрки):

Опасыз ей аспан асты, жалғаншысың,
Қорқыныш етем сенен, осынша сатқынсың.
Қайда бар надан, жаман құлықты мұраты бар кісілер,
Ұлы жомарт, дана адам хақында арамзасың.
Зұлым, кекшіл кісілер басына бақыт жұлдызы және
Ұлы жеңісті нәсіп еткенің, оған қамқорсың.
Заты еркін қайда болса қасіретті ойға толы қыларсың,
Әкбарды нәсіп етерсің, аярсың.
Шахтар мен шахзадалар қанын өкінішсіз төгерсің,
Ғажап емес рақымсызсың, қантөгерсің, қанішерсің.
Көмек болса аздап, жақсылық түсіністігің дұшпанға
Кімге күмәнді, арамдыққа жарсың
Садақа егер осы ісі аспанның артықшылығы
Үмітсіз әлбетте тойымсызсың.

Әлқисса, Хазірет Қожа Жаһан-қожам қажылыққа бармақ ниетін бұл жиынның арасына салғаннан кейін айғай-шу көк күмбезі астын толтырды, зор дауыспен жылай бастады. Біраздан кейін, жылап-сықтап болып, ынтымақпен арыз етті: "Иә, Хазірет Патша,

жеңіс әкелуші құбылыс, екі әлемнің шуақты ізі. Хазіреттен мұндай ашыну-күмән не дүр? Өздеріңіз бұл бүлікшіл от топанын жаққан оқиғадан пана тұтып, бізді от ішіне тастап, не үшін күйдіресіздер, біздерден бұрын сіздерді ұстар, бөлінген дұрыс емес. Енді барлық кісі бір жан, бір тән болып қайрат күшін осы жағдайда тағы бір ысырап етіп, жан бергеймiз [↑145ᵃ/145ᵇ↓] яки мұрат жолын бұл өздері ұрынғандарға біз алдынан келтірерміз. Дұшпандар қарулы, бірақ дін күштірек, біздің тарапымыздан да елші шыққай, нама жазғаймыз, оның уытынан дұшпандар жігері су болғай. Даныштандардан бір және бірнеше туысқандармен бірге жауап-нама жазу керек" деп, араға кеңес салды. Хазірет Қожа Жаһан-қожамға бұл кеңес мақұл болып, хат жазғышқа жазуға бұйрық етті. Сол сәтте хат жазылды.

[Ысқақийалардың Қожа Бұрхан ад-дин-қожам тарапына елші жіберуі]

Салих-*халифа* барлық керемет сәнмен сыртқы шаһарға келді. Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожамның әскербасы қарсы алды. Және бұл хабар Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожам құлағына жетті. Бұлар да өз тариқа рәсімдеріншe топ-топ, бөлек-бөлек тайпаларды жинап, бар сәнімен *сұрұн* түзді. Салих-*халифа* елшілік жолын орындап, бастарынан наманы алып ұстатты. Хазірет Бұрхан ад-дин-қожа ишаратымен хат оқушы хатты алып, тоғыз қабат орама ішінен алып шығып, анық дауыспен, шарапат кәлима ғибраттарын оқымақ болды. Бұл наманы алдымен олардың лақаптарына мадағын келістіріп, үшбу мазмұнда жазыпты:

"Хазірет Хақ, *сұбхана*, Фазыл карамы және Латиф сыйы тауфиқ тауып кәпірлер тәуелділігінен босанып, Ислам ілімін басымыздан асыра көтеріп, *жихад-ғазат* ниет етіп, кәпірлер басына қылыш тартпақпыз. Сондықтан бұл ісімізді бастауымыздың себебі ақиретте шексіз сауапқа ие болғаймыз. *Алла қаласа!* Тозақ отынан [↑145ᵇ/146ᵃ↓] құтыламыз. Сіздерге де әлем Пәруардігерінің бұйрығы және Әлем Иесі Пайғамбарының жарлықтары және қасиетті шариғаттың хүкіміне сәйкес, егер иманды халық, Ислам халқы болсаңыздар да, кәпірлермен жолдас, сатқын болып, арсыздық істеп, біз мұсылмандар хақында осындай жапа-қасірет, осыншама залымдық істегенсіздер. Сондықтан Хазірет Құдауәнда

Каламы: **Мүъминдер анығында бір-бірімен (дін) ынтымағындағы жандар**[294], яғни мұсылман мұсылманның бауыры, бір-бірінің хақында ешқашан қиянат жасамас. Мұсылманның дұшпаны Құдайдың дұшпаны. Құдайдың дұшпаны әлбетте кәпір-дүр. Егер сіздердің қажетіңіз мүлік болған болса, кәпірлердің қолшоқпары болған ләзім емес. Сіздер ол тараптан шайқасқа шыққайсыздар, біздер бұл тараптан шығып гүлстаннан тікенекстанды алғандай, арамызда [кәпірлерді] жоқ қылайық. Онан соң қайсы мемлекетті қалайсыз, оның тақ салтанатына заңды отырарсыз. Егер осыншама тойымсыздық етіп, барлық аймақты ләзім тұтсаңыз, ол да мақұл болар. Біздердің көңілімізден еш уақыт арамдық шықпас еді, шариғат ниетінен аспайтын едік. Енді ұлы қажылық жолына қолайлы уақыт туды. Ендігі сіздің нәубетіңіздің бастамасы әрнешік болса біздердің мақсатымыз бұл пәлелердің қадамын мұсылман аумағынан құрту. Ғазат сауабы түсер. Ерте заманнан біздің ата-бабаларымыз кәпірлер тәуелділігіне көнбіс болған емес, *газат* өзгелерге мүмкіндігінше парыз болса, сіздерге және біздерге нағыз парыз. Біз саййидзадалардың мирасымыз. Ей, Қожа Бұрхан ад-дин [↑146ᵃ/146ᵇ↓] егер сіздердің несібеңізге шәк-қарсылығыңыз болмаса, мәлім болсын Құдай Ағзам, араб және *ажам* саййиді, яғни Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам,* сүннетімен орындамақ керек. Шариғат хүкіміне берік болмақ керек. Ол сүннет — *газат*. Дүние мен ақиреттің саясы осы. Барлық кісіге Ислам діні иманынан тәртіп пен тамға несібесі бар. Егер Ислам иманын несібе тұтпаса, қасиеті шариғат хүкіміне сенім болмаса, ол кісінің қаны біздерге халал. Өлсек *шаһид*, өлтірсек *газы* болармыз. *Алла қаласа!* Шариғат хүкімімен кәпір мұсылман бейнелі болып иман етсе де, намаз оқыса да, ораза тұтса да ол кісі кәпір, өйткені мұсылман қанды, бірақ табиғаты кәпір болса [оған қылыш көтеруді] халал етіпті. Құдай мен Расулдың әр азанымен дін Исламнан алтынды қызғанған харам. Біз бұлар үшін еш қиянат, жаулық қылған емеспіз, кінәміз шариғат бойынша Исламды жария қылғанымыз еді. Бұл жаулардың қиянаттары ол болмыстан-дүр, Хазірет ғұлама Сад ад-дин

---

[294] Құран Кәрім, 49: 10.

Тафтазани "Шарх акаид-и Насафида"[295] келтіріпті: мұсылманды мұсылманның найзасымен өлтіруші, яғни дін исламды дұшпан тұтып, өлтіруші болмас, егер де болса кәпір болар. Сондықтан Ислам иманына жаулық күпір. Егер мұсылман кәпірге берілер болса, жауыздық етсе, қан төксе қатты күнәкар болады, кәпір болады. [↑146⁶/147ᵃ↓] Сонымен, сіздер кәпір жарлығымен, кәпірлер әскерін бастап келіпсіздер, бар болмыс құдіретіңізбен кәпірлермен бірге соғысып бірлік қылыпсыз. Әрине кәпірлер әскері бірсыпыра жеңісті болса, мұсылмандар әлсіресе, ол жағдайда, еш лаж жоқ амалсыздық болар. Бірақ сіздердің бұл қылған істеріңізді Адам [атадан] Хатымға (пайғамбарлар мөріне) дейін еш мұсылман атаулы кісі әуел-ақыр қылмаған. Ей, иттің өлімтігі, сіздердің бұл істеріңіз Ислам ілімінен шығады, мұсылманның пиғылы емес, күпір жаман пиғылдылардың ісі. Сондықтан бұл хикаят-дастанға ұқсайды: Өткен заманда кешкі мәжілістің шамы, інжу-маржан түзгендегі қызыл тілділердің тәжі, бақыт тәжі, жаһан табы (белгісі), яғни Ғази Сахибқыран Хазірет Қожа Хасан, *Алла оған рақымды болсын*, Йаркенд шаһарына Ислам жеңісі үшін соғыс ашып, сансыз әскермен қоршапты. Ол уақытта Йаркенд қалмақтың қол астында, Йаркенд шаһарын күзеткен шаһар іші мұсылмандарына билік еткен бірнеше қалмақтар, бұл Ислам әскері дауысынан қорқып қашып, Ілеге беттепті. Сол уақытта бұл кәпірлермен бірнеше әмірлер қызметшілерін бастап Ілеге беттепті. Хазірет Қожа Хасан, *Алла оған рақымды болсын*, шаһарды жеңгеннен кейін сол уақыттың ғұламаларына сауал қойып: "бұл әмірлер Ислам әскерінен бет бұрып, кәпір әскеріне қосылған, олардың мүлкіне тараж салуға бола ма?" деп пәтуа (фетва) сұрады. Сонымен, ол уақытта абзал ғұламалар [↑147ᵃ/147⁶↓] бұқара басшылары, Йаркенд ғұламасы Ахунд Молла Нийаз Калан, сол уақыттағы мүфтиі Ахунд Молла Кипек, бұл ғұламалар "Хидайа" кітабынан осы *хадисті* шығарып пәтуа етіпті: "Қайтып келіп менің әскерімді көбейтсе оған мейірімім бар, яғни егер біреу кәпір әскерін көп етпек үшін оған сатылса ол кісі

---

[295] Насафӣ – "Наçафӣ" деп жазылған. Бұл Са'д ад-дин ат-Тафтазанидің (шамамен 792/1390 ж. қайтыс болған) "Шарх 'ақа'ид ан-Насафи", яғни 'Умар ан-Насафидің Құдайдың болмысы мен белгілері мәселесіне арналған шығармасына түсіндірмесі.

сол кәпір әскерінен, яғни кәпір" деп, пәтуа етіпті. Бұл пәтуамен лағынет атқыр болған әмірлердің үйлерін тонап, дүниесін ғанибет санап, мал-мүлкін кіріске алу Ислам әскеріне, біздерге халал деді. Кейінгі біздер де жан шыққанша халқымыздан ешқашан қашып кетпеспіз, құшақтасып, пышақтасып өлерміз. Қазір де Йаркенд шаһары ішінде сіздер шешім бергенше кісіміз бар, бір мұсылман екі кісі орнында, иманы бір кісі, өзі бір кісі. Бұл сенім арқасында біздің әскеріміз сіздердің әскеріңізден көбірек болады. Халық ішінде жүрген мысал: әлдебір шаһардың қамалы қағаздан болса, ішіндегі халық барлығы әйелдер болса да, соғыс құралыңыз дін болса, онда шаһар ішінен бұзылмағанша тысқарыдан ала алмассыз, өйткені біздер неше уақыт шаһар билегенбіз, сақтаған неше жылдық су мен ас, отынымыз бар. Ықтиярымызға келгенде шығып соғыс қылғаймыз, болмаса іште тыныш отырғаймыз. Егер сіздер қиянат етсеңіздер, біз де қиянат етерміз. Қазір соғысқа шықса жүзден бірге нәубет тимейді. [↑147^{6}/148^{a}↓] Бұл халде барлық кісі соғысқа шығады, өйткені кәпір әскері Исламға шабуыл жасағанда *ғазат* барлық мұсылмандарға міндетті парыз екендігіне айат-хадистер түскен. Қатын ерінен, пенде қожасынан рұқсат сұрамайды, соғысқа әзір болған ләзім. Мағрибтан машриққа дейін әрбір кісі тыс қалмайды, Исламға келіп көмек беру бәріне парыз болады — шариғаттың хүкімі осы. Бұл тариқалық шабуыл қылғанда аспан асты билігі ықтиярын біздердің қолымызға бергей, яки сіздердің қолыңызға бергей. *Нама тамам уа-с-салам*".

Бұл наманың мазмұнын тамам қылғанша барлық кісінің бойына діріл түсті, әсіресе дін Исламнан несібесі бар кісіден зәре кетті. Сонымен Қожа Бұрхан ад-дин басын көтеріп елшілерге қарап айтты: "Сіздердің қожаңыз шектен тыс көп білім оқыпты, мұндай саясаттық хақ сөздермен жаугершілік болмас, біздер бұл жерге өз ықтиярымызбен келген емеспіз. Қытай хақаны Амур Сина бұйрығымен келгенбіз, бұл іліміңіз оларға шынайы болмас, оларға қабыл болмағаннан кейін, бізге де мақұл болмайды. Бірсыпыра пайдасыз сөздер қылыпсыздар, өйткені біздер екі бөлек таққа байланып тұрмыз. Қазір бұл шаһарыңыз жалғыз қалыпты, егер жүз мың осындай шаһарлар болса да, оларды [қалмақ, қытай] жәрдемімен алғаймыз. Ұзақ сақтағанмен шаршамаймыз, ақыры қолға келмей қайда кетерсіздер" деп, қонақасы беріп елшілерге қайтуға рұқсат берді.

Сонымен, [↑148ᵃ/148ᵇ↓] елші намасы мазмұнынан барлық кісіге сұс түсіп, бұл үмітсіз халде Ғази бек арамзаның Құзғын атты, таулық көр-жер саудагерлерден алған келіншегінің әкесі, яғни қайын атасы бар еді, өте арамза, сатқын, қашақ, оңбаған еді. Бұл Қожа Бұрхан ад-дин әскерімен серік еді, бұл арамза-оңбаған кеңес айтты: "Күйеу балам Ғази бектің дайындаған маңызды Қожа атты бір уәзірі бар еді, барлық ісіне шешім беруші еді, оның кеңесінен әр кез шықпас еді. Қазір бұл елшімен мен де шығып, мені өз отаныма алып бар деп, оны жолдан тайдырсам, ол кіріп Ғази бекті жолдан тайдырса, сол айламен шаһарды оңай алуға болар, өз ішінен бұзылар, әйтпесе мұратымызға жетуіміз өте қиын" деп, айла-шарғысын түсінікті қылып, арызын айтты. Қожа Бұрхан ад-дин бұл айланы мақұл көрді. Бұл өкінішті іске көп ілтипат етіп уағда берді. Бұл имансыз көмекті өз отанына [қарсы] бастады. Кешкісін көп мейман қылып, күдікті сөзден бастады. Өз қожасы атынан уағда қылды: "Егер Ғази бек біз деп, ол қожалардан жүз бұрып, шаһарды бір жолмен бұзып берсе, оған біз Йаркендтің хакімдігін шексіз бергейміз және барлық ұлылардың сардары қыламыз, барлық шаһарға хүкімші болып, оның бұйрығына ешкім, тіпті қалмақ төрелері де қарсы келмес. Біздің хақанның құзырынан оның жетпіс әулетіне шейін мансап мирас [↑148ᵇ/149ᵃ↓] болғай. Егер осы сөзді Ғази бекке мақұл алғызсаңыз сізге де ұлы мансап беріп, әулетіңізге қызыл тамғалық *тарханлық*[296] нышан береміз. Егер бұл сөзді қабыл тұтпасаңыздар бір тағдырмен шаһар қолымызға келсе Ғази бекті тауып жетпіс сегізге шейін ұстап қойша бауыздаймыз" деп, уәде-ескертумен саясатын тамам қылды.

Бұл мазмұндағы жолмен қолхат жаздырып берді. Бұл анты нашар осы көмек-уағдаға міндеттеме алды. Ғази бекке жасырын айтар еді: "бұл шаһарды біз бұзып берсек Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожам Йаркендтің хакімдігін шексіз беріп, бұрынғыдан шексіз мәртебеге шығарамын деді" деп. Үміт ететін, бұл үміт кәпірлерге көмегінде еді. Оны да баян қылды. Бұл оңбағанның қанішер бейнесін байқап Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожам бастаған барлық халық ырза болысты. Сонымен, бұл оқиға құпиясын Салих *халифаға* сездірмей, таңертеңгісін көмекшісі (жансызы) Ғийасты қосып, елшілерге рұқсат берді.

---

[296] Тархан — мәтінде در خانلیق

Бұл елшілер аман-есен шаһарға кірді. Хазірет Қожа Жаһан-Патшаның сарайына ұлы мәртебелілерге барып кездесіп, болған уақиғаны баян етті. Бұл намаға жауаптарды да қысқаша берді. Хазірет Қожа Жаһан, *оның қабіріне нұр жаусын*, айтты: "Әр нәрсеге Алла тағдыры, оны да көргеміз, мұндай саясаттардан уайым етпеңіз" деп, ризалықта отырды.

Ғийас жансыз Ғази бек оңбағанды аздырушылығын бастады.

[Нийаз есік-ағаның сатқындығы]

Сонымен дастан [↑149ᵃ/149ᵇ↓] *естімек керек Нийаз есік-ағa доңыздан*. Оның ағайындары Бахадүр бектің оғландары, Кучар хакімі Алла Құлы бек інісі Мұхаммедйар бек, мұның қайын-атасының ағасы Шир Мұхаммед Имин бек және мұның жамағатынан неше кісі Қожа Бұрхан ад-дин әскерімен бірге келген еді. Бұл доңыздардың әрбірі бұл әзіздер хақында мақұл етпей, опасыз істер бастар еді. Бұл доңыздар Нийаз бекке найза ұшына (оқ пурлиққа) нама байлап жолға шығарды, яки хабаршы ортаға түсті, қандай жағдайда болмасын мазмұны мынадай: "Ей, Нийаз бек, сіздің үй ішіңіз, жарандарыңыз бұрыннан біздерге, біздің ата-бабаларымызға *мүрид-мұхлис* едіңіз. Қазір шаһарды бұзып бергейсіз, сізді әмірлердің әмірі, *пақырлардың* жол сілтері етеміз, өйткені хакімдік сіздің мирасыңыз" деп, өтірік сөздерді айтыпты. Бұл жамағат осы сөздердің хақтығына неше рет ант-су ішіп, "егер бұл сөзді қабыл тұтпасаңыздар шаһарды алғаннан кейін, барлық әулет-еліңізбен бірге өлтіріп, нәсіліңізді жоямыз" деп саясат етіпті. Бұл хат мазмұнын естіп Нийаз есік-аға шаһар бұзбақтық жолына түсті. Өзінің жақын бірнеше кісілерімен кеңес қылып, оған шешім тапты. Оның [Нийаз есік-аға] бақшасы шаһар шетіндегі қоршаумен жалғасқан еді. Бұл бақ бос қалған бақ орнында еді. Шаһарға барар бір жол баққа барып үзілген еді. Осы бақтың бір бұрышынан ұңғып отыз құлаш [↑149ᵇ/150ᵃ↓] жерді ұңғылап қоршау тасы жанынан *қылует* жасалық. Ол жерден ауыз ашсақ, тесіктің екі жақ аузына қос қабық дарбаза орнаталық. Атты кісі жүріп өтер үлкен ұңғы болса. Ұңғы тамам болғаннан кейін Қожа Бұрхан ад-дин әскеріне хабар берсек, бір кісі маған жақын бахадүрлерден шаһарға келсе, біз өз адамдарымызбен қосылып, ордаға жүгірсек. Бейхабарлық халінде

түнгі қантөгіс салсақ, кернейханаға шығып шаттық соқсақ, көше-көшеде шақырсақ: "Қытай хақаны дәуірі, Амур Сина дәуірі" деп қатты айғай шығарсақ. Дарбазаларға жүгіріп қолға алсақ, тысқарыдан кірсе, ішкеріден шығармасақ, осы жағдайда ешкім құтылмай қолға түссе, шаһарды оңай алуға болар. Сіздің тараптан еш кісіге зарар тимес" деп, мәслихат шешім етіп, ұңғылауға кірісті. Күндіз-түні бар күштерін салды. Кеште құдыққа түсіп, екі-үш мұзхана бар еді, оны толтырды. Бақ тасада, көзге түспес жерде еді. Әрі қыс мезгілі еді, бақта қыдыру кезеңі емес еді. Ұңғының аузына қос қабық дарбаза орнатып, күндіз-түні бекем етті. Осы жолмен ұңғыны қарама-қарсы жаққа қазғанша ылаж еткен еді. Өз туыстарынан бір ақылды-ынсапты кісі бар еді, бұл құпияны кездейсоқ естіді. Құдай тағала бұл кісіге көмек берді. Сол сәтте Хазірет Қожа Жаһан-қожамға жасырын арыз қылып, ұңғының жағдайынан хабар [↑150ᵃ/150ᵇ↓] берді. Нийаз бекті сол сәтте ордаға шақыртып, соңынан жасырын ұңғының рас-өтірігін біліп келуге кісі жіберді. Барғандар ұңғыны өз көздерімен көріп, шындығынан хабар берді. Хазірет Қожа: "Нийаз бек лағынет ұрғанды ұстап, байлап-шынжырлағайсыңдар" деп бұйрық берді. Сол сәтте ұстап көп алдында тұтқын қылды. Ел-жұртына және тараж салды. Өзіне көп кемсіту қылып айтты (түрки):

Хақ қарабеті тұзын сақтамай, мен сақтадым дейді,
Қалыңдықтық хақын сынайды.
Қорғаушының сыны бар алда, ешкімге азар етпе,
Әркімге жапа қылсаң, [махшар] таңында алдыңа келер.
Біреуге зұлымдық етіп пайда-кіріс алма,
Баспа мұндай қадам, кісіге қиянат қылма.
Екі әлем ішінде жанға қатты батар іс істеме,
Әрне қылсаң да, бірде-бір пақырдың көңілін азар етпе.
Хақиқатта шах еді, сен оны қорлама,
Неше дұшпанды өзіңе жасырын жақын еттің,
Басың кетер, бұл жасырын бөтендерді жар етпе.
Егер саған хақиқат елінің ісі мәлім болмаса,
Жан-ділмен сенім еткендерге қиянат істеме.
Жеті қат аспанның неше түрлі жапасын, аяр
Дұшпанға да көрсетпе, өзің дертің жұтып,
Садақа ет, өткен әзіздер рухынан білетін бол
Аталарыңның аталары жолында бол, ұятқа қалма.

[Ашур Қозының сатқындығы]

Сонымен дастан діл күйдірер және бұл алдамшы тұз жеген, тәрбиелеген онан бір сөз. Ашур Қозы атты бір тексіз бар еді. Асылы қалмақтардың көр-жер саудагерлерінен еді. Оны Хазірет Қожа Жаһан-қожам тәрбие қылып, тауға хакім қылған еді. Кейін Ислам-ды жария қылған кезде Хазірет Хан [Ашур Қозыны] жарақтаушы (керек-жарақшы) етіп тағайындап, тамам Йаркенд мемлекетінің [↑150[6]/151[a]↓] істерін және барлық орданың соғыс құралдарының тәртібін соған тапсырған еді. Барлық мемлекеттің уәзірі еді, оның рұқсатынсыз еш іс тамам болмас еді. Мұның көргенсіздігін көрмек керек. Хас Мақсұм Молла Сыддық бастаған бірнеше кісі қалмаққа бейілдері бар еді, ол малғұндарды алдымен ұстап зынданға салған еді. Бұл малғұндар бірнеше күн зындан ішінде қамалған еді. Хазірет Қожа Жаһан-қожам: "Хабар жеткізді: зындан түбі дым екен, ылғал екен, су шығып күнәкарларға бірсыпыра обал болыпты. Күнәкарларды зынданнан шығарып, әрқайсысын бір кісіге тапсырыңдар, үй ішіне мұқият қамап қойыңдар" деп әмір етті. Содан зынданнан шығарып әр кісіге тапсырды. Ашур Қозы бақсыз Молла Сыддық пен Қожа Мақсұмды тұтқын қылайын деп, өз үйіне алып барады. Бұл арамзалар бірнеше күн Ашур Қозының үйінде отырып, оны өз қожасына бұрмаққа әрекет қылып еліктіреді. Ашур Қозы бар түйсігімен оларға иланады. Бай Фулад атты сенімді қызметшісі бар еді. Сол арқылы Хазірет Қожа Бұрхан ад-динге хат жібереді, мазмұны: "Мен өз қожаларымнан кеттім және Қытай хақаны, Амур Сина мен Хазірет Қожа Бұрхан ад-динді қожам дедім. Сәрсенбі күні екі мың кісі Йаркендтің арғы тарапына ат қойсын, біздің елдік алпыс кісі шаһар тарапына қарай мылтық атсын және елдің кісісі кетпенмен қақпаны жығып жол ашса, ол екі мың кісі сол жол арқылы шаһарға кірсе, [↑151[a]/151[6]↓] "Қытай хақаны, Амур Сина, Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин" деп дабыл ұрарсыңдар. Осындай жолмен шаһарды оңай аларсыздар. Қожалардан және жақындардан еш зиян тимей қолға түсер. *Нама тамам уа-с-салам*".

Қожа Бұрхан ад-дин халқы бұл хош хабарды естіп көңілдері көтеріліп қалды. Содан қуаныштан шашу шашты. Бұл жаман ниеттілер Ашур Қозыны Йаркендтің есік-ағалығына ұйғарып, уағда қылды. Бұл Бай Фулад шаһар көшесіне кіріп, болған уақиғаның бірін

қалдырмай баян қылды. Таңертең сенбі күні еді. Өз қызметшілерінен Қожа Бұрхан ад-динге *нисбаты* бар ықыласты халайыққа кісі жіберді. Осы жағдайда өз әйел, бала-шағасымен, елімен кеңесті. Сұлтан-қожа атты ақылды да парасатты [Ашур Қозының] бір ұлы бар еді. Хазірет Қожа Жаһан-қожамның жақын қызметшілерінен еді, айтты: "Ей, ата! Бұл не деген имансыздық, қиянатшылдық. Бұл істің обалынан қалай құтылуға болар. Ислам дінін тастап, кәпір халқына тәуелді болмақтық және талан-тараж көздемектік не деген ауыр күнә. Әсіресе, Пайғамбар әулеті хақында кісі осындай қиянатшылдыққа өзін бұрар ма екен? Бұған қоса, жылдан-жыл біз бұл қожаларымыздан үлкен ілтипат көрген болсақ, бізге түздарын шексіз молшылықта берген, біз жегенбіз және тәрбиесінен бұл мансабымызға жеткенбіз. Бар болмысымызбен бұлардың хақында осыншама қайшы істерді бастамалық, [↑151^{б}/152^{а}↓] осынша жаманатты басымызға алмалық. Бұл адам баласының ісі емес. Осыншама сатқындықты амалға алып, жер бетінде патша болғаннан пәктікпен, шыншылдықпен өлген мың есе артық. Бұл дүниеде қияметке дейін лағынет жіберер және жүз мың лағынетпен еске алар. Ақирет мәңгілік тозақта азап-жазаға бақи қалып, осындай дінді дүниеге сату істерінен аулақ болайық" деп, әкесі Ашур Қозы сатқынның мәслихатына бар болмысымен қосылмады. Атасы айтты: "Ей, ұлым! Бұл іс енді өтті, тосқауылыңның уақыты өтті. Бай Фулад шығып бұл жақтың хатын келтірді, сәрсенбі күні таңертең ерте істі бастағаймыз" деп жауап айтты. Бұл ұл және тоқтау айтты, оңбаған атасы қабыл тұтпады. Атасының ашуы келді, семсеріне жармасты. Ұлы "пана қыл" деп қашып көшеге шықты. Жүгіріп орда басына келіп, Хазірет Қожа Жаһан-қожамға уақиғаны бастан-аяқ хикаят қылды. Қожам айтты: "Сен жалған айтасың, өйткені сен атаңнан төмен отырсың. Сол себептен атаңа ғайбат сөз қыласың. Ешқашан ондай істер қылма" деп қабыл етпеді. Ол айтты: "Тақсыр, ей Патша Жаһан, панам! Бұл істе зәредей қайшылық жоқ, іс жүріп жатыр, тоқтатпақ керек, әйтпесе өкініште қаларсыз" деп, шындығына ант етіп және айтты: [↑152^{а}/152^{б}↓] "Бай Фуладты келтіріп саясатшылықпен бұл істің барысын, шындығын айтқызсаңыздар, егер бұл сөзге зәредей ұқсас болмаса бұйрықпен лайық жаза алармын" деп, көп дәлел қылды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл сөздердің қатесі жоқ шындық екенін парасатпен білді. "Бай Фуладты келті-

ріңдер" деп бұйрық берді. Осылай келтірді. Бұл кәпірдің қолдарын байлап, тақтың алдына келтіріп, семсер меңзеді де айтты: "Ей тұзы харам, көргенсіз, оқиға осылай ма айт, егер айтсаң өлтірмеспін, егер айтпасаң шындықпен өлгенің жақсырақ" деп, саясат қылды. Бай Фулад келісіп, айтты: "Ей, әлем панасы патшам, мүбарак шәріп құлағыңыз естіген әр нәрсе де хақ, рас" деп, уақиғаны бастан-аяқ баян етті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам Ашур Қозыны келтірмекке бұйрық берді. Хазірет Қожа Құтыб ад-дин мен Хазірет Қожа Абид шахзадаларды бүлік салмай алып келуге аттандырды.

Сонымен, Ашур Қозы ұлының бұл жағдайда ашуланып шығып кеткенінен күдіктеніп, үйде отыра алмады. "Бұл құпияны біреуге ашып, хабарлап қояр ма екен" деп, аттанып келер еді. Шахзаларға кездесіп қалды, шахзадалар күдіксіз, қатерсіздік үшін: "Ей, Ашур Қозы бек, біздің үйімізге барып ойнап, мейман боларыңызды біліп үйіңізден қашып шықтыңыз ба?" деп [↑152⁶/153ᵃ↓] ілтипатпен сөзге тартты. Ашур Қозы "патшазадалар мені үйіне шақырып "самарқанша дәстүр" бастағанына қарағанда менен хабар аңдамай шыққан екен" деп ойлады. Хазірет шахзадалар айтты: "Бізбен бірге ордаға барыңыз, бір сағаттай күліп, көңіл көтерсек болар деген үмітіміз бар" деп орда басына жүрді. Диуанхана алдына жеткен соң "Хан жарлығы" деп, киімін салдырып, күнәкар бейнесінде Хазірет Қожа құзырына алып кірді. Қожам жазалы-кінәліге қарап: "Ей тұзы харам, қалмақ пен қытайдың көргенсізі. Дін мен қожаңды сатып, келтірген хатың қайда?" деді. Бұл мойындамады. Ұлымен кездестіреді. Өлімге ризасы бар ма, әрине ризасы жоқ, амалсыз саясатты шектен шығарғаннан кейін мойындады. Сандықта жасырған жерін айтып, белгісін берді. Қызметшілер барып сандықты алып келді. Орама ішіндегі мөрі бар бір хатты алып оқыды, мазмұны осы оқиға еді. Қожам қызметшілерге "байлаңдар" деп әмір етті.

Таңертең барлық халықты, мемлекет ақсүйектерін, яғни құрмет ету ләзім болған ғұлама, қошеметті әмірлер, барлық көпшілікті, барлық Йаркенд тұрғындарын жинап, мәжіліс құрып, Ашур Қозының жазасын сол жерде берсек деп, бұл реттегі бір рәсіммен таза жаңа киім кигізіп, *сұрұнханада* ел ұлыларының ортасына отырғызды. Қожам бұл доңыздың жаман ойын жұрт алдында баян етті. Ашумен тыңдатты, сөйледі: [↑153ᵃ/153⁶↓] "Ей залым-пәле! Жара-

тылысы жаман сені пәлен уақытта пәлен қалмақтан сатып алып, азат қылмап па едім. Ұлы мансапқа жеткізерге бар күшімді салдым, бүкіл мемлекет ісін тапсырдым. Өзімнің қамсыздығымды да саған сеніп тапсырдым, не берсең жедік, бермесең жоқ. Осы мақам-мансабыңа біздің арқамызда жеткенсің. Бізге өзіңді қара санасаң, қанымызды жүктесең, бұл қылғаныңның жазасын өзің айтқыл" деп, ренішті сөздер айтты. Бұл бүлікшіл басын төмен салып айтты: "Мұндай пиғылды қылған кісінің жазасы — өлім" деп, өз тілімен ризалық берді.

Одан Хазірет Қожа Жаһан-қожам ғұламаларға қарап: "Бұл тариқалық дін Исламнан жүз бұрып, кәпір әскеріне көмекшілік қылған кісіге шариғат бойынша жазасы қайсы?" деп сауал қойды. Ұлағатты ғұламалар барлығы бірауыздан жауап берді: "Осындай дін сатқан лағынетті кісінің жазасы — өлім" деп пәтуа берді.

Онан кейін мемлекет тұғырлары әмір, сұлтан, сардарларға қарап айтты: "Сіздер не дейсіздер?". Бұлар да барлығы сарай табалдырығын сүйіп, арыз етіп айтты: "Патша Жаһан панамыз, осындай қиянатшыл кісілерден безерміз, қарындасымыз болса да дұшпанымыз. Біз Құдай мен Расулға, Ислам патшасына жармыз, Алла есігінен қуылған кісіге жар емеспіз. Ол діл-көңілімен берілген болса, тілі [↑153^{б}/154^{а}↓] өзге болса да жар. Көңілі өзге болса ол жар емес. Қазір өзіне-өзі өлтіруге ризалық берді, ұлағатты ғұламалар да пәтуа берді. Егер ондай болмаса мемлекеттің жаулап алу саясаты үшін, көрінеу жаза ғибраты үшін өлтірілсе біз риза едік. Енді мұны өлтіру хүкіміне еш тоқтау қылып болмас. Бұл мемлекетте Йаркенд шаһары ұлы, мұндай бір-екі жүз кісі өлгенімен мемлекетке еш нұқсан болмас. Жаулап алу саясаты болмаса, ол мемлекет емес. Бұл қылықты таңда және бірі, одан тағы бірі қылар. Мемлекетте тәртіп болмас, дұшпандық билік күшіне мұқияттылық керек" деп, тездетіп өлтіруді жақтап дәлелдер келтірді.

Бұл шахзадалардан Хазірет Қожа Абдалла-қожам арыз айтты: "Таңда жұма күні базар ішінде дарға асып өлтірсек, барлық қас және қара халық өз көзімен көрсе, сабақ етсе" деп, кеңес-арыз етті.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам, *оның қабіріне нұр жаусын*, мақұл тұтып, таңға белгіледі. Бұл жиылыс аяқталған соң Хазірет шахзада Қожа Абдалла-қожам хакім Ғазиді әзір қылып арыз айтты: "Бұл Ашур Қозыға өлім келмек лайық еді, шариғат бойынша болса да, саясат бойынша болса да. Бірақ өлім лайық емес бір тұсы бар,

осындай [адал] ұлдың атасының қиянатына ортақ тәртіп бойынша қиянат етпес. [Ұл] әрнеге риза берсе де, ешқашан [↑154ᵃ/154ᵇ↓] өлімге риза емес еді. Әкесінің өлім күнәсіне ұлы Сұлтан-қожам тілеу етті, оған ілтипат етіп, үй ішіндегі істі әскерге бұйырса, яки *ғазатқа* жабдық болса" деп арыз айтты. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл арызды мақұл көрді. Осы тариқалық әмір етті. Сонымен мемлекет халқы таңертеңгісін келіп, өлім жазасын тездетпекті қалады. Қожам айтты: "Ұлы атасының күнәсін тіледі, мен де сіздерден тілеймін" деп кедергі етті. Әмірлер айтты: "Бұл аз істе бір-екі кісіні өлтірмегенше мемлекет тәртіп таппас, дұрыс емес" деп, көп қарсылық қылып, Бай Фуладты, Қожа Мақсұмды дарға астырды. Мемлекет халқын қорқытты.

Назым (түрки):

Арамза өлмеген, қорғаушы өзіңді аңдап ұста,
Құдайға тәуекел қыл, баршадан бостандықта бол.
Көп ойланып алаңдығын бұзба,
Алдамшының әлемі еліңе жақын, дайын бол.
Түзбе сұхбат опасыз елмен, жанынан қастық,
Етер саған, одан бұрынырақ жолға шық.
Әсте дүниеге тыныштық жоқ, тыныштық саған,
Ықтияр ет, түн тыныштығында дін-намаз ұста.
Жүз қапада емес ұлағаттылықтың маңызы
Дүниеде пір немесе ахундзада ұстап пайдалы бол.

[Қожа Бұрхан ад-дин тарапының торығуы]

Сонымен Қожа Бұрхан ад-дин-қожамнан естімек керек. Нийаз есіқағаның уағдасы орындалмады, Ашур Қозының уағдасы құзырына түспеді, бұл жақта бұлар көп қынжылды. Әр күні аласапыран болды. [↑154ᵇ/155ᵃ↓] Йаркенд шаһарынан неше жекпе-жекшіл атақтылар әр күні шығып төбе-төбе өлік қылады: "Иә, Хұсайна! Иә, Йатима! Иә, Ғариба! Иә, Шаһида!" деп шабуыл қылады. Бірнеше сап бұзар жабайы жануарларша ұрысады, жеті басты айдаһар отты аузынан ұшқын шашады, халық арасында өлім қаупінен жан құтқармақ қиын болды. Әр кісі оларға қайранда еді.

Әсіресе, ол атақты ержүрек құбылыс, Хайдар-и Каррар, сап-бұзар арыстан және Рүстем Дастан, кісі жығар ала атты айбатты,

яғни Хазірет Қожа Инайат-қожам жекпе-жекте заманның бірегейі еді. Бұлардан Қожа Бұрхан ад-диннің барлық әскері налыр еді, әрқашан айтар еді: "Ей, барыс, ей ала атты құл! Бұл ала атты барлық әмірлерімізді бір-бірлеп өлтіріп бітірер. Сөз осы, егер бұл ала аттыны қолға түсірсек немесе өлтірсек Йаркенд шаһарын ашық етерміз. Ал, бұл кісі саламат тұрғанда одан жаныңды саламат еткейсің" деп өкініш айтып налитын еді.

Назым (парсы):

Ержүректігі ерді жауынгер етеді,
Қызыл жүзді етер батырды бір шиша да.

Сонымен, бірінші күн бұл әдіспен уақыт өтті, бірақ бұл адасқан сиқыршы аспанының барлық қасіреті бұл әзіздер бастарында еді. Бұл қасіреттің барлығынан бақытсыз бір күні, бір арамза бүлікшіл жасырынып қарауылдап, зеңбірекпен атты, оқ тиіп он жанның бас сүйегін парша-парша, бөлек-бөлек қылды. Болмысынан мұсылман ол бүлікшіл тарапына оқ атып еді, [↑155ᵃ/155⁶↓] барып ол кәпірдің кеудесінен ұшып өтіп жер ішінде ғайып болды. Сонымен әлсіреп, қараңғылық әлеміне ауысты, құрметпен ала атын мейіріммен қоя берді. "Ала аттыны" шаһар ішіне алып жүрді, дарбазадан жүріп отанына жеткізді, үшінші күні бақи әлеміне жол тартты. Хазірет Қожам патша [Жаһан-қожам] бастаған барлық шахзадалар келіп, ұлы қасіретпен жоқтап, шексіз-шетсіз қайғыға кез болды. Намаздарын өтеп Алтын мазары ішіне жерледі.

Сонымен, Хазірет Қожа Жаһан-қожам "бұл қайғы-қасірет тек Қожа Инайаттың емес, барлығымыздың ақырымыздың жеткенінің әуелгі нышаны" деді. Енді осы мұрсаттың уақыты болғай, не бізге жаназа намазын оқығанша шыққаймыз, не қасірет жоқтау қылғанша, не жерлегенше қазір өз жоқтауымызды өзіміз қылғаймыз, қайыр-тілеуімізді қылғаймыз" деп, Йаркенд халықтарын дүниеге кенелтті.

Сонымен, Хазірет Қожа Бұрхан ад-диннің әскері жағында "ала аттыдан" азат болғанына жүз мың қуаныш қылысты. Әр күні бұрынғыдан көбірек шабуыл қылды, бірақ Йаркенд бахадүрлері шабуыл қылғанда бұларда тағат қалмады. Өйткені Ислам әскеріне Хақ айбаты тілеуші болды. Әр кез зиян келтіре алмады. Бір түні үлкен қамалдан [↑155⁶/156ᵃ↓] қоршаудағыларды, шаһар ішіндегілерді нысаналап атқан дауыс шықты. Таңертеңгісін Йаркенд ба-

тырлары шығып мылтық дәрісімен от қойды. Аспан асты күйіп күл болады, діншіл халықтың бағзысы тұтқын болып, бағзысы күйіп күл болды, бағзысын жерлестері панаға алды. Бұл дарбаза Хазірет Қожа Абдалла-қожамның тасалайтын жері еді, неше уақытта бұл тариқамен жолбасшы болды.

Қожа Бұрхан ад-дин әскері күтуден шаршады, қырғыздар да олжаға кенелуден күдер үзіп, ешкімде тағат қалмады. Әскерилер де үмітсіздік жағдайында еді.

[Ғази сатқынның оқиғасы]

Сонымен естімек керек, ол арамза-оңбаған Ғази сатқыннан. Бір күні Ғазидің кісісі Хазірет Қожа Бұрхан ад-диннің хатын алып келіп, Ғази бектің басын айналдыра бастады. Ғази бектің қиянатшыл тамырлары қисая бастады, көңілі бұзылды. Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин тарапына бұрылды. Екі дарбазаның арасы мұның қамалы еді және үкімі жүретін жер еді. Дарбазадан да, қоршаудан да жансыз шығарар еді. Тыстан да жансыз кіріп Йаркендтің, әсіресе хакімдік уағдасы үшін Шәріп Калам Алламен ант қылар еді, бұл тариқамен неше уақыт өтті. Бұл құпияның сыры шахзадалардың, Йаркендтің барлық ұлыларының құлағына [↑156ᵃ/156ᵇ↓] жетті. Бұлар бір-бірлеп Хазірет Қожам [Жаһан-қожам] патшаға жеткізді, барлығы жиналып кеңес қылды. Бұл Ғази бек арамза, оңбаған, қиянатшыл кісі. Арам-айласы бұрыннан белгілі болған еді. Осыған белгілі бір хадис, яғни әр нәрсе бірте-бірте шегіне жетіпті. Әлбетте, үшіншіде тыяр депті, бірақ бұл арамзаның арамдығы бір емес бірнешеге жеткен, қиянатында шек жоқ еді. "Енді бұл арамзаның ұлын ұстап тұтқын қылсақ керек, әйтпесе халықтың көңілі қарар-шешім тапса, біз бұрынырақ оның ісін қылмасақ, ол біздің хақымызда іс жасамай тұрмас. Ақырында өкінішке әкелер, пайда бермес" деп, мәслихат арыз етті. Қожам айтты: "Ей перзенттер, сіздер ақылдан сөз қылдыңыздар, енді тағдырдан сөз қылармын. Сіздер ой-қиял мекеніндесіздер, мен тәуекел мен риза мекенімін". Хазірет Мир Әлішер назым айтады, (түрки):

Әртүрлі арыздардан көңілім тынбас-ты,
Көңілімді тындырып, ризашылыққа қадам бастым.

"Ғазимен неше рет Құранды бірге [Жаһан-қожам] оқыдық, ол да бірсыпыра бөлімін жад қылған еді. [Құранның] айаттарына жалбарынып сенім қыларға уәде байлаған еді. Егер ол уәде антына опа етпесе, мен әлбетте опа етемін. Өйткені Пайғамбардың "иманы жоқ кісі антына опа қылмайды" деген хадисі бар. Оған иман керек болмаса, маған иман керек. Антына опа қылмаған ондай кісілерді өз жарандары қатарына алмайды. Ол адамгершіліксіз, орынсыз іс қылыпты". Осындайға Хазірет [↑156[б]/157[а]↓] Мир Әлішер ишара қылыпты (түрки):

Жаһанда адамның қадірлісі сөзді ұқса,
Сөзге тұрмағанды сыйламайды.

"Және іс ішінде де істер бар, пенде тағдырдың құпиясына қарамақ керек. Әзірше бұл істі қоя тұралық, істің хақиқаты таңда мәлім болар, қазір көп тәптіштеп [тексеру] ләзім емес" — деп, шахзадаларға тоқтау салды.

Сонымен Ғази арамзадан сөз естімек керек. Бұл бүлікшіл ешқайда өтпейді, Хазірет Қожа Бұрхан ад-динге жансыз шығарып, шаһар ішіндегі құпия оқиғаны хабарлап тұрған, оннан да мыннан да жансыз-аярлар хабар жеткізіп жүрген еді. Бұл жердегі шаһардың қоршауларынан және атыраптан қай жерден апат тигізер жерлер болса, оның айла-амалын істеп жеткізер еді. Бұл тариқамен неше күн өтті. Еш зиян тигізе алмады. Қожа Бұрхан ад-дин қатты назалы болды. Ғазиге жасырын кісі жіберді: "Біздер әбден зеріктік, бұл жерлерде қашанғы жатамыз, бір тариқамен біздерге айла-тәсіл айтсаңыз екен. Біздер соған тоқтап, жеңіске жетсек екен, иә, өзіңіз бір жолын тапсаңыз екен, бұл қылған қызметіңізге төреден көп жақсылық қылуға тырысамыз" деп, айла-арамдықпен ілтипат қылды. Ғази "мұның жауабын таңда айтып шығарайын" деп жансызға рұқсат берді.

Сонымен өзі ойына арамдықтар түсірді. Айла-арамдық атына мініп әр тарапқа шапқылады, ақыры мынадай шешімге келді: "Йаркенд әскерін [↑157[а]/157[б]↓] жинап, өзім бастап шыққаймын, өзім артқа шегініп қашсам, сонда барлық әскер қирап, өлім келгей. Осы жолмен Қожа Бұрхан ад-динге Йаркенд шаһарын бұзып алып беремін".

Содан бұл кеңесті көңілінде өткеріп Хазірет Қожа Жаһан-қожамның құзырына барып, арыз айтты: "Иә, әділетті Патша, па-

нам! Қашанғы бұлай қоршауда тұтқын боламыз, ақырында шаһар ішіндегі мұсылмандарға таңсық бетпе-бет шайқасқа шыққан еш пайда бермес іс. Лажы оқиғаның алдын алу керек, қазір мұның көрінісі: осыншама мүмкіндік барында жетпіс жасардан он екі жасардың арасы әскерге шығып, бір рет жиналса, Қожа Бұрхан ад-дин әскерін бір шайқаста жойып жіберсек, осы жолмен бұл жауыздардан құтылармыз" деді. Қожа [Жаһан-қожам] бастаған барлығына бұл ұнап: "Барлық мұсылмандар, сөзсіз әскер болғай" деп бұйрық етті. Жаршылар көше-көшені аралап: "Уа, халайық! Ей, Мұхаммед үмбеттері! Ей, мұсылмандар! Соғысқа дайын болыңдар, кәпір әскері біздерден көп те сансыз, жаулап алмақшы болып тұр, енді тез арада соғыс бірінші парыз болып тұр. Өлсеңіздер *шаһид*, өлтірсеңіздер *ғази* боларсыздар. Бұл соғыстан қашпаңыздар, дінсатқыш екіжүзділердің астында қалмай, қасиетті шариғаттың жазасына лайық өзіңіз жаза тартқызарсыздар. Мұхаммедке салауаты болсын" деп, жар салды. Әмір қылды, соғыс дабылын ұрды.

Бұл жағдайда Ескендір каусі, Жамшидтің кернейі, ай сипатты Кайумарс, Адам сырнайы, Кейхұсраулардың [↑157[б]/158[а]↓] айғайы, құс жолымен аспан айналымына жетті. Күлдір-күлдір даусынан дұшпандардың жүректері жүз пәре болды. Батыр, палуандар арқаланып, соғыс аспаптарын, найзаларын түзер еді. Бағзы қорқақтар, Исламға иманы әлсіздер дауысы құрып, пана таппақтың ойымен таса жайды армандар еді. Қалай болса да әр кісі бұл ең ұзақ түнді бірдей ұйықтамай өткерді.

Сонымен естімек керек Ғази-арамзадан. Түн басында [Ғази бек] Қожа Бұрхан ад-динге хат тасушыны жолға шығарды. Қожа Бұрхан ад-дин мемлекет тұтқаларымен бірге отырған кезде хат тасушы жетті. Тасушы хатты ұстатты, оқыды, мазмұны: "Пенделердің кемтары қызметкер Ғази бектің арызы: неше уақыт, неше мүддаттар өтті, бұл Йаркенд шаһарын жеңу ісіне ақылым ақыр-аяғында ойыма ыңғайлы шешім әкелді. Қазір көңілім шахристанының мәстек жүрісінен тапқыр шешім іздеген едім, жүз машақатта таптым. Енді алда ханның, Амур Синаның, Хазірет Қожа Бұрхан ад-диннің бақыт-бағы жар берсе орындалады. Таңда жеті жасардан жетпіс жасарға шейін соғысқа шығар болар, бір-екі майдан соғысқаннан кейін, мен оңнан солға беттеген болармын, қай тарапқа беттеймін сол тарапқа соғыс қылармын, әскеріме жеңіліс

беріп қашқаймын. Онан кейін қалай істесеңдер өздерің білерсіздер, шаһар ішіндегі шешімді өзім білермін. [↑158ᵃ/158⁶↓] Менің қылған қызметімді сіздер білгейсіздер. *Нама тамам уа-с-салам*".

Қожа Бұрхан ад-дин бұл қасірет әкелер хабарды аңдап, туған-туыс, қол астындағылармен бірге ырзалық қылып, соғысқа дайындық қылды. Бұл сұм хат тасушыға көп ілтипатпен уағда беріп аттандырды.

Сонымен, бұл кісілер осылай перзент, дүние-мүлкімен, бір-бірімен қоштасар еді. Тіпті бұрынғы қайрат-күштері нұқсанда еді, Мәңгіліктің [Алла] жазуында бақытсыздықтың белгісі — Сатурн бұлар тарапында еді. Оның құпиясынан ақыл-көңілдеріне зілзала, денелеріне діріл жол табар еді. Осы қамкөңілдікпен таңғы самал мұрындарына жеткенше көңілдері осындай сипатты кешті. Өздері соғыстың керек-жарағымен толық қаруланып, дарбазадан шықты. Әскерден жеңіліп қашқанша дарбаза әскер шыққаннан бос болмады. Йаркенд әскерінің адам саны 40 000-ға жақын жиналыпты.

Қожа Бұрхан ад-дин әскері де осыншама саптарында, орындарында тұрды. Сонымен Қожа Бұрхан ад-диннің әскері де неше түрлі тайпалардан еді. Бірақ Йаркенд әскерінің алдында дарияның қасында түкке тұрғысыз тамшыдай, күннің қасында қоспасы көп алтындай болып көрінер еді.

Әлқисса, бұл екі әскер дариясы бір-біріне қарама-қарсы саптарын түзді, тіпті екі жақта да ауыр сәттер пайда болды. Кей пысықтары майданда қыдырымпаздық етіп біресе оңға, біресе солға жүріп сап бұзып қозғалыс жасар еді.

Сонымен, Ғази бек сұм болмысымен кедергі қылып, [↑158⁶/159ᵃ↓] әр кез атуға мүмкіндік бермес еді. [Йаркенд әскері] Хазірет Қожа Бұрхан ад-диннің әскерін неше *фарсах* жерге қуып тастады, кәпір әскерінің быт-шытын шығаруға жақын болды. Бір тап берсе аспан астына ұшқан шаңдай қылғандай еді. Кәпір әскері жандарынан үміт үзіп, өкініштің мекеніне келді. Ешкім де Құдай жарлары жағына қадам баспай, Қуат-лағынет өз адамдарымен тасада отырып, тамаша көріп тұрды.

Сонымен Ғази бір сайға барып, әскерді жинаған болып тұрды, осы кезде Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин әскерінен бірнеше кісі Ғази қолымен шайқасқан болды. Ғази осы сылтауды ғанибет санап, туды жырғап, артқа қаша берді. Бұл жағдайды қырғыздар

көріп, артынан ат қойды, Йаркенд әскерінің қолбасшылары қайран қалып, амалсыз қарғыс айтып кейін шапты. Аспаннан әскер түсіп басып алғандай болды. Жығылғандары, өлгендері соншама, сайдың тасындай болып, қаны дария-дария болып ақты, артқы қақпа дарбазадан сыймай, бір-бірін басып-жаншып, бағзылары қоршау үстінен секіріп өтпекші болып аласапыран болды.

Хазірет Қожа Абдалла-қожам ол уақытта әскерге шықпаған еді. Дарбаза аузындағы соғыста ол өз үйінде тұрып, әскердің кемшілігін тәртіпке шақырып, шаһардың күзеті үшін тұрған еді. Бұл уақиғаны көріп, қолын санына соқты, дарбазадан [↑159ᵃ/159ᵇ↓] шығардың амалы жоқ, амалсыз қоршаудан асып түсіп, өз қызметшілеріне, алдыға Тоқал, Арус, Абдалла-қожаммен бірге неше рет найзамен аластатып, бұл адам дариясын қорқытып кейін шегіндірді. [Абдалла]-қожам [бұл тұстан] өткеннен соң бұлар [шегінген әскер] ағындай еді, бір тарапын тоқтатса және бір тараптан ұмтылып келетін. Бұл қырық мың елдік кісі қашқан халықта шек жоқ. Артқа шегінген болмыста еш сенім болмас. Амалсыз өз [қаласын] қоршауға алды, сонымен күн кеш болды. Дарбазадан кіргені саламат қалды, қалғаны өлді, [іштегілер] дарбазаны бекем қылды. [Бұрхан ад-дин әскері] таң атқанша шала-жансарларды өлтіріп, өлгендерінің киімін алып, бір-бірлеп жалаңаштап қойды.

(Түрки):

Жоқ еді осы қауымдай әлем ішінде залым-аяр,
Мұндай қасіретте ақыл да залымдық қылған.

Бұрхан ад-дин әскерінің доңыздары олжа-байлық алмаққа жақсы мезгіл, жайлы уақыт тапты.

Сонымен естімек керек Ғази арамзадан. Әскерді бұзып шаһарға кіріп, сарайында бекініп, ордаға бармады. Ғази-арамзаның әскерді бұзып қашқаны халық арасында белгілі болды. Шаһар іші барлығы қасіретте болды, еш кісі жоқтаудан ада емес еді, барлығы зарлап жылады. Хазірет Қожа Жаһан бастаған [↑159ᵇ/160ᵃ↓] барлық жақындар ендігі лажы қайсы деп кеңес қылады. Барарға жер, тұрарға тағаттары жоқ. Барарға қуатым бар-ды, тұрарға тағатым жоқ, бізге бұл жағдайды сен қылдың деп көңілі кіріптар кісілердің кеңестері еш шешімге келе алмайды. Ғазиді шақырып кісі жібереді, Ғази келмейді. Бұл күн осылайша өтеді.

Арнайы қызметкерлерден және кісі жібереді, [Ғази] бұларға: "Сіздер барыңыздар, мен де арттарыңнан барармын" деп бармайды. Барған сайын жағдай қиындайды. Қожам Хазірет уақыттың ұлысы Ахунд Омар Бақиды шақыртып айтты: "Ей, құрметті ғұламалар, барып хакім Ғазиді ақыл-насихатпен алып келгейсіз. Мақсаты не келмейтін, біз бір-біріміздің хақымызда қиянат қылмасқа Калам Алла Шарифпен ант-су ішкенбіз. Ештеме де жоқ, келіп бір рет айтса, біздің осы шаһарда тұрғанымыз дұрыс па, не пана іздегеніміз дұрыс па? Егер шықсақ қайсы тарап дұрыс. Талай жылдардан бері Хақ тағамын бірге жеп, Хақ Каламын бірге оқыған едік, мұндай қиын уақытта бізден жүз бұрғаны жөн емес. Біздерге опа қылғай, мұсылман мұсылманның бауыры, шын жүректен достық ниетіміз екіжүзділік емес. Алланың жазғаны болар.

(Түрки):

Достық құру үшін сенімді ақтар күн керек.
Қарыз берген сатушы, қарызын талап еткен достан жақсы.
Жаран болар қолын беріп қиналғанда демеген
Дос көздері қасымның назарындай емес, қызғанышы кем түсер.
Бермес, алмас, жемес, көңілі таза сүйіктінің көзі.

Екі күндік фәни әлемі үшін дінді дұшпанға сатпақтық ақылдылар ісі емес. Осынау қиындықты қисса [↑160ᵃ/160ᵇ↓] ұзақ, қысқартқан дұрыс болар, әуелі ақылға ишарат деп ахундқа баруға рұқсат берді.

Ахунд келіп, Ғазиге кеңес-насихат берді, әр тараптан сөз айтты. Кеңес ақырында шешім тауып, Ғази бек бармай: "Шахзадалардан қорқамын, әртүрлі сөздер құлағыма жетті, екі-үш күн көңіліме тыныштық беріп, одан кейін барғаймын" деп жауап берді. Таңға дейін уақыт өтті, бірнеше қызметшілері ахундты шақырғалы келді. Азар бергелі тұрған қызметшілерді тоқтатты. Ғази бектің қызметшілері жиналып және шаһар ішіне сенімсіздік және қиянатшылық доңыздары бар еді, олар да жиналып, әр кез ол жиылысқа сыртан кісі жолатпады. Шаһардың осы жағындағы палуандарын жинап алып, Ғазидің сарайына кіріп барды. Орда жақындарынан кісі кездессе өзгеше мінез көрсетер еді. Бұл оқиғаны барып көрген қызметшілер ордаға мәлім қылды. Бағзылары бақытсыздықтан Ғазиге қарғыс-сөгісін жаудырды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бастап бар-

лығы оны ұстап дарға тартпаққа ұйғарды. Хазірет Қожа Жаһан-қожам айтады (түрки):

Көңіл әртүрлі арыздан тыншымас еді,
Риза күйге қойдым қадам, көңілімді тындырдым.
Іс орнынан өтіпті достар сөкпеңіздер,
Әрнеге тағдырдың қазасы бар, енді оны көргеймін.

Өйткені Ғази бек хақында қиянат етпеске [↑160⁶/161ᵃ↓] ортада өскен ол біздің хақымызда мұндай жапа мен қиянат қылса мен оны Құран антына (қасам), ата-бабама тапсырдым, көрейік Ғази осы аймақта бір, не жарым жыл тұрғанын. Бізге қылған әр ісіне бізден артығырақ жаза келер ол малғұнға. Бұл уақиғалар топаны жалғыз біздерді суға кетіргей. Бұл айдаһар-бәле біздің ел-үй әулетімізден артық дәм татқай. Мұнда не дос, не дұшпан, не кәпір, не мұсылман, не *мүрид*, әйтеуір бірі қалғай. Бұл от қауымға бір рет тұтасқай.

Бәйіт (түрки):

Ғашық бүлікшілім етті күшті сиқыр, ей ақыл,
Жетті жерге күн жетектеп арыстан, ей түлкі қаш.
Бүгін ғашықтың жылау-сықтау күні,
Бұл топанды рауа ет, дүние айналымы тоқтамайды.

[Ысқақийа қожаларының қазаға ұшырауы]

Ахунд Омар Бақи келіп Ғази арамзаның арамза сөздерін жеткізді, оның тарапынан саясатшыл сөздерін баян қылды. Ахундтың сөздеріне үндемей, рұқсат берді. Бұл кісі барлық ұлы шахзадалар, туысқандарымен неше мәртебе жиналып, қорғаныс мәселесінде әртүрлі кеңестер айтылды, бағзылары "осы шаһар ішінде тұрғанымыз жақсырақ" деді. Ал Хазірет Қожа Абдалла-қожам мен Шихаб ад-дин Букаул айтты: "Барып Ғазиді сарайында қоршап ұстап алғаймыз, Ғази бекті алғаннан кейін дұшпан өкініште қалар, келуге бата алмас. Егер шегінбесе шаһарды бекем еткеніміз дұрыс болар". Бұл мәслихат мақұлданбады. "Дұшпан күші тысқары болса және бұл есепте жеңіліс біздің тарапымызда болған болса және [↑161ᵃ/161⁶↓] шаһар ішінде осындай жедел соғыс қылмақтық бұл да мәслихат емес" дер еді. Ақырында кеңестері былай деп ұйғар-

ды: "Қазір жолға шығып жазираны кезер болсақ, дарияны өтсек, пәлен таудың ішіндегі үңгірге кірсек. Үңгірдің аузы бар, бірақ іші кең, отын-суы ішінде, неше жыл тұрғылық қылсаң таршылық көрмейсің. Егер бір кісі шайқасып үңгір аузында отырса дұшпан жүз мың болса да ешқашан жақындай алмас. Дұшпандар тоқтап біздің артымызға түскенше біз үңгірге кіріп алармыз" деп үкім қылысты. Тағдырдың қазасы қайдан, қашан боларын білмеді.

Осы кеңеспен амал қылып пана тұтарға шешім қылды, бағзысының баласы білетін болды, бағзысының атасы білетін болды, ұлы бейқам қалды, осы көпшілікте біреуі атқа мініп, біреулері түйеге мініп, енді біреулері мінгесіп, кейбірі жаяу жүретін болып, сапар жабдығын дайындады. Құдіретсіз жолдастар осынау кемқастықпен Масқара дарбазасы арқылы шығып Қарғалық жолымен сапарға аттанды. Біршама тура жолмен жүріп шеңгел тарапына жетті. Ол жерде қырғыздар тосқауыл қылған еді.

Осындай қиындықпен шеңгелдіге кірді. Бұл шеңгелдің суретін қысқаша айтсақ онда не аспан, не төрт тарап көрінбес, [↑161⁶/162ᵃ↓] қорыққандары сонша, егер ата жығылса ұлы, ұлы жығылса атасы қол ұшын беру мүмкін емес, ер ерлікті білмеді, қуылған қуылғанды білмеді, тіпті қиямет сахарасынан да қиынырақ болды. Бармақшы болған жерден өтпек мүмкін емес, әрбір шеңгел ағаштарының өздері мұнда болса, бұтақтары басқа жерде жалғасып тіркесіп, оның үстіне адам баласының бұл шеңгелден шығуы мүмкін емес еді. Осы көпшіліктің әрбір ағашқа бағзыларының мүбарак денелері, бағзыларының киімдері жыртылды, қайғы-зармен неше түсті киімдерін бастарына ту көтеріп, осы жағдайда бар мүмкіншілікпен Зарафшан дариясына шықты, оны шетсіз-шексіз айдай Тиз дариясы деп те атар еді. Алдарынан қаншама [қиындық] душар болды, бұл дарияның сипаты шеңгелден артығырақ. Дарияны мұз басқан екен, ортасының мұзы түскенмен екі жағалауының мұзы әлі орнында. Тереңдігі адам бойы, тіпті одан да тереңірек. Кімде-кім, не астына мінген жануары қар мен мұзға жығылса шыға алмас еді. Шарасыздықтан тиеген заттарын жоғалтып дауыстап жылайды. Бағзыларының міністері дарияның мұзынан секіріп шыққанша үзеңгісі үзіліп артқа жығылады да, онда [↑162ᵃ/162⁶↓] шапандарымен жығылған соң шыға алмай қалады. Сөйтіп аттылардың біразы мұздап қалады. Бұған қоса қырғыздар хабар алып аңдуға түсті, әр кез аман-

шылық бермеді, қайсылары кейін қалса не панаға шықса оларды шауып таражға салып, тұтқын қылды немесе өлтірді. Шеңгелден шықса дарияның қиындығы, дариядан шықса шеңгелдің азабы, бұлардан да қиынырағы қырғыз бүлікшілдер (рафизилердің) захматы қорлады.

Бәйіт (түрки):

Көтер сақи маған бір нысан мәй,
Аспан Рүстеміндей, неше сөзді
Өткен заманнан көп арыз қыл.
Әзіздер басынан өткізген хикаят
Не істер келтіріп шахзадаларға
Барлық нәзік дене кәпірлерден азат.
Жаһанның мехнатын әуелден ақырға,
Бұлар басынан өткізді бәрібір.
Бұларға келген істер кімге келеді,
Қай кәпір мұны мұсылмандарға қылды.
Аяусыз дұшпандар, көңілі жамандар,
Қара тілді жыландар, сары шаяндар,
Бұлар басқа болды жаулап алып.
Арамза, қанішер, әрі естен ауысқан.
Бұлардың жаратылысында рақымшылық жоқ.
Өлтірер бұлар адамды рақаттанып,
Имансыз бейнесін баяндап болмас.
Жетілмеген десе болғай бұл халықты,
Қылармын олардың бейнесін имансыз,
Күнә емес жаманды сөз қылған.
Қылайын суреттеуді әуелі Сахиб Қыран,
Ләзім емес, тамаша әрбір зікір баяны.
Түсіп әзіз дүниесі
Жаулардың тобырынан болған аман.
Жоқтарға дала пана болар,
Жарын, үйін тастаған қасіретті қадамға.
Бірақ шеңгелді дала
Жәрдем етпес, шеңгелі арыстандай,
Киім жыртар шөңгірі түйедей,
Кірер аяқ-қолыңа жебесі тікенектің.
[↑162^{б}/163^{а}↓] Оянған арыстан немесе қаблан сияқты,
Шауып өтер балта сияқты.
Марапаттаушы Құдайдың сипатына арнаған

Сұлуыма бірсыпыра өлең сөзім бар.
Бұл заманның жаман бейнесін көр,
Айыра алмас жаман-жақсыны.
Перғауындарды суға кетірмес еді бұрын,
Мұса оларды саламат етер еді,
Қазір суға кетірді Мұса бұларды.
Аспан астына жүз жыл бақыт десең егер,
Түгелмес оған дейін, шегі жоқ.
Сөзіңнен аздап үзінді қыл Садық,
Бұл істердің бәрі сансыз.

Бұл шахзадалар *мүридтерімен* бірге жүз мың мехнат-машақатпен шеңгелдің [азабына] тойды.

Сонымен, әлқисса дастан естімек керек, Ғази жаратылысынан. Бұл Хазірет шахзадалар шаһарды тастап пана тұтты. Ол уақытта Ғази арамза өз жақындарына: "шаттық дағарасын ұрыңдар, шаһар тараптарына, көшелерге "Қытай хақаны дәуірі! Амур Сина және Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин" деп жар салыңдар деген үкім қылды. Өз ұлдарын бес кісімен бірге Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин-қожамға жіберді, "бұл қожалардың әскеріне жеңіліс бермекпен бірге, шаһар ішінде өз адамдарымен бірге бұзылып бүлікшіл болып, қорқытып [Ысқақийаларды қаладан] шығардым. Тез арада әскер барып жазасын бергей, бізден өтті, енді сіздерге қалды. Олар мекенжай тапқаннан кейін пайда бермес, бәлки олардан бір жан тірі құтылса, бұл жерде сіздерді аман отырғызып қоймас. Қалған жұмысын өздеріңіз білгей" деп арызын тамам етті.

Қожа Бұрхан ад-дин бұл сөзді естіп, қуаныштан барлық жақындарын шақырып, уақиғаны [↑163ᵃ/163ᵇ↓] баян етті. Қырғыздардан Мөңкені, қалмақтардан бір жайсаңды, өз адамдарынан Йаркенд хакімі Рахман-құлыны, Йанги Хисар хакімі қырғыз Абдалланы, Сарығ Йасауылды, Бахадүр бек пәленің ұлдары Молла Йулдашты, Абд ал-Уаһһаб бектің ұлы Әбдісаттарды, Шир-Мұхаммед-Имин бектің ұлы Абд Рахман Зарқыны, мұнан өзге батырларын, рақымсыз, имансыздарды жинап артынан әскерімен жіберді. Айтты: "Тез жүріп барып жолдарын кесіп, тұтқын қылып келтіргейсіңдер, әр кез рақым-шапағат көзімен қарамағайсыңдар, сазайын тартқызып, азаптасаңдар болады" деп, өсиетін тамам қылып жолға салды. Бұл бақытсыздық жұлдызы астында туған, харам, өлігі

далада қалғыр иттер әзіздерді *шаһид* қылмақ қастық мақсатпен жолға шықты.

Сонымен естімек керек, шаһар ішінен Нийаз есік-аға орда ішінде бекітілген еді, бейшара шахзадалар дарбазадан шығысымен шынжырдан босанып, орда билеушілерінің алдына қызмет жасауға дайын болып келді.

Хазірет Қожа Жаһан-қожамның бір Айиша-бике атты гаремдегі кәнизагі (Харам хасс) бар еді. Бұлардың үй заттарын алды, одан қалғанын Ғази алды, онан қалғаны тасталды. Шаһар халқы дүниеге кенелді, ұялмаған сазбеттер, дінсіздер алды. Оның ықыласты бейшаралары жетімдікте, далада қалғандай ах ұрып, қайранда және қасіретте қалып қайғы мен зарын жасырып, білдірмеді. Бұл жерде Хазірет Мир Әлішердің шәріф бәйіттері жадыма келді.

Бәйіт (түрки):

Ішіме сырттан жүз найзағай ұрса да қорқынышым жоқ,
От салып, үй ішін кеңейту мүмкін емес.

[↑163^{б}/164^{а}↓] *Сонымен жан кешкен хикаят, жүректі аймалар қисса естімек керек.* Ізіне түскен өңкей пәлелерден жан сауғалап жөңкілген бұлар ұзақ жол жүріп, таң ата бастаған уақытта әзіздерге жетті. Бұл сүйікті әулеттер уақиғаға тап болды: бағзылары балалары қолдарында, бағзылары дүниесімен бірге атқа мінгескен, бағзысының үзеңгісі үзілген, осы қашқан күйінде оларды жаман ниетті дұшпандар алты жақтан қоршап алды. Бұл шахзадалар мыңға жуық кісі еді, бірақ кейбір иманы нашарлар қашып, кейбір иманы беріктер азайып, бағзылары хадис айтып бес жүзге жақын кісі қалды. Сонымен бұлардың ішінде көпшілігінде тағат қалмады. Екіжүзді, діннен безгендерге тағы душар болып, соғысты.

Ол арқыраған арыстан, сапбұзар және сапқиратар Рүстем Дастан, кісіні аяғынан жығар қызба, яғни Хазірет Қожа Абдалла-қожам бұл шахзадалардың қайраты мен рухын бірнеше батырлармен серік қылып оңды солға, солды оңға соғып, ортаға да, артқа да шауып өлікті үйіп, дұшпандарға шапты. Бұл батырлардан өзгелер әрқайсылары өз халдерінше дұшпан тарапына (шауып) шетте қалмайды.

Хазірет Қожа Жаһан-қожамның Шарифа-ағаша атты сүйікті кәнизагі бар еді, бәрінен бұларға ерекше мейірбан еді, бар уақытта шетінде кәнизагімен жеке қалар еді. Барлық қызмет-қажетінде

бұлармен болар еді, ғашық еді, [↑164ᵃ/164ᵇ↓] шайырды бұларға арнап айтар еді. Бұл кісі жүкті еді, тастап кетуге қимай алып шыққан еді. Бұларды қорғайтын осыншама қызметшілері бар еді. Жағдайды тамаша қылмақ керек, бір қатты нала мен зар дауысы келеді, оқиға былай екен: бұл ағаша күтпеген жерден толғатыпты, амалсыз бейшара аттан түсіп, босанғалы отырыпты. Бұл жағдайда өз қызметшілерінен біреуі келіп атты алып кетіпті. Арттан адамжегіш көп дұшпан да қаптап келеді. Ілгері кеткен шахзадалардың бұл жағдайдан хабары жоқ еді. Әрі арттарынан жау келіп қалған бұлардың өздерінде де қуат-амал да, ешкімнің айғайына қарайтындай жағдайы да жоқ еді. Сөйтіп бұл бейшаралар отырып қалады.

Сонымен шахзадалар жағдайында хикаят естімек керек ол Рүстем Дастан, Шахрийар Зухур, Хазірет Хайдар Каррар, яғни Хазірет Қожа Абдалла-қожам өз қызметшілерімен бұл сансыз дұшпан күшіне қирата соққы берді. Дұшпандар қайсы тарапқа шабуыл қылса, сол тарапта ерлік көрсетіп, садақпен атқан әрбір жебесі бір дұшпан батырына тимей текке кетпес еді. Әлқисса, осындай арпалыс намаздыгерге дейін болды, бұл тарап неше кісіден айырылды. Осы күйде Зарафшан дариясы жанына келді, алдарындағы дұшпандар ілгері барып дарияның таяз тұсынан мылтық атып тұрды. Сүйікті әулеттер [↑164ᵇ/165ᵃ↓] амалсыз бейшаралар дарияның жеңіл жерінен өтпекке бекінді. Бұлардың алды суға батып, біреулері енді кетіп барады, бұл жағдайда тасадағы дұшпандар тағы шабуыл жасады. Мұны көрген Әділ Шах Дарханның ұлы Исмаил бек Хазірет Қожа Жаһан-қожамның жақындарынан еді. Бір топ халықты бастап дұшпанға қосылды. Мұны көріп мұсылмандар шошыды, дұшпандар тағы қуат алды, тағы ат қойды. Хазірет Қожа Абдалла-қожам бес қайтара кәпірлерге шабуылдады. Дұшпандар да қайтпай келер еді. Бір адырна тартып, жағын бос қылып тұрады, тіпті әлі де қорықпайды. Оқ атады, оқ келіп бұның сауытынан ұшып өтіп, бір жердің шетінде ғайып болды. Мұны көріп дұшпан-пәлелердің естері шығып кетті. Барлық бектер артқа қашты, бұл пәлелер айтушы еді, "ешкімнің күні өзіне қайта келмес, қабыл көрмес" деп. Бұл шахзадалар хақында қатал, мейірімсіздер бастап соғысқа кірер еді. Бұл пәленің қолынан неше мұсылмандардың қаны төгілген еді, оның қаруы екі жебе, екі ұлпақ және қалқан. Сонымен сауыт

болаттан, жарақтан өтіп жерде ғайып болғанын дұшпандар көріп ақылдарынан адасып, тағаттары таусылып, жігерлері жасыды. Сонымен Хазірет Қожа Абдалла атын қамшылап, ол пәленің атының үзеңгісін алып қалған жерден қол созып дулығасын [↑165ᵃ/165ᵇ↓] алып беліне байлады. Айбалтамен шауып еді, балтаның басында сауыт байланды, неше қадам жерге сүйреп келіп дарияға тастады, ағып кетті, дұшпандардан айғай-шу шығып, нешеуі бұл пәленің өлігін алмаққа ерегесіп кетті.

Мұсылмандар үш бөлек болды, бір бөлігі дариядан өтті, бір бөлігі дария ішінде, бір бөлігі бұл жағада. Хазірет Қожа Абдалла-қожам айғай салып тұрды: "Ер болсаң бері кел, кәпірлерден қашпа, өзіңді оққа тұтып бері кел, қашсаң өлтіреді, қашпасаң да өлтіреді, өлімнен өзге шара жоқ, сондықтан қорлық-зорлықпен өлгеннен пышақтасып, құшақтасып өлген артық" деп айғай салады. Бірнеше қызметшілерден басқасының құлағына ештеңе кірмейді. Әр кісі өз жанының қамында және басқада ісі жоқ, әрне қылып өзін ілгері алып, дұшпандардан жырақ болмақта. Ақырында дұшпандардан қарғыс жетіп қашқаннан соң төрт тараптан қоршап ұстамай қоймайды. Сондықтан әулеттерімен бірлескен бұлардың бәрі қанша асығыс жүрсе де дұшпан жетпей қоймады. Өйткені аттары тың жау салт, жеңіл жүрер еді. Хазірет Қожа Абдалла қанша [↑165ᵇ/166ᵃ↓] жүрекжұтқан батыр болғанымен, жүз мың дұшпанға төтеп беру қиын болды. Бір тарапты қайтарғанша, келесі бір тараптан келіп ойран салатын.

Әлқисса, Хазірет Қожа Абдалла-қожам көп айқай қылды, ешкім де құлағына ілмеген соң, көп шығынмен дарияға кірді, дұшпандар мұны көріп су жағасындағы мұсылмандарға ұрынды. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның, *Алла оған рақымды болсын*, кіші ұлының есім шәріптері Қожам Бұрхан ад-дин еді, бірақ Ерке-қожа атымен белгілі еді. Бұл шахзада әлі дария жағасында еді, кәпірлерден бір пәле келіп соншама садақ атты. Шахзада атының басынан төмен жығылып, *шаһадат* дәрежесіне аяқ басты. Мүбарак тәні дұшпан аяғы астында қалды. **Біз Алланың пендесіміз және оның алдына қайтып барамыз**[297]. Ол кәпір айбалтамен басын шапқан еді. Молла Йулдаш дегеннің ол жерде басына оқ тиіп өлген еді. Бұл істерді

---

[297] Құран Кәрім, 2: 156.

көріп мұсылмандардың зәресі кетті, амалсыз барлық бейшаралар өздерін дарияға салды.

Сонымен тамаша көрмек керек. Ол арыстан жас шайқаскер Қожа Назар-қожамнан. Ол шахзаданың *шаһадат* дәрежесін тапқанын көріп көзі қарауытты, тіпті ес-түссіз болды, көзі қан толған кеседей, ұрғашысынан айырылған арыстандай көзінің ақ-қарасы көрінбей, сонша сада қ атып, [↑166^{a}/166^{б}↓] найза ұрды. Кескін-келбеті ерекше келген еді. Әрнеше зор қылғандар пәлеге тура келмеді. Дұшпандар бірсыпыра түрлі *фирқа*, тайпадан еді. Амалсыз Қожа Назар-қожам қол салып шахзаданың мүбарак денесін атпен алып жүрді. Дұшпандар тасадан шабуыл қылып, бұл жағадан шабуылдады. Денені дариядан алып өтуге болмады, түсетін, шығатын жері жоқ, тереңдігі адам бойы еді. Құрғақта дұшпан аяғында әлде дария ішінде қалған жақсырақ па деп жерді қойып, дарияға түсті. Хазірет Қожа Абдалла-қожам дария ішінде еді, бауырларының мүбарак денелеріне көзі түсті, батылданып бір қарады да, екінші рет қарамады.

Сонымен дария ішіндегі тамашаны көрмек керек. Мұнша халық дарияға кіріп еді, судың тұрған жеріне келгенде артына қарап тұрып, ұлыланып мұсылмандарды көтеріп кетті. Бір ұлы айғай аспанға жетті де, батып кетті. Бұл дінсіз дұшпандар өткен мұсылмандардың бағзыларын ұстап алды, өлгені *шаһадатқа* жетті, бағзылары дарияның саясында аман қалды. Қожа Назар-қожам дария ішіне кетіп бара жатқан еді. Дұшпандардан бірнеше кәпір дария ішінде жасырынған еді, бір зорлықшыл дұшпан келіп артынан найза салды. Кеудесіне киген екі бөлек ұлпағы бар еді, найза өтпеді. Екі аяғын үзеңгісіне салып күш-қуатымен аттың үстіне мықтап отырды. Тіпті жиырма-отыз қадам жүргенше сүйреп барды. Аттан жыға алмады, екі жақтан бағзы хабардар кәпірлер [↑166^{б}/167^{a}↓] көріп, қолпаштап тұр. Содан бұл жағдайда және бір қызба дұшпан келіп, тұғырымен желкесінен ұрды. Бейшара амалсыз аттан жығылып, қырық-елу қадам жерге дейін суға ағып барды. Дарияның жағасындағы адам бойы мұздан сауыт-сайманы, киімдері [су болған] бұларды көтеріп шықпақтың лажы жоқ. Бұл жағдайды Хазірет Қожа Абдалла-қожам көріп, тәуекел етіп, сүйретіп тартып алды. Тұла бойы мұздаған екен, сол сәтте киімдерін шешіп, өзінің киімін кигізді.

Сонымен бұл әулеттерден хикаят естімек керек, дарияның арғы бетіне өтіп, шахзадалар түсіп көрді, біреулерінің аналары жоқ, бі-

реулерінің аталары жоқ, бірінің баласы жоқ. Ең қиыны Хазірет шахзадалар қараса Қожам [Жаһан-қожам] жоқ, барша қасірет, жоқтаумен айқай-шу көтерді, жер мен көк налаға толды, серіктерінің көздерінен бұлақ ақты, шеңгел ағашының шөңірлерімен, тырнағымен жүзіне жарақат салды. Көңілдері мұздап, қатты. Сонымен бұл жағдайда Хазірет Қожа Абдалла-қожам қайғылы көзімен азапталып, шахзада, азимдерге ұрысты: "Ей, надандар, бұл нала-зарды не деп қыласыңдар, мұнан көп болса онда не қылғайсыңдар".

Бәйіт (түрки):

Өзіңді өлімге қисаң боларсың күнәлі,
Күнәсіз бала үлкейгенде [атыңды] жоққа шығарар.

Айтты: "Ей, халық, бұл жамағаттан дұшпандар қолына бір кісі түссе әлбетте [↑167ᵃ/167ᵇ↓] аман қалмайды. Құдай білер, қайда болсаң да қайратты бол, ешқашан бұл тайпаның қолына түспе, не қылсаң да өлтіреді. Әсіресе саййидзада болсаң, оққа қарсы тұрып қарсылық ет, бәрібір зорлықпен өлтіреді. Абыройыңды қолдан бермей, шайқасып өлгейсің" деп айғайлап жар салды. Бұлар жылап-сықтап тыныштық тапты, бірақ бар кісі өз халімен қайғырған: бір тарапта соғыс, бір тарапта жылау-зар және бір тарапты мұңды тыныштық басты.

Әлқисса, дұшпандар тарапынан бірнеше арамза-оңбағандар дарияның бұл жағасына келісім қадамын ұсынды: "Ей, мұсылмандар, өздерің жапа қылмаңдар, келіңдер енді беріліңдер, дін-жаныңды қазаға риза беріңдер, бұл екі жақтың қожалары бір дариядан айырылғаны күнә болады, бір гүлзардан екі гүл, бір ағаштан екі миуа едіңдер".

Бәйіт (түрки):

Гүл мен тікенінің айырмасынан басым қайранда,
Гүлстанның қай жағынан келеді гүлге тікен.

Бұл арамзалар айтады: Хазірет Қожа Жаһан-қожам, тариқатсыздыққа ықтияр қылды, шариғатқа харам ниеттері болса, елдерін тура жолға салып, Үндістан жеріне дейін жеткізіп, құрмет-кереметтеріне лайық орналастырса сол тариқалық болар. Егер бұл аймақтарды ықтияр етіп, тұрақ қылып, келісімді мақұл көрсеңіздер

шахзадалар азап-қасіреттен құтылады. Енді қабыл ету қажет. Егер келіспесеңдер әне Құран-антым" деп, қырғыз Абдалла, Рахман-құлы [↑167⁶/168ᵃ↓] таулық, Сарығ Йасауылшы бұл кәпір әскерінің үш сардары жұмсақ сөйлеп, ант-су ішті.

Мұнда Мұхаммед Абдалла Букаул, Саид халифа, Шихаб ад-дин Букаул, Мырза Абд ал-Уаһһаб Хазірет Қожа Жаһан-қожамға арыз айтты, барлық шахзадалар, әзіздер жиналып, мұнан өзге еш шара жоқ десіп, амалсыз келісім берді.

Сонымен Хазірет Қожа Абдалла-қожамның көрген азаптары басылмай: "Іс басқаша болса бұл кемтар, күнәкар пенде бір оқ атса, солай өз жанын періштеге тапсырса. Бұл келімсектерге билігімізді бермесек. Шайқасып өлуді нәсіп қылсын. Не болса да маған осыны нәсіп қылсын. Бос ылаң қылып осынша соғыс қылдық, бәрі бос әурешілік болды, жеңіс нәсіп болмады" дейді.

Сонымен Хазірет Қожа Жаһан-қожам оған насихат айтады: "Ей Бабақ-ботам, енді ойыңыздан қайтсаңыз, қазаға риза берсеңіз, біздерге *шаһадат* дәрежесі мирас еді, өзгеге бақпа, менің жүзіме бағын" деп тоқтам берді. Хазірет Қожа Абдалла-қожам айтады: "Иә, ұлы Бабам, біздерге рұқсат берсеңіздер, бірнешеміз бөлек қарсы шыққаймыз, Құдай тағала жол берсе кәпірлерден құтылғаймыз. Егер біздер құтылсақ, сіздерге әр кез зиян болмас, егер барлығымыз бұл жолмен осы тайпаның қолына түссек еш жанды тірі қоймай [↑168ᵃ/168⁶↓] өлтірер. Иә, ұлы әкеміз! Бұл жаман мақсатты кәпірлердің ант-уәдесіне сенбеңіз, өйткені Ғази бектің ісінен сабақ алып, байқау қажет. Иә, ұлы әкеміз! Мен бұл сөздерді өлімнен қорқып қашпақ үшін айтпаймын, олай емес. Қазір маған жеті қат жердің тәнінен өлім артығырақ көрінер. Екі себептен бұл арызды баян қыламын, әуелі ол ата-бабамның нәсілдері жер бетінен өшпесін. Екіншіден, бұл қара ниетті залымдардың қолына түсіп қорлық-зорлық, азаппен өлгенге тағатым жоқ. Қайрат-күшіміз бар, ешқашан мұндай іске разы болмаймын".

Бәйіт (түрки):

Қылыш тартып мені жүз пәре қылсаң разымын,
Залым тасадан ұрса оған разы емеспін.

Сонымен, Хазірет Қожа Жаһан-қожам былай деп тағы уәж айтады: "Ей, перзент, бұл қылған сөздерің басынан аяғына дейін бар-

лығы тура, бірақ аспан қазасына қандай шара істерсің, ырзалықтан өзге ешқандай шара жоқ. Біздерге Алла құдіреті азалда [әуелде] осы тағдырды жазған болса, оны біз көрмей, тартпай лажымыз болар ма? Біздерге шейіттік мирас. *Әл-хамду-ли-Лах*, ниетті зая қылмай мирасымыз қолға келді, Кербала даласының қағидасын ақырғы уақытымызда Хазірет Хақ, *сүбхана уа тағала*, сый қылды".

Бәйіт (түрки):

Сұлуды таңда, құпия сұлуда болар,
Бөлінуге жанынан кім ықтияр қылар.

[↑168⁶/169ᵃ↓] "Ей, перзенттер, жан құлағыңмен аңдағайсыздар, бұл дүние фәни пайдасыз, мұның дәулеті де мәңгілік емес. Сонымен ақиреттің дәулетінің шегі жоқ, иманның бір шарты дүниенің ісінен ақирет ісіне қадам тұтпақ. Бұл дүние фәни мұсылмандардың орны емес, Пайғамбар хадисі, яғни "бұл дүние мұсылмандардың зынданы, кәпірлердің бақшасы", пайданы бұл дүние фәнидің мехнат-машақатын тартқан кісі алады, зиян мен зарар ол кісіге пайда қылар, бұл дүние фәнидің рақат, ләззаты және өзіне ұлы мұратты ықтияр етпекпен бірге, ақиреттің азабына кіріптар болса ғажап емес. Ей, перзенттерім! Ей, сүйікті ержүректерім! Бұл келген бәледен бізге ақиретте үміт бар — оның мехнатына қандай дәреже кемел келерін Құдай тағала өзі білгей. **Жан біткеннің бәрі өлімнің дәмін татады**[298] мазмұнымен бірге еш адам, еш тірі жан өлім шәрбатын татпай қалмас, біреу бұл түрде болса, біреу және бір түрде нәубет табар".

Бәйіт (парсы):

Дәуірі Мәжнүннің өтті, нәубеті мастық,
Әркімге бес күндік нәубет ол бұл жағдайда.

"Ілгері-кейінгінің еш айырмасы жоқ, бірақ мұндай өлім әр уақытта таппассың. Қазір бейнет суретінде, рақат пен ләззат өлгеннен соң мәлім болар, мехнатқа батып бақытты боламыз. Бұл дұшпандардың қолында әрнешік қорлық, жапа, азап-қасірет, қорлық-зарлық тартып өлсек, оның азабы көбірек. Бұл уақыт ізет-құрмет уақыты емес, қайрат пен ерлік уақыты емес, бірақ [↑169ᵃ/169⁶↓] са-

---

[298] Құран Кәрім, 21: 35.

быр мен көнбістік уақыты. Әр сөз орнын, әр нүкте мекенін білсін. Сабыр сансыз көп дәрежемен кемел, осынша көп мәртебе берер. Алла тағала өз Каламында хабар беріпті: **Өзі үшін күрес жолында кезіккен қиындықтарға төзе білгендерді Алла дос тұтады**[299], яғни Алла тағала сабыр қылғандарды дос тұтар. Енді соғыстан қол тартыңыздар, шараның жақсысы тәуекел еткенге көніңіздер, басымызға жазылған қазадан не келсе соны көргейміз" деп, бұл сөзді тамам қылды.

Шахзадалар жылап-сықтап арыз айтты: "Иә, ұлы әкеміз! Разымыз, Құдайға разымыз, енді тағдыр бізге не салса соған мойынсұнамыз, әрнешік жапа мен қорлықта көнбістікпен сабыр етеміз. Дұшпандардан не тариқалық істер басымызға келсе, оған риза бергейміз. Оны Құдайдан деп білгейміз, мақұлықтан көрмегейміз" десіп, қазаға риза берді. Мойынсұнып дұшпандармен келісімге келді. Сонымен Хазірет Қожа Абдалла-қожам бұнымен келіскенімен, қайрат-күші разы болмады. Бұл келіспей жедел дариядан өтті.

Рахман-құлы таулық, Қырғыз Абдалла, Сарық Йасауыл бірнеше әскер сардары жиналып Хазірет Қожа Жаһан-қожам құзырына келіп құдірет кереметін орнына келтіріп арамза, қанды тілдерін шашып, бұрынғы келісімдерін тағы арыз етті. Хазірет Қожа Жаһан-қожам бұл арамзалардың арамдығын әзірше білсе де амалсыздықтан қабылдап: "Ей, халайық, сіздердің қолдарыңызға тұтқынға түстік, енді ықтияр сіздерден, не қылсаңыздар да қазаға риза беріп тұрмыз" деді.

Бәйіт (түрки):

Көңілім тынбас еді әртүрлі арызбен,
Риза күйге қойдым қадам, көңілімді тындырдым.

Сонымен, [↑169[6]/170[a]↓] бұл арамзалар мына тұрғыда арыз айтты: "Біздердің сөзімізге сенім болмайды және куәлік болмайды. Егер ондай болса Хазірет Қожа Йахйа-қожам, басқа кісі лайық емес, Хазірет Қожа Бұрхан ад-диннің (афақийалық) өз ауызынан естуге [бізбен] жүрсін" деп, арамза айлаларымен өтініш етті. Хазірет Қожам Патша [қожа Жаһан] рұқсаттан өзге еш лажын таппай, амалсыз қабыл қылып Қожа Йахйаны шақырып, мүбарак маңдайынан

[299] Құран Кәрім, 3: 146.

сүйіп: "Барыңыз, сізді Құдай мен Пайғамбарға тапсырдым" деп рұқсат берді. Хазірет Қожа Йахйа-қожам барлық шахзадалармен қол алысып көрісіп, бір-бірлерінен ризалық тілеп, жылап-сықтап, қалың дүшпан арасына кіріп, аттанып кетті. Күн кеш болды.

Бүл сүйікті әулеттер халін көрмек керек. Әрбір отбасынан кісі шығын болды, көбі дарияға батқан еді, әркім өз қайғысымен қамыққан күйде еді. Киімдері су болған мұсылмандар шешіп, киімдерін құрғатар еді. Бағзылары мінген аттарын сойып кәуәп қылып, жақындарымен тамақтанар. Хазірет Қожа Абдалла-қожам кісі түгендегенде шахзадалардан, екеуі ересектерден, екеуі ұсақ балалардан төрт кісі жоқ болып шықты. Бұлардың *шаһадат* тапқаны нақты мәлім емес еді. Дүшпандардың әскер сардарына айтты: "Бізді өлтірер болсаңыздар бәрімізді түгел жинап өлтіргейсіздер, біздер әйел-балаларымызды бөтендердің қолында тұтқын қылып, қарап тұруға тағатымыз жоқ. [↑170ᵃ/170ᵇ↓] Біздерді бірге өлтіріп бітіріңдер, онан кейін не болса ол болсын. Бірақ біздер әлі де тіршілікте тұрғандықтан мұндай заңсыз да тәртіпсіз істерге ризалық бермеспіз, кеудемізден соңғы демімiз шыққанша ұстасармыз, мұндай келісімге риза болмаспыз" деп бірсыпыра саясат қылды. Сол сәтте залым сардарлары үйме-үй жүріп жаршылар айғайлап жар салып іздеп еді, бұл әзіздер қырғыздардың қолына түскен екен, саламат жеткізіп, шахзадаларға тапсырды.

Мұсылмандар бұл күнді жылап-сықтап, айғайлап өткізді. Дүшпандар шат қуанышпен, ырзалықпен күліп, масаттанып өткізді.

Түн ортасы ауған уақыт еді, Хазірет Қожа Абдалла-қожам Қожа Назар-қожамды, Сабыр *керек-жарақшының* ұлы Тохта-қожамды, Шихаб ад-дин Букаулдың ұлы Мырза Хайдарханды қолынан ұстап Хазірет Қожа Жаһан-қожамның құзырына келтірді де арыз айтты: "Иә, ұлы бабам, біз Сайид әулетіненбіз, әрнешік рұқсат тіледік, қабыл болмады. Енді не болар, әулетіміздің бұл үш баласына [қашып шығуға] рұқсат болса. Егер біздің нәсіліміз өлтірілетін болса, ата-бабамыздың ертеден қызметші-жарандары және халифаларының нәсілдері өлтірілмесе, бәрімізге дұғагөйлік бұларға қалса" деп өтініш қылды.

Хазірет Қожа Жаһан-қожам олардың өтінішін қабыл қылып, бұларға бата беріп, "сіздерді Құдай тағалаға, бабамыз [↑170ᵇ/171ᵃ↓] Хазірет Мұхаммед Расул Аллаға тапсырдым" деп, рұқсат берді.

Қожа Назар-қожам бұл екі баланың бірін алдына, бірін артына мінгестіріп, бір атпен пана тұтты. Дұғаның берекетінен Хазірет Хақтың, *сұбхана уа тағала*, өнеріне тамаша қылмақ керек: бұл дұшпан-қанішерлер неше қатар қоршап жатқан еді. "Сақ бол! Әзір бол!" деген дауыстары тынбас еді. Бірақ Хазірет әлемді жаратушы бұл қиянатшыл тобырдың көздеріне топырақ ұрып еш кәпір сезбеді, бұл үш кісі жүре-жүре қырғыздардың жеріне өтіп құтылды.

Сонымен, таңғаларлық қисса, ол Пайғамбарлар көсемі, қасиеттілер ішіндегі көрнектісі, яғни Мұхаммед Мұстафа, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, Меккеден Мединеге көшерінде (хижра) неше қатар кәпірлер қоршап жатқан еді. "Бұл кәпірлер өлімінен қашып, Хазірет Әбу Бәкір Сыддықты, *Алла оған риза болғай*, жолдас етіп, пәлен таудың ішіндегі үңгірге жасырын. Кәпірлер ұйықтап бейқам болғаннан кейін, оларды қателестіріп Мединеге барыңдар" деген аян түсті. Анхазірет, *салла Аллаһ ғаләйһи уа-саллам*, айтты: "Иә, бауырым Жәбірейіл, осыншама сақ кәпірлерден қалай құтылуға болады?". Хазірет Жәбірейіл, *ғаләйһи-с-салам*, Құдайдың бұйрығымен баян қылды. Қаһарман Хазірет Расул, *ғаләйһи-с-салам*, бір уыс топырақ алып, Фатиха сүресін дем қылып, кәпірлердің басына шашты. Хақ тағаланың құдіреті осылай көрініс берді, барлық кәпірлер тіпті өліктей болды. Хазірет Расул, *ғаләйһи-с-салам*, Хазірет Әбу Бәкір Сыддық, [↑171ᵃ/171ᵇ↓] *Алла оған риза болғай*, тыныштықта кәпірлерді таптап құтылыпты. Осы уақиға кезінде бұл аят түсті: **Іс жүзінде оларды Құдай құртты, сендер атқан оқ тиген жоқ, бәлкім, Алла атқан оқ тиді**[300], яғни сен жұдырықпен ұрмадың, сенің бейнең көрінгенмен, Құдай тағала соқты, бұл ақиқат. Бұл үш халифазада және хадимзадаларды (қызметшілердің балалары) Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, өз панасында сақтады.

Сонымен бұл шахзадалар халінен естімек керек. Бұл түнді бірсыпыра қиындықтармен өткерді, таңда дұшпандар сардарлары келіп, шахзадаларға айтты: "Енді мұнан көшіп Йаркенд шаһарына ұлы жолға шығып, барып Қожа Бұрхан ад-динге бас иесіздер, қандай жолмен хүкім қылса сол жолмен тұрарсыз. Қайсы шаһарды ілтипат қылса, сонда барып тұрарсыздар" деп арамза айлаларын кеңес түрінде айтты. Шахзадалар парасат нұрымен сезіп "бізді қайсы

---

[300] Құран Кәрім, 8: 17.

қорлық пен зорлыққа, қайсы азап-қасіретке салып барарсыздар, оның шегін Құдай білер, білдіртпейсіздер" дер еді. [Олар] тағы айтты "Жарақ-жабдық, соғыс қарулары сіздерге енді қажет емес, көтеріп жүргенше біздерге беріңіздер, оларды біз алып барсақ" деп алдап-сулап жарақ-жабдықтарын алды.

Әлқисса, шахзадалар амалсыз артынан еріп, жолға шықты. Намаздыгерге дейін жол жүріп Ақтам деген жерде бір қорыққа түсірді. Сонымен, жаршылар дауыстап сөз таратады: "Күнәкарларға жолағанның әрбірі күнәкар, жанасқанның әрбірі күнәкар" деп. [↑171^{б}/172^{а}↓] Бұл себептен ешкім, тіпті достары да бұларға қарай алмас еді. Олар Хазірет шахзадаларды бір үйге түсіріп, отырғызыпты. Бұларда тамақ қыларға азық, не от жағарға отын болмады, аштық күшейіп, шөлдейді. Әсіресе кіші балалардың нала-зарына жан-жігерлері өртенді. Дұшпан әскерінің сардарларына кісі жіберді: "Бұл не деген зұлымдық, не деген дәстүр, не деген әділетсіздік. Кәпірлер дәстүрінде де кіші балаларға өлімді дұрыс көрсе де, азаптау әдет емес-ті" деп, бірсыпыра сөкті. Екі тал жас қарағаш береді. Бұтақтарын сырып тастап, бұл әулеттер әр қанша шақпақ жағады, үлкен машақатпен, тал-талшықтарымен отты тұтатты. Амалсыз бір-екі атты сойып кәуап қылмақ болды, бұдан түк шықпады. Амалсыз болып Хазірет Хақ, *сұбхана уа тағала*, дәргаһына нала-зар етті. Машақатқа сабыр-көнбістік қылып отырды. Ақыры бұл кешті осындай мехнат-машақатпен өткерді. Таңертеңгісін әскер сардарлары келіп көшіруге қам жасады, бұлардың жарамды заттарын, семіз аттарын алып, арық аттарға мінгізіп, көшіріп алып жүрді.

Сонымен Мөңке қырғыз ұрығынан уақиғаны естімек керек. [↑172^{а}/172^{б}↓] Бұлар артынан жетіп келіп, талан-тараж салды, тіпті нағыз қиямет болды, дұшпан әскері қаншама тоқтау қылса да олар қабыл етпеді, күнәкарлар "әуелі қуып ұстаған кісі біз болсақ, оның жапасын біз тартсақ, олжаны сіздер алып, біз құр қол қаламыз ба?" деп, ешкімді назарына ілмей, бағынбай, бүлік шығарды. Бұл мұсылмандарда бер деген нәрселерін бермеуге тіпті шара жоқ. Қанша тырысқандарымен мүбарак бастарынан, үстерінен киімдерін шештіріп алып, ешқандай рақым қылмайды. Бұл қатты суықта тоңып, өліп қалар демейді, тіпті аналарының құшақтарынан балаларын тартып алып, найзаға шаншып тастайды. Осындай азап-қасі-

ретпен намаздыгерге дейін жол жүріп, саны көп адамды ауладағы жаңа салған ұра сияқты тұрғызған, төбесі аласа қораға түсірді. Бұл хайуандарды қамайтын қора екен, киімдеріне нәжістері жұғыпты. Шахзадалардың әрқайсысы өз жақындарымен түсіп отырды. Ерлер жүдеп, пұшайман болды. Сонымен бұрынғыдан да ауыр күйге түсті: ішіп-жейтін ештеңе болмады, отын болмады, ұсақ балалардың нала-зарына [↑172ᵇ/173ᵃ↓] шыдау мүмкін емес еді. Жігерлері құм болды, тастары еріді, ал бүлікшілердің көңілі қатты тасыды.

[Билеушілер мен әулиелерді мадақтаған мәснәуи (түрки)]

Көтер сақи, маған ыдысыңды алып кел,
Мұндай сөзден ессіз мас болған жақсырақ.
Бұл сөзге тағатым жоқ болып,
Қашан қылмыскер бұл істерді қылмақ,
Маған жүз келтіріпті бос жақ.
Тілімде қалмайды сөз де, орнында көзім,
Дін тамшы-тамшы тәнімде жас,
Талассыз өлді діл мен жан.
Каламды алып, пәршелеп жыртты,
Онан жүзі дымды қағаз болды,
Мұнан өтер қатыгездік болар ма?
Мұндай залымдықты кәпір де қылар ма?
Бұл сұмдық, бұл кесапат ол қылыпты
Жаһанға от тұтаспай қалыпты.
Бастар болса Пайғамбар әулеті
Адам баласына емес Сәруар тәжі
Ұрып кәпір елі, аштықта ұстап
Ислам қылышын, шариғат хүкіміне жария берсе
Сұраныс алса, залым елінен *баж-хараж*
Намаз бен зәуза, қажылық, зекет
Олар уақытында алды жақсы атты.
Қашан әлемдер тауып ол уақыт құдіретті ізет болып
Ей, шайырыма тараптан құрмет
Әділетте екен хақиқат дүрі
Болып Анушырванға әділ сыйлық
Заманның анасы тумады ұқсас.
Жомарттықта одан теңіз ғана жомарт түсер,

Оған тең келмес адам баласы.
Сараң атты құлы болса бұйыратын,
Десем құлқы, санасы жүз жыл
Түгелмес қысқа пәленің ақылы.
Бұл сөздерден арыз-бейнелеу емес-ті,
... мадақ иесі емес-ті.
Әзіз оған осындай шахтарға,
Хақиқат басынан білетіндерге,
Жапа мен қор етпек жөн бе?
[↑173ᵃ/173ᵇ↓] Әлсіз бен әлжуаздан сансыз
Бар еді бұлардың арасында,
Бұл қанішерлердің арасында.
Кәпір мұсылманға қылмады рақым,
Не жақсы, не жаманнан келмеді рақым.
Қатадан мұсылман бар ма еді,
Қашан жақсы-жаманы бар ма еді.
Осында еді жамандардың жаманы,
Қияда тұрған қабандардың қабаны.
Тасада бір мұсылман болған еді
Жан мұндай әділетсіздік қылған еді.
Мұсылмандар көріңдер шексіздікті
Ғажап бір теріс залым замананы.
Дегейлер бір топ мұсылман еместер
Мұндай кәпір қауымын мұсылман
Ұшырып бәлке берер бір *иршад*.
Тариқат пен хақиқаттан нышан беріп
Білер олар ілтипатын жаннат бағының.
Бақыт түсініп айтар, қылса шапағат,
Тамұқты ел білер кірер болса.
Еткендер сенім оны көп жаман,
Болар ма бұл сипаттың ешқашан да.
Емес-ті уақиға ондай болған емес,
Бұл іс — арамза, дінге қиянат.
Мұсылмандар арасы қатты жиіркеніште
Адасқандар қылды бұл істерді халыққа.
Көріңдер бұл ынсапсыздық бастан-аяқ,
Денесі оның таза емес-дүр.
Рауа білсе бір мұндайлар ісі
Мұсылман деуге болғай ма бұл кісіні?
Халал күнә сенімсіздік шәк жоқ,
Бұған шәк қылғанша, дін дәйім шәк.

Кейбіреу күнә қылса жаңанда
Таза уақытында бұл ұрпақтар
Естіп оны іңкар қылса,
Осындай пиғылдан көп ар қылса,
Дегейлер шариғатта, әне мұсылман.
Иманнан жаны-ділі ләззат тауып,
Естігенде оны егер іңкәр етпесе,
Өмірде оны бір рет таңдау қылмас.
Онда шариғат ішінде жоқ-ты зәредей иманы,
[↑173⁶/174ᵃ↓] Мұсылмандар арасында бір мұсылман еместер
Бар емес пе бұл заманда көп халайық.
Қара халық қате сенім мұнафиқ сияқты,
Өтірік шариғатты өзіне дос тұтар.
Күнә қылған жарандар ....
Дегейлер әрне қылсаң дұрыс қыл.
Біліп қылмыс, әзірше көбі қылмыс,
Бұл істер бізге сүннет-дүр бұлардан,
Қылармыз әзірше бидғат олардан.
Алла бұл халық тобына
Тура жолды нұсқап, теңізден талансыздарға,
Тура жолға салды дана тариқа аят.
Оны білсе етер ме оңбағандық,
Қылар ма еді бұл сенімді.
Білер ме Хақ елін бидғат елі,
Қашан куәландырар сүннет елі,
Мұндай істер надандықтан емес пе?
Білместік қиындығы хайуандықтан,
Бұларды дұрыс жолға салып жібер.
Олардың қынжылып сұрағанын кешіріммен қабыл ет,
Кешіргін, мейірім қылғын жомарттықпен.
Шығарғын барлығын жолсыздықтан, отқа табынудан,
Тура жолға сал, жолсыздықтан.
Ғажайып ет, иә, Раббым, бұл мінажатқа,
Баршаның қажетінен толық шығуға,
Мен күнәкар, қарабетке қыл мейірім.
Сөз айтарда бере гөр білімділік,
Баян етіп әзіздер басынан кешкенін.
Ұлы жоқтау, бақытсыздық азасын,
Мұнша мұхлис ішінде көп ғұлама,
Салады әлемге одан қасірет-қайғы.
Тесік етті денесіне дақ қалар,

Шашып бұл бүлікшілден басқа топырақ.
Дұға қайырмен жад етіп
Әзіздер рухтарына шад сыйлап.
Үмітім тамұқ отында басы биік
Болғай, жаһан халқы арасында басшы,
Замана ақырында етсең егер,
Нысана, белгіні осындай жүз бәлеге.
Замана басынан ақырына,
Адам баласының келмес ешбіріне.
[↑174ᵃ/174ᵇ↓] Алла бұл заманнан қияметкe дейін,
Адам баласының басынан ал бұл мехнатты.
Әзіздер басынан аластап бәлені,
Кетірме тасаға бұл оқиғаны.
Тамам болсын осымен бұл жоқтауым,
Құтылсын бұл бәледен әлем халқы.
Кел, ей Садық, тамам ет бұл сөзіңді,
Кетер қылғай сөзіңді һәм өзіңді.

Ей құдайым, бізді, біздің ата-аналарымызды, ұстаздарымызды, бізде хақы болғандарды және Мұхаммед, *ғаләйһи-с-салам*, барша үмбеттерін кешір! Сенің кешірімің, о, рақымдылардың рақымдысы!

Жомарт Құдай көмегімен кітап аяқталды. Екі [Алла алдында] кемтар да пақыр, кемсітілгендер қолыменен, ол екеуінің бірі — Маулана Мұхаммед Йусуф Йаркенди, екіншісі — Абд ал-Латиф. Оның (кітаптың) қожасы Абд ал-Латиф ибн Маулана Мұхаммед Йусуф, Йаркенд қаласының [тұрғыны]. Алла тағала ол екеуін кешірсін, ол екеуінің жүректерін нұрлы етсін, айыптарын жасырсын!

Бұл дұға [сауабы] жаһан жаратылысынан да ұзағырақ болсын! Әумин!

Қосымшалар

Ысқақия/қаратаулықтардың шежіресі[301]

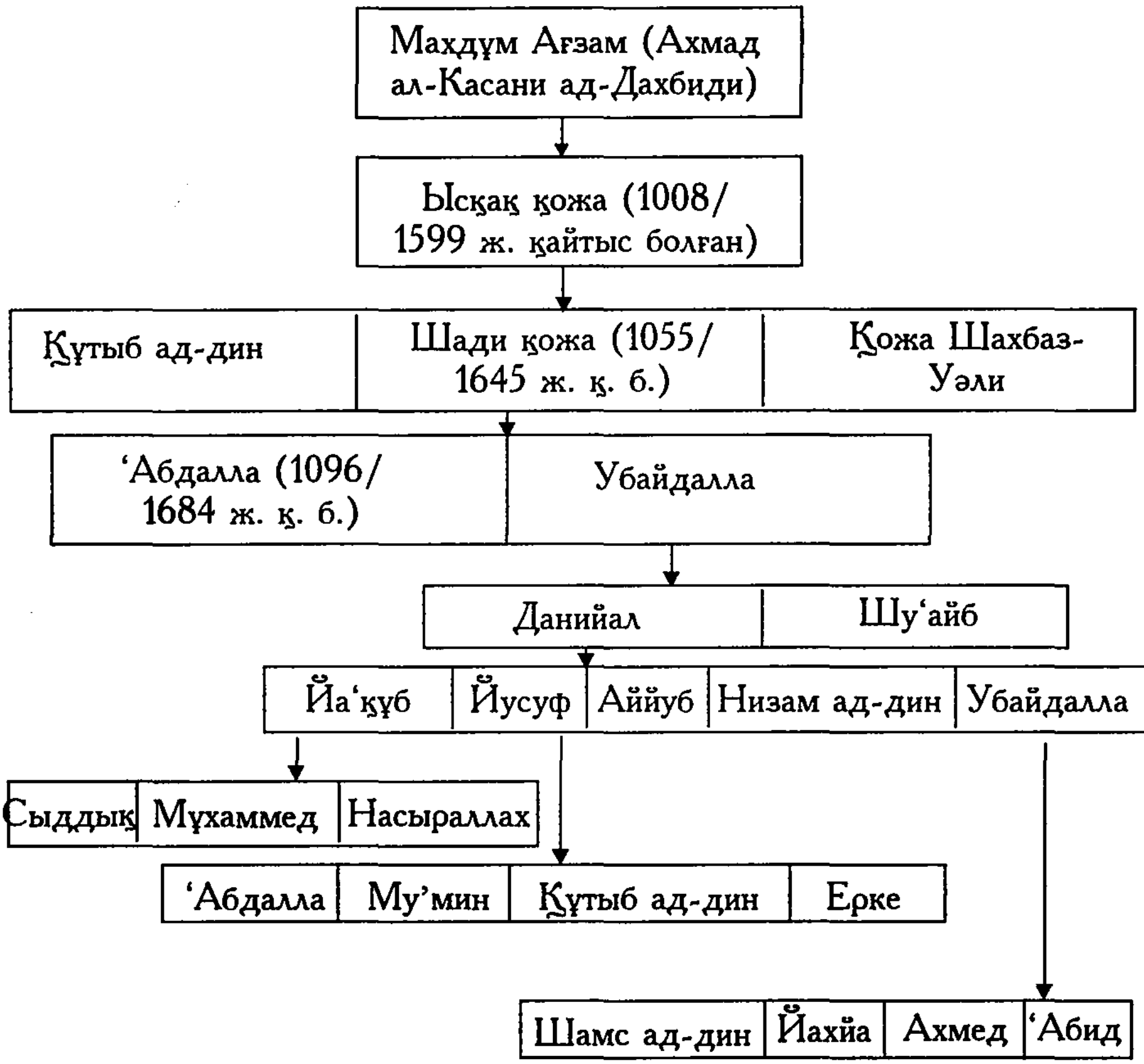

---

[301] *Papas A.* Soufisme et politique entre Chine, Tibet et Turkestan. Étude sur les Khwajas Naqshbandis du Turkestan Oriental. Paris: Librarie d'Amérique et d'Orient, 2005. P. 285.

Афақийа/ақтаулықтардың шежіресі[302]

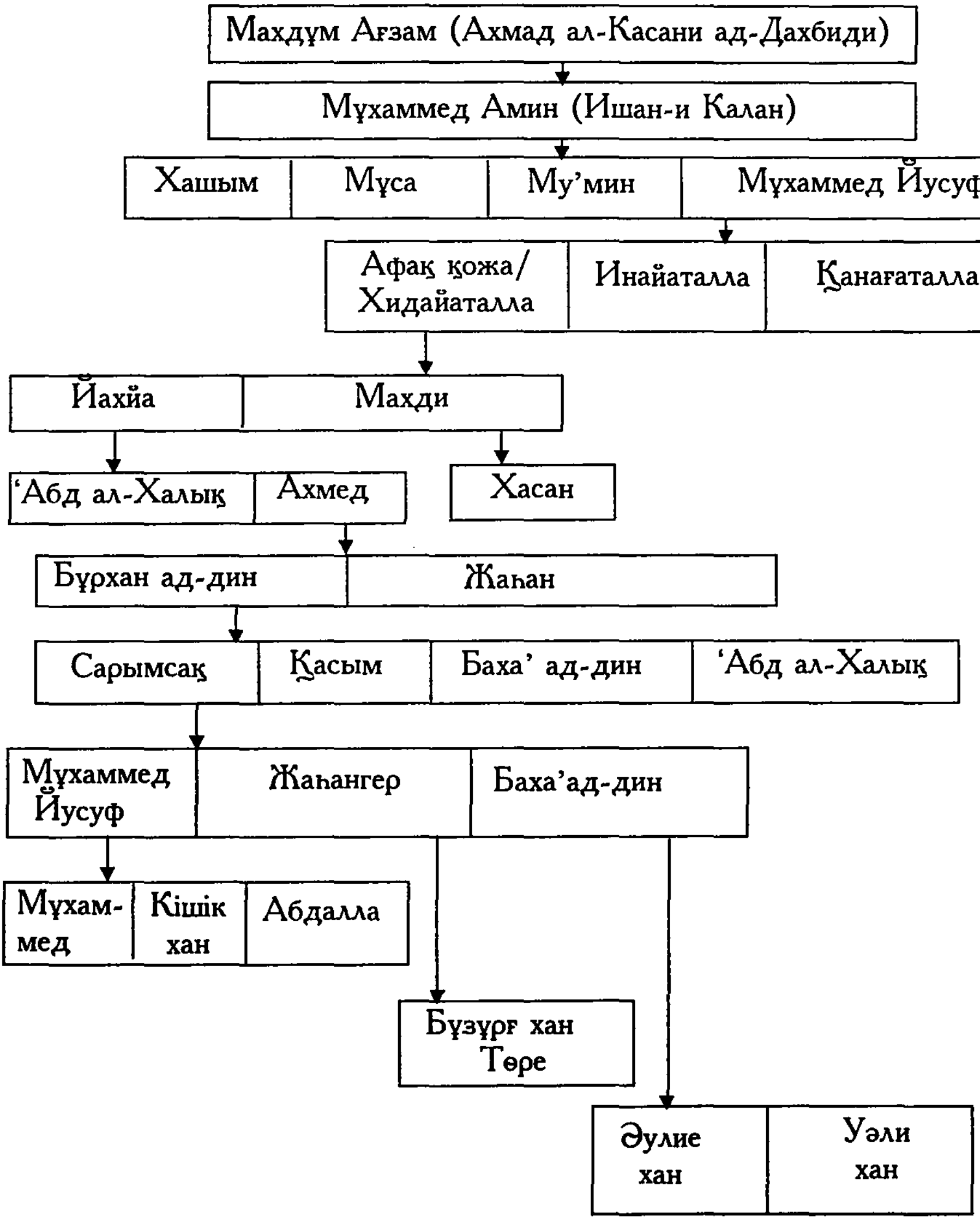

[302] *Papas A.* Soufisme et politique. P. 286.

Глоссарий

ағлам (а‘лам) — қазының шариғат мәселелері бойынша кеңесшісі

әдеп (ādāб) — жақсы мінез-құлық ережесі, этикет

ажам (‘аджам) — араб еместер, арабша нашар сөйлеушілер, Хорасан, Мауераннахр, Түркістанның парсы тілді мұсылман халықтары

ақида (‘ақīда) — діни қағида

амал (‘амал) — діни практика

ариф (‘āриф) — Құдай туралы құпия ілімнің білгірі

аршы (‘арш) — тоғызыншы аспан, Алла тағы

асхаб ал-хадис (аṣḥāб ал-ḥадīṣ) — хадис білгірлері мен айтушылары

афарин (āфарīн) — мақтау

ақирет (āхират) — Исламның негізгі үш тұғырының бірі, яғни “өлімнен кейінгі өмір”

ахкам шариа (аḥкāм-и шарī‘а) — шариғат үкімдері

ахл-и байт (ахл-и байт) — Мухаммед Пайғамбардың жанұясы, ұрпақтары

ахунд (āхӯнд) — медресенің аға мұғалімі

ашна (āшнā) — жолдас, серік

бад мазхаб (бад мазхаб) — өтірік мазхаб

бақи (бақā’) — мәңгілік дүниесі

батин ілімі (бāṭин) — ішкі, құпия білім

бахр (баḥр) — поэтикалық өлшем

башарат (башāрат) — болжау

бәнгі (бангī) — нашақор

бидғат (бид‘ат) — діни тәжірибеде тыйым салынған жаңалықтар

букаул (букāвул)— жоғарғы әкімшілік мансап, билеушіге берер тамақтың дәмін алып тексеретін аса сенімді қызметші

вирд (вирд) — сопы ағайындастығының қосымша намаздары

ғазал (ғазал) — мазмұнында махаббат жайы басым, жеті және одан да көп екі жолды лирикалық шумақ

ғазат (ғазāт) — қасиетті соғыс

ғазы (ғāзӣ) — Ислам діні үшін ғазатқа қатысқан жауынгер

ғайыб (ғайба) — имам немесе әулиенің құпия, жасырын күйі

ғафіл (ғāфил) — сопының жаратушыға деген ой-пікірінің дүниелік істер ықпалымен басқа жаққа аударылуы

ғибадат (ʻибāдат) — құдайға құлшылық ету

дадқа (дāдхʷāх) — би

даруға (монг. дāрӯғā) — белгілі бір қаладағы ханның орынбасары, ол алым-салықтың уақтылы және дұрыс түсіп отыруын бақылайтын болған

даст-и ирадат (даст-и ирāдат) — пірге қол беру

дәргаһ (даргāх) — Құдайдың құзыры

дәреже (дараджа) — сопылық жолдың сатылары мен кезеңдері

дәруіш (дарвӣш) — дүниеден безіп ел кезіп, садақамен күн көретін сопы

диуан (дӣвāн) — поэтикалық шығармалар жинағы

есік-аға (ишӣк-āғā) — XVI–XVII ғасырларда Шығыс Түркістандағы жоғарғы әкімшілік мансап

жабдық-басы (джабдӯқ) — әскердің жабдықталуын қадағалайтын әкімшілік мансап

жазба (джазба) — Құдайға құлшылық етуге Жаратушыдан түскен жол

жануби (джанӯбӣ) — оңтүстік

жахрийа (джахрӣйа) — Алланың аттарын арнайы формулалармен дауыстап мадақтау, еске алу

жизйа (джизйа) — мұсылман мемлекеттерінде "кітап иелерінің" жан басынан алынатын салық

жихад (джихāд) — дін үшін күрес

залалат (ғалāлат) — тура жолдан адасу.

захид (зāхид)— дүниеден безген, аскеттік өмір сүруші сопы

захир ілімі (зāхир)— Құдай сөзін сөзбе-сөз түсінген, яғни дәстүрлі мұсылмандық ғылымдар: Құран және оның тафсирлері, хадис, фиқх туралы үстіртін білім. Бұл ғылымдарды сопылар батин ілімінен төмен қойған

зухур (зухӯр) — "пайда болу", құдай берген күштің адам бойында көрініс табуы

зікр (зикр) — Алланың атын еске алып қайталау

ижаза (иджāза) — ізбасарларға жетекшілік етуге рұқсат, иршадтың синонимі

илхам (илхāм) — Құдайдың көмегі

инабат ету (инāбат) — кісінің мұршидтің рухани басшылығына алуға тіленуі, оған толық бағыну, яғни мүрид болу

инайат (ʻинāйат) — Құдай рақымы

ирада (ирāдат) — құдайдың құзыры, еркі

иршад (иршāд) — басшылық

ишан (йшāн) — сопылық ағайындастықтың жетекшісі, діни құрметті кісінің титулы

ашра (ʻашра) — Мұхаммед Пайғамбардың он сахабасы, оларға жұмақ уәде етілген

кадхұда (кад-ҳудā) — қожайын, билеуші

қалбахана (қалба-ҳāна) — қонақ түсіретін үй

кашф (кашф) — құпияны ашу, аян

керек-жарақшы (кирак-йарāқ) — мемлекеттік әкімшілік қызметкері, әскерге қажетті құрал-жабдық, тамақ, мал азығы, қару-жарақпен қамтамасыз етуді бақылап отырған

кулах (кулāх) — сопының баскиімі

күпір (куфр) — сенімсіздік, құдайсыздық

қазынашы (ҳазīнаджī) — мемлекет қазынасына жауапты жоғарғы әкімшілік мансап

қанағат (қанāʻат) — сопылықтың бір сатысы, азға қанағат ету, артықшылыққа қызықпау

қарахан (қарā-ҳāн) — қалмақтардың тәуелділікке алған қалаларына бақылаушы ретінде қалдырған мансап иелері

қожаған (ҳᵛāджагāн) — қожалар

құптан (ҳуфтан) — бес уақыт намаздың соңғысы; түнгі намаз уақыты

Құтыб (қутб) — сопылықта тірі әулиелердің ең жоғарғы дәрежесі, олар адамдар арасында белгісіз болып, кедейшілікте өмір сүреді

қыблагах (қибла-гāх) — қыбла орны, көбірек әкені айтқан

Лаух-и махфуз (ал-лауҳ ал-маҳфӯз) — жазмыш тақтасы

мағриб (Мағриб) — батыс

мазхаб (мазхаб) — діни құқық мектебі

макрух (макрӯх) — құпталмаған, кеңес берілмеген іс-әрекет, шарт емес, жазалауға жатпайтын

мақам (мақām) — Құдай жолындағы мистикалық саты

мулақат (мулāқат) — Құдаймен сұхбаттасу

маламат (малāмат) — сопының өзінің аскеттік және мистикалық ілімін сырт көзден жасыратын дәрежесі

манжанық (манджанӣқ) — зеңбірек

маншури имарат-нама (маншӯр-и имāрат-нāма) — билікке тағайындау туралы жарлық хат

мағрифат (ма'рифат) — Алла туралы жоғары сезімталдықпен жеткен білім

маснад (маснад) — тұғыр, тақ, сүйеніш

махшар (маҳшар) — ақирет таңы

машраб (машраб) — сопылардың мәй ішетін жиыны

машриқ (Машриқ) — шығыс

мәй (май) — қасиетті шарап

мәснәуи (маснавӣ) — екі шумақты өлең; мистикалық поэзия жанры

мирахур (мӣрāхӯр) — атбегі, хан аттарының күтімін бақылайтын әкімшілік қызметкер

мисра (миср'а') — жарты шумақ

муджтахид (муджтахид) — жамағаттан діни ілім мен шариғатты түсіндіруге рұқсаты бар дін білгірі

муқаддас (муқаддас) — қасиетті, киелі

мункир (мункир) — Құдайдың ілімін мойындамаушы

мусаддас (мусаддас) — алты мисрадан тұратын шумақ

мутавалли (мутаваллӣ) — садақаға түскен қаражаттың қазынашысы, киелі жердің шырақшысы

муташабихат (муташābихāт) — аллегориялық мағынасы бар, ишарат беретін Құран аяттары

мухаддис (муҳаддис) — хадистердің білгірі және жеткізушісі

мухаққиқ (муҳаққиқ) — жоғары дәрежедегі дін білгірі

мухаммас (муҳаммас) — бестік, белгілі бір ақын ғазалын түсіндіру мақсатында ғазалдың екі жолының алдына үш жолды шумақ қосып ұлғайту

мухлис (муҳлис) — шын берілген; адал дос

мұғжиза (му'джиза)— Құдайдың пайғамбарлар арқылы көрсеткен кереметі

мұнафық (мунāфиқ) — Исламды қабылдаған болғанымен, іштей мойындамайтын екіжүзділер

мұрақаба (мурāқабат) — сопының өзінен кетіп, өзін-өзі қадағалау

мұбарак (мубāрак) — берекелі, береке әкелуші

мүрид (мурīд) — шейхтың шәкірті, жолын қуушы; сопылық жолға жаңа түскен адам

мүршидт (муршид) — рухани басшы

мінажат (мунāджāт) — Аллаға жалбарыну

набкар (нāбакāр) — залым, арамза, оңбаған

назар (назар) — мүршидтің мүридтің жүрегі мен ақылын жіті назарына алып рухани тексерістен өткізуі

назым (назм) — поэтикалық шумақ

нама (нāма) — жазу, хат

намазгах (намāз-гāх) — жұма және айт намаздары оқылатын орын

наху (наҳв) — грамматика

нәзір (назр) — садақа ету

низам (низāм) — заң

нийаз (нийāз) — сопылықта (нақшбанди) жаңадан келген мүридтің өзінің рухани басшысы мүршидке беретін міндетті сыйы

нисбат (нисбат) — мистикалық ілімдегі рухани байланыс

парванашы (парвāнашī) — жаушы, шабарман

пида (фидā') — жанын құрбан ету

пұтхана (пут-ҳāна) — пұтқа табынушылардың үйі

пір (пīр) — рухани жетекші, әулие

ринд (ринд) — ішінен жан-тәнімен Құдайға берілген, зайырлы өмірде сырт көзге дінсіз адам; және қараңыз: маламат

рафизи (рāфидī) — "жоққа шығарушылар", шиіттердің жалпы аталуы; олар Әбу Бәкір мен Омардың имамдығын жоққа шығарып, Пайғамбар өз мұрагері етіп Әлиді тағайындаған деп санайды

рәкағат (рак'ат) — намаздың бір бөлігі

риазат (рийāдат) — діндарлардың өз денесі мен жанын жаттықтырулары мен сынаулары

риза (ридā) — сопылардың жетілу дәрежесіндегі бір саты, тағдырдың жібергеніне көну

ризық (ризқ) — Құдайдың адамның жер бетіндегі өміріне жазған несібесі

рисала (рисāла) — діни парыздардың орындалуы туралы шығарма

риуайат (ривāйат) — Пайғамбардың және имамдардың өмірі туралы қасиетті аңыз

рихлат (риҳлат) — о дүниеге кету

рутба-и ʻазим (рутба-йи ʻазӣм) — ұлы дәреже

сабыр (ṣабр) — сопылықтың бір сатысы, нәпсімен күресте сопының ділі бекіп, рухы тазаруы

садақа (ṣадақа) — қайырымдылық үшін берілген ерікті көмек

садық (ṣāдиқ) — шыншыл, ақиқатшыл

сақи (сāқӣ) — қасиетті шарап (мәй) құюшы

салих (ṣāлиҳ) — діндар, пәк адам

сама (самāʻ) — "тыңдау", сопылардың ән, бимен атқарылатын діни дәстүрі

саман (сāмāн) — дүниеден, нәпсіден баз кешу

санджақ (санджақ) — ту

сарф (ṣарф) — морфология

сахаба (ṣаҳāба) — Пайғамбарға серік болған кісілер

сахиб камал (ṣāҳиб-и камāл) — кемелділік иесі

сахиб назар (ṣāҳиб-и наṣар) — көзқарас иесі

силсила (силсила) — сопылық ағайындастықтың рухани шежіресі

сипах салар-и лашкар (сипāх-сāлāр-и лашкар) — әскербасы

сухандоз (суҳандāз) — сөзуар, шешен

сұрұн (сӯрӯн) — кеңес

сұхбат (ṣуҳбат) — мүршид пен мүридтің көзбе-көз жеке әңгімелесуі

сүннет (суннат) — сунна, Мұхаммед Пайғамбардың жолы

таважжух (таваджжух) — сопылықтың бір сатысы, Құдайға бар болмысымен берілу, шексіз махаббат

тағат (ṭāʻат) — діни міндеттерді орындау, Құдайға көнбістіктің көрінісі

тазиат-нама (таʻзийат-нāма) — естірту хат

тазим (таʻзӣм) — құрмет көрсету, ұлағаттау

такйиа (тақӣйа) — өз дінін бөтендерден әуелі жасыру

тақуа (тақвā) — діндарлық, құдайдан қорқу, құдайшылдық

талаб ал-илм (ṭалаб ал-ʻилм) — хадис, діни ілім іздеуші

тамға (тамға) — белгі, мөр

тариқат (ṭарīқат) — сопылардың рухани жетілу жолы; сопылық ағайындастық

тариф (таʻрīф) — таныту

тасалли-нама (таṣаллī-нāма) — көңіл айту хаты

тасбих (тасбīх) — "сұбхан Алла" сөз тіркесін қайталап сыйыну

таусиф (тауṣīф) — сипаттау, мадақтау

тахажжуд (тахаджжуд) — сопылардың міндетті емес бес намазының соңғысы, түн ортасы ауғаннан кейін таң атқанша оқылатын намаз, 13 кейде одан көп рәкағаттан тұрады, терең діндарлықтың көрінісі

тәкбір (такбīр) — "Алла әкбар" сөз тіркесін айту

тәубе (тауба) — сопылық жолдағы бірінші қадам, Құдайға өз еркімен берілу

тәуекел (таваккул) — Алла құзырына берілу

тилават (тилāват) — Құранды әуезбен оқу

уәжіп (вāджиб) — міндетті, шариғат бойынша міндетті (парыз) болған қандай болмасын қарекет немесе талдау

уазифа (ваẓīфа) — міндет, парыз

уақыф (вақф) — Құдай үшін (мешіт, медресеге) немесе қайырымдылық мақсатында өсиет етілген, жеке меншіктен шығарылған мүлік

уасилин (вāṣилӯн) — Алланың махаббатына жеткендер

үмбет (уммат) — дін жолын ұстанушы жамағат

фақир (фақīр) — Құдайдың алдында бейшара немесе кедей; сопының өзін-өзі атауы

фарэ ал-айн (фарḍ ал-ʻайн) — барлық мұсылмандар үшін міндетті қарекет

фасадхана (фасāд-ẖāна) — бұзылғандар үйі

фәни (фāнī) — жалған, өткінші дүние

фирқа (фирқа) — ислам дініндегі жеке топ

хадис (ẖадīс̱) — Пайғамбардың айтқандары мен істері туралы сахабалары айтқан хабарлары

хал (ẖāл) — діни мистикалық күй

халат-и хайа (ẖалāт-и ẖайā') — Алла алдындағы "ұяңдық" хал

халифа (ḫалӣфа) — сопылық ағайындастықтың жергілікті өкілі, пірдің орынбасары

халқа-и зікір (ḫалқа-йи зикр) — сопылардың дөңгелене тізерлеп, иық тіресе отырып зікір салуы

ханака (ḫӑнақӑх) — сопылар, дәруіштер жиналатын үй

хасс (ḫӑṣṣ) — қалаулы, таңдаулы; ақсүйектер; шиіттер

хафийа/хуфийа (ḫуфийа) — дауыстамай, іштей айтылатын зікір

хидайат (хидӑйат) — тура жол

хиджра (хиджра) — кәпірлер басым болғанда отанынан кету; бұл жерде Мұхаммед Пайғамбардың өз үмбетімен Меккеден Мединеге көшуі

хисаб басы (ḫисӑб-бӑшӣ) — әкімшілік мансап, әскер есепшісі

құжыра (ḫуджра) — сопылардың оңашаланатын арнайы бөлмесі

хулул (ḫулӯл)— қасиетті рухтың адамда көрінуі

хумхана (ḫум-ḫӑна) — мәй (қасиетті шарап) құятын құмыраларды сақтайтын орын

шариғат (шарӣʻат) — ислам заңы

шейіт (шахӣд) — дін жолында қаза тапқан кісі

шаһада (шахӑда) — діни сенімнің куәлігін айту

шәріп (шарӣф) — киелі, қасиетті

шілде (арбаʻӣн) — сопылықта қырық күн оңашаланып Аллаға құлшылық ету

ізн (изн) — рұқсат

Есімдер көрсеткіші

Абд ал-Әзіз-халифа, Ұштұр халифаның ұлы (‘Абд ал-‘Азӣз-ҳалӣфа ибн Уштӯр-ҳалӣфа) 78
Абд ал-Карим (‘Абд ал-Карӣм) 219
Абд ал-Карим хан (‘Абд ал-Карӣм-ҳӑн) 70, 71
Абд ал-Қадыр шах (‘Абд ал-Қӑдир-шӑх) 225
Абд ал-Қадыр, молла (Муллӑ ‘Абд ал-Қӑдир) 225
Абд ал-Латиф ибн Мұхаммед-Йусуф Йарканди, қолжазба көшіруші (‘Абд ал-Латӣф ибн Мухаммад-Йӯсуф Йӑркандӣ) 21, 38, 267
Абд ал-Латиф бек ибн Ұлықбек, мырза (‘Абд ал-Латӣф-бӣк ибн Ӯлӯғ-бӣк мӣрзӑ) 132
Абд ал-Латиф-сұлтан, Үргеніш ханы (‘Абд ал-Латӣф-султӑн) 69
Абд ал-Мажид (‘Абд ал-Маджӣд) 200, 201, 202, 203, 205
Абд ал-Мажид қожа, Молла-Сақидың ұлы (‘Абд ал-Маджӣд ибн Муллӑ Сӑқӣ) 145, 148
Абд Манап, мырза (Мӣрзӑ ‘Абд Манӑф) 225
Абд ал-Уаһһаб (‘Абд ал-Ваххӑб) 134, 142—144, 150, 176, 182, 189—191, 199, 207, 216, 219
Абд ал-Уаһһаб, мырза (Мӣрзӑ ‘Абд ал-Ваххӑб) 225, 258
Абд ал-Халық бек (‘Абд ал-Ҳӑлиқ-бӣк) 192, 223
Абд ал-Халық Ғиждуани (‘Абд ал-Ҳӑлиқ Ғуджду̇вӑнӣ) 87, 106, 107, 108, 109
Абд ал-Халық, Махдұм Ағзамның ұлы, қожа (‘Абд ал-Ҳӑлиқ ибн Маҳдӯм-и А‘ẓам) 63
Абд ар-Рақым бек (‘Абд ар-Раҳӣм-бӣк) 224
Абд ар-Рахман бек, Шир Мұхаммед Имин бек ұлы (‘Абд ар-Раҳмӑн-бӣк ибн Шӣр-Муҳаммад-Имӣн-бӣк) 191, 224
Абд ар-Рахман Жами (‘Абд ар-Раҳмӑн Джӑмӣ) 13, 31, 108
Абд ар-Рахман ибн Мулжам (‘Абд ар-Раҳмӑн ибн Мулджам) 201

Абд Рақым бек, Іледен (‘Абд Раҳӣм-бӣк) 192, 224
Абд-и Рахман бек, Мұхаммед Имин бек ұлы (‘Абд-и Раҳмӑн-бӣк ибн Муҳаммад-Имӣн-бӣк) 252
Абд-и Рахман-халифа (‘Абд-и Раҳмӑн-ҳалӣфа) 225
Абдалла, ахунд Қажы (‘Абдаллӑх-ӑхӯнд) 120, 122, 225
Абдалла, қырғыз (‘Абдаллӑх, қирғӣз) 207, 219, 224, 252, 258, 260
Абдалла бек, қырғыз (‘Абдаллӑх-бӣк) 192
Абдалла сұлтан (‘Абдаллӑх-сұлтӑн) 76
Абдалла халифа (‘Абдаллӑх-ҳалӣфа) 96
Абдалла хан (‘Абдаллӑх-ҳӑн) 72, 76, 121
Абдалла Шахзада Калан ибн Йусуф-қожам, Бабақ, Патша-қожа (‘Абдаллӑх ибн Йӯсуф-ҳʷӑджам, Шӑх-зӑда-йи Калӑн, Бӑбӑқ) 137, 140–142, 146–148, 166, 170, 178, 185–187, 196–198, 200, 202–205, 207, 210–212, 221, 225, 228, 240, 243, 247, 249, 253–255, 257, 258, 260, 261
Абдалла ибн Йусуф-қожам, қожа (‘Абдаллӑх ибн Йӯсуф-ҳʷӑджам) 133, 134
Абдалла-қожам ибн Шади-қожам (‘Абдаллӑх-ҳʷӑджам ибн Шӑдӣ-ҳʷӑджам) 77, 80
Абдусамат, молла, “Тазкира-йи ‘азизанның” көшірушісі (Муллӑ ‘Абд-и Ҫамад) 18, 36
Абид ибн Қожа Абдалла, қожа (‘Ӑбид ибн ‘Абдаллӑх-ҳʷӑджам) 134, 239
Аждар Нийаз бек, сопы (Аджджар Нийӑз-бӣк-ҫӯфӣ) 192, 224
Азим-шах, Хош Кипек бектің ұлы (‘Азӣм-шӑх ибн Ҳӯш-Кифак-бӣк) 205
Айиша-бике, Хазірет Қожа Жаһан-қожамның кәнизагі (‘Ӑйиша-бӣка) 253
Айиша-бике Нийаз бек қызы (‘Ӑйиша-бӣка бинт Нийӑз-бӣк) 223
Аййуб-қожам ибн Данийал-қожам (Аййӯб-ҳʷӑджам ибн Дӑнийӑл-ҳʷӑджам) 101
Аййуб-хан (Аййӯб-ҳӑн) 21, 38
Акимушкин О. Ф. 8, 23, 27, 40
Ақ Бұрут (Ақ-Бұрӯт) 225
Ақбаш хан, қараңыз: Мұхаммед-Мумин хан ибн Сұлтан Са’ид Баба хан.

Ала ад-дин, қожа (‘Алā’ ад-дӣн ҳ^{в}āджа) 52
Алам-Шах бек, хакім (‘Ālам-шāх-бӣк) 92
Али Сафи Кашифи (‘Алӣ Ṣафӣ Кāшифӣ) 13, 31
Алла Құлы бек, Куча хакімі Құдаберді бектің інісі (Аллāх-қулӣ-бӣк) 192, 223
Амбал Жайсаң (Амбāл Джайсанг) 192
Амур Сина (‘Амӯр Сӣна) 12, 30, 150, 180—183, 192, 224, 226, 233, 236, 237, 245, 252
Анушырван/Нушырван (Анӯширвāн) 123, 135, 137, 220, 264
Арзу-Мұхаммед бек, қарахан (Арзӯ-Муҳаммад-бик, қārā-ҳāн) 91
Аристотель 123, 137, 220
Ариф-Ривгари, қожа (Ҳ^{в}āджа ‘Āриф Рӣвгарӣ) 107, 108
Арус, қырғыз (‘Арӯс) 217
Арус, мырза (‘Арӯс-мӣрзā) 225, 247
Асаф (Āṣаф) 220
Афақ қожа (ҳ^{в}āджа Āфāқ), қараңыз: Хидайат Алла
Афлатун (Афлаṭӯн) 123, 137
Ахмад қожа, афақийалық (Аҳмад-ҳ^{в}āджа) 108
Ахмед-қожа, Йахйа-қожаның ұлы Қожа Афақтың немересі (Аҳмад-ҳ^{в}āджа ибн Йаҳйа-ҳ^{в}āджа ибн Ҳ^{в}āджа Āфāқ) 90, 91, 182, 189, 222
Ахмад қожа ибн Қожа Абдалла (Аҳмад-ҳ^{в}āджа ибн Ҳ^{в}āджа ‘Абдаллāх) 134
Ахмад-қожам (Аҳмад-ҳ^{в}āджам) 91
Ахмад сұлтан (Аҳмад-сулṭāн) 90
Ахмад Қожаги ибн Жамал ад-дин Касани Дахбиди, лақабы Махдұм Ағзам (Аҳмад-Ҳ^{в}āджагӣ ибн Джамāл ад-дӣн Кāсāни Дахбӣдӣ, Маҳдӯм-и А‘ṣам) 6— 8, 12—14, 25—27, 30, 31, 47—49, 51, 52, 54, 56, 57, 60—66, 68, 69, 85, 86, 92, 104, 110, 111
Ахмад-Моғұл (Аҳмад-Муғӯл) 54
Ахмад-Сыддық, халифа (Аҳмад-Ṣиддӣқ-ҳалӣфа) 107
Ахмади-Мұхаммед-Йусуф, қожа (Аҳмадӣ-Муҳаммад-Йӯсуф) 111
Ахмет Иасауи, қожа (Ҳ^{в}āджа Аҳмад Йасавӣ) 107
Ашур Қозы (‘Āшӯр-Қӯзӣ) 237, 238, 239, 241

Әбдірақым бек (‘Абд-и Раҳӣм-бӣк) 147
Әбдісаттар бек Омар бек ұлы, Абд ал-Уаһһаб інісі, Ақсу хакімі (‘Абд-и Саттӑр-бӣк ибн ‘Умар-бӣк) 191, 223, 252
Әбдісаттар бек, Йусуф бектің інісі (‘Абд-и Саттӑр-бӣк) 191, 224
Әбдісаттар бек, таз (‘Абд-и Саттӑр-бӣк) 143, 144, 145, 149, 219
Әбу Бәкір Қаффал Шаши, шайх (Шайҳ Абӯ Бакр Қаффӑл Шӑшӣ) 110
Әбу Бәкір Сыддық (Абӯ Бакр Ṣиддӣқ) 57, 106, 172, 262
Әбу Иса ат-Термези (Абӯ ‘Йсӑ ат-Тирмизӣ) 14, 32
Әбу Йазид Бистами (Абӯ Йазӣд Бисṭӑмӣ) 106
Әбу Йусуф, шайх (Шайҳ Абӯ Йӯсуф) 107
Әбу-л-Қасым Куркани, шайх (Шайҳ Абӯ-л-Қӑсим Куркӑнӣ) 106
Әбу-л-Фазыл әл-Бұхари (Абӯ-л-Фӑḍл ал-Буҳӑрӣ) 117
Әбу-л-Хасан Харақани, қожа (Ҳ^{в}ӑджа Абӯ-л-Ḥасан Ḥарақӑнӣ) 106
Әбусейітова М. Қ. 23, 40
Әли бек, Сайрам хакімі (‘Алӣ-бӣк) 223
Әли Рамитани, қожа (Ҳ^{в}ӑджа ‘Алӣ Рӑмитанӣ) 107, 108
Әли Фармади, шайх (Шайҳ ‘Алӣ Фӑрмадӣ) 106
Әмір Саййид Әли-қожа (Амӣр Саййид ‘Алӣ-ҳ^{в}ӑджа) 48, 49
Әмір Саййид Кулал (Амӣр Саййид Кулӑл) 107, 109
Әмір Хұсейн, шайх (Шайҳ Амӣр Ḥусайн) 109
Әуез-ахунд, молла (муллӑ ‘Авад/‘Ивад-ӑҳӯнд) 192
Әуез-сақал, молла (муллӑ ‘Авад/‘Ивад-сақӑл) 224
Әуез-халифа (‘Авад/‘Ивад-ҳалӣфа) 225
Әулийа-Калан, қожа (Аулийӑ’-Калӑн-ҳ^{в}ӑджа) 107, 108, 109

Бабақ, Исмаил ханның ұлы, сұлтан (Бӑбӑқ-сұлṭӑн ибн Исмӑ‘йл-ҳӑн) 79, 81
Бабыр патша (Бӑбир-пӑдишӑх) 61, 62
Бай Фулад (Бӑй-Фӯлӑд) 237, 238, 239, 241
Байан-ағаша, Қожа Йусуф-қожам әйелі (Байӑн-ӑғӑджа) 147
Бақи, молла (Муллӑ Бӑқӣ) 224
Бану, Молла-Сақидың қызы (Банӯ бинт Муллӑ Сӑқӣ) 145
Баранова Ю. Г. 8, 21, 23, 27, 39, 40
Барат ахунд, молла (Муллӑ Барӑт-ӑҳӯнд) 192, 224
Барат ахунд, мырза (Мӣрзӑ Барӑт-ӑҳӯнд) 89, 90

Бартольд В. В. 17, 34
Баха ад-дин, Махдұм Ағзамның ұлы, қожа (Бахā' ад-дӣн ибн Маҳдӯм-и А'ẓам) 63
Баха әл-Хақ уа-д-дин Қожа Нақшбанд, Бузург қожа (Бахā' ал-Ḥаққ ва-д-дӣн Ḫ^{в}āджа Нақшбанд) 6, 25, 52, 107, 109, 110, 111, 116
Бахадұр бек (Бахāдур-бӣк) 222, 235
Бахрам (Бахрāм) 123, 135
Белью Г. (Bellew H. W.) 16, 34
Би-Мәлике Касани — Касан патшаның қызы, Махдұм Ағзамның әйелі (Бӣ-Малӣка Кāсāнӣ) 63, 64
Бұрхан ад-дин ал-Кабир Махмұд ибн Ахмад ал-Бұхари (Бурхāн ад-дӣн ал-Кабӣр Маḥмӯд ибн Аḥмад ал-Буḫāрӣ) 13, 32
Бұрхан ад-дин Қылыш (Бурхāн ад-дӣн Қилӣдж) 57, 59, 60, 104
Бұрхан ад-дин ибн Йусуф, Ерке Қожа (Бурхāн ад-дӣн ибн Йӯсуф) 138, 178, 189, 225, 255
Бұрхан ад-дин ибн Қожа Ахмад, афақийалық (Бурхāн ад-дӣн ибн Ḫ^{в}āджа Аḥмад) 191, 193—195, 199, 200, 202, 205—209, 211, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 228, 230, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 252, 260, 262

Ғази бек, Йаркенд хакімі (Ғāзӣ-бӣк) 151, 154—158, 161—165, 169—171, 185, 209, 210, 212, 221, 222, 223, 225, 234, 235, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 252, 253, 258
Ғалдан Шерен (Ғалдāн Джирӣн) 99, 100
Ғалча-би (Ғāлджа-бӣ) 175
Ғийас (Ғийāс) 234

Дабаржи (Дабāрджӣ) 12, 30, 140, 142, 180, 181, 226
Далай-Лама V, брахман 81
Данийал мырза, Қашқардың есік-ағасы Мырза Хайдардың атасы (Дāнийāл-мӣрзā ишик-āға) 149
Данийал-қожам ибн Қожа Убайдалла ибн Қожа Шади (Дāнийāл-ḫ^{в}āджам ибн Ḫ^{в}āджа 'Убайдаллāх-ḫ^{в}āджам ибн Ḫ^{в}āджа Шāдӣ) 80, 82, 84, 85, 86, 87, 90—101, 111
Даңжин Жайсаң (Дāнгджӣн Джайсанг) 192, 224
Дәруіш Букаул (Дарвӣш-букāвул) 146, 151, 174, 175, 225, 228

Дәулет-қожа (Даулат-ҳ^{в}āджа) 191
ДеУис, Девин (DeWeese, Devin) 23, 40
Джаллад ханым (Джаллāд-ханим) қараңыз: Ханым патша.
Дмитриева Л. В. 11, 21, 22, 30, 38, 39
Дурға Хамдам-Букаул (Дурға Хамдам-букāвул) 225
Дуст, Махдұм Ағзамның ұлы, қожа (Дӯст-ҳ^{в}āджа ибн Маҳдӯм-и А'ẓам) 63

Ерке хан (Иркā-ҳāн) 97
Ескендір (Искандар) 220, 245
Есім сұлтан (Ишīм/Хāшим-сұлṭāн) 12, 16, 30, 34, 91

Жалал ад-дин Балхи-Руми (Джалāл ад-дīн Балҳī Рӯмī) 14, 32, 88, 155
Жаруб бек, қырғыз (Джāрӯб-бīк) 91, 92, 93
Жаһан-қожам, қараңыз: Йақұб-қожам
Жәмила-ағаша, Йусуф-қожамның әйелі (Джамīла-āғāджа) 176
Жәмшид (Джамшīд) 137, 245
Жолбарыс сұлтан (Йӯлбāрис-сулṭāн) 76
Жуйбари, Қожа Ислам (Муҳаммад-Ислāм-ҳ^{в}āджа Джӯйбāрī) 68, 111

Зихни, ахунд (Āҳӯнд Зихнī) 12, 30, 121, 122
Зулайха (Зулайҳā) 45
Зухра бикем, Қожа Йусуф-қожамның қызы (Зухра-бикā) 180
Зұлфиқар бек, Мырза Мұрад бектің бауыры Мырза Шах Мұрад бектің ұлы, мырза (Зӯ-л-Фиқāр-бīк) 225
Зұбайда бикем, Қожа Йусуф-қожамның қызы (Зубайда-бīкам) 180

Ибраһим, ахунд (Ибрāхīм-āҳӯнд) 96
Ибраһим, сұлтан (Ибрāхīм-сулṭāн) 59
Илек Мази сұлтан (Йлīк Мāдī-сулṭāн) 57, 58, 59
Илйас қожа (Илйāс-ҳ^{в}āджа) 116
Илйас мирахур (Илйāс-мīрāхӯр) 192
Имам Ағзам (Имāм-и А'ẓам) 12, 117, 118
Имам Жафар Садық (Имāм Джа'фар Ṣādиқ) 106

Имам Мұса Казим ибн Имам Жағфар Садық (Имām Мӯсā Кāзим ибн Имāм Джа'фар Ṣāдиқ) 104
Имам Тахауи (Имāм Ṭаҳāвӣ) 12, 30, 117, 118
Имам Хасан (Имāм Ḥасан) 104, 125, 129, 173, 193, 220
Имам Хұсейн (Имāм Ḥусайн) 104, 125, 129, 173, 193, 194
Имам Шафиғи (Имāм Шāфи'ӣ) 12, 30, 117, 118
Инаят қожа ('Инāйат-ҳ^{в}āджам) 212, 242
Иса, ахунд (Āхӯнд 'Йсā) 12, 30, 121, 122
Исам ад-дин, қожа, самарқандтық шейх ул-ислам (Ҳ^{в}āджа 'Иṣām ад-дӣн) 131
Исλам Шариф Йусуф-қожа ибн Данийал-қожам (Ислāм-Шарӣф-Йӯсуф-ҳ^{в}āджа ибн Дāнийāл-ҳ^{в}āджам) 96
Исмаил бек, Әділ Шах Дарханның ұлы (Исмā'йл-бӣк ибн 'Āдил-шāх Дарҳāн) 254
Исмаил хан (Исмā'йл-ҳāн) 77, 78, 79, 80, 81
Йақұб бек (Йа'қӯб-бӣк) 225
Йақұб Чархи (Йа'қӯб Чарҳӣ) 51, 110
Йақұб-қожам ибн Данийал-қожам, Қожа Жаһан, лақабы Арши (Йа'қӯб-ҳ^{в}āджам ибн Дāнийāл-ҳ^{в}āджам, Джахāн-ҳ^{в}āджам, 'Аршӣ) 11, 29, 46, 53, 86, 98, 101, 104, 111, 112, 119, 120, 122–126, 128, 129, 133, 134, 151, 153–158, 160, 161, 165, 166, 169–174, 179, 183, 184, 185, 192, 197, 198, 207, 210, 211, 212, 214, 217, 221–230, 235– 243, 247–249, 253, 254, 257, 258, 260, 261
Йахйа, Қожа Афақтың үлкен ұлы, Хазірет Хан-қожам (Йаҳйā-ҳ^{в}āджа ибн Ҳ^{в}āджа Āфāқ) 81, 88–90, 155, 161, 182, 184, 185, 188, 189, 193, 195–197, 199
Йахйа ибн Қожа Абдалла, қожа (Йаҳйā-ҳ^{в}āджа ибн 'Абдаллāх-ҳ^{в}āджам) 134, 211, 221, 225, 260, 261
Йезид (Йазӣд) 129
Йулдаш, молла (Муллā Йӯлдāш) 252, 255
Йусуф, Жаһан-қожам қызметшісі (Йӯсуф) 163
Йусуф Қынған (Йӯсуф Қӣнғāн) 95
Йусуф халифа (Йӯсуф-ҳалӣфа) 75
Йусуф-қожам ибн Данийал-қожам (Йӯсуф-ҳ^{в}āджам ибн Дāнийāл-ҳ^{в}āджам) 46, 75, 101, 109, 130, 133, 135, 136, 137, 139–155, 158, 162, 163, 166, 168, 170, 174–179, 180, 182–185, 187, 193, 194, 198, 199, 201, 205, 214, 221, 228, 255
Йусуф Хамадани (Йӯсуф Хамадāнӣ) 106

Кайумарс (Кайӯмарҫ) 245
Камал Шуджа ад-дин баһадүр, қараңыз: Қуат мырза.
Камал, қожа (Камāл-ҳ^{в}āджа) 120
Кейхұсрау (Кай-Ҳусрау) 245
Кипек, ахунд молла (Āҳӯнд Муллā Кифак) 232
Кляшторный С. Г. 23, 40

Қабул-бахадүр (Ḳābул-бахāдур) 225
Қара Зәңгі бек (Ḳарā Зангӣ-бӣк) 91, 92
Қасым, ахунд (Ḳāсим-āҳӯнд) 192
Қасым ибн Мұхаммед ибн Әбу Бәкр Сыддық (Ḳāсим ибн Муḥаммад ибн Абӣ Бакр Ṣиддӣḳ) 106
Қасым қожа (Ḳāсим-ҳ^{в}āджа) 113
Қасым мырза (Ḳāсим-мӣрзā) 176, 216
Қасым-халифа, қожа (Ҳ^{в}āджа Ḳāсим-ҳалӣфа) 75
Қожа Низам, қараңыз: Убайдалла-қожам ибн Данийал-қожам.
Қожа Шади, негізгі есімі Қожа Нажети (Ҳ^{в}āджа Шāдӣ) 75
Қожа, уәзір (Ҳ^{в}āджа) 234
Қожам-йар, қырғыз (Ҳ^{в}āджам-йāр) 217
Қожаш Қожа-қожам (Ҳ^{в}āджаш Ҳ^{в}āджа-ҳ^{в}āджам) 130, 225
Қуат-мырза, Құсшы ұрұғы қырғыздардың сардары, лақабы Камал Шуджа ад-дин баһадүр (Ḳӯват мӣрзā, Камāл Шуджā‘ ад-дӣн-бахāдур) 174, 191, 200, 201, 202, 207, 218, 221, 222, 228
Құдайар, есік-аға (Ҳудā-йāр-ишик-āға) 143, 144, 146, 147, 148, 216
Құзғын, саудагер (Ḳӯзғӯн) 234
Құрманқұлы бек, Іледен (Ḳурмāн-ḳулӣ-бӣк) 192
Құтлұғ ахунд (Ḳӯтлӯғ-āҳӯнд) 192
Құтлұғ, молла (Муллā Ḳӯтлӯғ) 224
Құтыб ад-дин Ахмад Исхақ-Уәлидің ұлы (Ḳутб ад-дӣн Аḥмад ибн Исḥāḳ Валӣ) 75
Құтыб ад-дин, қожа ибн Йусуф (Ḳутб ад-дӣн-ҳ^{в}āджам ибн Йӯсуф) 138, 178, 225, 239

Лақ-халифа, қожа (Ҳ^{в}āджа Лāḳ-ҳалӣфа) 225
Лат (Лāт) 213
Лутф Букаул (Лутф-букāвул) 89
Лутфалла Чусти (Лутфаллāх Чустӣ) 66, 68, 111

Мадаржи (Мадарджӣ) 151
Мажид, яғни Ахунд Молла Саййид (Āхӯнд Муллā Саййид Маджӣд) 14, 32, 65, 66
Мақсұм, қожа (Ҳ^{в}āджа Ма'ṣӯм) 237, 241
Манат (Манāт) 213
Масжиди, Ахунд Молла (Āхӯнд Муллā Масджидӣ) 175
Маслахат Хоженди, шайх (Шайҳ Маṣлаҳат Ҳуджандӣ) 59, 87
Махди, Афақтың ұлы, лақабы Патша-Қожа (Ҳ^{в}āджа Махдӣ ибн Ҳ^{в}āджа Āфāқ, Пāдшāх-ҳ^{в}āджа) 90
Махдұм Ағзам, қараңыз: Ахмад Қожаги ибн Жамал ад-дин Касани Дахбиди (Маҳдӯм-и А'ẓам)
Махмұд Анжир-фағнави, қожа (Ҳ^{в}āджа Маҳмӯд Анджӣр-фағнавӣ) 107, 108
Махмұд молла, лақабы Ахунд Ағлам (Муллā Маҳмӯд, Āхӯнд А'лам) 168
Махмұд, Ахунд Молла (Āхӯнд Муллā Маҳмӯд) 205
Машһүри, Ахунд Молла (Āхӯнд Муллā Машхӯрӣ) 87
Мәриям, Иса пайғамбардың анасы (Марйам) 45
Мир Абид ад-дин, ахунд (Āхӯнд Мӣр 'Ābид ад-дӣн) 119, 122, 124
Мир Әлішер Науаи (Мӣр 'Алӣ Шӣр Навā'ӣ) 14, 32, 145, 158, 174, 176, 178, 183, 209, 220, 243, 244, 253
Мир Әуез бек, Мир Нийаз бек ұлы, Қарғалық хакімі (Мӣр 'Авад/'Ивад-бӣк ибн Мӣр Нийāз-бӣк) 191
Мир Йусуф Саййид (Мӣр Йӯсуф Саййид) 63
Мир Наурыз, қазынашы (Мӣр Наурӯз-ҳазӣнаджӣ) 192, 224
Мир Нийаз бек, Файзабад хакімі (Мӣр Нийāз-бӣк) 224
Мичелл Дж. (Michell, John) 16, 34
Мичелл Р. (Michell, Robert) 16, 34
Молла-йи Хурдак, Ахунд (Āхӯнд Муллā-йи Ҳӯрдак) 66
Молла-Сақи (Муллā Сāқӣ) 89, 90, 145
Моллаудов С. 18, 35
Му'авийа, қожа (Ҳ^{в}āджа Му'āвийа) 209
Муминов Ә. Қ. 23, 40
Мунди, сопы (Мундӣ-ṣӯфӣ) 224
Мұңки, мырза (Мӣрзā Мункӣ) 224
Муратов С. Н. 11, 30

Мұзаффар бек Қожа Сир бек ұлы, Ош хакімі (Музаффар-бӣк ибн Ҳ^{в}āджа Сӣр-бӣк) 192
Мұрад мырза, Ақсу есік-ағасы (Мурāд-мӣрзā-ишик-āға) 214, 225
Мұса бек (Мӯсā-бӣк) 191, 224
Мұхаммед, керек-жарақ (Муҳаммад-кирāк-йарāғ) 225
Мұхаммед, Махдұм Ағзамның ұлы, қожа (Муҳаммад ибн Маҳдӯм-и А'зам) 63
Мұхаммед, мирахур (Муҳаммад-мӣрāҳӯр) 162, 163, 225
Мұхаммед Абдалла Букаул (Муҳаммад-'Абдаллāх-букāвул) 158, 161, 170, 171, 225, 258
Мұхаммед Баба-йи Саммаси, қожа (Ҳ^{в}āджа Муҳаммад Бāбā-йи Саммāсӣ) 107, 108
Мұхаммед Бақыр ибн Имам Зайн ал-Абидин ибн Имам Хұсайн (Муҳаммад Бақӣр ибн Имāм Зайн ал-'Ābидӣн ибн Имāм Ҳусайн) 104
Мұхаммед Қануни (Муҳаммад Қānӯнӣ) 52
Мұхаммед Пайғамбар (Муҳаммад Пайғамбар) 13, 30– 46, 67, 69, 71, 73, 78, 79, 87, 88, 94, 101–105, 112, 114–119, 123, 129, 152, 153, 173, 175, 177, 178, 187, 190, 193, 197, 198, 202, 209, 223, 228, 231, 238, 240, 244, 245, 259, 262, 264, 267
Мұхаммед Парса, қожа (Муҳаммад Пāрсā) 6, 25, 109, 110
Мұхаммед сұлтан, кейін хан (1591–1610 жж. Моғолстан ханы; Муҳаммад-султāн) 70–72
Мұхаммед Уали (Муҳаммад-Валӣ) 225
Мұхаммед хан (Муҳаммад-ҳāн) 13, 31, 66, 67
Мұхаммед Шайбани хан (Муҳаммад Шайбāнӣ-ҳāн) 33
Мұхаммед-Аваз Самарқанди (Муҳаммад-'Авад/'Ивад Самарқандӣ) 12, 13, 30, 31
Мұхаммед-Имин, маулана (Маулāнā Муҳаммад-Имӣн) 52
Мұхаммед-Имин, Құдайар бектің ұлы (Муҳаммад-Имӣн ибн Ҳудā-йāр-бӣк) 191, 224
Мұхаммед-Имин, Махдұм Ағзамның ұлы, Ишан Калан (Муҳаммад-Имӣн ибн Маҳдӯм-и А'зам, Йшāн Калāн) 13, 31, 35, 63, 65, 68, 111
Мұхаммед-Имин хан, Исмаил ханның інісі (Муҳаммад-Имӣн-ҳāн) 82, 90, 93, 94

Мұхаммед-Ислам Қожа Жуйбари, қараңыз: Жуйбари
Мұхаммед-Йақұб, молла, көшіруші (Муллā Муḥаммад-Йа'қӯб) 20, 38
Мұхаммед-Йар бек (Муḥаммад-йāр-бӣк) 192, 223, 235
Мұхаммед-Йахйа ибн Қожа Мұхаммед Ысқақ (Муḥаммад-Йаḥйā ибн Ḵ^{в}āджа Муḥаммад-Исḥāқ) 75
Мұхаммед-Йусуф Йарканди, қолжазба көшіруші (Муḥаммад-Йӯсуф Йāркандӣ) 21, 38, 267
Мұхаммед-Йусуф-қожам (Муḥаммад-Йӯсуф-ḵ^{в}āджам) 76, 77, 78, 79
Мұхаммед-Қазы (Муḥаммад-Қāдӣ) 50, 51, 52, 53, 56, 68, 110
Мұхаммед-Қасым, қожа (Муḥаммад-Қāсим-ḵ^{в}āджа) 14, 32, 64, 65
Мұхаммед-қожам Қожа Жаһан-қожамның кіші ұлы (Муḥаммад-ḵ^{в}āджам ибн Ḵ^{в}āджа Джахāн-ḵ^{в}āджам) 180
Мұхаммед-Қозы, дәруіш (Муḥаммад-Қӯзӣ) 62
Мұхаммед-Мумин хан ибн Сұлтан Са'ид Баба хан (Муḥаммад-Му'мин-ḵāн ибн Сулṭāн Са'ӣд Бāбā-ḵāн, Āқ-Бāш-ḵāн) 90
Мұхаммед-Садық Қашғари (Муḥаммад-Ṣādиқ Кāшғарӣ) 6, 8, 9, 11, 13, 15–18, 24, 27–29, 31, 33–36, 43, 45, 202, 204, 210, 215, 218, 253, 267
Мұхаммеди Саххаф, молла (Муḥаммадӣ-Ṣаḥḥāф) 66
Мұхаррам бек, Биш Карам хакімі (Муḥаррам-бӣк) 152, 154, 189, 193, 224
Мумин ибн Йусуф қожа (Му'мин-ḵ^{в}āджа ибн Йӯсуф-ḵ^{в}āджам) 133, 138, 140, 178, 186, 188, 189, 193, 195–197, 199, 207, 225, 228

Нажанд-төре (Наджанд-тӯра) 82
Назар-қожам (Наẓар-ḵ^{в}āджам) 225, 256, 261, 262
Насралла-қожам (Наṣраллāх-ḵ^{в}āджам) 185
Насыр Али Шаукат Бидил (Наṣр-'Алӣ Шаукат Бӣдил) 123, 124
Науруэи, Ахунд Молла (Āḵӯнд Муллā Наурӯэӣ) 175
Низам ад-дин Хамуш (Низāм ад-дӣн Ḵāмӯш) 130, 131, 132, 133, 134, 141
Нийаз (Нийāз) 219

Нийаз бек, есік-аға (Нийāз-бӣк ишик-āға) 151, 222, 223, 225, 235, 236, 241, 253
Нийаз бек, Файзабад хакімі (Нийāз-бӣк) 152, 154, 157
Нийаз Калан молла, ахунд (Āхӯнд Муллā Нийāз Калāн) 232
Нимруд (Нимрӯд) 214
Нияз бек, Артуж хакімі (Нийāз-бӣк) 144
Нур ад-дин сұлтан (Нӯр ад-дӣн-султāн) 76
Нушырван, қараңыз: Анушырван.
Нуштар Нийаз (Нуштар-Нийāз) 192, 224
Нұр ад-дин, Махдұм Ағзамның нағашысы (Нӯр ад-дӣн) 51
Нұх, пайғамбар (Нӯх Пайғамбар) 186, 213

Омар Бақи, ахунд (ʻУмар Бāқӣ-āхӯнд) 171, 209, 225, 248, 249
Омар, мырза, қыпшақ-қырғыз (ʻУмар-мӣрзā) 139, 163, 170, 171, 172, 174, 189, 197, 218
Омар-қожам, Жаһан-қожамның күйеу баласы (ʻУмар-хᵃāджам) 170, 225
Осман бек, Қашғар әмірі (ʻУсмāн-бӣк) 8, 13, 27, 32, 35, 43

Перғауын (Фирʻаун) 128

Рахима-ағаша, Осман бектің анасы (Рахӣма-āғāча) 8, 13, 27, 30, 45
Рахманқұлы (Рахмāн-қулӣ) 207, 219, 223, 258
Рахманқұлы, Йаркенд хакімі (Рахмāн-қулӣ) 252
Рахманқұлы бек, Іледен (Рахмāн-қулӣ-бӣк) 192
Рахмат сопы бек, (Рахмат-сӯфӣ-бӣк) 192
Рахмати, сопы (Сӯфӣ Рахматӣ) 224
Риттер К. (Ritter C.) 17, 34
Рүстем Дастан (Рустам Дāстāн) 138, 160, 214, 216, 229, 241, 251, 253, 254
Рүстем сұлтан (Рустам-султāн) 72, 73

Саʻд ад-дин ат-Тафтазани (Саʻд ад-дӣн Тафтāзāнӣ) 14, 32, 231 232
Саʻди Ширази (Саʻдӣ Шӣрāзӣ) 71
Сабыр, керек-жарақ (Сāбир-кирāк-йарāғ) 225

Сабыр халифа (Ṣābir-ẖalīfa) 163
Савада, Минору 23, 40
Сағадат бек, Дулан хакімі (Са‘ādат-бīк) 223
Саид халифа (Са‘īд-ẖалīфа) 258
Сайдуллаев И. 18, 35
Саййид Жалал ад-дин ибн Саййид Бұрхан ад-дин (Саййид Джалāл ад-дīн ибн Саййид Бурхāн ад-дīн) 104
Саййид Камал ад-дин ибн Саййид Жалал ад-дин (Саййид Камāл ад-дīн ибн Саййид Джалāл ад-дīн) 104
Саййид Камал ад-дин Мажнун (Саййид Камāл ад-дīн Маджнӯн) 57, 58
Саййид Қожа ибн Саййид Бұрхан ад-дин Қылыш (Саййид Хʷāджа ибн Саййид Бурхāн ад-дīн Қилīдж) 104
Саййид Мұхаммед ибн Саййид Ахмад ибн Убайдалла ибн Абдалла Афзал (Саййид Муḥаммад ибн Саййид Аḥмад ибн ‘Убайдаллāх ибн ‘Абдаллāх Афдал) 104
Сақал, ахунд (Сақāл-āẖӯнд) 192
Салахетдинова М. А. 11, 18, 22, 30, 35, 191
Салих-халифа (Ṣāлиḥ-ẖалīфа) 225, 230, 234
Салман-и Фарис (Салмāн-и Фāрис) 106
Сам Нариман (Сām Нарīмāн) 138, 160, 214, 229
Санги, қалмақ (Сангī) 81
Сангин-халифа (Сангīн-ẖалīфа) 71
Саранг, молла (Муллā Сāрāнг) 224
Саранг-сопы (Сāрāнг-Ṣӯфī) 224
Сарт бек, есік-аға (Сāрт-бīк ишик-āға) 192
Сарығ жасауыл (Сарīғ-йасавул) 192, 252, 258, 260
Сатұқ-Бұғра хан (Сатӯқ-Буғрā-ẖāн) 63
Си/Сир/Сирр бек, Уч хакімі, қожа (Сīр-бīк) 141, 142, 144, 181, 182, 189—191
Сопы бек (Ṣӯфī-бīк) 192
Сопы-қожам, Қожа Жаһан-қожам күйеу баласы (Ṣӯфī-ẖʷāджам) 185, 187, 225
Сопы-мырза хакім (Ṣӯфī-мīрзā) 218
Сұлтан Алып-ата (Сулṭāн Алф-ātā) 71, 72
Сұлтан-Ибраһим, Махдұм Ағзамның ұлы, қожа (Сулṭāн-Ибрāхīм ибн Маẖдӯм-и А‘ẓам) 63

Сұлтан-қожа Ашур Қозының ұлы (Сулṭāн-ḫʷāджа ибн ʻĀшӯр-Қӯзӣ) 238, 241
Сұлтан-Мұхаммеди хан, Ақбаш ханның ұлы (Сулṭāн-Муḥаммадӣ-ḫāн ибн Āқ-Бāш-ḫāн) 90
Сұлтанов Т. И. 23, 40
Сұлтан-Хұсейн-мырза (Сулṭāн-Ḥусайн-мӣрзā) 102
Сүлеймен, патша (Сулаймāн-пāдшāх) 119, 199, 213, 220
Сыддық, қожа (Ṣиддӣқ-ḫʷāджа) 108
Сыддық, молла (Муллā Ṣиддӣқ) 237
Сыддық-қожам ибн Жаһан-қожам, Футухи (Ṣиддӣқ-ḫʷāджам ибн Джахāн-ḫʷāджам Футӯḥӣ) 123, 124, 126, 155, 161–165, 170–173, 180, 225

Тағай Анхазірет, Мир Йусуф Сайидтің қызы, Махдұм Ағзамның әйелі (Таḡāй Ān-Ḥадрат) 63
Талғат (Ṭал'ат) 212
Тимур-хан, шағатайлық (Тӣмӯр-ḫāн) 97, 133, 167
Тоқал, қырғыз (Тӯқал) 148, 217
Тохта бек, Қашғар қазынашысы (Туḫта-бӣк-ḫазӣнаджӣ) 189, 193
Тохта-қожа (Туḫта-ḫʷāджа) 225, 261
Төре хан, қалмақ (Тӯра-ḫāн) 81, 96, 97
Туқал-мырза (Тӯқал-мӣрзā) 225, 247
Тулак-бахадүр (Тӯлāк-бахāдүр) 225
Тұрсын-қашқа (Турсӯн-қāшқа) 225
Тұрымтай, қытай елшісі (Тӯрӯмṭāй) 192, 224

Уаһап қажы Қыдырханұлы 22, 40
Уәлиханов Ш. Ш. 16, 17, 18, 34, 37
Убайдалла Ағраж ибн Сайид Талиб ибн Имам Әли (ʻУбайдаллāх Аʻрадж ибн Сайид Ṭāлиб ибн Имāм ʻАлӣ) 104
Убайдалла Ахрар, Насыр ад-дин (ʻУбайдаллāх Аḥрāр, Наṣӣр ад-дӣн) 49, 51, 62
Убайдалла, ахунд Қажы (Āḫӯнд ʻУбайдаллāх-Ḥāджжӣ) 225
Убайдалла-қожам Ахрар аш-Шаши, қожа (ʻУбайдаллāх-ḫʷāджам Аḥрāр аш-Шāшӣ) 6, 25, 110, 130, 132
Убайдалла-қожам ибн Қожа Шади (ʻУбайдаллāх-ḫʷāджам ибн Ḫʷāджа Шāдӣ) 104, 111

Ундық сопы бек (Ундуқ-Ṣӯфӣ-бӣк) 192
Усман (‘Уṣмāн) 219

Ұлұғ Айлам, Хади бекліктің қарындасы (Ӯлӯṭ Āйлāм) 132
Ұлұғ-әзизам, Жаһан-қожам қызы (Ӯлӯṭ-‘азӣзам бинт Джахāн-ẋ^{в}āджам) 179
Ұлықбек, мырза (Ӯлӯṭ-бӣк-мӣрзā) 131, 132
Ұштұр/Шұтұр халифа (Уштӯṛ-ẋалӣфа) 12, 30, 71, 72, 78, 216

Фал Нийаз бек (Нийāз-бӣк) 225
Фаридун (Фарӣдӯн) 137
Фатима-йи Захра (Фāṭима-йи Захрā’) 105
Фахр ал-а’имма, имам (Имāм Фаẋр ал-а’имма) 117
Фейзханов Х. 20, 38
Франк А. (Frank A.) 23, 40
Фулад Қозы-халифа (Фӯлāд-Қӯзӣ-ẋалӣфа) 225
Футухи диуана (Дӣвāна-йи Футӯẋӣ) 176

Хавас, ахунд (Āẋӯнд Ẋавāççç) 224
Хади бек, мырза (Мӣрзā Хāдӣ-бӣк) 132
Хади бек, Осман бектің әкесі (Хāдӣ-бӣк Абӯ ‘Уṣмāн) 44
Хазірет Адам (Ẋадрат Āдам) 114
Хазірет Әли, Шах Хайдар, Мұртаза (Ẋадрат ‘Алӣ) 64, 78, 86, 105, 159, 173, 175, 201, 209, 241, 254
Хазірет Жабраил (Ẋадрат Джабрā’йл) 114, 262
Хазірет Жиржис (Ẋадрат Джирджӣс) 55
Хазірет Закарийа (Ẋадрат Закарӣйā’) 55
Хазірет Ибраһим (Ẋадрат Ибрāхӣм) 55, 114
Хазірет Исраил (Ẋадрат Исрā’йл) 104
Хазірет Исрафил (Ẋадрат Исрāфӣл) 114, 115
Хазірет Йусуф (Ẋадрат Йӯсуф) 159, 164
Хазірет Қызыр (Ẋадрат Ẋидр) 106, 107, 116
Хазірет Микаил (Ẋадрат Мӣкā’йл) 114
Хазірет Мұса (Ẋадрат Мӯсā) 114, 252
Хазірет Омар, Фаруқ (Ẋадрат ‘Умар) 172
Хазірет Осман, Зу-н-Нурайн (Ẋадрат ‘Уṣмāн, Зӯ-н-Нӯрайн) 74, 173

Хайдархан мырза Шихаб ад-дин Букаулдың ұлы (Ḫайдар-ḫан-мӣрзā ибн Шихāб ад-дӣн-букāвул) 261
Хамуш-қожам ибн Данийал-қожам (Ḫāмӯш-ḫ^{в}āджам ибн Дāнийāл-ḫ^{в}āджам) 12, 30, 101, 130
Ханым патша, Афақ қожаның бәйбішесі (Ḫāним-пāдшāх) 87—90
Хартманн М. (Hartmann, Martin) 17, 35
Хасан, Қожа Афақтың ұлы, қожа (Ḫасан-ḫ^{в}āджа ибн Ḫ^{в}āджа Āфāқ) 14, 32, 88
ал-Хасан ал-Басри (ал-Ḫасан ал-Баср̣ӣ) 128
Хасан қожа ибн Жаһан-қожам, лақабы Қыран қожа (Ḫасан-ḫ^{в}āджа ибн Джахāн-ḫ^{в}āджам) 160, 175, 200, 232
Хатым (Ḫāт̣им) 123, 135
Хафиз ад-дин (Ḫāфиз̣ ад-дӣн) 107
Хафиз Низам (Ḫāфиз̣ Низ̣āм) 66, 67
Хафиз Ширази (Ḫāфиз̣ Шӣрāзӣ) 14, 32, 167, 208
Хашым Дахбиди (Хāшим Дахбӣдӣ) 111
Хашым сұлтан, қазақ, қараңыз: Есім сұлтан.
Хидаят Аллах, қожа Афақ (Хидāйаталлāх-ḫ^{в}āджа, Ḫ^{в}āджа Āфāқ) 16, 33, 75, 76, 79, 80—85, 87, 88, 93, 98, 111, 133, 208
Хош Кипек бек (Ḫӯш Кифак-бӣк), хакім 138, 139, 140, 142, 145, 148, 151, 152, 164, 201, 203, 204, 205
Хұсайн Фазылалла-қожа (Ḫусайн Фад̣лаллāх-ḫ^{в}āджа) 180

Шади ибн Қожа Мұхаммед Ысқақ, негізгі аты Мұхаммед Йахйа, қожа (Шāдӣ-ḫ^{в}āджа ибн Муḫаммад-Исḫāқ, Муḫаммад-Йаḫйā) 76, 77, 104, 111
Шамс ад-дин ибн Қожа Абдалла, қожа (Шамс ад-дӣн-ḫ^{в}āджам ибн ‘Абдаллāх-ḫ^{в}āджам) 134, 135
Шамс ад-дин-қожам (Шамс ад-дӣн-ḫ^{в}āджам) 163, 172, 174
Шарифа-ағаша, Хазірет Қожа Жаһан-қожамның кәнизагі (Шарӣфа-āг̣āджа) 253
Шафиғи, имам (Имāм Шāфи‘ӣ) 13, 32
Шах Абд ал-Қадыр Муржи, Ахунд (Āḫӯнд Шāх ‘Абд ал-Қāдир Мурджи’) 111, 112
Шах бек, Артуждан (Шāх-бӣк) 144
Шах Жағфар, есік-аға (Шāх-Джа‘фар-ишик-āг̣а) 92
Шах Зийадун-халифа (Шāх-Зийадун-ḫалӣфа) 225

Шах Махмұд-сұлтан (Шāх-Маҳмӯд-султ̣āн) 67
Шах Мұрад мырза (Мīрзā Шāх-Мурāд) 225
Шахбаз қожа ибн Ысқақ Уәли (Шāхбāз-ҳ^{в}āджа ибн Исх̣āқ̣-Валī) 75
Шах-Қожа (Шāх-ҳ^{в}āджа) 145, 146
Шир Мұхаммед-Имин бек (Шāх Муҳаммад-Имīн-бīк) 235
Ширдағ бек, мырза (Мīрзā Шīрдāғ̣-бīк) 216, 225
Шихаб ад-дин Букаул (Шихāб ад-дīн-букāвул) 161, 162, 171, 216, 225, 249, 258, 261
Шоу Р. (Shaw R.) 17, 34
Шуайб-қожам, лақабы Арк-қожам (Шу'айб-ҳ^{в}āджам) 80, 82, 84

Ысқақ Уәли Махдұм Ағзамның ұлы, қожа (Ҳ^{в}āджа Исх̣āқ̣-Валī ибн Маҳдӯм-и А'з̣ам) 13, 14, 16, 30, 31, 34, 36, 46, 63–75, 83, 86, 100, 104, 111, 134, 165
Ысқақ-қожа, āхунд (Āхӯнд Исх̣āқ̣-ҳ^{в}āджа)102

Элайес Н. (Elias N.) 17, 34

Юдин В. П. 18, 21, 35, 39

Географиялық көрсеткіш

Ақ медресе (Āқ-Мадраса) 134
Ақжар (Āқ-Йāр) 83
Ақсай жолы (Āқ-Сāй) 188
Ақсу (Āқ-Сӯ) 71, 75, 76, 83, 98, 101, 132, 133, 141–143, 149, 151, 176, 182–184, 189, 191, 192, 197, 207, 218, 225
Ақтам (Āқ-Тāм) 263
Алтын немесе Алтынлық, мазар (Алтӯн/Алтӯнлӣқ Мазāр) 78, 79, 83, 85, 134, 145, 242
Алтынлық сарай (Алтӯнлӣқ Сарāй) 147, 205
Артуж (Артӯдж) 144, 145, 184, 202

Әму, дария (‘Амуд) 66
Әндіжан (Андӣджāн) 174, 175, 200, 203, 204, 228

Бағ-и буланд, мазарат (Бāғ-и Буланд) 74, 75, 86
Бадахшан (Бадахшāн) 80
Байтөбе (Бāй-Дӯба) 221
Балх (Балх) 66, 67, 87
Барчуқ (Барджӯқ) 166
Батх, қала (Батх) 108
Биш Карам (Бӣш-Карāм) 152, 188, 189
Бұлғар, шахар (Булғāр) 71
Бұхара (Бухāрā) 72, 87, 107, 108

Германия (Deutschland) 19, 23, 37, 40

Дахбид (Дахбӣд) 73, 85
Дулан (Дулāн) 192, 219, 223

Жоңғария (Джунғар) 13, 15, 16, 31, 33

Зарафшан/Тизаб/Тиз, дария (Зарафшӑн/Тӣз-Ӑб/Тӣз-Кӯхак) 74, 84, 85, 162, 250, 254

Ирақ (ал-'Ирāқ) 62, 204
Иран (Ӣрāн) 63
Исфидук (Исфӣдӯк) 66, 73, 74
Йағду (Йағдӯ) 79, 88
Йанги-Хисар (Йангӣ-Хисāр) 75, 79, 184, 191, 218
Йаркенд (Йāрканд)15, 20, 21, 33, 38, 43, 72, 73, 75, 77, 79–81, 83–85, 87, 89–94, 98, 101, 111, 114, 119, 121, 133, 134, 142, 149, 153, 154, 156, 162–166, 168–171, 174, 178, 179, 182–184, 189, 191, 192, 195–200, 203, 204, 207–211, 214, 218, 219, 221, 222, 224–226, 229, 232, 233, 237, 239–247, 262, 267
Йасриб (Йасриб) 108
Йафурға жолы (Йāфӯрға) 178

Каж Хар (Кāдж-Хāр) 202, 207, 225
Калькутта 35
Камин (Камӣн) 139
Канжафур (Канджāфӯр) 70
Касан (Кāсāн) 50, 54, 63
Кашмир (Кашмӣр) 80, 82, 148
Келте-Йайлақ (Калта-Йайлақ) 197
Кербала (Карбалā') 125, 193, 194, 210, 229, 259
Кима (Кимā) 142
Куфа (ал-Кӯфā) 229
Кухек, қараңыз: Зарафшан 74
Куча/Кучар, шаһар (Кӯчā) 150, 167, 192, 218, 223, 235

Қазақ жері (Қазāқ йерӣ) 70, 93
Қазақстан 7, 10, 14, 15, 16, 26, 32, 34
Қарақир (Қарā-Қӣр) 146, 163, 170
Қарғалық (Қāрғāлӣқ) 191, 250
Қаф, тау (Қāф) 74, 180, 220
Қашғар (Кāшғар) 11, 12, 16, 27, 30, 44, 70–77, 79–81, 83, 88–92, 94, 98, 101, 119, 138–143, 149–151, 154, 156, 162, 165, 166, 170, 176, 178, 180, 182–185, 187–189, 191, 195–197, 199–209, 211, 214, 217–219, 221, 225

Қырғыз елі (Қирғиз) 70
Қытай, Чин (Чин) 13, 15, 19, 23, 31, 33, 36, 40, 61, 80, 144, 181–183, 192, 193, 194, 206–208, 226, 236, 252

Лондон 16

Масжид, жер атауы (Масджид) 142
Мауераннахр (Мā варā' ан-нахр) 7, 15, 25, 33
Мәдина (Мадина) 57, 58, 61, 106, 262
Мекке (Макка) 61, 262
Моғолстан (Муғулистан) 44, 75, 98, 174, 222
Мұзарт асуы (Музат) 141, 142
Мысыр (Миср) 159

Ош (Уш) 141, 151, 181, 183, 184, 188, 192, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 203, 206, 207, 211, 218, 222

Өзбекстан 19, 37

Ресей 16, 23, 38

Сайрам (Сайрам) 192, 223
Самарқанд (Самарқанд) 52, 62, 71, 73, 74, 85, 131
Санжу (Санджу) 83
Санкт-Петербург 18, 19, 20, 21, 23, 36, 38, 39, 40
Сұкатаг (Сукитаг) 168

Ташкент (Ташканд) 50, 54
Тоғыз-кент (Туқуз-кент) 83
Туфлық (Туфлук) 79
Тушук тау (Тушук) 90
Тұран (Туран) 63
Тұрфан (Турфан) 82
Түмен өзені (Туман) 203, 205
Түркістан (Туркистан) 17, 26, 35, 44

Ұлыбритания 19, 23, 37, 40

Үзгенд (Ӯзганд) 57
Үндістан (Хиндустāн) 7, 61, 62, 63, 91, 99, 257
Үргеніш (Ӱрганīш) 69
Үстіңгі Артуж (Артӯдж) 149, 168
Үш Тұрфан (Уш-ṯурфāн) 192

Файзабад (Файḍ'ābād) 83, 142, 152
Ферғана (Фарғāна) 57
Франция (France) 19, 36

Ханийа, медресе (Ханīйа Мадрасасī) 119
Хисар (Ḫиср̣āр) 67
Хоженд (Ходжанд) 86, 91
Хотан/Қотан (Хутан) 71, 75, 83, 98, 101, 134, 135, 150, 162–165, 170–172, 174, 191, 225

Цин империясы 33

Чу (Чӯ) 80

Шам (Шāм) 204
Шахсаваран, тау (Шāх-сувāрāн) 124
Шығыс Түркістан 7, 13, 15, 26, 29, 31, 32, 33
Шыңжаң 15, 18, 20, 21, 33, 36, 37, 38

Іле (Илā) 93, 94, 98, 99, 133, 134, 136, 138, 139, 143, 144, 149–151, 156, 163, 166, 170, 174, 180–183, 192, 214, 226

МҰХАММЕД-САДЫҚ ҚАШҒАРИ

ТАЗКИРА-ЙИ ‘АЗИЗАН

Ресей Ғылым академиясы Шығыстану институты
Санкт-Петербург филиалының қолжазбалар қорында
сақтаулы D 191 қолжазбасы

الٰہی ہو زمایدن تا قیامت بنی آدم باشیدین آل بو مجتبیٰ عزیزلار باشیدین

دفعیت بلا کتوره کیسه بو ماجرانی تمام اولسون اولدر بر بو ماتم

قو تولسون بو بلادین اہل عالم کیل ای صادیق تمام ایت بو سوزونکنی

کتور قلیغ سوزونکنی بہم اوزونکنی

اللّٰھم اغفر لنا ولوالدینا ولمشایخنا ولاستاذینا ولاحبابنا

ولاجسابنا ولمن لہ حق علینا ولجمیع امۃ محمد علیہ الصلوٰۃ

والسلام برحمتک یا ارحم الراحمین

تمت بعون الملک الوہاب علی ید الفقیر

الفقیر الحقیر احدہما مولانا محمد یوسف یاکندی وثانیہما

عبد الحق صاحبہ ومالکہ عبد الحق بن مولانا محمد یوسف فی بلدۃ یانی تم

غفر اللّٰہ لہما ولمن نظر فیہما وستر علیہما

یا رب العالمین من خلق بہا امین باد

ضعیفه عاجزه بین دشمار جگر پاره بولارینگ جمله سیدن کیم بو خونخواره لارینگ جمله سیدن
نه کافره مسلمان قیلمادی رحم منه بخشنه یمانه بین کلمادی رحم غلط اینگ مسلمان بارمودن
قبان بخشنه یمان بار مو بردی مسلمه ایردی یمان لارینگ یمانی عیاد و رعا قبان بینگ قبانه
کمینه بر مسلمان بولغای ایردی تجا مونداغ ستم لار قیلغای ایردی مسلمانلر کورونگ لار بی نهایه
عجب بر عکس واقع کون زمانه ده یکا یلار بر کیروه ناسلمانلر که مونداغ قوم کافره مسلمان
آشوروب بلکه دیرلار بر ایر ایشاذ طریقت هم حقیقت دین نشانی دادیه لورلار استغفرالله
بشت جنت سعادت فهم اینمارلار قلب شقاوت ستوغ اهل هلورلار طلب کیرکه
یا کما سعید فتنه انکوب بد کیلورمو بو صفت لیغ حاشا کلماز یا سورولمو نداغ
اصلاً یاماس بو ایش مکر دین محمدی مسلمانلار ارا قاتیغ قباحت ضلالت دور
بو ایشلاره کم کماس ستحلت مونداغ او تماس ایها الناس کیم کورنگ لار کم بو نه انصاف
لیغ دور نفسر اسر جسم اول ناصاف لیغ دور شبهه ایله بر مو مونداغ لار اینگ مسلمان
دیه بولغای مو بو شیئ حلال معصیت دور کفره شک مو یا شک قلغوچی دور دین
دا هم شک قیلغوچی کم کفره جهانا نبر و نقد و عقیده لیو زمانه نبر و اشبو ایکی قبلک
فعلین کو بار قیلغنی یا یار شرع لرا آز مسلمانلر ناصاب جاز دلالات ایمان
و کرا شبو ایکی قبلک اسلین تنهو ش قلیشلی کرو یه یکبار آنکا شرع اهکر مو قتور زنده

سلامه

طاقت تو تعالی بولماید ور و حجکلار کدن بولکه و تاشلار یرید واول خوارج لارینک
کوبکلی تاشه یکه قاتی کتورسه مکا جامنکنی پاتراق کرمونداغ سوزدا بخود مست خوشراقبنا
بولوب بو سوزدا اندغ طاقتیم بوق قجاق قلیش کیرکه بو اشیلارنی قاماق مکا بوزکلتور وبه ور طرفه جالاد
تلمید اقلماک سوزدا مجالم کوزوم رنج دین قطره قطره تینماک یاشی کلدی اولدی دل جانبغیر تاشلادم
قلم یغلاب جم آتدی سین جاکی مهم اندین بری دوکا غذ بولدی نمناک کرمونداغ جور لاراوتیش
بولور مو؟ مونیکدک ظلم نی کافر قیلور مو بوشوم لوغ بوک آول قلب دور سجهانغه
اوت تو تاشمای بم قالیب دور بوشلار بولسه اولاد پیغمبر بنی ادم ایرمیش تاج سروری
اوروب کفر اهل برجم به مدار اولهتوب اسلام تیغین اشکارا شریعت حکمیکا بر سه روایتی دم
الیب ظلم بلیدین ماجی نمازوروزه حج زکوات طولار وقیدا آلدی یخشی آلتی دم
جوعالم لاتیاب اول وقت عزت بولوب هم شاه ایلکه طرفه حرمت معدالت دایکانه
درحقیقت بکلوبوب شوانغه عدل تهمت بزمانینگ دایه سی توغماسی همنگ سخاوت دانی
بحر کرم دنگ تونغنی ایرماس اولادین اهل عالم بخیل آتلغ غلامی بولماتم تدیام اخلاق
اوصافیه بوزیل خنوکا ناس مختصر بیل ذاعاقبل جوسوزلرین مفرض تعریف ایماسدورسم
قویاشوه صاحب توصیف ایماسدور سفرض اعلم بوسکلنه شا افنه حقیقت سرتدین اکمالار نمسه
جفاوجورتیکورماک روا مونحذاوجم رسول بولغای رضا مولا رسیدنا رسیده شبر حوارج

305

کار دیسه بو سبب دین هیچ کشی داخی تیار ایو قلکه نه بولار دین اولار غه قرا یالغایلار و نه اولار دین
بولار غه حضرت شهزاده لار بو منزل کا توشوب اولتوروب دورلار نه بولار دا اوزوق
بولغای که غذا قیلغایلار و نه اوتون بولغایکه اوت قلاغایلار آجلیق اندین زیاده ساقی
و تشنه لیک آندین علی الخصوص لجیک میال لاری بیک نالهٔ زار سیه حالیکه اورتا نه دور دشمنی
لار لشکر بیک سردار یوز کشی بیار دیلار کم بو بخوک ظلم دور و بخوک رسم دور نه طریقه لیق
عقوبت قیلور سیز لار کافرلار رسم لاریدا هم لجیک بیر لار غه قتل نه روا کورسه لار عقوبت
عذاب رسم ایرماس بسیار سرزنیش قیلغانلار بین سونگ اوترا تغار موز ایکی تال یانیش
قارغه چکده سینگ شاخینی سیریب تاشلادی بو خانه لیلار هر بند حاقماق حاقا دورلار
بهزار مشقت برلا وت آلدورسه لار خس خاشاک بو قدار اوتنو تاشتوغایلار ناچار
بر ایکی آطلادین زیچ قلیب کوشت لارین کباب قیلوغه مسی قلدیلار اخر الامر بو لماد
ناچار بولوب حضرت جنبجا وته دکا بیغه نالهٔ زاری بیله کلفت مشقت غه صبر تحمل قلیب
اولتوردیلار اخر الامر بو کونه هم بو طاریقه لیق محنت مشقت لار برلا وتکاردیلار تا غلاس
علی الصباح بولنکلار سرداری کلیب ادبا نه لیک برلا کجوردکا مشغول بولدیلار بولار نیک
بسا طلاریدا کی نرسه لاردین بیر بیر سی آماق برله سیز آطلانیب الیب لاغر آطلانیب
مینوروب کجوب الیب بوردی امّا موکی قرغیزاوروغیدین واقع اشتماکه

رضی اللہ عنہ برلہ کا وزارت پایمال ایلاب کنار متوتیلار اوشبو واقع دابولیت نازل بولوبدر وما
رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ امینے اتمادیک بوشت تلرقنی زیرا کرسن آنک
صورتہ ولکین خدابنہ آنے حقیقتہ وبواوج خلیفہ زادہ وخادم زادہ ملازہ حضرت جنابجہ آنے
وتہ محافظتیلا ساقلادی اما آبوشہزادہ لارجالدین اشتمال کرکہ بوکبی سیار مشکل لیدی
برلہ اوتکاردیلار تاکلاسیلہ علی الصباح دشمن لارسزلاری کلدی لاربوطریقہ عرض ہلہ
سشہزادہ ملارکا ایدی ایمدین موندین کیچیب شہریار کیندساری عزم ایلاسونلارکہ بارب
خواجہ برہان الدین ہ ملاقات ایلاکایلارنہ طریقہ لیق حکم قلبلاوشول طریقہ لیق نورالارقیسہ
شش الشعات قلبلا اندایاہ برجاوافاقت قلیق لاردیب مکرجبلالارینی بصورت مشورت
عرض ایلادیلار اما شہزادہ لارینو فراست برلہ بلادوبلارکہ ہنرلی قیسہ خلوایلیق وزایلیق
ہ وقیسہ عذاب عقوبت ایچرہ ایلیب بارادوبسیزلارکہ اینک جہتہ نہایتین حذاپکای اما
اظہار قلمای سیزلاردیرایدیلار سیزالتماس قلدیلارکہ براغ جابدوق اسباب آلات جنگ سیزلارکا
ایدی وکلاماس کوتاریب بوکوہ ہزلارکہ بریسہ سبزالتغاچہ بارساق دیب ہند
ستونی برلہ براغ جابدوقتہ آلدی الفصہ شہزادہ وملارنا حبارارقوبانیب یولہ مزمین
تعذدیلار تاجہ نماز دیگریلیدیسہ ساق نام دیکانہ موضع دابرآق قورہ قدتوشدیلار
اما منادی کرلارقہ جہ بہ کافشبہ دیرلارکہ کہ کارہ غلوا غان ہمکہ کاریانداشتمال بیم کہ

کار

حضرت محمد رسول الله عم تاشور دوم دیب رخصت بردیلار خواجا منظر خوصبولکیچه تینک
برینی الدیغه برینی کینیکا میکاشتور وب براطه برله کنار مقوتیلار دهانیکه برو کاتیدین حضرت
حضرت آوتوه تینک ضمنی ده تماشا قیلاق کربو شمینی خوفخوا لاریخه قتار قورشاب یاتقان
ایردی ساقی بول حاضر بول آوازی خالی بولماس ایردی لکین حضرت خلاق عالم بوکرو
خیانت اندیش لارینیک کوزیکا تقراغی اوردیلار کیم هیچ کامز واقف بولمادی بواوچ کشی
یورویوروی قورغیلارینیک اوتاغیغه اوزلارینی آلدی جانبخ قصه ما تقدم کراول سلطان
سید انبیا وسرور فخری زمره اصفیا یعنی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم مکه دین
مدینه کا هجرت قلورلاریدا نبخ قتار کافرلار قورشاب یاتقان ایردی وحی نازل بولدیکیبو کافر
لار قتل لاریدین تاجیب حضرت ابابکر صدیق رضی الله عنه رفیق ایلا فلاغ تاغ بینکاچی
دیکغارغا پنهان بولغیل وکافرلار خوب استاب عاقل بولغاندین کین غلط بریب اوزینک
نی مدینه کا آتلیل یاخضرت صلی الله علیه وسلم ایدیلاکیا برادریم جبرائیل نخوکل ایکاکه
بو متعلد کافرلار دین کناره تو تغالی بولغایمو حضرت جبرئیل علیه السلام بغرمان رب العزت
بوسبب بیان قلدیلا بغرمان حضرت رسول علیه السلام برمشتوراق الیب سوره فاتحه نی
دمیده قلیب کافرلار سای سنا جنبار حفته سنیک قدرتی اندا غ مشاهده قلدیلاکه بیر
کافرلا کویاکه مرده بینکلغ دورلار حضرت رسول علیه السلام حضورلارام حضرت ابوبکر صدیق

[illegible] یا عالیجاہ ناموم قولیدا میرقلیچ میرزا اولچ بیزلارنی قتل عام برله سرانجام برماک کرک انزین کین نه
بولا اوشول [illegible] لکین مادامیکه بیزلار قید حیات دا دور میز موندغ نامشروع فساد
اشیلارنی رضا برماس میز تا ایندرمق جانحلقدوم دا دور سز تو توشاکورا میز موندغ صلح نامه
رافعه بولماسمیز دیب بسیاسات لاقیلدیلار اوشول ساعت دارغالیم لار اوتاغ به
اوتاغ منادی لار حجاب بیب جست جوابا دیلار یوعیز لار غیر خولاج لاینک قوکیفو
ایکانلاسلامت تیکورو ب شهزاده لارغه تا بشوردیلار سلمانلار بوکچه نی کریوزاری فغان
واحوبله برله اونکاز دیلار اما دشمن لاک کمال بشاشت خوشحال لیق برله خنده و مستانه وار
اوسکاز دورلار و کرداطراف جنانکه نصف شب دین اونکا توقف ایردی حضرت خواجه عبدالله
خواجام خواجام نقطه خودنی صابر کرک یراغ اوغلی توخته خواجه نی شهاب الدین بکاوغلی
اوغلی میرزا حیدر خانغه قولیدین توتوب حضرت خواجه جانا خطاب حضورلاریغه کلتوردیلار
وحرض اللادیلاکه باباسی بزرگوارایم بزسیدا ولادلاریدین بریکه رخصت تیلادوک
قبول لاوشهادی منزولغای بواوچکیخا نلان زاد مکرم رخصت بولسا کرینک تسلیم منقطع
بولسه مطلقا واسعاد بیزینک قدیم الخدمت یارانلاری و خلیولاری سینک خیرلاری منقطع
بولماسه بیزدین دعاکوی لوق قولواغ فقالدیب التماس قلدیلار حضرت خواجه جانا
خواجام اولارنینگ التماسنی قبول قلیب بواوچ فاتحه برله سیزانغه خدای تعالی توفیق جیتم
حضرت محمد

بو مکارلار بو طریقه برله عرض اتباده قلوب کرکه بزلار بنیک سوز بیمز رسالیلوز بولمایدور و تحقیق بولمایدور

اکر اندغ بولسه حضرت خواجه یحیی خواجام [redacted] خواجه برهان الدین [redacted] بنکا اغیز لارین

اوز زبانیغ بیرکاه اکلاب یاشوون لارینه کشی لایق ایرماس دیب مکر حیله لار التماس ایلاب

حضرت خواجام پادشاه ناحار رخصت دین اوزکا هیچ علاج تنهالمای [redacted] حضرت ناصل قبول قیلیب

خواجه یحیی زجواب مبارکه پشانه لارینکا بوسه قلیب بارینکلارسیز خدا اورسولوم عذاب

شوردوم دیب رخصت برولار حضرت خواجه یحیی خواجام هم جمیع شهزاده لارینی دست

بغل کورشوب برلاریدین رضا لیغ تیلاب کریه وزاری برله قالین دشمن لارینی سیوغ

کریب بورکتیلار اما کون کچ بولدی بوجهت خانه تلار حالینه کورماکلکرکه برلاری بنکه برر

یوق وینه برلاری برر بنکه برر حرکم اوزجانی برله مبتلا مسلمان لارینکا کشری دریاداغرق بولوب

لباسلاری خناک بولوب ایردی سالیب لباسلارین قورو توراییردیلار و بعضی لار منکا

آط لارین زبح قلیب کوشت لارین کباب قلیب اهل عیال لاری برله خرا قیلوراییردیلار

حضرت خواجه عبد الله خواجام سرجهاب باردیلار که شهزاده لاردین نوبت کشی یوق

ایکلیکلاری عظیم لاردین ایکلیکلاری اوشاق عیال لاردین بولار شما ستانغالای معلوم ایماس

دشمن لارینک سردارلاری لشکر یوغ ایمیلار کم سزلرنی اکر قتل عام قیلورلار بولسه بنکیزلار بهه میزنی

جمع ایلاب قتال ایلاب قتل قیلغای سیزلار طاقتیز اول اشیغه یوقکه سزلار قرالاب تورورسز

ای فرزندلار جانم قواغی انکاغای سیزلار کربو دنیای خانی بیهوده سومینگ دولتی هم بیهوده در

اما آخرت بنگ دولتی بنگ نهایتی یوق ایمانیکه برشرطی دنیا بنگ اشیدین آخرت اشیغی مقدم

توتمق بو دنیای خانی مؤمنین لارجای ایماس حدیث منویکه اَلدُّنیا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَ

جَنَّةُ الْکافِرِ بین بو دنیا مؤمنین لارزیندانی وکافرلار بوستانی پس فایده سوزدی

لوکن ایلتورکه بو دنیای فانی بنگ محبت مشقتین تاتحاق برله وزنای وخمرا ولکش

حاصل قیلورکه بو دنیای فانی بنگ راحت وآسایشی ونفس سرکش مرادینی اختیار

اتماک برله آخرت بنگ عذابینی گرفتار بولمق عجب ایرماس ای فرزندلایم وای دلبندلایم

بندلایم بو کلکای بلادین بیزکه آخرت آمیدیارکه جندان درجه برکمال حاصل بولورکه اینگ نهایتی

نه خدای تعالا وزی پلکای کامل نفس ذائقة الموت مضمونی برله هیچ انسان بلکه هیچ جانی

اولوم شربتین تاتمای قالماس بر وکا بو دورا بولسه نه بر وکا نه بر دور بیرانوبت بیتار

دور محبون گذشتی نوبت ماسته بمکرا هیچ روز نوبت اوست بو باره دا الگری گین کرینگ

هیچ فرق تفاوتی بو قتور ولیکین موندغ هر وقت دا تاماس حالا بصورت محنت دور

راحت ولذة اولکاندین بسونگ معلوم بولورمحنت [redacted] آسایش دور بو شمن لارینگ

قولیدا هر بنگوک جوحیفا مذلت عقوبت خوارزالیق تارتب اولساکل اینگ اجری اندین

زیاده مرکب دور بو وقت بیم عزت حرمت وقتیه ایماس خیرت وحرمت وقتیه ایماس بلکه

ای فرزند

تا خلیق سارغ یساول دوزبو اوچ سردار لشکر کنه الفاظ مغلظه برله قسم یا. دقلدی مونلغ
صلح نه محمد عبد الله بکلول سایه خلیفه شهاب الدین الدوبکاول مرزا عبد الوهاب حضرت
خولیه جهانکو جام خه حرض ایلادیلار بهه شهزاده لار عنبر لار جمع بولوب موندین اوزکه
هیچ صورتده یوق دیشیب ناچار رضا بردیلار اما حضرت خواجه عبد الله خواجام بنک خشم
غضب لاری پستلوطای ایتادورلار کیه هر دیکارانه بولغایکه بوکمترین عاصی بندنکه
براوق عطا قلسانکه اسنکبه له اوزجا نینی قابض الارواح قه تاپشورسه بو
خواجه لار ایلیکا نصیب قیلسانکه اوشبو مقدار اوق اوزکه لارکه نصیب قیلادورسن
نه بولغایکه منکا هم نصیب قیلسانکه دیب باشلاب لانکه قلیب انجنان جنگ قلدیلار بربرآن
اوتکودکه اوق کوزلاریکا طوقیلیا بوکدی لیکین نصیب بولمادی اما حضرت خواجه جهان
خواجام بروجه نصیحت ایتادورلارکه ای باباق بونام ایمدی غضب نکیزدین یانهسانکز
قصاص قضا برسلکیز بزلارکه بودرجه شهادت میراث دوستاوزکه کاباقمانک مینکبونوم که
باقسنک دیب هیچ نصیحت قبول ایردیلار حضرت خواجه عبد الله خواجام ایتادورلارکه یا بابا؟
بزکه وارسه بزلارکه خضمت برسونلار بزنجه میز ملایق عوایقدین خالی تجدید چقایمز سفاید که
خدای تعالیول بربسکا فرلادین نجات تاپقایمز اگر بزلار نجات تاپساق سزلارکه هرگز زیانکز
تیکمز الماس اگر همه میز بوطریقه لیق بوطایفه نیک قولیغه توشساک هیچ زیانکز باقی قومایه

سعادت قالیشنیخ خدا پلکای هر زمانا نکر بولسانک غیرت برله بولغیل هر کز بوطانیونیک
قولیوز زنده تو شماکیل هر بوکی قلبیتکا اولتورادور علی الخصوص سیدزاده بولسانک اورنک
زاده قونتوب برکیل هاکا اولتورادور زار لیق برلا اولتورادور رابروینی قولدین ایبارماکیل
حلاوتماکیق برله اولکای سمن دیب فریاد منادی قلیب تورادورلار بوکریه زاری اندک
تسکین تاپتی لکین همدکشی اوزحالی برله مشلاکه برطرفدا جنک و برطرفدا کریه زاری و برطرفده
آغاریملقه دشمن لرطرفیدین برنجه مکار هدآلار دریاینکبولبیدین صلح ایلاکی
بیک مقدمه سین آغاز قلیب اتیادورلارکه ای مسلمانلار نه دیب اوزونکیز لارغه جفا نی خوار
هش قیلامیز لار کلینکلارکه ایمدی بوغورینکیز لاردین یاینکلار قضا غه رضا بر ینکلار بولکه
طرف خواه لاری بردریادین ایریلیاکشا جنبه دورلار و برکلشدین ایکی کل و بردرخت
دین ایکی میوه دورلار خاکلینکا فتلافیدین بیر یرله دوشمکم سیدین هر کلستاندین کله یاکل
بومکار لاردیناده رلارکه حضرت خواجه جهانغو جام نظریه لیق اختیار قیلادور اکشول طریقه
لیق بولوب اکر حرمین شریفین نیت اوی بولسه زادور لاهلاری بی راست لیک بستاحه تهدستان
شکور معبد اوزکارلاهلاری بجاکلتوردیب یانوزادور لارو اکر بودیار لارغه اختیار لیاب
لغلت نظیر لاری شهزاده لاهلاری خشم غضب لاریه یاندوروب صلح نی معقول کورونکیز لار
شایکه قبول لاتوشکای اکر باوزقلماسلکلارنا قسم قرآن دیب قوغیز عبد الله عمن اقطع

نلطیق

ار کور ذهب آفرین قلدیلار آما بو حالت دا بنه بر دشمن غیوری کلیب تو غرادین بقایین قصابه
ناجار چاره وار آنطه دین یقلدی قرق اللیک قدم یرنجه سودا قیب بارور ایردی دریا بنک
کناره سی قدی آدم بویی تنک موزی بیم لیکی زره براولپاغ ایکی جبه وآندین اوزکه لباسلار عم
باریسی الزنکوتاب جقاق بنک علاجی یوق بو حالت دا حضرت خواجه عبدالله خوجم کور وب
یازالیب سوندیلار یا بر له تارتیب آلدیلار کور دیلار کم تمام اعضاسی مونلا بدور اوشول
ساعت لباسلاری سالوب اوزلاری بنک جبه لاری کیدوب دیلار اما آجکلیه اشتماک
کرک که بو خاندانلاردین دریا بنک اولیکا اوتوب هم شهزاده لار توشبلار کور دیلار که
براری بنک نالاری یوق براری بنک نالاری یوق بری بنک بلاسی یوق یا الهی هذا لتعاسی حضرت
شهزاده لار قرا دیلار که ایر که خوجم یوق بیم مصیبتلرم بر له فریاد فغانکونا دیلار که آسمان
زمین ناله کاکلدی وتاشلار کوزلاریدین بولاقلار جاری بولدی جکال درخت لار خار خاشاک
ترنافی بر له یوزی نه خراشش قلدی اما بو خوارج لار بنک کونکلی موزدک قاتی اما بو حالت
حضرت خواجه عبدالله خواجام حالت جشم غضب براشهزاده وعظیم لار کریب اور دیلار که
ای نادانلار نه دیب بونالار زنی قیلاسیزلار مونداین زیاده بولسه اینانمطریقه قلیفای سیزلار
ماتم اوزونکه تونکه اولار سین کنه لیکه بی جبه م طفل اولکاسیکانه دور ور جزع
اندیلار که ایها الناس بو جمعی دین هر کشکه دشمن لار قولیغه توشادور البته ایلک بوغای

لبق و نیزه و لیق قلیچ کم و صفوف بیا مدت کمکای و بهر تخ زور قلغانای پیلدرات کلمای سور
برکه دشمن لار سیار تخ فرقه ملاینودین بار سیار دیلار بهر بر تونکوز یکانه دور آکه لیقلیغانب
بارغان ایردیلار ناجار خوجام نظر خوجه قول سالیب شهنداد ملا ینگ مبارک جسدلاریغ آط
اوزه الیب یوردی دشمن لار هجوم قلیب کمین قلدیلار بوجهات داجا غلادیکه دریادین الیب
اوتکالی بولمایدور کرتوشاد و دغا چقادو دغا یاری یوق مقداری قدآدم بارامدیکه اکر مدشمن
ایاغیدا قالسا مودریا ایچره قالغانلرین خشکه دمقالغانلر بهراف مکین دیب یه یرطاقیوب دریاغ
توشتیلار حضرت خواجه عبدالله خواجم دریا ایچره یاردیلار برادرلاری ینگ مبارک جسدلاریغ نظر
لاری توشتی مردانه لیک بیله برقرا ملغلیق قلدیلار دقم بارهٔ قرا مادیلار آما دریا ایچده کی تماشانی
کورماک کرک که موجه خلق دریاغه کرسیب ایدیلار سوینک تیورقوندیر یک کلکلاری اسوارهٔ یسوغه
قلدی قرا قرا تورو بادلوق ملاینب مسلمانلاغ کوتاریب کتیر غیرو فریاد فغانلاری اورادی
غرق بولوب کتیر بولسه دین دشمن لار اوتکان مسلمانلار ینگ بعضلاری سنی توتوب آلدیلار تولا
شهنا تمنی و بعضلای دریا ینگ ساحلیده ایماقالدی آما خواجم نظر خواجه دریا ایچه مکتب ماندی
دشمن لار تجه کافر دریا ایچره کمین قلیغان ایردی بر دشمنی بر نوکر کلب آرقه دین مسکیتا ایچده کی
ایکنجه برادرلاریغ یاردیمه منیز مکا قلیادی بکه لکیا غینه کابغه دیب قوتاریغه برا آط اوزه
محکم اولتوردی تابکر ساونوز قدم یرچه سودراب یاردیا آط دین یره تلادی کلکه طرفدین بعضی خبر دار کافر

لار

غیور بولسه لا یهم صد هزار دشمن کر تقابل بولغای بولمایدور بر طرفنی سر لنجام فیصل برکوبه
بینه بر طرفدین کلیب کشته پشته اورادور علی هذا القیاس تورت کا عسکر یکبنداتفاق شیر جنگ
را بدرید ندپوست نشیر اکره بتمت جرءت داکوب غالب دورور کر قضا کلکه اسکا هاجز قلور لار مورچه
القصه حضرت خواجه عبد الله خواجام کوب فریاد قلدیلار هیچ کیمسه قولاقینه لمغاندین سونک
زین کابش برله دریاغه کردیلار دشمن لار مورچه کوروب اوزلاینی سولبیدا کر مسلمانلار
اوردیلار حضرت خواجه یوسف خواجام علیه الرحمه بنگ کبیک اوغلانلاریکه اسم شریف لای خواجه
برهان الدین ایردی لیکین مشهور دار کر خواجه اتار ایردیار یوشهزاده هم بنوز دریالبیده
ایردیلار کافولادین برلیه کلیب جنابلیه یکه برله اوینکازدی شهزاده آمادین سرنگون بقلیب
درجه شهادت تاپیلار مبارکتیلار دشمن ایاغیدا یلیمال قالدی قالدی قالوانا لله وانا الیه راجعون
مهول کافرینه باندوروب آی فالتو برله باشلاریغه حافته ملایولداش دیکاشول یردا باشیغه اوق
تکیب اوکلاری ایردی بو اثناده کوروب مسلمانلار بنگ بهره سکته همه لاری ناجار هجار دار
دریاغه لوزلاینی اوردیلار اماتماشا کورماک کرکه اول شیر نوجوان وپشه دومرکه
کیران خواجام نظر خواجه دین کیتوب شهزاده دینگ درجه شهادت تاپقانین کوروب عالم کوزی
کاقرتکه لوق بیکر کوبا کدستلا یعقل بولدی بغراتیوه یکلیغ اغزی کوزی کوزی
کاه یرخون زوجیدین ایرلوغاشیه نرمثل لمیک کوزیکا آق قرا کوروبنمایدور جنابیزالله

الب بالار یکه قوبیلار آی فالتور له جانب ایریلار ای فالتو بنگ حلقه سیوه جبه بنگ
زره سی بند بولدی تاجه قدم یرکه سودراب کلدی زره بوسولدی یرکه توشتی واندین سلمان
لا سودراب غلب دریلدی تامشلادیلار اقیب کتدی دشمن لاردین بای بهوی جیقیب کیدی بیلدی
بنگ اولکینه آلماقغه کاشب کتی مسلمانلار اوج حصه بولدیلار بر حصه سی دریادین ماوتی
وبر حصه سی دریاچه بر حصه سی بولب دخضرت خواجه عبد الله خواجم فریاد قلیب تورلادورکه
ایر بولسانگ بری کیل کافرلاردین قاچما خیلاوزونکنی اوقوه توتوب برکیل قاچسانگ هم
اولتورادور قاچساگ هم اولتورادور سا ولوم دین اوزکه جان یوق جندان خوار
لیق وزالیق برله اولکاندین فیما قلاشیب قوچاقلاشیب اولکان بهراقدوردیب
فریاد قیلادورلار بر نچه خادم لاردین اوزکه بنگ قولاقینه هرکز کرمایدور وبلکه هرکشی
اوزجانی بنگ غمیدا بنه برله ایشی یوق هرنه قلیب اوزینی لیکاری الب دشمن لاردین برات
بولماق دا آخر الامر دشمن لاردین عزیمت بتب قاچقانلاردین بسونگ جهار اطرافدین
قوشیلیب توتماق قوبماس هرکه بولاسه لاری اهل خانه لاری برله چقالار جندسرعت برله
یوریب لاسم دشمن بیورو شلاریدین آهسته هراکه بولاسه آطلاری تنهایول بنگ هم آسلاح
دایورولاری اکر بولا بیکبار دشمن کا جمله قبیله لاری اکر دشمن غالب بولاسه هم بر دفعه
لیکه دفعه بهم اولادورلا لیکن طاقت لاری یوق حضرت خواجه عبد الله اکر هر نچه بر زور

غلبه

لار تاجار سچاره وار در باینک لاسی بریکا اوزلارینی الدیلار بولار بینک آلتی سودا کینیه اکلار
بهنوز کتب بارادور بو حالتدا کمین دا کرد دشمن لارینه هجوم قیلا باشلادیلار مونز
کوروب عدیل شاه درخانینک اوغلی اسمائیل بیک حضرت خواجه جهان عوجام تابع لاریدین اردی
برکروه خلق نی باشلاب دشمن کرقوشولدی مونز کوروب مسلمانلار ست بولدیلار وتخی
دشمن لار قوت آلدی دشمن لارینه آطمیش آلدیلار حضرت خواجه عبدالله خواجم پشن بازکاف
لار بینک آدیغه آطمیش الب اوتروتوردیلار دشمن لارهم حضرت علیای دیه باکلور اردی بر
اوق هجار سیباغه بیوست قلیب تورديلار تخی هنوز اباقلیمایدور اوقه شست بردیلار
اوق کلیب بوجرانه دین بیه بر جرانه کیه بر آن اوتوب تا حدّ بر زمین دا غایب بولدی مونز
کوروب دشمنی بلیدلاردین ازکلمه بهوش کلتی بهسبک لار آرقه غه یاندی بو بلیدلار ایتور
ایردی هربار وهیچ کم نه قوت باروداوزکی تقابل کورماس ایردی بوشهزاده لار حق
لاریده قتیغ ناسزالار باشلاب جنگ کیلار ایردی وبو بلیدینک ایکیدا نجه مسلمانلار بینک
قازنوکولکان ایردی وبینک صلاحی ایکی جبه ایکی ولباغ وقویاق جرانه اما جرانه لاری فولاد
دین بس بو صلاحدین اوتوب زمین دا غایب بولغانینی دشمن لار کوروب عقا
لاری لال اولوب طاقت لاری طاق اولوب نمی چکرلای قلدی اما حضرت خواجه عبدالله
تکاور سوقوب اولبلیدینک اطه بینک عنانین الیب تقلیدا یریدین قول سوتوب دیو لوشی

[illegible]

[illegible]

[illegible]

اما حکایه کذار وقصهٔ دلنواز سنگ فولاد سرایتی راز اشتماک کرکه ارقه اربین بورکلیلغاسی

بلیدلاردین بولار تیز تنند سرعت برله از لار یوکریب بولیورلب صبح صادیق اولکان

وقت اردی عزیز لار غه یتیب بو محبب خاندانلار سا وقفه عاجز کلیب بعضی لار سنگ یکیس

قول اریه، وبعضی لار سنگ اهلیه سی برله مرکب غه میکنا شکلیک وبعضی لار سنگ اطلس سنگ عنانین بوتا

لاکلیک اوشبو فراکنده لیک حالتیدا دشمن بر کردلار تشش جهتدن قورشاب آلدی بو

حالیر سنگ غه یاوق کشی ایردیلار لیکین بعضی ضعیف ایمانلار تاجیب وبعضی ایمان صادیق لار

ازیب وبعضی لار کاجادته یتیب بش یوز کیشی یاوق کشی قالغان اردی لار آتی بولار اکبره

هیچ کیمدا طاقت یوق که بو منافیق مرتدلار برله دوجار بولوب جنگ توزکای مکر اول شیر

خدآن صفدر وصف شکن ورستم داستان غیور مرد افکن یعنی حضرت خواجه عبدالله خوجم ولیو

ده لار سنگ غیرتی وحمتی لاریدین بم برخه دلاور لار بهراه که کامیه نی میسره کا وکامیسره

میمنه کا جاقیب وکاوتراغه کا ارقه غه جوکوب کشته پشته جفا یب دشمن لار کریوز

قویادوللار بودا اولادین اوزکالار هرقیسی لاری اوزحال لاری برله مبتلا دشمن لار غه

کاقیا باقالمایدورلار حتی انجه که حضرت خواجه جهان خوجم بنک شریف اغاجه اطلیغ برحرم خاص

الخاص لاری بلرابر دیکه جمله لاریدین بولار غه زیاده مهربان ابردیلار همه وقت نیته خاص

خلوت بولار بلا جردیلار همه خادم حاجت لاری بولار برله روابلور ابردی معشوقانه ابردیلار

ز بو ایلادی قرغیزلار دین مونکی قالماق لار دین برجیسنگ اوزافردی بر لیار کند حلکی

احمد قلمق بیکی حصار بیکی قرغیز عبدالله نساریغ سیاول نی بهادر بیک بلیدبیک

اوغلانلاری ملا یولداش عبدالوهاب بیک اوغلی عبدالستار نی شراحمد بین بیک بیک

اوغلی عبدالرحمن زرقی نی و موندین اوزکجه جلاک مبارز بی رحیم بردیانت لار نی بلغاب

ا قوللاری بین لشکر بر ایاردی ایدیکه تیز تندبار سیب سرایلی الب اسیر قلیب کلتورکای

سن هرکز رحم شفقت نظری بلن قرالماغای سیزلار سزاوا غضب بولغونکلار دور دیب

وصیتین تمام قلیب بولغه سالدی بو اسنده سوخته اسکی جنوب کشته قالماق سکیز

بهادر خیزلار نی شهید قلماق بیک قصد ایدیول هرم قیلغانلار ایماک اشتماک کرک شهر ایچیدین

نیاز اشغلنه مقید ایردی بجرد شهزاده ملا در واز مدین چیقاق برله قید دین اجراب

اوطاسیک سرکاسینی تمام سرانجام قلدی حضرت جواب جهانگیر بیک برعاشیه بیک اطلغ

جوم خلص لاری بوتونکوز شدت بیک تعزی ایردی بولار بیک خانه اشایسنه هم اکثر قالماق

نی غازی متروک مرفوض آلدی شهر خلقی هم ملا ملا بولدی او یاتماغی شم سازبه دین

ا الدی آنبکه اخلاص مند بجار ارتیم لیک دشنبه اغلغا آهوبیه بیکلغ حیران بیسر کردن بولیب

مصیب و ماتم ذهنا توتیلار و بو یولی حضرت برعلی شیر شریف بیک بتلاری بیلدیم ملا

موافق هدیه تجدد مرد دین یوز بر قدم اورتا قیلیب هم یوق اوی بجرم اوت سالیب و محفل اسلغ

اما جایه

حیه لاری بلا ریخلفا نزین سونک بنا بمکان ایماس که سوار بولغایلار بلکه موزلاب
قلادور لاب باوجودی سونک برله قرمزتو بکوزلاری خبر تاپب کین لار یکاتو شتے
هرکز امان برمایه سکم قیه لاری کین قالاسے یاکن رمکه جنگلار ولانی غارت تاراج ایلاب
اسیر قیلادور و یا قتل قیلادور جنگلدین جنگلار دریاینک ایمکاکی دریادین جنگلار
جنگلیکه ایکالے و بارمه دین دیشوار راق قرمزرافطلار ینکے حمتے کنور سلیمکا
برشاری فلک جورستم دین بچه سوزدی قیلای اوکلنا زماندین کوب شکایتنے هیز لار
سرکذشتیدن حکایه تیمه اشلار کلتوروب شهزاده ملاکه نهمه نازیبن آزاده لار کاذ
جهانیک محنتین اولدین آخنوبولار یاشیوکم بیکوردی برنیز بولاغه کلکاین اشلار کیکا کلکاذ
قایوه فرسلاملاغه فلکدین قاتیغ دشمن ملاروکونکلے یانلارنتراتیل لیق یانلار یل حیاتلار
بولار یاقسیوه بولدیلار سلطانه نهمه مکار حوکنوار و مخبطلاه حیله ایدوبولار بنکیچ قی ترحم بیلور
موزآده دین تنعم بیماو صفین بیلار برله تو کاماس قیمه جاغلیق دیب بعلمای ایتالناسین
قیلوب سنکاوا سنکو صفین ایلاغ قیچ ایرمیش قیچ ایرمیش قیچ ازکر قیلاق قیماو صفین اول
صاحبقرانلذیذ ایرمیش ملیح ذکر یانکر بلاغ هیز خانلاغه صدوار خیلدین
اسناب ایلانلار یکناره تدبلار دشت عدم کهتیار خانلاغه شوم قدم کرتیره دشتو با
جنکلار ایرماه جنکلار ایردیکم جنکلار شیرلار دهشت خانلاغه مثل شترلنوار لعنتیه خنجرلر
انچین

و یا ترناق

امواب کاری بجز کرا تا یقلاو غول اکرا وغول یقلاو تا یاری برماکلایکان ایماس بر
ایرنلکنی ہلمایدور مظلوم لکنی ہلمایدور کویاکر قیامت محمد اسمدین دیشوار
راق خواہ غان یردین اوتماک ممکین ایماس ہر برجنکاں درخت لاری بنک بلدیزی
موندابول شاخ لاری جای دیکر دامتحرک دور کرشبکره اوستون کره بولوبدور
کویاکر بوخارستان سلاسل واغلاً دور یاانیکر سدّ اسکندر دبوجبکالدین
خارجبولماق بشر جنسی بنک ایکانی ایماس حلے ہذا القیاس بعض لاری بنک مبارک
بدن لاری جاک و بعض لاری بنک جامہ لاری دہر برد درخت کم معیت ماتم دین بجہ
رنک لباس برلہ باشلاریغہ علم کوتاریب دور لاریا وجود بوشکل لیک برلہ دریای
زرافشانہ چغتای لار مثلی شہور کہ نہایہ انیک لکنیدین دریای تیز انا لار بجہ بار آلدیلا یغہ
دجار بولدی اما بو دریا بنک صفتے جبکالدین ارتوخراق کہ دریا تمام موز ایکان اوزرا
بنک یانکے توشوبدور لیکین ایکی لب بنک موزی ہنوز جایجاکہ کا ایکز لیکے مقدار قدآدم
وکا اندین بلا وکا اندین پست سواچقہ ہر برقارد موز کہ کاہ اوید کا اندین اولوغ کا
اندین بنکا مرکب لاری جاقیلہ قوتلکے طاقت توتادور وبعضے سے بچارہ دار سرنگون
لار کراوزہ سیہ اکی صاحب سوغہ غوطا ورادور وبعض لاری بنک مرکبی دریا بنک
موزین سکرتب چقوبجہ اولانی اوزلوب ارقہ غہ یقلادور لار وسوغہ

در میان ایلکان اول هنر بنک حقیقتی دلمونداغ جفا و خیانت قلیب منه از قوان قسم عظیم
تا شور دوم و کور اکیه غازی اوشبو دیار دا بریل بار یم یل تورغانچی هر نه کم هنر دین از تو عراق
اول ملعونه کلمور و بو طوفان حوادثات بالعقوبه لازم فرق ایلکای انداغ ایماس
و بو از دربلا تنها هنر بنک اهل بیت خاندانیمز نه دم تارتقای انداغ هم ایماس بلکه موندانه
قالقای نه دشمن و نه کافر قالقای نه مسلمان و نه هر قالقای نه مرید بلکه بو اوستخاص عام فه
یکسان تو تا شتقای عشق شور انگیز از قیلوب سونکای خرقه تنیچون برکوکنی پر شید اسلان
ای تو لکی قاچ هنوز این اول عشق است داغی کریه کم کمکن که این طوفان رسوایست علم کیر میکردد
آخوند عمر باقی کلیب غازی مکان بنک عکر آمیز سوزلاریغ تیکور دیلار و اینک طرفدین
سیاست آمیز سوزلارین بیان قلدیلار آخوند بنک سوزلاریکه سکوستدن سبب رخصت بردیلار
بوکیچه شمدا ده و اولوغ لاتابع لاریمزین کچه مرتبه جمع بولوب نه ملجا لاریغه یاندیلار
و هر طریقه دامشورت اوتهبعضلاری دیلار که ای شیخ شهر اکبر و تورغانچی مهراقدور حضرت خواجه
عبد الله خواجم پر کیه شهاب الدین بقاول ایدیلار که شیخ الاسلام دا باب غازینی جوکنی
قباب تو توب الغا میز خلافه میکن الغاندین کین دشمنی واحد ما بوس تا نه رایحب
ایرماس اکر باینما سه بحکم شهر و محکم تورغانچی بولوب و مصلحت نی هم قبول تو تو شمادیلار دیکا
لاکن دشمنی قوی تاشقاری بولسه نه بو مقدار شکست هنر بنک طرفه بولغا بولسه نه

دارزو سکنین تقا اولے عاقل ہدایت ہس نیب اخوندم رخصت بردیلار

آخوملوق ایسہ غازی یہ پند نصیحت بردیا سوزم طرفین او نڈا خرالامر مشورت
انکا قرار تاپنکہ غازی بیک بہ رضای جوابیغہ ابغایکہ من شہزادہ لاریم دین قورقہ دور
بہ ربک سوزلا قولا قیمیوبتے بکلر اوچ کون کونگلوم کرتسکین بربہ اندین کین
باغای منہ دیب جواب بردی تا انکا عجلہ مدتے اوتے تا انکا عجز بربہ خادم لار خوشنڈ
برلا غلے کلدی خادم لار غیول برماے بلکہ آرار برکلہ تور دی غازی بیک بیک خادم لاری
جمع بولوبدور دیبہ شہر اچرہ بدین وبر خبانت تونکوز لار بارایردی اولار ہم جمع بولوبدور
کہ ہرگز اول مجلہ کہ بیکانہ کشے باویا لمایدور شہر بیک او شول طرفیدا کہ پہلوان لار زیادہ
غازی بیک حولے سبوالیب کرب بارادور لار واوردلنا بع لاربین کشاوجرا اوزکہ
اوتاع کورسا تورلار پس بو واقعہ نا ربیب کورکان خادم لار اوردا معلوم قلدیلار
وبعضلار کمال ہرجت لسقیدین زیادہ طعن وملامت زغازی حقیدہ حضرت خواجہ جہان
حوجلہ باشلادیلار وازتوتوب حقیدہ تا رتیمغا نفرہ لار سرزیش ملامت ایلادیلار
حضرت خواجہ جہان اینادورلار کہ کوکل تیماسون قلمیش ایردی ہرنوع آرضور تزرنا
کوبیہ تا قویدیم قدم کونگلوم نہ تیندور دوقم ایشکہ تیگیبین اوتوبہ دوستلار طعن
اتماکیز ہرنہ تقدیر وقضا دورامید آزکورکہ خیر کہ غازی بیک حقیدا خیانت ایلاس کہ

طاقت

بمه تو ابعالی مشورت قیلا دورلاکه ایدی علاج قاسی دوریا روغ بریوق تورا روغ

نی باروغ قوتیم یا روغ طاقیم یوخ یوخ نیز یا بو حالت کرسن قلدینگ کرفتاری کونگل مشورت

لاری هیچ بر کرقرار آمایدور غازینی جرلاروغ کشی ایا دیلار اولغازی کلکلای اونا مایدور

بو طرقه بر بوکونی هم اوتی خادم خاصلاردین بیر کشی ایا دیلار بولاروغ ایتا دورکه سبزلار باغ

لاری همه بهار دورمسه دیدور یا رمایدور یا رغانچه اوفای بو نولدی خواجم حضرت اعلم وقت

اخوند عمر یا قینه جرلاتیب ایدیلار که ای علمای واجب الاکرام یا ریب حاکم غازی نی پند نصیحت

برله الیب کلکای سبزلار یا عث نه دورکه کلمایدور بیر بری بر سیمز بنگ حقیقا صیانت قیلماق

لیق مذکلام الله شریف برله قسم یاد قیلغانی هیچ واقع یوق تور کلیب بر یا رایتسه بیر بنگ اوشو

شهر خلق یغا نیز خوب بولور یا کناره تو تغانیز خوب بولور اکر حقیقا قیسیه طرف خوب سالماق

سال دورکه حق طعام حق کلام بولغانی ایدوک مونداغ تنگ لیک وقتدا بیر دین رو کردان

بولغاز خوب ایاس بیر لاکه وفا قیلمغانی انکا هرکز وفا قیلماس مومین مومین بنگ کردار

دور آشنا لیق خالصا کوه الله بولغای نه برای یا بیمار دوستا دخل روزحاجت است دور

قرض برای تجربه از دوستان طلب دیمیار آن مانند که کبر دوست دوست دور بیر بنا حالا دوملاغ کنی

ز دوست کوزلار خصمین او زکیل طمع کم توشه ایشنی بر ما سوالماس ایمش ا عدا کوزلا چاپ

اکی کوتلوکز نما زعلم او حبوب دین ز دنیاء سا تما غلیق عاقل لار ایدی ایاس محل تنگ قصه

جقیشی بنگ صوت صوتی بوق نا حار صفلدین آرغامجی برله توشوب اوزخادم لارینی
آلربلا تو فال عمرو بن عبدالله حواجم برله بخ دفعه نیزه ورلیک قلدیلار کویاکه بودریای
آدم لاری قورقوب کینکلیا ندوادولا بخواجماونکا ندین سونک نیزه برولا دورینه
ناخبجه ایرلیادور برطرفدین قوغلاشیب برطرفدین هجوم قلیب کللیلر دورتو قرق
آلتیک مینگ شی ناجقلار خلق واحد تا برله یوقکه آرقوقیا یا قالقای بیچ وجهد ایادور
بولماسی ناجار نیزه اوزلارینی صفلکه آله ملتاکون کیچ بولدی انکا بخواشوط طریقه لیق
خونیز لیق بولدی دروازه دین کرکانی سلامت قالدی قالغانلاری دروازه نی شکم کلکه
لار تانکلا تعقیج نیم کشته لاری ساقتل ایلاب مرده لارینی کیسلارین سالدو
الب بر بارکه بیوست قلب قویدیلار انشا یوقتورلوشوب قوم دک دیرایجره ظالم بیشته
بیچ ظالم قیلغای موندای ستم زکمبه کا قیلمو[redacted] برحالدین لشکر تونکوز
ا راولجه غیبت آلمغلیق برله خوشوقت خرم آسایش انوغای امّا اشتمال
کرکغازی مکادین لشکرنی بوزوب باشقه کریب چولیسونه محکم بولدی اوزداغه
باریای اول کبی اوزنا نکلاسه بهم باریای تنالکا فجه خلقلارا شهور بولدیکه
غازی مکادلشکرنی بوزوب قاچقاچ دیب کشهرایچی تمام مصیبت کرتوردی
هیچ کشی ماتم دین خلاایلاسی همه فریاد فغانی قیلادورلار حضرت خواجه جهانا بلغ
بمدد تولغات

برگرا تعالی قویاس بردی با وجود اینکه لیق بر له حضرت خواجه بزرگ الدین بنگ لشکر بینی که
قوسنج برکه قوغلاب تاشلاد یلاب محل لنگلاب قابولدیکه لشکر کفار نکه شته اوردغاه بلکه
بیکبار جمله قبله لار کردینی آسمانوسا روب هیاهٔ منشوراً قیلوای لار لشکر کفار تمام جای
لار برین امید اوزوب ملویوس لیق تعاقیه کلدی هیچ کیمه احد یار ابوقکه هرقدم ملیکری
قویلغای قباد لغتی اوزافرادی بر له کنار الیب تماشا کوروب تورد یاما غازی برایکی
غولوبار یب لشکر جنگداغا بولوب تورار دی اوشبو حالت دا حضرت خواجه بزرگ الدین
لشکر برین برنجه کشی غازی عاطر غیکا جمله قیلیغا بولدی غازی بهانه کره قت نی غنیمت سنا ب
توغ علم نی یوکاب ارقه غه قجا بردی بو حالتنی قوغزلا کوروب ارقه دین آطه سالغ
یا کیند لشکری حیران سرگردان بولوب ناچار هزیمت قلیب یاندیلار کویا کم آسمان
لشکر توشوب یاسب آلدیلار انلار دانجنا ساید یلار کم کویا مرده سای بنگ تاشیدیلار
یاه خوزدریا دیا بولوب اقتی دوار تماشا قیلوتین سنجا یدورلار بردی برلاری بنگ
اباغ لاری ایاق لاری صفیل اوزنی آغاجی بر له تاپ الیب تورا دورلار کم
حضرت خواجه عبد الله خواجم اول حین دا لشکر جنگ غازیلار دروازه اوزه سیده
جنگ اولغاز اوزه توروب لشکر بنگ لار ین راست ایلاب چغار یشهر بنگ یاسا
لیغا وحون توغ غازیلار بر واقعه کوروب دستبزا نوسوقیلا دروازه دین

ومنیک هم قلیقان خذمتیم شیرلار یکه یلار نامنام اوسلام خواجه برهان الدین بوشوم
خبر انقلاب تابع متعلقات لاری برله خوشحال لیق قلیب آماده جنگ بولدی و بوشوم قامش
بسیار التفاتلر وعده بریب یاندوردی آما بوکی اتاوزلق فرزندمال منال بری بری سی
برله واع قلیشور اردیلار هرکم برونق غیرت همت لاری نقصان دایردی مقدر ازلدا
نحسن اکبر بولار طرفیدا بردی کم انیک سراسیمه عقل کونکللاریدان زائل بدن لاریده
لرزه بولتیار اردیلار اوشبو غم اندوه برله سحر بنگ نسیمی دماغ لاریغه استه وقت
کونکللاریکه اندک کشارلیق بولدی و جنگ بنگ سبابلاریغین اوزلاریکه
مکمل مسلح قلیب دروازه دین خلق قلدیلار تا لشکر شکست یابغونچه دروازه
دین لشکر حوقلغی خالی بولمادی و بعضی اهل عسکر لار یارکندلر لشکر بنی فرق بنگ غه
یاوق بلغی اوردیلار حضرت خواجه برهان الدین سراسیمه جناحی لاریدا جابجا توپ لار
اتاخواجه برهان الدین بنگ لشکریدا کیجه یان طایفه لاردین بار اردی لشکین یارکندی
لشکر سیک الدید کوردیلار یا بنگ آلدیغه قطار ناجزدا قتاب بنگ الدیده زشه کمتر کورونمدی
اردی القصه جوانکه در یا کلشکر بربر سنگ مقابله سید لحق لاردین راست قلبلار کوبیلکه اوغلدی
ساعة بسعت پیدا بولدی بعضی جاکه انداز لامیدلر اجوانکه بازلیق آیاغ کابی میدنگه
میدنگ غی لاریغه بوندیب توز غبار لاری اردی آتاغ بی سبب شتی ارالیغ قلب

هرکز

آواز کهنکشان فلک گردیشوغه کیکور دیلار کولدور کولدور آوازیدین دشمن لار
یورکلاری صدپاره بولدی مبارز پهلوانلار ایچلاریکا جوش توشوب اصلح لاریں
دنیت ایلاب اسباب آلات حربه لاریں راست قیلور ایردیلار و بعضے نامردایمان
اسلای ضعیف لار اوزی اوزیدین قورقوب کناره تو تماق نیک خیالیدا جای کنج تصور
قیلور ایردی لار بر حال بهر کیف هر کشی بو شب یلدا نی بر طریقه برله سهدار اوتکارکای لار
اشتماک کرک غازی مکاریدین که شب اول برله خواه بر دعا الدین کتاب قاصد
روان ایلادی خواه بر دعا الدین ارکان دولت برله اولتورغان حالدا کتاب قاصد یتی قاصد
نامه نی توتوب بردی او قودیلار مضمونی اولکه کمترین بنده خدمتکار غازی نیک عرض اولکه
بو وقت بو ساعت ایردیکه بویا کیندشهر سیک فتحیکا معلم ایاغی لنکه و تصور دوم زهنی
دینکا ایردی حالا کونکلوم شهرستانی نیک کیوم دراه خاصه دا خزینه تدبیریم اونوتولوب قالیب
ایکان از بهزار مشقت دا تاپدم اگر جنیدیکه خان نیک معسوسینا نیک حضرت خواجه بر دعا الدین
نیک بخت اقبالی یار بر سه شاید که سود قیلغای تا نظایه بشار دین تمیش بشار غه جنگ که
چغار یوکدور برابکه میدان الشیغاندین سونکه من اونکدین سونکوبوزلانکا بولوب قیسیب
طروقا یوزلانوب منادی شول طروقا جیوم قیلغایلار من لشکر کرشکست بریب قاچقای
من اندین کین آدم کشی لیکدا اولای پکا یالا و شهر الجیده کتدیم بر اوزوم پکای من

سرجمع قلب اوزدن باشلاب چغتای واوزی ارقه غه بریب قاچقای تا بیمه لشکرگاه شکست
بومشورت
تامی بولغای اوشبو طریقه برلخواه برهان الدین هه شهر یاکنده بو نوب الیب برکای بس
ذکر نکلیده بو نکا سبب حضرت خواجه جهان خواجم سیذ حضور لاریغه باردی هرض اتیکه پادشاه
عدالت پناهی انغه تکرو بو طریقه لیق محبوس بولغایمز اخر للامر شهر لکچه مکی مسلمانلار غه
تنکلیک روبرور انداجج سود برماس ایش علاج وقوع دین ایلکری کرک ایردی حالا
مونیک صورتی شورتا ولکه موخ مقدمه بیک باریدا یتیش یشار دین اونبلک یشار
بیک لاس لشکر کرجغه ناکر بیکباره حمله قلیچ خواجه برهان الدین لشکرینی بردفع قیلا
پایان قلب کتسه شبو طرفیه بربو هوکا نی لاردین خلاص بولغالی بولور دیدی
خوجم باشلیغ بهادر خوب تونکلیک غرسای ابلادیلار مسلمانلار امادهٔ لشکر بولغای دیب
منادی کرلار کوبه بکوبه کزیلکنده منادی قلدیلار کرایها الناس وای امت محمد اردای
مسلمانلار امادهٔ جنگ بولغای سیزلار لشکر کفار سیزلار کرکه اکثر و اغلب و مسلط بولوب
ابتدای جنگ جدال غرضلاین بولوب دور اول بیکلرنی شهید و اولتورسه بیکلر لار غازی
توجنکچین تاجه بیکلر لار منافیق مزدور لیکلاری کونلاریب شریعتی تعزیر خاوزه بیکلرنی
لایق سزاورنه تنکلیک سیزلار صلواة بر محمد دیب منادی کرلار آوازی هر توتلار قلیچلار
طلبجنکلرنی غلاف دان کوس اسکندر نفیر جمشید کیومرث آدم سونای کیخسرو لاری

آواز

مرحلہ سنیہ

قلیب ہے رلار ... جہاندا آدمی ینگ اعتباری سوز رادور یوق سوز یہ آدمی کم تورماقای
نہ اعتبار اندہ نوبنا ولکہ ایش لارلہ اسید اشبلار بار دور واقعہ در پس بندہ تقدیر ازلی کا
ہم قرامانق کرک سعی تدبیر لہ کار تمام بولادور عیاذاً باللہ بو اشبلار ینگ حقیقتی تانکلا معلوم
بولور حالا زیادہ تفتیش لازم ایماس دیب شہزادہ لارنی منع قلدیلار اما غازی مکار
دین سوز اشتمال کورگ بورافطے نہ ہیچ کیم او تمایدور کہ حضرت خواجہ برہان الدین غریب
چغاریب شہر الچیدہ کی واقعہ اسرار نی خبر بریا یدور عیان کاہی اندین کاہی موندین جاسوس
عیار لار تبل کوتاریب یورو ... نی برداکی شہر ینگ صفیل لاریدین و یا اطرافیدین کوکے
وآفت تیکورادور عیان بولسا ینگ حیلہ و تدبیر نی ایتب چغارور امردی بو طریقہ
برلہ کہ کون او تیکہ ہیچ خللے تیکورالماسلار خواجہ برہان الدین بسیار ملال بولوی
غازی غہ پنہان عرض ایلادیکہ ہزار بسیار ملال بولمق قطعاً غجہ بویرلاسا یا تقو مبز دور
سبز طاق بلہ ہزار کہ حیلہ معکر بز کا یتہ ایکان ہزار ینگ برلہ سی قلیب فتح
تاپساق یا بگان ما اوزی برطاق قلیہ ایکان بو قلیغان خذ متیغہ تورمدین زیادہ اجسا
قیلورمز سبب لہ قلیساق دیب حیلہ مکر التماس قلدی غازی مونینگ جوابنی
تانکلا ایتب چغار ایبن دیب جاسوس نی رخصت بردی اما اوزی دام تندور ینگ فکری
خوشنی حیلہ مکر اطینی ہر طرفکا سوردی مشورتی انکا قرار تاپتیکہ یار کیندلشکر نی

جغیب صفیاذ اکی لارنی وشهر اچیداکی لارنی شغله اب انقلابا نیلده سلطنت
باکیندولا وبرلری جغیب ملیق دار وسه برلاوت قوبادولا ایتسه بارینگ
کول بولادورشبه غه مؤمل خلق لارین بعضی سینه اسیر قیلادولار وبعضی سیبه
کول بولادورو بعضی جالالاری کناره آلادور علی الخصوص یوکاز بولدی قیاق
آرتقودروازه سیدین بسیار وقوع تاپادور بوجهدین بودروازه حضرت خواجه
خواجام بیک ملجالاری ایردی بخه مدت دابوطریقه برله کلدار بولدی خواجه برهان الدین
لشکری بسیار انتظار لیقدین ملال بولدی وقرغیزلار بهم اولهٔ طمعیدین مادیوسه
بولدی هیچ کیمدا طاقت قالمادی بیک لشکرکا دا قرالی لغای اوشبو نومید لیق حالیدا ایردی
اما اشیاک کرک اول مکار مزفن غازی نابکاردین کراول کوزغاری بیک کشکی حضرت
خواجه برهان الدین بیک نامه سنجالیکه سیب غازی بیک وسواسقیلا باشلادی غازی
بیک بیک بر خیانت ایکی تمورلاری جنبشمش کلدی کونکلینی بوزدی حضرت خواجه برهان الدین
طرفیکا توزدی ایکی دروازه بیک سوبیک ملجاری ایردی وحکمی تخصیص جاری ایردی کاندر
برلکا مغل برلهجا سوسن چقاروار ایردی وکاتاشقاریدین جاسوسلر سیب یاکسندیلر
علاجه حاکم لیق وعدمسی وجون کلام الله شریفه برلقسم یاد قیلوار ایردی اسپ توبوقه
برلهجندمدت اوتدی وبواسرار بیک افشا سی شهزاده ملا بیک بهمه اکابران یاکسندیلر

بیب اول کافر بیک سینه سیدین هر آن اوتوب زمین اچره غایب بوکتر اما عقل مذ
فتوتیب عالم قالمغولو قوه مبدل بولدی سرکردا لیق برله ابلق بیک عنانیغ قویا بر
ابلق شهر اچره الیب یوری دروازه دین بولا وطن لا یکا بیکلو دیلا او جوبنی
کوزعلا باقیو رحمت قلدولار حضرت خواجم بادشا باشلیغ همه دشمنلاری لار کیب
اولوغ تم مصیبت برله حد نهایت سیز خیر تصدق قلدی لار نماز لار بنی او تاب
مذ القصون ایجو دفن قلدیلار اما حضرت خواجه جهان خواجم عنایت ایلا دیلا کیر بو مصیبت
مانم تنها فرزند خواجه عنایت بیک ایماس و بلکه همه بیک و درویش بیک و همه بیک تمام
بولغا نیز بیکلا و لیکن نشانه کشیو در دیدیلا ایمدی فاتحه قرائت قیلو قصد بولغای کیز
نه بیز کیز تصدق قیلغوچی چقای و نه مانم مصیبت قیلغوچی و نه دفن قیلغوچی حالا
او یاتیز نه او زیمیز قیلغای و خیر تصدق قیمز نه او زیمیز قیلغای میز و سیب یا کیند خلق
لار بنی دنیا ده ملا مال قلدیلار اما حضرت خواجه برهان الدین بیک لشکر بیوسرو ابلق
سوار دین خلاص بولغانیغه یوز بیک خشنود لوق قلشتیلار و هر کونلیرو نقدین یا نی
جلد قیلادو لیکین یا کیند همه لاری جمله قیلغا لا ریدا بولار دا ملاقات قلما یدیغ نا جا
هجاز و ارشنت بیناده حجر اسکندر اسلام دا بیت حق مسئول بولا دو کیسه کز
نا کهنو الما یدو کیلین هر کونه مشغل بزرگ یا مشغلرین بلند شبه یا یدو تنکا او زیکا
حقیب

شکسته بسیار و یا کند شهریرین همه صفدر نامدار که هر کوه جثیب کشته پشته قیلادور و چیسا
و ایتما و هر سیاو اشهیدادیب جمله اورادور کویا که شیر صفدرک برخه وحش جانولاکه هنجه
اوره بوروبیاز دریغت سردک او تلوغ آغزیدین شراره داوت تاشلایدورکه خلوات
خاقو تغار ماق اوجون افت علالاسه توشو بدور هرکشی اوشبو چیرنلیق دا سرکردان دور
علی الخصوص اوزدالور نامدار و مظهر حیدر کرار شیر صف شکن و رستم مردافکن ابلق سوار
ایریت یوز حضرت خواجه عنایت خواجه که مبارزلیق دا یکانه روزکار ایردی بولاردین همه لشکر
خلوه برحسام الدین نالان ایردی و هر بار ه ایتور ایردیلاکه وای یوز وای که ازدست ابلق
سوارکه اکر بو مرد ابلق سوار بولسه بو لشکر عجزه برین برین قتل ایلاب تمام قیلور سوز
اشبولار اکر بو مرد ابلق سوارنا قولوقو توشور سا کل و یا هلاک لیلاسا کل یا کیندشهر سنی فتح ایلا
کومیز دور امّا بو کشیکه سلامت دور الحذر که موندین سلامت جان التمای دیب لشکر
قلب نالان ایردی جرئت یکرد میدان سپاهی دلیر بسرخ روی میدانه هر یکشنبه یا پنجشنبه
امّا بر کون بو منوالدا روزکار اوتدی لیکن بو فلک کج رفتار شعبده باز نیک تمامه بجوستا
بو عزیزلارنا بشلاریدا ایردیلار و بوکونستا جمله سیدین برفرس اکبر کوه برمقاره افغلی
بنهان الیسه اولاب اولوغ زفیر کبر لار آتار سا کلب اوک یان سنکه باشیدفا سنکوه
فلک فلک سیزه ربره فلکه باد صوه مونیک برله اون زمع طرفیا برتارق انیا ایدیلر

او وکہ رفتہ باس ایمدہ موبید او وم کنا بنی او فلہ سلطان شنوبہ تیلا کا بولہ کہ
التفات ایلاسہ او اچبہ وکی ایشیاسنی لشکر کہ بیورسلا ناکہ غزات فجا بروق
بولہ دیب عرض ایلادیلا حضرت خواجہ پیغام غہ عرض قلدی مقبول تو شکاج مشبو
غرتبہ لیق امرا بلادیلا آتا اہل مملکت نا ملاسہ علی الصباح کلب بہ قتلیغہ تیز قلدیلا
خواجہ ایدیلا ایہ او غلانا سہ بنگ کنا بنی تیلادی من بیم سیزلا دین تیلا ایدوم دیب
منع قلدیلا اما امرالار بیلار کہ بو مقدار ایش دا برلکیچ کشنی قتل قیلما غوبہ مملکت
ضبط نا پاس و تنبہ باس دیب زیادہ التماسلار قلیب ہابی فولادی خواجہ معصوم
نے دیدہ استوا دیلا اہل مملکت بنگکو تملاری سرجمع بولدی جنابچہ اینا دوریہ
فتنہ انگیز او مغیل نبہار او زونکنی ساد بوت قیل توکل نے خدا غہ یا بہ دین آیادہ بوت
قلیلوستہ بہ کم رنجیدگی نے ضایع ایلامہ بزم لیکدین عالم اہل نزدیک آتادہ بوت خوزمہ صحبت
عالم اہل برلہ ایرمیش ہو فلہ قصد جانی ایلامسکا انزین بروزاق جادہ خوش ایستہ آسایش کہ
دنیا بو فتوحات آسایش سنکلا خبارات کوشہ ایلم دین سیچ آدہ بوت ہمادقا بو دوردا ایر
فضیلت اعتبار حاجیات دنیا دا پیری باکا آخوندزادہ بوت کما خواہ برحا ایزدین خواہ
دین ما شما کہ کرکہ بنا ایستاذ بنگ ہم وعدہ سیلا دینو تو شادی عشور قوزی بنگ وعدہ
سیلا بوزاو دینو تو شادی بو وجہ دین بولا سبب ملال بولما ہر کو نہ دستا خیز قلب
شکیب

کم تلا اوزکر و کونکلی اوزکه دور اول یار ایماس حالاکه اوزی اوز قتلوغ رضا بردی علما
واجب الاکرام لار هم فتوک بردی اکر اندغ بولماسه هم ضبط سیاست مملکت اوچون
وتنبه عبرت اوچون هم اولتورسه لار سزدن راضی ایردوک امدی مونکچون حکم قتلیکا
هیچ توقف قلیب یا ماسون و بو مملکتی یا کندشهر عظیم دور مونکیکه هر ایکیسی اوزکشی اولکای
برله مملکت کرهیچ نقصان بولماس مملکت دار لیق ضبط سیاست بولماغوچ بولا دور غاز یماسون
حالا بو قلیب دونکلایه بری قیلورلر اندین بنه بری قیلور مملکت نظام تاپماس دشمن
قوی مسلط دور احتیاط کرک دیب قتلینی تیز قیلورغه دلالت لار قلدیلار بو شهزاده لار
حضرت خواجه عبدالله خواجم عرض ایلادیلار که اکر اولتورساک هم تانکلا روز جمو بازارغه
دارغه اسب اولتورساک تمام خاص عام همه لاری معاینه کورسه لار تنبه ایلا سلار دیب مشورت
عرض ایلادیلار حضرت خواجه جهان خواجم قدس سره العزیز مرقده نور الله تربته معقول تو تنفاذ
تانکلا غه موقوف قویه ملار و بو جمع خالی بولغاندین سونک حضرت شهزاده خواجه عبدالله
خواجام حکم غازی ذ حافز قلیب عرض ایلادیلار که بو مشورتوزی غه کمال لایق بردی
خواجب شریعت خواجب سیاست اما بر وجهی بارکه قتل لایق ایرماس اکر شبوکه ایمدی
مونداغ خیانتنه بنه هرکشی قلیسه هرکز اناس خیانتینی اوغلی اوغلی سنک خیانتینی اناسی
عم العباس بری سنک خیانتینی اتاسی سلار و هرنه کر فتار سه بری هرکز

وجیش پلیه سرطنت سنی فتاء وقت فلاء عالما قدرین سایب الیب آزاد قلماب ایردیم

مودا ولوغ سعد کرتبکلو رو کرسی کوشیش ابلادیم وتمام مملکت کاربانی تاشورمق

وبلکه اوزدم بزی یعلقاتیم بنکدو قوجینی سنیک برله دابلادیم نه برسلنک بوک کیدوک بزه سلنک

یوق وبلکه دشمو مقاومت کرتبز بنکدو سطه ایمز برله بنکان بولسلنک ویه سین بزکه

قراسنه سلنکه خوشمیز غه ضامن موب کلمیری بوقلیفانیک بنک جزاسنی اوزونک ایتکل

دیب عتاب میز سوزلرقلدیلار وبو افظلر باشنجه قوی سالیب ایتادوکه موناغ فعلی

قلیفانیک بنک جزاسی قتل دوردیب اوزیانه برله رضا بردی اندین حضرت حوله جهانجم

علما لاعلام خطاب ایدیلار که بوحربه لبیک اسلام دین بولدی اوروب لشکر کفار غه یاورلیک

قلادوغا لشکر جهاد شریعت جزاسی نیمه دوردیب سوال ایدیلار علمای واجب الاکرام

بالاجماع بالاتفاق جواب بردیلار که بو تبلیغ مردود مرتد بولغانیک بنک جزاسی قتل

دوردیب فتوی بردیلار اندین کین ارکان دولت ایران سلطنت سردار

مملکت که خطاب قلیب ایدیلار که سزلارنه دیرسز اما بولاریه لاری آستانه حضرت

اولوب هرفن ایلادیاکر پادشاه جهانپناه نیز مونداغ بر خیانت کشی لاردین بیزار

دورمیز اکر فرمنداشیمز بولسه دشمن میز دورسز خداورسوله پادشاه اسلام

دیدوسر آمنه الهی موغانه [illegible]

التفات برله سوز آغاز قلدیلار عشوه قوزی تغیر باباسی آزاد اللهم منا کلمای جنب
ابرکاس حالا هم اویکا بوروسونلار دب شمر قند تکلینی باشلای حضرت سلطان اللهم
ایمدی بزهم بیلا سیزهم اوردا مزبار سنیک ساعتی جور کولوب کونکل دسر جمله طالب
بنه کلب قیلیب بولوب دیب اوردا ساری بوردیلار دیوان خانه آلدیلر بنه سونکره
یارلیغ دیب لبا سینی سالدوروب بصورتی کنه کارانه حضرت خواجم حضورلاریغه طالب
کردیلار خواجم از سر غضب خطاب برله دیلا کیه ای توز حرای کور نمک قانما فنکیدین و
دین وخواجانکدین کلتورما خطبنک قانا دبو کور نمکسز قابل اولماز اوغلنی ملا فات
قیلور بولدیلار اوغلی حال توتماری اولوم کا رضا بار موکار ضا سیله یوق ناجار سباتی حمدیدین آشوره
دین کبین اقرار قلدی برصندوقنی نشان بردی خادم لار یاریب صندوقنی کلتوردی کوردیلار
لفافه ایچیده برخط مهور دار الیب وقرو دیلا کیه مضمونی اوشبو واقع دور خواجام ایلاد یلار
درقید بند قلنک لاردیب خادم لار مستحکم قلدیلار تا نظام جیوش اهالی و موالی مملکت نی
بیغه علمای واجب الاکرام وامرای صاحب احتشام لارنی وبلکه جمله آدمیلار یارکندلارنی جمع ایلاب
مجلس قورروب عشوه قوزی نی برمسکه پراجه یه تزی برار جه کیدوروب بوبتی برر سمای
کپه برله باغلاب سورن وخانه بنکداوتروسیدا اولتورغوزدیلار خواجام بوتونکوزینک
یاشی ایله مخاطب قلیب متکلم بولادوکر
یدیالکنی حضار مجلسغه بیان ایلادیلار وغضب برله مخاطب قلیب

باد فولاد ده کمتر رب سماک تهله بو اشیو تفتیش و تحقیق قلدور سونلار اکرده بر شه بو سوز
واقعه بولدی ایق فرمان سخن عذاب و عقاب ده بسیار تأکیدلار قلدی حضرت
حواجه جهان خواجم بو فرمانی اشیتدیلار که بو سوز حقده خطاسی بو قدور فرمان قلدیلار
باد فولاد ده کلنور و نکدلاردیب الحال کلنور دیلار بو کافرینک قول لارینی باغلات
تخت بنکه ایکی کلنور دوب شمشیر حواله قلدیلار و ایدیلار که ای قزحری کور بمکه واقع
اولشبو برمش رستکنی اکر ایسانکه بیلم اولنور ادوب سنما بتماسانکه هم لیکن حق
ایق بر لساولکه بنک بهرق دوردیب سیاست لار قلدی لار بای فولاد قابل بولدیلار که
پادشاه عالم پناه بر نوبه اکر مبارک سمع شریف لاریکا ایشتیب دوردیکه سز حق راست
دوردیب واقعه زاهند سز بن انتها سیوز یاسی ایلادی حضرت خواجه جهان خواجم
عشو قوزینی کلنور مالکا فرمان قلدیلار حضرت خواجه قطب الدین بر له حضرت خواجه طاهر
بو ایکی شهزاده لار شورش سالمانی کلنور دوکاروان بولدیلار اما عشو قوزی بنکاوغلی
بو صورتدن داخی بنک چیقیب کتمانکلیک بر له انکا شویش بولدیلار اندی او یدالولنور الماری
بو اسرادین بر وکا افشا قلمه سیلر لکین خبر لای دیب آطلانیب کلنور ایردی بو شهزاده
لار یا او جرای نوشته شهزاده ملازمتکین خاطر او جون ایدیلار کسای مغور قوزی بنک
سیر سیدوی یکز کرمایه او یناتمه سیلر بولور سیز نه پلیب بیلمه سز له قاچیب چقتیکز مو

موندغ بدنام زاشوغا آما علیق فرزند آدم نیک کاری ایماس دور موندغ طوت لعنت
کردنو الیب روی زمین غدیاری خا بولغانیده پاک لیکدور استلیق برلا اولکا صدهزار
یبخشی راقدو یوز نیادا تا قیام قیامت عجه لعنت ایبارورلار ویوز مینگ لعنت برلا
یادقبلو لار آخرت دا ابدالابد دوزخده عذاب عقوبت دا باقی قالغیدور موندغ طوت
زدنیاغه ساتورا شبلادین یغه نهزار دیب دادا سی مشورقوزی معتزله نیک معلحتیغه
هیچ وجهی برله قاوشماری اتاسی ابدالی اوغلوم بوایش ایمدی پوتی منع نیک وقتی
اوتی بای فولاد جیب بولماغ نیک خطینی کلتورمیکه تا سنلا جهانشنه کونی سنجه لاب کاسی
با تونکا یمز دیب مشورت کورساتی بوا وغلی یه منع قلدی اتاسی تا نیکا قبول تعوت
ملدی اتاسی نیک غضبی کلدی شمشیر حوالی قلیدی اوغلی تا انکا عجه اوزینی کناره کا
الدی تعوت دیب ارقه قوغلاغوچه کوچه دراه عام غه اوزینی الدی سرعت برله اوتی
ساری یوزلاندی بی توفیق کلیب حضرت خواجه جهان خواجم غه واقع نی سرتا پا حکایه کلدی
خوجاجه امدیلا کریسین بالغاچ اتیادورغاسین کریسین افانک برله زیون کاهش غاه سن
اولد جهیدین انکو بهتا قیلادورغاسین هرگز موندغ اشلارنه قیلورمودیب
قبول تومادیلا اولدی تقصیرای پادشاه جهانپناه بوایشده زره خلاف بوقتور ایشنی
قوزغالدی فعینه قیلماق لرکرتا خیری ندامت کلتورمودیب حق ایتقو قسم یاد قیلدیو یه

یرنی جاغ قلیب صفیل بیک تاش یا بیندا خلوتی یا لیق دور اول بردین اغیز آچیلق نقب ۱
بیک ایکلا اغزیغه قوش قبوغ دروازه اورناتماق قوش آچلغ بورکوکجه اولوغ نقب بولسه
نقب تمام بولغاندین کین خواه برهان الدین لشکر بیکه خبر برسا که برکجه بیک غه یا وقه بهادر کشی
لار دین شهر کرداخل بولسه بیز اوزافراد یمز برله قوشولوب اورداغه یوکورساقبه جمع
لیک حالیدا شیخون اورساق نقاره خانه کرچیب شادیانه سوقساق کوبه بکوبه کندکزر
منادی قلدورساق که دوردور خاقانچین عمورسیادورسن خواجه برهان الدین دوری دور
دیب بلند آواز چقارساق دروازه لارنی یوکوروب قولغه آتساق تاشقاریدین کیرسه
ایچکاریدین چقارماساق اوشبو صورت دا هیچ زیجاز قتولمای قولغه توشار شهرنی (ایلاد دیلار)
انغالی بولور بیز بیک طرفدین هیچ کشیکه ضرر یتماس دیب مصلحت نی قرار بیرب نقب کمه شروع
کیچه وکوندوز جهد برله قدم قویدی کیچه سی تقریغا نی توشوب ایکیلا وج موزخانه سی باراید
اندین قلدی باغی هم خلوت ایردی چراکه فصل زمستان ایردیکه سیر باغ مجلی ایماس ایردی
نقب بیک اغزیغه قوش قبوغ دروازه اورناتیلا کیچه سی اوچوق کوندوزی محکم اوشبو طریقه
بیک نقب ضیفل بیک وبروسیدین یته سکیز غولاچ اونکار کاه ایردی بناکاه اونتابع لاردین
برایل دیانت وانصاف لیق کشی بارایدی بواسرادین اولدقوف تاپتی خدای تعالی بوکشیکه
توفیق عطا قلدی اول عیشخصدت خواجه نهال حوجم بنهاء عرض قلدی نقب بیک جالیدین

بولغای اگر شبوسوز غازی بیکه معقول تعلیم بیلز سیز کرهم اولوغ منصب
بریب اولادینکز غه قزیل تمغه لیق دار خانلیق نشانی برالر اگر بوسوز نی قبول تو تماسه
سنکز لار بر تقدیر شهر قولیمیز غه کلسه غازی بیکه بغداد شیخه استاب تاپ قویدیک بوغوز
لاغای میز دیب وعده وعید بر له سیاست تمام قلدی و بو مضمون دا بر یغ کتابت نامه
هم قلیدی روب بردی بوغیاث بدعهد بو وعده کا عهده الدی غازی بیکه هم کا ابتور دیکه
بوشهر نی سیز بورزوب برسا کا حضرت خواجه برهان الدین خواجم یا رکند یک حکم لیقینی علی حده
برسیب بر و تعجیل تخی صورتنه کا چقارمه کلین دیب امید تو تا دور ایردی و بو امیدین
غیاث کافر واقعه ایردی انی هم بیلمیا قلدی و بو نامه کا جوشقیر صورتنی انکلاب حضرت
خواجه برهان الدین خواجم با تبلیغ بهم خلق حضرتنه ال بوکشته اما بو واقعه اسرار نی
صلاح خلیفه کا بوی تیکور مای تانکلاب غیاث نی قوشوب الجی کا رخصت بردی بو الجی لار محبت
سلامت شهر کا داخیل بولوب حضرت خواجه جهان پادشاه تیکده رکاب اجناب لاریغه تا باب
یانغوجه بو لغان واقعه نی بیان ایلادیلار و بو نامه کربکا جواب لاینی بهم شرح بهم بیلار
حضرت خواجه جهان قدس سره ایدیلار که هر نه کر تقدیر الهی دور بخن قسمنا دالنی کورکای
میز موندا غ سیاست لاریدین پروا نو تماس میز دیب مقام رضا دا اولتوردیلار
بیات بیهات غیاث بهم غازی بیکه نامه یینکه سوا سلطنه شروع قیلغای اما داستان

اول حالدا هر کشی جنگ کہ شروع ایلاکای بولاکان کفار اسلام غہ ہجوم ایلاکان دامغزات
جیبی مسلمانلار غہ فرض عین لیکیکا آیات آحادیث وارد بولوبدور خانون ایدرمین بندہ
خواجہ سیدین رخصت آلمای جنگ کاغہ حاضر بولماغی لازم کلادور کہ بلکہ مغرب دین مشرق
غہ ہر کشیکہ انکلایدور انکا ہم فرض بولادور کہ کلیب اسلام غہ یاری برماک لیکی شریعت
بیک حکمی شبودور اگر بو طریقہ لیق جموم قیلغاندا فلک دوآ عنان اختیار غہ بیرلار قولیغہ
برکای یاکہ سیرلار قولونیکیز غہ برکای نامہ تمام والسلام بو نامہ ہر معمونغہ تمام قیلغاج بیک
جنگ بدینکالرزہ توشتے علی الخصوص دین اسلام دین فی الجملہ نصیبہ سیاہ کشیدین زہرہ
اما خواجہ برہان الدین باشی کونا رسالجی لارکا خطاب قلیب ایدیلارکہ سیرلار بنگ جمع
نیکیز لار جدیدین زیادہ معرفت اوقربدورلار موندغ سیاست لیک حقانی سوزلار
برلہ سپاگر جلیک بو تماس وہ بیرلار بو یرکا اوزاختیار بیرمہ کلیکلاریمس خاقان
عمور سنا فرمانی برلہ کلکان بو ہر فتنیکزلار اولاغ یاوز بولماسا اولاغ مقبول بولغایدین
کین بیرلارکہ ہم مقبول بولمایدور سیاہ بولمادہ سوزلار قلیب دورلار جراکہ بیز
لارکیجا وتلوق تاغقہ بولانیب دورمیز حالا بو شہر بنکلار تنہا قالیب دورکریوز بنک
موندغ شہرلار بولسہ ہم اولاینک مددی برلہ الغایمز اوزاق ساقلاماق برلہ لاچار
دورمیز تا آخر قولونکلمای قیلیاریا وردیسالجی لارکہ رخصت بردی وقوتاغ بویردی

و رئیس حقه آخذ ملا بار کلاً علما بار کنند یکنلار غنی وقت آخذ ملا کفک پس بو علما
یکت - بو بابدین اوشول حدیث روح ایلا بفتوی پت دورلار کر قال النبی علیه السلام
مَنْ کَثَّرَ سَوَادَ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ یعنی کشیکه بر کروه سیاه کثیر کرده ایلک لشکر بی بسیار ایلا اول
کروه دین دورعه کشیکه لشکر کثیر زیاده ایلاماک اوچون انکا بو رسیکه ایلا اول کشی اوشول
لشکر کفار دین دورعن کافر دور دیب فتوی پت دورلار و بو فتوی بر ایله بو مردود
بولوب امر الا رشید خانه لاینی غارت تاراج ایلاب مال غنیمت سنا دخیل پت لال
غلب لشکر اسلام ایلا کر بزلار کا حلال دور پس بزلار نارق جاع حلقعم ظهر کز
بویوب سوماسین میز قوجا خلاشیب مجا غلاشیب اولار میز حالا هم شهر ایله کنده کچه میز
لار کیفصیل بر کوچکشی بزبار دور بر سنی ایلکی کشی اورینه دور ایمانی برکشی اوزی بر کشی
و اعتبار ایله بزلار ینکی لشکر میز سزلار ینکی لشکر ینکلار دین زیاده دور رو هم خلق
ارشل شهر کی شهر ینکی صفلاری کاغذ دین بولسه بچه خلق تمام ضعیفه بولسه اسباب
جنگ یکنه دین بولسه تا شهر لکه بین بورونا غوچه تاشتارین الغالی بولماس جرا کر
بزلار یکه وقتنجه شهر الیق قیلغای میز زجره قیلغای تخیل لیق اب آشی اوتو میز بار اختیاری
بزلرنه کا خاصیب جنگ قیلغای میز بو مارا میز دا اب آشی توزکا بمز لکر سزلار بچوم
ایلاسا بزلار سزلار ایچره ایلکا دمیز جالا حمد کا حقلیسه بو دین برکا نوبت بتمایدور

دور اما آسیزلار کافر یالغوز برله لشکر کفار نی باشلاب کلیب سیزلار ما وجود قدر تنگیزلار
باکر کافرلار برله جنگ قلیب برابر لیک قلجاقوآی لشکر کفار بسیار غالب بولوب مسلمانلار
بسیار ضعیف بولوب اول صورت دا بیچ علاجی یوق ناچار لیقدور لیکن سیزلار بنده بو قلعه
اشلار بنگزلانی تا ادم دین خاتم غ بیچ مسلمان اطلاع کشی اولتین آخرین قلعه اندور بلکه
ای سک سوار لار سیزلار بنگ یوکاریا بنده لار دایره اسلام دین خارج دور مسلمان بنگ فعلی
ایما ستور کافر به کردار لار فعلی دور جنابنگ بو حکایت داستان آنکا اوخشا یدر که زمان
کذشته دا اول شمع مجلس فصاحت کوهر کان ملاحت تکمه تاج سیادت آفتاب جهان تاب
یعنی اول غازی صاحبقران حضرت خواجه حسن علیه الرحمه والرضوان شهر یار کندنی فتح
اسلام اوجون محاربه ایلاب لشکر بیکلار نی برله احاطه قلیب دور اول وقتدا یار کند
قالماق بنگ دست تصرفیدا یار کند شهری پاسبانلیغ اوجون برنجه قالماقی لار شهر اچره مسلمان
لارغه مسلط ایکان بولشکر اسلام اوچون سید بن قوقوب قاچیب ایلاغه یوزلانیب دولار
اوشول وقتدا بو کافرلار برله برنجه لشکر لاری هم اهل خانه لاری بیان باشلاب کافرلار دیار ینه یوزلانیب
دور حضرت خواجه حسن علیه الرحمه شهرنی فتح قلغانین کین اوشول وقت بنگ علما لاریدین
سوال ایلا مقدر که بو امر لار کی اسلام لشکر بنگ یوزاوسوب لشکر کفار غه قوشولما قی ایله دوامو
دور بولار بنگ اشیاسنی غارت ایلاکی دیسفتون التماس ایلا بدور امآ اول وقت دا افضل العلما

آخوند رحمان الدین اگر سبزه رنگ نشتگیزدا بی شک خلا فیلیز بولما سا معلوم بولسونکم حضرت اعظم
سید العرب والعجم یعنی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بنگ ست لارینی بجا کلتورمک
کرکدر شریعت حلبکه قایل بولما قارکی اولست عزات دور دنیا و اخرت بنگ سیا یه سیور
اوشول جمله هر کشیکه ایمان اسلام دین زرت طبع نقیه سیار دورانکا سوزاوشبو دورکر
ایمان اسلام دین سفیه بو تمام شریعت غرا حکیکه قایل بولما اولست بنگ خوی هزلاکا اعلا
دور ولسا کل شهید اولتورساکل غازی بولور میزا انشاء الله و بلکه شریعت حکمی برلاولر
کافر مطلق دور بویان دا فرق قویما بدور اکر صورتا بو لوب ایمان ایتسه نماز اوتاسه
روزه توتسه حج اولکتسه فرض دور چراکه مومین بنگ خوینی تابع کفار اولما خلق برله خلاف
دور خدا و رسول بندیه رانله برله دین اسلام دین زره طبع تو تماق حرام دور سبز
اوزاوجه هیچ خیانت عداوت قیلغانلاریمیز کنا هیز اولک بجهت شریعت دین اسلام
استه رقیلغ ایردوک دیو عدولار بنگ خیانت لاری اول وجهدین دور حضرت علامه
سعد الدین تفتازانی شرح عقاید نسفی دا کلتورمه بدور للدکم قاتلنا المومنین لکونهم
لا یکونون الا کافرا یعنی مومین زمومین بنگ ضدیدین اولتورکوچی یعنی دین اسلام
دشمن تو یتو بلاولتورکوچی بولماس مکر کم بولسه کافر بولور چراکه ایمان اسلام خه عداوت
کوزه یه اسلامغا فرض تابع بولما عداوت ایلار خوینی توکسه قاتیغ کنه کار بولادور
کافر بولور

دور

دین نجات تاپغایمز سیزلارکا هم حضرت پروردیگار عالم بنکفرمانی ورسول رب العالمین بنک
یارلیغلاری وشریعتغزینک حکمیکه اهل ایمان اهل اسلام بولسانکیزلار باعث بندورکه
کافرلار برلربا بهدم بولوب هجوم ایلاب بزمسلمانلار حقیده بوطریقه لیک جورجفا وبونوع ظلم
ستم توزکلیکار جراکه کلام حضرت خداوندی اوشبوکه انما المؤمنون اخوة یعنی مؤمنین
مؤمنین بنکبراوری بری بری بنک حقیده خیانت هرگز روا ایرماس تورد شمنی مؤمنین دشمنی خدا
دور دشمن خدا البته کافر دور اگر سیزلار بنکفرضیکزلار ملکبولا دورغان بولسکافر برله
یاورلیک لازیم ایماس سیزلار اول طرفدین حمله قیلغای سیزلار بزلار بوطرفدین ایکولان
بولوب کلستاندین خارستانغه الغاندیک اولادین رفع قیلالی اندین سونکقیمه مملکتنی
اختیارایلای سیزلار اینکختنی سلطنتیده برقرار بولغای سیزاگر جندیکه تنکحشم لیک ایلاب
بهم دیارغه لازیم توتسه بنکزلار اول هم مقبول دور بزلار بنکگونکلومیزدین هیچ حرمین شریفین
نیتی جنغاسس ایردی حالا وقت غنیمت دور همزم راه حج توزالی جراکه سیزلار بنکنوبه
بنکزلار بنکاچندا سبورچ بکوک بولسه بزلار بنک مقصودیمز بوبلیدلار بنک قدمینی بو
لاردیدلار بین قورو تماغلیق دورثواب هزات حاصل بولماقیدور وقدیم الایام دین
بزلار بنکاباواجداد یمزکافرلار اطاعتیغه قابل بولغانلاری یوق بلکه هزات اوزکالارغه فرض
کفایه بولسه سیزلارکا وبزلارکا فرض عین دور بزسیدزاده لار بنک میراثخور دوراوی خواجه برهان

خلاص اولغو میز دیب الفاظ شیرین لاریله تکلم ایتمام قلدیلار سن ای فلک کردون
کج رفتار سن مدعی شکوه لاقیلغوم سنیکدین موجب هم غدار سن قاید ابرنا دان بدطینت
مرادین برکاسن عالیهمت مرد دانا حقیدا مکار سین ظلم پیشه کیم کشی لار سن
سعد و اکبر بنیک فتح نصرت ذنب ایلاب انکا غمخوار سین قیدا بر آزاد وش بولوب قیلور سن
هر خطر نجس اکبر غضب ایلار سین عیار سین شاهی شهزاده لار قانین توکار سین دیمیغه
نه عجب رحم سن خونریز سین خونخوار سین کیمکه بولسه کز خوش فهم بنیک سن دشمن
کیمکه سنکا کیم خبیث فتنه دور سین یار سین صادقا کراوشبو دور کاری فلک دا امتیاز
نه امید ایلار سین البته خونریز سین القصه حضرت خواجه جهانخواجم بو احتیاجم نه بوجمع
بنکلار اسیغه سالغاندین کین فریاد فغانکو کنبدینی هر جرمادی همه لاری اواز بلندبرله
کریه بامشلاد یلار ساعت دین کین کریه دین فارغ بولوب بالاتفاق عرض ایلادیلار که
یا حضرت پادشاه منظهر و صاحب ظفر فتح اقبال ایکی غلام جاکرلاری بولغایکه حضرت لاریدین
مونداغ مأیوس بولغ لاییم ایرماس باعث بندورکه اولاری بوآتش فتنه فساد طوفان
حوادث دین کناره توتغایلار بنده اوت اکره تاشلاب قویغایلار بنده لاری بوک کرکو بیدور
سبزلاری هم کویه دور بلکه بنده لاردین ایلکری رک سبزلاری کرتوتاشور تعوق لیک خوار بیماک
ابدی یکه کش بر جانبرتن بولوب غیرت همتلاو شوباره دا بیکیار صرف ایلاب جان برکومیز

کوزه دی موضع ایسلاغه سیاه یکمتی مصلح ایردی ویه اول یاز غان کرینک اکشری یوقا

نهالیه بنیاد قلدی ویه اولکه پرینک یاباق لار خواجه عبد الله برله خواجه مؤمن خه برکچه تورجی

بدرقه یکرمی یدی فرسخ برله اوزوه همیدین اندیشه ناک بولوب تاشلاب کلدی ویه اولکه قرغیز

بیله لار تربت قلب سرحد بعق قلدوق دشنلار کیلوب اوزبولدی ویه یوسف خواجه قرغیز بیله

درویش بکلاوی نی بوبروب اندیجانه دین قباد قرغیز نی جواب کلدی اول هم کورمک

لیکه قلدی حالا یمدی کلیب دورکه خطای قالماق ویکه کروه خوجه لار اجوه ملاقات

بارکنه شهر نی قوریب خوشوبدولا الجی لار بنیک نامه سینی استکیزلار کویاکه جد بزرگوار حضرت

شهنشاه ملا بنیک خواجه ولی رحمة الله علیه واقعه لاری وقوع غه ملکلاری کاوخشایدور

وجم خاطریم یه برایشی خطو قیلادورکه بتمام اولاد نعلقاتیمزبرله جج بولیوکرساک اکرنصیب

بولسه المراد والا تصیب بولمسه موشهر خالی قلیب برکانیمز بهراق هرنه بولسا بزلارنی

ضبط وحج بکلوریلکاری میز شهر خالی قلیب برکانه دین کیین مملکت کرهیچ آسیب بکلورماسلار

حالا معلوم بولادورکه بولکه دوا تنه تمام بخوستی بزبنک ساری توبه قلب دور

اکبری اولمغه بولسا نیب دور مزبزبنک دشمن دلسنا ویاسلام زبمانه میدان ارایلیغ قلیب

لاشقطغرینک احتمالی بوقا بدی قضا مذرضا بریب اوزیزنی کناره کالما قلغیمز برله

کراجل مقدر بیزاوشوقه بنک قولیدابولسه غریبوقا دره شهادت قسمتی میراثیمز دور والا

خلائق

لار اطاعتیو کرار مکین ویب انشاء الله تعالی امید کرار یاد ایمکه رمق جانی حلقوم دادور کافر
بدبخت لار برله کار یار ایلاکو میزدور عجمتی جرئت لایم اولیق لازم اوخشاماس تا زوی خبرت ویریم
اولیق لازم اوخشاماس سیز کمان قلمانکه سزدن ایمدی بزله کریو کلتور ورسز لحظ لحظ اهتمام اولیق
لازم اوخشایو ماسون حضرت خواجه جهان خواجم بو عتاب آمیز سوزلار نی عنایت ایلاب
بلمیدلجی لازم حضرت برد یلار یو نکار لار یو سنیک وهم اندوه برله اوزینی طارتی شهر که
الیلار یا بسیب خوفه بر دهان الدین خواجم غه بو لغان واقعات نی تا اول تا آخر تفصیل قلدیلار
همه سردارن اکابرلن تکه که مایوس لوغ یو زلاندی بو بدکردار لارنی شیو نومیدلیق برله تفکر
دا تورغای اما اشیمک کرک حضرت خواجه جهان خواجم دین که بو بلمیدلار یانغاندین کین ایرکاده دولت
نی جمع ایلاب بو مذکور علما و امرا و جمیع اهل مملکت حضارتلیب مشورت ارا غه سالدیلار که
ایها الناس سای علما و امرا و اهل مملکت لار سزلار نیت خالص برله حضرت خداوندنا
رضالیغ اوچون جدیم حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بنگ شریعت غرالاری بنگ دین
اوچون کافرلار دین روکردان بولوب اسلام علمینی باشمیز غه کونار سیب غزات بتنی
نی اول بدبختلس کافرلار غه حواله قلیغان ایردوک و بو بخه ایشلار وقوع غه انجام تاپتی ایمدی
انکدین معلوم بولادورکه بزلار ینگ اشلار خبر رونق تاپمایدور اوایل حالدا وشش شهریکه
لشکر ایچار و یولبروق اول حالتدا بوسنی خواجه قرنیداشیم خانیدین باقیدر حلتنی

وتو سالفاسن دیب اونول عشاقه لار نیزه رنیز مقلیب اولوغ اوتوتاشلاد

دیدار ایدین کین حضرت خواجه جهان خواجه مبارک پشالار سکا بخیر باد حین کر سالیب

بولنکار یحیی لار کرضعا قلیب بنکلم باشلاد یلا کیای بزنجاس لار سیز لار سنکخواجه بنکز

بوجان تورد بکز لار بیهوده بسیار نا معقول سوزلار قلیب دور کمال ناقص العقل ایکار

شما مشهور یار کیا وزوندن ایلیب انک نیز برونی شیر غزآن سیل عاقل اولدور کرانیش

بیک عاقبتی قرغای سالهای سال ایردیکنا جار القدین بوفانی لار اطاعتیدا ایردوک

عمر عزیز بوفا دنیا بیک سبب معیشتی اوچون برباد حیف اوتکاز یب دعید منز

ایمدی سوایشنه اینکه تدارک وتلافی سا اوچون بزقلیب دعدمنز بنز لار سنک

بوعالم فانیدا بیچ تمنا وآرضوحالما بدور کرنزیل بوتخت سلطنت دا کلمز انلیق ایراق

سرشنه اختیار یرب دور بزجمیعی مزدینوی بارا ردیکر عالم دا همه سی بربنظری

منزدین اوتوبدور بزنا هم بوفا رسیزه مقصود دنیف بولغای انداغ ابرما مستور وبلکه

مقصود ثواب مغفرات دور جرآنا یزلار نمغفرات اوچون خلق قلیب دور مغفرات سیزتارکه

مخفی بولسه بزلار کاشکار اجرا کرکلام الله خداوند احادیث نبوی دا اوقوب کورا فدور

کرکه عبادت لار ینکا فضل وبشوا سیدور بزلار کا مغفرات هم میراث شما هم میراث دور

قیسکز نصیب بولسا اوز قسمیز دور ایمدی بزلار دین کشی خیال خام قلیب اغای کرینکا فوبه کردار

اوروب خاندین تورہ دین سیزلار رنگ کنا ہنگیزلارنہ تیلاکای میز شایہ کہ اوتلار بردابر

شہزہ سیزلارکا التفات قیلغای بزلار دین حق قرابت خویش لیق اوشبو بولغای واگر بو سخن

دلپذیر نہ قبول تو تماسا نگیزلار اوزکنا ہنگیزاوزہ نگیزلارکا دور اوشبو نشکر میز هم

بخہ فرقہ دورہ یہ ارقہ میز دین لشکر یتب اندک فرصت دا قرابت و بران قیلغای میز

وتنبہ هم بولغای یکہ تا قیامت ہیچ کشی اوزخانہ تورہ سیکا مونداغ پیوند لیق قیلماغای

نامہ تمام والسلام آی برادر نصیحت انکلاغیل کم سوزقوی تاقجای پہلوده یلارغہ قیلورسن حسب حق

ہرنہ قیلغیل دین اسلامینکنہ قولین برماکیل آخرت دیب عالم بارده رکہ درلار امید سز توی

کار دنیا اسنابہ قدم لارا وزماغیل ہر کونہ جاہی ہلاکت کا یقتمیش دور بو کوی

خواجہ خواجہ ایمای لارکہ قلمیش سن بو کون برکہ تورت اونہ طمع یوقتورکی برتا موی

تو زماکیل نا جنس ایلہ صحبت کہ اینک شوملوغی دیا یکہ عالم دا سنی مردود ایتارای زشت خوی

بارقابل زکشی جاندین عزیز یلماس معکم اندین حاصل دورنکا کسب کمال رنگ بوی

نجہ بدطینت کلیب بولدین جفا رمیش شانی لیک بویدنام شہ بوسنوقا لمیش کفتکوی

اہل عالم بارده سیکا مکار فرفن دورسے صادقا استاکور کیل رنگ روی فنا

القصہ بو نامہ فتح مفتحہ تمام قیلغاندین کین اول شہ عدالت نظام بوسا دست

پادشاہ اسلام یعنی حضرت خواجہ جہان خواجہ پادشاہ قہ غضب برلہ یارلیغ قلدیلار کہ نامہ سنی بیتب

ره سپرده بوده حالا ماعت سوره سیزلار دین روکردان بولوب بوفالیق ایلاماک برله
ولایسای تیغ تاتیق سیزلار و قتل ذروا کورکای سیزلار و بخوک کوته اندیشلیک
کرموندغ بهوده عاقبتی ویرانه ایشلر ترغ قدم قویغای سیزلار و خیال خام
غه عمل قیلغای سیزلار مکرر بودا قصه حضیمه بتفصیل اغتی کاک بولغای سیزلار
کسبزلار دن او غلم دیاجی توره لیک مقامیدن ناعلاج معزول بولدی و بلکه
انی سلاسل اغلال برله دیار چین غه التیلار خاقانیا یلغه برله عمور سنیا توره لیک تخمیده
اولتوردی بسیار لشکری مین ایلاد اقلدی تمامه سرحدی قلماق ایشی نظام تاپیب
جابجا سرانجام بولدی و هر دیار یکاولار ینک تابع قلم روی ایرکان تابع خلق اوکدی و جزیه
باج خراج نصیبه خاقاندور آلمان کماکان سیزلارنی برنجه کشلار برلهایاری تاپیب
یار دیانی تحت تصرفونکلارغه الینکلار خاصینک یا یغمی بیکلرونکلار هرکم قبول
نوسه خوب و الا تو تمه بقدر لامکان محاربه قلینکلار اکر قدر تینکلار تیماسه خطای
قالماق بولیکرو مین بولوب لکدر لکلشکرچه کران باریب تمامه اهل دیاری و بلکه جهار
پای نجو قتل عام ایلاب قرق کز مین ذاویوب دریاغه تیوشیب نابود ایلاکومیز دور دیب
اوزدینی برله قسم یاد قلدی آلان سیزلاکی منفعتلیک سوزاوکه فی الحال تبغ عدالتی
ناشوبه اهل مملکتنی باشلاب خانینک لشکرلاریوه چقاری سیزلار سیزلار تمه میز خانقو

برصف کین تو سوب عوض خلیفو عبدرحمن خلیفو صالح خلیفو محمد عبدالله بکاول شهاب الدین

بکاول فولاد قوزی خلیفو مرزا عبدالوهاب مرزا عبدالمناف محمد ولی دوغی بهدم بکاول محمدی

مرآخور ملا محمد کرک یراغ تولاک بهادر کمشقوین حضرت خواجه عبدالله تابع لاریدن

صابر کرک یراغ درویش بکاول خوجش خواجه خواجم نظر خواجه عروس مرزا تورقال مرزا نور

قاشقه قبوا بهادر خلق دین ت زیادوز خلیفه خواجه لاق خلیفه توخته خواجه آق بوروت

ومومدین اوزکا خیل حشم هر قبیسی لاری اوزاوروق لاریدا جابجا اولتورروب دولدار

کاهی لاری مقام جلوس وقعود داوکاهی لاری قیام دربرپای زمین ادب نی بوسه قلیب

حضرت خواجه جهان خواجم سنگ مبارک حشم لاریکا منتظر تورروب ورلا الغنه بولجی

ملپید لاریخ بارهٔ استفاضت نی اوچوب کردلاری کوریکا سرفه وارسور توب کمال

وجم اندوه پله باشلاریدین نامزالیه ردیلا خواجه جهان خواجم کوشه حشم لاری برله

ایاقلدیلار منشی اسلام نامه خوان شاد خنده فرجام نامه الیب سلامت الفاظ

وفصاحت زیاد برله باوازبلند نامه نی اپتدا قلدی معمور نامه اولکای خواجه جهان آق آیان

یاکند اکاودانا بولونکلاکم سیر لاکه اولا خاقان چین یارلغه لیکنچی معمور سینا یارلغه

که بودیالارنخ قرن بولوبدورکه خالماق بیک ناج قلم روی بولوب کلیب دور بلکه سیر لاری

بودیالارنی قالماق نوره سی جزیه یاج خراج نی هرآی یل چغارسیب تورماق وعده سی

لشکر کا شکست و بر بهم برکای نا امید بوایش بیک علاجی مزدور دیب مصلحت ایلاد و بو جمع
کچ مشورت لازمین ادب بوب قلیب ایدیلار کر بوایش بیک صوبتی علاجی اول بوکفاکه
بو طرفدین کلجی کرکای خاقانکین ایلچی سیدین برایکنی عمو سنیا ایلچی سیدین برکچی بهمر ایلاب
نامه الیب کرکای بویار کیندحوام باری قاقانبک ضرینی سیاه یکار خطای لار بیک نهایت
سیز لغین و سخت محکم لغین کما حقه اشکلان شاید کر بو نی نامه سی بیک سب سیدین
قوقوب قول یلغاب الدیمزه چقای یاکر شهرنا تخلاب کناره توغوی دیب مشورت
بیان ایلادی تا ربه لار بیچ مشورت نهایتکه کوردک اوشولت مصلحت آمیز نامه یازیب
ملاقچه سرزنش تورت قاقانا ایکی خطای برکچه سمانا ارسال قیلی کر بیک زین علائم ایلاب
دروازه غیاب ایلچی لیکین اعلام ایلاب حضرت خواجه جهان خواجه بیک اورداسی
علی الاربوکلدی اوردا امرای بولارغه کمال حفوت ایدیلار کچه دربند دین
زمین ادب بوسه قیلدیلر و خواجه بیک حضور لاربه کلتوی لار بونا بکار بیکدر لار
دا
خواجه بیک دیدیکه حضور لاردین تمنا قیلاق مرادیمز حاصل بولوب حیرت
قالدیلار سلامت دین بهوش لاربو کلیب کوز اجب کوردیلار کر اول شمع مجلس
فصاحت خورشید اسمان سعادت اختر برج فتوت کوهر کان ملاحت یعنی حضرت
دار قوتو
خواجه بیک تمنا و تسلیم سرته لعزیز افغانستان بن سیکلیه توقوز بلند قتلسلطنت

که ای یاران ولی نعمتان معقول اینا سیزلار و بزلارده مملکت ده کیوب بوسوزنی دیر سیزلا
لیکن من بوایکی بنیک حقیده سیاریخشی لیق لار ایلاکان ولذیذ تونکان هر جاکه نمکدان
نمکدان مشکن غازی بیک افندیلرینک حقیمزده کی بارده خیانت قیلماس لیق ده قرآن
برله قسم یاد قلیفانز شاید که عهد سیما یوفا ایلکای جرا که مسلمانلوه محض کمان برله آزار یتمه
لیک خوب ایرماس اکرچه کلام الله شریفنه اول عمل و اعتماد قیلمابسه بزلار البته اعتماد
قیلالر واکر ما و قلمای خیانت قیلسه لار خدا و رسول آباو اجداد یمز ناپیلور دوم دنیا
واخرت داجزاسینی بروللا اما بیک نابکا بنیک عاشیه بیک آطلیغ برحاجه سینی خواست
کا لیق قلیفانز ایردملار حالا خدمت دادور حق قرابت اراده ثابت دور شاید که اولیا
بوخیانت قیلمایلار هرکجا خوردی نمک ناظم مکتوبنی زانجا قدم این صفت دامنی جنوده دارد کر
حالنی برسرت ایکیاتیک برمکتوبنی بارولمه ور نمکت بونمک اخرسکا برسه جزای قومیز
بوجمی یه عرض ایلادیلار که اکر بوسوزلریاو قلمایلار ازی قبول قلیفایلار که بوایکی کشی
اوشبو اوردا بچره چریلار شکلنوروب برسیب کچه وکوندوز اوشبو جایده حاضر اشیاغه
لیق قبله لار تمام مملکت ارام تیاد و حضرت خوده بهاسی موجب ایدیلار آری بوسوزده قبول
قیلسه بولور اوشول کونی خانه زاد لیلاب حاضر مستعد امتوطن بولدیلار رد کو
اندا فن قنوسی حیلانوروب بوکا ملایلار اما جکایه شنمکار کرکی حضوره برلن الدین طرفه

371

لاری نیک سرانجامی تو تفاق ناجار بود لاوردلار عنان باد رفتار بن قاینار ب
کمین دن توقف قلدیلار تاول وقت افتاب عالم تاب بطرف مغرب جانب میل اتمے
وشفق خرے اشام وخون الوده لباس لاری براله نمایان بولدی ولقد
زینا السماء الدنیا بمصابیح معتضای اسے براله اسمان دنیا وستاره کواکب دین عبارت
وفانوس لاظاهر بولرغ کوزگی بولغاج بوایکی دریای لشکر جلیل بازگشت اوروب
ارقه یا نیب منزل توتیلار یا یرکندلر لشکر حضرت خواجه عبد الله خواجم حضرت خواجه یحیی خواجم بر
غازی باشلیغ ابرو نظفر براله شهر اکره داخل بولوب حضرت خواجه جهان خواجم قدس سره
العزیز حضورلاریدا بیان واقع جنگ ایلا دیلار خواجم بولارغ دعای خیرلا قلیب خشنود قیلدی
اما لشکر کاشتوریا کندکه مقدمه تورکوب ابتدا قدم کلتورکان حین دا اهل اهال وموالے
مملکتے یار کندلر هم لاری بالاتفاق حضرت خواجه جهان خواجم غه پنهان عرض ایتکان ایردیلار که
بادشاه جهان پناه پیش عرض ضمیر منیر مبارک سمع لاریغا مخفی معلوم قیلادور میز کلبته بجان دل قبول
ایلاکما یلار معروض عرض داشت بنده کا باستان خدمت اولکه حضرت خواجه برهان الدین
خطای قاملاق یارلغوسیله غیر از یار کندتمامه مغولستان دیارلاری تخت تصرف لاریغه آلدی
اکره یار کندولایتی تنها دورا ماباد تخت مغولستان دور سیمه شهر بنده مقابلت ایلاب فتح ظفر
نا پخالیولور انشاء الله اکرام ازاچمز دین خیانت وتغرقه ایک ظاهر بولمالیکین بوجیات

بسیار قابل بزرگ باشد اما قوطرفه کامل عداوت سار یونه بر مصلحت لائق کرملح کار بین کج مشورت
او نا کافرار اسکاک در لار سالوغ تیغ کین جلاک در لار وزیر ابر بولسه لار موندغ لار اولمش
دیسه شه بو کین آن آنا کسار باشی وزیر عاقل ابر در شه لار غه نعمت ایکی دنیا دا اندین استرا
عدالت آطلی او جاسن تا قیامت کور لار اجر بینی نا نکلاب شهامت وزیر ابر ظالمی خو نخوار بولسه
خیانت با بد امکار بولسه حسنا ظلمی سلیه شه لار غه بدنام انتظام مملکت نا پایمال سر انجام
رعایا خیالی دین خشنود اولماس خراب ملک الور بعضی ایها الناس باشه لار بولو بدور
صاحب اقبال وزیر لار عاقلدین هم بنکو حال سلیمان غه رواجی شان شوکت جو آصف برخیا
صاحب کرامت ارسطو دین حقیب نام سکندر غالیب تدبیر دین هم بجرهم بر بولوب نوشه
روان سلطان عادل بو زر جمهور دانا دینه کامل بر یب سلطان حسن غه خیشه آتی بنوای
میر علی شیر هرات نوزیر بدیانو حاجت ابر ماس بولار اوزشاهینه تنکور دی بدنام تمر
اوزی کرامبولوبا بولدی کم نام خدا لار کیبا سر داری ولایت وزیر عاقل دانا نصیب ایتسه
خراب ملک بولماهم رعیت لار واج شرع دین اولماد یانجه الله کرحالا خوشن زماندور همه خلق
خدا امن امانده رعنا سوزنه نوت صادق سعد وقاقیا ندا بوکاسن کلکیل اوزنکا
جواب دشمن جون وقت تنکه دور مقابل دوست دشمن عین جنگ دور بومذکور جمعدین
بعضی دلاور مبارز ابر دی کو یا شیر ضغدر دیاکم اهرمن زاوی کشر ادی جو کوه قافدین یادیو زادی

نوه و یدیکه شعوشروسی کوکرسای باشی تارقه اجل بولوب بدین اولوم یا معوری یغا
یندی تمام هوش صبور تماشاغه کوز اچیلار کروبیار و حیانیاً فرشته لاری نظاره
شکر یارسه دین آوازیا الله یارسول الله واحیبا و شهید و اغریبا و ایتیمانه
عور ایردی بو ندایک بیت و صولتیدین دشمن لار بیکار لزله و یورکلاری یکلاز
توش ایردی اما حوامر سرحاً الدین لشکر بین قیمت آوازیدین اوزکر صاکلماس
جرأکر اکشر کشکر کوبستان قلماق قرغیز خطای دولاً بتمام بدمذهب طاینولار ایردیکه اولار
دین مسلام دین نه بره بولغای و نه صیاه رحیم علی الخصوص بولا یک برکه سپه سالار و امیر
شکر لاری بار یدیکه دین اسلامی سبک تباه بولوریدین بی خبر ردیلار یعنی عبدالوهاب شیخ ایلی
رحمن قلیه بدخت یعنی سبطاً قلی قرغیز عبدالله بوسیرت عبدالکریم بوعهد عبدالستار شیخ ازلی
عثمان دشوری سونده صوفی تومکور نیاز تومکور کاشغر دین بری امرالار علی هذا القیاس
یمان بدغیتان قلماق که یخشی لارغه عار ایردی ولیکن جوش اوره طبیعم قلیب دورمن شکایت از
مرحوم ای ساقی مناجام دوبار قزمانی جنگ دورور وقت نقارة قیلوب شکوه لار مکاره لار دین
که بدکردار ایل هوکومه لار دین غمار ایردی بری سردار لشکر نوبات بلکه ایاق دیب خبر نامشروعیت بیک
مرحوم ابنه بوق طریقت استاکوچ امدکشه بوق نکو لوندوز اولار غکار چه بشه عدات و ایلاکی
و یعنی کیشه خدایدخلقیکولوب صورلیات جوابنه کولار بنی کوایلیات غماد یشکار اولی
سیا

اسباب تنعم ذکر دیشن کا لیکو دیلاڑ صفوں کا ارا ہر دا اور ارجنک جکر لار صفوں سے بولے جنگ کہ
کون ایلفانو ار لار تنہا ست لیک ابر نلار آ جکا جوش نو شوبا میدان ارجوں انیب بیر ار
جاندین کجیا نعرہ اور وب جملہ حلیبا شیر انہ دلیرانہ کریب تیغ اور ار لار خانو صف
حیض مثل خنثی طبیعت ہیجڑہ ہمت کے دین کجے دین قہار لار طیکہ جکر لیکہ ور آ جکا نو شوبا
اوت میدان ارجوں آ بازانیا یا ردی بوخرا ر بھیرت لیک ابر نلار بو کوروں اور کہ ہ صادیق ہے بھیرت
ابر نلار دین ابرو ر بخشے جوسکے لار تو بو ایکے دریای لشکر جہان ترتیب برلہ صفوں آ ہستہ قلد بلار کر
پہلوان دلاور نامدار نے ایلغاب بھنے سینے میمنہ کا و بھنے نے میسرہ کا و بھنے نے پیش رو لشکر
ایلاب قلب نیکا و تر و سید امہتیا ابلاد بلا ر بولا ار دیلا ر بھ توفان انداز ملیتق انداز لار ے
سالیب بے جکر بے دل لار نے ارقہ نا منسلاب حضرت شہزادہ ملار او زلاری توغ علم اش در
توپ انما نا بولد بلا ر انما ایکے طرفدین مردانہ وار جکر جنگ نے لار و مبارز نامدار لار ایکے
صفوں امیدان اچکر جوں بازلیتق ایلاب کا ہی میمنہ نے میسرہ کا کا ہی میسرہ نے میمنہ کا
قاتب و کا خبرت لاری طغیان قیلغانہ قلب ساری آ ہ بو کو توب جا بک سوار لیتق جالاک
انداز لیتق کو سا تو ار دیلا ر بو ایکے دریای لشکر آ ہستہ آ ہستہ ار لاسیب کر شب مجمع البحرین
بولدیکہ بر قدین ممتاز بولما دی اما میدان اچکر قوجا غلاشیب فجا غلاشیب کا نیزہ بلمان
کا تیغ ابدار کا تیر کمان کا تیر جا ستلار کر دیشکا لیکو ور ار دیلا ر بو میدان جنگا آتش

عجب بازوی همت یاری بر شیر قلیبان ذکر نبی الله الله رسول الله حسینا واشهیدا

بنا بود اینکه اول خیل حشم دین دلاور مهم مبارز محتشم دین بهادر پهلوان به تقابل
شجاعت شهاب الدین بکاوند سپه سالار قوی جایگه انداز دیکار من بر بلند شهباز پرواز
دلیران دلاور دلیری تقریر بود کاس اینک رستم نظیری عجب ابر باس دیو رستم مانند
چراکه فتنه لیک آخر زمانند کروهی لشکر انبوه شیر غران ابر مور اول او آن جایگه سوار آن
اولوغ بابا سه کم شتر خلیفه ظهور ردی کرامات عجیب شهاب الدین ایدی اینک ظهوری
کمال مست بنوا چون مشتوری خلایق لار اینک ضریدا ناک قیلور اهل جنگیدا فریاد افغان
کهی اونک کاهی سونک کشته ایلاب کهی اوتروک تووه پشته ایلاب دلی جای هلا الله
کویا قلب دشمن لشکر دان حیران مبارز دی دست بازو دابر بر بجوهم اور دا خیلی
دین دلاور سخن کربولغای جدکنازه اکر نام بنام استام شمار ینه قراغیز دلاور لار
آیه بابا عروس آطلغ تو قال هم خواجم بازمبارز نامداری پهلوان بیان منکدین
برویم نشانه تو بو مبارز دلاور لار دین بعضاری بو میدان جوان بازلیق نی تمام ایلاب
برنجه نه قتل برنجه نه جراحت دار قلب آطلار دین قولوتو شوروب خواجه برهان
الدین لشکر سنی بر سوسخ برکا قوغلاب فتح نصرت بر له شهر کا رجوع ایلادیلار حضرت خواجه
جهان خواجم قدس سره بولاره دعای خیر لار قلدیلار همه اهل شهر جزمه ایلادیلار کرنا شتغار

379

نامدار دلاور مبارز لاردین اول شیر بیشهٔ شجاعت نهنگ بر شور و دریای اوج بلاغت
از در آتش انداز زبان و پیش رو دلیران جهان اصالت نسب و شرافت حسب میرزا مراد کہ
است کاغا آقیسو و میرزا محمد مدلاد کہ بحضرت مغفوریہ یوسف علیہ الرحمہ
در رضوان نوبت آخر اول کفر آباد ایلاموغیدین نیت اقامت نیتہ غزات
از برای فتح اسلام کاستوغہ تشریف قیلغانلاریدا اسلام خدمتی بر ماک او جہون کلکان
ایردیلار حالت اضطرار دا حضرت خواجہ عبد اللہ خواجم یرلہ رفاقات ایلاب یارکندکہ تشریف
قیلغاچ ایردیلار کیل ای جامیلکہ توت ساقی بیاتہ ایچیب سرمست اولوب بربخہ سوزدی
بولوب دو کرم اتش کا جنگلاکوبا نامرد انداخوانا خوا ذیران پہلوانان شیر صفدر ایرلار
بولوبدو کرم اتش کا جنگلاکوبا نامرد انداخوانا خوا ذیران پہلوانان شیر صفدر ایرلار
بولمیش انداجوم سمندر جواوت کوبدوری اول نمرود مردانہ خلیل اللہ جون بولوری کلدانہ
جونامردجا بیدین ہزار بولغای ایرلار اوبقودین بیدار بولغاچ خومرزا بوکہ بوکون شیر بیشہ
وبا بوکہ بوران اول خلق پیشہ وبا یکم بولدی مرزا فیل مسود عدو خیلینی ایلاب بیت نابود
وبا برکوا غیر جوم اشترمست قلب ایل پایمال زیر پاست کہی اونگ کاہی سول جون
قلب جون اولوشش خلق بیکوتا جیب اول ایکی پانوکوہ ایلاب بخواکم قصد رمہ ایلاب مسلمان
ایل ایدوشور افتاب جانلاغ اندین بیش حمت عدو خیلنو سالب شور جوغا
بر سیتہ لاز جلدین ایرب اندا تمام اولماس اگر تعویق قلب ورقہ سیماس لوقہ نوصیف

[illegible] قبیلهٔ اوخ ایلاق قادی برسار و ایتماس جون با مولوبات خاقان ایرسایکای
مراد تاشلو و لکوت بیندای کم اهل غارت قبلوزین لشکری او نه تلات خان مانیکدین لحب
جاهو قبیلهٔ حیه قدنا تکالوه دی سین شهادت یتسه سین قلغیل غزات حماد قاندیخشی بس
بلاب تو نوروز تاشلاوزده و مذبه جوم دیرمزدی آمناتو نه بردلاور حضرت شهوده
دیین او یاشیه یغزان حاتک سوار میدان شجاعت و معرکه کیران دلدا سوحالاکل انواع
جرات و مبارزت غیرت بابدانا باب همت و شجاعت ماه سیدانا درهٔ زمانه ایتس
فطانت زیرک لیکدا یانه و سیادلیدیر رای مشورت و انتظام مملکت داخورشید
روشن نیمرهٔ مردمنا اعلا وادنی یعنی حضرت حواله برادرزادهٔ حضرت حواجه جهانگیر
لیکین بکای و نیرهده یا مملکت بولاغه تفویض قیلوردیلا اما جنگکونه رستم دستان
و یاسم نریمان بولار نیکتماس سیدا عقلال و مهم اولاں ده بمالا بولوار دیر بولسه
بروسی رستم والدی و رستم اول اونه بهکه میدان مغ فریدلیات جنگاس اونه و تردد
کرشمه طبعوس تهمتن لاقاجنگ بربولی جلد سوارم قتل انیار آی موتغلبه تیر
نه لیق میدان لاقاجنین توکا فوجالم الیکر بجوهات تمن مینک بربولی موصوف جولاکه
قلوجانین لجند لارزابدانتخوب شرهوا قلوربرمنکه صلاحیت تودخاو قاسن کم سن
واشامه دیکم دوروذ لیکه شمه حین دیکاں سوکه دور قلونقا ۳ امرالار جمله سیدین

شہادت
سب و شجاعت طلب فیضِ نا رِ ولایت یعنی حضرت خواجہ عنایت کہ واسطہ بر لہ حضرت خواجہ
بہاؤ قدس سرہ غدر ماد ابر دیلار سن سال لاری کہن لک آتا تن بہت لاری نوجوان
تازہ ما یردی و بہار موسوس قیلور ابر دیلار کہ صیف صد حیف کہ عمر شریف ضایع کتب بار ادور
ہیچ عملے صالح مندین وجود دہ کلمہ دین حراکہ اللہ تعالیٰ و کلا سیدا خبر بریب دور کہ اَلْمَالُ
وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ
رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا وہم حدیث آن سرور کہ اَلدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ وبو
بہت جرات نی ہیچ وقت دا صرف ایتالما دیم کا شکے آخر عمر دم دا بر غزات جہادی موجود
بولہ بردی بو آق سقالیمنی خوش آلوده ایلاب جانیمنے فدای سلام ایلاسام دیب ہمیشہ
آرزومند ابر دیلار یو جنگ محاربہ موجود بولغاج شباب لیق حاصل بولوب بر ہمت لاری
منگ بوکد میدان اچرہ کویا پشہ اچدہ کی شیر بکلغ جولان بار لیق کور سا تیب کاہی نیزہ
بیلان کاہی شمشیر آبدار کاہی تیر کمان انداز کاہی تیر جان انداز قیلے حربہ یایی برسانے کارغہ
کلتوروب لشکر اچرہ کویا صاعقہ دین بہتر کریز ایلا کاندک سوروب کشتہ پشتہ قیلور
ابر دیلار عالم اچرہ ہرنہ ایلاب تاکوتا کیا بخشے آطہ کور کیلا دین احرتدا باقی ابر ماس بو حیات
کرہ تاہا کمنوع عمر سنے سلمان دولتنے کہ آخر بر کون بیک اجل تاہغونک صحات دیمکہ دنیا
دوکہ قلدر وفانے ہا صفا دنے یغا بولغای انکا ونے مکابولغای ثبات نایت اینک سلکیب مجمع

اما اوجونی کونگ دیدیه عسکر برله خواجه برهان الدین خواجه تشریف بلا دیر ایل جناب

قلدیلار که حضرت خواجه خواجه اوج لشکر برین شکست یب کلدیلار اوزون کوندین سونکره حضرت

خواجه عبدالله یا کندکه تشریف بلا دیلا مینه اوس کوندین کین کاشغر لشکری کلدی بنه اوس کون

دین سونکره حضرت خواجه برهان الدین قدم تشریف قلدی اما اول کونکه خواجه برهان الدین خواجه

کلدی شهزاده لار یا چلغ یا کندین ایکی اوج شهسوار اولاوه جیب متعاقبه بولدیلار

حضرت خواجه مخدوم قدس سره بولارغه جنان وصیت قلدیلار که زینهار صدر زینهار

کاشغری لاغه اوق روان قیلمغای سیز لار تاکه اولاردین برصدای انکلانغای اندین

سونکره شرع سنکه خصمته برله اوق اتلغای والا هرکشیکه برازن اوق آتسه من انکه دین

دنیا و آخرت وارافه ایرماسمن دیب بسیار سیاست برله تاکید قلیب حقا غازیلیکا

ایردیلار اولار جهدین بولاصوتوروب تورمیلار هرکز شرع دین یه رخصت اول

نارتس لاغه اوق اتماق دیلار میدان اچه جولانا بلیتو قیلماق دیلار توقتارله سکون

قلدیلار اول طرف لشکریدین برکیشه میدانغه جولان قلدیلار قیت قیت آوازلر بلند

قیلغالی اومرادی آوازقیت قیت میدانغه پرتوته بو آوازدین مذهب انکلاب بکاشغر

شهرکا هوشجرکا یولاندی بهدین ایکیری بو خبرنه حضرت خواجه جهان خواجم غازی

بدبخت شوم طلعت نیکاوغلی تیکوردی حضرت خواجه جهان خواجم بو جوابنی اشتیب

غزل ملا صادق

ملا صادق ابنا دورکہ بوپت یاد بمبوہ موافق کلدس برنکم ظلم قضادین بامشیر بولغوہ رضا

بولمغا علم اداہیچ ایشی زرت، جاغلیق بے قضادلہ کرمکا تقدیر دور دشمن اکلیدا اجل

یا مرد دور تقدیر دین قاچاق قتولی اغلیق رولا اولہ نے مکا تنہا ایرور ہیل اہل اولادیہ ایلہ

بولغومیز میراث کیران شہید کربلا اولہ وقت ایرورکم دشمن اولغای ہم زمین آسمان

برجوابے تاپماغوم کرایا سام یوزینگ اولہ خانمانیدین مکا یتمیش بلکہ جاندین کویا

کلتورب یوز حادثہ انواع تورلوکیہ بلا سولہ تشنہ لب منم دوایرورامیدی منکا جام اجل

اشربوا یا ایہا العطشان کلو ہر دم ندا اولہ صادقا شاہنشہی عرشینکو تمش جور کوب

اوکیہ یکطانیا الیدین بودم ہرگز آشنا اولہ حضرت خواجہ جہان قدس سرہ العزیز مرتسلیم

رضا پیش توتوب توکل قلب یارکند بنکہ صرامغا آخلق لارینی شہر کادا خایلاب

قلعہ والیق براغنی راست قلب قراول جنکدا اولار بدا قلب اماده مہیا تورغان

ابر دیار خبر بنکو دیلارکہ کاشغر فرغین کردغبادی سیدا بولری وا بنکا راسیدین فوج

فوج کروہ کروہ لشکر سیدا بولری حضرت خواجہ یہ شوا جم مملکت بنکتمام کا یارسینی

ولشکر بنکہ جنگ فتاد مجاریہ بنکہ حکم ران لغینی غازی مکا تیزہ بالکل تفویض

ایلاب امیر جہ سپہ سالار لشکر و ہم حاکم مطلق العنان مملکت ایلادیلار و ہم کاریار

باکیندا نکا انجام تاپتی اما حضرت خواجہ عبد اللہ زبان ملامت نے بیکیارہ احتی لارکہ

بو مملکت نی اوزی تخت سلطنت آوا التورووب کام رانلیق سوردوکی جمیع آضو و تمنا تعالی نی
یوق ایمدی نوبت اولارینکدر و جنابجه حضرت حافظ شیرازی قدس سره ایتادور لار کر
دور مجنون کزشت نوبت ما ایمدی نوبت اوشبو آضو تمنا لاری مونزین اوزکه
و بم فلک بنک حالاتر بیتی و سعد اکبری اولطرف داونجوستی هنر بنک طرفدا معلوم بولادور
ایمدی هنراوز هنرکا و غیرکا جبر شکورمای جعیب برماکیمزاولر اق کورانادور دیب
بو کلمات پر تاثیرنی بیان ایلادیلار اما غیرو فریاد فغان بو جمع دین فلک چینه اولاب خیمه
و بارکانی سپهر توتی ساعت توقف دین کین حضرت عمر باقی خوندلوق باشلیغ همه علما لارغا
بیک باشلیغ همه امرا لارغا ایدیلار که ای پادشاه عالم پناه حضرت لاریمز ایربلیب هنرلارکا عالم
حرام دور نظم ایربلیب هنرلارکا نامحرم حیاتی دینوبدی حضرتینکه کی علما هیت دین نه لازیم آخر توقف
اکر اختیار سوز ایلاسه لار جمیعی یا کند اهلینی همراه ایلاسونلار همه میز هنر تبعیت قیلار والا
هنر بنک املاء ضالعیز بوقدکه تاشلاب کیته یلار اولاً هرکز بو بزلارکا قدم قویا لماسلار
کاشغه سراوزی بولورلار سوندین هم اباواجداد لاریکا کاشغه راضی بولغایلار
اولاد جهدین کاشغه مدفن پلیسیا نخان یا کند حضرت لاری بنک اباواجداد لاری
بنک میراث مکاندور که اول وجهدین بوبزلارنی اختیار ایلاب دفن تاپسه دولار
برحسب الدین بنک حلقه کا فولانی هنرلارکا قیوب برسونلار هرکیسنه هنر برلمه والا اولار قره

بسیار مغلوب و شکسته فی الحال فرمان قضا جریان شد که لشکر جمع اولوب یاکندساری عزم ایلاسون
قباد مرزا بدرک تعاقب برهان الدین خواجم استقبالینه جهت کمر خدمت ایله محکم باغلامش
وعده سنه برکاه ایردی بولاسیم یاکند فتح بولنوب بدین سونک کاشغر بنک حاکم لغنی
برالی دیب فریب ایردی بوقباد بادرک نی سپه سالار لشکر قلیب یاکند عزیمت
فرمای ایلادی قباد قرغیز بایتلیغ لشکری کاشغر اقسو اوج علی هذا القیاس شش الته
یوز قالماق شش الته یوز خطای اطراف جوانبدن کرکین لار یکیباین لا یعد و لا یحصی
جمع اولوب یاکند ساری خرام قیلغایلار اما قصه بی نظیر و حکایه دلپذیر حضرت عبد احمد
حضرتلرینه مومنین تابع متعلقات لاری برله یاکندکه داخل بولدیلار حضرت
خواجه جهان خواجم قدس سره حیات دنیوی سنه تخت سلطنتیدین دار فانی فانغ
لبلادیلار فرمان قضا جریان لاری خرمه بارکانی خارج شهر کاشغای سیزلادیب جمیع اهل عیال
خیل حشم تابعلاری برله جنیب قرا الدیلار مملکت یاکندین بیه علما و
امرا و فضلا خورده کلانی جمع ایلاب اولوغ آتش قلب سمان دار الیقا ایلاب
خیر باد اجون بکلم مذ زبان جبلاکی ایها الناس ای علما و امرا لاجم قولاغی برلاشیب
لاکن بنجه مدت شقون لار اوتکه سیزلار برله حق طعام حق کلام بولوب سیزلار مذ
کام رانلیق سوردوم سیاست مملکت و جون برآز ایکه بزلار دین مسیز کدوقیم

392

برله ایوان رواق ایجه شه نامام اونلاردی بوقت سلطنتده پدرین اوسکم به بوله
بولسه بوکه اشتیاق ایجه یل عشرت مین شاد آسخوش نوش ایتکز نوش ایتکم زیرینه
سینها قلمیانکه محطر قدایجه تولیوکه آفت اوله تورلوکه حادثه ایمدی بوبکه جاندین ایلکم وی الوقوع
هذا الفراق ایصادقا مودکمین بوقت میدیکات کم مجموعه ایلاب خطای قاما فقر غیر قرق
حضرت خواجه عبد الله خواجم خوش کلدک بیک بیک مشورتین ایلاب جوابیدا ایتیلار کیرای امیر
حاکم ماشقر مشورتیکز بسیار معقول لکین اول عم شریفی قبلهٔ ما بابام تا شلاب برطرفکا
هزم قیلماق مرغوب یاس حلا بیر یوطرفکا چقساق بزدین ناراضی بولورلر بابام ناراضی
یلماک ایچون ایتیلم یاخشی مالیق بم بوله حرام دورامه اولا بیک رضا لیق لاری برله اولماکلیک
آبروی دوجهانده فوزدر دولت آستانکه دولت قوشی بیک سایه سنده تکه برکون کوی سایه
دیوب سن کوزکو نکلوم خوشلوغین خالی سیدین آستانکه جیزکو نکلوکم دعا ایدم خوشلوغ
بوجوابنی ادا ایلاب خوش کلدک بیک برله وداع خیرباد قلدیلار حضرت خواجه عبد الله خواجم
اول کیجه سی خاص خادملاریله جمع ایلاب یسباب سفره مهیا قلب لزدا رحرم الاسرا ایچون
خیرباد قلب باین ایتکده وقته سحر ایچون خیمه دن چیقوب یاکیوسار خرمه قلدیلار حضرت
خواجه یوسف علیه الرحمه بیکده وقت لاریدین فرق لوغ عجه فرق کشی نه تلاوت کانعین قلغان
ایردیلار یوز فرق کشیدین هر کیجه سی نوبت برله اون کشی قونوب تلاوت قرآن قیلورایدی

395

عبدالمجید دیکه کاشغری کستاخانه اوردا خادملاریدین ایتیب کیلوردیکه محضرتوم
عبدالله تخت نه خانا قلیب برسونلار ایکاسی کلدی اوزلارینی پلکانلاری خوب
بیمه سکابران مملکت بیکغرخلاری شبودو۔ والاّ اوزلاریکا خطردور العاقل یکفیه
الاشارة دیب سیاست امیر سوزلاقلدی حضرتلاری عبدالله بوکستاخ لیق سوزلرنی
اشتیب بسب فرمیشانبوله بلار ساعت دین کین اوزی تمکن لیدکی شبنده نوروب
رواقه خطاب قلیب بیرکه ای شهزاده لار امیدی تخت نه خالی قلیب برسونلار ایکاسی قلدی
حق مرکزینه الفای توفیق متعنی سیوق دیب آوازلنبدیله کاف شدیدی حضرت
خواجه عبدالله رواقدا بردیلار مبارکسمع لاریه توشتی اوقیانی قولاقلرینه
بخباره کمانه کشیش بردیلار حاضرلانیب قلدیلار لکین بوهم بربرلاری فرامش قیلیب
بازلیق برلیتوردی حضرتلاری عبدالله دینه مرتبه کرای مغازه سوفاسن
بوخیانتلاری که هرینک حقیرداقیلاسن اوزوبدکه قیلاسن هرکار ممکنوری
کمدان مشکن پنرلاسنا توزبرمان سنلی اباواجدادیم برله توزومبزغه تاپشوردی
سن کونکلیکدا اوزغرضیکه اکیلاغه خدمت سفابسته قیلادورمن دیرسن
انشاءالله امیدمارکه هرکاقلوبلاری کومک لیک شوم لوغیدین جندان افتکه قا۔
بوکلماسن که هرچند پشیمانلیقلرینای سین مبرزسودبترکای دیب نفسکنی اولاردیکه مل

الرد او اجلادین بعضے طلبان او شوند ای مرزا یا غالب شوی تا غالب شوی یا مغلوبان

شوند حضرت خواجہ بہاؤ الدین رحلت فرمودند بیلار اہل عیال بسرور لار

و جمہور بہ اسباب ایشان شہر جعون آمدند بیلار قرغیز

بیدہ حضرت خواجہ برہان الدین مذکور بودہ شعر خلیفہ بہم بولادین بودہ و رب

خواجہ برہان اللہ خواجہ بولغنو دیگ نہ زولا غیاب و لیکن خلیفہ برلہ بولا مملکت دالیق

قیلا ماس نہ بولہ بیہ موافق بولوب شعر مدعا بولوغ ایکندین خواجہ برہان الدین

خواجہ برلہ موافق بولوغا نیلز سیار بہرق دعوت چراکہ بو شہزادہ لار شہر نہ تاشلاب

کتا دورلار حبکہ کیسز بولا دورسز دینہ ہم ولکہ مدت مدید دیار او زادہ حاکم خوش

کلوب سیکز خلیفہ لار دینی فراون بار بولا دہ سز صاحب بولا دورسز اولہ سز بیکدور

دیب اولہ بیکدا تینہ حقارت بیردی بیت بہت زبان قرغیز لار کویا اریب سوبولدی

عنان اختیار نہ کتے جنانچہ فقیر الافقیر حقیر الاحقیر ملا صادق مشتری ایتادور

کہ زینت جمت ار سودور قرغیز کہ دوران ار ایچ وفاد پر حضابدہ مدہ بہ سیمان ازبم حبسہ

ہم حبیث ہم حریص ہم بخیل بے حمیت بے مروت بے حیا انسان ازلی ظالم خونخوار بودہ

بردم بولہ او جون بوزکے قتلنی کورکا یلماغای میدان ازالہ العقد عبد المجید دیکہ

بو قسم قرغیز لار بے جواب معقول لار نہ کورساتہ دیدیکہ پہ بولا کہ خواجہ لار دین

399

حضرت خواجه جهان خواجه سیاه پرستان حال بولوب امیلار که فلک نی مخاطب قلیب ایتادور
لار که ای کردون مکار غدار بو قلمون لوق بر اشعبده باز لیق ایلا دینگ و قیسی بر محنت
جورونگه تحمل قیلا بین و قیسی غم غصه نگ جراحتی شدت تیر بارانیغه هدف و نشانه بولا بین
یوسف خواجه فرزند اشیم سنگ هنوز ماتم و فراقی آشتیا قی فرق کونکا تا تمای اولطرف سنگ
جوادتی سنگ فکر حیالین ابتا بین موو یا بولیدنا که لار سنگ ظلم ستمین بیان
موو یدیلار خلاصه حال اشیلاز باشیغه تیکوردی فلک شیوه کش باشیدین آنوق غصه تیکوردی فلک
بیچ بنیاد ایاشیغه کلدی قالدیموب جمله انواع بلا تنها مکا اوردی فلک اوشبو شها
عرشیغه کلدی تو کانماس ساقیا جون شهید کربلا دین جورین آشوردی فلک و بنیاد
ابتا دوتر کماشکی غم غصه و قیدا فرزند اشیم یوسف خواجه بولغای ایردی یوا جزیو کمه سنگل
علیا آیردی ایدی معلوم بولادور که سنگ و سیمزاو تو بنگوست سنگ ساری
بوز کلتوروبدور و هر اشیکه قیلادور سنگ بنجه سر ادور تدی سنگ علاج ایمدی توقف
دین اوزگا ایکن دور قضا عرضا واجب دور سنگ هر نجه مکا جور ستم کلک فلک دین
نی جایه قیلای تو دوم هر گز بنا یم یوق اشیش و قیدین او نیکه علاج ایمدی توقف موو یدیغ
تلاشور دین دم لحظه نی ایم یوق تو ب توقف ایه حد دلو صقلیتور دیلار اما
حکایت یه رسیدن حال و قصه لطافت مقال اشیتکه کز شهر و حینکه اولکو نیکخواجه

اقربا و یار آشنا لاینتهی مهمی قبلا دمیز د بیجرلات قیلمکلکی اندین تو توب قیدغه
تارتیب ساقی اوتاغینی لشکر یاب تاراج یاب اسیر یاب موینک سزاسی شو دور
بیای ایلاد یلا حضرت خواجه جهان قدس سره الاقدس ازن بر دیلا لقصه قرغیزلارغه
قاصد بر دیلار اوشبو مضمون برله جرلات کلدیلار تورت یوز هوادار جرئت اوزره سولاب
قیدغه تا تیلار اوتاغینی لشکر یاب تاراج ایلادی بعضی سی قولغه توشتی و بعضی قاچیب
کناره توتی و بو بخندوقه اوروغ قرغیزلاردن اکثری اوزینی تاغ اتدیلر و غورلوق
بر کلیب یا کیند صحرا سینی قراقچی لیق قیلغه باشلادی اما عمر قرغیز نینگ خلق و حشتدین بو یوم
بیکناره توتی حضرت خواجه بحجی حجات انعمال برله کلیب حضرت خواجه جهان قدس سره
الاقدس غه ملاقی بولدیلار حضرت خواجه جهان خواجه بولاردها لتفات ایلاب بولاردینگ
خجالتلارینی کوتاریب سر و پای پادشاهانه عطا ایلاب دیلار اما بعضلاری زبان ملامت
قرغیزلارغه اجتلاکرد شنام تعرد دیلار اما بو قرغیزلار حرام زاده مکار بر قوم
ایدوکسابیغلادیلار ینکه ای پادشاه جهان پناه بخوکیوزی قرالیق دعدکی اولاد
پیغمبر ینگ خدمتلاریدین باشی تا تقاری و اسلام دین یوزاورو کای مردود دنیا
و اخرت بولغای دیتا دیشتیلر لغت الغای و برخاوباش بیما خلق غیر بو ایشلاردن باشلاب

405

وزاد راحله سفر جا بدوق لار بدین اجراب بعضی لار فیا بعضی لار بربه کاشقر
غه رجوع قلدیلار بخه فرقه قه بزلادین بو لشکر اچره بارا بردی بعضی فرقه
لشکر او جغه قوشولوب ارقه دین سایب تاراج ایلا دیلار یوز تمن تغراق
تاشی اولسوکه قرغیز جانغه سیغمی قوروب تخمین اوتوز توشا یکه خانی مانغه
نی حیا قلغوچه خدیدین بیکا عالم البیت ایلا مانک تصدیق امبک اسلامی ایمانیغه
اشنا لیق قلیا نکرم اشنا بوقتورو نی وفا سیز بولغای اینکه محمد ایله ایمانیغه
طاعتیه ایرمیش اوغورلوق جوقرقی لیق بیز سیغم چره خورلوق مفلیت مفلس سلطانیه
آشنا لیغ شمنی زور مهربانلیق قاتیلیق سبب تاراج ایتیب رحمت برور مهمانیغه
هیچ قومی صادق اوشبو صفت دار مودور دیوستیفانک عالم ایلا ربولار قلغانیغه
الفصه صفر شهر خواجه مومین برله خواجه یحیی موخه اولوغ لشکر برله آکشیدین سنکت
یب لانم امه لارینی تاشلاب یا تغانلار یغه تندی خواجه یحیی کاته ایلغار
برله یا کندلشکر بنی الیب یورد یلا حضرت خواجه مومین کاشقر لشکری الیب
یورد یلار خلیم دین برینی جافا غه ابو ملا ربو کلیب حضرت خواجه عبد الدین
خواجه یوسف قدس سره کم حضرت خواجه پادشا آتا ایردیلا ربولار غه بیا واقع
شیخ قلدیلا ربولا ایسر عفی ست برانو سوقبلا خلق آتا موسی بن جلل

لشکر کہ جرأت قلب و بروبو ماق سنگ عاقبتہ بخوک بولور الکین دب جہ سنگ
کوسکلیکا سنوشیش بولا ندر علی الخصوص قرغزلار قالما قدار ضرب الا رینی
بسیار سکلیک بولا رسنگ بیچ حسن حرکت قلماس مرادلاری ولہ غنیمت بردر
بولشکر دین اولجہ اماق دین قوبیودر تا خوانہ برهان الدین بولجی بولوب
بارغان لا رغہ بسیار وعدہ وعید لا قیلیغ ابردی آکر سیزلا رسنگ دا لتنکیز رتہ
اول طرفہ لشکر دین خنوا قرغیز خنوا غیرہ ہزلا کہ قوشولوب یاری برسلا رغہ
وتورہ کہ خطہ سونوب تمامہ مملکت نی اولا رغہ تا بشولہ لی خاندین وتورہ دین
انعام واجسا برلہ ہشتدین سپشیغ قالغودک غنی قیلا لی آکر جرمہ اولجہ آکسہ
بیچ کم تعرض قیلا ماسون کاشغر ویا رکندلا دین ہرکشیکہ خانیغ تورہ نی
ہزلرہ یوز کلتورسہ انکا احسن ایلماک برلہ منصب عالی برلہ ہفتاد ہشتیغہ
قزیل تا منہ لیق درخا تلیق نشان عطا قیلا دب سیارغو از بیش لا برلہ الجی قرمز
لا رغہ رخصت بریب ایردی اوشبو وعدہ لا رغہ بوبردیا نت الجی لا لشکر کہ
بیان ایلماک برلہ بعضے یا ای سنت واسلامی ضعیف خلق لا رینگ کوسکلے اول طرف
کہ مایل بولدی القصہ قرغیز نا کا لا رجاع دا لا ری اولا رغہ میلکا بولدیلا ر اما بوجہ
شوہ بہ تلن کہ انکا نیب معلوم لا ر قرا تا سیب بوزولغودہ خوانہ برهان

شهدای کربلا صولا ریدا حاضر بولوب خدا و رسول آلدیدا انتقام و جوز بهشت
شهادت طلب قلغاری میز کم مدت اردیکه عشرت حامینه دوران کامی برله سعود
میز دولت و عزت نوسن برقیو سعود بولماق برله تخت سلطنتاوزه
غرور لیکدین بی جا قدم قویوب بولماق و سفر کش بیکدهانینی قایتارمس
برله معصیت جرکیدین بو تغیر کردالکو دبولغا بولوب شهادت صابونی برله اوزی
میز نی پاک ایلاکو میز دوستی جافدا دوتا شهادت شرفینه نصیب ایتکای صدقم حسین
کربلا یمدین مدتست بروز پاک اتیا عصیان غبارین دن اوچیرمکلیک اولدی
برکون آخر جانتن کاوقی اجل زحمت بروز موندغ سیاست امیر سعود لاردین بیرکز وا
توتوب بولماس بلکه عاقل لار نزدیدا موندغ سقط سعود لاری سعود دیب بولماق
سبب بیهوده دور آی خواجه بریلان الرتین کا فولاری حمایت قلمای بو دیارغه
شریف قلبلاری ایکا بیرلا قرنداشلاری دیدا اولارغه کوز قراغیدا بولوب
بریب کلیب دل اعزا اکرام لاسینی کیا منصور صوفی سیه شهریدیخت سلطنتین
اختیار ایلاب اندا بر قرا ایلا ایدوکیدا اولا لشکر کوتانی باشلاب کلیب کاوه
لاری یعنی سیاست بلکه ردولا بیرلا موندغ قرنداشلاردین بیرکز
شریعت حرا حکمیونا بعدوه میز بیرسه کر شریعت جوادور سنت

412

414

لیک دیگر بیاید بیکدیگر راحت و آسایش او جویند و آخرت بیکدیگر الا بعذاب عقوبت یکدیگر
گرفتار و مدعلیق و قیل و قال ایشان بحدی گرگ کشیدم اختیار قتالی ایکدیگر بیکدیگر و لشکر
دولت اسلام دولتبدو کفار یق بیک اشاری دولت ایلسن هر اکر ایکدیگر قتل و برزه
جدال ایکسیز هم قبول سلام ایلاب جادل برا اطاعت قلب استقبال قلمه بیکر قسم برات
سبزه بیچ دخل برمای اوزره بیکر بیک حاکم لقبنی برب بطریق اسلام سپه سالار لشکر
ایلاب توه عموم رعایای برکومیزدور و بیم و نرسیر جمله ممالک ایلاب سبزلار بیک مشورتیکر
و بیر سرانجام مملکت رتا میزو براد بیکر عبد الوهاب بیکه هم شو وعده دور و الا اکر
تابع سلام اولماس بیکر بجه کروه لشکر بارکند حتمن بانکه چهار دیکه فرقه قرمز که قپچاق
قوم قپچاق سایر قالفاق نامیله حونک باغیشی اوتونا و غول بوطایفه لار دین
لشکر لایعقل و لایحصی اوزره بیکر لاکلدوک و هم بیکه مبکشن برکی قباد مرزا کر بهادر
سم برله شهر دور اول بهم ارقه میزدین بیر دریه کلاده ربو لشکر بکران هیله بو شهر بیکر
نابیک کردیکی آسمانو سار وب خلق لارینی سبزلا میزدور هر کرکه با وجود اسلام سلام
تا دین بیوزلو روب کافر اولماز باوجود لیکه ایلاسر بحسب شریعت جایز دور که اولارنی قتل
عام یاب تاراج غارت ایلاملاک سنه دور و بلکه فرض عین آمدی بناسبا آنجنکه مهیا
و ملاق اکر که یا کرسی فلکه جاهم مراد بیر لاکا تو تغای یا کرسبزلار کانامه نامه و تسلیم

ارسلیه

بری کافرلار ایلکیدا اسیر و بند کم گرفتار بولغای سیدزاده لارنی وخ
کافرلار ایلکیدین خلاص ایلاب و بودیار لارنی کلتوروب خانلارنی تخت سلطنت
کا اولتورغوزوب و هر قایسی میزاوزآبا و اجداد یمیزایاغلایدا کوشه تو توب دعاکوی
لوق طریقه سی برله طاعت عبادت مشغول بولساق و هر بر حاکم اوزمنصبین کا رینی
اسلام طریقه سی برله بجا کلتوزسه عما قلیب و بخه بلیدین بری کافرلار اطاعتید قلیفان
زبونز اشیلار غه تو به ایلاب قالغان اهل بده اینک بزرکه و تلافه سینی بجا کلتورساک
وجهاد غزات ایلماک برله قرابوز بیمزلا فاق دیب همیشه فرحیال بزکلا شیو دور
کرکه ای خداوند یک سبز هم بخشیش نیت کا استغاق ایلاآ قبول پیشت اسلام قلغای سیز
تا نکلار روز محشر دا حضرت حبیب آوتنه حضوریده جد بزرکوار یم و پیغمبر نامدار حضرت
محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم آلدیلاریدا بوزی قرالیق برله کافرلا قتارید اقوبغا
سیز حرکه حدیث آن سرور کلیب دورمات علی ما عاش و حشر علی مات یعنی
نه طریقه لیک برله زندکان لیق قیلسه اول طریقه لیک اولاروکشیله نه طریقه لیک
اولسه قیامت دا اوشول طریقه دا قوپارو مومنلار طریقه سیدا بولغوسیدور
قوپارو بنه هم حدیث وارد بولوبدورکه یحشر المرء علی من احب یعنی بودیا دکم برله بحشر
بولا آدمزت دا هم اینک برله سیلاقوپارسیز بولایکی کونلوک دنیا دا بلکه توشکوکان شو

سر جا بدوق جنیب و مدلار کہ کوبا یو شہر داکی وطن لا ینبی اول شہر دا وص تو نادور

و ہر کو جو نوردا ابرتہ دین اخشام غم تبر لنا دور لا مشورت ایلا و بلار کہ مو نداغ اغیر

لیتو برلہ مقدمہ منزلیو سکالے بو لماس علی الخصوص دشمن کر ہرگز برا ر لیک قلغالے بو لماس و یب

امر قلعہ بلار کہ ہر کشا و زینی سبکبار قلسور لیکین لشکر او زینی ہر کو سبکبار ایلا کا مدنیک بو سد

در حقیقت سبکبار او لما دیلار اخر لار امر منزل مراحل طے قلیب آق سای یو لدا بر لشمار او شتہ

ضد باوق بیتلار اما حضرت حوا د بربان الدین ابن خواجہ احمد کا فولار قولا ر دین اجراب

حوشحال لیتو ایلاب عیش عشرت کہ مشغول او قلیب ہیچ بر دیلار خاطر یو کجماس ار دیکر

فی الحال کا شغو یا کیندین لشکر کلو ر یب او شو ہیچ لیک حالتید بو لشکر بے کران دین کرد

غبار ی بہا بو لدی کہ دار اسید ن جہان ہر کا ہ علم ظاہر بو لدی ہر بری بر مینک کشیدین شاہ

بو لغاچ حضرت رغیب لار دللای صد پارہ بو لدی خوفیدن او لکاچ کرد غبار لشکر ی سلطانیدن

بے خبر لار دین کتب ہوشی تیدین جانلار بلکہ آزمیش دینو ر اسلام ہلا ایما نیدین حضرت

حوادہ بربان الدین او زلشکر ینی جمع ایلا ما کدا مادہ بو لوب تو رغای اما دہ ستا اشتیاک

کر کہ حضرت حوادہ مومبن بر لہ حضرت حوا لجی دینکہ بو سپا لشکر بر لہ طیبا و ج شہر الدینہ

یا و ق مقدمہ سین کر جا بجا ایلاب عنان تا بیلار مشورت ایلا دیلار کہ او ل الحی ایلا کا یمیز

تا کہ او لار او ز جوا لیدین بیلا کا یلار اکر قبول بیعت قیلسلار فہو المراد و الا ما دہ جنگ

کاکر فتار اولدی جناب حدیث نبوی مه مات ولم امام زمانه فقد مات میتة جاهلیة
یعنی کیمکه اولوب روحالانکه نامولت جهور اوزمانی بیلک پادشاه اسلامینی پس بتحقیق
اولوبدور مردار جاهلیت ایوزمنک صلوات بارکات اول سید کاینات خلاصه موجودات
یعنی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صدق قدم سعدورکه ایکی عالم بنک خلقینی هدایت ایله
بانلاب صراط مستقیم یولکورسانی وتا قیامت دارالملک مملکت عدالت شعار امرالارنی
شریعت غرات حکمی بیله قاعده قانون کورسانیب ضابطه مملکت کرانتظام بردی
صلی الله علیه وسلم وعلی آله واصحابه اجمعین اما بعدای ادبیات کاشعرا کاوداناولونلر
لارکه رسالهلاری دنیکاقولارمتابعتیدارروزکار عمرکچوروب ایردوکی برکه مدت بولوب
دورکه الحمد لله اسلام علمینی باشمزه کونارسیب آیین ودین ملت نی تازه ایلامک
برله بوده بارلارینک مسند حکومتینی حضرت مقتدی اولوپ تخت سلطنت کرایق کورسانیب
خواجه فرزندلرینی جکیندن بیکلتوروب جهانبانلیق صاحبی قیلدی تاشوردی
ابدی مخموده حکمرانه سی فرزندی خواجه عبدالله نی تخت سلطنت کرایق کورسانیب
پادشاه خلوه آله قویدوقدن صکره پادشاه خواجه بنک اطاعتنه داخل اولوبدور
دنیا وآخرت سرمایه سی حضرتلرینکا مشرف اولوب کجاتاب بولدی وهرکیشیکه اطاعتلرینه
باش تارتیب قیام وعصیان قیلدی اهل وعیال بنکاسیر لیکه وقتلکا اوزیلدی

سب نیکدر قلعه نیک سلامت بسیار غنیمت در حضرت حضی آوتاه دین ایمید بیم افزاع
جزء دور که کرشه بر اکبه دور بر کر سبز لر نیک تر بتی بیکز لار دین خالی بولمه صفحه نامه
نره و سلامه و حوتسلی نامه نا و قوغ هم لاری بیکلو نیکا قوت حاصل بولوکر کوزی
زیب قاچ و میلاس جمع عصیم بما فتراق نا بیلان نا کلار علی القبح تمامه اهل مملکت
کیچه ز بلاب همه حوزه کلاشن شوری جمع بولدیلار جمع بیک کیچه احضرت صوفی
حوجه مظهر بن منشور امارت نامه نا لیب حضرت حوجه عبد الله حواجم مظهر بن
جنوبی نیب زمین اوپ بوسه قلیب نامه نا لیب آوز بلند بر له او قودیلار مضمون نامه
بو مرد بکه بسم الله الرحمن الرحیم انی جاعلک فی الارض خلیفة یعنی تمن بیک
حمد نا حضرت جبار عظیم و هو دشاه اکرم بیک نشه لار یکه سلطان عادل و امیر فاضل
فضلا حق عدل کری بر له رعایا فقرا نی بو عالم فایده خاطر جمع امانلیغ بر له
خصوص نوبا لار دین نا توان لار نی ظلم ستم نیکورلی امنیت و فارغ البالک و عیش
شکر بسیار اوپ شمشاد مطلق و معبود برحق نا یکه پادشاه اسلام بیکه بو علم اظهار
دین متابعت و اشتغال ایلاکاچ خلق مومنین ار بنی آفت دا و شول پادشاه بیک علمی بیکه
سیه سر دخلع ایلاب بهت سار خرابه قلبور دی و هر کشیکه اول پادشاه اسلام
نوجه سوینماری بود یا نی لیغ بر له رسوی جهانیان قیامتده بو رمنیک عقوبت
کرفتا ـ

تیمکای بقا مجلے داشتکامی یوقم کل نفس ذائقة الموت اسبیدن تلخ کام اولمغا
وصفا محفلید اولے آرام موجود ایماسکم کل من علیها فان ندا سیدن بیهوش و مدهوش
اولمغای لکین قضا و قدر اشبے ستر بدور مبهم و جراحتے دوره مرهم غمی صدره بایان
والی دوره درمان انبیا و علما اولیالا یواشیدلمامجز علما و حکما لاینیک عقلے بوفکردا
ناجز شانه سعادت و علامت دولت آخرت و منشودی حضرت رب العزت اولدوقم
همه حوادثات یومیه داخصوصاً واقعه مصیبت دا اوزنه رضا مقامیدا نوتوب
بنده لیک و بیچاره لیک کورکوزه صبر نے پیشه قیلغایلار اولآ بوکچه بیتمع بیتم لیک داغی
سیلاب بلا بولغان شهدای اوغه ماداميکه حیات ابدی رشته سے بارودر بخش نکهدا شت
لیق قیلغای منما سفاه الله العزیز ای فرزند عبد الله حواله قضا نه رضا واجب دور
دیب مرتحملدین اوزکا هیچ صورت معلوم ایماس کر بنده دانه حد بولغایکه حضرت
پروردیگارینکه قیلغان اشلاریغه اعتراض خه زبان اجتای هرنکه کریه وزاری قیلغای
بنیک و یقاجاک ایلاب یوزنے خراش اتکان بیکه اوزنے پاره پاره ایلاکای بنیک سودی
یوقدور بلکه بنده حلیک کار رضا و تسلیم ایلاماکای بنیک شانه سزاوار دور ای فرزند فی الجمله
سوزعاقلانه کفایه دور العاقل یکفیه الاشاره اگر کرکه برادر بنیکز حواله مومنه
و والدینکزه جمیع خادم تابعلارنه پند نصیحت برلسه لے خاطر برکای سیز وقت محل

ریه مصاحب و مرید بنامه سرداران مملکت ستقبال ایلکان بر دیلا بنامه دیا کنه دین
بی علما بیه مشوشه بچره داجل و مرید علما الاختم قرن دعاو تکبر ایلاب ازوجه
به قدیلا وجه بادوت تی دین مصیبت حرب فهد اتیب بیکیا کریه بر شور ایلادیلار
آوانکریه فلک سجنیی برتمن ایلادی واویلا مدسلی طرق جوانب ایی برتوتی ساعت
دین کین تعزیت نامه ایلب حضرت خواجه عبدالله خواجه هر دیلا ریولا ینک بملاری
بنامه خون نامه ایاوقود یلا مضمونی اولکه کل نفس ذائقة الموت حکمی برله هیچ
کریه قه بلکه همه جانلان بود بر موت دین باش تارتا لماس قیمی انبیا واولیا قیمی
دنا وحکما بوداه دین کتاب پیه دور واجل ایکی دامن کریه لماید ور وقیمی نادان
وجهلا ایریب منیا ایلاب دور بلکه شاکد کافر و مؤمن بوبایه واکیسانه تفاوت
واغلاری یا وبوفلکدوتی اجل شرستن همه کیسانی نوتا دور هیچ کم بوکیفیتدن کت
دین آزرده ایلیکه حالا بر ماشکدکر چه عمر نوح پیوسه بروکه کریه بوتمن حسرت بیله ناکام مز
جهانه کیکه بقا لیغی وعالم ابشلی بنکیه مدار لیغی ازلدین تا ابده نکروا ولدوکمی
زاده فرزند جکر پیوندبرادران ولسدا ذجدا ایلاب اشق فراقدکباب والم اشتیاق
برله خراب قلاقدور حباب بوستا یا هیچ سروازاده یوقمکم قفاتیشه سنی تکیه ریشه
وجودین برباد تمکاری وکاباتکلستا بدا هیچ شکوفه سبدا یاسکم تنقدبادی خزان
تیمکاری

شهر کامیل تمای ارتوج یولدا بر شهر وج سای بوزلاندی لار اماد استان اشتمای گرگ یاز
دین حضرت خواجه یوسف علیه الرحمه عالم باقیور حلت قلغاندین کین حضرت جهانخاقون
سریر العزیز بولشکر سنگ یاز ماغینه رواکور ماد یلار اغاز کیا شلیغ همه امرالار و قرغیز
لار یکه بهمه شهزاده لار بولشکر سنگ یا ماغینه رواکور ماد یلار اوشبو حال دا یاغانی بهمن
ناکه بر سنگ ار ایزدا قی نفر قه سنگ اول طرفکا معلوم در دا و لماس دین بور
دن شکر یتب تقابل بوب دوشمن لار سنگ کو نکلی ماد یوسس بولتو
بشت و جرئت لار یکاه نقصان یتار آندک امداد و پس دور مردکا
مکلجهان جولان اراخسن خدوک معون مدد و رکمیه که حضرت
خواجه جهان و مصلحت پین لار سنگ اتفاق لار بودین باشن
تار تا المای ناجار رضا بر دیار فی الحال تعزیت نامه سلطنت
نامه منشور بند یلار و بو نامه شهزاده لار دین اوزدا ماد لاری موقوف
بر دیلار وحیت ایلا دیلار کر کا شوقه یا سیب بر کون تعزیت نامه او قوب تعزیه
ایلا نکیز و بر کون ایالی و موالی مملکت نی جمع ایلا منشور نامه او قوب فرزند خواجه
عبد الله نی تخت سلطنت دا برقرار ایلا کای سیز دیب رخصه بر دیلار حضرت خواجه عبد الله
خواجم استا عزم سفر استا یلا تیز تند کا شوقه شریفا ایلا دیلا حضرت خواجه یحیی

425

جمع بولوب مشورت ایلاب حضرت خواجه جهان خواجم غه عرض ایلادیلار که ای پادشاه عالم
بو مملکت ایچره جندان متفرق سوزلار موجود بولوب دور ایشلاری وقوع تاپماس
دین ایکدر کرک کیم بیشمانلیق سودر باس حضرت خواجه بو سوزغه خواجم بنگ کسللاری نازک
اولغلق بنگ لشکر بویرکا کلیب یرلانیب غلبه قیلور دیو هم بعضی دشمن لار زیاده
اوزره مملکت ذا لیق دانست لوق خوب ایماس دشمن کراوزنی غالب کورسه
مالکیک ست دولایق سزاوار اولکه لشکر جمع اولوب فورصت اوشبو اوزه سیکار
اولسه لار غه حمایت بولوب کافولار تصرف لاریدین اجرتسه کافولار غه صوق بعضی ملاحظه
بولسه اکر مسلمانلار لشکر اسلام غالب بولسه فهو المراد کر کافولار غه قوز غالب تا ایلاغه
ارکاشیب
تیکونچه یانوب والا اکر لشکر کفار غالب بولوب شکست بیرسه مانب کلور اکر اوزه سیدین
مونداهم کلسه لار یقدر الامکان جنک قیلیشاکور امیز فوجاقلاشیب فیلسه اغلاشیب
کورا شور میزنا و یلخطرنه اوراطوب دیب مشورت بیتیب ایلادی لار حضرت خواجه جهان
خواجم بو مشورت کسکوت ایلادیلار مرحبا جواب بیرها دیلار اوج کون شبوملریو لیک
اوزه بوکره مصلحت سین ملاسبا الحاح قلب اضطراب بیرله دالتنی حضرتین اوشکاردی
لار و نوجوان شهزاده لاری سیار دلبر واعیب قلمه دیلار اوج کوندین کین حضرت خواجه
خواجم رخصت بیرمار اما حضرت بیوسز خواجم اوشبو واقعه دالتلرنی بارورسیکه منع و

دستا چندجدت سیز خانی اطاعیکا آسانلیق برله کرادور مملکت مسخر بولغاندین کین
خواجه لارینک تورو تورمالسلقینی خانلقورهاوزی بیلادور دیب مشورت کورساتیلار
همه لار کراتیفاق توشتی بوینکا عمل قلیب حضرت خواجه یحیی دین حضرت خواجه اسحاق
فرزندلاریدین خواجه احمد علیه الرحمه سینک فرزندلاری بارایدی کرکا فرلارینک قول لاریدا
اسیر کرفتار اردیلار تاوقت تولادین بوقت غجه بندین خلاص ایماس اردیلار
عبدالوهاب برله خواجه سیز سینک هرضی اولکه بولارینک قبلکا فرلاریدا خلاصی کوب اردی
اما حضرت صبحانه تعالی بولارینک بوخلاص لیق وکرفتارلیقدا جندان حکمتلار خلق
قیلغان اردی کراول حکمت لاریدا بولارینک نجات لیق لاریدا اردیکه تاانینک سیز سرانجام
مملکت ایماس اردیسیز تقدیر الهی برله کافرلار بولاولوغ لارینی اعزاز اکرام لار
برله ایکی طایفه دین الجی کاوشوب آقسو شهریکه طیلا اقسو خلقی همه لاری پیش باز استقبال
قلیب اکرام لار برله مهمان دار لیق قلیب دست بسته قلدیلار بر کون اقامت
ایلادیلار موندین اوتوب اوش شهریکا کلدیلار موندا هم شوندغ بولکدا اما کاشغرده
بارورینک مصلحتین لاغه سالدیلار بیچ کیماصه تا بارابولمادیکا شغرغه بارماق بندمشوره
نی تاپالمای بلکه اوشبو شهرلاریدا هم حضرت خواجه یوسف برادر امانور ماقیمز خدا
بلوکه کاشغر بارکنده خلقی کمال سرجمعیت دورلاریدا هم اطراف جوانب دین قرغیز لار جمع

سر بود و نیز لیو تخفه تو تو بولا بسر خوشحال ایتو آیلاو دار جنی خاقانی بارد
بلا بیک شیخ وی پسر انی م بر دیلا ایما کا شتوریا کیندی منخر ایلا ماک بنیک بی کا تو شتیلار
شوت زه سالدیلا بعنی لاری لشکر تارتیفا بیمز دیلار و بعنی لار ایدیلار کی لشکر
کشلیک سبب شهید و قلاق ایچی تغرقه و حمین لشکری بر اقدیلین بوت کلیب
درمانده و ورلا ر ولی بر کا تیکو ماک بسیار حرج دو ر تقدیر تیکو کان بر له بوتوس
حوج سبب بیر ر و د انشمند و بر تر سپر کشی دو ر و مسلمان لار کمال قوت دا دو لار
یا ب فتح تا پماق بسیار مشکلدو ر و بلکه شکست تیکا احتمالی بار سپهر اوکه قو
بعبو تو طرف خانو تو لغا ر اما هیدالو یا ب شتی ار دلی بر له خواجه سیز تیکدیکه
مشورت ایتدی سالیکه اهل لشکر تیکو ماک بیک مشکلدو ر لیکین بر آز تدبیر له
ما یه دن سپهر اوکه و صورتی اوکه کا شغر خواجه لار بین ابلا اکیدی ایلی خواجه
آیه بیله ا تیکدیکه سپهر بتوا سه تیکدیکه یاد کار یدو لار بیله خلایق الهولا ر تیکا و صدد
لار تیکدیکه بی خلل ایله دو لار علی الخصوص کا شغر خلقی همه دین زیاده دور
کرک که چین لشکر لرین بر سر دا ر قالماق لشکر لرین بر سر دا تابع لاری بر له ایچی
طلب ایلیکه خواجه لار بین بر لاری قوشول دا نیسه که تمامه مملکت و ابلا قالماق قلاری
تابع خلق اوچون او کدو بو خواجه لار ایله بو شهر لار کا قلدی دیب شهر بر له آق

دستار

وزلزله توشتے لار جراکہ مملکتی اچی ارسس فراکند، لیکد تغوقہ لیکبار ایردی طاقت
قالمادیکہ اینکد برلہ مقابلہ بولالمقانا جارا کیرمزنی اختیار ایتکا۔ اوزمقرب لاردین
اوچ یوز سوار جرار نی ہمراہ قلیب بدربوردی اما عمور سنبال لشکر جین برلہ کلیب
ایلا تختینی خالی تاپیب تخت سلطنت واجایجا اولتوردی مملکتنی مسخر قیلدی
اما دباجی کافر ہیچ طرفکا بارمدینک مصلحتین کورمادی اخرالامر قضای اسمانی وتقدیر
ربانی کذر سنی شہر اوچ طرفیکا توشوردی جاسوس ایبردیکہ اوچ خلقی بزکہ یول
برادورلار موکلر باشی میزغہ نیابتوله شہر اچرہ داخل بولسونلر اما بدرکت سماک دیب
اولوقت داشہر اوجغه اولکلار غدر خواہ بیر بیک حاکم ایردی وقتینی غنیمت
کوردی جاسوسنی التفاتوملا مال قلیب بخشش ازن برلہ یاندوردی لیکین خواجہ بیر
بیک شہر خلقینی جذب مصلح مکمل قلدیکدہ ہر برلاری شیرنزاد درسر بخت شیرغہ بنجہ برنجہ
سوقماقبولانی بنہان مہیا قلیبلر پس باز دباجی استقبالیغه جقتی وبندا لشکر جیله
سی کا جلوہ بردیکہ کویا جین انکد الدیدا بالفعل صورت بولدی بوساده وش کافرانی فہم
لا بالما شہر اچرہ داخل بولکلری کافرلار بتمامہ شہرغہ داخل بولغاندین کین دروازہ
لارنی محکم ایلاب بعضی سنی اوبدا وبعضی سنی کوچہ دا مجبوسلی سیر ایلاب بندکا تارتی وبو
اسیر لارنی دباجی باشلیغ بیرسی ایلا بنکوردی عمور سنبا باشلیغ جین لشکری بنکہ

بولغاندو کرت سبز بزینک طرفکا یورلانکای سبز کلیسیزکا خلق قلقان متوم مرتبه کر
صاحب بیق قلقان سبز دیب بتات تیکورور ایردیلار اول دوجهدین حضرت خو
یوسوخواجه بنکه نعره بیله دوقت حضرت کرایردی وایل عالم دین اوزولماکان ایردیلار
برکشیکه متوقی برماس ایردیلار نا اوچ آی مجرد اوشبو مدت زمانکا اولتما
دکستان آشیماک کرک ایلا موضعدین کدیاچی دیکانکا وارمای اوشبو لذتلرنی قالماق بنکه
ایردی مملکتیه بسیار وارکنده ایردی اول جمود سیناد یکانکا وارکاسکا هم تعرض لیک بنتیه
بتار ایردی اطاعت ایلامه دعوا سی تورلیک قلیب ویاچیدین کیشی زیاده کفر ضلال
عالم اینکه کوزاده مشعل لاریدین برشعله دورانکا بدربوزلاندی وخاقانیدین عه
ملاقی اوب ویاچیدین شکوه ایشلاری لشکر التماس قیلدی وایلا موضعی بنکه
قلم روی جزیه باج خراج بنکه وعده سنیه بردی اما بروندین چین کافولاری
بنکه قاماقلات بنکه ایلاریدا منازعت تمام ایردی بری برلاری بنکه کین ملاریدا
اردیلار بکین محل یاروماس ایردیکه بربرلاریدین دادانتقام لارین الغایلار القصه
خاقانیدین جمود سیناد بی التفات لاریلا بشکر عظیم بردی جمود سیناد لشکر
جمعیتی باشلاب ایلا موضعیه جت جلاکی بوزلاندی اما ایلا اچره آوازه قوشیناکی جمود
سیناد لشکر بزرگ جمعیتی دین الیکلوار ایمش دیب بوآوازه دین دیاچیه لرزه

وزلدی

تو توب ایردیلار بیه برلار بیدین جوره بهشت شرم دا ایردی برلار بنگ اسم لاری زهر بیکم
بیه برلار بنگ اسم لاری زیبده بیکم امّا زهره بیکم تا ساریغ بابا قیم زیبده
بیکم نی قدغه باش خواجه بیکم اتلاری ایردیلار زیبده بیکم نی حضرت خواجه جهان خواجم کیبک
اوغلان لاری حضرت خواجه محمد خواجم غه نسبت قیلغان ایردیلار الله آیدین کیین حضرت
خواجه محمد خواجم ایلا موضعیغه چقغان ایردیلار یواوج عزیزیم همه وقت حضرت خواجه
علیه الرحمه بنگ خدمت لاریغا معین بولغان ایردیلار کسل لاری صحت کابولا نماس
بلکه کونکل لاری بو دنیای دوندین اوزولدی عالم آخرت کا شوق میل لاری هر روز
زیاده بولدی بعضی وقتدا ماتقدم بزرگ لار کلیب تکلیف ایتسه منتظر نوعا نلاری
دین خبر بورار ایردیلار رونق کا شتردا کسل بولغانلاریدا هم شبو طریقه آرواح
لاریله سوزلاشیب کاهی کولار ابرکه خادم نی همزا ایلا سوار حضرت حسین
فضل الله خواجه بنگ الربلاریغه شبرغان وقت سحر تمام ارواح لاریله مجلس قورولدی
بولا بنگ مصلحت مشورتلاریغه شیب بعد ایردیلار یوکسل لاریدا هم ارواح لاریغه
بولوب انیوار ایردیلار کیبا فرزندیم میرسید بنگ حمالنگیزه منتظر دور میرزا باتراق
بزرگ قاری شفای سید خدا آیتسه ای بنگ جنان حکمت لاریغا بارا دورکه تا ساداسیکه سید
حسن بزرا اول حکمت لاکر وجود دونیز مانع دور لیکن اول عذر اشلا بنگ محلی آیاوق

کریه وزاری ابلاب بیکآلار کابول برمای تمام اهل عیال اهل بیت لایله کور وشور
سر سید اله ری ایجره تخت عزت دار قرار بولدیلار علمای وآرشلانبیا وامرای شهر وصحرا
کریه فاغه خوانلیق ابلاد یلار حضرت خواجه جهان خوجم بستر بالین اوزره اکثر اوقات
اولتوروب بطریق حکمت کسلیک پرورش ابلادیلار واوزکیا دشازاده لاردیم خدمت
دیوبلار ضعیفه لاریم علی الخصوص اولوغ عزیزیم اتلیغ برهیزه لاری بارلیدر کی بسیار
خوشرو وخوشخوی پاک طینت وپاکیزه سیرت مریم صفت وآیسه همت آفتاب طلعت
ومشتری سعادت نارک مینا برق جولان جالاک ذهن براق طبع عالم وشاعر سخن فهم
معنی دان کشاده دیلار خنوز کاکلاری زلف لوغ مرتبه سیکانیماکا آبردی مشکدنگ لغزین
کافور رنگ نیکه بغه کلتوروب آبردی اماوزلاری هنوز بکر مستور آیردیکه دامن پاک لاریغه
غیر سیلانه نیک کرد عبار اولمغه ملغا وخرمن کاکلاریدین هیچ کیم خوشه چین لیق قیلما
غانم هیچ کم دیماغ مشامیغه بوی نیاکا وغنچه دهن بسته لاری آغوشیغه باد صبا نسیمی اسمه
کاکل وزلف لاری زنجیری بیک جلوه دامی هیچ صید یغه النیماغان آبردی شعر دابهره
تمام لاری بارلیدر کی اکثر اوقات حضرت صاحبقران خوجم شوبنی بهانه دین بیک الیور
بردیلار وحضرت موسی ویوسف خوجم بیک کیچه جزه لاری بارلیدر کی هیچ بیلمه یدیلار
انتوریب کیچه لاریدین ماتاب برلاریدین پرلاریدین خجالت دانکلب تحتالای کی معاف داکوشه

توتوب

بولدیلار نه ایلگاری یورکا بلیار نه کیبن حضرت امیر علی شیر بنگ بیت لاری بویردایا دیموافق
غزلی امیر علی شیر بنگ کلدی بیتیا لکیک ایرور مشکل مقصد هنر دین کم باغیچه توز تیرو کوز خیره آطراق قایول
اما حضرت خواجه یوسف خوجم تانکلاسی وقت بامداد خادم لارغه جرلاب امر بلار کم باعث
توقف بیندور هزم سفرکا اماده بولونکلار دیب امر ایلادیلار طبیب لار نبض لارینی کوردی
لارکه آثار صحت اندکی ظاهر بولوب دورسه همه لار حیرت دا قالدیلار حضرت خوجم یوسف
خوجم امیر بلارکم حضرت صفحا اوتوه و لجه تشخالیق عطا ایلادی امیدم بارکه منی
مونداغ برلار دا تنکلیکه کرسالمای اباو اجدادیم آستانه لارینی کوزوم کسرمه وار
سوروب اکا پادشاهیم بنگ دیدارلاریغه مشرف بولغاندین کیین بو انتقال
رحلت نی کوزتوتا دورمس دیب عزم راه ایلادیلار یا کیندین خلایق لار دم بدم
استقبال ایلاب دورلار اخر الامر یا کیندشهر یکا یاقی بارد یلار همه شهزاده لار استقبال
ایلادیلار حضرت خواجه یوسف خوجم زاطه تخت روانه الیب کرکا یلار اما حضرت خوجم قبول توتماد
یاد شاهانه لباس لارکیب کمر بند زمجلم بعلاآهب بادرفتا لیرنه سوار لار بولوب جولان
بازلیق برا شهرا یچره دلخل بولدیلار حضرت خواجه یوسف خوجم بیک بوقلغاتمت
وتجاعت لاریکا تحسین و آفرین لار ایتو دیلار حضرت خواجه یوسف خوجم اوزدا

صحبه سید حضرت خواجه جهان خوجم برله ملاقات بولدیلار سیاپر برلار ینی قوجوب

منکدین کونکلو منکیز لار آزار تا یغان بولسه لار ومنیک سببیدین قصداً ویا سهواً ظلم ستم لار او تکان
بولسه از برای خدای کچورکای سیزلار ومندین راضی بولغای سیزلار امیدی منا تقدیر الهی
شبهه دور کونکلوم فاز دنیا نیک راحتی واسندیدین بهره ده مطلب لار دین ساوب دور
میل اختیار آخرت عالمی ده بولا نیب دور کرک که قضا هذر نما بر کا یمن منکا وریوم دا
فرزندلا یم ز کورکای سیزلار وسیزلار نیک فرزندلا یم ز خدا ورسولغه آبا واجداد یمغه
تا پشوردوم سیزلار بیله الوداع الفراق دیب سوز نی تمام قلدیلار آما بو جمع دین بر
فریاد فغان او لادیکه بو اوردا روا قبدین بیهر واقبغه پر توتا کریبو زاریدین
وهیچ کشی اوز حالیه قالماوی ساعت دین کیین بو جمع همه لار تواضع ایلاب عرض
ایلادیلار پادشاه عالم خدای تعالی مبارک بیزلار یکا شفایق عطا ایلاکای همه میز غلام
جاکرلاریدور بیز بنکا کرده نمیز دا حق حقوق لاری بده نمیز دا کی نارموی میز عفو بیدین
زیاده دور کرک که رضایغ حضرت لاری طرفه لاریدین بولغای حضرت لاری بیلا خوشنود
لوق لاری بیزلاکه ایکی جهان سیاه سیدیب کریه وزاری بیله وطن لاریکا رجوع
حضرت خواجه یوسف خواجه اهل بیت لاری بیله هم وداع قلدیلار حضرت خواجه عبد الله
بیله حضرت خواجه مؤمن نی اوز جاییغه تعیین ایلاب کاشغر دا اقامت نی معین
ایلادیلار ایکی نوردیدین لاریکه حضرت خواجه قطب الدین وحضرت خواجه برهان الدین کیسه

بر ختم رسول صلی اللہ علیہ وسلم خاتم خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین و ختم خواہ کان ختم
حضرت عالیشان التماس مذبور بولایہ ختم دیوان فایح بولغاندین کین بوجہ افسوس و تمنا
تکلم قلدیکہ وفی علمای و ارث انبیا لا عتبت قولاغی بر انکلاغای سیزلا کہ عمر و م آخر بو
بتہ ۔ امدی عمر و م بارنی بر مادہ بیکدر سوز جانگداز مصیبات الریز سوزنی تمام قلدیلار
تا عمالار و ہمای جز قلب شفا و صحت لا ینی طلب الباب تسلی خاطرلای اوچون آیات
و احادیث مبارکہ دن بعضی آلیب اوقوب تسلی بیلار اما حضرت خواجہ بوسف خواجام سید کسل لاری
بر روز تربت قبلہ بردی جہ کہ صحت لیک بتہ سنہ سی یوق حضرت بوسف خواجام فکرانیشہ بر لہ یکم
واحد دیم لباغ لاریغ اوزجہ یم اوزدم الیب بارغانیم بہ ق حادثہ یوز لانگانہ بین کین
مولانا پستہ شبو اسید اجمعہ یوکلاما کلیکہ بسیار مشکلدور دیب امر قلدیلار کہ تمامہ مملکت
کہ جابر کیبا جمع بولغایلار اولوغ آشش قیلغایلار بہ کہ فراوان بیکای دیب خلوم لارغہ
عمایت ایلاوبلار جمعا امرا و علما و فقرا علیالارغہ فراوان آشش لار تیلار بولار طعامدین فارغ
و غاندین کین حضرت خواجہ یوسف خواجام یوجمع کہ خطاب قلیب امر قلدیکم ای یارانلار
تو دعا عرضہ وداع کوبندور روز فراق سالہای سال امدیلار کہ سیزلار یلہ ہم صحبت ایدیم
حق تعالا ہو حق تعالا لیق حیثیم بارمدت سیر یو عہد بعید دین دادسوراغنیکز لار فسوز لار
سیزلار بیکلاغہ ملوست کا مرتبق سوزدوم ایدی سیزلار دین التماسیم اولکہ ہر قایغہ بیکز لار
منکبرت

خاندانین ایردی اغاجه نی سلامت شهر اوشن بولسه برله کاشغر طرفیکاروان ابلا دیلار
حضرت حضجا توقه عبدالوهاب لشکر یکا غفلت بولا ندوردی بولا رینک عزت
لاری برله کاشغره تشریف قلدیلار همه اکابران کاشغر استقبال ایلاب عزت لار برله
تو شوردیلار حضرت خواجه یوسف خواجم بولا رینک همت لاریکا آفرین لار اوقوب کمال
خوشوقت بولوب بو کون مجلس روبه عیش طرب مشغول بولدیلار یوهمراهلکان
سپکلار که لباس خسروانه عطا ایلاب بسیار التفات ایلادیلار اما حضرت خواجه یوسف
خواجم بیکه عیش طرب لاری دراز غه نارتی جناکه بو مضمون دا ایباده قیلا دور دیوانه
فتوحی بیک بو بیت یاد بمه موافق کلدی فتوحی بزم عشرت غه کلیب دور مغنی سوز
خنی قلدی بولکوز و کرا کبری اکرمه تورغ قوماش دیک جامه تیکوز که بو کون بزم کیجه کوندوز
دیلار برله مغنی لرنوای نغمه کورکوز غه یاقتی تا مسکه توقوز کسا رام جهان کلدی
بر کیجه مدت دین کین واقف بولدیلار که حضرت خواجه یوسف خواجم بیک مبارک بدن
لاریه آثار ورم ظاهر بولوبدور علت استسقا علا متنا بلکور و بدور غه الجاء
علاجی غه رجوع قلدیلار حکما و اطبا لار بیک حکمت لایغه بیوز کلنوردیلار امانفعت
خواجه یوسف خواجم بنور فراست معلوم قلدیلار کیم کسل بهبود لوقه طرفیکا بوزلانما یدور
نذر تصدقه پیشتو تیلار بیک علما لاغی جمع ابلاب منذورات فراوان مبلغ مالا مال

از کمال شجاعت دین بهادر بآتار ایرد یلار انکا قتدیلار او شبو مضمون داکی ای قدرت مرزا
سیزینگ اتا بابا بانگیز سیزینگ ابا اجداد جمز غه مرید مخلص بولوب کلکاچیکان
اتانگیز غالجه بر اول شمس مجلس هدایت واختر برج فتوت وخویش بزرگوار حضرت
خواجه حسن علیه الرحمه والرضوان بنگ سپهسالاری لشکری اسلام لاری بولوب
تیغ غزالت سپله بوکفار مسلوک لاریگ سر راهنی بخه بارتوب دماغ لاریدین
دیار حقارت جراک ایرلاری غزالت اوچون خلق قلیب دعوالاری اختیارایت
سانگیز قبیله سنگیز برله تشریف قدم ایلاب دنیا وآخرت واغزات اروی برله
سرافراز بولوب غازی لاریدا بغدی کوتاکای سیزلار غزات سنگ خواجه
نهایت بو فتور نامه تمام والسلام وهم سید آل مصطفی میوهٔ شیرین نخلا سریقی
حضرت خواجه حسن علیه الرحمه والرضوان بنگ یاران لاریدین آخوند ملا مسعودی
آخوند ملا لاوذی باشلیغ مریدلاریدین جمعی عظیم بارپ دی اولاغ نامه فتیدیلار کی
او شبو مضمونداکی ای خویش بزرگوار لاریم بنگ یارانلاریم سیزلار یخه بلدین بری جلای وطن
وخانه ویران بی سروسامان بولوب هربت ومسافرت دادیدر کز یوب سیزلار
وبو حالت کراو شبو کافرلار بنگ ظلم ستم لاریگ بو کرفتار سیزلار الحمد لله که بو کافرلار
برهم اوردوقتلوغ تیغ اسلام نی الیب کافرلار ساریغه بوزلاندوک وسیز

ابلاب تمامه مملکت بندکاباد بنی موافقت شریعت غرا حکم سوروب رعایا
وفقراعدالتنی پیشه توتوب حضرت صفحه آولده شکر ثنالار بجاکلتوروب
همت علیه الابرنه صحبت قوروب عباد ده مشغول بولوبلا ایماداستاد لغریب
حضرت خواجه بوسوخواجم دین اشتماک کرکه حضرت خواجه یوسف خواجم برادری حضرت
خواجه جهان خواجه حق لاریدالکه حضرت آنات ایام شوشبدن کوچکل فارغ البال بولوب
طراوت جوب دالکه قرغزلارغه نامه ایبارتیب لشکر اسلام غه باریکبرماکه ولالت للر
قلعه بلاردن دوشمن بکاولرنی اندیجان غه بورو بلا نامه فتیدیلار که مضمون نامه اولکه
ای اندیجان ولایت لاری بنک حکم لاری وای سرورلاری قرغزلارکاوه دانبولونکلار
کم وبو مغولستان شهرلاریکه سالهاسال وقرنهای بشماریولغاایکانکه کافر مطلقا
مشدده لار مسلط بولغاایرکاشکه قرغزلار ظلم ستم لاری حد اندازه دین تاشقان ایکان
الحمدلله تابیده امداد الهی وتوفیق نامتناهی باوریولوب دین اسلام فتح کشاد
بلادکه اولاردین یوزلوروماک برله مواجه تارت توقی حضرت صفحه
دین اسیدماکه اکرنخت اقبال باری برسکافرلار مکان اصلی کلارکه یانه لشکرتارتیب
مسلمانلار بیکبولوبلا استعانه لاربنی العزیز حضرت کورکوبرسکلا اسلام
باری برکاکی سبزلار نله تمام والسلام وتشجی لوروبی قرغزلاربیکبرسرداری حضرت مرزک

انی

همدان سارو لفاگونکل شاد اوکد لطفو نکدین بنه تکل تعزوب کوز فصلید اکویا اجلد زوبار

ای فتوحی واقف اول اوز حالینکا شکر اتماکا خدیجه کوکدی کوزونکه ملوطیا باردیار

وبهم حضرت خواجه جهان خواجم تکلم ایلادیلار کسای فرزند جکر کوشه اول جد بزرگوار

حضرت شهزاده کونین وصاحب جنتین بنک باعث وحکمت لاریني بیان قیلا

دورسز کسه اما آوزونکز لازم کلادورمان واقعات حادثه لارنی معاینه کورسانکز

از قیسی عبارت لارپرسه اوقیلغای سز ایکین وانبک حکمت لارین کملار بیان ایلار ایکین

دیب کوزلارینی قطره قطره باشلارندن طوکوب ایرنسیاندک واقیزا

باشلادیلار بهمه اهل مجلس کاخاموش لوغ یوزلاندی کویاکه الحکم لله تعالی شانه العزیز

ساعت دین کین حضرت خواجه جهان خواجم یه تسلی خاطراوجون کلام کرشاد

فرمه افزا بیان ایلاب مقام مجلس بنک سخن سرای بعنی امیر علی شیر ملقب بنوای

دیوان لاریدین بویت دلکشانی بوجمع بنک کوکلی لاریکا قوت برماک اوچون

عنایت ایلادیلار حضرت خواجه جهان خواجم خلقدین سوپسالاریدین لشکر مجلس

مشرب قوروب التفات خسروانه سوزلرای پادشاهانه لاربیطا ایلاب برکیچه

کوندین کین حضرت خواجه شمس الدین خواجم پادشاه بهمه خلق لشکر یکا رخصت بردیلا

هرمرزلذه وبر جمله الملک ایلاب مقام اجلادا اوزکز بریب جانبین وداع

یا رسول طفلیکه بولکر بارده کاینات ذات لولاک ابرور شاهنشای کامکار کامکار

یوزو زلغونکه وصفنیه یادلیلاکا ندین نازل اولدی سورهٔ والیل ایله والنهار

ایتهالمزمل وکرات پاکنیکه ندا اولنه رحمة للعالمین هم یاد قلقاکردیکار

تاکلالا ولنورسالک شفاعت تخت اوزره ای شفیع قلمعاصیمز کیچه عاصی قولونکنی شرمسار

اوتابوبکر شرع دینه تصدیق ایلادی والیسلیم ایرکی هجرت جانبی حضرتکا شهریار غار

عدلنا بیدا ایرور فاروقیکتای جهانه ابوبکر اولشیخ محمد بولمایین اشکار

صفة اسد وصفیه حاجت کرز النورین ابرور ولسینع علم سخاکا حیا صاحب وقار

اسد یلار حضرتنه خوشکم شاه حیدر شاه ینداولا لافتی الاعلی لا سیفالا ذوالفقار

زهرا یحبیب تاجنی شهادت شاه حسن ولساعت اولکه بوشهادت کریزید نابکار

حضرت شاه حسین اولدی شهید کربلا وله اهل بیت اولکه خوارج اولرایلن خاکسار

بتماسلا ایردی بولکه شهزاده کامو کجه الم وله معونه کوب حکمتنی اظهار ایلادی پروردیکار

برادلکم تلکلمات لار غیبولنایلار شفیع اولسه بریولنایلار یوعلم شهید نامدار

عالم الغیب اولدی صاحب علم الاسما اولاوزره حکم ایلایلای منکدکرنابکار

تاشقه جکایین عیشلاریه ضرب ایلاسنی لسنم بلداحشه ولم خلق اولدی کردیکار

عرشه شلباشنه باسکانم تیماسلا بوتماسلا ایردی دین اسلامه اقرار ای شرمسار

فمدا

یا مکر شهرکا الیب کرای دبدور دیب تردد دین هیچ دیلار جنابجزیار
کنه آکدیغه بارد یلار ده اکابران شهر شهبازا استقبال ایلادیلار لیکین بولار
بنگ کونکللاری هنوز تسکین تاپمایدور اخر الامر عمر مرزا اوزمقربالاردین
شهر ایچره ایبار سیب حضرت خواجه جهان خواجم بنگ تخت سلطنت دار قرار
ایکانلار بعنی کوروب کلیب خبر برکاندین کین کونکللاری تسکین تاقیب
شهر ایچره داخل بولوب حضرت خواجه شمس الدین خواجم حضرت خواجه صدیق خواجم
باشلیغ بهادر سپهسالاران لشکر خان عمر مرزا باشلیغ همره قرغیزلار حضرت
خواجه جهان خواجم ذا اسلام لاینی مبارکیا دایلاب ایاغ للدیغه تقلب کریه وزانیغه
حدیقه دین اوتکاردیلار حضرت خواجه جهان خواجم بسیار نوازیش لارکوروب ایلتفات
تمام برله پادشاهانه عطا ایلاب سروپای فلدیلار حضرت خواجه صدیق خواجم حمد نعت
جلبابر له موافق حال برقصیده ترتیب برکان ایردیلار انی الیب نظر دین اوتکاردیلار
وبو قصیده نی اوقوغاچ بسیار خوشحال لیق ایلاب بشاشت لیق ایلاب نوازیش لیق ایلاب
مبارکباد یانه لاریکا بعد ایلاب دعا خیر ایلادیلار تبرکا بو قصیده نی هم بوکتابدا ذکر قلندی
تاکر خالفانلار فی بادکار تلفای قصیده حضرت خواجه صدیق خواجم
ای صفاتیکه بر بحر ابرو هم بکتاتک ماسوا ارماس بیکدانیک مثل لیک یا یدا ظاهر بابن
موسن یا اول آخر موسن تنه هرکز خلق دین ایاسنور زات پاکینک اشکار

خطاب اب پر نیک قولو میزدین خلاص اسلام کو بغیر تشویش دین فارغ قلب
نہ جفالا یہ تیکورا دور سزلا ایکین علی الخصوص محمد عبد اللہ بکاول شہاب الدین
الدین بکاول بنک بسیار زین کا بشے بار ابردی اختیار قلد یلار کہ از بجا آزار
نیکو رکای اما حضرت خواجہ صدیق خوجہ منع قلد یلار جراک ہدر بزکو ایم نکخدم
وحشم لاریکہ از نیکو ماک ادب دین ابرماس او شبو عقوبت بسن کہ بیز لاغز
آملار یب خلوہ برمای شہانک کرار قہ سدین کلکای دیب امرا یلاد یلار
محمد عبد اللہ بکاولنیک بو کلکانیکہ یوز منبک پشیمان لار قلیب تدلوکن بیخ
مشتقت برلہ بولدا کلاد ورلار کہ ایکی کوز او نوب ابردیکلاول شمع انجمن فصاحت
و ضیاب فلک جلالت اعلم بلار کیند مقتدای دلپسند یعنی خواجہ عمر باقہ اکوبر
نے سبور دیلار کہ بولاسہم ملاقات بولدیلار دیگاہ واقع ابلاب خوش خبر تیکو رندب
عازی بکہ اہل عیالی اوچون خط مہور کورساتے لکین اضر نلوق قابنک سوز
لاری خط لاری کلکچ بمانجہ قبول قلماد یلار وا یتادورلار کہ غازی سبار فرمن
کش دور اضرندہ الفجا کلکان بولسہ ناچار سوز بنی قبول قلیب کلہ کرک
مہور بنیک اعتباری یوقکہ جراک حضرت خواجہ جہاد شمن ابلکیلا الیدورلار
مہور لاری ہم دشمن قولیدا دمدہ بزکہ خلط ہندہ رب بنکست برلہ یدورلار
یلکر

کاشغر و ماوراء النهر خواجم نے ختن کا محمد عبد اللہ بکاول نے خطہ تمغا برلاس کے
ابلاد یلار القصہ حضرت عمر سے خواجام شرف قدم یلار حضرت خواجہ یوسف خواجم
قرا قبر دا یار کند عزیمت لشکر آماده قلماق بر لشکر غالب بر دیلار حضرت خواجہ عمر خواجم
کلب بشارت نا تیکور و ب اسلام نا مبارک یا دلیق ایلاب حضرت خواجہ یوسف
خواجم ہم علما و امرالار یا شلیغ کاشغر دا حضرت خواجہ عمر خواجم دین انکلاب یا کیند
اسلام نا جم مبارک یا دلیق قلشنبلار ہم لار حمد ثنا غہ زیاد احتیلار کہ حضرت خواجہ
یوسف خواجم تازہ علمات قلب لکہ رکعت شکرانہ فتح اسلام او قلدیلار حضرت
خواجہ عمر خواجم نا بجہ کون مہمان دار لیق ایلاب بغدہ بر دیلار لما حکایہ محمد عبد اللہ بکاول
دین ما شیماک کر کیم محمد عبد اللہ بکاول کمال سرعت بلہ ختن کہ ہزم ایلاری حضرت
خواجہ صدر الدین خواجم کلیب لشکر الیب کلوار دیلار ملاقات بولدیلار یا کیند انچہ بولسان
واقع تاریخ بیان ایلاب بحث شت تیکور دی غازی بنگ ایل عیالیغہ ازار یا سے
لیکن جون مہولوق خط تحفہ کور سا تی لیکن محمد عبد اللہ بکاول بنگ قولنہ
اعتبار قیلما دیلار خطنہ ہم اعتبار قیلما دیلار کہ بلکہ ملاقات اولدی سوز بنیش باشہ
او دیلار حضرت خواجہ جہان خواجم نا غازی بلہ بر مولوب باشلاب باب اسی شود
حادثہ لار نی سیوا قلدینکدا بدر بحاشیہ قدم قیو بدور سیز کہ غازی بنگ آیلا عیالینی

لیغ قلیه بلار القصه کاوزه بزاردین اخطه بریب دردان دین جغار دیلار لشکر آیرقه
سبغه کردی جنگ دا اول کونم اولدی قالغان سلامت قونولدی یه بش یوز قللاق مرد
برماک اوجون بیجر کلوب ردبلار انکا قوشولوب بدرکه لار اما سلدم لار کافرلار جنگ
لاریدین قاریغ بولوب حضرت خواجه جهان خواجم نامزاکرام لاریله اوردانغه لیب
کلیب تخت سلطنت دا اولتورغوزدیلار اول کونی نوروز بردی کویا اوج نوروز
جمع بولدی که بری نوروز بری فتح اسلام بری حضرت خواجم بنگ قیدخبیث دین
خلاص بولغانلاری اما غایی بنگه بوانشلاردین فارغ بولوب عرض ایلادیکه حضرت
خواجه بزیغ خواجم کاشغر دا اسلام اجیب دورمیش لار ما رکندکا لشکر تاتماق
بنگ مزیغه کلا دورمیش لار خبر ایردی شهزاده ملادین بلار یکا لشکر
بولوب اریب اسلام زمسا کی دا بولاب لشکر نا منع ایلاب لار حضرت خواجه مدتی
خواجم خنق کاشغر غا بولاب میلار انداریب بزبنگ ایلی سا لیب زاسیر ایلاب
عمر مرزا باشلیغ قوغیلاردین لشکر جمع قلیب کلادوا خواجه خبر ایردیکه اوزا
اویغ لاریدین بردکار بولوب کرسه بوخوشن جنغ بنگو سوب لشکر نا منع ایلاب
بزبنگ ایلی سا لیب زاوزوک لاریدا جابجا قلیب حضرت خواجه مدتی خواجم ایرکه
رجوع ایلاب دیب عرض ایلادی حضرت خواجه خواجم عرضنی قبول قلیب

کاشغر

خورد، کلاه یا کیند کلیب دست بیعت بر دیلار اول کونه خوشنمال القدیمین
کویا قیامت نازه بولوب هر کشیکه کلا دور اسلام مبارک باد لیق ایلاب دست بیعت
قیلا دور بغلا یدور هیچ کم کربه دین خلا ایاس نهایة خوشدل لسعدین کربه کا
یوزلانا دور آسمان زمین بشاشت دین هم کربه ناک منادی کرلار کا فرمان ایلا دیلار
کوه بکوه کندیکدر منادی قیلا دور که دور اسلام دور حضرت خواجه جهان خواجم بیب
فریاد قیلا دور نقاره چی لار هم ذوق شوق برله انداع شادیانه جکا دور که کویا قرعای
هوا ما هیا در یا جوشوب کلا دور علمای اسلام بنگ فتحیه آیات احادیث ذبیان قیلا دور
وشعرای مبارکباد لیق قصیده واشعار اوقیو یدور لار وهر فرقه اوزکروه
لاری برله مبارک باد لیق قلشیب شاد اب وخرم همه امرای عرض ایلا دیلار که الحمی کافر
باشلیغ فالما قلار نه امر ایلار سه تاکه اولانی قتل عام ایلاساک حضرت خواجه جهان
حضلم کرم کافرلار نی جنکدین اوزکا حالت دا اولتورماکا لیک نادرست دور
اکر هم بلکا کافرلار نی اوزحالیغه قویا برسنکز للک لشکر هم ارقه سبغه کربکای اکر ایماکلتور
لکه بغای والا جنکدا اولکا زاولکای قاچقانی سلامت امان بغای حکم شریعت
شیوه دور سه هم فرزند دلبند جکر بند محمد باباق ابلا دا کافرلار اکیره دور سنز یوکاز
لارنی بوعهدین زیاده عقوبت ابلاساک اینک حقیقتا خوب ایماس دیب شکر آفتاب

امّا حکایت دامن آنچنان کرکا بر کنند دین راویان اخبار و ناقلان آثار آنرا ناغ روایت قلیب
دمدلاکم غازی بادیجی اوری بنگ قلیغانه خیانت لیکیکا کمال منفعل بولوب ایکی طرف بنگ
سیاست لازمدین ویم هرآس بدا بولوب بنج صورت دانیه علاج تیالمای کلام اسد
نالیب شفیع کلتوروب اوزکناهنی سلاد حضرت خواجه جهان خواجم نعمه اسد
تعظیم و تواضعین بجا کلتوروب کناهنی عذر بجور دیلار غازی بنگ ابدی تقصیر پادشاه
عالم حضرت لازمدین کونکلوم اطمینان تاپا دور لیکین پادشاه زاده لابمدین قورقه
دورمسه مبادا مکاازار بنکورمکا بلار حضرت خواجه جهان خواجم ابدیلار سیزکه کلام اسد
شریفدن شفیع کلتوروب دیکلر هرگز راضی ارماس منکا اوزکشدین مکا آزار یتوردی
دیب وعده بردیلار غازی مکا بغلادیکه کوتوری مانون لازم کرسی سیدک لیکین اسد
تعالی قرآن دیاد قلب دسلاکه قوله تعالی واللهخیر الماکرین اسدتعالی بنگ حکمت
لاریغه مکا لار بنگ عقلی بنگ اباغی لنکدور الفقه بسیار سوکنه باد قلدی
حضرت خواجه جهان خواجه هم کلام شریفدن کلا بغالیب منم سیزنگ عفو بنگ
بعد جنابتنقبلا غاسنه دیب منکا بو شریفکا کلام اسد شریفکا کوا بر آلغاندیلار
الفقه حضرت خواجه جهان خواجه اولکوز سویوب خانیغ تخت بلندیا آیه بنده
لیکقلب تکلیف اتب تخت سلطنت دا اولتوغوزدی جمیع علما و اماثل
خورده

کاتاک سر لرشتاد دیار باشلاد بکه کولدور کولدور آواز کنبد دوآزنه هر جرماد
دشمن لار یورکلاری صد پاره بولغای دهر بر دا ایکی کشی بر لار بکا ملاقا بولادور
اول دین اسلام نی مبارک ایلاب دیاب مصاف قیلانا دور اول کونی هر بنده
دهر آزاد دهر خاتون انچه خوشدلکه جانی بذل بکا سبقا بدور کویا که ایکی عالم بنک مرادینی
قولنو کلتوردی بدور القصه لشکر اسلام کافرلار اوتاغ لارنی کلکانی خبر بنی الیب اول
وقت داکافرلار جنکجدل کا مشغول بولدیلار سلمانلار کافرلارغه بهانه ازار
برلای تورغان ایردیلار یکبارکه کافرلار هجوم قلدیلار بر ساعت داکافرلار دیمانلار دین
دیمار چغاردیلار بر بنه سی اوستونا رتوج طرفه برله کناره تو تیلار ارقه دین قوغ
لاماد یلار اما شهر الحیدوک قراحان اورنیدا تورغان قاماق لاری کلار ایردی و بر بارکه
سلمانلارغه منع تیکورماک کرک راهب ایردی و هم الجی کافرلار بدخیانت لیکدین و
اوضاعه بنکلیق دوغ لوخدین حضرت خواجه یوسف حوجمزا با قلقان ایردی که
حاضر بولغا بلار دیب اول وجهدین بوکافرلار سلامت دیا یغه جغار دیلار تاکه
کوریا نکنه انتظاری دیب همه سنکو نکلاری سکین قرار آلدی قوزغلار
هم توجه دین چغماس ایردی کار که بنلاکر خلط بر بب قلما قلاغه تو تو ب بر ور مکین
دیب اما بو اشلار دین فارغ البال بولوب یا کند کر شکر نار تماق غه مشغول بولار

مشورت سبز لاز دور اگر معشوقه کورا دور سبز لار کلنگ لار همه سیمانسیز نی تازه ابلا
وعلی حد دست ببعث فلانی دیب شیرین زبانلیغ برله دل سوزجانگدار عبارت
لار برله یوسوزنی تقریر قلدیلار اما جمع بنگ غروو صیحلاری فریاد فغان آوازی
بنگ صدا سی قیوغ منار بیکلیغ باشنا تیب کردوز کنبذ بنی هر تونی بیکبار
همه کره یولانه ز کرسیسی یا معشوقه نخایان ابلا دیلار ساعت دین کین هوشه
لایغه کلشیب همه ابلار که حلا بدن اچره برجا دور اکر بوز منگ جانغه یول تاپسه
خدای اسلام اوچون فتح اقبال لاری نثاری بولغای بدر اول کلمانغه یوق
دور امید بار که اخرت داشهدا و غازیلار صفلاریده بولغای بیز دیب همه بیچاره دل دن
قبول قلیب همه بیچاره بنی تازه ابلاب سا کن لیغ ابلا دیلار اول معرکه آرا کلمه
وفصاحت کشیرین کلام محفل وزراکت اخوندا علم که ملا محمود بوجمع بنگ توفیق
خدیجا قلدیلار اما اول وقت دا اوج بوردی سراس قالماق فرقه سیدین سودا
کلیب سوکنوغ پهلوسیده آرشبرداخیه دیا کی تکیب توشکاری بردی شیخ بچه قلماق
دیا لیدی لر شکر خصت بوبارکه یا رب کازلار ذا یما مرض قلماق سیز لار اکر
قبول تونسه خصوصا لاقل ابلا کای سیز لار جزا سیدور دیب سراسر ابلا دیلار غیر کشه
بوردیلار که سنای قلموق لار دوری دوری اسلام دوری دیب نقاره چی لار کوس
کرنای

بنده کا جہاد غزات نے فرض قلیب و رد الحمد بند کہ مسلمانلار حالا بو وقت
دا کافرلار برله مقابلت قلعوب صبه قدرت لاری بار حراک کافرلار اچره تعرفه لیک
فراکنده لیک بسیار دور و هم اکا طرف قرغیزلار کافرلار طرفیدین بوزاورب مسلمان
لاره فوشولدیلار حالا بر کره ی حتی دا بر کره ی کاشغر دا قرار الدیلار آری بر وقتی
وقت دا اطاعت دین بحواوزکه حان یوق اوردی اولو جهیدین بو وقت قچه ناجار
اسقاط بلا دوکرامیدس لایق سزاوار اولکه بو کافرلار دین بوزاورب اسلام علمی
یلبا بلشیره کونایب فتح اقبال شمشیر بنی کافرلار ساری تارت غای میز
واخرت هر میفه خجالت سیز رحمت با غلاغای میز یلهای سال و قرنداش
بی شمار بر دیکه بو نبت غزات و فتح اسلام قصدی هر گز کونکلوم کوشه سیدین
چقماس بر دی دیار بار رحمتو قلعوار سلیم کاشغر کا بر وقت دست برکای بو کافرلار
لار اطاعتیدین خلاص بولوب تحت سلطنت دا تمدن خلاف اولنوب غرب مملکت
کا بار بنی اولار فی سبار بش قلیب اوزه میزنه کوشکا تارتیب اتا با بامیز سنم قالمه
لایجه دعاکوی لوق طریقه سی برله باقی عمر میزنه طاعت عبادت دا اولکاییب
بخدیلار کافرلار ملازمتیه بنگ تداکی و طلاقه سنه یا کلنوکا میز الحمد لله اول وقت
حالا موجود بولغانو لوحشا یدور امیدم بار که مقصود دوم تمامیه یکلی فی الحال آمدی

کونہ حضرت خواجہ یوسف خوجہ علما و امرا اہالی و معالی مملکت نا جمع ایلاب بطریق
مشورت تکلم آغاز ایلادیلار کہ ای سردار اکرام اکابران کامگار و دانا بولونکلار کہ
حضرت سبحانہ و تعالی انسانی اوزی بندہ عبادتی اوچون خلق قلیب دیور
فرمانہ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ
یعنی خلق قلمایدم من جن و انسنی مگر اوندوم کا عبادت قلماق اوچون خلق
قلدیم قحابہ بزلار بو عمر عزیزنی بو اولوغ نعمتنی بولیدکا نزلار اطاعت
خدمت لازیدر صرف ایلاکہ میز دور قاپسی بیندہ میز بولہ حضرت حق سحانہ و تعالی
دکا بیوز یکمشوکا میز سوال حساب اوشبو نامہ سیاہ لیق بولہ سن طریقہ لیک جواب
بر کومیز دور اضافہ حسرت و ندامت سوداسی اچیدن کرک کہ ایش علاجی ایلکری
بولغای بزلارنی خدای علام ابریلیب دور تنگ نامو سلی یاسمو کراوزون
عمریغی خدا تنگ دشمنلاریغا بیلکہ فرمانبدا اوچکارکا میز و بخوک مسلمانلیغ قدرت
بولغا میز جرا حضرت خواجہ حافظ شیرازی قدس اللہ سرہ ایتادورلار کہ
بیت
اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را
بخال ہندوش بخشم سمرقند و بخارا را
اگر مالم و آسایش کورای دیسانگ خطا بنگ دوست لایقہ مرحمت قبل بجنا طاعت
قیلغای بنگ شمن لایقہ سزا اقتضیل بجنا اطاعت قلما غل دیب دعالار
بندہ کا

سعنب کلام اللہ شریف شفیع کلمتور و کنا بلکہ نہ تلاسانکیز شاید کہ اونکا بلار
معلحت شبود در دیار غازی بو مشورت کا خوشدل و خرم بولوب شروع ایلامک
کہ قدم قویدر القصہ داستان مظہر الغرایب و مظہر العجایب حضرت خواجہ یوسف
خواجم دین اشتمال کرکن کہ راوی انداغ روایت قلمور لارکہ اوشول کونلکہ حضرت
یوسف خواجہ یا کیلدکہ نامہ روان قلم بلار حضرت خواجہ عبد اللہ خواجم نہ منکر دلا
و ربلہ بار جوق غہ روان قلب ایدبلار ظاہر آبہانہ اولکہ ایلادین سریع فالفاق
قرغزلار کلوب ایشلار اولار سنکسر رابنی الفاق لیکین معنی باعث اولار
دیکہ بنا کا حضرت خواجہ جہاں خواجم بابا السب یورسلار یا رسیب کمین قلب
اجرا بیب آلغان اما حضرت یوسف خواجم بوکلادوکہ فلان قرغزلار بلہ ایلامسوضعیدا وعدہ
قلمشفای آبردیلار اول دہ جہدین کوبکلا یدا ہیچ تشویش لای یوف ایردی بلکہ
باہ راق کلمالک اضطراب قیلور اردیلار بنہا ہم کشی بیارمہ ایردیلار کہ با تراق
کلکای دیب قرغزلار سرعت قیلور اردیلار کہ بلکہ تشویش واردیلار القصہ
تبر شدا وزلاری ز حضرت خواجہ یوسف خواجم سنگ خدمتلاریکہ بنکور دیلار اطراف
مملکت بنکلشکر لاریہ جمع بولوب قرغزلار خادملاری دین ہم خدمتلاری اوز
کردنلاریغہ الب خادم انی فارغ البال ایلادیلار ہم دخلق خدمت بولزلار ندا کی اشول

قلیب دوزخ سیز آخرت دار رسول علیه السلام آگر بلا بیرانه حالینکز کبکای دینه حضرت پوسی
قادر خانغازی امام لارینگ جنگلاری وقتدین تا بوقت عجه پیز خانن خلقدین
باشیمز دین بدنام اوکسوماس ایردی اناهم سیز بنگدیگ برایکی مکار بدبانت بنگ
شوم لوغیدین تمامه خلق عه بدنام قالقار ایردی حالا بوسیز بنگ فعلینگز بنگ شوم لوغی
دین بیه خلق عه تا دور قیامت عجه بوبدنام هرگز حالی بولماس من سیز بنگ برله
هم دیار بولغانیدین بزار بولبرم و اندغ دیاردین هم کیتیم تمام عالم بنگ خجالتی مکا
یوز لاندی کویاکه بونا معقول فعلنی من قلیب دوزخ حالا بوایش بنگ تدارکینی قلیب
حضرت خواجه جهان خوجم نی تخت سلطنت دا اولتوروغوزوب کنا بنگیز نی تلاسا بنگیز
جراکیم وبال سیز بنگ کیردی تنگیز کروز نامه تمام والسلام غازی بابا حاجی بوسوزلار
نی شنیب عقل لال و بیشمانفوما لامال بولدی بونامه لارنی اوردا خلیفه اشیخ جهز حمت لاری
بوز جندان زیاده بولدی اوردا بیغوز محکم راق توتوب مردانه ورزانه تورلار
غازی مکر حیله برله اوز خلق لارینه قالماقچی بولوب حضرت خواجه جهان خوجم نی
اولتوروغوز غانجه حالدین بوکلب سیاست لارقیلدوروب غازی اوزی بیله
منغ قلغان بولوب من خوجام لارنی اوچون جانیم نی فدا قیلادور من اولارنی مزرتیکور
کازیب
کوبچه مکانیکه کیلدیکا بولوب باندوغان بولوب اردی غازی بو مکر حیله برله اوت

بزبکه هیچ جه یارا فالماد بکه ساعتی توقف قلعای علی الخصوص یا کند خلیفه مهانه
تا لمانور عالی بردیلا هیچ کمدین ازلی رخصت تیلامام اق دروازه نی کشاده
بلاده لاریوا ایلوشهر کرداخل اولوب غازی لنگ فاوخانه سیکا کردیلار کفالجی کافر باشلیغ
بیله فالماق لازم جمع بیکلار اولتوروب دولار نامه نی غازی بیک قولیغه بردیلار غازی
هزار اکرم لابدله ایسلامی فوردیلار بیه بن لاریکا لرزه توشتی بولایکه سن فالماق زیاده
سیاست زحمتیه آشوردی اومنکلشکر بیله حضرت یوسف خواجم آغلامدیلار اطراف
جوانب دافی فرغیز لاریه کشیلار دیلار هرطرفدین کلیب قوشولوب تورادوردیب
بیلم ایلادی نه کافرلاریه نه مسلمانلاردا قوت مجال قالمادی موندین ایلکرا ک حضرت
خواجه صدیق خواجم بیک حضرتی بولیدا غازی بیک خادم لاریدین ایکیار کاسیاست
نامه لاری بیله کلیب ایردی بولایکه سیاست بین عقل هوشی عدم بولینی توزبولایکه
کاتوا صوبیله پاشی کلدی وینه ارقه دین بیه درپی خوشی کفک بیک بیک نامه سی یتیب بولمه
دا هم بوسیاست لاردین زیاده کرک قلب دولارکه ای غازی بیک سبز بیک شوم لعنو
منکلردین تماملاریه بیزار کنه بیتاب پوشتو نکیز نه نیت تا بود قلب نیکز بونه غدر لیق دور
وهم لیکه کونلوکه فاز کزار دنیا اوچون اسلام دینیه زلور قب کافرلاغه یاور لیک قلب
اولدو بهمچه بوطرفه لیک صفالار قلب شام خلوج لاری بیک روح لاریه شاد

قلب

بلادین کلمه قبجاق قرغزلاری حقنده که بولوب اردی همیر مرزا آطلغ برسرداری بار
باردی بولارنه غازی بیکداوغلانلاری بیک تا اچینی بیوردیلار امرایلادیلاکه تمامه
قرغزنا رحمتی خلق لاربین لشکر راست بوقاغی برکون ایکیدا راست بوقاغی همه لشکر
راست بولوبدا رحمت خواه صدیقو علیه الرحمه بیک کشی برله یارکنده کافدم قویدیلار غازی
بیکداولادی باشلیغ همتابع لاری بیک قول اباغ لاریغه بندسالیب کافرنه اوی تکیب
بریب قرغزلارنی باشوردیلار عذاب عقوبت برله الیوبدیلار اما انتیماک کرک کر
محمد مراد دین اوشولکون یخشنبه کونی اردی خوجم بیکداوشا قلاربین بیه یوسف
آطلغ برکشی لاری باردی بولدا اول همراه جرادی بولارایکیولاری کچه لاب بوردی همه
کونی جاشت وقتیدا نارشبک برله کاشغرغه داخل بولوب خواجه یوسف خوجم غه
سلام قیلدیلار بیاواقع عرض ایلادی حضرت خوجم یوسف خوجم غضبناک بولوب
دست بزانو سوقیلار حیرت وشجاعت نمودلاری جنبش غه کلیب بیان لاریدا کی
هزار مه بلاری کوباشنزاباد بولوری خلیده صابرغه امایلادیلاکه بولکیچه کشینی نهان
قلمکیزلار تاکه دشمن لاوقوف تاپمغای دیب اوزلاری تابع لاری بارلرقا قوزغب
توشیلار تاکه سردار مملکت اندا توشیلار بولار بیلمشورت قیلدیلار کیه برکره قرغز
لارنی کلوارمش دیب اوزه سی باردی حلا باوق کلکاه اردیش بیک تقدیر
کلمش مقرر بیه کراز بروریک احتمال بارو بیم یارکنده اول مقدار اما طلغ بوقا
اردیش

بیت تمرات دیب آخر بینی نشان قلیب روان قلدیلار کافر باشینه قاجوروب

برکونجه حالت دا اغزینه تکیب کردسیدین برکز جیقنه تو هرا تورد بولارغه بیت حق

واقع بولوب ارقه غه یاندیلار حضرت خواجه صدیق خواجم سیاریلار حضرت حضیجه

وتوغرشکر شنالار بجاکلتوروب ختن سایغه یوزلاندی ختن کربا. وف بیکاندا غا زک

بیک خادم لاریدین بری ختن کلکان اردی اول اوبرادی از توتیار و برآطبرله قبوب

ایبار دیلار اوشبو سوزنی وصیت قلدیلار که باب غازی خواجه یوزمه ابتغیل که

دادا پادشاهیم بیک برتا مویلارغه از تیکورمکای اگر برتقدیر از خلل تیکورسه قسم بخدا که

من غازی بیک ختن اچیدا گر اهل عیالنه زن فرزندنجه پوشتی باکندوا

زه سه آندیغه الب کلیب قوی بو عذر لاغادک زبیح قلیب قاینداتکورمه بورقه

ماسام یازکندصغیل لاریدین اوشوقچه جامه سنیه باغه قویمای بیک لارنی قتل عام قلسام

ایتم خواجه صدیق ختن بولغای مسروب سبب سبابست لار قلدیلار اما حضرت

خواجه صدیق خواجم ختن شهریکا باوق کلکان حالت دا تمه اهل مملکت استقبال

ایلاب اعزاز اکرام برله شهرکا داخیل بولوبلار حضرت خواجه شمس الدین خواجم برله ملاقات

ایلاب بای واقع ایلادیلار اوشول ساعت غازی بیک بیکه برانجلی ختن کا حاکم ایردی از نوتوب

قبیده تارتیلار و بیه براوغلنی انزین بیه خوشی اقرابلاریدین توتوب قبیده سالدیلار

برغلغله ماجرای معلوم بولدی ایچیلی دروازه سنیه ارتی تحقیق بلدیلار که
مکه لسخنی معلومه قلیدیلار ایشی اوزره بولندی بولا اورداکی بنگ دروازه لاری
نی محکم بندایلیوب بیله لاسباب براغ جنگه مهیا قلیب جامع و نا ظر نورعثمانیه ایردیلار
اوغول سامت ایکی یوز کشی مسلح کافرلرین بولوب اورداغه یوکوردی که دروازه
محلم دور لکری یارغانیغ یوقاردین اتیلار ناجار بیرکشی ارقه مبارزی فرصت نی
غنیمت تاپیب اوردینگ برطرفینی بوزوب حضرت خواجه صدیق خواجم پیله شهاب
الدین بکاول باشی بولوب اوزرینه اولارینی شهر بنگ تاشی یانیغه الیب حتی
مدرسه کناره نوبتلاخادم لاردین محمد مراد تلیغ برکشی کاشغرلیق بیوردیلار تاکه
حضرت خواجه بیوسوخواجم کاخبر بنگ دروازه سی اچیلوب قلیب دورلاکه
حضرت خواجه صدیق خواجم بنگ کیین لاریکا کافرسلمانلاردین بش التی یوز کشیلرو
که غندیبا بغاذ نادریای زلزله ساجلیدا ارقه دین یته لربولارینی کوزلاری
نالوکلاری تیب مناجات ذیلا آهنگ مناجات اعنی سترا عزیز سیدیم پس ذات عزت سلک نبیت مانند
سدین واقع دستم کبر کیاسه همین زمانیغه بر یادیم رسیتی مناجات دیکا صفدا قبول کوشته
ایسه لار مرتبت حاصل بولوب ارقه یانه یلار بو حالت دابر کافرناسزا لفظ یانی اجیب اعنی دو
آمرسالار بلاسیتا آدین بکاولنا مدار جابکلاندازلیق بلیبرتال اوقالیب سلم اسم
بیت

وقتیکه بولغای که سندین بو برگان فتور بنگ انتقامینی آلغایمن دیب کونگلیدا کچورگن
حضرت خواجه جهان خواجم بو جمع بنگ منع لارینی قبول نوتمای همه نیکزلار
حاضر و ناظر نوغای سیز لار دیب ایتیا دورغان سوزلارینی سماعیش قلیب خواجه
بخی خواجم همراه ابلاب خادم لارنی اوردا قیلیب آز کشی برله سوار بولوب
و من یتق الله دیگان اوقوب غازی بیگ قاشیغه سیکا یولاندیلار غازی بیگ
صد جندان زیاده اکرام لار تواضع لار قلدیروا ویکا الیب کردی کوردیکه کافر نوشاک
دایاب دورغه ارام بیرگه لار لیکین فتنه فسون جندان نورلیوک علامات عداوت
خیانت لاری مشاهده قیلیب فتنه بین ظاهر بولوب تورا دورماسدین هر نه اظهار قیلیا دیلار تو کل
نی خدا لغه قلیدیلار اندک ساعت اوتوب ایدی بر نوبت حباکی کلتور وب قویدی
بو کافرلار کریب حضرت خواجه جهان خواجم نی حضرت خواجه بخی خواجم نی تورغه
یا لغی دیب تورتوب خنجر لاری آلدی و مهمان خانه سی که الیب کریب ساقلادی
و تاشقاری دروازه سینی محکم اتیب الیب خدمت کاکلاری خادم لارنی تمام مقید
قلدی غرض اولکه اوردا غه کشی خبر یاکای تاکه اوشبو غافل لیقدا بو بورو ب
نالایق ایلکا یتیزه الغان لار حضرت خواجه صدیق خواجم باشلیغ هر نچه اوردا مسغول لارنی
جمیعه قیلیب تورغا ر دیلار غازی بیگ دروازه سین تماشا لورو نوب ایرد سرقه دیلار

کرات بسیار بلا ہر یوقت دبازار طعامدین طفاؤل قلیدور ورایردیلار

حتا عندلیبوکلورایردی الفقہ بوفرزندالدیلاریدا ولنور غان ایکاکلارکنار دلایکا

ایپ بشانہ لایکا سویہ بلارابتادوللارکہ کاشکی بومصیبت ماتم ہنرینک برلہ تنہا

کتہ ایکان وہنرینک وبالنیمز سبزلاکہ تاشمسا ایکان جراک بوعالم کوف دینک

ہیچ لذتنی تاتمغان وراحت لارینی کومکان اردنکلزلار اما بوبلای عظیم یکیدین

ہیچ کیکا خلاص لیق بولماس وجوجانہ قوی جکالسدین نہ پدرامان ناپغا بمیز ونہ سبز

لارونہ اونکالار وبلکہ بواقلیم بنک تمامہ سبوللرزہ وزلزلہ توشکان ونہ خویشلار

ونہ پکانہ ونہ ظالم ونہ مظلوم ونہ قاتل ونہ مقتول ہمہ لاکا خطای عظیم دور

امتہ بوسوزنا شیرہ بن اہل بیت خادم لاردین ہیچ کیمدا طاقت مجال قالمادیکہ اوزنی

صبر تسکین برلہ توتقاد کوباکہ بوسرای الہ بحسید بن قبابت اورلاری یکبارہ ہمہ لاردین

کریہ وزاری فریاد وفغان بلوا وبلاوا مصیبتا صدسے کنبد دوات نہ ہر جرما دیک

وبعضے لاہنوز وبعضے لاہنم ہمل قوشدک ہچنتاب ہ ہر لیک بلہ وجد سماع دانور غان

حالت دا بردی محمد عبداللہ بکاوک کریب الجی کافرینک حالات ملامات نہ وغازی

بیکینک تاشوغان سوزینی بیان ایلای کریا قابنا قرانغو سوفو بلہ وہیچ

کمکا بوسوزکلمادی وبلکہ شہاب الدین بکاوک بزہر جشم کورسنگ کوبکلدا کبور دیکہ بر

وقتی

برکروهی جنیب کلکای که اندک مسی جدل برله بوشهرلار اینک تخت تعرفیه کرکای اولدی
اول وقت دا فتح ظفر اول قدم ساری بوکلکای نخجوانی پرینک قدم قدم اولکر پرینک
جانب دین رستم دستان ویا سام نریمان میدان ارایلغ قلمز اولار ینک بچه سوارلار
لاریدن سنگلت بکای واکر فیل مست محمودی برزین معرکه الحرب اولار ینک نیم پشته
زخم خورده لاری بنشه بین زخم یکای پس پرینک اجلیز اولکروه ینک قولیادورینه اولار
رحم بولغایکه بلکه آدملار ینک قتلی اولار ینک فخر سندر آین شعارلاریدور دیب بورکی
ترتیب برکان مشمق لاریدن برایکی پیتلار نبی نکر تلسینی قلدیلار آخری برکون اجل
دامنیوبوسکای جانیز ابلاپا پچاغا حاجر قویماد دیا نیمز داو یمزدا بتشوغه قالمغای
ایکا نیمز تاپماسه تغیر پرلار ینک خطا فتا نیمز یاشیمز دایا پا بتورخای بولوب ایما نیمز
بریوز بنی لاله زارلاری نوکولکای فانیمز یاره یاره معتقدلار کوب بکای ارما نیمز
فانیمز اچکوچی برنجه خونخواری کوبلکای حضرت خوجه جهان خلوکم حاجر لاریدن برادعول
لاری بار ایدیکه اولانی قران خواجه اتار ایدیلار لیکین اولمیلار اسم لاری خواجه حسن خواجه
اتار ایدیلار لیکین سال لاری الته بیتدین زیاده ایدی اسم لاری اما هر کیسه انواع تورلوک
کرامات لر ظاهر بولوب ایدی کاهی بعضی غیب آشیلاردین خبر برور ایدیلار حضتخواجه
جهاخوجم اولاری تربیت قلیب سرخوان اوقوغان ایدیلار و بعضی وقت دا کشف

بکاؤل بسی ساده دل کشی ابردی بو مکر حیله جین وراست کمان ابلا سر هنر یله
حضرت حواجه جهان خواجم حضور لاریغه کلدی اما بو حالت داخواجم بو جمع بنگ منع
لاری بنیک جوابیدا حقایق معارف الهی دریاسیدامت مستغرق بولوب بلکم عذرنا
اجیب دورلاکم انشاء الله کم بو دوردا میلم اندافی کم بزبنیک برتا سویو میزه زبانبکو ملا
وبلکه بوزنیک فضل فنون لاریدین حضرت حقیقی آوته بزلارکا جندان درجه عطا قلوب
کم دنیا واخرت دا اینکه بزلر سرافرازبولغو میزدور جنابکز کلام مجید و فرقان
حمید داخبر ربیدور کم عسی ان تکرهوا شیئاً وهو خیر لکم یعنی بسیار
نمرسه لاریارکم سزبزلارا اینکدین زبونلوغ طمع قیلاسیزلار سبابلی نمرسه حقیقته
سزبزلارکم خیرتیت دورسو موننگاوخشه بسیار نمرسه لاریارکم سزبزلارا ایدوست
توتاسیزلار واینکدین خیرتیت طمع قیلاسیزلار سبابلی نمرسه حقیقته سزبزلارغه
مغفرت دورلسابرکم کون جرائمکزلاریارغاروالنده تشویش بنکو ورلسکین
انکم مجبل داصفت احکم الراحمین واکرم الاکرمین بوعم انده ازکونارسبابلی تا
کیبا اجرعظیم بزلرمالامال قلورحضرت علی کرم الله وجهه ایتیب دورلار اذا اذنبت
بت البلوی ففکر فی الم نشرح فسترین بین بسرین اذا فکرته تفرج
یعنی سکا بلای تنکلیکتبلوسه سبب فکر قیلغل سورة الم نشرح دابر مشکل لیک انکا ایتیق

دیه مجرب دو رمونیک کاباری مکر حیله دین خالرا باستور الجی بیکاوفناشی بوزوغ

آبردی دست دراز لیقدین باغفودکی احوالرا باسی اولوم مهمیدین بیم حضرت خواجه

یوسف خواجم کاشغردین بخه باره نصیحت نامه ایبارد یلار برتقدیر حضرت باری یارلیغاسی

دشمن نزست نزاریق فلیسه پرلا حضرت یوسف خواجم عه جواب برکومیز دور

دیب حمد قوشمای منع ابلاد بلار اما طاری بیک تذویر دام اوچون کافرغا ناسترتین

ایکردی بسامه بالین اوزی باتغوزدی جانجه بویرداحضرت میرعلی شیربیک معرفتی نزل

لاری موافق حال نوشته کونکلوم زفنیکاکره کوروب بایه بیک انکازلوغ جاوزه

کبوتر ضیاردام صیادی حضرت خواجه جهان خواجم بیک محمد عبدالله بکاول اطلیغ

برقدیم خدمت کهن سال ساده دل کشی لاری بارایردی که بهم خادملاردین پیش قدم

لق ایردی انی جرلادی اسبلار کرسز بارسب کوروب کلنکده ملاریوکلی بارسب کودی

کوسه لاری اچ قبلادور برکاسه قان قی قبلادور بستراوزره اولوم الیب بناکاه

دوسبا حالی تنگ کودی اول کافرهم اینکه خواجم کلسه لاری کان برکچه سورزم

ماریه اینه زیرکسلم قوی دور صحت لیکدیکا اجمالی یوقه لرلهبارسا بکربات کلسه

لد کوروشوب فالساق دیب سرعت قلدی غازی بیکهم اینکه من هم برنام بولوردین

قورقه دورمن خواجم منی برنام دین کزنارسه دیب سبا بالکبدالا قلیک اما عبده

بکاول

انکا قرا ناشکبه اوردی ... بر کز تو تعالی بولماس جراک یته یوز صوشکی مرد مبارز
مکمل مصلح بمه وقت حاضر و ناظر تورور بدور لار مکر الجی بهز بنکه کسیدا غریغا ایدیکا بولوب
بانسه خواجم زنکلیق اتاک آغر یعدی کوکلی ناجار کلور لار جراک خواجم ثواب ایشن ایدیب
جانی فدا قیلدی لار قالماق لار مهیا تورسه لار اوشبو حیله بر له قیدیغه توشوکلی بولور بنه صوئ
یوق دیب اتفاق ایلادیلار الجی غازی بیکلاو بیکا کلیب اغریغانی اوزنی سینی جغاردی
بر وقتی قرا خانی اوزینی نورغان قالماق لارنی بنهان جا بریب انکلادی همه سبکا خبر بردی
بهادری بنهان بهله سبکا الاتبرلا ماده و مهیا تورو دیلار غازی بیکلاوزی بارب حضرتی
خواجم تکلیفاتی حضرت خواجه جهان خواجم بارماقنی وعده بر دیلار اتا غازی بیک جغاتای دین کیلیب
جمیع پادشاه زاده لار و سردار لار امورداجمع بولوب خواجم لار بارور دین بسیار
منع قلدیلار بهه لاری بالاتفاق مرض اعلا دیلار کیه تقصیر پادشاه عالم هونیک مکاریلی بولدی

فَلَمْ يَغْلِبُوا اثْنَيْنِ یعنے اگر بولے مسلمانوں میں سے کوئی غالب بولو اپنے میں سے کشیکا
ولیت مضمونہ بر لہ دیت پس بر مسلمانے کافر دین فاجانی جراکاوزی برکشے دو
ابتا برکشے دو اما کافر و فیتکہ اوج بولے تنہا مسلمانے قابجقای فاجعفانے جہالت دین
دوانت دامنکہ یوز نفر مسلمانلاردین تفرقہ لیکہ ظاہر بولماہر یوز کافرلار برلہ
مقابلہ بولغالی بولمہ بلکہ قاماق ایچی جالا فراکندہ لیکدور حتی بارا بولماس کہ بزکہ
لشکر تارتغای لار اوزاختیار بزبزلہ کافرلار ہذا اطاعت قلغانمیز بیاللہ افا
دین اسلامی سست لوفدین دور پس کلکای سبزلار کرای بیکلاربو کافرلین لار دین
یوزاورو کا بزاسلام حلیمنی باشیمیزدہ کوتارسب بارا باتیغ تارتغای میزدہ
اسلام سنگ فتحبولہ غازی بیکنا ہمہ اکابران یاکسندہ سبب دلالت لار قلیلار اما
بوکشبا حقیجہ اولہ مقدرات ازلدا بہ بخو بشقاوت مندلیکنی سرنوشت
قلغانی ہرکز بوسوزنا دبیر قلماوی لیکن اصلا اظہار قلمای معقول کورکانی بولدی بزکم
کون توفیق لیاق نا کافرلار سنگ فراکندہ لیکہ خوب قلا بولغای دیب معلوم کورسہ
صفت حرم غازی پادہ جی سنگ سوزنی قبول قلتوب مہلت بردیلار اراده بولکان
اوتہ کافرلار یوالجی کافرغانی بیکہ واسکاہ دنیاز بیکلاتوروسہ سنگ تمغاسینی
کوستیب بولاریجادن قبول قلتوب جنیات مشورتین ارادہ سالر بلار آخر مشورتلاری
انکا

میز حدیث نبویکه من مات ولم یعرف امام زمانه فقد مات میتة جاهلیة حضرت پیغمبر
علیه السلام اینچنین ولوکم کشیکه اولو بدور و تانو ما بدور اول کشی اوز زمانه نیک یاد
شا اسلام ایدی اولو بدور اول کشی مردار سوغ بر و جاهل ایدی بر الحمد لله که حضرت
حضیجا و نبه بزلانی دین اسلام داخلق قلیب عقل فهم هوش عطا قلیب دور لار
کرک که شو شرنا ادراک قلیب خیر طرفیکا قدم قویلی میز و هم حدیث آن سرور
کرمکه من سن سنة حسنة فی الاسلام فله اجرها و اجر من عمل بها الی یوم
القیامت و من سن سنة سیئة فی الاسلام فله وزرها و وزر من عمل بها
الی یوم القیامت یعنی کشیکه بر خوش اشنی باشلاب اسلام اچره چقارسه
اینچه اجری اول کشیکا دور و هر کشیکه عمل قلیب دور اول شیخ نا قیامت
هم ثوابی اوشول باشلاب چقارغان کشیکا دور انکا اوخشه هر کشیکه بر یامان
فعل باشلاب چقارسه دور اینچه گناهی اول کشیکا دور و هر کشیکه پس قلیب دور
اول زیون اشنی تا قیامت هم بنده گناهی و بالی اول کشیکا دور پس صحابه و مجتهدین
طاعت لرینکا افضلی بر بخشی اشلرنی باشلاب چقارغانلیق دور علی الخصوص
غزات هلهج عمل بر برلرینکا دور اول مجتهدین اونکان هم ما تقدم ایروا شیدا
بر سیدور لار کرچه غزات بیکبار و سیله ایت واقع بولوب دور و آن کان رئیس

حامز و ناظر نور خای میرزا مملکت و لیقی آن ع ابا س بسیار پادشاه زاده لایق
دور زکه بسهولت بر له مملکت جالبین خبر لمادی دشمن لار دامبوالنیب دولار
القصه بموجب نامه انشکاح حضرت خواجه جهان خوجم با شلیغ به دیار پادشاه زاده ملار کمال اصابت
برله خبر دار اولوب بموقت حاضر فرا ظر نور دیلار و الجی کافرلا یار کندفه داخیل اولدی
حضت خواجه جهان خوجم غه اورد اکبره ملاقات بولدی موندا هم بوندلار یکا لرزه قوشتی
کاشغر اوردا سیدین هم محکم رافکوردی کون کلید الکجوردیکه بوخواجه لار برلرین زنجیر
ایکانکه کمالا تاده و اسنوار نور دیلر بعد هم دین ایدی تمام بوندا اوروب بدور لیکین
اظهار قلمای نور دسیدین دعا سلم اورنیدا بنکور اردی خاطر خوشی آمنسوز لاریه
بنکوردی بانهایه اوب برله ایلاغ تکلیف اتی نور دیلر جانبیدین مهر بانلیغ لار برله کوروشدی
ماکل لیکه بنکه اشتیاق آرمنوسیدین بیان ایلادی حضرت خواجه جهان خوجم هم سیارزم
ایلغ لاریه جواب ویروب ایلاغ باتقی لاری قوبه لار و کافرلا غالی خانه نوشنوب
ویلار برنجه کون لندا نوردی اما حضت خواجه جهان خوجم بغازی سیکا یرده مشغولیت
کوسلاب کرسالهما اردیکه عمر میرزا بوا سکیه بلیه کاولار اطاعت لاریله اوتکاز دیلر
دور میرزا بیدی جلاله میرزا آخر بولوبه دور اخرت زاد راحله سا و جنی پرلاب لاریه
بخشی عالم ابا س بخوکشوم چیادوکه اوشبو دوسیه لیکه برله خدای نزدیغو باغ
میر

آطلار یوکنابت قلمیلاکے ای اینیلار آگاہ ودانا بولونکلار کہ دولت کا غرور

قیلمانکلار کیمکا وفا قلیب دورلار کہ پزکانیمہ وفا قلمادی ودورلار حادثہ لاردین

امین بولمانکلار کہ عالم پر حوادث دندر تکیہ برکوہ بندکم کردہ ایمس معاش چند قلنکش

درکمین صد نوع دامیش برسر پیچ ودشمن لارکہ بردین غافل بولمانکلار دشمن

ہر بخر حقہ دوکونکل قوت غانور خس ہر بخہ کچک دورکوندیر بولغانور حلقہ دامیغہ

النغانلر کین پشیمان سودیر ماس ایش نیک علاجی واقع بولماسدین ایلکری کرکر

کین سودیر ماس حضرت خواجہ سبار درویش ساد، لوح دورلار وولاری

بسیار نرم کوکلی اولدی جہدین بعضے دوست صورت دشمن لار نیک تلے مجوکلکین

جبین وراست کان ایلاب دورلار وہر ایش نیک توکل بخہ سالادورلار توکل اکر

چہ جہد ورلیکین اوزحابدلار کہ کلادورجراک وہر اشبغہ اعتماد قیلمادی حلق

طلب دی شدکہ اول سبب بر اول ایش وقوع ظہور کرکر کہ اول سبب کا لتنور

اندین کین علمای سبب کا توکل قلمانکلار توکل قیلیاق بر سبب ترک ایلاماک بندہ دین

ایتوار یرماس چنانچہ حضرت مولانا مثنوی دایتیب دورلار کہ گفت پیغمبر با آوازی بلند

دو توکل زانوی اشتر بہ بند خزینہ ہار غازی نیک مکر جبل سدین غافل بولمانکلار

کار اکر چہ اینک سوزینی حضرت خواجہ قبول قلوب تنہا بیم سیزلار سیار منع ایلاکای سیزلار

نولوک حضرت برله اوی دا توشتی لار الجی کافر بنکه بورک کیدین وبهم اندوه کونارنکمک
کاشغردا طاقه قالماز تاجا حضرت خواجه یوسف خواجم دین رخصت تیلادی خوجم ظاهراً
سعقوب برله جواب بردیلار وبو کافرلار اوشبو بهر نیت لیکی برله یارکنده شوم قدمینی قوی
دی حضرت خواجه یوسف خوجم خادم خاص دین راه دیکر برله حضرت خواجه جهان خوجم نامه
روانه ایلادیلار اوشبو مضمونداکه بو یارغان الجی کافر کمال بدنیت لیکی برله کلکان ایکان
کاشغردا انجه مکر حیله بنک سعی سینی قلدیلار لیکن سعی نافعه تو پیزلار طرفیدن کرقلدی
موزین مایوس یوغ لار برله اشبو بهر خیانت لیکی پیله یارکندکا قدم قویدی البته البته
حاضر وناظر قوسونلار سینهار اوندایکا غفلت قیلمه سونلار وکوب احتیاط
قلسونلار بوکافرلار ما دامیکه شهر ایچره دورلار دا دین پرکز تاشقاری یعنی سونلار خصوصاً
اول مکار غدار غازی نابکار پرفن بوزمنک تکلیفی انکان برله یارمغا یارامایک
سوزینی هرکز قبول ایتمه سونلار دوام الوقت احتیاط جهتندن مهیا قلیب تعجب غای
لار علی الخصوص دوست صورت دشمن لاردین حذر لازم اکر زینهار دوست کورنار
خصمدین اوزکیل طمع کم توشه بزیاشلی لاسی ایشلامه اکونکل احباب کورنه
دوست صورت خصمدین بتبش کونکل بسلامتم یعنی خصمدین کوبرک حذر دوستلاردین اطلاکیا
دیم حضرت خواجه یوسف خوجم حضرت خواجه یحیی خواجم برله نموده صدیق خوجم یک
آطلاریغ

عطا ایلا لیک وابروی شریعتنی قولدین ایا ر ماکای سن دیب که یه وزاری قیلا فیلا
کوزلاری اویغوه باردی واقع داکورا دورلار که برمرد نورانی کشی کلیب ایتیا دورلار
ای فرزند نه سبب سن غمکین لیک قیلا دورسن فتح اقبال اسلام طرفیدا در تولا
پرست بولمانگ دشمن لار مغلوب دورتانگلا مهمان لر دار لیقوه بوایا باغای سیز
دشمن لار کونگل لاریدا آرصوا مان قالمغای سبب اندیشه قیلمانگ باشینگزنی کوتا
رینگلار دیدی فی الحال کوتاردیلار هیچ کشیدین آثاری یوق لیکن اوچی
بزمعطر بولوبرور بوبشارت شکرانه سبکا نازه طهارت قلیب ایکی رکعت شکر
وضواد البلاد یلار التقه نانگلاسی علی الصباح ابی کافر حضرت خواجه یوسف کوم
نی مهمان دار لیقوه تکلیف ایتدی حضرت خواجم اوچ یوز کشی مکمل معلم
بهانه آپ بوشلیا ابی خانه کاردیدی کافر لار بنگه کوزلاری کا برمسلمان اوچ کورونه
دی کافرلر کال وهم رستس دین کان ایلا دیلار که تحقیق سیزنی تولغالی کلیب دور
لار که هلاک که بنا دورغان کونمیز بوکون ایکان محروم لاریه نیاز بزکر دشمن لیک
قلیب غلبه کان ایکان دیب مابوس لیغ بولا ارجان لاری وهم اندیشه سیده
مبتلا بولدیلار وجهدین بجای خدمت قلیب خوشلیغ برله مهمان دار
لیغ نی تمام لیکا ادا بولار حضرت خواجه یوسف خواجم حضرت الله غه شکرانه ادا ایلا انواع

چولبو جرات سا بکر ناجا قلور بر جه بهادر کشے لاغ بنهان قلماق اسباب جنگ

قوبوب برسا حضرت حواجه یوسف او بکا کریب بکا به اولتورورلار اوشبو حالت دا قبیله

جه سکه محمایاری برسا بکه بر له بلاک قلسا بنکز اگر برسا قوتوب بلاک قلماسا ق عالم

ویران بولور سه بلاک قلمق ندین کیلن جه دوست دشمن بنکا کولکه قرالور دیم

ناجار طاعیکا کرالار ندین کیلن باکندن برکوندا قولوغه کلتورکالے بولور دیکر مشورت

بنیاد بولدی بو قرارا یوشوردی نه اشب کمال خوش لیغ بر له مهمان دار لیق

حاجه وقیو شروع قلدیلار بو خبر حضرت یوسف خواجام غه یتکاندی یوسف خواجم حضرت

حق سبحانه وتعالی کلب ارواح بزرکلاندین مدد تلاب مبارک قول لاریغی

دعاغه کوتاریب مناجات غه زبان اجتبار کرا صدا صمد احیا قیوما اکرم منزه عن رویه

سنبکا امر فرمانبکدا ایسیغ وثابت بولالادیم عمر دوم بیهوده بنر سه لاکیم صرف قلدیم

کافرلار طاعتنے محکم توتوم دین اسلام دا ثابت لوغ کورکوزدوم اما کیم وسیم

سین سنبک مغفرتکم دریا بنکا موج غه کلسه یوز منبک منبک دیک بنکا کوملکو

کنه لار بنی اول دریا دین قطره ناجز قیلور آنی یوغاچ بنکا عصیان غفرانکا مانع بولسن

حبیبنک حضرت محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم بنکا حرمت لاریدین بو قالین کافرلار

ارا سیدا عاجز قلغانلارین بو بنده کمتریدین وجودیدین دین اسلام فتح ظفر

عطا ایلا

یوز مینگ تورہ لار جمع اولغاز برلہ مینگ عمروم و دولتینی خنخاش دانہ سیچہ جا لیق

کم و زیادہ ایلا با باماس ایلکی جہان خواجہ سے حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم مینگ

اولاد لاریدین دور لار انا با بام و اوزوم اول ذات سینگ کاسہ دخواہندس تو یب کلیدی

میز شاید کہ ہرگز کور منمک لیک قلما غای منہ و ایکی جہان ایکرہ موندغ طوق لعنت

کردنیمکا الیب کتمکای منہ دین نی دنیا نخاتمہ آمن و ہرنہ کلمہ خدا دین کورکای منہ

دیب قبول اتمادی و بنہ ایتیکہ حضرت خواجہ یوسف خواجم سبب ارزیرک دانا کشی دور مونداغ

مکر حیلہ و بیہودہ نامعقول اشلار ینگ دامیغہ الینماس لار دیب سبب منع ایتے

لیکین بش کرم حاکی محرم سینگ فیض ایا دحاکی نیاز سینگ و برکہ مکار لار خوش کلنگ سینگ دین

باشورونہ کلمہ الیبی کا فرغہ ایتلار کم میز لار ہرنہ بولساق بو لغای میز تورہ یا لغہ

دین جنخاس میز دولتینی سبب کور دوک کشی لیکا بتوک میز لار کا خواجہ درکار

ایماس بو دیار مملکت نی خواجہ خراب قیلغای یوز تمیز معمور لوغی سیز لار یرلہ سیز لار

دین ایریلغای کونی قرغیز لار ایا عیدایا بمال بولور میز سیز کرک کہ بر تدیر برلہ حضرت

خواجہ جہانی تو تماق بیلے سانہ ور جرا کی اولار ساده لوح دور لار ایا حضرت خواجہ یوسف

خواجم مثالی مرغی زیرک دور لار کہ ہرگز رام قلغای بو ماسلر بو کار ینگ معلمی اولکہ

اولار نی ہرگز اوزاورہ دالار یا حق تعالی بو ماسلر اولکہ سیز لار حضرت خواجہ یوسف خواجم نی اوشبو

بولوب جنگ کو بند کرکے دیکھا تو مہمانوں کو آرام بو کافر لار اور دا خل کر دیا بو لار نے
کو کاج از کلہ ہوش کفتہ جاگر یہ بن امید اوز دیلار کلکلار یکا بوز منک پشیمان بولوب
ما چیاره وا سوون خانشہ آرسن واخلا بولدی تو قوز در بند مار آیرد بر دز بند
ده بو کافر لار نا یریب توختاتی بش آلتہ کافر ایچکاری کردی حضرت خواجہ یوسف خواجم
نوه بیکا احسن بیکنی وا بلا بیکا حوالا بتی سور دیلار و بو کافر لار کمال دیلجمع لیک برله
ومعمولوق برله بیا بلادی حضرت خواجه یوسف خواجم کمال رنده لیک برله ملاقات بیکنی بلادی لار
کافر لار نه هیبت واقع بولدی بلا نهایت تواضع لار بجا اوندی رسمی کما حقه بلادی حضرت خواجه
یوسف خواجم حضرت حق سبحانه وتعالی نه شکر ثنا لار بجا کلتور و آخادم لار نه سور دیلار کی اکرام کافر لار
بو سیوه مهمان در مهمان بیک عزت و اکرامی کرک حدیث نبویه اکرام الضیف وان کان کافرا
کافر آیمش مهمانغه اکرام قلینکار حضرت بیکا فرمان بولسه موسی بو حدیث نه عمل قلیب کافر لار نه
ساده بر بیالچی خانه کا توشور دیلار اوندین مرکب لار دین راست قلیب برکلار دیب
فرمان قلدیلار بیالچی لار سور دیلار بیکلار بو قدراق برجوله بارسه لار انکا توشور دیلار
خوشکوکسیکنی هر لانب نوره بیک خلط خفه سینه کورساتمه خوشکوکسیکنی بیک بیک منکه
تسلی نه دیدیلار حضرت خواجه یوسف خواجم حضرت حق سبحانه وتعالی نه شکر ثنا لار بجا کلتور و آخادم لار نه سور دیلار کی اکرام کافر لار نه

بردیانت لار هم بو شهرلاردین همراه بولدی اما کاشغره خبر یتیکه قالما قدین الجی کلوایش
دیب حضرت خواجه یوسف خواجام بجرد استماک برله فراست برله پلدیلاکه بوالجی بیر باعث
کلمکان دور دیب درویش بکاولدیب برخاص خادم لاری بارسیدای پیشوازینه
الجی کا استقبال ایلاکیل دیب روانه قلدیلار بایب اوضاعینی کورکیل بخشی لیق برله
کلیب دورموبا کرزبون نیت برله مواجه والیدین معلوم بولور هرکوک اجولدا بوسه
قتبه برکای سن دیب حضرت بردیلار القصه درویش بکاولفهم فراست لیک
بیله هوشمند کشایرور ایکی کونلوک سیرکا استقبال قلیب بایب کوردیکا اوضا
بوزوغا حوالا پریشانی فی الحال قتبه ایبار دیلار حضرت خواجه یوسف خواجام
حضرت حق سبحانه وتعالی غه باطنا التجا کلیب رواح بزرکلاردین مدد
تیلاب ظاهراوزلارینی کمال حاضروب وجنکیکا سباب یراغین راست
ایلاب اوردا تعلق لاربیلا کیخلق لارینی جمع ایلاب برمنکدلاولارنی مهیا
قلیب سباب یراغ لارامادہ قلیب تورد یلار الجی یاوق بیکا کمبوست خلقینه
آلدیغه چقاردیلار اخرالامر شهرکا داخیل بولدی کوردیکه دروازه ده جمع خلق
اسباب الات جنکی برله حاضر لیق تورد وزلار موزه کوروب کافرلارینکیوراکلاریکا
لرزه توشتی ناچار اوردا آلدیغه باردی قرادیکه آخم برباللاردم همه مصلح مکمل آیین

بهاسے برلیجی بارعای دب اتفاق ایلاویلار وبهم بنه باعث اول ایردیکه مسلمان
لر شهری بنگ باج خراجنی البصرواتیب عادت قلمش ایردیلار مدتماوینکه بوشهر
لارینک هیچ تخوفه پنجه لارینی کورماویلار برونتی لارینک خماری اشرنیکودی
لشکر ایاروکه محل باریرماید وهرکزتوره لای برسنوالدا وبرقرارایماس
نظام مملکت لای یوقکه بریرلیکا انقیاد ایلاکای برای بری تخت قلمق ایچون بری
تخت سلطنت دابرقرار یولادوبعینه دعوای تورهلیک قبلادورعلی بهذالقیاس
تاجکاردان کارکرده لاربعضی بردبانت صورتنه مسلمانلارایکا قرار بردیکه برمکمل
سزاالوح یوزمباوق سوار جرارنه مکمل تصلح قلب الجی صورتیداقلیب ایکای
میزکاشغردا حاکم خوتش کفک سپکینکا طیفه باکیندا حاکم غازی سپکینکا طیفه
نظاریکا شکاهذه پنهانه خطوتمغالارغاکه البته البه الجی کابارلیک قلب حضرت
خواجه یوسف زحضرت خواجه جهانه خطوبه نه توتوب قیدنه سالیلی عمالهرالایاغ
حضرتلاری سیزلاربناکابوایشه انعقد کوکیوزسانکلار عقوبتنه سزاوایولغوسک
لاردوردیب خطوتمغوزاستایلا مدجی آطلغ برکافرغیتوری ایاردی انکاوی
یوزپهلوان نامدارجابک اندازکافرلارنه تمام آیهن پوشیدایلاآتمشوب ایکیوزدن
ایبارتری سیزمکافرلارنیزتندآتمشوب توشوب شهراوجیرلیکاشوغه یوزلاندی وبعضی

بردبانت

سیرلارینک منفعتیکن لاولیون زیاده ایلاکا بولسلار و سیرلارینک یارلیغیز
برکا شوقه اشکاغه بولوب ایردی حالا انا میرزا یوسف خواجم قاماقه کوتکلوکا
سوزیکی روشن تورادورسن دیب قتل قلدی و هیرلارنی هم اولتعه کوتکه
حالت دا قاجیب بهرا مشقت دا بویرکا کلدوکا نا میرزا یوسف انتقامنی طلب قیلا دیو
میرزا کرکا لشکر برکای سیرلاریب انتقا میرزا الغا یمیز دیب عبد الوهاب بیک
عرضنامه سینی توتی بونامه مضمونیدین هلدیکه تحقیق امدی سیرلاردین بوزاوبرو سرور
ایلادین یاندوروغانلاریغه بوزمیسک پشیمان قلدیلار مصلحت قلدیلار کراغیز لشکر برکای
وبعضی اهالیه سیرکا فرلار مصلحت ارا غه سالدیکه حالا لشکر یارماغی معلوم دین ابرماس
جراکه هوسینا خافان مذکور اغیز لشکر یرلکلوارمیش دیب آوازه سالدیلر اولکه
بودوردابرجروت لیک کشیدین الی یارغای اکریرونتی دیک معامله قلیه خوب والا
الی یانغانلارین کین اغیز لشکر یارغای اولارینکدا دلارینی برکای وهم قبجاق قرغیز
لاری یارادیکه الی موضعیدا کافرلارغه تابع بولماق یرلیا یلاریدا حضرت خواجه یوسف
خواجم البلادین یانوزلاریدانامه یبارتیب ایدیلار کراسلام قیلیاری برکای سیرلاردیب یبسه
بوقرغیز لارغه قتنه غضب سنا سیز جاشهری یرلاوزلارینی ختن کراالیب اردیلار
اما قلاقلاریوا شیغه بسعیلاکا هش لاری یارادی سبلی شبو قرغیز لارا قصغیا نوزغه

اوزلارینی آقسونه الدیلار اقسوداعبدالوهاب تم قالماق توره سینه تا
ایندی کیم ای تورم یوسف جهانم جامه لاری بده کاشقر مارکند خلقی
سیزدن بتامه یورا ویروب دورلار سیزنند خلق لار سنزغه
تیغ تارتسه خدایار بیک دیکانم تمام بنه عمرنی سیزنند خدمتکارده قیلوب
انکان ایردی ویار لشکر یزه کاشقرلاشکاغه بولغانی ایردی نه
مقدار کشنی قتل اولماغندین کین اوزکلارکا نوبت قالور مواز
بارنجا ایتورا ردوک که بوخصوصلاردی سیزلارکا بیوقایتق تیار بولسون
تیغ تارتایین قیاس وقتیکه اگر یاری بر سیزنند اویرد وزدیب ایتور
اردوک باوقسلماس ار لشکر حالا امدی قولدین کیتدیب عرض
نامه پتیب ایلادی وبو عبدستار بره خدایار بیک اوغلی لوعرض
نامه نی الیب ایلاغه باردی قالماق لار توره سیغه ایاغنه
یقلب یالوارکه وزارلار قیلورلار دیکه عرض تیکوردوکای توره م
بزبیک لنامز بلکه اباواجدادیمز سزبیک اباواجدار نندرغه
سالهای سال خدمت قلیب تمام عمرلارینی سزلارینک
ملازمتینکزلاروه حرف املاکا مدورمسلمانلار غه باج خراج
سیزلاینک

بولماق دروازه‌نی کشاد قلیب برسون کنار ایلاسون و هیچ کسنی انار برماسون
تاکه اورضینی اداقلسون پس بوجرنی سپک لارکا پنکور دیلار سپک لارکوبه بکوبه
منادی قلدورور دیلار اما خدایار سپک اوغلانلاری وحشت دین ایمین بولمیوب
شهردین بدر جنیب اوستونه اتوج ضیاریب آلتین اتوجه توشوب عبدستار
سپک فتنه انگیزنه قشولدی عبدستار بو واقعه‌نی انگلاب قوت مجال قالماد یغه‌رق
سپک سپکبا بوتشه اما حضرت خواجه یوسف خواجم اوشول کونی مملکت که جابر دیلار که
لشکر مهیا بولغاچ برسپک کشی جمع قلیب بالا بیت مرزا لاردین مرزا دانیال
آطلنغ برکشی بار ایدیکه حالا اشکاغه کاشغر بیک مرزا حیدر بیک اتالیغ مربی صاحب
جمال برندبر کشی ایردی از سپه سالار لشکر قلیب اتوجه عبدستار بوزر سپکا
ایردی لار لیکن سپاهیش قلیبلار که زنبها حیف دا کشا ولمکای هرکز اضطراب
قلمانکیز اگر جنیب کتسه کتکای قولغه تدشورکو سی جدل قلمقا سیز لار دیب روانه ایلا
ایلادیلار القصه مرزا دانیال بولشکر برله بابیب عبدستار بیکه چولیسنی بچه قوریشاب توشته
لار عبدستار اوقه روکفلدی لیکن بولار جنیب برله توقوش قلدیلار اخر کچه یاقلشیب
برله غرست شخنیت سنا کنار توتی لشکر هم ارقه دین مارماد یلار اولوغ بیر
بولوب آرقه غه یاندیلار ایمار مکاغه عذر آخته انگیزلار کاته بابیلاغ برله کلیب برله

و بزعفران زار کشیمر دیک سریع لبق پر تو تا حضرت خواجه یوسف خواجم اولتوغ
لاینکه حاله ربوه و قوق و وبتلی او جون التفات ایلادیلار کرای چکلار و هم ناک
و ترسناک بولمامکله دشمن برکشایر دس جزایسنه تاهنی بلکه خدایارینک اهل عیال لاری
جمعیتین بولسونلر دیو لازم هیچ واقع بولمقله دیب سوزنک تمام قلدی لار تا حضرت خواجه
یوسف خواجم عبد المجید کاشغریت قلدیلار که خدایارینک طریقه لینه قلب ویرلار دیب
عبد المجید باکه فهم فسلمادی باعداوت معلومنه داخل بردی فاش بولماسون دیدی
باکه خدایارینک عداوتنه بردی اول وجهدین باریب قرغیزلارنه دیکه خواجم خدایارینک
رسیدین تورغوزادیکم توقف قتل ایلاسون دیه لار دیب خبر بنکوزدی قیرغیزلار
اوشول ساعت شنکین باریب باره باره ایلادی بحوک قیلدینکز لار دیب خادم لار
صوبت حاله بیان ایلادی لار حضرت خواجه یوسف خواجم بنک چهره لاری دا نرنک
جین ظاهر غضب ایله بولاحظه لاسی هیچ غایه سیز بوف بندلارکا خبر بنکز لار دیکه
خدایارنی اولتورسون دیو ملکت کاشغری قیلسون لار دشمن برکشایرلی
نام بولدی امدی اونکا لارایمن بولسه لار هیچ تشویش لیک بوق دیو خدایارینک
اوغلانلری هم خورقای تشویش قیلمای تورسون دیه انبکه جالیدین خبر ایلاکو
التفات معلومی جهته دشمن اتاسته ایردی هامزکا بسیی بلکه دیو اوالکلارین

اولس.

تدارکیدا پسکا التفات ایلاب کما لینکغی پسی کورکوزوکا آخر یمانلارینی
دابالب العدکد بلاسیغماس تاشقالی تورلی هرزه کم بخشایش لیق پندین سکا اوشبو سوزلرنی
اوزکو جونکدین کورمدونک قللما قنکدین کورمدونک لیکین سزلارنی اوزیدای خدا قلدوق
سندین کچه نوبت اوتی ایدی نوبت هرزینک دوظلم دور مجنون کذشت نوبت ماست
هرکیرا اینچ روز نوبت اوست دیب باباق تماکو سال دیدیلار قرغیزلار منظیر
اردیلار فی الحال حاضر بولدیلار اما تو قال اطلغ برغیوری بارسیدی قولیغی
قاوشوتورب اولتورغان برکابر قولیدا ایکی قولیغی محکم توتینه برقولیدا بردین
آلمه نی الفاجه حیلی قیلمایوست کوتاریب اوشبکا الدی بوحالت خدایا فریاد
وفغان یا بسلادی تا انکا خجه زینه یا بدین توبن توشوب روب کوردین غایب
بولدی حضرت خواجه یوسف بیک آلدیلاریدا حاضر خدمت کارلار شمشیر یلاینکلاب تورد یلار
غیر و فریاد فغان لار علالاسی پیدا بولدی و هیچ کیمکه قوت و مجال بولمادیکم طاقت
نوتاکفا اولتورغان بیکلار بهم لاری اوزجالاری و هم لاریغه مبتلا بولدیلار
و هیچ بروداجه تاراق لماد یکه بولا بیشی منع ایلا یا الکای و یا سرلاریدین سوال
قیلا کفا سوزیغه اولتورغان لاری هیبت و زلزله مستولی بولدی علی الخصوص
خوشکفک بیکه کم لرزه پیدا بولدی جهره سی کهربا رنکدین رنکش پیدا بولدی

سوزی جمع عوامل برگشته جزء خاکروبی بنو کلمه دی او زخوشش عبدالرحیم
سبک بعوزملا سیاب خدایا یک ذالب کلمک معونه مصلحت یا روزگار کلماس
سبک بعث نه دو سر بکو بنو کلمک سیزالا القصه بو عبدالرحیم سبک کلیب خدایار
نه بسیار دلالت قلدیلار بوجه خطرناک توشش کورکان ایردی همیشه سه بسیار منع
قلدی یقاسینی اجل توتقان ایردی جرعت قلدی و پریشان سوزلار سویلادی
دوزلیق قلمه یکه جدبولق که میکیرتا سویوم نه کم قلالفای من جانور موکم
منی توتقای دیب سبا محمل الا ذیب اوی ساری بوزلاندی اوی دار وازه سه
دین داخل بولغاندین کیین کوردیلار که خلق لا دبدبه و صعب سیله استه تورو بدر
دبشیملا قیلای سودیر مکو ناچار هیچاوا ایچکاری سوزغه داخل بولدی کوردیلار که
حضرت خواجه یوسف خوجه تخت سلطنت دابیت و صلابت بلا اولتورو بدر
اکیر معاملات بیت زیاده آن و معلات قهر و غضب ظاهر بولادور بدر بیکا لرزه
و شتیا حضرت خواجه یوسف خوجه حدیا غه عنایت آمیز سوزلار خطاب قلدیکه
ای خدایا میک بیر سبز بنک حقیقتکزدا نه خیانت قبلدی که سبز دین بیر بنک حقیر
نه مقدار خیانت لار و عداوت لار واقع بولادور بلکه سبز دین فلان فلان
وقت دبو یمالیغ کزنا بیر بنک حقیر دا صادر بولکدا ما بیزلار کذشت قلیب انک
تدارکینه

جمع ایلادیلا یواسرانی خواجه عبدالله برله خواجه مومین درویش بکاولکا افشا
ایلادیلارندین اوزکلار خبرتاپجادیلار وبوکچه هیچ کیمدانکین بولمادی اوردا تعلق آلار
داخلایق اوردانی مستحکم ایلادیلار تانکلاسی اندین قویراق توتی سوریکنی غکلادورغاچ
بیکلاری اکابران خلق لارکوروب حیرت واقالیدیلار خدایا بیک بهم اوردا خلق
لاری بیک بوطریقه لیک جدتهدلاریدین بتحقق بلدیلارکه خبرالیب دورلاربو
هم اوزحولی سینی محکم ایلادی بتمام دوست اشنا خویشاوندلارینی راست
ایلادی اولکونه اوردا غبارمادی حضرت خواجه یوسف خواجم اول کونی جمعه نماز یوغه
چقمادیلار حضرت خواجه عبدالله برله خواجه مومین زایبادیلار بوکونی بوطریقه
برله اوتی تانکلاسی حضرت خواجه یوسف خواجم اندیشه قلدیلارکه مونی تاتوتوب قیدغه
تارتیماغونچه یورت انتظام تاپمایدورقبچاق وغیرلاریدین اوردا غتعلق برکچه
پهلوان لاری بارایردی حضرت خواجه یوسف خواجم بیک بیاغا طلغ جماعه
لاریدین ایردی بوحمله دین اوکشی تخصیص قلیب بوایوندین اوج نارتی جق قلیب
سپارسیش قلدیلارکه من ایکینچی مرتبه باباق تماکوسال ورمن درمحل کلیب جمله لاردست
کوتاریب طبل خانه کاالیب کریب محکم قلغای سیزلادیب تاکیدلار
قلیب التون لوغ سرای بیک قرانکغودلاینده پنهان قلدیلار آتاخدایریکونی بهم کلیدور

و وواقع دین بیچ کشی و قیق ایاس همه لاری و یقود ابردی حضرت خواجه عبدالله
قانیغا و یقود ابردی و بیچ کیمکه حق تعالی بولوفکه بولایه سپدار قلمالکه اجراکی مرد
بیکه بردیلاکه اول وجهیله شیرلاریا آدا کوشه توتوب بردی مادر حضرت خواجه یوسف
خواجه دیغب والده یا بردیلاره خادم کستاخ نه بیوردیلاکه جنت حالاکی یا ربیا و یقودین
سپدار قلب کلمکه کلتوکاندی سیمین بوخادم کستاخ یا ربیا آواز بلند برله قیچقوب سپدار قلب
آهسته کنه الب کلدی جراکی بولاریکه و بیم قلمالق عادت لاری یوق ابردی
رستم بیکه عادتنا ربردی الغه حضرت خواجه عبدالله کریب تعظیم بجا کلتوردیلار حضرت
خواجه یوسف خواجه حالت غضب دا بردیلار سبارکلغطنا ربرین اوشبو کلمه جاری بولدیکه
سبکه بوتنا استغنا کمه سیکه وجود دوم برله دور بوخاب غیال نه وام الاوقات بولنا دور دم
سعی ما خوالکه کاه بلاکه بیکه قرقیم اوتکوچه بوتخت دا برقرار بولغانیکنی وقت اجابت
بردی بیل کتلدی اول ابردیکه حضرت خواجه یوسف خوجم وفات بولوب رسا برکم قرق کوندا
نت سلطنت جنه اجرا دیلار الغه حضرت خواجه یوسف خوجم برکه غضب آمیز سوزلار قلب
واقع نه بیا قبلای خواجه موسی برله درویش ناهر قبدا بولکنی بیا رتب تا بغل
دیب حکم قلدیغلر بولکلاری برکه کشیلار برلشکاره عقیب اندیلار قرا قیر دیکا موضع
دا قوغا یکلار کوچه کنی یا ربیکه ورلار تمام اوردا خلق لار سنی یغب برین برین
جمع

بوخط الخواجم برکا یمز خوجم ہم پیرزا آجوہ حاکم قلیلہ رقلیوں رقلجا سلار موہم نظری التفات
لاری کفایہ دو الفاقل یکفیہ ت ۃ القصہ سودہ زہ سدین برکہ قدم بولیوں
آہستہ غلیظ بر سب اوزینی یان ایتک برلہ اوزہ آلدیلا بو مبارکشاخوجہ
ملا تقی نبک جلبہ با نوا طلبغ عاجزہ سینی نسبت قیلوں اوزی اولہ وجہیدین خوجہ عبد المجید کہ
ملا تقی نبک اوغلی دور بو مشورت کا اول ہم داخل بولوب مبارکشا نبک اولہ وجولان
مخیر تورب وقت خفتن ایکنچی النون لوغ سرای لدینوہ کلدیلار خادم ذرخواست
قلدیلا کہ اجازہ برلہ کای خادملار اجازہ تلاوی کبرسون دیب خطبہ بردیلار عبد المجید
کریب آہستہ لیکہ برلہ بیان واقع تقریر ایلادی لار ساعت دین کین بولکہ سے ہم
کلدی خطبہ نی توتوب بردی خطبہ نی کوردیلا کہ بعینہ اوشبو واقع دور حضرت
حوارہ یکہ خواجم ابتی تبلا کہ انشاء اللہ تعالیٰ حضرت جنبجا اوتہ اول فاسق بر کردار
لاری بہ لار کہ اسیر قلیب کبرک جنابت دور لار مسند درجہ خیالم فلک درجہ خیال زمین خلم
خیالم فلک بخبتہ خیال حضرت میر علی شیر رحمہم اللہ تعالیٰ دور دشمن مقالاتی نبک
خیالاتی خادم لار غوامر قلدیلا کہ مبارکشانی پنہان قلغای سیزلار دیب فی الحال
اوردا بچہ مخنث قلدیلا اوزکالاکا رخصت بردیلار خادم بیوردیلا کہ خواجہ عبد اللہ جرلاغای
حضرت
سن دیب خواجہ مؤمن درویش بکاول با تبلیغ بہ اوردا خلقنی جرلاغای سین دیب

نماز جمعه کرملولا بر در مسجد پهلوان کشی در مسجد حاقید قوالی تا ابکه نماز
شب تمام بمیرسانید بدر بش الله بوزکشی در کمال مطلع قلب حاضر و ناظر تو غای
میرعبدالله ریک توجه دین بش الله بوزکشی است قلب شهر و از سه
الدید تو غای و قبیله ملیق او جقه سنبر بر جرفدین او و داغه بوکو غای میرعبدستار
بیک او طرفدین او و داغه آطه سالغای جمعه کونی هر نه باز کشی سود بر نماز خانه
مشغول و او و نه آقولغه الغاندین کیین شهر قولدی او در خوش کفدیک ساده کشی دور
او زره بیمه بن قوقوب کتا یتوغا او و داخلغی او بدا کی نه تا شقرمداکی تا شقری
نماز جمع یاپاسک و نجما لامال بولغه میرزه بیلا رشامه منصب او زره قولیمیزدا دور
خوالا غانتی قلغا بیمیز و خلل بلا دور خان کشی لار نه قتل قلغا بیمیز او ن بش قالمای
رسم دور دیک و بر شهر دا نورماق رسم ایدی از قراخانا ایدی لار بوکا خرلا رسم یا بردی
دیب سوز لاغ مشهور نه خطه قلب او زه مهریه یاسیب مبارک شاه خواجه بر دی سبز
عبدستار خواجه بر دی سبز شاه بیک مبارک یاری برکای او زه نکیز نه نهمالار توجه الغای
سبز دیب خبر یاد قلدیلار القصه مبارک شاه بیک مشوت قلب ایدیلار که بز کا
خدا بیکه دعوی سی آنوغ غه حاکم قطعا قبی ایدی اکی جهانداری لار بیمیز نه قرا قلب
دیمکه ایشونیز فساد کا ایلیاک بر لیا آنوغ جوغ حاکم بولغانیز دین بهتر راقی
اولکه بو خطه

لیک دور قالماق لار انکا برار جلبک فیلا ماس و هر بول حضرت یوسف طریقلار
تو تو ب اولتو سون اگر قالماق لار دوبچه بولسه بر خدمت دور یوسف نی خالق قلیب
اورونگ لار اختیار ینگ لار ده سوراب تورغای سیز لار نامه تمام بو سبک لار یو مصلحت
لار نی خوب کورمادیلار بلکه منع ابتلا حضرت یوسف خواجم پادشاه اندغ مردز برک دانا
وحاضر وناظر کشی دور لار کیم سوندغ سبهسو دام لار نی الیندور غالا بولمادن بر تقدیر خبر تاب
سه لار هم میز ینگ باشمیز بر باد کتکو سیدور حرام زاده لیک بر اولکو میز دور دیب
توقیف قلمه یلار نا جار انکا قرار قلمه یلار کیم بو خطه نی الیب خواجم نه بر ساک بیر دین
خاطر لاری سر جمع بولماق برله آبرو دوجهان نا پغو میز دور دیب مشورت نا بو نگا
قرار بریب افتراق قلمه یلار امّا بو مکار عقل سینک یقاسینی اجل یکلی تو تغان
ایکان و تبغ قضا ادراک عقلی سینک کوز لار ینی کور تلغان بردی و فهم اندیشه سی سینک
بو زنکا پرده غفلت اعمی یا پنبلار شیطان لار هر طرفدین کلیب مربد مخلص بولدی
بو جهتدین همیشه یوسف خواجم پادشاه نی هلاک ایلا ماکدین اوزکه اندیشه قلادی شاه یک
آطلیغ برکشی بار اردی ارتوم موضعیدین ایردی نا طرفیدین سید زاده، آتا طرفیدین
چک زاده لیک نسبتی بار ایردی اسرنسبی مبارک شاه یک دیکان برله خلوت قلیب اینکه تا حضرت
خواجه
یوسف خواجه نی اولتورملکو بحکار انجا میوه نتیمایه دور تا نگلا جمعه کونی حضرت یوسف

جراک بوکئے قالماق لار خدمت قلیب سلمان لار غه ایالت قلماق برله بوده تاجه
بیکان ایردی حضرت خواجه یوسف خواجم بیک و بیمه عزیز لار بیک حق لار یه ایاغ قیلادی
دیب ایلاد اسپاکیسنافه ایق قیلغاچ ایردی و هیچ وقت اونی بیداقلغاچ عداوت
لار غه صفا یه بیس ایردی اول وجهدین ظاهریده تو روب و باطنی بوزوق یوروب ایردی
بابا عبد سنا قلیغ تارتا ایردی بسیار قرفون همیشه انکدین شور شر فتنه آفت لار
خالی بولماس ایردی و مادام تینچ سیز لیق بر له سلمان لار فتنه بیداد یوروب ایردی الغقصه
بوعبد السنا رشق ان عبد الوهاب شوق از لیک معلمی بیله خلایق فتنه تو زاکل اوچون
شوم قدمینی آتوج موضع غه آلدی اونی بیک حکم چوبیسه بار ایردی انکا داخل بولدی
و برشیم انکلاب کورکالی بادین صفا مادی علی بهذ القیاس جمع عظیم نی سوآ الدی شیار
بیک آتلیغ آتوج حاکمی بار ایردی اونی دهم اندوه لاتین قرقوب اونینی شهر کاکر ماکه
تاریم توه اما بیهاء بروز قالماق صوره تبدیل جلا قاقتورمخ راست قلیب کاکل لار یه
خدا بیک کاخط ایبارد یالقصه خدا بار بیک خط مضمونی انکلاتیخه اوزیکا یاوق
مشا بیک لار نی بیهاء جوابنه کلیب خدا نی کورساتکور دیار که عبد الوهاب دین خوف قیلیب بیک
دین خط نی مهور دار قلیب دی لار مضمونی اولکه خدا بار بیک باشلیغ کاشوبیکلار یکا سپارتیش
اولکه خانقاچین دین ایلاموضوعه اغیر لشکر کلوار مشلار حالا ایلایی سبابلی سیز لیک و
لیکد

نونماسانکیزلاجان وبهم سینی قلینکزلار وبهم اسماء جنکه مهیا اولماق کرکسینی بوکنه
کاشوغه کلیب حضرت خواجه یوسف خواجم تقریر املادی حضرت خواجه یوسف خواجم اباغم مقابل
کسلیم باردیب اطلانمغا جویه هدایت اوشبو عذر ایتیلار صحت تاپغاندین
کین بارمس معقول هر رخصه بردیلار وبوکنی اقسوغه یاندک اول کلکاشکا وعده الدیک
سنک قیلغان مکر حیله سیز کارغه کلمادی مارپوس اوغرلار یاندی حضرت خواجه یوسف
خواجم حضرت حضرتلاری وتوغم شکر ثنالار ایجا کلتورو شریعت غزا رواج لاریوسی
اهتمام لار کورکوزتورمایا فقرالار واوسوزلغ لارغه موافق حکم سورولب علمالار مجلسی
مجلس قورولب دین اسلام فتحیسی بیکلندیسینی بوقت کوکل لاریلا کجورولب اسباب
الآجنکه مهیا قلیب اوستاد اهنکرلار یاجمع قلیب وتیرسازکماکرلار یغیب الات جنکه
مهیا قلدوروب کویاکه جنکه کوبندیک حاضرناظرتورورلار وبعضی بدوین لار عوض
نکورولب زلزله کاکلورار دی وبعضی اهل دیانت لار قوت القلب عبرت وهمت
لاری جوشلنیب اسلام یلانکه قلب یورورار دیلار یوطریقه کوده اتوا تحکایت
اشتمال کرکخدایلار واقعه لارینی خدایار اشکاغه بسیار غافل خدای بیجه دین اسلام
سنت کاقولاغه میلانکنی اردی حضرت خواجه یوسف خوجم بیکا کلاریوب اکبابه بوبغو
دیکحالت رویرزدینه بطریقه ابرکا قولاق شهرلاکا مسلط بولماغلیق نه طلب قیلورکز

یکبا رینه ک انداغ ندیه وکنکاش لیکه ینه ی قاشنکز دا بولغ نی خوب ایردی
دریغ افسوس کیه بدی هیچ سودک بوق حالا بوم حبت حالاکی کشی بار ساکردولتنکز
فتح اقبالدا بولسه قوندین بیتب کلور والا کاشغر یاکیندین امید
منقطع ابلاماکی کرک دیب بسیار فتنه انکیز شکایت لاقلدی وبعضی اهل تدبیر
لا حضرتلرنه بوسنی خوجه مزخصت برکاکن معقول کورماری تورده دیشیانوکلتو
سوب بره خوجه سی بیک یوقتسه سبزه کافرلار پشیمانوه مالا مال بولکدن برکافر
مالی بروی بساحیت حالا روح یوکنی برله بیوتکه تبز تندراق بتسون یوسف
باندروغاه سن واکر قبول اتماسه کره جبر برله بضرب زور الیب کلکای سن دیب
روانه
بلادی پس بوکافر تبز رولیکه برله ارقه بوردی لیکین بتالمادی جراک حضرت
حضرتلرنه بوسنی کافرلار لیکیدن خلاص قلغای ایردی بوکافرلار فیض اباد
باوق مسجدیکان منزلکا بیکه ندا بولار کیجه دین اوتیلار بوکافرنا جار ارقه بیکدی
باندی قصه باب عبدالوهاب شعرانی ازلی برله برلوب کشی ایردیکه یاخود یوسف
سینکی نوح جرا یوه عمور سینا اغیر لشکر برله کلوب ایمش تا اینکه اورونیکزنا باتراق
یه آلغای سیز تاکیچل باور لیکه قیتیب ودا کرموندا غ وقت دامدوبر لیسه بیچ وقت
دانوه بکیا دیرین کفاس حبیب سیزلار بیکه دولتیکزلاکاسی قیلورلار اکر قبول تتو
ماسانکیز

ایلما دیلار بر بخه سوز قلشیب التفات برله حالا ایلا بی بسیار انسیزلیک بارغودک محل
ایماس بانغانی بنگز بهتر اق دیدیلار آما بو فتنه انگیز یا ربّ یلماز دیب قبول ایتمادی
حضرت خواجه یوسف خوجم نور قراست برله بلدیلار که بو بورافظی کافرلاق شیوه یا ربّ
فتنه بسیار احتمالیار دیب اوزلارینی حضرت جالالک آقسوغه الدیلار قوشکین
فالکدا قسوداییر کون تورد یلار کاشغرغه بورد یلار تورتونجی کونی کاشغره داخل بولدیلار
فیض آباد دین کشی یبارد یلار که اهل مملکت که خبر تنکوزکای سن تاکه استقبال ایلاکا
دیب بوکشه خبر تنکوزکای همه اهل اسلام حیرت دا قالدیلار خوش کلدک پیکه دولت
باقدا اولکوردی و بعضلاری اندین بری بعضلاری اندین نارنی اما خواجه عبد الله
خوجم بان اشیک برله حضرت اسحاق الدیداخ شهرغه املاق بولدیلار القصه یوسف خوجم
پادشاهی تخت سلطنت دا برقرار بولدیلار اما حکایه اشتماک کرک اول فتنه آمیز خواجه یعقوب
دین که اوشول کونیکه حضرت یوسف خوجام زاهلا ناغیدا کیدیب اوضاع لاریدین
کمان ایلادیکه بتحقیق نوره اطاعتیدین جفیب دور جنت جالالک اوزینی کافرلار اورتا
سیغه تیکوریب اویکه دیاجی کافر نوره ایردی عرض اینکه ای حضرت تورم یوسف خوجام زیاد
باندیب سیز اندک فرصت دا سیزدین بوزاوره کای بولکونیکه صورات ناغیدین
اوزینی اونکاریب دور کوباغی بولوب دور دیم یوز تونکز اکره انسیزلیک و فراکنده

کمال سعت بله قسوغه نوشته ملایق استقبال قلدیلار اندا بر بخ کور نورروب

اوشوندین اوچ منگ غه یاوق اراقلشکر الیب حضرت خواجه خاموش حضرتلرینگ

بنگ بیتی لاریدین ایلغاش بوزا در فتار ارب الیب کاشغه یوزلانیلار کاشغر خلق

جمله سی پیش باز استقبال ایلادیلر کمال محبت بله تخت سلطنت دا برقرار بولدیلار

ناشوفلان سوز طریقه سی بله بیر دوست خاص خادم لاریدین اعلم باکیندا آخوند حاجی عبدالله

نمکتابت قوتوب وانه ایلادیلار اما بو کتابت دین کاشغر دا هیچ کم بیک خبردار بولمی

اما بو مکتوب باغه چکاچ کافرلار قیه و بیم برآس بیر ابو ایوب حضرت خواجه یوسف حضرتلرینگ

التجا قلدیلار کیم بست حالاکا دوشوب کیلیز کاشغه الیب بو ایش بیک ملاحیتی قلغاچ

سیز دوب حضرت بردیلار حضرت خواجه یوسف خواجم کمال بشاشت بله اونلاپ خواجه

ناغه لاریغه آمدیلار حضرت حضرتلاری ناغه شکر فیالا یحا کلتوروب وبیه لازیم آمدی

رسم مهیا قلیب قویدیلار بردی بیوکلاب کناره توشلار کمال سعت بله اونلا

شنی موزات نامیدین بیر الیب بر کوتلوک بولدیلار ایدیلار اوچ حاکی خوجه

نخ پیکلاجرادی وبو سبارغه انکیز غه میز کشی بردی لیکن فراست بار دیک

ملاقات اوقدا نقصیر پادشاهنعالم مبارک بولغای اسلام اجنگلاری دیدیلار حضرت خواجه یوسف

خوجم کوتلوغ بیه مبارک لیکه خدای ذوالجلال دین بولغای دیدیلار لیکین ظاهر اظنه

ایلاماد یلر

قلب ایلادیلار لیکن از برای تسلی امدیلا کیم ای تورہ بسبا نیو بنم قلمانک سنہ باقیغہ
حاجت ایماس ہرینگ عبد اللہ خواجہ یا باقی برلہ اینس کفایت تابور اکر تابماسہ امدین
کین بارسام بولور دیب کافولاغہ مشورت کورسا تیلار تورہ قبول تونہ حضرت خواجہ
یوسف خواجام بو اتفاق برلہ عبد اللہ خوجم نہ کلشوغہ جابدو دیلار سپہان امدیلا کیم ای
فرزند بو مشورت دین غرض اولکہ مسہ اکر بولدو دیا نام سیزنا بو کافولا سیزنگ قاشیغہ
میزدا تورغای دیب البتہ قالادو حالا اوکا سیزنا بغای سیزآ قتکزدین پدر
پکشلی برکای سیزکہ قرغیلار سبابی ہجوم ایلاب بی محل یا وق بولوبدو رکہ بورت
زنکلاج ایلاکا یلاسیلار سیبار تر سن ناکلتو بدو رو ہیچ کیمدا جہ یارایوق
کہ اولاغہ تقابل بولالغای و بورتہ سبار زلذلہ توشوبدو رکہ اندک مہلت برلہ قرغیلار
بولالمکاس تورینگ اطاعتیدین چیقغایلار سپہ سلار انجام برلا دوک دیب کتابت
ابرکای سیزانشا واستہ اوشبو تو سپہ برلہ نصیحم کاشغرہ نوشہ کرکا مدیم حضرت
قاضی الحاجات دین یارکیم بوکافرملعونلار سنگ شوم طالعتیدین قوتولوب علمی
اسلام علمینی ملی کار یاشلار یغ بتکاہ بو دہ کحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سنگ شریعت
لاریکار واج بریب فقرا و رعایا باشلار یغا من اما تبیق یا رانینی یا غدورغای
فرصت وقتلارینی یاخشی بیلاب رخصہ برماک برلہ خبر یا دا تیلا حضرت خواجہ عبد اللہ حم

کاشغر بیکلاری بیک تورہ سے کہ مرض اولکہ تمام اطراف جوانب داق قرغزلار بیملاری
اتفاق برسبوب مصلحت ایلاب دورلار کہ فلان ساعت دا فلان کوندا جہار اطرافدین
کاشغرہ جاف اول سالیب نارواج ایلاب اسیر فلانی وکردینی اسمانو سلدویلار دیب
بواجاغ قلیب دورلار ایمدی محل مدد وعلاج وقوع دین ایلکری کرک لیدی امیش وقت
دیوب اونکا دین کین ندامت سود برماس دیار یورت کرک بولسہ جد جہد برلہ یا ورلیک
کرک تا ایکنچی عزنا یولنا بمغابلار تورہ بو خبرنی اشتب بہوش کلہ سہ بن کتہ انجناب
اوزلاریدہ معلوم وشہرت قلہ یلار کہ ولشکر ایرکا یلار لما بہیچ علاج تاپمادیلار
جرکاو نیوتہ اچرہ فراکندہ لیک بارلردی لا علاج مشورت للری انکا قرار ما پدیکہ
بواشبو بنگ علاجی حضرت خواجہ یوسف خواجم قلغای بولاغ جرلاب تورہ انیکہ ای
خواجہ یوسف سیز کمال عاقل وہوشمند زیرک کشفی ورسیز وہنرلار بنگ کاریا بسیز
فہمیز خوب عالم ورسیز وہنر بنگ سیز لما بدورغان سترسیز بوق قدیمیوت میزلی
رجہتلاب فراکندہ لیک دوسلشکر بارہ بنگ اوتی بوق کاشغرہ بارسیاوذ قرغ
سلماک ارینگیز برلہ قرغزلار فسادہ بروہ لسانگیز وبلکہ سیز بنگ بارما فینگیز برلہ قرغزلار
بیت بولوب یاسغ بولوب مشورت بیاب ابلادی حضرت خواجہ یوسف خواجم کو بنگلہ

حضما و تعفہ سپار شکر شالاری کاشغرہ وب اللہ بطریقہ مخفیہ ورزبان
قلیب

سجاوندہ دین امید یا کہ یو عمروم ﷺ آخر بولغای و قتید اقرا یورزوم نی اقارت
غا یمن و اسلام تینی نی برابا جا فغا یمن بخ یلدین بری توتقای اطا عطیم
تدا کینی ایلاکا یمن اکر توفیق سیرلاکا یار سه فلان وقت دا فلان مت
دا کلیب اسلام غه یاری برکای سیرلار نامه تمام والسلام عمر مرزا اطلیغ
بوکا فولا رینگ سردارک بارا یردی بو نامه نی بجان دل قبول قلیب اطاعت نامه
جواب یتکلکان قاصدغه بردی قاصد بو اطاعت نامه نی تیکور کاچ حضرت
خواجه یوسف بسیار خوشحال و خرم بولدیلار همت جرئت لاری قوت تاپلار امر
و بسبب کاشغرغه یانوغه باعث یوق و کافولا خصه برمایدور بکر حیله یولغای
کر کافولا رینگ یانه وجهی خصتی برله یانوغه باعث یوق تفکر قلیب برخادم خاصوغه
کتابت قلیب برویلار که شهاب اریب برکه کون هر بیک یلیقبدا تورو سه سرعته
الطراب برله کاشغر دین کلدیم دیب بو خط کتابت نی مکا برکیل دیب خادم
نی روانه ایلاو خادم بو فرمان طریقه سیرله هر کچه کوندین کون کمال سرعت برله کتابت
نی تیکوردی حضرت خواجه یوسف خوجم بو خادم نی ایلچی کاب کافو علیه العنه قشغه
باردیلا کافولا کیتقچی حال نی سوارای حضرت خواجه یوسف خوجم کتابت نی اکلا تیلار
و مضمون کتاب اول اید یکه حضرت خواجه مؤمین باشلیغ خوش کلفک سیکسینک و جمع

راست ایلآ اطراق لارنی قیلیو. فلال لارنیا قلب مستحکم ایلآ جنگ سبک اسباب
یراغ وجیه جوشن لارینی تورلیب اماده. ومهیا تورغای سیزلار تاکه قرغیزلار
دست درازلیق قیلا مقابله دیب رخصت بردیلار اما خوش کهف بیک کاشغر
غه کلیب بو تاپشورغان سخن لارینی بجا کلتوروب شهر قلوله لارینی راست ایلاب
تورب بلاد و بتمه خلایق حیرت دا قالدیلار که موندغ اسبلار دین طرفه عجایب
نا برین و بلکه خوش کهف بیک حکمینی بلماس ایدوک اما حضرت خواجه یوسف جم
ایلامو ضعیدا کی قپچاق قرغیز لار غه پنهان نامه ابردیلار که سوای دلاوران قپچاق
اکاو دانا بولوب نیز لار سیز لاسیک ایاواجداد بیکز قدیم الایام دین سپه سالار لشکر
اسلام بولوب کلمه ای کافرلار و بدکیشلار تابع کفار بولغانی بوق خصوصا بز بیک
آباواجداد بیز مقید و اخلاص قلب کلیب دین لا یعنی عبادت بیک افضل
عبادات دورکانی للکیدا اولسا کی شهید و اگر کافرلار اولتورسه غازی لیق
مرتبه سینی تپادور دیب دولار و موندغ لار ایرنلا کیه سنه و فخر مباهات دور
و بلکه ابرو کلدور جهاندور دیکر تملاج لبلاماک بیله مال منفعت قرغیلاسیک
بیله اشبو حلال اقدور ایرلار و مردانه لار کیه سنک ناموس ایاسی کوزی
و صبر شریعتی بلیدکانی لا یدا جیق او شمار یلکار حضرت حق
سبحانه

تورہ لاری تغیر و تبدیل تا بنوشہ سیبدین ایلاتی بسیا توقہ و پرشاگ وردی باد کوہ بکل لار
اچہ بخ یلدین بری آرضو قیلادور مانش مطلوب مقصودہ وقت موجود بولوبدور
فرصت غنیمت کرک کراوشبو وقت دابونیت مذکور وقوع تا بغالی بوکا مظفر
غدقدم قویغالی لیکین ہیچ بروکہ بو اسرا رینگ افشا سینی روا تو تمادیلار
وہیچ کمرنہ مہم الاسرار کورمادیلار دانشمندلا فرقہ سے بنگ دیس
وسرداراری وعامل اہل تدبیر لار زمرہ سے بندسر خیلی سپہ
لاری یعنی خوشکنفک بیک کا شوغہ حاکم اردی بسیار صاحب فراست
واہل تدبیر وکارشناس مصلحت کوی مشورت دان کشلاردی سخا وکرم داشل نظاری
بولماس اردی لیکین کم جرئت وبیم ترس معنی غالب اردی اول جسہ تدبیر حضرت
خواجہ یوسف علیہ الرحمہ والرضوان ہر مصلحت نی ارادہ سلور امدیلار امّا اول مصلحت کہ
انگا جرئت وہمت درکار دور وہم ہر آس برلہ وقوع نہ کلماید ور انی ارادہ سا
اردیلار ہرگز اہل بیدل لیق کورسا تور اردی مصلحت خواجہ یوسف علیہ الرحمہ خوشکنفک بیک
نی قاماق لاغی وکاشوغہ باندور ماغلیق نی مصلحت کورسا تیلار کہ قرغیز لار اطراق جوانب
واکمیں دا تورو بدولا سیاد اکاشوغہ ما نا رینگ کوریا کا بلاکہ شہر خالد ودیب
جلکم خوشکنفک بیک نی کاشوغہ باندور دیلار تاکہ بارشیب بنگ قلعولا رینی وکم کاہش لاینہ

طلع عالی بهت مشربه زات اردبلا او جوبخی حضرت خواجه قطب الدین اردبلا
کربیا لیطافت وطراوت لیغ معشوقه نگاری جعد موی شمن بوی
روی مشتری عذار ه گلرخسار زلفکا ملکمند دل آویز وجشم بادامی فتاک
خونریز لب لعل کوهر تبسم نیم خند دین پسته دهن کشاده ویا غنچه دنو شکفته
ایکو مثل لیک بتش لاری لطافت دین گل اوزره یاغمان زاله دیکر ویا درتنا
سفته جمال یا کمال جهر عالم ارای رشک ماه تابان اردبلا نور توبخی او غول حضرت
سر بلان الدین اردبلا کیه مهر محبت لاری بو فرزند خردینه حقیقتا جوشان اولمغله
سهیبن نازا استغنا اطوارشعالاری بولقاسی جهتدین اکه خواجه انار اردبلا
وجوباد بشزاده لاید بعضی لاینوتخت سلطنت وا[illegible] اولتوغیوزوب
بعضه بنی بیمار ایلک ایلخانلار اردبلا کافرلار ینکیوتوحالین امتحان
قبلوب اردبلا او شبو تصور خیالیه کرکه بروقت بولغای اول کافرلار
قیمه کوبکه اسلام تینی نی باشلاریوبه اباسوالکای وفرقه مسلمانلاری اسیر کرفتار
لتجدین خلاص بولوب امان الغابلاوستغزات نی بیاکلتوب سعد وغازیق
نامینی کوتاریاکیه لکه جهان آبادی وسعادتمند لیکه مشرق بولغای
امانوبت آخرکه حضرت خواجه یوسف علیه الرحمه والرضوان ایلخانلار باردبلا کافرلار

قیمه

نیک سلطانی صاحب ترازو عدالت تختی سلطنتی نیک ایمانی و کامل لیغ نوشروانی
لاتی برتبی جرءت دا ابر دی رستم آسا شجاعت با بیدا عالم دا یکتا کرم برلسنی آنیک
شعاری نثر عایا عدالت کا باری فضیلت دا بولا نیک یوق نظیری ارسطون برله
افلاطون وزیر مذہبی خوش طبع خوش زبن خوش ادراک سخندانلاری ارا
سن زبن جالاکی بربرور قطب دین ہم دیانتی نه خوشمرد تراکت پر ملاحت
پریون ہمت جمشید مشربی ہم عین لطافت دین لبالبی بری کا حیا و صاحب
حلمی نه خوش خوی ملایم طالب العلم نیچه پاکیزه سیرت پاک طینت جمال حسن
ارا خورشید طلعت بوتورت شهزاده لارینک تعریف توصیف لاری حد تدین فزون
عدد دین پرون دور خصوصا شهزاده کلاکی حضرت خواجه عبدالله دولاریولار
نیک شجاعت سپاکرچی لیک قاعده سی کرجنا علم کامل لاری بار اردیکه اگر رستم و سام
بهزمان بولا ینک عصرلاریدا موجود بولسا اردی البته اطاعت کمر منی بل لاریکه
باغلاب خط تسلیم ذکردن لاریغه باغلاب و کمترین جاکرلاری بولور اردیلار اول
زور بازوکه بولادا ایردی هر بوک دشمن لارکورسه بدن لاریغه لرزه و زلزله شور
ایردی انکی لاری حضرت خواجه مومنین ایردیکه بسیا مومنین و صالح عالم و فاضل
متدین و متشرع علما دوستی فضلا جوست خوش طلع و خوش زبن و جاه

اول ابر دیکه کافرلا حالنیے تمامتا ایلاب وقت ضنیت طلب قلماق اوحقون
شاید که حضرت حق سبحانه وتعالی بر وقتیے عطا خلیفه کرے بو کافرلارغه اونابج
لایه بین تفرقه لیک بو یالانکای اول وقت دا اسلام بتیغی زبا باجافیب
مسلمانلار بشلاریدین کافرلا ظلم ستم لارینی کوتاریب بجه مسلمانلار دین جان
لاریدین وخویلارینی وسایر حلایق دین کرایلا اچره اسیر کرفتار دورلار اولار
خلاص ایلاب اسلام غه انشکار اطلغدم دوریب بهیئه بونیت غزات زباک
دللاری کوتاریب سید اسافلار ایردیلار لیکین وقت یار بر ماسلا ایردی
وهم بعضے بردیانت حلقه لار کافرلارغه کوتکل کوسترایدیکه اهل اسلام غه خلل بروب ایردی
وهم کافرلا جدیدین فزون وعددین بیرون ایردی بوسرحدتین اول اشتها
سیغه سرحدت برله بوروب الله آیدا کزیب بولماسلا ایردی اکثیوجهدا اچره
هر لیالب کلغایدی وکافر تصور قلماسلا ایردیکه بو کافرلارغه کش برابر لیک فیلالکه
یا بوق بولوب بتمام اولغای کلمه قلیمه کفے اهلینی سن تفرقه اسلام المیدین جمع
جوکترایلاب ظلم یلامیشدین اهلینه یارتمق حضرت خواجه یوسف علیه الرحمه دین
نقدیر اوغول وجودی کلمیب ایدیلار که هر برلای سیاحت شهرستانلارینه کیدوب
شهنشاهی شرافت یوستانیدیک سروآزاد نورس نهالی اصالت کشورستانی
نبک

وابسته اردیکه سلامیگه مسند وسلطنت دا اردیلا بهرلاکا عزت واقبال برکلا
اردیب وهیچ بلدرمیش ومراحیملا ینگ زحمتی بیلکرد غاری بتماس ایردی
کوباکه مرتجل وعزیزان اردبلاکه بهرلا ینگ بنشوشین خاطرلا ینی بولاردفع
ایتورلاردبلا وبهردشمن لاسسرلا ینی الیب فیصل بررلاردبلا دشمنلاک
تخریل فکرلرلا جیلادامین توزسلاربولارغه فراست برلهاندین ایلکری واقع
بولوب حیله بیلکرد ینی قیلورلاردبلاکه تخریل ملیق اینکه مکر حیله سینی ضایع
قیلورلاردبلارمن حفر بئرا فقد واقعه علیه حکمی برلهاوزدامیغه
اوزی مبتلا بولورلاردر یعنی کیمکه جاه زقازیه پس بتحقیق یقلورلاوکشه
اولجاغه وبسیارنا انصافلاربرخیانت لارقالماق لارتوزه لاینکاویارغو
جی لاربغه رشوه برمکاربرله مسلمانلاربغه محدث وبدعت ایشلارسپدا قلماق
اوجون کافرلارالآدوغان خزینه نی زیاده ایلامکاوجون سعی جدل جهد
جهدلارقیلورلاردبلا پس بوو جهدین حضرت خواجه یوسف علیه الرحمه والرضوان
اکثروا غلب ایلادا بولوب بومبتدع نا انصافلاربغه کوشمال احسان
برهدلاردبلاروسلمانلاردین کافرلاربنگ ظلم ستملا ینی وبدعت ایشلار
نی بقدرایمکان منع ایلاب دفع ایتورلاردبلاروهم ایلاهی ارماق کلماکلیا

ایشان حوادث آنچنان پامال بلاء و عذاب فنا گشته و بر بدخیانت و بد دیانت لایق و
لاحق لایه خیانت فریبن نوذری او بیخ رشته سخن از او سعی نیست
برگشتی و هر سپر که بولاردین واقع بولدن تقدیر الهی بله فیما فیه متفق
توشته و بعضی نادانلر فهم الیالمای انداغ سبلوره که تدبیر ایله تقدیر تغییر تپا ایکان
لیکین درحقیقت انداغ ایماس ایرمیکه تدبیر تقدیر طرفیکا ایردی اول و بهمیدن
کا وقوع غه کلور ایردی اول تدبیر هر بیکه تقدیر بنگ مضطر طرفیکا دور هرگز وقوع
کلماس بلکه برعکس سنینچه بر وطلمه توشه کرتدبیر تقدیر غه موافق خوش ایرور
وای اول تدبیر دین کم مختلف تقدیر غه شب روز وظیفه کارلاری اولاریکه
ذکر تسبیح و تلاوت قران و دعایا و مفوالار عرض حال ایتمه موافق سورمق
سورماق و بدکوی بدفرض لاینک بدا قلقلی بدعت و زیون اشیلاردین تمام
ایلاماک و مملکت کا مایق بنکوچاک و علم فاضل لاینک علم فضل ایریکه یا
و ترقی برماک و شریعت مصطفویه رواج برماک و دین اسلام غمخوار بیلک همیشه
اطوا شعار ایدیکاری ایله مملکت دین به حفوظ کان راضی و طالب ایردی
و صابته مملکت دا همه پادشاهلر ماتقدم بولا بنگ شاکر رشید سرای دیلار
و بو زیز ایتدولت سعادت ایله و فتح اقبال ایله بولا بنگ وجود ایمه
وابسته

ازله پنهان زهر برکان ایکان زهر سنگ سرایتها برانتام بولدیلار دیب لیکین بوکا منع
عزیزلار اعتبار آلماد یلار که وابتلا کم اکر است بولادور غان بولسه خدا و رسولنگ
تاپشوردوم قیامت کونی یوزی قرا بولغای والا غلط بولسه برکه کشی سنگ خویغه
ضامین بولمغای معه دیب سکوت قلدیلار حضرت خواجه شمس الدین خوجم اینیلاری
برله حق شهر تخشیدا برقرار بولوب موافق شرع حکم سوز آوا قامت ایلادیلار اما
حکایه اشتباک کرک حضرت خواجه یوسف علیه الرحمه والرضوان کمال مردانه وسخن دان
وسخن رسان بسیار خوشخوی وخوش کلام ومتدین ومتشرع عالم وفاضل صاحب
همت مرد دلیر وشجاع مملکت وشوکت دا کامل امور تدبیر دینوی دا مکمل عقل
دانش باهدا بنظیر وفهم ادراک دا خورشید روشن ضمیر دا من اما نقدا بعث
وبادشاعادل لایزال وارث دشمن منکر لایزال حجت قوی واهل ضلالت لاکابرهاد
معطفوی استقامت وفراست دا کبناوا مور مملکت دا بهتا اندغ زات
اردیلار که فتح ظفر خادم لاری دولت اقبال جاکر لاری اردی نوشروان ایل بهرام
عدالتی بولا ینگ طوطه لاری حاتم سنگ سخاوکرمی بولا ینگ مقدمه لاری اردی
وهر قهلاکه دشمن کر مقابله بولسه اقبال لاری جنان اردیکه سرنوشت قلمی برله نجوست
دشمن لا ینیانه لایدا منقش اردی وهر منکر لا یکه زبان اوزولوغ قلدی البته

وقف اوقافها بسیار کنکر و ایلاب نواب شمارت لا بینی حضرت خواجه خلوتی
خواجه اتا دیلار اما خواجه عبد الله که بو عزیز لا بینکه بیک اینه لای ابردی ها خانلار
بنک حصه سنی نکاح لا بینه تعرف قلیب ایلار سس بو ملیکه دین تورت شهزاده
و حضرت کلدیلا اسم شریفلاری حضرت خواجه شمس الدین حضرت خواجه یحیی حضرت خواجه
احمد حضرت خواجه ماجد و بو شهزاده لا رینکه بر برلاری بنک تعرف و اوصافلاری جمله سی
دین فزون دو بیانی کین کلور انشاء الله تعالی حضرت خواجه عبد الله بنک اوزاقات
لا ریکا ختن شهری تعیین بولوب ایردی لیکین هنوز ختن کا بارمای برادرلاری خواجه
بنک اوزه لا یه جانشین بولوب موافق شریعت غرا حکم سعید و به احکام شرعیه
نه جاری غلیب تورغان حالتلاریدی قضای آسمانی اردیکه واقع بولدی فانا
لله و انا الیه راجعون ساعة و لا یستقدمون حکمی برلا جل شربتین
آشام ایلاب اول حضرت انتقال ایلادیلار حبا بجواب دور لا تخا جل سه قصرین
حکیم صنع نبس مشکل طلسم اتمیش دیکه بهکام اندا کردی بیلادی اندین اشربه تا مبارک
جسملا رینی بارکنده الله مزارلاریدا دفن قلدیلار و بو حضرتلار دین خلق ارا بو سوز
شهرت آلدیکه حضرت خواجه عبد الله اول صاحب حکم و ظالم بنکه کلوبانت
باید ابلا نهایه یوق عداوت لیکه بارکسه ابلا انتها یوق عبد الله تا آشتی
الی

خفقان اوزی ایلامو ضعیفی پرتو تخو بخه مسلمان لاو تمامه خانلاوغی ایلادا اردیلار

حضرت خواجه مومین علیه الرحمه باشلیغ وصفت خواجه غاق خواجه علیه الرحمه بیلک

ایل اولادلاری هم انداز اردیلار کروه کروه مسلمانلار جمع بولوب نکفاس و تجهیز

قلیب نماز لاریغه داخل بولدیلار تیموخان امام بولدی ایلاسر جیدی اکبر دفنوا

لار بلکه خانلادین و خواجلادین و بیک لاردین بولوب منیک کشی تصدق لاریغه

داخل بولدیلار کیمسه بن لاریغه ایکی بوز شانک خامی کویاکه فقرالار غنی بولدیلار

جسد مبارکلاریغی صندوق راست ایلاب تیوه اوزه قیوب اقسوغه الیب بو

دیلار حضرت خواجه یوسف خواجه بیک اولوغ اوغلانلاری بارادیکه شبر غزآنه یک

معذکر آی سیاه رستم صف شکن جانبک سوار منیغ خواجه عبدالسلام تلیغ بولار

تیوه بیک عنایتلیغ الب اقسوغه باوق کلدیلار اقسوغ خلق بهم استقبال

ایلادیلار سپس اکرام لاریله توشوروب حضرت ایشان خواجه اسحاق ولی قدس

سره مزاتلاریدا امانه دفن قلدیلار آخشم قرآن قلدوروب دعا و تکبیر

ایلا حضرت خواجه عبدالله خواجم ایلاغه جمع ایلادیلار برنچه مدت دین کیین

نقل قلیب یا کیند والنور مزاراتیدا دفن قلدیلار حضرت خواجه جهان خوم حضرت

خواجه خاموشخان خواجم بیک وقتلارین بجا کلتوروب آق مدرسه زینا ایلادیلار

ایماس حدیث بوکہ اذا مات الانسان انقطع عملہ الا ثلاث الصدقۃ الجاریۃ والعلم ینتفع بہ الناس والولد الصالح یدعو الخیر یعنی ہر وقتکہ آدم اول منقطع بولور اینکہ عملی منقطع بولماس اول صدقہ جاریہ جنابکہ کول مسجد مدرسہ لنکر کوپرک موندغ نرسلر منقطع بولماس اینجی علم اوقوماق جرأک خلایق عمل منفعت بولہ یکدین اول اوکانور اینکبت اول اوکانور تا قیامتہ منعجہ خالی بولماس اوچونجی فرزند صالح دورکہ دعا قیلور اتاسنہ خیر برلہ اتا بولور اوچ بیش بیتک بیچ نوبہ یکا میسر بولماز برنا کام کتب یازار ومسجد سالور مدرسہ یاپار یا نہر قازدرور یا فقرا فقرا صرفہ انکا بلاروبا قیمینہ الب یاکیندولمدرسہ بنا غلغایلا ومدینہ باقی وقت اولکحضرت خواجہ صاحب تبلیغ ہم تواضعاتلارنی حضرت حضرت آونہ مذوجہ بزرگوار سیفہ تاہنور دوم ومندین راضی بولغاجہ خصوصاً مندین حضرت خواجہ جہانگیر قدس سرہ تاتر بیتدین زیادہ تربیت اینہ تاپ والتفات لاریغی کورسوب اردیم مندہ حق تعالی بدرجہ اتم اکتار مرحمت زیادہ دورہ حالان کہ اولاریکہ بزرگ بنی اداقلاقلاری یاس مندین راضی بولسہ تلاوت جان بحق تسلیم قلدیلار انا للہ وانا الیہ راجعون بولوب

فقیر

اسفاتت قلدیلا فی الحال یتعلمدی حضرت مولانا ایچکاری کردیلار ضلایق باریب کوردیلار
کرنه وقت جانی صاحب ایدی کربب دورسس حضرت مولانا نظام الدین خاموش
کشف وکرامت لارینی وقوت تصرف لاری حد عدد دین زیاده دوکرالان آنلار
اولتی کیلای صادق کراصل سوبساری سوزلاوشنوب خیلی ایشکیه بوسوزدین سوزوندک
اتاکه مقصود دونک تمام بولماسدن حضرت خواجه خاموش علیه الرحمه بنده باطن لاری
برزوداپردی هرکشیکه بولغه زهن کاهش کلنورای دیه البته اولکشی حوادث
دین خالی بولماس اپردی واقسوشهر براقامت قلیب اربلار رعایا وفقرالارنیک
داد سوراغ لارینی موافقت شریعت غرا حکم سوروب رواج بربب اربلار عدالت
شعار شرافت آثار مرزاهدی سپکلیک بنده همشیره لاری بار ایدیکه اولوغ آیلام اتار
اربلار سیاپاک طینت وپاکیزه سیرت کشلار دین بولار نکاح لاریغه اختیار طلب
اسدیلار حضرت خواجه طهارت لاری برله عمراونکار دیلار وبولار برسندین
کین ایلاموضعیفه خرام ایلادیلار برکچه سندین کین کسل عارض بولدی بارغانده
زیاده لاندی معلوم بولدیکیم مرض موت در حضرت خواجه یوسف خواجه نی حاضر
قلیب وصیت قلدیلار کیه ای برادر فرزند ارشد منزکا ایدرسنی مبارکدوکه توشه
راه آخرت کرک وسونکا عمل صالح وافعال حسنه کرک اما جمیع قبیله سندین موجود

الدیلار دین او تبلار حضرت مولانا مراقبه باقیلار دیلار قیوب تواضع قلما دیلار مزا
وغضب جلوب مولانا مخاطب آمیز سوزلار تیکه بوسوزلار سینکجواب بر کلدور
وایتا دوم که من مسلمان دورمن اکر باور قلیسانکز خوب والا هرنه کیو یکلو نکز خوا
لایدر قیلاسز مزا بوسوزدین اثر تب اورنیدن فوپتی حضرت مولانا قیوب
جاوب حضرت خواجه احرار ایتا دورلار که مزا اولوغ بیکک اوشبو بادشاه
دین مشوش شکست بسیار یتیه اندک مدت دا مزا عبد اللطیف بیکک لشکر عظیم
برله کلیب مزا اولوغ بیکنی تاراج ایلاماک برله قتل قلیب بلاد دینه خواجه احرار ایتادور
لار که حضرت مولانا نظام الدین نظر سیار فوت طایردی اکر مولانا نینک حضور
لایدیا بروانکا فعل بودین سوز قبلاسز مولانا اوشول ساعت متغیر بولوب دیوارغه
باز دین غضبناج برله خطی نار تورا بلاغه الحال اول کشی هر یردا کی بولسه
بیکبار جان حق تسلیم قیلور ایدیلار نقلی دورکم مولانا بیکک مریدلاری مولانا حضور
لاریدا بر طالب العلم دین شکوه باشلادی که هر بار حضرت مولانا غه جاوب لیک وجه
وحجاب بیکلور وار یردی مولانا بیکک حال لاری متغیر بولدی استغاق بوانتا
اول طالب العلم سکر بولدی ویاقدین سپدا بولوب بیکک جاوبانه لیک برله اوز مولانا
غضب سنوله بولوب برکیک یغاچ برله دیوارغه اینک سورمتبق تا رسلاری
اشارت

اوغلانلاریوبعضی اهل غرض منکرلار دعاوعزایه حوالیق و دیوحیس مختر
قلماغلیق تهمتینی نسبت بریب بعضی اولوغ لارینکاهل حرم لاریکا محبت اغنالیق
بیدقلدریب بهتان قلدیلار واولزمان حاکم شهر قندمرزا اولوغ بیک ایردی
اینک سمعینه تکورمیش واول دخی بولدی حضرت مولانانکعزیزلاریکا ازو
اهانت تکورمیاکا اتفاق ایلادیلار و فرزند مولانا فرزند خجریه اشتباه
قاجیب کنایه تونیلار تشویش مولانانه یوزلاندی خلاق شیخ الاسلام خواجه علاء
الدین زدلالت قلدیلار کیوبایدا اکرسیز سعی ایلاساکیز بوحادثه مولانادین
دفع بولغای دیب اما شیخ الاسلام اولوکا قلاع اعمالیب سعی قلمادی
مولانا نظام الدین اینادوکیقهر غضبیم اورلادی واوز ضمنیدین خارج قلدیم
اما شیخ الاسلام جمع اهل مجلیس ایچره اولتوروب ان ایکان میکیانه بقلدی کوردیلاکیه
تودهٔ اقاریب قالوغ استوان تورادور همه اهل مجلیس حیرت دافالیب فریاد
واویلا علالاسیبی شهر شمقندایچره برقلدیلار حضرت مولانا نظام الدین مذبوحیت
سرایت قلدی مرزا اولوغ بیکا عبرت وغضب واقع بولدی حضرت مولانا
سر برهنه آط بیکاچقه سبغه میندوروب مرزا بیکاوردا سبغه کلتوردیلار حضرت
مولانا برجلبه باشلارینی قوی سالیب مراقبه کا اولتوردیلار مدیلاکیه مرزا مولانا بیکه

و متابعت نه قوی خوب هر بیت تقوی بولنچه بیش تو توب رخصت فتو ابرن
بر هر دا و اجتناب ایلاب تلاوت قران برله و سایر اوقات کتاب برله روزگار
کچوره جلد اصل سلسله شریف لاری حضرت خواجه نظام الدین خاموش بنگ ظهور ایدوب
اول وجهدن حضرت خواجه خاموش لقب کونادیلار حضرت مولانا دیه بسیار تربیت
و امداد حضرت خواجه خورد حضلاریدن بولوب بر وقت حضرت مولانا نظام
الدین النجادا ایردیلار حضرت مولانا علیه الرحمه کمال مسرور شادمان صاحب فتوت صاحب
تصرف زاوه ایردیلار جنابنه نهایت درجه شفقت و تعلق قلبیه سی لازم حضرت عبد الله احرار
قدس سره انبا دوریلار که حضرت مولانا نظام الدین خاموش قدس سره سلسله مشایخ
انبا دوریلار که خواجه عصام الدین آتالیغ نور قندیلک شیخ الاسلام دارالریدیلر کا
اخلاص و محبت ارادتلری بسیار ایردی پسپار یولوب بر وقت کیاجل تشریف قلیب
وانیکه غزنین و متعلقاتی لاری کا بسیار نیاز مندلیکی والتجا کلدیکلاری زمان
بسته بالعین اوزره مشغول بولوب قلیم فوق الصفحه ذا اطلاع تاپیب کیوب
ایکنجی کون طعام یولوب بعد تناول صاحبلیک ایکانی یوقلیب حضرت واضع یولوب اول وقت
اوزه تا بلغم ضبط الیم واندوه حوم دین ایکنجی بسیار یوزه مشغول تا بیوم
الاسلام ذا صباح کیچ یوزه انبا دوریلار که کون ایکنجی کورمیه سن حضرت مولانا نظام الدین
اوغلی

لا ریدا بولغانلار یزید کابار مدد کار لیق ایلاب کورتلب نورروب حضرت امام نا
دشت کربلادان بیخ قلدیلار پس انکه جهاد خواجه سی بیک نور دیده لا یکا موندا غ جفا
لا یکدیر سا اوز کالا کا نه نوبت قالغای هر کشیکه بو واقعنی یا دیدا تورسه بو دنیا
مکار غدا رجفا کار دین هرگز کونگلی اغیماس و هرگز سعی جد لبدا تقدیر الهی تغیر
تاپماس مقدر بولغاچ حوادثات کلمای قالماس طوبی لبث الصعفا و حفت الاقدام
یعنی سر نوشت خطیبی بتب فارغ بولوب صفحه ٔ بیچه قلیب یقفان و عدم قلم
سیاه دین قورو غان عقده تقدیر انسان بنا حق با زکرفتار کرک دیر نا حق تدبیر
ایلا دیم باطل تقدیر خدا اوندکه بولور مونداش بیک خطی یا معه سوا بر لا بو
بولور میخ و اکر صبو اسرا بیک اضعاف اولدور و حالا بیک طغیانلی بیز اوکا
بیتا بلا یم اما سیز لا ریکا نه لا دین مخنث نو تغای سیز لا تاکه دشمن لا رقوی بولما
غای و بیه نصیحت تمام ایلا یو بلار بیغلب اهل دانش لا بو واقع دین تاریخ تهدد
بیتی با سکر بی بلیا فحاغه دوغری تا بته لا ر اما حضرت خواه بکو خواه جم بیک تعریف
و توصیف اوچون یوقه لاری دا زدور بتفصیل کلور ان شاء الله تعالی اما حضرت
حق سبحانه و تعالی جل جلاله خوش سبا کمال مرد متقی و متدین و عباد منه که مابل و هرگز ظلم
با لشا کلا ف شرع واقع بر لما پس اردی شریعتدا حکم لا ریدی با پس تو تو ب جاده سنت

و برقطرهٔ خونِ جندت نوشتند که کار لازمهٔ کنوات دور شهدا نیکبا و بسیه، آیات و احادیث
بسیار دور اگر بیا ایلام کلام دراز نشد دور اختصار اولی حضرت خواجه بزرگوار
چو مام شهادت درجه بسین بیا ایلا کلمتین سونکرا شکین خاطر فلد بلا کرای فرزند
لایم لوزی بکذار محکم و استوا تو تغایی بسزا فرزندادم کرمرک میراث دو وانکا
هیچ مکر حیله چاره نیست قل ان الموت الذی تفرون منه فانه ملاقیکم
قبله یعنی ای مجمه تحقق اتبغل اولو میکم فاجایز لار انکیدن پس تحقیقا
اولا اولوم ملاقات بولغوجیدور سیزلار که کل نفس ذائقة الموت حکمی سلیر هیچ
کشی اجل جامی یان سنجه نوش ایلمای جارمس بو بیک یلم جهان جای فلک سوق اجل می
خلایق جرعهٔ نوشیا دوی خلاص بشدایم هیچ کس رانه این جای این سقم ارزانی
اکر دهر لاکر نوبتلاول کوره دور رتا نکلا یاندکی کلهم نوبت دور حدیث الدنیا
سجن المؤمنین و جنة الکافرین جهه بو دنیا مؤمنین لار سیکزندان و کافرلار سیکی
بوسنا خصوصا بو بیک بیز کا بو دنیا هرکز وفا قیلماس ایرماس اکر وفا قیلسه ایدی
اولیدی سید شقلین و شهزاده کونین حضرت امام حسن و امام حسین رضی الله
عنهما وفا قیلوب ایرماسدی اولارنه کلکا لشکر و مشقت بیچ کم کا کلماسدی
اول شمع مجلس رسالت افتاب فلک هدایت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم انور

عند الله تعرض عليه ارواحهم فيقضي اليهم والفرح كما تعرض النار
على ارواح آل فرعون غدوا وعشيا فيقول الهم الوجع يعني حس بصريدن
دوزلاكر متحقيق شهدا زنده دور خدا نيكه نزديدا وعرض قيلنور رزقلارينى
اولاغه پس اتبورلر ارواح شهدا نى راحته وخوشحال ليق جنابكه عرض قيلنور
دوزخ اوتيني آل فرعونغه وكافرلارغه ارواح لارينه صبح شام پس اتبورلر ارواح كافر
لارغه دردلى وينه بهم روايت قيلبدورکه شهدا نيكه ارواحى بابيل قوشى صورتنده
دوزلاردخت طوبه شاخى اوزره بهشت نعمتلاريدين برلاروانجا لاروخوراه
غاتيرلارينى بارورلاروبو صفت لارينه ارواح لاردا موجود بولمايدور قال النبي عليه السلام
يشفع يوم القيامة الانبياء ثم الشهداء حتى ان السقط يظل على باب الجنة
فيقول الله ادخل فيقول لا ادخل حتى يدخل ابواي يعني حضرت رسول عليه السلام
اتب دوزلاركه شفاعت قيلور اولياوانبيا عليهم السلام اندين علما اندين شهدا
جنتكه خاتونلار جلالدين نوشلاكوشت پارهلاريكا صقجا آوته جاعطا قيلور
بهشت نيكه اشكيداسايباقلب تورلر پس اتيلور بهشت كه داخل بولونكلار
دب اولارا بتورلاركه داخل بولمايدور مرحتى كه داخل بولما مغفرت پزينك لنانا
منبر حاجيلر كلام اولكه البته شهدا اوزى پاكدورلر بركا شفاعت قيلورغه قدرتى بار دورلار

اولما اردیکه امین بوکفت ار دگیا شوروز نجه بل سونکر کلونا رموا یافه اورون
چاوشقالا اوه اجرمبرکزه شادیماموتونو قلدینک آخرشه دینی اظهار ای کوکل
دوشمن زنجه قلفازین کریه وزاری بدرله غلغله ماجرا بوجمعدین وقع
بدیکه واویلا صدا سی کردی کبند میانینه برجمادی ساعتی طرقه لیکدنی
امدین کسن تلاوت قران دعا وتکبر اباب حضرت عواوجهانوتم بوجمع کبند نصیحت
طرقه سی ایله تسلی نامه وفود یاکرای اهل اوه زعزیز بوجردین سیر للکرستان
وشهاتوجه سی رتبه عظمی درجه اعلیه دورنجشش خداوکیه وهرکیمکه حضرت
سه حضیجاده وله عنایت یاخاه بولسه اول بنده کاعطا بولورشهدا اکرمیالکل
مقام والنبیا علیه السلام دین پیت ولسه هم لکین بعضی وجهدا انبیالاردین
جوقارین دورجرکین صفنیاکر شهدا صفیدا ثبات نقش واقع بولوبرورامّا
انبیا علیه السلام صفیدا ثبات واقع ایمس قال الله تبارک وتعالی لا تقولوا
لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء ولکن لا تشعرون
بعضی حضرت عصمتمآبدن تمنا ایتدیلاکه ای خلایق ایتمانکزلاکن کشف کرحق ایکه
بولسیدا ونورو وجودن ازاولوکردیمانکز بلکه اولکتلارحقدن مزوبدا ترکیدن
ویکین سیزلاکه شعور یوقدر واقع ایمس سیزلا وَعَنِ الْحَسَنِ اَنَّ الشُّهَدَاءَ اَحْیَاءٌ

اولتور کرو یوزنه غم جونکم تر بلکوم یوقتور ورده سبکه بو اشبلار سین قلورسک کرفتاری کمل
کلکون شرق سایه سین بنه ایزدب بخه یار ولده بنه دیب بولغای سافر غربت اچره خوار زار
رشته عهد بنی قلغای بزکه محکم اوستوار ۰ ایلاکای دخی لاریه بخه کون کار زار
رستم آسا لقب بخوانه کوب ظفرلار اوستنه بنه آلمغه ولمغایلار برقرار
جمع اولوب بخوانه اوشهریرین انکای قرار ولده طرفة العین اولاردین یوقتور انار ایکلوکل
بخه ای محزون کرفتار الم کم بولغاسن ۰ پایمال محنت رنجور غم کم بولغاسن
اجرا غایع بوجرکت دین بخه کم بولغاسن ۰ شاید آخر حشر حاضی محشم کم بولغاسن
یار یاریه کرکی خاص حرم کم بولغاسن ۰ حرمت فقرا نکاه اولکور محترم کم بولغاسن
بولمغلغه صبر حقدین بول طلب کلدای کونکل ولده کریه بوسا کیه جهانی فانی اچره خوار زار
جانیکا کریه الم لا تیکور در کونکلونک فکار ولده قتل اولدم کونکلونکه خوشکم قیله هرکز اضطرار
فقرنی فخر انکان ایریش بارچه دین اول شهوار ولده جمله هوش اهل قلب در سبکه بخه اختیار
پرده فقر اچره کفین منعم انکان پرده دار ولده کیمکه بولطالع مساعد کیمکه بولدر بخت یار
صبر قیل تا پساکه اکر قلغوسی مقدار ای کونکل ولده عشق البدین بولماسه مدت تا ابد نه معنی تار
نامه لار دک قلمه حرفیکه دیکلیتور داور ولده فالبغ اشکه تلوغه اوش اولمشدین
مذاسیغ اوتلوغ کونکلین موبخه اولر تمال قتون ولده معجبه سار ولمافاردور غمه دشنه کویا قیون

فتوی عظیم الغا یکه ادم ادم کوشتنی یکا یلا کوچه لار داسنگ کسکاور بنداآدمی
لار بنگ اوستخوانلای بولغای آ مدت داحضرت حضیمآ وتها امر فرمانبرده مشریق
سایرین لشکر عظیمای ایکیاردین کلیب اولقه کروه نه برهم بر سیمنیت نابود
قلغابلا بیرلارکا قلیغ تلاریدین صد جندان قشیمای ایلاب کوه بکوه دشت بدشت
کربزان بره بیرلارکا کلکاندین قاتیغ حالت لار یوزلاب دوجه شهاتا پغایلار حم
پس تحریه کردیم دین دیر مکانخ یاد دکت هرکه دراغتا بر افتاد اندین کیین حضرت
حمای خوجم بارچه کاغذ الیب حضرت صدیق خوجم غه بردیلارکه ای فرزند جگر کوشه اوقوغای
سیز ناکه قالغان مضمونلارا مو نکیدا اطلاب کرکحضرت خوجه صدیق خوجم کاغذنی
اچیب کوردیلاکه اوشبو کرقلغان مضمون لارنی توقوریندمضمون قلیب دیرلارکه انژک
تاشیره بین جانکدا زودلا یابه بوایلاحضرت خوجه صدیق خوجم غه حاضیغ بولاب
وکریناک بو مضمون لارنی اوقوب بلارا ما بعد محبت خاندان لار بوواقعاتنی ایکیاز
زاحجونا بره جا یغلاب بلا قاتیغ مصیت قلدیلار وبر بیرلارینی قوجوب آصرافغا
لار بالکلیم حد نه زبان لار یغه وصف قلدیلار نا شلاوی افراشین حرف سنکلای کوکل
باعد سیز نه جزو یکلغ ایلاب افکا ای کوکل عمرین اولنده وقا بعدی هزا ای کوکل
حرف مکدر بوغمکه کرفتاری کوکل وله ایش لاکلمه ن بشیمزغه یمدیسیاری کوکل

ایکانکه خبر ندان وطن نتوان فسردن بهتر از انکه کف سیل تحیر ای اکر وحشت سوار

پس بوسوالجبو بلار بیرله مجلس تمام بولدی دیب هر بارده حکایه قیلور اردیلار

ویوزمنک ندامت وافسوسلار قیلور اردیلار کیم اوشول منزلدا اونلاری منک ولایت

لاری کا کامل مکمل لیک یکا ایماوات ست قلغانلاری ایکانلار یا شلیق نادان جهت

دین ضایع اوتکاریب مبرد یب افسوس قیلور اردیلار وبه نقل قیلادورکه

حضتخواجه جهان خواجم برکه کون ولکبرسکه پریشان لیغ برله هیچ کشیکا ملاقات

برما دیلار ایل وعیال ونه مذبون تالماس وهیچ کم بلماد یکه باعث واقع نه

دور اخر الامر برکون امر قلدیلاکه ایل عیال ومریدلیص خانه دانلار جمع بولسون

دیب امر اتلادیلار پس بولاسه لاری جمع بولدیلا حضتخواجه جهان خواجم بوجمع

منک حضورید امبارک کوزلاریدین قطره دیاشلار ایرسیا بکلغ اقیدا باشلا

لادیلار همه لاکا بوواقع دین حیرت وسرکردان لیق رو بردی هیچ حد بیلماد

بولماد یکه سبب نه سوزلای ساعت دیب کیین اونلاری کوهر بار الفاظ لاریدله

دلاسا جیب بیان ایلادیلاکه ای ایل اولاد لار اکاه وداناسولونکلاکه مشرق طرف

دین برکروهی عجیب کلکا یکه بوشهرلانی جنک جدلیدله تخت تعرفه الفای اولوقت

دا برجوک هر بیکطرفیمز کا یوز کلنورکای سبزلار فتح ظفر اول کروهنوشتوا اولیاء

منسوخ وتعطیل قالوا دیب کمان ایلا ایدلار واول وقتکه طالب العلم لاری
تمام خورک پوشک لاری خرج مراجات لاری بولا رینکه زمه لریکا اردی اخوند ملا
مبعابدین ابتدا دولاکه بو مذکور حضرتلرنی صدیق واسطه لاری برله حج کا رخصت تاپتم
زاد راحله ایست قایاق برله یول عزمین بجا کلتورردوم برکه کون بول یوکاندین
کین تاغ لارغه قارتوشوبدور یول لار یاغلاخان ایکان بهمه قافله کاروان ارقه غه
یاندیلار من هم لاعلاج بیچاره واریاندیم بوزمکه خجالت مکا یول لاندیلار یولدا
کلوایدیم حضرت خواجم برودین اوشبو غزلنی ایتب ایتب ایبار یب دولاکه
حصول ازخاطر جمعیت صاحب اقتدار ازاولاد اتفاق اهل تمکین کی پسند بیقرار ازا
سفر باز وطن ازبسکه این عجوبه لر دارند مالا بد صحرا بجاک کوهسار مشهور ازا
حریفانست مسرورند بردم عید دارند خاطر اندیشه ندان ناخدا بغدار ازا
دروغ انکوی پرستاخ خود افتادم وقت جوروای شود از جام پیاپی خوشکوار ازا
بدامان قناعت چون پای جرخود عرشی ولی مکن پی روی بامید ی عبث باختیار ازا
سبب اول شود غزلنی اشتب بغلادیم وبسیار عذر وپرشان لیغ برله عذر تعجب کونکلوم
کجود وم آخر الامر یوز عجز نیاز برله کلیب ملا قاتیم خطا قلدیلار کی عذر کا جواب
ایتلدی بکزمو قتنده عرض تیکوردیم که تعجب حضرت جواب نامرحمتی راست ایلکان
ایکانکه

باریزیکه حسن وطلعت دا افتاب غلبه قیلوار یزیدی وخوی خوشلاری باریزیکه
خلق محمد اندین ظاهر بولوایدی وفرهاد کدا افلاطون برله ارسطو کمترین
شاگردلاری بولوب فخر صباحات اوجون پلوار یردیلار طبع سلیم لاری وذهن مستقیم لاری
باریزیکه اکر بیضه فولاد دیکه مضمون ناسفته لار اوجاق ذهن جالاک لاری
الماس برله شکاف ایلار ایدیلار وجود سخالاری حاتم بلکه برغلام حاکری ایردی
عدا عدالت دا نوشیروان برله بهرام کیکی غلام خادیم بردیلار وهرنجه مشکل سوزلرنی
لانسه بوصدیق بند خانه سی دیب کولار ینجی سقف خانه کی تکار ایدیلار وشول ساعت
اول سوزنی تعریف کلوار ایردی اوشول وقت داعقابه جوان ایرکانلار سنه پیشانی
لاری اول سکیز یشار ایدیلار لیکین حدیث تفتیش وتحقیق واتحصیل تمام بولغاچ
طالب العلم لار نیک حدیث دین بالا ایردی اشعار فهم دا اندغ ایدیلار کراونکا بارلان
حدیث نی حفظ لار یکا الغوجه بولمضمون دانتر قلب تقریر غه کلتورار ایدیلار
اما اشعار نظمین ترتیب برورد ایکی اوچ برخط زهدا بتدا برد فع دا کتابت کا
الوار ایدیلار جمله یارلان لار سوندغ طبع جالاک وذهن براقلاری تحسین وآفرین
لار قلب اینوار ایدیلار که اکر کمال پذیر بولسه لار نا مرعلی شوکت سهل بیخود سوزلاری
رتبه اونکا یسه بلکه بولا تیک دیوان لاری المیدا اورکالا تیک دیوان لار

خوجہ بوا خوندہ سروپای پادشاہانہ عطا ایلاب انعام واحسان اہل دیار آخوند

میر عابد الدین بنہ تا دورلاکہ برنجہ غزات ترتیب آیدیم انجمن لاریغہ الیب

طلتوردوم خوش ذوق لار قلیب مرغوب کورد یلار اونلاری بنا قلفان مدرسہ

واسباب خانہ سے لہ حجرہ التفات ایلاد یلار منگ باشمدین حرمین شریفین

طلبہ سنہ بیوسے کتمادی باغایہ قوی بولدی تنگ لیکب وخجالت لیکدن

کلتوردی جرکسندہ کالتفات وعنایت لاری سبب اردن وہر ہفتہ دو

شنبہ جہار شنبہ مدرسہ کالکوب ایکی یلار ویارلار لاری ضیافت تمام الیکب

بر یب درس اشتب یورلیکلار فقیرہ ہم بارلادی اکرہ سبب یوقدر بش

لاری کوزوب دیدی اکرہ تفتیش وتحقیق لار قیلوب اخیر زمانہ بو ایکلاب

ایکانلاری بش حاجی کہ خدمت نامہ ایتب یقلیقوم مبارک سفارنلاریہ اچیلیب

ظاہر بولدی باشلاری بنی قوی سایب مراقبہ کا کتیلار سامتدین کین باشکو

تارب ایدیلار کہ ای باری من سینڑ حج بنکہ قافلالاری بنکلار اسبدا انجناب

جستجوی برلہ استادہ نا ہالیم معلوم بولادی کہ سینڑ کا نصیب حج بولمایدی

فقرنومید بولوب بندیم لکین بو نومید لیق بلہ قرار طلب نا ہاری حضرت خواجہ

ضیاء الدین یک حضرتلاری صبح خوجہ آطلیغ برزنہ دلبند نور دیدہ ارجمند آ

بار

ماہ برج کاتب بزرگوار دوراں کہ منبع فیض الٰہی ومطمع رحمت نامتناہی دوراں نایب پیغمبر
اہل عالم احکام شرع نا جری قلادہ رو بخشے اشارہ امر قلب ونا مشروع فعلش
نہی قبلادہ خدامت ورشتہ سیرت مقامی مذہب باخلاق اللہ مرتبہ سیدا
جانشین بوالفضائل بوہ منبک جہانباج خراج اولا رنیک صدقہ سے ونثاری کہ مبارکنبہ
جالاکن لا ریغہ زتہ فتوری بنکان ہس او شبو جہندین منکا آطہ آلاری بوتخیل وتصور اکہ
منبک ہشیم اوزرہ موندغ زات علا جناب قدم قویہ برق آسا وفلک فرسا بولسہ وہوا
اوزرہ قدم قویجاق مین اوزرنا یاغ قویا مین مودب سیوبخ لیکدین فخر مہمات
ایلاچ میدان اکچہ جولان بازلیق وجابک انداز لیق قبلادورا تا بوعاصی بندہ منکا آطہ
منبک عاریدورکہ موندغ نفس شیطانی گیمنہ کمندین قتل الیدا تاغ ویکا ایزکن بنی کونا یب
یورسونہ کامشکی اتام دین تورلکای اردیکم موندغ شوم لوقہ قوہ وجاریو لمقا اردیکم
وب بادلیق دین وسلال لیق موندغ حرون ویدل کامزیق قبلادورخالہ بونوع جوا
شاولا تا بومادیقہ لیکدشکستہ نفس لیک شتب وکوروب وبوایکی اخوند بیکدی بانت
وانصاولا یغہ تحسین وافرین لاروقوب کمال بشاشتہ لہ بوایکی لا یغہ سنوبای طوشا
بانہ وزینہ اکرمتقدم لوق ارباق آطہ عطا ایلا شکرانہ سیکا ایکی رکعت شکر وضو
ادا ایلادی اخوند حاجی عبد اللہ اخوند لوق بو نقلنی تمام قلغانیدین کین حضرت توقہ دہ

بعث واقع اولدوکه اخوند بنی انداغ زات باره کمت دورلارنه هشت نظری لوآلهی
ولایی حرم خاص الله بنی منور ایلیا بصفای باطن لاری برله جهانی ظلمات بدعت وضلالت
نی نور هدایت کا واصل ایلادولاروبرکشی که اولارینگ نظری قبول لارینی تایب دو
دنیا واخرت اسابنی اولارینگ نصیبه سی دورو بر کشیکه اولارغه مردود نظر بولوب
انگر جهانی شقاوت بدبخت لق طوقه اینگ کردینغه توشوبه ورسپلی شوجهتدین منکاش
اطلای کمال وهم ترسس برله اباواداب سرتر قدم قویا بورکه اگر بنا کا برادیابنه لیک وکستاخ
لیک برله قدم قویسه طوفانعت کردینغه توشمکای منکا اوشو بردوه جهانی سپ کیمینگ
لهبشم اوزره موندوغ اوزات ناریکا تحمیده صفات اولتورو بندوه دیب آطاوزیکا فر
سنه قبلاوب اما فخر مکان آطاوزیکا حفظت وامانت آلادوکه منگ بشم اوزره
موندوغ محنت رزه فلاکت بچیده اولتوروب بنا کا بوغافلارمنگ کناهی سیکا شوم
بولغی منکا هم عوتسه نظاعذ عقوبت کرمستحق بولوفی مکین دیب شوخ لوقه عنا
سرکش لیک قیلادورکه سبباره الیب تانکلاب بوشوم لوفدین هم خلاص بولای دیب
اوشبو وجهدین توسس وسرکش لیک قیلادورخانه بوجوابنی اشتیب سکنا دیکا
دیب مدت دین کیی جانا خوندینی بلهم عیان بولوب اوشبو سوالنا اخوندینی
دین بوهم قلدی اخذ جواب بوطریقه لیک دیرلر انگ قلدی کی اخوندینی انداغ زات
باریکا

بو وقت شونداغ مواول صاحب تمکین واستقامت و مقتدای شرع و فضالت
آخوند حاجی عبد الصمد آخوند اتیا دورلار کہ تقصر پادشاہ عالم زمانہ آفریلو بدور قیامت
سنگ علامتی روز بروز ظاہر بولو بدور و دیانت لاری سست ایمان اسلام لاری ضعیف
اولو جہتدین بربرلاری جیقلاریدا غیبت و شکایت و مخالفت و منازعت واقع
بولا دورو الآبرو نق مقدم لار شونداغ ایرماس ایکانلار دیب حکایت باشلادیلار کہ
عبد الصمد خانی اللہ رحمتہ بتہ سنگ وقتلاریدا آخوند زہنی برلہ آخوند بشی آطلیغ ایکی عالم
ریاضہ و مقتدا ای جہان بایکندا کچہ، اونوب دورلار کہ بربرلاری دین دیانت دایکانہ
آفاق ایکانلار ہرگز بو ایکی لاری سنگ لار یوزہ نقاب وعداوت قطع محبت و شکایت
بولما بدور خانہ ہم منگ و فتمیدا و منگ اقلمیدا مونداغ عالی جناب لار موجود بولوب دور
دیب ہر بار حضرت حقیقتناہ و تو ہدہ شکر شنا لار بجا کلتوروب ایردیلار کہ دا
برکون خان بولارنی تجربہ قلماق اوچون بو ایکی لارینی سیر شکار دہ الب جفتلاریدا بارا
خان آخوند زہنی باندا شیا تعلق لار کہ باعث دورکی سیر لاریدا منگان آطلاری کمال خوبی
و خوش رفتار و خوش عنان ایکان آخوند بشی منگ آطلاری نہایت باد کران و
باد کندہ رود و کم جہت کم جرأت ایکان ہر بار منگ آطلاری اوزلاری طبیعت

قلیہ دورلسو بجہ کہ بدا آخوند زہنی جوابیدہ شکر افغانلیق قلیہ لار کہ تقصیر پادشاہ عالم

جمع ابیات حضرت خواجہ کمال بندہ و شبوپت لاد ارا نوشتے کہ علم تقوی سرسبز دعوای

معنی دیگر است مرد معنی دیگر و میدان معنی دیگر است حضرت خواجہ جہان اند ملاکہ ای علما

لا یوپت کہ معنی برگای سبز لا چہ لا معنی او قلب ملاکہ علم تقوی زہد ہر ہنر بیکبار چہ سے دعوای

با معنی دو معنی دیگر مرد معنی او ذکر میدان او کہ لشکین خواجہ بو معنی کہ سبلم ملکہ قلب یاد یار

بلکہ عشق از یاد دلا کہ مرد معنی میدان معنی دا بولے کہ مرد بولغای میدان دا بوقا اول مرد اساس

مرد معنی میدان دیگر اساس بو علما لار یکوت قلب ملا حضرت خواجہ کمال بیک کہ دیولن لا بنی

اسناد کورہ دلا کہ او شبو طریقہ لیکہ ایکان نی نکلاسے علی العباد بہ لا کہ خبر بیلدر کہ کلمہ دیب

ایکان لا جمع یاد دلا سے راست فراوان قلد و دعوا ایکان لا ثواب شرایتی حضرت خواجہ

کمال بیک سوی ہر فتوی دا بغہ اتا دلا سے کورسہ تے او قورہ دلا سے بہ لا رسلنا و صدقنا بہ دیلا۔

معنی واضح امد استی ایسیز لا کہ لا یم کلمہ کہ دقائقہ بہم نکر تا یادی حاصل مضمون لو شبو کہ

ہر بیز کہ علم تقوی معین دن خالی دور محض یا دعوی دہر بیز کہ معنی خالص کہ موجود دور

ربا بود دعوای انداز یول تنہ یاس بہ لا کہ معلوم بولہ یکہ ایل ایبوپت غلط بولوب خالقنا

ایکان حضرت خواجہ کمال بیک سوی شرعلماری کاب اصل معنی تا خبر بریب دور لار او شبو

مجلس اچیوب سوز ہر طرفدین توشتہ اخر کلام حضرت خواجہ سوال ایلادیلا کہ وحیلا نہ بابت جہ کہ

بو وقت بندہ لار ایلا خالف و ثابت تو غادور بو بو زدین ہم او شبو طریقہ لیکہ ایکان سو

باکہ بو وقت

تاب دوسا آمار ایسوز کلشنی نیک عندلیب ہزار داستانکہ پروازی و معانی مجلسی نیک بصدر نشین
سخن پردازی موفق کامل محقق فاضل رواج دہندہ دین ملت اعنی آخوند ملا عبد الرحمن
نور اللہ تربتہ نقل قیلور ایدیلار کہ شوقدا مدرسہ خانیدا وقت ازان تحصیل ازان کمال یاتمش
و مجابدہ زاوزوم کالازم تو تو تحصیل علم غہ مشغل قیلور ایدیم و کاہی عربی و کاہی فارسی کتابلری
تو کی ابیات لارنظمین ترتیب بربب شغل کورسانور ایدیم و بہر وقت اول باعث امن امان
و حضرت خواجہ جہان بنک تعریف ستایش لاریدین انکا کمینہ خدمت لاریدہ آرزو سی
کو نکلوم بنک صبح شام لیغ و زد و ضیو سی ایردی اخر الامر تکریجا طواف بیتدا یاولیغا قلدی
سن عزم راہ ایلاب یا کیندکا قدم کلتورم لیکین مندا اول کمان یوق ایردیکہ جناب علی اوزرہ
متعالم استانبول سی میسر بولوب ملاقات غہ رخصت بولغای لیکین بمجرد اشتیاق برلہ کلتو
دین کلکان یاری طالب العلم کلسون دیب سنکرافنا لیغ برلہ خدمتلاریغا باریب
زمین اوپدیرہ نقطہ کلتو بوسہ قلیا قنہ تقبیل ایدیم مکا اوزر تمدیس ارزوق التفات ایلادیلار
و بنہ ہم التفات افزایی سوال قلدیلار کہ سیز کہ نہ کلتو ردونکز فقیر بندہ کمترین ایدیکہ تعجب یا
پادشاہ عالم ضعیف مورچہ سلیمان صفتی نہ نسبت کہ تحفہ کلتو کان حضرت خواجہ ایتادورلار کہ
مورچہ پای ملخ نی بقدر جا اکتحفہ کلتو رجا دیمو تعجبلاں بولوب بحمد اللہ دین باشمنی قولد
سالیم من بلاب ایکا منکہ اشعار دین برایکی غزل کلتو رماک کرک ایکا علما کرام وقت و شعرای زمان

منها ان لا يميل السيد بالمحرمات وغير المشروعات لانها ممنوع ومنهي
عنه ومن يميل باحدهما فهو ليس من اهل السيادت دعواه باطل
ويميل به فسق والفسق ليس من خصايص اولاد رسول الله بدليل قوله عليه
السلام الولد سر ابيه يعني سبه بك علامت لاي بسيار دور بعضي اول جمله دين اوشود كه
سيد بكر ميل قلبي نامشروع نمشروع بنكاه بغير تغيير بر ماش حرام نامشروع دين
الله تهي قلب دور نار وكشيده ميل قلب دور بوا كي نيك بر دهر يكا سيد لكد دعوي
باطل دور نامشروع نه ميل قلبي مخالف كمال فسق مجبور دين دور دمونافي لارسول عليه
السلام بنكاه اولاد ابن ايا س اوشو حديث بنكاه دليلي تبرا بعني فرزند نابك سيرتي
باطني بنكاه علامت نشان سيد دور بعضي عليه السلام بنكا باطني لاري كمال صلاحيت دادور
وبعضي اولاد بكه بعضي عليه السلام باطن لاري موافق قلبي دور اولاد لمعيد اشكاه شبه دور
حركت دم نزد سبب بند دخلق بنا دمكن اكر بود خامثل ولي بجانبه مرشد شريف
جرجاني دور لاكن ابنا كي نباشد از نبوت اما فرق بنده هشور بغير نعمت شمرس سوزدار
دعوي خصوصا اوكسي ايدر مقصد سار نامشروع قلبي فاق كرك پس بونكر فلغا علامات دينه
لازم بس طابق النعل بالنعل حضرت خواجه جهان مولانا يعقوب داهل اولاد ولايدور
كلادور ظاهرده باطنا سبب تلاي بدشه دور الولد سر ابيه حديثي فيما فيه وقوع
تاب دي

قلب ایب دورلارکه بتحقیق ای محمد سن کمال خوشخولوغ برله دورسن وکشیکه بزدک
بولسه رسول علیه السلام اولادلیق نسبتی درست ایماس هم مجتهدلار اتفاق ایدرلر
وکشیکه برونیک عینی اشکارا ایلاساخلق اراسیدا اونک اولادلیق نسبتیا الاتفاق
بالاجماع درست ایماس وکشیکه خشم وغضبناک بولسه غضبی جاری بولسه اونکهم اولادلیق
بالاجماع درست ایماس اندین کین کشیکه زنا وحیض بدکاری بولسه اونک نسبتی
بالاجماع درست ایماس یالغان وغیبت وبهتان قلیغلیق رسول علیه السلام اولادلاری
فعلیا ایماس حضرت امام ایتادورلارکه بو مسئله نی بلکل لیکه امت محمد علیه السلام
واجب ولازم لاهتک دورجراکل اخرالزمان دا سبابخلق منا اولاد من سیدزاده
دورمن دیرلار سیدزاده علوه لاردیکسیو وکاکل لارفوبارلار وبروقتیکه
موجود بولسه اولاردین بو علامات بولسغه لار سپس قبول قلیغلیق اولارنیک اولادلیق
وسیدزاده لیکاو تعظیم واکرام لاری خلق ارالاریم ولابدی دورهروقتیکه بو علامات
لار موجود بولماسه قبول قلیغلیق وتعظیم اکرام لاری واجب ایماس ولیکن مشکل
مشهور. یاکسیهرکشینی خفیکمان قلیغلی اتاوبو مسئله نیک وقوعی اخرالزمانداسبابولور
وحالانکه خلایق انیکدین غافل دورکه عقیده زیغ قلیغلار وتعظیم اکرام لاری حد
دین اوتکارورلار وبنه محیط دیکمن بو اکلنوتقدورلاکم وعلامات السیادت

والغيبة والبهتان كلها آيات من افعال اولاد رسول الله وكان له ان

لا يصر بنته قال الامام معرفة هذه المسئلة واجب على امة محمد

مصطفى صلى الله عليه وسلم لان في آخر الزمان اكثر الناس يقولون

انا من اولاد رسول الله يتسلون شعور خود مثل العلويين واذا وجد

منهم هذه العلامات فلا تقبل عنهم وتعظمه واجب على الناس واذا لم يجد

منهم هذه العلامات فلا تقبل منهم وتعظمه ليس بواجب على الناس

هذه المسئلة تكثر وقوعها في آخر الزمان والناس عنها غافلون

ترجمہ ساونکا بو الفضل الہادی ابن مولا کہ آیا رسول علیہ السلام اولاد ہا رینی

تانو خیالی بولو مو علامت خاندان کا ہے بولو رہو ہو جیب امام الہام فخر الائمہ دین سوال

فلیم اہم جواب دا ایلا کہ اولاد پیغمبر خدا علامات شنہ لا ہو بولو ساوی خو شعوی

بولو کہ ہر کز خلق فہ جہر ترش لیق قیاس ایکنچی خلق بنکہ جیب لا رینی ہو شبہ متونار

او جو بنچی خشم غضب بولو نار تو تو بنچی خلق بنکہ کنہ لا رینی عفو قلور کہ انتقام طلب

قیلاس بشنچی منا ولو آمالیکہ قیلاس او جناب پیغمبر علیہ السلام آیب دولار منکا قو

دیم حیض بولماس و اینکہ بلسہ کا لیق ہم قیلاس اولتی علامات بنکہ دلیل اولکہ

وانک لعلی خلق عظیم یعنی حضرت مصطفی ولد آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم کا خلق

و

دیکلیر بیک حنفیہ ظامیں بولغاں دسیب امام شافعی مذہب لارین تا مثلاً امام اعظم
مذہبیں اختیار اینلار و رواج بردیلار و سردا مذہب حنیفہ بولدیلار و ہر حدیث بیک بولار
مقبول تو تورب دورلار مقبول دورلار اول حدیث فہ عمل درست دورلار اول حدیث بیکہ بولار مقبول
تو تمایہ دورلار اول حدیث فہ عمل خوب ایماس و بولار بیک قول لایدا حنیفہ مذہب لار
انلار ایدا حسنہ و حجت برہان دورلار و شبوا مام طحاوی اطلاع کتاب لار یدا و شبو مسئلہ
کلتو روب دورلار کہ قال ابو الفضل الجاری سألت عن الامام العلام فخر الائمہ رحمہم اللہ
ہل تعریفہا و ما در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بالعلامۃ بین الناس یصح
فقال الامام ولہ علامات والاول حسن الخلق مع الناس والثانی
ستر العیوب من الناس والثالث لحلم الغلیظ من الناس والرابع
العفو عن الناس والخامس لا یکون فاعلا ولا مفعولا بالحرام کما
قال النبی علیہ السلام لا بلط ولا یوافق دلیل الاول قولہ تو انک
لعلی خلق عظیم ومن کان لہ سوء الخلق لا یصح نسبتہ مع رسول
صلی اللہ علیہ وسلم بالاجماع ومن اخفی عیوب الناس بینہم لا یصح نسبتہ
الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ومن کان لہ غضب وجری غضبہ لا یصح
بالاجماع وان کان فاعلا ومفعولا بالحرام لا یصح نسبتہ الیہ ثم الکذب

بو سورو جهه تو بسه مقاصد بشریون حرکت کلمس و بوا مقاصد بر رجمیع افعال
و اقوال موافق شریعت مطهره بولور سیدی زاده بیک بیم بخند عدالت آب یاد قلبنده
رحمت اماه طحاوی رحمة الله علیه که مشهور و معروف امام خلوتی زاده بر
اتا بدور تاریخی حضرت امام شافعی رحمة الله علیه بیک بیمبره لاری بیک اولغلان
ماریدور ولیکن جراغ امت و مقتدای شریعت حضرت امام قدس سره بیک مذهب
لا یغیر اوج برسب دولا باعث اول اردی که امام شافعی بیک بیمبره لاری حالت تولد
دا و وفات تا بتلا بحه هنوز شکمده باقی اردی صیت تبع دین اشر ظاهر کورسه تدا اما
امام شافعی مذهب لاریدا تولد دا اولکان ضعیفه بیکیه سی اوچون شکمنی
بارماغی درست ایرماس ایرسه صیت کا عذاب بولور دیو احتیاط قیلور ایدیلار اما امام
اعظم رحمة الله سعید مذهب لاریدا جناب فخر دین شکمنی بارماغلق درست اکرمه
میت کا عذاب بولسه هم بر آدم بیکه بر خالنغ افضل دوسه بر کریه نفا اولمه دوسه
شبهه سز دین التقدا امام اعظم بیکه مذهب لاریکا بارسه بر ده بیک جب طرفدین بیاب
بحه نهالیه بلا و تربیت کا مشغول بولمه بلا و بوبحه عالم ربانی بولسه امام طحاوی رحمة
کوندوی اول وقت امام شافعی مذهب لاری عرض ذاردی خصوصا بولاجاهه
کا ایراث بیع آیرد حضرت امام طحاوی تبتلا کرمه بنزار اول مذهب دین که منبک
دیکیدر

اکبری با ایکان لار آنحضرت بنگ ظهور لاری و قید اقطب الابدال و بسوز محمد مظفر

ایکانده مظهر حضرت رحمن دور اول و جهدین حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ایتدی

لار که انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمین یعنی بتحقیق بنا دوستم بوی رحمن دن یمن

دین مراد ابو العباس ایکاک و خلاصه با یاق و دار و قیلق و نماز او تاماک حضرت محمد

مصطفی صلی الله علیه وسلم بنگ سنتلار ینی بجا کلتورماک و استقبال لاری بله بر مسلمانی

بولماس لار مکر بیمار یوز لاری امامت قیلور لار اما قطب لاری او زجا بیداد و روحی حضرت

وحدت خواده خضر خواده الیاس قطب لر هم صحبتدور اکثر و اغلب قطب لر حضرت

قیلور لار و نماز دا قید قیلور لار و هم بلمکان کرکه حضرت قطب الاقطاب دعوت الاسلام

خواجه بهاء الدین نقشبند قدس سره و لره علامات بیان قلیب دوللار و اولیا علامات

نه بوایدی دا درج قلیب دا نظمشان بود ولی راز تحت ان هیچ بلکه خوبروی اوده هیچ دلتو بلکه

دوم انکه در مجلس چه سخن کند زمینه بهره راز بستی خود بجد بشد در جامه مسوم ان بلکه

ولا خصلی عالم که زهیچ اوراحرکات بد نسبا بلکه یعنی ولیو اوح نشنولور اولار کسه بلکه

که انکا میلی برله قراسلنکا لبته دلینکا نکا میل قیلو که اوشولر مان از دوستوتماک

ایکنجی اولکه هر مجلس اعتبارین سوز قلیب هیچ نه سوز بره اوز لوکسین بلکه

قیلو که کوبلی بو دنیا دین ساوا و هیچ نخی اولکه ولی بر حق علم ایلیدن استیزاد

بیرنیه سه قطب اند و دو اربر دور قطب اکبر دور بری قطب ارشاد کرانیکه دلیل عزت
محمد رسول الله بیکدلاریغه اوحنه دور انه قطب عشرته دیلار و بنه بلاری قطب ابدال
دیرلر و اربیکدلاری حضرت اسرافیل علیه السلام بیکدلاریغه اوحنه دور انه قطب مدار
و قطب مدار نیته هم دلار و عشرته لاکه اهل عیال و اموال و اشیا املاک لاریم بولور بلار
خلق نی حضرت عزرائیل علیه السلام دن اما کرا خلیفه انبیا دور علیهم الصلوة والسلام و بولار نی کشی تانو ماسلار
سر خدای نی بهر بت مطلق دن کشیکا تانو قولار حدیث نبویه اولیائی تحت قبابی لا یعرفهم
غیری و لا ربیکدن لاریدا دور سبکا ولیا لایم و دوست لایم پرده نی زیر دا دور
تانو ماسلار و لا نی منبرین اوزه لار مکرتا بید الهی تانو لا نیجه ولار اولیا ستوندیه مصطفی نی
علیه توانده بیلا تا اولیا حضرت لاری حاضر بولماد ورینه اوتا عشرته لاری وزیرلاری اوزینه
دیب دولا نظاهر لاری خلق بلن باطن لاری حق بلن و منبرنی اولیا ستوری بر مرشد لیغه
و مثال کرامات نی دلیل ربنا اولار دور و بعض انبیالار نی وحی کلب دیرکه حضرت حبیبنه
انیور کیمسه دنیا و حرت نی برکشیکا رسم منت قیلماسمن اما منت اولکشیکا قلوبنی
آکاه دوست لایمنی کورساتیم سن و تانو تورسن و بعض بزرگلار دین انیب و لارکه
جمانه آسمانلاکا قطبلار قطب شمالی و قطب جنوبی زمین دا بولم اکی قطبلار قطب الابدال
قطب الارشاد و اولبیه عزلته لاریمشلار و لار حضرت پیغمبر علیه السلام بیکزمانه لاریده

اکبری

کہ حضرت رسول علیہ السلام ارشاد کردہ بودند کہ حضرت حضرت آدم علیہ السلام بنگ بندہ برگزیدہ
او یوز بندہ است کہ اولا رینگ دلالی حضرت آدم علیہ السلام بنگ دلالی بیغہ او حضرت
دو رویہ قرق تن بندہ اری بارکہ اولا رینگ دلالی حضرت موسی علیہ السلام بنگ
دلالی غہ او حضرت دو رویہ یتہ تن بندہ لاری بارکہ اولا رینگ دلالی حضرت ابراہیم
علیہ السلام بنگ دلالی بیغہ او حضرت دو رویہ بش تن بندہ لاری بارکہ اولا رینگ
دلالی حضرت جبرائیل علیہ السلام بنگ دلالی بیغہ او حضرت دو رویہ اوچ تن
بندہ لاری بارکہ اولا رینگ دلالی حضرت میکائیل علیہ السلام بنگ دلالی بیغہ
او حضرت دو رویہ برتن بندہ، خاص الخاص بارکہ اولا رینگ دلالی حضرت
اسرافیل علیہ السلام بنگ دلالی بیغہ او حضرت دو رویہ قنبکہ برتن عالم دین رحلت
قیلسہ اوچ تن دین برلا رینی اولا رینگ اورون لاری بیغہ قویولور اوچ تن دین وفات
تاپسہ توقوز دین الیب اولا رینگ اورون لاری بیغہ قویولور اوشبو ترتیب برلا دور
علی ہذا القیاس اوچ یوز قرق تالورتہ اغلیم بنگ بارینی برلا کا تقویض قلیب بیدور
اروبش تن زاہد دن تالور اوچ تن زقطب الاوتاد تالورتہ برتن زغوث تالورتہ
جمع لاربرلا رینی تانورلار۔ وہکاردا بربلاری بنگ ازن وخصلاریکا محتاج بیدور
لار ہر وقت جہان ولا دین خلایقلاس ہر کرہ وکتا لیغ وعذاب وتعذیب

وترقع

او زونکز کا برکان مکہ نہ باعث دین ایتمای سیر مسئال بولدوم تقصیر دیدم مبارک
قدمارکہ مجاب تا شلیغ بولغان جبہ تاری بارکان سالب مکانا شلدیلار تعظیم لرنی
کیدیم بورونکی بیم اعتقادیم بارایدیکہ ولی برحق کمان قیلور ایردیم حالا براعتقادیم بو
بولکہ تقوبہ تصرف بزہ ارادت ایلادیم کونکلوم روز روشن دیک بولدی امّا حضرت خواجہ
آیلاکہ بوایش سرّیدور کرکہ مخفی قالغای دیب بزہ سرّ بنہان افشا سیغ برو کا
رواکورماکدیلار دیب مجلسدن سخن نسبت کہ نسبت پس من بوسرّنا خوانم ما دیمکہ
درقید حیات ایردیلار و ہیچ کیمکہ افشا قیلمادیم امّا امر عالم پس پردہ اولغاندین سیا قیلادور
مذہب ہر بان واقع نہ حکایہ قلیب کرہ وزای قلیور ایردیلار و بخند پرسیدند صاحب
دلای باکند شہر یکہ نشنیدہ قدم قلیبلا اخوند بارادیشا کردلاریغہ فرزندلاریغہ ارادت
قلینکلاریب رخصت برویلا لیکین اوزلای ارادت قلی سراوشول ارادت قیدم
ای بیدلہ عالم دین رحلت قلیبلا ان عبد اللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ثلثہ مائۃ نفس قلوبہم علی قلب آدم صلوات الرحمن علیہ وآلہ اربعون
قلوبہم علی قلب موسی علیہ السلام ولہ واحد وسبعۃ قلوبہم علی قلب ابرہیم
علیہ السلام ولہ خمسۃ قلوبہم علی قلب جبرائیل علیہ السلام ولہ ثلثۃ قلوبہم علی
اسرافیل علیہ السلام یعنی عبد اللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ دین روایت قلیبدور

تماشا انیخان کرکنم در وانه قفا قلیب کلیلا رین ایچکاری الور بردبار

وسیم عادت ایردی اما بوکه توقو در وانه ناجیب کردیم وبرسه نخبرلاری

حالی تورمه بنه وبیچ قاسیه محکم ایرماسکی بلما دیکه باکر کرامت لاریدن در وانه

قفا لا اجلیب بردی باکه اول کجا نفاق توشوبه بو در وانه نا محکم قلیای

قالیب دور بهر حال کتاب خانه حجره لاری آریه بنیم کورمدوم که شمع کیوب تورمدو

لکین ابتکا حوق بیماس اما خلیبث ازین کرهای دیب اندکه توقوق قلدیم

اشول ساعت حجره ایچه بین آوز ملیکه کلنیک آخوندسن بوانن برله حجره کردیم

کورمدوم که شکرانه دوکازاد ایلاب حالت دعا ایکان دعادن فارغ بولوب صدا

خلقانلاری ایکا تعظیم بجاکا تورمدوم ومبارکباد لبتق قلدیم حضرت خواجه قطب

زمان نیادوملا که ای آخوند مبارکباد لبتق دنه باعث دین تاخیر باد دیکز کرک

امه بکه اوشو اعدکان مجلسنکز داخلقای ابردیکز من تقصیر باباد شاعالم دیب

لال مجهول لمدوم اما خوجم التفات امان ایلاب عنایت ایلادیلاکه ای آخوند

کورکان واقع نبیع ایلانک غیر ایدم تقصیر خواجه قاسیم اندری ایتادوکنا انجاکر جیاتت

جه حاجت نه بیع استاری خاطر یکز انجنا شکین تاپغای پس من بیان واقع ایلایم

لیکین اوندکم لبس کمه لا ینبغی کاننه طرح بعلمای سب ایتمادیم خواجم ایتکه ای آخوند

اوزونکزه

باسمآ الیب کروی حضرت خواجہ جہاں خوتم زمین اوتے بوسہ قلیب تواضع برلہ سلام ایدیلار
انحضرت صلی اللہ علیہ وسلم جواب بریب کلیکای فرزند دلبند پیشآلار یکہ
سیوب ایدیلاکم ای فرزند سیز بنیک استعداد نیکز ہمہ دین بالا دور بو منصب عالیہ
سیزلایق دوسیز دیب قطعیت لباسینہ کیدورو دیلار واو بتورغان بہ لای
مبارکنا دلیق قلدیلار وکہنہ لباسین خواجہ جہاں بیک خادم لاریغہ بریکلار دیب امر ایلا
دیلار شول ساعت یوکورو ب باردیم لباسلار ینی منکا التفات ایلادیلار مز کیدیم
حضرت خواجہ جہاں حکم عرض ایلادیلار یا رسول اللہ بو منصب سیا ولوغ منصب
عالی دور وبو بندہ کمترین کیبندان پس صغیر وکم استطاعت منکا کار دشوار لیغ
نارینیکچک قلغایمن حضرت محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم اینا دورلار کہ ای
فرزند بو بخشش خدادور کیمکا کہ عطا ایلار شول ساعت قابلیت مرتبہ
سیکا یتخلف واحق لر قابلیت شرط نبت بلکہ شرط قابلیت واردست علم
بمانیکز کہ حصہ آونق وبہرہ اولیا امت ارواح لاری مرتبہ بنیکز دور مزکار
آنا لیق فہمسز بولور سیکا استغوا شول جہت واوزوم کہ کلدیم کورہ
کہ بہ فی قبلہ استغفار اوقوب واستورو ب منزدیماجم پر معلم بولوب وسنی الحاح
بوحوش خبر بنیکو زوب مبارکلیک قلغایمن دیب اوزاساری یوکورروم اما

وسنه تنکوز بردیاب بو عمارت عالیه اچره بوزنجوز نیاز برله مکا یولاز
کرب برکوشه دین نقاره ایلادیکه برشنه سوا وزره برالتون تختی قورو بولارکه
نام علی جوهرات مایله درج ایلاب دولاکه بو دنیای فانیداجنبشر تنک خیالی
دکلدر قلبی یاسس پس بوتخت اوزره برتنکجه بنصب آفتاب
نعلین لای مشک آمیز کرداری تنک قطعه لایه بت صدفه تازی بولسه رزیاس
الدیلار ایکی شهزاده عالی جناب التون روب دولاکه برلای لباس سبز دین
بنه برلای لباس سرخ کیوب دولاروبو بزرک اطرافیده توت نیم تخت قیوب دولاکه
قدرتمردونا التون روب دولاروبولا اطرافیده صوبسوق جمعیتی عظیمی التون
دولاکه هدد ماریکا یتماس پس بوتماشانی کورروب اوزوم دین محبوبولوب
والتون آومنه ساعت دین کین اوزوم کا کیوب رمنه رویره سوروم کرتخت اوزره
کم لای دورروبو جمعیت لاکم لاردورا اولکشای دین اولتخت بزرک اوزره حضرت رسول
علیه السلام دولاروبو نیم تخت اوزره توریت یارلیغاچی دولارکه خلفای راشدین بولار
دین حمایت دورروباقی جمعیت اصحاب لار باشلیغ اولیای امت دولارا اولوقت
دین نابو وقتنجه قطب عالم دین مدحلت تایب دولار قطب لیق منصبین تعیین
قیلوچی التون روب دولار سپلی کشوحالت دا حضرت خواجه بهاء الحق خواجه زاهد کشی
باشلاب

جهان خوجم داجلوهٔ قلدی ولو دغوث اعلمنه لاحرق قلدیاده سنه تمام قلیافت کاه ازو
سبعلوم بولدیکه حضرت خواجهان خوجم قطب زمان ولی برحق ودریای شهود بحر
مستغرق اردیلار ولکین اوزلارینی ظاهر قلمدی سلطنت یرده سیکا جرماب
علما وشعرا یرله طریقه کوسانوا ایدیلا غافل وظاهربین لار شناخته قلالمایه
ایردیلار آما معنی شناس لار بیلوار دیلا که مرغ روح لاری عالم قدس فضاسیده
سیر ایدر قلیب شاخ سدرت اوزره مکان ایکانلغ ودللاری حرم خانه سی درکاه حضرتده
فیض آلهی ورحمت نامتناهی جایگیر بولوب بعض نقل قیلانا دورکه اول زبدة العلما
وخلاصة الفضلا سعتی کلمایار کیندیل بیوندآخوند شاه عبدالقادر مرجی ایتادور
لارکه برمبارک فرخنده کیچه سی لیلة القدر لیلة البراءت کیچه لاری خاصیت لاربرین نشان
بلکورور ایردی پس اول کیچه نصف شب دین برپاره سی اوتوب ایردی طهارت قلوب
قلب سنکر وضو اوجون دوکانه ادایلاب استغفار اوقوب بعض تهجد نماز شروع
قلمایه ایردیکه اوشول حالت دا اوزوم دین کتب دورمس واقع کورادورمز که
براولوغ عمارت عالیه کرطاق لاری بوشهر منیاطاق لاربرین یوقاری باشن کوتاروب
وسقف دیوارلری ستون لاریغه کوزلاریظاهر ایلاماکه بن خیره وعاجزدورلار وبوعمارت
علی اطاق لاربرین نورلاریظاهر بولادورکه آفتاب مانند لاسبونورلاربرین کعب ایلاماکه عالمده

دریاب خرمزمان را بتمام مولانا یک دل لاریدا جاری بوکر حضرت خواجه اجرادین
بوسبت شریف حضرت مولانا محمد قاضی داجلوه کوسانه حضرت مولانا دین بوفیض
الهی بنگ ایشکی اهل مقتدا عرب وعجم وخلاصه وزبده امم یعنی حضرت مخدوم اعظم
رحمة الله احمدی خواجه کریمک دالاریفوکنا ده بوکر حضرت مخدوم اعظم دین بوفیض الهی دیکه
ایکی شاجوا رلیدی بری محمد اسلام خواجه جویباری دل لاریغه سر حدیقه امانة جاری
بوکر بولادین بوامانت حضرت ایشان کلان خواجه محمد امین کزنا پشوری دین
برادری احمد خواجه بهاوالدین داجوشی اوردی وبولادین فرزند نوردیده حضرت
ملان خواجه باشم دبیده داجلوه کربوکر انبن برادری حضرت ایشان خواجه احمدی
محمد یوسف داظهور کوکوزدی اندین فرزند ارجمند باکمال خواجه افاق داظاهر بوکر
همه اندانم برجه این بستکجا سر بزدست آما نه برشا نجه بس حضرت مخدوم اعظم دین
حضرت مولانا لطف الله جهتی دا امانة جاری بوکر حضرت مولانا دین بوسبت
امانت حضرت ایشان خواجه اسحاق ولدین نوردیده حضرت خواجه شادی منبده دا
نشان بلکورد وفرزند جکرنبد حضرت خواجه عبد الصمد دا نامی بوکر وبولادین فرزند دل
دلبند آفتاب طلعت وخورشید خاوری حضرت خواجه دلبال خواجه جعفر ظهور بولادی
وبولادین فرزند صاحب کمال وجهر وزیبا شاه وصال امنی حضرت مولانا یعقوب
جهتی

ماقول المشایخ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین او شبو صورت دا کی سالک راه آرزت کمبر پرشه
غه ارادت قلفاندین کین یه بر پرسشه غه ملایق الیکر کبکا انکار قلمای شریعت وطریقت
دا جایز موایماسمو بیتوا توجه وا جایز هر اک اهل الله همه لاری بر بنک حکمیدا دور
وبه نظر بر دور ومقصد هم بر دور مقصد یکیت کمبه این روان اگرچه صد ندوا
اختلافی صورت درویش دین اورکا دایماس ایکی کورماک اهل الله کدین دور وهر
بشریت دین دور هر تقدیر آلهی اولتی پرسشه غه انکار قلسا کیشی پرغه قلفاه
انابت باجلل دور بر بنک مرودی همه بنک مرودی بر بنک مقبولی همه بنک مقبولی
شایخ رحمة الله علیه مسئله طریقت اوزکتاب لاریدا تقریر قلیب ورلاریدا الله اعلم
کتبه محمد الحافظ من خطاید حضرت محمد یار ساقدس الله سره العزیز اندین یکین حضرت
خواجه بهاء الدین نقشبند دین بودر باحقیقت ی حضرت مولانا یعقوب چرخی بنکدله
سبا کی لاریغه جاری بولدی بولاردینی هم بودر بای شفا حضرت خواجه عبید الله خواجه احرار
بنکدللاری مجموعیدا طلاطیم ظهور کوریاتی اندین حرمت فقرا کلیب خواجه احرار عبید الله
زمانیمانوبت شاهنشاهقا کوکبه فقر عبید الله آمام خواجه احرار دلی سبا کی لاری
بغایت وسیع کشاده ایردی بو مقدار غه قانع بولماک حضرت خواجه بزرگ بنکدین
ابوبکر فعال شاشی روحانیت لاریدین سبا اولیاء الله دین مدد طلاریتی تاکبو اسرار

سید برکال و دیانت آئین حضرت خواجہ بہاؤالدین صحبت لاریں منع قلیب
ابدالاکہ بہاؤالدین ساحر مذہب دو مرید لاریں شیخ امیر حسین آملیغ رو
قسم پلان ابیدالاکہ برکز بہاؤالدین برہمشہ لیق قلمائیں دیب بوامیر حسین
موزہ فروش لوق قبلوار دیدار اتفاق برکونہ حضرت خواجہ بہاؤالدین نہ شیخ
امیر حسین بجرد کو ماں برلہ دوکانیغ کریب ایشیک محکم اتہ حضرت خواجہ بزرگ
اسپار سر بہ حضرت سید برکال مکاقسم برکانکہ سبز بنکیدہ ہمشین لیق قلمائیں
حضرت خواجہ بہاؤالدین اینلاکہ سہل ایکانکہ تاشقای چغل او اتوروب سودا تجا
امیر حسین برموزہ مقاریب او اتوروب سودا باشلادی ونہ خبدا پت بلند
سوزلار قلدی آو حضرت خواجہ بزرگ موزہ نہ بیع برلہ الدای وابنولار کہ برموزہ
سانمودا بو مقدار مکر حیلہ کذب دروغ سندین واقع بولادورا مر سنبکار بنکہ
بخوکہ بلغاد دیب رواں بولہ لار شیخ امیر حسن بہ طاقت بولوب دوکانیغ تشلا
حضرت خواجہ بزرگ آندقہ لاریں روان حضرت خواجہ بزرگ سنبکا اصحاب لاری حضرت
خواجہ یوسف و خواجہ محمد ہارسا جمع اولتوروب سابد بلار شیخ امیر حسین والدہ بہوشہ
وارکریب کلدہ بلار حضرت خواجہ شجاالبیغ بریعنایت قلدیلار کہ اما پلکیل کم ای امیر
حسین سنبکا بوجہ امام مجتہدہ مفتوالار بنی حاصل قلدیہ صورت فتوی اولکہ
ما قول

حضرت خواجہ محمد حضرت خواجہ صدیق حضرت خواجہ عارف ریوگری حضرت خواجہ اولیا کلان

حضرت خواجہ محمود انجیر فغنوی وخواجہ علی رامتنی قدس اللہ تعالی ارواحہم وقتیکہ نوبت

خواجہ محمد بابای سماسی فہ تبخ آنیکہ بولانہ سیر حالت حیات لاید کوکان وسبز کا کلاہ بر

وسبز پیک شنجکز دولار اولارغا تانوموسیز سنا اینم تانوریسا اندین کین بوجماعت

ایدلار جافر بولونکہ قول قولاغی برلہ انکلانکہ وحضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی نجہ سوز

لار ایتورکہ خدای تعالی بیک بولسہ بیک سلوکیدا سبز کا اسلدین جان بوالمقامن بیم خواجگان یکہ

حضرت خواجہ غہ سلام قلغاغہ اول پردہ نی ارادین کوتاریلار حضرت خواجہ غہ سلام

تقدیم جواب سلام بریب نظر کمیای تا شیرلاری منظور قبول الباب بخند سوزلار قلغہ

سلوک طریقی بیک ابتدا سے وانتہا سے وسطیکا تعلقے بار واول وجہدین

سرکا اولکم وبہرہ احوال وعبادۃ شریعتکا وطریق استقامت کا قدم قویماکراک

بوسنت وعزیمت کا عمل قلیب وہدایت لادین اعزا ایلامک کرکن تا اخر وقتیکہ

عزیمت وسنت مامولیغ بوب اردیلا زکر جہرتہ نی ترک اینلار حضرت امیر کلال

بیک صحبت لاردین ایاغ نا ینلارکم سپوب واقع حضرت امیر سید کلال مادہ نور

وکفت باطن بولکہ حضرت خواجہ بزرگ ہیچ حضرت سید کلال بیک خاطری نقد التفات

اتماد یلا حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی امرایت لای برلہ سپوب نقد ذاتیہ

منوّر آسمان و زمین یعنی حضرت خواجہ بہاء الحق والدین النجلی قدس سرہ

بزرگ استعداد شریف داری وسعت قوت دلبری و بو مقدمہ قانع بود اولیاء

حضرت حقیقی اولہ کمال وفضل عنایتی بزہ حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی

و بہاء بود سنگ جمال بزہ مددگار اولیاء انجہ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم با فلس شریف

و بیغمبر و کاناہ کہ با حضرت بیس فیض تکبور و سیدیا نوبت آخر بجا اوا حضرت خواجہ

بزرگ سنگ طلعہ شریف لاینی ظہور کلتور و یار جنابجہ حضرت مولانا عبد الرحمن

جامی اتب دور یا کہ سکہ کہ سیرت بطحیا زندہ نوبت آخر بہ نجا انزدگ خط آن

سکہ شہ بہر متحیر دا الکہ بہ نقش شہ نقشبند نفحات الانس بیان کتاب کلتور و

دور یا کہ ملت خواجہ بزرگ ایتا دور یار بجا امرا تا لاینی ہر کو بیات قبلو اید یمکہ

او روم دین عاب بولو بر وہ واقع دا کو آدو وہ کہ دیوار قبلہ جانبدین یا یمکہ

بر خت بزرگ ظاہر بولہ رو فاتحت او زرہ بزرگ سنگجت او لتور آدو دور و آلہ بولہ

با شبل بزہ تا تیب دور وقت سنگ تمام اطراف بیا جتماع حاضر بولہ لیا معلوم بولہ بکہ

بولا او شکان اولیاء اللہ دین بولغایلار تا خاطر جیا کبیکہ بولا کم بولغایلار یو حالت

دا ول جمع دین برو ایکری کلمہ سر و شکلوں بزرگ لار حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی

دور سعو تامہ و سنگ جلیو لاری دولہ دیب ہر بر لاینی ایشار بزہ نامزد قلیکہ

حضرت خواجہ

یکه مشغول بولیدیلار سر صحبتی شیخ ابو یوسف و پرارتی حضرت خضر علیه السلام ایردی
پس بو وجهدن حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره حلقه خواجه گان اتالار
بولادین نوبت خلیفه روزگار باقی قالدی اول خواجه احمد صدیق و خواجه عارف ریوگری
و خواجه اولیای کلان و خواجه احمد یسوی اول احمد صدیق مسند شیخیت دا اولتورر
دیلار بو اکلای خدمت ملازمت لاریدا بولدی اندین کیی مسند دا بولار اولتورر دیلار
حضرت خواجه عارف خواجه محمود انجیر فغنوی گا اجازت بردیلار خواجه محمود زکر خفیه
دین زکر جهریه گا انتقال قلدیلار حضرت خواجه محمود دین علما بخارا جفلوق لاریدا اول
قلیدیلار شیخ زکر جهریه دقیقه نسبت برله اتیا دوردیلار خواجه محمود اتیلاگی اول نسبت بیله
اتیا دورکه اویغولوغ سید بولغای و غافلارگا بولغه بوزکلتورگای دیلار
و حقیقت نوبتکه اثبات دور و بهمه سعادت لار نیگ اصلی دور انگار رعیت بولگای حضرت
مولانا حافظ الدین احمد بلارکه نسبت لاری درست دورکه سیدلارگا حلال دور حضرت
خواجه محمود دین بو معنی حضرت عزیزان خواجه علی رامتنی غه بوزکلتوردی حضرت
عزیزان اندین اول دورلی مرشد کامل نیگ یگتاسی حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره
بولاندی بولا دین اول سید اهل کمال و سند فرقه اهل حال حضرت امیر سید کلال
بلکورگی بولا دین بو اسرار حقیقت معجز الشریعة المزین و الطریقة و مروج حقیقت

بن معرفت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ بسبب معرفت لایکا نوید بلار ابن بہ
بسبب صدیق رکھت بلال رضی اللہ عنہ تا بود در تحقیق رکھت بخدمت حضرت ابوبکر صدیق
رضی اللہ عنہ شربت شفای معرفت یزدانی و قابلیت جہد بن اول صاحب دولت
والاساس سلمان فارسی رضی اللہ عنہ سینہ لایقہ افاضہ بلاد بلار حضرت سلمان
فارسی رضی اللہ عنہ اول نور حدیقہ نور دیدہ در تحقیق رکھت قاسم بن محمد بن ابوبکر
صدیق رضی اللہ عنہ جاری بولد رسول ہم بہ شربت شفا نا اول تنزلہ سابق
دشمن منافق یعنی حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ سینہ لایکا نیکو زیارت
حضرت امام ہم بہ شربت شفا نا اول عارف ہادی و مرشد کرامی سلطان العارفین
ابو یزید بسطامی قدس سرہ سینہ لایکا نفیہ قلندر بلار بولا ہم بود در تحقیق
حضرت خواجہ ابوالحسن خرقانی سینہ منور لایکا نفیہ قلندر بلار بولا ہم
بہ بہرہ بہ بہا عشق نے حضرت شیخ ابوالقاسم گرگانی سینہ لایدار وان قلندر بلار
الدین حضرت شیخ سراج الدین فرخ بہ بلخی فارسی رضی اللہ عنہ الدین صاحب پرہمدانی و عارف
ربانی ابو یوسف ہمدانی سینہ لایکا الدین حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی
سینہ لایکا معطا قلندر بلار الدین حضرت خضر علیہ السلام سینہ لایکا فرا اکثر
حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ خضر علیہ السلام بسر خوان او قوب تربیت
معنوی بایکہ

حضرت حق از باکابی کبریا بیت در صدر شریف مصطفیٰ ایدن کین فیض کل بنگ واسطه
سیله تحفت بولدیلار آنی للقران ظهراً و بطناً بعد بطنٍ الی سبعة ابطنٍ یعنی قرآن
نه ظاهر هم باطن هم تا بته بطن عجه قرآن بنگ ظاهریکه عبارت در شریعت بنگ
علم ظاهریدن علمای ظاهر بنگ سینه لاریکه فویدیلار و قرآن بنگ باطنیکه عبارت در
شریعت بنگ باطن و حقیقتیدن طریقت علمای باطن لاریکه عبارت در اولیاء الله
دین بولار بنگ قلب منورلاریکه عطا قلدیلار و ما نزل قرآن بر کزیده مغزلاریدر انلره
حنان انداختم و بکیل ای طالب که ناظری و بطنیکه شفای رحمت ایدی مومنین لاریکه
حضرت صلی الله علیه وسلم آل و اصحاب لاری بیرین اوده سکز کشی که تخصیص قلدیلار حراک
اسعد دوقابلیت لاری بو معنی که بولار بنگ قابلیت لاری بارایدی اما بولاردن سکز
کشی جمله سیدین فاضل راق و عالی همت راک و استعدادی زیاده راک بعضه دین حضرت
ابی بکر صدیق رضی الله عنه ایردیلار حراک آن حضرت کا کمال محبت و مناسبت لا بیلکه بارایدی
آتش محبت مبارکلاری نه کویه دوشه کا آه تا بته لاریه محله مدینه نه
بوکه کیب پرتو لار ایردی تا بر کا حکمه سوزکه ایسنه برایدی دوست کزو بوی کیب حکمه ایدی
پس بو قابلیت استعداد جهتدین آنحضرت صلی الله علیه وسلم بو بشارت شفای حقه معنوی
اول محرم سر اسید الابرار و ثانی اثنین اذ هما فی الغار طالب صادق و یار موافق

بت تو بمخدوم الاعظم ابن خواجہ کہ ابن سید جلال الدین ابن سید برہان الدین
ابن سید خواجہ ابن سید برہان الدین قلچ ابن سید کمال الدین ابن سید جلال
الدین ابن شاہ حسن ابن شاہ حسین ابن سید محمد ابن سید احمد ابن عبد اللہ
بن عبد اللہ ابن عبد اللہ افضل ابن عبد اللہ اعرج ابن سید طالب ابن
امام علی موسی رضا ابن امام موسی کاظم ابن امام جعفر صادق ابن امام محمد
باقر ابن امام زین العابدین ابن امام حسین رضی اللہ عنہ ابن علی کرم اللہ وجہہ
و فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بنت حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم اما بعد
معنوی دری بیت بایں او کد و ننزل من القرآن ما ھو شفاء و
رحمۃ للمومنین ولا یزید الظالمین بیک دلیل ہر دو قرآن کریم محبوب
حقیقی بیک طامی دو رشفای جمند و اولاد حضرت رسول علیہ السلام بیک دل مبارک
نا یزد ل بود کہ ہیچ شے باقی ماند طامی غیب الہی و اگر کلام اللہ را چہ بیان
حاصل بود ی قولہ رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین و سنت اللہ و
اللہ انداع جاری بود بود کہ فیض حضرت در کامستفیدین لوا آبرکامل مکمل خود واسطہ
بود کا نہ بود کا بنیاس پس او کلشے کامل و مکمل اروی الخضر تو اردی ہیچ نمرسہ
طامی غیب آسہیدن اگر مکرا لحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیک باطن بشر بخلا ہد اجابل بود ی
لوا ہر و حق

واکر بو نوع بولماسا نی وارث پیغمبر دیمک لیک دیمک ایرماس پس جمله اک وارث بولماسه وکه
موت میت بیلک جمع مالدین بقدر حقوق نصیبه تا تور مثلاً آتا بیلک بعضی جنسدا مالنو
صاحب بولسه بعضی کم صاحب بولماسه بعضی زیرخ غه استحقاق تا پ نصیبه
بیله وسیم خالص غه استحقاق تاپا ملا ازاوغول دیمک دیست بولماسه ور اما حضرت
خواجه جهان خواجه عبید بو نسبت لا جمع بولوبدور علوم ظاهریدا وعلوم باطنیده
اما برسی مسخر بولوبدور شکور سانک حسب اولا دین اول نقشبندیه طریقه وکم دیسانک
نصب دین اول آل مصطفی دوتی اول وجهدین نا سب دورلار که علما دین وسید زاده بلوی
دین بو نسبت معنوی کم ظهور قیلور بنا کا و بو طایفه لار دین بو نسبت اولار افضل اولاد
انسانیدین وجمیع مخلوقاتدین هیچ کم اولا رغه برابر حلیک قیلا لماس پس بولار خلفاء
رسول الله دورکه دین اسلام بنیک برپا لغی وطریقت وحقیقت مناسبه بلکه عالم
بنیک نظامی بولار طفیل لاریدین دور الشیخ فی قومه کالنبی فی امته حدیثی
بولا بنیک شاهدن لایه وارد دور یعنی بیک امتیم بیک علما لاری بنی اسرائیل پیغمبر
لاریکا اوخشا دور اکبنی حدیث ترجمه سی اولکه شیخ مرشد اوز قومی مریدلاری
اچره پیغمبر کا اوخشا دور آما حضرت خواجه جهان خواجه بیک سلسله نسبت صورتلاری اولکه
اسحاق
حضرت خواجه یعقوب بن خواجه دانیال بن خواجه عبید الله ابن خواجه شاه ابن خواجه

ست نیکو روبوست اوچ صنف را بولور اولغی صنف ظاهر علم ظاهر عمل برله نسبت حاصل

بولور باطن علم دین باطن عمل دین بیچ نصیب بولماس سیوم صنف علمای ظاهر انالار ایکنجی

صنف باطن عمل دین بهره حاصل بولور ظاهر علم دین و اصطلاحات قواعد علم دین انکا

بیچ نصیب بولماس لیکین صفای باطن طفیلدین کشف کرامات حاصل بولور بو صنف نی تورت

مشایخ انالار عبارت کرکه کتب صرف و نحو و منطق بغیره مسئله آموز صدر مدرس شده

اوچونچی صنف انکا علوم ظاهر و علوم باطن نی جمع ایلاروا حکام شرع دین و اعمال

صالحه دین و سنت متابعت دین مقدار زینت ایکدین نرک ایلاس ظاهر و باطن شریعت

برله باطنی حقیقت و طریقت و صایفدین هیچ وقت خالی بولماس سیوم بو صنف

علمای راسخین انالار قوله تعالی و ما یعلم تاویله الا الله والراسخون فی

العلم یعنی علمای بولماس لیاتشتبهات نیک تاویلیکا مکرامعدتم عالم بولور و علمای

راسخین عالم بولور العلما ورثة الانبیاء حدیثی بو صنف شول لارنیکا دیمشلر

کلور یعنی پیغمبر علیه السلام دین دنیا میراث قالمادی بلکه علم و عمل میراث قالدی حضرت

پیغمبر علیه السلام نیک علم لاری ایکی نوع دور بری نبوت کرتعلق تنها دور ولی علم دور کر

انبیا علیهم السلام شرعی تنها لارنی بری ولایت کا تعلق تنها دور ولی علم دور کر انبیا علیهم السلام

باطنی انالار سیوم اول زکر تنها برکات بو ایکی نوع علم نیک بهره بیرمیدین منفعه تا نیچه دور بار

واکر بو

ایردیلار وجندان انواع طعام لار والوان تورلوکی نعمت لار کلتورروب آجسا آیلار
وبعضی اوقات لار دا درویش لار وطالب صادق لار وبا رموافیق لار برله محبت
الشیب ایله لار ذبیان طریق وسیر سلوک تعلیم قیلورایدیلار وهم خورد کلان اوشاغالی
مقدارینکه عقیلار ایدا طلب لار قلیب بوفرصت وقت وحجت زمان سنکر شنالار
بجا کلتورتوا ایدیلار کیبن موضع وقت وادب لعلم بویورت لار دا موجود
تا بماغنی اردی بولغای وبعضی لار حضرت سلطان حسین مرزانینگ وقتیده شب قیلور
اردیلار اما بعضی لار ایتورایدیلار کرچه بو وقت اول وقت مذاوخشاسا ولکین
اکابی سلطان ارالایدا تفاوت لار بار دورکه جرکر سلطان حسین مرزا زاده ورلار وبعضی خلق
اطوار واوکسب کمالات دا انجا یماس دورکه بوشا دا موجود دورا ما بوشاه جهان
نسبت احضرت خواجه کونین وسید الثقلین محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اولادلارین
دورلاردیب بوحدیث نبویکه قال النبی علیه السلام اکرموا اولاد العالمین والعالمین
یعنی اکرام قلنکیز لار مینکیل اولادی بعضی صالح لار یغه خدا وجون وعاصی لار یغه مینکا وجون
اکرام قلنکیز لار سیز بوحدیث شریفی ما بوا ولاد لار یکه شامل بلدا واقع دورلکدن ایکی قسم
نسبت صوری نسبت معنوی نسبت صوری دیب نسبت نصب ایتورلار فلان ابن فلان نسبت
معنوی دیب حسبی ایتورلار که پیغمبر صلی الله علیه وسلم سنکه عمل لار ینی کا لار نه کلتورماکا

رہ سالور بردیلار وسعی لارین بیلیر ایلاماک برلہ وجدحالات پیدا قیلور بردیلار

وہل محبت پروانہ وار لارین ایلانیب ہمہ اوزلارینی صدقہ ونیاز

قیلور بردیلار وکابی نظم ونثر لاتین رشتہ مطالب کونکل خرمن لاریغہ اوت سالغودک

اشعار پرشور ونیت دلفریب لار ترتیب بروراید یلار وشعرای ماتقدم لارینگ

تارکہ ہم وغزلیات لاریغہ جواب شافی ومحکم ومدلل لارینظام قیلور بردیلار

وکابی ملک الشعرا لیغ سندیرا ولنور وب شاعران وقت وسخن فہمان زمانلارینگ

شعر واسیات لارین البلغا وترجیح والبغانغان صاحب التفات شاہانہ ایلاب ولبا

بارث بانہ لار کیدور وب اوز قطاریدہ ممتاز ایلاب وسرفراز ایلار بردیلار وہر ہفتہ دوشنبہ

جمعہ شبہ کونینی تخصیص مدرسہ ایلاب اعلم العلمأ افضل الفضلا امنی آخوند سیدعبدالله

اسحاق کہ ملقب حجۃ آخوند برلہ مشہور در بولار درس خانہ لارینگا تشریف قدم

ایلاب بارلارین قابجالار یدک صوتش فہم وخوشدل درک وتفتیش تحقیق واصابت

وقت ومکالمہ ومجادلہ داکامل وبحث مناظرہ تکمل ومطالعہ لاری نازک وریاضت

ومجاہدہ اجتہد لاری زیادا بارلارضی التفات تمام ایلاب مقدم اجلاس وسورلرش

بسبب انعام واحسان لاربطالبلار باتواضع قیلور بردیلار وبعضہ نیزہ طلبع وکور

نادانلار نہ پندونصیحت احتمال برلہ کوشمالیب ونہ حشولارکورسایب عبرت کرسالور

الیتی خواجم نی حضرت خواجه عبید الله خواجم انار ایدیلار عاجزه پادشاهلارنی حضرت خواجه جهان
خواجم سیاینی نیازیشی لارکه کوزلاری ایردیلار و مرتبه لارینی حضرت خواجه جهان خواجم نی
پدر بزرگوارلاری اولمیناعقیده ایلار ایدیلار پای تخت بارکنده بیک سلطنتیدا حضرت
خواجه جهان خواجم برقرار بولدیلار کاشغرداحضرت خواجه یوسف خواجم برقرار بولدیلار آقسوداد
حضرت خواجه نظام الدین خواجم ختن داحضرت خواجه عبید الله خواجم بوعیزلاریدهلارکا
داد سوراغ شرع شریف بیک موافقت لاری برله حکم سوروب دین اسلام رواج
برویلار علی الخصوص حضرت خواجه جهان خواجم بوشهرلارینیک بهره وقت عمرلارینی علماو
اهل طبع و اهل فضل لاربرله مشرب توزوب مجلس آراجای فرا کلام لاربرله اهل
مشرب بلارینیک غم غصه برله پژمرده بولوقلاری جای سبزتین لاریکه جای عصا ایلاما مالاما
التفات قیلوب بردیلار و کاهی امراوزرا اهل مملکت لاربرله نشست خواست
ایلاب دیار مملکت بیک اسباب براغین کوزوب فقراو عیته لارینیک داد
سوراغ لاریله موافقت شرع برله حکم سوروب طریق عدالت نی مرعی تونار
امیدلار و کاهی سیر و تواریخ کتاب لارینی اوقوتوب انبیای عظام اولیای
صاحب کرام لارینیک روح لاریه بخش قیلوب بردیلار و مصنف لاریکه دعای
لاریدن دعا خیر برله یاد قیلوب بردیلار و کاهی دیوان و مثنوی کتاب لارینی

تقصیر دیمک آنکه خلاف شریعه دین اجتناب ایلمک و علم عمل دا ستحکم بولونمک لازم بزلارکه
انحضرت صلی الله علیه وسلم دین علم عمل میراث قالغانلرور دنیا میراث قالغانلرایرمس
منسبوکه فرزانه اشتغال فرمان بردر تقیدین اونکه جاره تنها لمادیم و اسلام تبلیغ به درینغ
سورلمادیم ناجار بو آرزوایله برلا حضرت سفر یکا حضت باغلادیم تا سیزلاربو آرزوئ
وقوعه کلتورمکی سیزلاردن شایه که حضرت کریم کارساز رحیم بنده نواز اولطف کرمین سیز
لارنیک حقیکزلاردا اظهار ایلاب غنیمت وقت ایلاز و بو دشمن قوی لانیکسفر اکنده
حالا تنی سیزلاکیچیب قلغاچ بو قرایوزلنیک خجالت و شرمنده لیکین زایل ایلاب
سلما لانیک افتخارین الیب اسلام قلعه سین بر ابابوکار زلارغه تعالی سیزلاردن
راضی اولسون آمین یا رب العالمین قولین ایرمانکلار روز محشر دا خدا و رسول آلدیده خجل بولمغای
سیزلاردین وصیتیم تمام ایلاب جانیم حق تسلیم قلدیلا قالوا اناالله و انا الیه راجعون
کویا قیامت تازه بولدی فریاد و اویلا علالا کتبدی دوآ مناسبین پرچم مادی
افتاب پرده ظلمت اکره نهان بولدی و اهل مجلس شمع کاشانه وحشتی به اهل شهر جمع
بولوب کریه ایلاب آتشوندا اغزاکرا صلا ایرمس فورقلدیلا یولاردین بش اون یول برکله
عاجز باقی قالدی اون یول اردین اول صفت خواجه صفت خواجه یوقاریغه بزلیم
صفت خواجه یوقاریغه بزلیم صفت خواجه خلوتی خواجم شب جمعی اصلا سم لارا صفت خواجه نظام
الدین

اولتورو تخت سلطنت کا جقیب اولنوروب حضرت مقدسآوته بوکاوریکه
کونکلیکا توفیق عطا قلغاج حکم قلدیکه ای مسلمانلار وطنیکزه رجوع قلنکلار حضرت
خواجه دانیال خواجم بزم بیله بریکه خوجم سیرهم وصیکزه رجوع قلنک بونوت سنه سنکده
یعنی بیم بریده انام سنک وقیندین حالا خوبراق تقدیری سیردیب بیم لاکر حضرت
بردی حضرت خواجه دانیال خوجم باشلیغ بیم لاوطن لاریکا یتیب درکاه حقه یوز کتوروب
شکرانه اولا بلادیلار بر کچه مدت روزکار عمر بوطریقه برله کچتی آنیکه حضرت ایشان خواجه
اسحاق ولی قدس سره خان تنزه قلغاج آب زمین لاینک جمعه لاینی تعرف قلدیلار
وبو مملکت لادین حاصل بولغاج خراج نی دین اسلام سنک ضعیف لعقیدین اهل کفار سنک
غالب لقیدین ناچار قالما قغه بردیلار اخر الامر کل نفس ذائقة الموت حکمی سیله اجل جامی
سنک پرده زهر ینی دوران ساقی سیله کیسدی بن الیوم تلاقی وحکم ازلی قضا قدر جاری
وصیت کاشکرانه لبق قلدیلار که وبو بهنه سبزوار ناسیده لاری حضرت حقه شاکر
عبادت قلیم اباواجدادیم ارواح لاریغه ثواب جهاد وجمعه
سیاینی ازبش لاکوسانیلار وای جکرلاری خوردیدم وبو ناسیده قریه لاینی اسلام یکز
نی تربیت لاریدین اهمال کورکوزمانک بقدر الامکان خدای لایزال سنک عبادتیدین
خلل بولمانک وشریعت غرا احکام لاریدین باشقه قایتمانک وخلایق سنک دا دسور غیده

کن وکه ربولغای والا اشکال دورکه بوکا وجه سبزلارنی وجه پیزنی قتل قیلور غه احتما

با حضرت خواجه نبا حوضی سلار بیی قوسالر با سلمت دین کین باشماکو تاب

ابدلاکه رمسلمانلا بوکه جمه مبر حضرت کریم کارسازدکا بنوه وحضرت خواجه کا

اوطاریغه التجا قیلالار بکه بو بلا پیزلاردین دفع بولسه کرکلیغه جمکه جمه

مسلمانلا بریکه جمع بولوب جان دل بلا دکا حضرت یودلاب کریه وزاریغه تو

تیلار حضرت خواجه دا بال حوضم نصف شبلا دیکه دعا قبول کوتاریلا مسلمانلا قبو

اجب آمین دیلارنا اول صبح صادیق نجه دعادین فارغ بولوب مسلمانلار

بشارت تیکوریکای مسلمانلا حضرت حضرتم وقه شایدکه پیزلاغ بوکا فرقولیدین

خلاص قیلدی امید قوی بلن تورغای سبزلاکه دعا مستجاب بولدی بوکهاساعت دین

کین علما لاپیدا بولوبکه فوکناجی علیالعموم اولری بولغای اینک وریندا غلدان

جیبی اوغلانوره بولدی دیب پس بوخبرنا اشتیب جمه مسلمانلارکا فرلاوداغه

باریب واقع حالنی انظار دیکه فوکناجی کیدیکاتوزاوزا دغلوم نه تورقه قیلادوب پیز

کبوسبغه زبر پیزب دوکلان جمیع بوکلاناردین باردی اوزاولتوروبا کی بولوب

دوکیبوخبرنا بوبرادری غلدان جمیع کیکیوب دوکلاری جمیع کافرلارکا سرداری

جمع بلاب واقع نا کلتیب بولار اتفاق برلا اوکای اوزاولتوروب اینلار بخ

همه اولتوروکه

بو مغولستان شهرلرین جزیه الب تورملار و بعضی وقت ذیلا موضوعه
باسب قالمای قلاغه ملاقات بولوب کلسور ایدیلار تا به بل بو طریقه برا عمر اوتا قالمادی
تاجی سیکفوری بار ایدیکه حدی کمالیغه یتکان ایردی تو غلوت قالماق یاکا توزسیکه
اوغلی بار ایردی یکدیگرله توکلاشور بولوری بو یته شهرینگ امرا وزیرلرینی
لا ینی حضرتخواجه دانیال خوجه باشلیغ تویغه جرلادی لر تا جا ضروت دین طاعت
قوتوب ایلا موضیفه بار دیلار تو یکتاجی بولاردین مسلمان رسمیچه تویغه جا بدوق طلب
قلدی حاضر اولایه لار ینی بر دیلار قبول ایتمای هندوستان متاع لاریدین دُرّ
یکانه کوهر کرانمایه الماس زمرّد زبرجد لعل بدخشان مرجان رسرخ جواهرات نادره
طلب قلدی مسلمانلار دین انکا لایق بوق ایردی اخر الامر برکونه باینکور دیکه اکر
تا مکلا بو مذکور بولغان اشیالار دین تاپیب برماسانکیز لار بهه تینکیز لاینی زبیح
قلور من دیب مهلت بردی نصرای مسلمانلار بو حالتدن زیون بولوب مسلمانلغنی
برا سلمان اریه ایدیلر پس بو مذهم سیاست کافردین اجتناز ایلاب
بو امرا وسردار مملکت لار هجوم ایلاب حضرت خواجه دانیال خوجه سیکایاغ لاریغه
توشتیلار و ایدیلار کرای خوجم بولار عظیم بیکدن فعایتنی حضرت لاری برطریقه لیک
قلغایلار جرلاری موتابع کا مشغل لانسه آباد واجه دیکر جل کش ویلاکا نکر کرای سیز لاردین دنیم

قرآندن معلوم بولدیکه حق سبحانه ایکی اوغلونکزنی بیم الیمک وخوف بلغیکز ایچون
حق یکانه وجودیت شهنشاهلغیه وبتپرستلغیه هم بردیم بابیب او شهنشاهلغ
دائمیت قلنیب دیب رحمت بردی حضرت خواجه دانیال حوالیم حضرت حقیقتاً
وتعالی سنکرتنا جاکلنوروب بوکا فرمند محبوس مقید لسکیدین خلاص بولوب
حضرت خواجه جهان توقه تیمور سنکه ملازم متدقیوب سریر سلطنت برله یار کنده کا
نشریف قلدیلار اما اول بجه توقه کلنوروب لباس اسلام کیدوروب آینه بیند لیک
برله اولوغ توری لا غلیب سنتکا اولتوروب غوغوزغه کمال ملاطفت وجاهبت
لای سبیدین اسلام شریف بوسفه اوتاروبلار الحصه حضرت خواجه دانیال
حوالیم برنجه یل پای تخت بارکنده تخت سلطنتیه مسند نشین بولوب
کامفوز آقوختن که حکم لارینی جاری ایلاب خلقنی هدایت کا ایندیب ضلالت
دین نابیناریب داد سواغ لارینی شریعت غرا حکم لاریدین تجاوز قیلمای حکم
سوروب خدای تعالی عبادینکا یوز کلنوروب وشکرانه سین بجا ایلار روزکار
کچوروب حضرت خواجه بوسفی خواجم هم علم تجلیلغه مشغول بولوب اندک مرضت دا
علمیدین خلق وافی نصیبه تارتیلار وتعالما قلار حضرت خواجه دانیال حوالیم خلق
وقت لاریه کوز مینک کشیدین یوز مینک تنکه الیب دیلار او شغول یوز مینک تنکه
بومغولستان

سنگ سرداری بر طرفی صف تورزوب اولتوردیلار ویبو دعوا کر قالماق لازم یوقاری
اولتورغوزدیلار وبو بجه کالجه دفع ایدیلارکه بواق دستالیق لار آدم خوارلاردور
برکز زینهار بولارغه یقلمه یارماغای سن توتوب الیب بیدوللاه
بوکوروب بارسیب اتانک سنگ قوجا قیدا اولتورغای سن دیب تقایم برسیب
غه الیب کروب سلمانلار طرفلاری جنبت کویا امیدلاری منقطع بولغانی کروب
حضرت خواجه دانیال خوجم وقاحتدین توجه لارینی آلمای جدّ بزرکوارلاردین استمداد
تلاب اوزلوکن عالمدین کنب دریای شهود حقنما مستغرق بولوب اولتورغانی
حالت دا ایردی تقوی بوته سینارلو مولدین سوروبکه ای اوغول اتانک قانماس
یا خواجه دانیال موقایمنی سنگ اتانک بولماریب سنگ قوجا قیدا اولتورغانی
بوجه انور وقالماق طرفیکه بوزلاندی وجه لارکه کورسیلار بجه قانماس طرفیکه
بوردی یوقاری کالتوایردی اوزلاری باندیرلکه کریه ایلاب کلیب حضرت
خواجه دانیال خواجام قوجا قلاریغه بیهوش بولوب قلدی مزور دنیا
بوایکی طرفدین کوکلی سینی پرتوتی بیکبارجه لایکه وجد حالات پیدا بولوب اختیار
کریه چاهیا بولدی سنگ کربلارکه تاشنی ایلاماب بولایدی یریوزین غرق
مهاکان اشکه روانیدین خبرتوتونکاچ هم بسیار یغلای وایدیکه ای خوجام حق مرکزیده

بانکا نینگ الیب توره اوغلی اسیونی بارویلا بیان واقعه نی تورکی عرض اتیلار توره

کتابت نی اوقوتوب بویازکان دین زبانا هم شب اوزخادم لارمین براولوغ نی

حضرت خواجه دانیال خواجم طرف لارین خلیفه عبدالله ملا مشهور یکه خوند ملا ابراهیم

دوربولا یا تسلیغ برنجه آی لاقاتیب ابردیلاکیم اگر واقعه راست بولسه بوعزیز

نی الیب سلمان لاقبول لارغه تا شهر غالی سن واگر قبول اتماسانگیوغه

وفرزند خاتونی برله الیب کلکای سن والااگر غلط بولسه بوسلمان لاغه یالغانچی

لارعقوبتی طریقه سی برله کلتوکای سن دیب وصیتین تمام قلدی الفقه

بولار قلماق قبیلا لاریکا سیتلار وبیان واقعه نی تفتیش قلدی ضعیفه مذکور

اقرار کیوهرگز اقرار قلمادی بوفرزند نی بولاغه هرگز کوسانمادیلار بلکه براقدین

تجه کاسلمانلاغ کوسانیلاکه آنا آدم خوالار کلادورکه سنی هرنیک تجربه الیب

باریب بیدورلا بسیار وبهم ترین بردیلار بوجهدین بوبچه دانیاب طاقت قالمای

کرسلمانلاغه قرا غالی قوبماسونیوباغلم خادیم لاسیاول قالماقانی درهم برلاوبانکه

رایم اهلادیلاسلمانلاغ هیچ حون جاره قالمادیلار بلکه فرمکانلار معلمینی انکا قرار

بردیلاکه حضرت خواجه دانیال خواجم هم بسیاخوشروی خوشخلق نیکوخصال زیبا یکت

دورکه داد وشجاعت دابنظیر نظم نکاتم حوارکین یاملک موپاپری تیکم بشر جنسدا

حضوره دانیال بوفریشک سلامینی تازه ایلاب تکاح لایه اختیا قیلب ایدیلا قطوه نیسان
صدفی دریده قرالیب مایه دیتشاوار نمونه کوهر کرمانده بوشمارینشانه بلکوردی
اوشوایا کینه کاشتوردین قلناق لار لشکری بوریستام اسیر توشکان لار نخواتمان
وخوا غیر سلمک لارنا اوزقولینوه الیب اردی بوقزنه بهم تونوق قالما قلار سیردالار یب
برکیوکا برکان اردی بوکیوکا هروقتکه قربت وخلوت فیلای دیب لقبان کلیب
بوبنکا لازم توشوب بربیت بیدا بولوراردی بیه اوزینی براق قیلوراردی تاکه
حملدین خالی بولغونچه بیک بریله بولدی اما اول کونیکه توتده واقع بولیدیکه کویا
عالم ظلمات دین ایچیات ظاهر بولدی کویا یه صبح سنک جاکیدین خورشید عالم تاب
نمایان بولدی کوریلاکیه بربا صوت وبا طلبت وجود دخه کلب دورکیوسف
کنعاندین نشان بیکوراوو سیخشی قماش لارنه جرمانه تربیت لاریکا مشغول
بولدیلار اندکی فرصت دا عقل فهم اوزیکه بریله برکان بوشدوقالما قلار مطلاع
خط علم حاجبل قلدیلار کافولار بوبچه بیک فهم دانشیغه تحسین قلبوراردی
تابه باشغه تیلار ولیکین هیچ کم بلماس اردیکه بوسلمان زاده دور یا غیراوروو
لیکین لالای بیک بیه بیرنک اظهار یغه جاره تپالمای همه وقت دردالم اردی
وهیچ سلمانا بلماس اردیکه انکا بوپرده اسرار کشاده ایلاکای وقیلا سیغاره

سبک ہل اولاد یہ بن دوست اولا سبک فضل لایا رضا بر اسلام کہ اہل عیال اری

وفرزندان سبز سبز بر مجاق نائب وقوما غلا شبادلا کافر بیم بوسونہ

معقول کوردیا وفضلہ بن قوی یغلدیار وکاشغر سبدکار یارغو او اختیار

بہ فیصل بر سب حضرت خواجہ دنیال حزم غبار کندہ کمکلای رحمت بر نادیلا

الیب عبدی یا کسندہ کشنا یا رب اہل عیال لار بنی وتمام تابع لاری

بر بہ کوردوب سایلاغ الیب اندا عزت وحرمت بر بہ یا بر جا قلدیلار یا کسندہ

کاشغرمہ او خوتلا فاکشنا یا حکیم قلدی تا حضرت تو وحمد خواجہ یا سیر وا

الیب ایلا یا سر حمد کنار سید محکم تونہ لیکبی حضرت وانبا الخواجہ

نے حضرت حضرتہ او نہ او زفضل عنایتہ بر بہ دیار غلبہ الجہر کمال عزت وبرکت

صندتور دیلار نیم بہر مند دیار عزیز کا مکرراست بلغت بر بن دیا کسنا وا مشہود عزیزہ

نا بنہ بل عجبہ بو طریقہ لیکہ اقامت قلدیلار ای عزیز ہوش قولاق بر لہ امیدی بر حکمت

رمز اشکیلای وحضرت کریم کار سار لطف کریمین تمام اسفاہ قلغل کہ

او شول وقت کہ محمد امین نور اللہ تربتہ کہ ایلامہ ضعیفا تاراج ایلاب

او تو بینکا فرانسیر قلیب کلب اربیلا وتوربہ ماعلا بین ہم کشنا تو

ابری اکثرہ مسلمان بولوب سار دی بو تودہ فرقہ بر صاحب جمال قرنا حضرت

خواجہ

قدیمی بار رویکه حضرت خواجه افاق خواجم بیک دلالت برله رورک دعا باری برله قوت بازو
تاجیک محمد امین خان قالماق لاینک غراکنده لایک قالغایندا لجه منیک لشکر برله بارسیب
اونوز منیک قالماق ذات سیر قلیب یکلکان دار و بلار خاطرلارینی سرجمع قلیب مسلمانلار
منیک غراکنده لیکه و بسرای م ابتق حالت لارینی غنیمت شناب اغیر لشکر بله بار
کنده اوزه سبکا کلمه بلا حضرت دانیال خواجم فراشت کوروبلار که مسلمانلار کافرلار
لشکری برله تقابل بولوب حنبک عجب لقلیا قده تاب طاقت لاری بوقنا جا
الغدار محالا یطاق من سبن الموت پیلین مضمونه برله حرب جدالدن
بوزلیوروب انقیاد برله کافرلار ینک استقبال غه جقیتلا کافرلار ده ظلم
ستمده قالیب بولارینک اعزاز و اکرام لارینی بجا کلتوروبلار
کنه تخنیکا یه اولتوروب غزدی لشکری کفارینه باکنه دین فارغ البال بولوب
کاشغرغه یولانه بلار باکنه دین هم لشکر السب حضرت دانیال خواجم نا کاشغر
غه جهاد مطلقا بلار دسیب هندوستون پیله السب یوردی کاشغری برکه کون جنبک
قلدیلار اخر الامر تاب تحمل تاماوی منتیار برله دروازه نی کشاده قلدیلار حضرت
خواجه دانیال کافرلار غه ازبری مصلحت ایتلاکه اکر سبزلار که مسلمانلار دیار کرکوب
زینهار بزار زینهار مسلمانلار خواجه لارینی اولتورمکای سبزلار حرکت مسلمان بغمر

همه لای معقول کودیلار یکین لشکر اچره استادیلار که جاروب مرزا بانیه سلطان عصابه
سب تمام لبراوبه رالب کلیب جرات اتارینی پاک ایلاب یغاج برله محکم قلیب
لباس کبدوروب برلاغر آطفه مندوروب قول باغیین مستحکم قلیب آطه عنانیغ
الیب بوردیلار اما قرغیزلار یراقدین کودیلار که جاروب بیکه باشی کونارلای بسیار خجالت
برله کلادور سربرلا یکه آتیشه ملار که مرزا بسیار جرات نیک کشی ایردی سانی قول
ایچره اسیر قوشماندین عار یب خجالت شرمسیندن باشی کوتارلمای کلادور
القصه بو مرده متحرک بو طرفدین قوپاردیلار قرغیزلار اوچ مینگ اسیر قوپاردیلار
واسیر لاکیب لشکر که قاوشماندین کین قرغیزلار کوردیکه مرزانه وقت دا اولیوب
واویلا جکا یاندیلار اندین کین باکسه طرفیکه هرگز بوزلانمادی حضرت خواجه دانیال
خواجم باشیم سلطانغا نقاره سنادیانه جالدوردیلار بو فتح اقبال شکرانه سنه بجا کلتوروب
عیش عشرت که وصیاوت که بوزقوپاردیلار بر بخه مدت دین کین شاکلاریم سلطانغه
حضرت خواجه دانیال خواجم دین اظهار عداوت شکوه سین اظهار ایلادی و بهم خوف
بردی سلطانغا اوزوهمه بن نرسناک لیغ بلاوزتابع لارینی الیب قزاق سرحدیغه
کناره تونبلا یاریکنده بنکخت سلطنتیده حضرت خواجه دانیال خواجم اولتوروب بخه
کوندیکم سوزلاری اما حکایه استماکی کرک کرایلا موضعیده بن کرتمالماق لار بنگ عداوتی

قدیمی

برله اوغای سلطانیز کا اوردیلا یز ایکه پاره بولکدیا ندوره عصابرله باشیمه شکار

اوستخوانلاری یزه یزه بولدی قهرو راحت بکار آیدی خنجر میان تهی سپر ماکیان

بریکاهی خنجر هست چنانکه حضرت مخدوم اعظم علیه الرحمه ایتادور لاظهر کشکه حمت

اکر بولسا تعاقبت الامر مرادین تهاون به اوج نوبت قرغیزنی عصابرله پایمال قلدیلار

قرغیزلا حیران بولوب شکست برله همت قلدیلا یلر شیم سلطانی بانکلیه همت

جرئت لا یعنی انکلاب حضرت خواجه دانیال خواجم برکه علم شاه یک شاه جغتای بیک لشکر

باشلاب جیب سلطانه حمایت بولدیلار و سلطانه پادشاهانه لباس لار کیدوروب

آسباب لاتجنکی مهیا ایلادیلار بوشغول ساعت خبر تیکه قرازنکی باشلیغ پادشاهی

یوزکشی دروازه الدیغه یتی فی الحال حضرت جالاکی یا ریب روبره بولدیلار بسیار

جنکیلجی واقع بولدی اخر کون کچ بولدی کاشغر لشکریدین الامان اوانی کلدر کیندی

دوم پر بولدی یا رکندلشکری تیغ کین سوداین قول یغلدیلا یلر ظل العیم واشون اقبالم

نکون بخیم زیور الامان بوجودین ای شاه عالم الامان تاکلاسه علی الصباح قرغیزلار

معالجه الجی یا ریب دورکه سپهر برکزا یمدک یا رکندسر حد تیغ قدم جکا کا یمز جابجا

مزاد اولا رینکه قول لاریغه اسیر تو شنوبدور پنجه کانی یا رکا کلالر یا رکندین هر کزاوج

سنکشی تو شنوبدور پنجه از ایا رکا یمز حضرت خواجه دانیال خواجم و ما یشم سلطانی باشلیغ

بیک عارضه پیک حاکم اشکاغ بولوشعوب تمام کاریا مملکت بولا بیک قولغا ریلا یردی
کیا کیند خلقیغه کاهی قراچی لیق ویکاهی بیکجا ریدا اوغولیغه قالا ریلا ایسه لا آیا بسیار
بروا یردی بر کون اتفاق لا یله قرا نکن بیک شب بوز سوار ه جمع بر له جا یدب
بیک بش مکمل معلی راه اطلاب یا کیند فه عزم قلد یلا رو اتفاق قلد یلا رکه هر بیمیز
النون دروازه سیدن تو یوغ شهر کیه داخل بولوب حاشیم سلطانی دیکان قراق
نی نوقوب یا غلا جقا بیمز نیه بر بیمز خانقا دروازه سی بر له کیه جکلر علم شاه پیک
سلم کلا زاشکا ندنا جعفر دیکا نکر دون کشی نی توقوب یا غلا جعفر خواجه دا لیان یله
الب جقا بیمز الفته بولا یکه بر دیانت قوغیلا یا کیند شهر کیا یا وق یکا ندا بولا ندغبر
بیکه عدو لشکر ینا غمر کیا یا وق بیکه دیب حضرت والیا لیم خوا لیم علم شاه پیک شاه جعفر بیک
بر قسیم ایکی اوغولیغه قوشیلا یینی محکم قلیب اوکزه لا یکا کیند قبوب حیرا لیقدا
خاله بلا رها شیم سلطانی بوکر کیا یا کیند کشی بر له یا خبر تورغان ایر بلا رو یلا یل سیا
ول سنیکه عساسینه الب بر لا غه آلمه جک تورغان ایکان منیب حاضر قراق لا رنی
آیلا نغیل دیب امر قلیب دشمن لشکر یکا او تروب چقلا رو دروازه الدیدا نکر
بولد یلا رحاضر لیب سیدیا یا قرغیر پیش اندا زنیزه نی تا بدکلتوروب سلطانی آیلا یلی
سلطانیم امر قلد بر له بیا یا او تروب یورد یلا یا وق بیکه سلطانی نیزه بر له او رغای سلطانی
عسا کر له

سلطان احمد کلنبت قلدی لار اول وقت دا کاشغره قلندر بیک اوغلی محمد ایمن
بیک حاکم مقعت اردی یارکند دا کیاهاد شاه زاده لار واقعه ایش خان بهدوستانغه چقاردی
حضرت خواجه دانیال خواجم غه نامه یبارردی مضمونده اولکم حضرت خواجم دانیال
پیر بیک لار واجداد بزم سیز لار بیک لار واجداد لاریغه ارادت وانابت قلیب دعالار
بیک زوری برله مملکت دا لیق قلیب کلیب ایکانلار حالا پیر بیک و قتیمز دا
سیز لار جودالمجته بولیارغه کلیب کمزه لارنی هدایت قلغای لار نامه تمام والسلام
اما اشتماکی کرکه نامه مضمونه برله حضرت خواجه دانیال خواجم مجنده دین هیچ کیم
برله کاشغرغه تشریف قدم قلدیلار آنصوی محمد باشلیغ قرغیز لار چقیب استقبال
قلدیلار وشهرکا تکلیف اتدیلار لیکین شهرکه داخل بولمادیلار کاشغر خلقی هم پیر بیک
خواجه نی بولارغه چاچتیریوب دیب معذور بولتماديلار قرغیز لار عذرک برله
یارکندکه تشریف قلدوروب یارکند خلقی حاکم باشلیغ بیرلارغه استقبال یبارمادیلار
واکرام برله شهرکه داخل قلیب خواجه لیق مسندیغه اولتوروغوزدیلار کوبدین
کین مملکت دا لیق خان سبب خلق بولمایدوروغان ایکان دیب هم خلق اتفاق
برله هاشیم سلطان نی فراق خانلاردین کلتوروب کاشغرغه حضرت خواجه احمد خواجه
نی اوزاوزدین یبارمایدا اولتوغوزوب قرغیز لاردین آنصوی محمد قرغانبولوب قرغیز

حضرت خواجه یحیی نام حضرت بنکدی وفات لاریس کین الله آیدین کین خانم پادشاهم
بنیک خدمت لاری برشهادت دیکه بنکو بلا اوج اوغول لاری بار آیرد اکلاری
بم شهید قلدیلا برلاری محمود احمد خواجه شوکت ناعقه قاجور وب اندا ق
لادیلا دیوانه لار سید بیک حاکم کاشغر دی اولانی بلهم شهید قلدیلار خانیم پادشاه
ملا نتق ده کاشغر ده حاکم قلدیلار بر کونه یلین حضرت خواجه احمد خواجه کم الیب
کلیب کاشغر ده خان کوتاره یلا ملا نتق قاچیب باکیندی منکه کتب خانم پادشاه یا کیندی
دا اوغلانلاری خواجه مهدی خان کوتاره یلا پادشاه خواجه انا دیلار یوقت
لایه سیاحونبر لیق لاواقع بولدی حتی که خانم پادشاه نی جلاد خانیم انا دیلار
حضرت خواجه یحیی وفات اولدین الله آیدین کین خانم پادشاه نی دیوانه لار قاچاق
لادیلار ساوت کیب یا تقان اردیلا تیغ قاچاری جبه بنکه انا کین کونلر
تیغ اوردیلا تا جان قالماهونچه بو اشنیه مکا تمام خواجه مهدی قلدی قیچ
تمام بولدیلا الحقه مملکت حالی قاچاق خواجه محمد یمین خان بنکه انیسی آقبشر
خانم طلب بوردیلا لار نی الیب باکیندی منکه دیوانه نی قوی بوغوز لاغاندک بو
خبر لادیلا قاچاندا نکوره بوردیلار توب اوتاریب بیدی کاشغر دا سلطان محمد
خان اوغلینی اولتوروب غوزدی وحضرت خواجه یحیی بنکه بو حاجزه لار بار دی

سلطان

قدرن بلا سنغے رسمت آرے لبا سمیت شوخلما خانیم یا دشنادین اوغوللاری
یا رایردی خصوصا بر فرزند نور چشم لاری یا رادیکہ قطب فلک کرامت
مرکز دایرہ ہدایت کاشف اسرار ملک و ملکوت ناظر انوار قدسی جبروت
مخزن لطایف قدسیہ معدن معارف انسیہ کل خجستہ عجبہ باغ سیادت نور
نہال شجرہ ولایت یوسف یکتای دست عدن یعنی حضرت خواجہ حسن علیہ الرحمۃ والرضوان
پسن بولوفرزند نیک و جود شریف و عنصر لطیف لارینی مبارک و فرخی مباحات بلورایدی
و بر یاوا اینوب ردیلاکہ اول کونبکہ بو مملکت لازم قالما قدلاری حجابنی برکہ الیکدہ
تخت سلطنت اوا متوہ دوم خدا و رسول دکا بیداخیالت کشرم سالقدین باشقہ
کونا یلماس ایردیم للہ الحمد کہ بو فرزندیم وجودی برلہ حجابات تلاشی وتدارکہ ابلادیکم
وتمر یوزدوم اقاردی الحاصل برکہ مدت دین کین حضرت حرمہ افاق عالم فانیدین
عالم باقیہ رحلت قلدیلار فالوا انا للہ وانا الیہ راجعون حضرت بندہ مبارک
جسمہ لارینی الیکلی شوقدایا غندہ موضعیدہ دفن قلدیلار مصیبت ماتمدین
کویا قیامت تازہ بولدی افتاب پردہ حجاب اکچہ پنہان بولدی عالم قرانکلو
بولدی خانیم پادشاہ فرزندلاری برلیا کیندہ حضرت خواجہ یحیی کاشغردا برقرار بولیلار
برنجہ کونیدین کین خانیم پادشاہ یا کیندہ اعلم باشلیغ جمیع علما لار و امرا لار برلہ وکاشغرہ

جهان آفاملاق حاکو تاردیلار و هر بار حضرت شیخ مصلحت خجندن مزار

لاریغه بارب استعانت تیلار ایدولار حضرت شیخ دین بسیار فیض

فتوح تبار ایدولار و تحصیل عملیه اردیلار ایکی سنه کمال بولوب اجل قبلو

اردیلار حضرتلری بو شولایده اجا قبلاد ولاتنه ماهم اندک زنگ بولوب ایم از خاک خجند //

وکاهی شمر قندیغ ذاهل علم فضل لاریله مشرب تولار ایردیلار حضرت وحدت

لاینبغی حقیقت کمال قبلوب ایردیلار حضرتلری انجا خواندملا مشهوری ایشیتوب تو دیکیل

دنیا نه نوشتی جنت الفردوس دین آدم جو شهر بلخ دین مشهور عزم ایلار کندا تیه

اما حضرت اشتیاق کرکی حضرت خواجه افاق دین کرا یا کیندیلر تخت سلطنت

دا ولتورو ب شریعت مصطفی نه داد خواللاغه یا شاتقان لیغ حکمین سورر

اردی کاهی مسند شیخیت دا ولتورو ب مرید مخلص لاریغه آداب طریقت

تعلیم بریب حلقه ذکر تو زلار ایدیلار کاهی مثنوی اوقو توب حقایق معارف

دین بیان قلیب عاشقی معشوقی لوقی اظهار ایلاب بر منکلیکی منک

اهل محلس مطلق زمان مست بخود ایلار ایدیلار ساقیا نوش لبالب عزم عشرت کوکه

تا بهغای سن ایمدی موندغ دور شا مثنوی کوشه چشم بوشه یولیار ایله ایکه بس

کم شهنشاهی هدایت دور بجای مولوی کویا سلطان عارف یعنی

مولانای روم

قدس

پاک کشاف رموز عواطن سجانی غوث المحققین قطب العارفین وارث الانبیاو
والمرسلین یعنی حضرت مولانا یعقوب سلطان جهان خواجم خجند دانوله تا پیلار و
اینده حمله دین تا وجود کلکوبخه و اندین ناحیه کمالیو تکونخه جندان خوارق عادات
بولادین صادر بولدی اگر بتفصیل بیان قلنسه وقت تانوک فرصت آز استیکلوق
سمع لاریکا ملال لیق یتا دور اول وجهدین اختصار قلیندی اما حضرت خواجه
یعقوب خواجم نا خواجه جهان اتانغه باعث اول ایردیکه سر حلقه خواجه
کان یعنی حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی دین تربیت تاپب ایردیلار
بولاریغ خواجه جهان اتاماق مشهور بولدی سنه بر روایت وبعضلار اینا دورلار
حضرت خواجه دانیال خواجم بو فرزندلاریغ بخارای شریف کالب ایردیلار بو شهرده
بر عزیزک وقت بار ایردی که کشف کرامت واشتهار ایردیلار بولاریغ خدمت
لاریکا کلیلار بو بزرگ کوروب بنور فراست معلوم قلیب ایلار که بو فرزندلاریغ
سیین اتاغ معلوم بولادور که جهانکیر بولاده وعلم حال وعلم مقال نی جمع قیلاده
وفهم فراست داد عقل دانش دانندلیه وبر بهتا لولوروشعر دیوان قیلماق دا
اوزعصرده اینمکی لیلاس فعال واقوال اقصول جهان لولوریس بولوب
فرزند خواجه جهان اتانغا دیب اسم قویدیلار بشنچی وجهدین خواجه

وتوکل خانه ویرانلیق دور که دربدر یوکنه میرو باش پناه اسکلار حاجتیا لمغای
میراو زحوسنلا رمیزدین بوطرغه لیک خونیز رایق کورکا میز وبزدین بیکوک
جریمه لار او توب دور که بومرتبه که بیکا میز وکناهیزلار اوچون بلا دیب عرض تیا
اینا ماک خاک آلوده کوزلاری یقوغه باردی کوردیلار که حضرت مخدوم عظیم
علیه الرحمه والرضوان حضرت خواجه اسحاق ولی باشلیغ جمیع اولاد امجاد
حاضر بولدیلار واتا دولاکسای فرزند ارجمند خواجه دانیال باشلیغ کوتارینک
لار غمناک بولدیلار وصبر قلنیک که الصبر مفتاح الفرج حدیثنی غمل قلنیک لار حضرت
مرتضی علیه الرحمه والرضوان دوا ذا ضاقت بک البلوی فعلیک فی الم نشرح
وعسر یسرین ان فکرت تفتح یعنی هروقتیکه دشوارلیک وبولسا انسکا
پس فکر قیل الم نشرح دا کی بردشوارلیق اکیسا نلق بیک اسیدوب پس وقتیکه
فکر قیلسا کی خوشحال بولوب سن یاملی فرزندانکه غرضت دا اول مملکت لار بیک خواجه
لبتی سیزکا وسیز بیک فرزند بیکز متعلم بولوب دیب غایب بولدیلار حضرت خواجه
دانیال خواجه بهادر بولدیلار وبهوشلیغ خاطر برله کوتکه اندکه تسکین سریب باغ
بلنده بابلار بالای حضرت ایشان خواجه اسحاق قدس سره مزار پرانوارلاری نینی
زیارتلیب کیه مدت تا نداولدیلار اندین خجنده کیا سیب کدخدا بولدیلار مفتاح کنوز
معارف

هشتیگاج بیهات دب دست بزانو سوقیلار دیو آصوفیلار غه غضب برله
اعدیلار کی ان جلاد صفت دیوانه لار سیزلار اوزونگلار کی هم قلدینگلار سیزلار کی
هم قلدینگلار و سیزلار تا قیامت عجبه بو نام دین خالی قلمادینگلار سیزلار دینگ
بوکارینگلار غه انتقام تا یتمای قالماس سیزلار اول اردیکلار حضرت وقاب قوسین
کین آق باش حاجی منگ دیوانه لار جمع قلیب تکومنی اربعی عه قویدیلار بو غورلاب
اوزنا یتیب یکای بهیشه کرم بولوا انتقام رابازان حضرت جمیع امرا و علما لاز میله
تسوان بولوب تعزیت تبرآب لیبغه بارد یلار کورد یلار کی مخدوم زاده دینگ
جسملا رینی تاشلاغان یردین سوکوچه بدور حضرت اوزلاری آطدین توشوب
تفاغا لیب جنت لا رمبارک کوزلا رینی اشکلا رجاری بولدی بهملا رنالان
وکریان جسد مبارک لا رینی اعزاز واکرام لا یله تبوه کا یوکلاب عنان اوزلا ری
الیب بارکند کم التیلا رهمه خلایق لا رجمع بولوب نماز لا رینی اوتاب التوغ
مزاریدا دفن قلدیلار امالقصه نیشماک کرک حضرت خواجه دانیال خواجه دین
اوزلا رینی دیوانه لار شرّین قاجوروب برادرلاری بنگ نصبت لاری یله تمرقند
غه کوزلا ری توشنی دیبیدغه بارسب حضرت مخدوم اعظم علیه الرحمه بنگ مرقد
مظهر لا ریغه قیلدیلار واندیلاکه ی باباسی بزرگوار سیزکه بجوک بسروسا نلیق دور

همراه قلب بیلا یعنی چو لوروان بولدیلار دریای تیز آب لبیکا بیکا نداشول
کوسه تورت یوز صوفی دیوانه شول کلب حضرت تو بنوب خوجه شهید فلدیلار قالو
دلد وانا الیه راجعون ومبارکسبدلا یعنی تفاءه سولاب دریاغه تاشلادیلار
برنچه مدت بوکا فیاذ بیچ کشی حضرت کاظمها قلماد یلار ایکه بد ومحله مخلص
لا یعنی جراح دعا تکبر ایلب نعشلارین ایچ نا یکا الدیلار اما مخدوم
زاده لارین خادملارین برپردل ابلمجیت کشی لاری بار دی برکوشه قرا قوز
کیب بوزیکی قرسو نوب حضرت مشهدین فارغ بولوب دعا ونکبردین
کین اوزی بیکه نالهوزاری برله جمع خلق بیکه اسیولادی وسماع قیلانلا
بشلادی بیمه لا حیران قالدیلار وحضرت سعد یلار کیه نه کشی سن وسکانه
حاجت بوزلاسدی بومرتبه کیتیب سن نه کیه بوحالت کیتنگکم نه لاکلدی سکا
کرقانع دیدی سکا بیماس ایشه جون بوحال نی بوکشی ایدی من مخدوم زاده
لارکشی لارمین دیوسه حضرت لاری ازن ورخصت لاری برله وعهد پیمان
لاریدله مخدوم زاده لارکیب امدیلار ودریای تیز آب لبیکا یکان لاریدا توشه
بوزکشیلار بیب شهادت کرمنکور دیلار وقتیکه عهد پیمان سیزلار واکاوزکلاه
اوزکلاد یکوکلورلاتر جوکز از کعبه برخیزد کجا ماند مسلمانی حضرت بوخبر ماتم

اشکاج

اوکا یب دورلار کرکی کہ اوزکالار سیزلار دین وہرلار دین تعلیم الغایلار سزلاکا
اطمینان خاطر بولغودیک اوزمہرلاردین خط تمنک برسلار ایمین بولوب
بارغاہ پیغمبر نامہ تمام والسلام بونامہ حضرت کہ بیگاج خوشوقت خرم بولوب جوابے
دامہربوق ایمین نامہ سیکہ فتدیلار اوشبو مضمونیدا کی البتہ البتہ محذوذ
لارکلکا بلاوہرنہ کہ حضرت حقسحانہ وتعالیٰ وہرلاکہ عطا قیلادور دمیان
کورکا بیمہرلار سیزلاکہ ولاکہ دخل بیمہربوق بولوب نہ طریقہ لیک توروب دور
لاجالا بہم شوندافع تورغایلاکم بلکہ ایمن براق دورجراک خاطرخاہ بیگانہ دورلار سزجیشہ دورسز
صلہ رحیم خوشبلاردین خوشبلارغہ واجب دورلیک ترک کنا معصیت دورنامہ تمام
والسلام بونامہ مخدوم زادہ لاکہ یتی اطمینان خاطر بولوب بارکند کا عزم الیلادی لار
لیکن ہرگز غم وغصہ لاردین خالی بولماس اردیلار اخرالامر حضرت خواجہ شیخ جیم
ابدلارکہ ای اینے خواجہ دانیال جوہر جہندیکہ بارکیندہ فرمیغہ قدم قویادورمن
بادل لیق منبین کونا یلیمابدورو ہرقدم بالکلری قویب مینہ برقدم کین
تاتیلادور بو مملکت لاکیونوم کہ دریای خون کورونادور اکرمن اوزوم بیک
بارماغیم ذرہ کورسام موسیزبیکبارماغنیکزیارہ کورمایدورمن بوگہ سلیم
منقطع بولغای تقدیرلا بزال بوطریقہ لیک معلوم بولادورد یب برجہ کنے بار

بلکه مخدوم زاده لاکاش ابرکایلار اولاسعم کلکایلار و هرنرسه که بزکه بولا دورخواه
دینون و خواه اخرون تنکه شریک کورکایمردیب بسیار مرحمت کورکوزدیلار
خلیفه بیکدهرکوت کاتا قاعالاری و تابع لاری برلهالتوان مزینی جاآ نوتوب
جزمین حسود تیز فرح فزاآقا مخدوم زاده لارکه هرکنوقلیب برکه مدت عزت
و آبروی برله تورد لارو چ کمکشیلاری ربیع برمای و مخدوم زاده لارکه خلیفه کتابت
کتابت ابرد لارو اوشبو مضمون واکه هرغلامللاری بیک اوق و حق الیمز اوزبکه
دورحضرت بیک هزار کشفاق کوبدور و هرباره مخدوم زاده لاآ جودوت یوقاری
شریک کورسا کدیدور لار اکرتشریف قدم قلسه لار بهراق بولغوسیدور نامه تمام
و سلام اخریوکتابت دابسیاخان مضمون تاشیر قلدیکه بوطرف کایاب کلاسه بوک
بهانه برله کرقدم قویا ایدیلا لیکین بهدل لیق کوتایلاسه ایرفانقدیر آلهی بله
سنجوغه تشریف ایلاب نامه پیتیلا کرای افتاب اوج سعادت و ماه آسمان شرافت
ان بهاش مهصفی سیدانسخه طاق یعنی حضرت خواجه آفاق بهر سیزلاردین ازن
یاکینه عمر مخدوم مقصود ومکنا اما بهر بشت اولارلاردین دورمیز خویش لیق
حقنه بارکنجی اسم رسیدا بهند وعظ برماکلیوق خصوصا اباواجداد سیمز
خلقه میان شیخ اسلام خلیفه کلیب کلیب ورلار بولاردین اوزکلار رسم و اسم نه
اوکانیب

غنیمت اوزتابع لاری لیکا بعضی سنی بیله قلیب وبعضی ناری برله خبر بار ایلا کنار

ایلا دیلار وکشیمزدا اقامت ایلادیلار بر کچه زماندین کین ایکی اوچ حلو لاری الکوچه

النون مزار تپنی برکچه زیارت قلیب ارتیلار بر دیله صوفی اوجاوی بولار ایچاقت

تمام برله سعد وراب حضرت حواجه افاق خواجم قاشلاریغه الیب کلدی حضرت سعد دیلار کیم

سیزلار یه کشی سیزلار حضرت ابناء خواجه اسحاق دیلار اولادلاریدین مخدوم زاده لار دیلار

کشی لاری دور میزدیلار حضرت بوسوزنی استماع اوزره صوفیلاریغه غضب قلیب ادب بیردیلار

بو حلیفلاریغه التفات تمام برله اندیلار کیم هنر بوشیت بیلک اولادلاریدین بولسا قی اباواجداوی

میز مونداغ مخالفت ومنازعت قلیشمغان بولسه هنرلاریدین نه لایم دورکه مخالفت تزه

کا بیمز بلکه اداق شکاکل. بزدا کوتارکا بیمز نزاعم بهم کوتاریلکای تظهار یاراتکیل زوقه

بهم شکا کیمه بیمز خواه نه یه ناکه بولغایلار ایکیوزکه عداوت دین خلاص تپه وبهم حضرت سعد دیلار

مخدوم زاده لار بیلک آب زمین لاری بار مدی خلیفلار دیدیلار که کاشغر ده فیضاباد نا

ختن واق آسی برکه آقسو واق باغلی خان ندیر قلیب بار دیلار بو زمین لار بیلک

حصولاتیدین خرج خراجتا ایلاه مخدوم زاده لار که بهم تحفه قلیب وخانقاهلر بر یب تورور

اردیلار حضرت حکم سعد دیلار که حالا بهم بو روشنق طریقه بو زمین لار بیلک حصولاتیدین

سیزلار که بر کلارینه هم بار اولار بیلک لار اکریوله بر بر جمع بولوشقا حضرت آرزوی بر لیکور کابل

بردیکه اول وقت عجب بلکه اعتراض عام عجب برما باد و فقرا را باشلاد بدین بدعت
خالی بولمایدور حضرت خواجه آفاق خواجم بجای تخت سلطنت دا برقرار بولدیلار
وغوص دریای معرفت اردیلا ولیکن خواجه لیق برای تخت سلطانی لیق
دا موافقتا تمادیلار اول وجهدین اسمائیل خان نینگ انسی محمد امین خان
نی طور فاندین اتفاق برله الیب کلیب تخت سلطنت دا اولتورغوزدیلار
محمد امین خان بنگ عشیره سیدن حضرت خواجه آفاق خواجم غه نسبت تاپقان آیردی
محمد امین خان حضرت کی دست ارادتی قلیدیلار ایلاتا غیفور یا رب قالماق لارین
بسیار کشته اسیر لاب الیب کلیدیلار و بشنه تورلا سیم قولغه توشتی بر کچه مدت دین کین
سایکه اولوب غالب بولدیلار هر طرفه بیک فساد اشلار قیلا باشلادی حضرت خواجه
جرکه ست مستغرق الهی بولوب محمد امین خان اوزوبه همیدن غور قوب قاچیب جتیلار
حرام خانی واوزبکوجا کریدن برکشی شهید قلدی فالوا لله وانا الیه راجعون
حضرت خواجه آفاق خواجم بیه تخت سلطنت دا برادی اما الفقه استیمال کرکلکه اول
ایکی محدوم زاده لاری واولاد حضرت خواجه شعیب حضرت خواجه دانیال خواجم
دین کیبولکی محدوم زاده حضرت اولاد کیبی تخت سلطنت دا اولتورمادیلار وکورمدیلار
صوفی دیوانه سیک حال احوالاری اونکه بولوب اوضاع نادر بوزوق بولادی وقتنی
غنیمت

بولدیلار آخر الامر کہ عشقر خلق اطاعت قلدیلار کہ عشقر ذ جابجا قلیب یا کندکا بورلاکہ

لار یا کندین اسمائیل خان لشکری عظیم برلہ بولارینگ الدینہ جقیب جنگ توزدیلار

لیکین فتح نصرت تقدیرا لے برہ خان طرفیدا اردی اہول و جہدین یا کندجا کمیغ اوق

تکیب شہید بولدی خان نورو آست برلہ پلدیکہ بخوست اوز طرفیدا فتح ظفر بولا طرفدہ

واکر بسیا جنگ قلیش سالار خلایق لاغہ آزار کوب بولا دورسہ بو وجہدین خان

اوز نوکرلاری برلہ لشکر آلدینہ جقیلار لیکین خان اہل شہر کہ وصیت قلیب ایدیکہ

بو آکے مخدومہ زادہ باش قوایشہر نی محکم تو تیاکی سیزلار وشرط قلغان سیزلاکہ اکر

اکر اوز دینمز جہ قیوب او زیجزدین سردار قلیب قویسانگیزلار دروازہ نی آچیلار

میز والا آجمغای میز اخر الامر بو شرط قبول قیلغاندین کین دروازہ نی آچیلار حضرت

تخت غہ اولتورغوزوب خواجہ یحیی کہ حضرت خان خواجہ اردی حضرت بنکا ولوغ او

غ لانلاری اردی کاشقرغہ اولتورغوزوب اسمائل خانینغ جمیع توابعات لاری

الیب یاندیلار لمول اردیکا یلاتغیدا خان لار مکان اقامت قلمغی آما قالما قلار

یانا رید احضرت خواجہ فاق خواجہ لار اہل مملکت یا مشورتی برلہ قالما قلار بو خدمت بنکا

قوروغ و خلایا نما عادیب منیکتوون سروہ برلہ دیب مبدننگ حسب قمایب

انعام برویلا کین اہل بدعت لار بیدا بولوب ساعتہ فساعتہ زیادہ الملا دیلا اول

رسوم فتوح لاری قدس آشیانہ سے کہ ہر جوا ابلاد یلار قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون
بولادین ہم ایک مخدوم زادہ یادگار قالدی لار کہ برلاری سیادت کلشنی بنک غنچہ خندہ
شرافت کاز بنک لعل سیراب و بدخشانی اعنی حضرت اکی خواجم اصل اسم شریف
لاری حضرت خواجہ شعیب خواجم وینہ برلاری جنے ملاحت مجلسے بنک سرو دلفتری
صباحت معرکہ سے بنک نامدار تاج وار سروری کا یعنے خواجہ کونکہ اسم شریف لاری
حضرت خواجہ دانیال خواجم دور بر موجب مدت عمر اونکاز دیلار وکمال آبروی و عزت
مسندیا کجو دیلا خان باشلغ جہ مخدوم زادہ لار چیز دیب اعزاز واکرام تا یتی
بجا کلتور دیلار ما حکایت اشبو ماکن کرکم حضرت خواجہ آفاق دین کہ اسماعیل خان
کاشغر دین حاج قلیب مردی کاشغر دین جنیب شہر شہر یورب کشمیر ایکدر
لاری حین مملکتیدین جو دیکان موضع کا توشتی بو موضع داحضرت کافرلاری
دین برہمن بفیض لا رہین بار دیکر یافت برلہ کشف کرامت لار او سبدا استدراج
لاکو رسا تیب ہندغریب برلہ کافرلار دین مذہب لا رینی بر باتو تار اردی وبر خانقہ
طریقہ لیک بر جای عبادت خانہ سے بار دیکہ ہمہ کافر اندا جمع ایدر لکہ نشریف قدم آکر
انلا واقع بولکہ کافرلار انواع نوعلوں خوارق عادت لار وکشف کرامت لار بنکلغ
استدراج لاکو رسا تیب ہمہ لا یعنی جہلا لار بنی بر کہ تو شتی کافرلار حیرت دا قالدی بر کوک

یرکه یورتوا ایدیلار کیه سونکتی کوبرک بایکی حصارینک توفالوق دیکان موضعیدا
الموت جنّت بوصیل الحبیب الی الحبیب مصمون برله بو عالم فانیدین عالم باقیه رحلت
قلدیلار قالوا انا لله وانا الیه راجعون خواجه اسحاق عزیزکا شفردین شب
کلیب مبارک جسدلارینی الیب یاغدو موضعیدا دفن قلدیلار کا شوخلقدین
غبروقوعیتیکه فریاد فغان آوازلارینی فلکا تیکوردیلار اما یارکندا کچه مخدوم زاده
لارحه خلفالارینک رواج لاری زیاده اولادی آنیکه ارادت قلیفالارینک
عقیده خلاص لاری مستحکم بولکه قلیفالارینک هم ارادت کیشروع قلدیلار اسمایل
خانبرکه مدت دین کین حضرت ایشان خواجه اسحاق زکا شغردین اخذاج ایلاب یلار
کاشغردا اوغلی اسحاق سلطان زاولتوغیوزدی اما بوشهرلاردا الجنسا آباد لیق
بولمیلارکه ایلکری کین حج خان لارینک وفتیده موضع آباد لیقده بتماکان بولغاندا اوغلی
اسحاق رعایا فقرا ایلا دیلارکه بودیارنی کچه کیشیلا رحمه وظلم ستم سوز
لاری قولاق لاریغه انکلانمادی علما و فضلا لارغه رواج تمام بولکه شریعت معلوم
رونق تاپتی برکونی خان ارکا اوزه سیده برا قدین کوردیکه جمیع علما لار اوزلاری
کلادورلارخان دیچیل قیوب ایکی کیشی نماز شکروضو دا ایلادیلار مناجاتده
دیدیلارکه آجب ادیلارکه یا آله العالمین وبو عاصی روسیکه موجب ابروی بریب سبب

ارادت قلغای بوسوز خلق ایشهو بولوی خان جزم قلیکه تانکلا بهمه ملا و امراء و تمت
ارادت قلغای من اوشول کونه حضرت ایشان خواجه ناصر عزیزینگ علیولاری
جمع بولوب ایکه عزیزنی و یونس آلیب جمع بنگ حضوریه خانقاه عرض قلدیلار کیم پادشاه
عالم عدالت پناه دار که بروبرو بنگ ملک مالیغه بروتصرف قلمانی بجب شرع
روا مودور خان سوردیکه واقع نه دور خلیفه لار ایدیلار که خان با تبلغ همه لاری
هنر بنگ سپر چیزغه انابت قلیب ایدیلار سپر سیمز بنگ جسدی مبارکلاری بولوب من
برله روح لارنی حاضر دور و بولوکه مخدوم زاده میرزا کرم اکره بولوب بیعت
لکین کاملاری رسیده دور و بخند خلیفه با میز که اکر مقیر نما دور میز رخصت
کرده مرشد کامل مکمل دور میز الحمدلله هر چیز سجاده دلاری خالی و محل
قیلمای بنوعی سلسله خواجه کانغه جنبش هر سیب اولتورو دور میز خلا
استاد دور میز که تانکلا حضرت ایشان خواجه محمد یوسف کرخان ارادت قلیب
ایمیش لار سیب انکلادوق باعث نه دور که او زمرشد پر دین اعرض قلیب
مرشد دیکر کا انابت قلغای اکر دلیل برهان و کشف کرامت طلب قیلوبولار
قابل دور میز که مرتبه میز که خدا و رسول دور اکر رخصت برسه لار سپر لکنا میز
مخدوم زاده میرزا پر میز جسدلاری لب کنا میز دیلار خان خلیفه بولوب حیرت کا

کویا یار کنند اچره ماتم و مصیبت دین قیامت تازه بولکه اسی ملا حاجی با مثلیغ
بیم علما و فضلا و امرالار و ینه و خاص و عام اهل مملکت دار تعزیت لار توغوب
واویلا و مصیبتا حکایه: فی قلدیلار و ایکی محذوم زاده بولار دین یاکار
قالدیلار بر لاری شجره شجره زینت سرو جویبار سعادت حضرت خواجه
عبدالله بنه بر لاری سعادت اقتدای پادشاهی و شرافت سلطنتی پادشاهی
حضرت عبدالله توجم نخلند خلیفه صاحب کجه آن هم بار ویل بو ایکی محذوم
نار سیده لار ینه ظاهر و باطناً تربیت لاریکه مشغول بولوب بار سما بل حاجی
هم هنر و کرم نی بجا کلتوروب و بو ایکی پرزاد دلار ینی بزرگوار لاری
اورون لاریده کورار سری جرکه خان وست ارادت قلقان اره دی تقسیم
پادشاه مسکین سنه بر عرضیم بار ست انجکم قلدینکز اولوغ لار غه کجیک لار
از قیل کره اول مونلار کجیک خدا نشر دیه جونکه بو اولوغ لوق فتوالار دما سدین
پل جعفر تاب الکحه بحمد یوسف علیه الرحمه کاشتر دین یاکیندکا تشریف قلدیلار
یا خان سید جرات بر له یاکه تعزیت لاریکه فاتحه او قوما غلیق اوجون خلق
بشلیغ ینه مملکت کمال تواضع لاریغ بجا کلتوروب مهمان لار لیق قلدیلار
حرالامر خان بنده کو نکیه دن شتاب حضرت ایشان خواجه محمد یوسف کاهرست

ارادت

سلطان کاشغر دا نورالدین سلطان اقسودا برقرار ایردی اطاعتنی محکم توتوب
ماسن ایردی اما حضرت خواجه محمد یوسف خوجم خصوصا حضرت خواجه اسحاق
سیار اعزاز اکرام ایله قلب التفات ایله قلوب ایردی برکون سلطان رواق
دین کوردیکه جمعی پیاده برکشی خرسوار کیتب بارادور سلطانه کوردیکه بولار آمدورر
نوکرلری پادشاه مندیلاری که حضرت ایشان خواجه محمد یوسف دورلار سلطان زرتیب اکرتقوی
برار غوماق آطه نی جبقاردی حضرت خواجه محمد یوسف اشکیدین توشوب آطه
منیب وبنه اشکیب مندیلار آطه غه حضرت خواجه اسحاق نی مندرار اوردیلار
دیلارکه ای فرزند خواجه اورنیکزنی نوکل کورار اوردیلار حضرت خواجه آمدیلارکه اونلرم
نی اتلغ کورار اورمز کمزیاکه مز پادشاه جهان کبر بولوب دورمز اول اردیکه حضرت
خواجه اسحاق بصورت پادشاه عمر کبوردیلار حضرت ایشان خواجه شادی تخم کاشغر
داقی اولاریکه نیاز ملکزمین لارنی بولارغه تفویض قلدیلار کاشغر خلق هم
یولباریس سلطان باشلیغ همه لارنی اولوغ کچیک بولارغه دست ارادت
قلیب مریدلیغه مخلص بولدیلار اما هر پنجه رقضا حضرت ایشان خواجه
شادی دم عزیزنه کریبان کربولدیلار کل نفس ذائقة الموت جامینی اجل
والیه راجعون
املکیدین تناول قلیب تقدیر ازلیغه حکم بوب انتقیاد قلدیلار قالوا انا لله

باغونه ریه اشهر شهر کا خلیفه تعین قلیب دور جنانچه کاشغرغه اشتر خلیفه
نه باکی حصانه خود قاسیم خلیفه نه ختن کا ابن یوسف خلیفه نه خلا بندالقیاس
پادشاه تخت مفولستان باکیندی حضرت خواجه شاه دی عزیزنه اوزلاری بیلکه
لایه اولتوروشلوب رجوع قلیب اردیلار حضرت خواجه شاه دی عزیز
نخبندی وقت شغلت اکبره قالغان کمراه لانی هدایت یولغه ایتاب مسند
ارشاد ده اولتوروب نخه کشی لانی کامل اکمل دیلار اما اول وقت دا حضرت
ایشان کلان بیلکه سر او غلانلاری حضرت معدن الحلم والحیا مخزن الصدق
والصفا قطب الاتقیا غوث النجبا یعنی حضرت خواجه یوسف واوغ
لانلاری دیه کی مظهر فیوض سبحانی مروج فتوح ربانی یعنی حضرت خواجه
افاق اصل اسم لاری خواجه هدایت الله اردی افاق دیب بوجهانغی
یوایتورلار مغرب دین مشرقغه ولی الیق برله خواجه لیغ مشهور بولوب
همه بل جهان بنده مرینی انقیاد بلیکه باغلاغان جهتدین خواجه افاق انا کده
تاریخ بو ایکالاری کاشغرغه تشریف قدم قلدیلار کاشغر خلقی بولاریکه لعزاز
واکرام لاریغی بجا کلتوردیلار وبو وقت واعبدالله خان یارکنده اولغ

بیرسا رسلطان کا مستقر واعبدالله سلطان نه کساخ ایردی لیکن بولبارس
سلطان

بولوب مبارک جسدلاری نقل قلیب باغ بلند دا قویدیلار باغ بلند پادشاه
لارینک جهار باغی دور تمام ملک املاقی و باغ را غلاریدین مزاریرانوارغه وقف
قلدیلار حالا اولاد ینکی اولادلاری تحت تصرف لاریدادور لار القصه حضرت
خواجه اسحاق ولی قدس سره دین اکی اوغول قالیب بری دیلار بری قاف
قاف وحدت همای اوج سعادت افتاب ملتبدین یعنی حضرت خواجه قطب
الدین که حالا اولاری ینکی اهل اولاد ولاری باغ بلند دا مزارت غه دعالوی
دور لار بینه برلاری سعادت نشان در زمان هدایت یولیغه هادی
یعنی حضرت خواجه احمد یسوی قدس الله سره العزیز الاقدس کاشقر زمین دامزار
پر فیض انوار مظهر لاری اقسو ولایتیدا بولار ینکی اولاد ولاری ینکی مزار
لاری پای تخت یارکنددا دور اما برا وغول لاری که حضرت خواجه شهباز
انوار لار اقسو دا به بث لاریدار حلت نائب اردیلار مبارک جسدلاری
یارکنددا التوغ یوکاریولغاندا اقسو خلقی اولوغ کچیک بهم لاری تیلاب
بنرکه مزارت یاوکاروزیارت که بولغای دیب انداوفن قلغایلار
حالا انداماراتی عیاد در حضرت خواجه احمد یسوی ینکی عنبر زاصلا اسم شریف
لاری خواجه بخشی دور حضرت خواجه اسحاق ولی قدس سره بوشهر دین

علیہ السلام ایتب ایکانلا کہ ہر بنی کہ منیک وعثمان منیک اسیادفن قلیب دور
اولکی بہشتہ دور پس اول اولوجہ بن حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ذکورستان
بقیع منیک یاعبد دفن قلیب دور منکا بہم الہام برلہ معلوم بولدیکہ منیک
وعزیزیم حواجہ اسحاق منیک اسیادفن قلفانلا حضرات اہل بہشت دور بو سبب
دین وملت قلیب اردیلار اسعد وک دفن قلفانی سبز لار آما مزارت
عالی لاری باغ بلندہ انتقال قلما قدا باعث اولدوکہ حضرت حواجہ اسحاق
ولایتہ بشار حالیدا حضرت مخدوم اعظم علیہ الرحمہ والرضوان باشلغ جمی
یاران لاہیلہ دریاسی کویک الیوکلدہ لاسوبک طلفیاں قلفانی حالیدا ایردی
خلیفہ لاری کیلکچ دریاغہ کردہ سوا قیزدی اوتاماوسنا جاریولوبتوغا
حالیدا ایردیکہ حضرت حواجہ اسحاق ولیدن عبرت الہی جوش قلدی کلیب
دریاغہ برتاز یاغہ سوقتیلار دریا ایکی پارہ بولدی اوترادین قوروغ بولنمایان
بولدی بولارا اوتیلا لیکین حضرت مخدوم اعظم دین برلفظ جاری بولدی
کہ ای فرزند ہنرمند الہ سیزدا سوف کمستاخ لیق قلدینگلر اخر سوسبز دین
انتقال بنی الوراللہ ای قریاس اول ایردیکہ حضرت ایشان حضرت خواجہ
اسحاق وکہ مزارنا یغہ سوباوقا بارشیدین شہر قندہ پادشاہ ایغہ بیات

بولب

اوزلاری عبداللہ خان قاشلارینہ بارمیلار عبداللہ خان سعر دیلار کہ نہ سبب دین
شکست بیزلار طرفیکا یوزلاندی رستم سلطان ایدیکہ قسم بخدا کہ کونغودوک کہ حضرت
خواجہ
اسحاق قولاق لباس تبرک واق آیطلارینہ منیب یوزمنیک یوزمنیک
نیزہ وصلاح بیرلہ جنگ بیرلہ قلعہ دین حبقتیلار سیچم بیرمنیک لشکر بیمزنی ارقہ یوز
کلتوردی کار حضرت ایشان بزاین یوہ منع قلعہ یلار اکریزنہ قوغلاب ایردی کچہ
خلاص بولماس ایردی عبداللہ خان حضرت ایشانغہ عداوت اغلاب اوشبو
عداوت بیرلہ فوت بولدی اما محمد خان بوفتح ظفر منیک لشکرینہ سیکاینہ ولایت
لارنی تمام حضرت ایشانغہ نیاز قلدی سیچم محمد خان اوچ مرتبہ بوشہرنہ حضرت
غہ ندر قلعہ یلار قصہ دراز دورا اختصار اولے تاکہ اصل مقصد تاوخیر ایچا اخر تا ہمفاق
الامر حضرت ایشان عالم فانیدین عالم باقیغہ رحلت قلعہ یلارا سفیدوک داہ
دفن قلدی لارا سفیدوک موضع سنک وہ دہید سنکلارا سیدا بزہر باردور
شمال رویہ سی اسفیدوک جنوب رویہ سی دہید دور حضرت مخدوم
اعظم مزار پرانوار لاری بلد دہید ایچہ دور اما حضرت ایشان خواجہ اسحاق
ولی دہید ایچہ دہ بزرگوار لاری اما غلاریدا دفن قلبا سلغم خ باغیشہ اولدور
کہ برکونی حضرت مخدوم اعظم علیہ الرحمہ والرضوان نقل قلیب دورلاکہ حضرت
رسول

قدم بار یکه بقلعه یلار و تمام اهل آمشیلار بنی و بهمشهرلار نیاز قلب
ایمان و اتابت تازه ایلاد ولاغه ای کونکل کلکیل کرمیدی عزم جانب ایلالی
تازه ایلاب عهد محکم عهد بسم ایلاله دس دور و ور بر جنوب جانب ایلای امدوکی
بارته دین ایلغار بروز جانبی قرمان ایلاد هم نقل دوکه بخارا دین عبد الله خان
برادر رستم سلطانه الیک صنک کشی برله کاشغرته روان قلدی محمد حان یارکند
دیجار دی حضرت اتابک بو نشیدخبر یاک برله خان اوزینی کاشغرته
الیب شهرنی محکم قلدی اول طرفدین لشکر کلیب شهرنی قورشا بو نوشته
محمد خان کلوب اوز لشکری بولشکر الیدا بو دریاغه باقیب قطره ناجز
ناجار سرنیاز ایله دره دریاغه قیوب مناجات ایچره کریه زاریدا ایردی
بناکه کلور دور حضرت اتابک شادمان نمایان بولوب اتیادور لار کرتا ملا
انتصر الله فتح بولسنک الیه حبک قیوغای سن کم ظفر سنک طرفنکدا دور
غالب بولور لار تا نعلاس محمد خان بش منک سواره پیاده برله جنک قلب
زیر زبر قلدیلار حضرت اتابک اتیب اردیلاکه زینهار قودین تو
غ امانکزلار اکر تقدیر قو غلار لار اردی بارکشی خلاص بولماس لر دی حاضر
الامر رستم سلطانه یا نیب ایکی یوز تنکه نیاز الیب حضرت اتابکان فتحه قیوب

ایر

یارکندختن آقسوبولوب اون ایکی یل اقامت قلدیلار وجمع خلق زیاده رسخ
ایندیلار وشریعت مطهره یوزواج بریب بخ کتب لاوصاحب کمال قلیب آخرالامر یار
شهر قوندغه رجوع قلدیلار حضرت محمد خان بنگ عقیده سی بر نجه مدت دن کین
ست بولدیلار وایدیکه پیر بنگ اباواجداد یمز سلطان الغنی نخ اخلاص وعقیده قلب
مثل لارینی جل قلب کلکان ایکن لارنی هم یا ریب اولاردین استعانت
واستمداد ایلکه تلاکوم دوردیب جمع برلرنی یا ریب آخر کلاقوی اولتوروب اولوغ
آتش قلب دعا قلاوونغان حالت دا ابرکی حکایت اشتماک کرک اولیا یار بر لعد
جهان وهادی کمرایان زمان اشتر خلیفم دین کرحضرت ایشان اوزاورن لاریدا
کاشغرنی خلیفه قلیب قیوب کیتب اندیلار بو اشتر خلیفم مردی پرزوری وشخصم
منیوری اروبلار اوشول جمع بنگ حضوریدا سلطان الغنی بنگ مرقدلاریغه بارب
سنب قول اباغ لاری برله دبندیلار خان باشلیغ بهم جمع لار کوروب وحشت کا
قالدیلار اوشول حالت دا براز درکلانی نمایان بولوب خلیفه کا حمله قلدی خلیفه
شمشیرلاریکا قولاوزاتیب تورغان حضرت ایشان یتب کلیب شمشیر
برله اوزدرینگ بیشغه اوردیلار ایکیاره بولدی خان باشلیغ بهم جمعیت جشم
خلابرلاری برله بوشزلیکورروب کربان تقصیر کوبان حضرت ایشان بنگ مبارک

حضرت ایشان یه ملا خدای تدوین امید قیلا دورمش که شاید که اینک شرّی بنر بنگ کردینیز دین
وضع بولغای مبارک باشلا رینی توبن سالدیلار کوزلا رینی اشکلا رجا ری بولدی یا ران
لا یه نالان کریان بولوب مرقبه کتبی ملا سکین خلیفه یتا دورکه بنگا اوزلین
کتب دورمش اونوم نی برجها یاغ دکورد دسته بو عالم فلا یه دایک مثالی بو مغای ایرب
جوزدا تخت نوره حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اولتوروب دوار
حضرت ایشان اوترولا یدا نورا دورا عبد الکریم خان سنگ التفاتیغه بین
لکلنک
حکایت قیلا دورحضرت رسول علیه السلام یوقاری قراد ملاکه درخت جنار اوزره بر
اولتوروبدورلا کم حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم اورونگا بولکلکنی کوبسا فریاد
قیلا دورحضرت ایشاکز بنیغه عصا برله برا ورد یاریکا توشتی من امدیکه احد اکبر
حضرت ایشان امدیلا که الحمد لله که رسول علیه السلام بنزه عبد الکریم شرّ دین
خلاص قلدی تا دیسه ای ملا سکین سیز بو کون من توشن کوردیکیز دیکلا
من حیران بولوب تعجب دیم اوچ کون دین بین خبر یتی که عبد الکریم خان اوکدی
حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم سلطنت پادشاهیغه محمد خانو قرآنا یتی دیب پیغمبر بردیه دین زیرمکه دولت
پادشاهیغه بر سنه زمان دیب کیجکه بو عاب ولی بنگه کوکلنی آزار ایتار بیشک
اوزلیکی سبلا دورسه سین قطع ایلا میشلیغه حضرت خواجه اسحاق ولی کاشغر

اولق جهدین بنه کاشغره تشریف کلتورد یلر لکین خان بیک کم التفات لقی کو بولمادی
اوزوجه حضرت ایشان بیک اوغلی غباری فالدی محمد سلطان عقیده
واخلاص برله وقت سجده حضرت ایشان بیک خدمت لایقه کلدی حضرت ایشان
ایدیلاکه ای فرزند آخر بو ولایت بیک پاد شالقی ایدیک محنت داسیکا سالم بولور
محمد خان اخلاص پله قبوب فاتحه التماس قلدی ایدیکه یا حضرتم اول جانم نیاز ایدین
تمام ولایت لا ینیاز دیدی ایرته سی علی الصباح عبد الکریم خان کنجا فوزه اوتوز مینک
کشی آطلانیب یتکون بولغاندا برکه کنجا فو طرفیدین برساعته پیدا بولدی آطتاوش
لا ینی انکا نیب شیخون کمان قلیب خیمه سراپرده لا ینی تاشلاب قاچیب
باندیلار لیکین غیر اربساعته هیچ نمرسه یوق ایردی اما حضرت ایشان ایلکری هم ایتیب
اردیلاکه عبد الکریم به کار رنج حکا دور کنجا فو فتحی محمد خان بیک قولیدا دورغالجال
حضرت ایشان محمد خانغه ایدیلاکه سیز سرعت پله با رینگیز کم فتحی سیز بیک قولونگیزده
دوره دور حال محمد خان شش یوز کشی شهرلیغه یتیب یاسیب خان جهار باغ اچره ایکان
تونوب اولتوردیلار واول دیانی فتح قلیب حضرت ایشان آندلا یقه اول دیانی
نیاز قلدی اما عبد الکریم خان بیک زیاده بولدی واشنالیغ تمام برطرف بولدی حضرت
ایشان محمد خانغه تربیت قیلوب اردیلار برکونه اراده حکایتی عبد الکریم خانغه نوشتی

کوتارب ایدلار ای سلطان بحرکل بولار سنبر کہ بزلار رسول علیہ السلام اولادلاریدین دور

اگر فرزند بعضی حال دا باوجادیغہ اوخشہ سہ لار نہ عجب دور در حال فقیر واظہار ایتسہ لار

دین محبوبلوب تقصیر دیرم و بوہم نقل دور کہ حضرت ایشان خواجہ اسحاق ولی علیہ الرحمۃ والرضوان

عبد الکریم خان تعلیق برلہ کاشغرغہ عنایت قلدیلار عبد الکریم خان اعزاز واکرام لار برلہ

استقبال قیلیب کاشغرغہ تو شوردیلار لیکین خاندین دولت قوشی پرواز قلیب ایدی

اول وجہیدین حضرت ایشان خوخان معقول کورماوی بے التفات بولوب تا فرق کون ملاقات

بولماد یلار و برطوطی اقطہ کہنہ اگر نقوی برلہ ایماردی حضرت ایشان کورروب متغیر

بولوب ایدلاکہ سنبزلا مونڈ دیب کلسالک اول ہزکا قلمشے بوردور مواجبتہ ہزنی بودر

دین خاج قلمغو چہ بوردی سریلار اوج کون اوتوب ایردیکہ خان دین خط کلدیکم

سنبک دایمدین حضرت ایشان ملکہ چقسونلار حضرتنیشان جمع یاران لکنی سپہ قرغز

قزاق دیاریغہ داخل بولوب اندا جندان کشف کرامات واقع بولدی دعالاری برلہ

اولوک لار جان تاپوب مریض لار شفا حاصل بولوب وجول لار داجشرلار جاری بولوب

وبت لار دین کلکہ دشرف آوانکی کلیب عجایب الغرایب ایشلار وقوع تاپکلیدین

بت خانہ سنبدور دیلار دیوز سکسان سنبک کافر بت عزت ایمانغہ مشرف بولوب

ہدایت تاپدیلار اما عبد الکریم خان حضرت ایشانغہ کیب بیارسیہ جذبہ کلدی حضرت

ایشان

بحالخصوص حضرت خواجه اسحاق ولی آنحضرت صلی الله علیه وسلم مبارک صورت

ظاهر لارسیوا وخشار ایدی لار اول وجهیدن حضرت اعظم مخدوم علیه الرحمه والرضوان استور امر دیلار که

مصطفی صلی الله علیه وسلم نه واقع دا کورا دورمس اوشبو فرزند صوره تیدا نمایش قیلا دور

لار حضرت خواجه اسحاق ولینی کورسه لار هم قبوب تواضع قیلور ایدیلار یانا

لار یدین سوال قیلیلار اوشبو واقعه نی بیان قیلیب ایدیلار سیز بو فرزند کا حضرت

رسول علیه السلام نیک تواضع لاریغی بجا کلتورا دورمسیز عنایت قیلیب بزلا

وینه هم نقل دورکه عبد اللطیف سلطان اورکنج خان لار یدین ایردی متقی وورع

صدیق روزکار ایدیلار حضرت ایشان خواجه اسحاق ولی نیک اولوغ لار یدین خلیفه ایردیلار

واتیا دورلر کونا حضرت رسول علیه السلام نیک شمایل نامه لار ینی اوقوب اولتورب

ایدیلار که حالتی یوز کلتورکا اورنوم دین کتیب دورمس کورسوم که اول سرور انبیا

یعنی حضرتنی مصطفی صلی الله علیه وسلم سهو اولدیلار اطراف جوانب لار یدین نور تولانیب

دور مبارک کریبان لار یدین داخل بولوب تورا دور ساعت دین کین خمود دوم عن کلیه

حضرت ایشان سلامت لار یغه کلیم کورسوم حضرت ایشان بصورت حضرت محمد مصطفی

صلی الله علیه وسلم اولتورو دیلار اطراف جوانب لار یدین نور تولانیب وینغاب

بولوب تورا دورمس تعجب کا قالیب حیران بولدوم فی الحال حضرت ایشان باشلار ینی

حضرت مولانا لطف اللہ حسنے حضرت مخدوم اعظم رلہ بھشیرہ اردیلار حضرت
مولانا محمد فاضدین حضرت مولانا حضت بولوب اردی لکین نسبتے معنوی
حضرت پرلاریدین حضرت مخدوم اعظم کا اوتوب اردیلاول وجہدین حضرت
مولانا لطف اللہ نسبت ایرکاشیب حضرت مخدوم اعظم کا انابت قلیب اردیلار
حضرت سعائی با قیفور رحلت قیلغاندین کین نسبتی معنوی حضرت مولانا لطف اللہ خ
فالہ حضرت خواجہ مسحاق ولی بخارا دا عالم تحصیل قیلور اردیلار انحضرت سائی اللہ علیہ
وسلم نینگ حضت لاری سرہ مولانا بخارادین جرلانیب الیب کلیب عاجزہ لارینی
نسبت قلیب نسبتی معنویکہ مولانا دا امانت اردی انی بہم تا پشوردی کہ بارانلاریغہ
بہم اردیلار کہ بیرنا کہ بیرم حضرت مخدوم اعظم دین ومندین طلب قیلور اردینگلار
ایدی حضرت ایشان خواجہ اسحاق ولیدین طلب قلغای سیزدیب رحضت
بنا ورحضت قیلی بیرلار بو تقدیر اسحاقیہ بردیلار اما حضرت ایشان کلان طرف
دین بیک مریہ محلصہ لاری بینگ عقیدہ لاری اولکہ نسبت معنوی حضرت مخدوم اعظم
دین اولیالی مقام وستائی مرتبہ کہ مشہور خواجہ جویباریدور اولارغہ قالدی اندین
حضرت خواجہ محمد امین کہ مشہور ایشان کلان آوتی حضرت ایشان کلان دین تا خیامت
اولارغہ باقی قالدی دیدورلار ولیکن حق سبحانہ وتعالی اعلم بحال ہر براولا دنسبت دین خلافا بمہ
علی الخصوص

کلدی لار حضرت حقجا دعا لار ینی اجابت قلدی بیکبا یا طلاع عطا و بوب

یوکوروب قوبتی خان کثرت شوقیدن قبوب پروانه وار و مبارک باشلاریدن

ایلانه کی حضرت ایشان منع قلدیلار عفوعا شهر یلخ اکچره توشتیلار او لوینی ترکو

دوب لار دیب انجنان زوریزو قلدیلار کی توبغه سیغماس اما ایشان

خواجه اسحاق ولی توشکان یرلاریدا برجبا ریدی اول جبار دا لاچین دوا

ایزی خان بیک کبوتر لار لاریغه ازار بروب بری ولاچین دین حاصل المناک

اردی ناجار حضرت ایشانغه کشی ایبار یوبکه حضرت ایشان توبه قلمه لار ینا بدکه

اوشبو لاچین توتولغای و کبوتر ایبک جنگا لدین قوتولغای فقره بهم خوش وقت

بولوب حاصل بولغای دیب حضرت ایشان مرقبه دا ایدیلار بایش لار ینی کوتاردی

خان عرضینی بیان قلدیلار حضرت ایشان ایدیلار کی خان بنزه ضیاد قلیب دیموحشت

یله حافظ نظام غه ایدیلار کی حبیب بوجا نورنا توتوب توشکیل حافظ حبیب

توتوب توشتیی خان بنگ کلتی سیکه بردیلار بوایش حضرت ایشان خاطر غه عار توتوب

حضرت ایشان حصار ولایتیغا بوزلاندی حانوبشکو ندین کین کسل عارض بولدی

اوشبو کسل تاریدا وفات بولدیلار اما انتخاب کرکم حضرت ایشان خواجه اسحاق

ولی کا حضرت مخدوم اعظم علیه الرحمه دین صرجاگر خصت ایتدی بوتا بردف

نجف ده قالدیلار وقتیکه بیلور دیلار اول کشی جنیب ابتادور کر خلیفو وفات
بولوبدور عمای عالمدا بیدا بولدی بوجنین خاحضرت ایشانغه قرا دی ایشان
کو یادی خلق بم جزم قلدیکه حضرت ایشان دعای بد قلدیلار بعضی خلیفه مخلصه
خلق حضرت ایشانغه کینه توتیلار وخلیفه نی دفن قلدیلار برکه کوده اوتوب بردک
شاه محمد سلطان اطلغ خان بیک بش یشار یراوغلی بار ایدی کسل بولدی اوچ کون
دین کین حضرت ایشان کورگالی بارد یلار ساعتیده اوتوب اردی خانقه
خیر بیکم سلطان قضا قلدی دیب خان اضطراب بیله اوبکه کردیلار وکوردیلار که فرزند
مرده تیاد ور کال پریشان بولیب تکرده فرزند بنی فوجاقیغه الیب حضرت ایشان
حضرتلرینه ایاغ لاریغه سالدیلار وایدیکه یا حضرتم حضرت لاری بنی کتیدا قرب لاری بارد عا
قلب لار
شیکه دعا نیکه سبره کا تیدین بوفرزند بیمغه حیاة لیغ کرامت بولغای عمار لاری حضرتلرینه
تبرطلبی خلیفه بنی مخلصه لاری ایدیلار اکر خلیفه بولسه اردی توجه بیله کورزور
اروح حضرت ایشان خدا آلدوسنکه دکاهیغه نهی دل بیله مناجاتغه کردیلار وایتیا
دعالار آنهی حجرت جلال قدرتنکه کمال عظمتنکه بوچاره مذ شرمنده
تلمغای سن ای دستکیر درماندکان وای رهنمای بیچارکان الهی یا ولاد پاک رسولنه
کیسانده دعاو خریبان قبولنی انجنان نالهٔ قلدیلار که فرشته لار فلک اوزره نالهٔ

کا

قلدیلار و الجه خدمت کا رلیق شرطلاری بارایدی برجا کلکه کلتورد یلار شهر بلخ
اهل تمام خاص عام استقبال قلدیلار کرمکر آخوند ملا خورد کی مخدوم اعظم سنک ولوغ
حضرت خلیفه لاریدین ایردیلار بولار استقبال قیلمادیلار و ایدیلار کی مخدوم عظیم دین
کلگ الوغ حضرت خواجه اسحاق حضرت مولانا لطف الله دین رحمت الغاش هر جند
مخدوم زاده میر بولسه هم بیراولار دین بش قدم دور میز دیب هرو انوتمادیلار
حضرت ایشان شهر بلخ غه داخل بولدیلار کیم ملا خورد کی خلیفه کلمادیلار بو سبب
حضرت ایشان نینگ مبارک خاطرلاریغه غبار بولدی بخ لوزدین کین محمد خانکه بادشاه
بلخ ایردیلار غماز لار بیله حضرت ایشان دین التماس قلدیلار کی خلیفه ملا خورد
مردکلاز دور سیز بولوب دور کلماک کا قوتی یوق تور سیز لار دیب کورسه لار نیه ه
نوازلیق دین دوسکم کرم شفقت دین خالی بولمایدور حضرت ایشان خان نینگ
التماس بر له آتوردیلار خلیفه اشکیکا داخل بولدیلار خلیفه جغمایدور خان
تفکرغه توشیلار حضرت خواجه اسحاق ولی دین التماس تر بویر کا تیکوز سه
خلیفه بوز جغمایدور دیب خان اضطراب بر له کورد یکه حضرت ایشان نینگ مبارک
کوزلاریدین یاش جاری بولوب خان کورد یکه بیر نه ایکین حضرت ایشان
ایدیلار کیم بزنی بیمار سورغالی کلنور دیلار مونیا عنا سورغالی موخان بوسوزدین

ظاہر ولری وبہ نا بو فرزند بیکہ نوتو تا ہتی تیرہ لیکہ و بہ برا کت لیک اینک قدمیدن
میک و بوم و بن نا ہبا بولدی و ہر قجان کم بو فرزند بینی کورا دو رسا و شول مینک لیمو
تا بش قیلا دو روشن لیک بش قیلا دو روبہ اولکہ حضرت محمد قاسم ابتا دو کہ
برکونی حضرت مخدوم اعظم علیہ الرحمۃ ملازمت لا یدا ردیم بر و بر آط نیاز کلتو ردی
اول آہ نی سینرا ارخہ بر دیلا اینکدین اتبا ع کلدی تا رتیب الدی لار یو آط
مکا مناسب دو ردیب حضرت مخدوم امراض برلہ بر بلا کہ آہ اکرا ولدی بولسہ
نسبت معنوی سینرا لا نی بولسو ر بو حکایت و اقعات نی حضرت مخدوم اعظم
دین اشکان و کو کان سینرا لا نی وکلی بر حق بیلا دو رمسو دیم حضرت ایشان
قبول قلدیلار فقر قبد سند لیک کا داخل بولدوم و انا بتعلیم و بہ ہم نقل دو رکہ
حافظ کلام بر کیدہ حضرت علام یعنی حافظ نظام کہ یاران حافظ خاص لر دین
بو مجرم لذا یشان دین دو رلار نقل قیلا دو رلار کہ بر کونی حضرت خواجہ بنک ملازمت تا یدہ
فجر قریہ اسفیدیک دا ارد یم حضرت ایشان یاران لا رغہ ایدیلار کہ اماده بولونکلار شہر
بلخ بو ایسہ سیری کو نکل کہ نوشو بر ورد یب یاران لا ریلہ شہر بلخ غہ بو زلاندیلار
اول فریدون دہر و بہبد عصر یعنی ملا محمدی محاکہ حضرت مخدوم اعظم بنک خلیفہ کبار
لا ردین ارد یم حضرت ایشان تنکہ ملازمت لا یکا تا در یای عمود غہ استقبال

علہ ملار

قراب ایدیلا کہ کجہ کرواقع دا انداغ کوروب ورمنکہ برکہکشان فلک یکلغ برسند
تاغ باشیدانوروب ورمشریق طرفیکہ فریاد قیلادورجمع کثیرایکی طرفدین
جواب براوولار معلوم بولدیکم بوفرزندینک آوازہ سیدین مشریق ومغرب
اہلی بوفرزندینک اناتبیکادا خل بولغای نقل ورکہ فضایاباب کمالات اکتساب
برکزیدہ حضرت مجید یعنی آخوند ملا سعید عنایتی خصوصی ونہایتی کمالات دا
امیدلار ایتادوولاکہ حضرت ایشانی خواجہ اسحاق ولی ملازمت نازیکا
کلدیم خوالادیم کہ اناباتہ قلغایمن حضرت ایشانی قبول اتمادیلار منہ مبالغہ لار بلہ
التجا قلدیم حضرت ایشان ایدیلا کہ ای ملا سعید مندادرویش لیک بوقصورسیزمنی
غلط کمان قلیب سیزمنہ ایدیم ای حضرتیم منم حضرت مخدوم اعظم علیہ الرحمہ والرضوان
خدمتیدا ردیم وایتیلا کہ ای ملا سعید بوفرزندیم خواجہ اسحاق سبب شہباز بلند
پروازدورمقصود بنیکہ مانی بوفرزندیم داکو بدورسبو فرزندیم دانشان لار
وغریب ومجیب مشاہدہ قیلادومنی اولتی منشاء اولکہ بوفرزندیم تولد تاپقان
کچہ سی کہ کوردوم کہ افتاب ویک بحر سکلب فقر سنگ کوا غل بولدیکہ وانیکلدی
عالم منور قلدی سحر وقتیکہ اردی خبر کلتوردیلار کہ خدای تو براوغول فرزندکرامت
قلدی وقتیکہ کوندوم بوفرزندغہ توشتی اوشول مقدار روشنالیق منیک دلیدا

فسلا بیوم ایدیم باکه خواجم بوحکایت وقتنی ایکمس خلوت قلیب حضرت مخدوم اعظم
کرم واقع زبان قلیم حضرت مخدوم اعظم ایلا ایکانان بازاری برینک لازمان بارمی
کلتوروب بردیلا حضرت مخدوم اعظم بوسوال قلدیلا کیم یا فرزند امیدی بهشت
دوزخ بینک کیشی لازمی ایلفاکه دیب باشلادیلا بنی قوم سالده بلا دوم خواجه
محمد قاسم بنادیلا کیم حضرت اپ نخواجه اسحاق ولیه اون بشا رینک قو
قیمه بیدی حضرت مخدوم اعظم ملایت لازمی ایدا ولتوروب ایدیم هرزمان
حضرت مخدوم اعظم حضرت اپ نخواجه اسحاق ولیه جهرلا یوقرآن مبارک
باشلا یینی ایغاتوا میلا ساعتدین کین حضرت مخدوم اعظم بینک طرفیکا
قرآن ایبیلا ای خواجه محمد قاسیم بو فرزند بیدین غافل بولمغیل و خدمتیده
قصیر قاماغیل کیم شاء الله اولی عالم کیر بولور سلسله خواجه کان بو فرزند
کمال تهاویت قلیغ برکه اسمایل بولور اکرچه اونیکا فرزندلاری هم بولور ولیکین
بو فرزند وقتیده زیاده یک دیم خواجه محمد قاسیم بنادیلا حضرت خواجه
اسحاق وه سبب کیم بداولتورماردیلا حضرت مخدوم اعظم وقتس
حرم دین جنب کلیبلا خندان وشاد وشاد حضرت شاه خواجه اسحاق ولی زبغل
قلیبلا عارض کلنا لاغه بوسه قلیبلار بسیار اظهار محبت قلیب مینک جانیم فدا
قرآن صحبتی

خواجه اسحاق وله قدس سره العزیز بو حرم لاریدین ایردیلار و بهر باره که حضرت ایشانخواجه
اسحاق ولیکو جامله ایکانلاریدا اویکه کیرسه حضرت مخدوم الیه الرحمه والرضوان قپوب
تواضع قیلور ایردیلار و ایتور ایدیلار ای بابه بو تواضع سیزنیک اوچون ایمایس
وبلکه سیز داقی فرزندلاریکز اوچون دور که حضرت خواجه کان سلسله لارینی تبرا ایتیب طریق
خواجه کانده رواج عظیم بر ور تمام عالم اینک آفتاب ولایتیدن نار روشن ومنور
بولور اسلام قوة النور وکفر برهم یرو موینک ولاد لاریدین بخندصاحب کمال
بهاء الدین آخر الامر حضرت ایشان خواجه اسحاق دنی تولد تا تیلار واولاریک
تبعیت لاریدا بسیا اعزاز واکرام لاریله مبالغه کورسا تیلار بو بابه کاهم ایتور
ایدیلار که بو فرزند جنید ابسیا جاهز لیق قلغیل وپاکیزه لیق برله پرورش قلغیل
ونقیر کوکیز ماکیل کرتاکه خطاخه قالمغای سن دیب وصیت لا قیلور ایدیلار امّا
نقل دورکم اول همدم وصال واول محرم اسرار وعاشق عالم یعنی حضرت
خواجه محمد قاسم حضرت مخدوم اعظم خاص لاریدین دور ومحرم اند لاریدین ایردیلار
وایتادورلار که هر کون حضرت مخدوم اعظم ملازمت لاریدا اولتورور ایردیم
وجمع کثیر هم بار ایدی حضرت ایشان خواجه اسحاق وارمه اول وقت دا اون یاش
آیه منبک قوجا قمیدا اولتورور ایدیلار که بهشتی ودوزخی لا یتاکیتش لاریني جدا قیلور

بلماک کرکی کم حضرت مخدوم اعظم علی الرحمه والرضوان بنگ تورت حرم لای بارایدی
حرم اوّلای کی انلر سید لاید بن میر یوسف سید بنگ قرنیکه طغمای حضرت آن حضرت
اید یلار یوحره لار بدین اوج اوغول لای ایکی عاجزه لار بارایدی اولق اوغول لاری
بزرگ حضرت ابشان خواجه محمد امین کرابشان کلان سیله مشهور اندین خواجه دوست
اندین خواجه بهاء الدین اندین خواجه عبد الخالق و بو مظهر فیوضات الهیه و معدن
جزیات نامتناهی حضرت خواجه دوست رئیس الخلفاء و پیشوای اهل الیقین
و قطب السالکین والدنیا حضرت خواجه بهاء الدین پدر بزرگوار لاری
ضدمت اید مقیام دعوت و رخصت ارشاد و منصب ارشاد یلار ایله حضرت
جامع الکشف والکرامات مظهر الخوارق والعادات خواجه عبد الخالق کلان
برادر لاری حضرت ابشان کلان دین رخصت ارشاد و منصب ارشاد یله برحرم لاری
بوده ملیکه کاتم کالم پادشاهی بنگ قرلاریدین و ورلاروا ولادین ایکی و معول
اکا قیزدورلاریدین حضرت خواجه محمد یه برلاسه حضرت خواجه اسلق ابراهیم
ایسا اولهه خرمه ایکه بیبه کاشتری دیرلر حضرت سلطان سنوق غزا خاقانی
بنگ اولادلاریدین اردیلار قطب فلک کرامات مرکز یه دایره ولایت کاشف
اسرار ملکوت ناظر انوار قدس جبروت و مظهر شیر یزدان علی یعنی حضرت
خواجه

واقع بولدی غنیمت خزینه لارنے بتمام قول لا یفوالدیلا اوشول کون بوحشت ملل
بسیار آسبات الانبیا زایلاب درویش محمد قوزی اطلع اولیا نامدا لا دین برمرد
بار آید اولا دین شمر قندغه ابردیلا اوشبو معمون دا کلمه شاکرا بنے سنکتیب نجات
سندین اولوب جل بهم مشکلاتنے کمکه قلب جامع التجا بتا پتی اشین لول کرمدین اوا
روی زمین لحظ داطی ایلادینکشه بهند و عراق سیرتارا ایلادینکت قدس قوشین
کرسنکلو قیتورمکان ۔ جزمسرا پرده قدس آشیان وهم ارادت اخلاص ملاذ غلیب
وعقیدت تمام برله بو بیت لارنے هم ارسال قلدم ۔ کروه فقرا نه ایاس خوبشان من
جان دل ایله معتقدا ینیاز من بسن ایم براق شایق ایلادویش لیکن شکسته
تجوکم بنده رد و بیتا منه و بو ایکی بیت اول جمله دین دور ۔ بس هوای نفس
کمره عمر ضایع ایلادیم ۔ نزد اهل الله اوزا طوا یم شرمنده من ۔ بر نظر قیلغیل کرا
خسته دل لار نیک ساری ۔ خواه لیق نا شلادیم خواجه لیق هم بنده من ۔ اول شکلیب
واقع زبیان ایلاب پادشاهنیک ارادت اخلاص نے عرض ایلادی حضرت ایشانک
هم قبول ایلاب بیان اسرار الهی وحقایق نامتناهی درج ایلاب باهر بتا آمد
قبوب بر رساله ترتیب برسبب التفات ایلادیلار حالا بو رساله بیت چهار

رساله نجوه مذکور و مدخله عربستان عجم ایران هندوستان توران زمین دا اما

وطریق بی تنه پس توتوب و رلار حرمین شریفین مکه و مدینه دین تا سر حد
خطا و چین خجسته علم انوار ولایت لاریین و بهره ور دولار و خلیفه لاری
پوشیده خدمت اسلامی بار ایدغی جزبه عشق نکایم تهاشا ایلای یه یونلاریکه
شوقه کوکل مکینه آبادیلای نظم فیض التیسندین عالم پر عام خالی لار تا فیاز کرادنا
خلق یادیلای نفاق قلبیه ولایکه ولایتی هندوستانزا بابر آطلیغ برپادشاه
بار ایدی اول زمانزا پادشاهزه روصاقع پشکلری سلطان آطلیغ بوپادشاه یاغی
نزاع خصومت تونوب لشکری بیکران برله پادشاه مقابله سیده ظاهر تورکی
پادشاه حضرت خواجگان ه مخلص و معتقد بردی اولار نینگ رواج طلبه لاریکا
توجه ایلادی اوشول کونلرده حضرت قطب الاقطاب حضرت خواجه محمد آمکه
خواجام احرار کمعلم غیب و ظاهر بولوریار پادشاه بولاردین مدد تیلادی
بو اثنادا حضرت مخدوم اعظم قدس سره اوشبو صورت ظاهر لاری پیدا نمایان
بولوب حضرت خواجه مشارالیه پادشاهنی حضرت مخدوم عظم تاپشوروه وکیله
مهمات ایدا مدد سیزلاردین بولغای دیب غایب بولدیلار پادشاه خود یکا کلدی
واولاکون جنگ عظیم بولدی بیله لار معاینه کوردیلار حضرت مخدوم اعظم جمیع پیله
غنیم بین حاضر بولوریار دشمن لار لشکریکا برهم اوردیلار فتح عظیم واقع بولوب

غنیمت

اولئک هم المقربون و زبده عزمره الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم
یحزنون مجمع العوارف والحقایق کاشف اسرار الدقایق سلطان الاولیا و بر
هان الاصفیا متبوع الاکرم و مخدوم اعظم یعنی حضرت مولانا خواجه کی احمدی
کانع ثم الدهیدی قدس الله سره و افاض علی المحبین برکات انواره
دین و مقتدای عالمیان دین دورلاریده اولار سبکدن جذب تصرف لاری افاق
عالم دا مشهور انوار ولایت لاری اثاری تمام شهرستان همدا معروف اول زمانی
سلسله خواجه گان طریقه شریف لاریکا بولار رواج برسب دورلاریده اولیا و اهل دین
بولمایدور جرگ هر مقتدای وقت و مرشد عصر دین نهایت غوث خلیفه
قالیب دورلار کی ارشاد طریق قلیب دورلار اما حضرت ایشان مخدوم عظم قدس
سره انبکدن اولاریدین اون یتمیش اوچ خلیفه روزگار قالیب دورلار مسند و
سجاده اقتدا اولتورروب ارشاد خلق و بیان طریق قلیب دورلار حضرت
مخدوم اعظم قدس سره بنکدن اولاریدین نقل قیلدوکه اکر خلق ایچره
سوار عیان قلب فقر عنایتی الهی برله تمیش اوچ فیل سوار روان قلیب دورلار
که هر برلاری بر شهری و برولایتی اوره روان طریق برب دورلار محبتی الهی و هدایتی
بنده لاری دلارینی صاحب انوار ولایت اثار محبت برله هدایت قلیب دورلار

وعاد وخیرہ قلب لتقاق قلدیلار نا قیام قیامت بستی معنوی سیرلار سنیکاو
لاولا ریدین حالبوالمق دیب حضرت شیخ انتقال رحلت لاریدین کین
اوکندولا ینکار جوع قلب خلق نے ہدایت قلدیلار فقرد محمدی طریقہ سے پیلا عمر
اونکار وراردیلار لیکین غیرت لاری انجغا لب ایدیکہ ہرکشی والمجدیہ ادب لیک
قلبہ یا اعتراض کونکلیدا لجورسہ کہ اولیاء اللہ کریم اللہ صفت حلیم بولا دورغان
سیدوسیہ فی الحال رشتہ حیاتی اوزلوب ہلاک بولورلیدی ہرعزیزانی لونکلیدا لجورسی
کہ اولیاء اللہ کریم اللہ صفت بولا دورغان اردیلار حضرت سید سلطان بوصفت دا
ظاہر بولوب دورسہ سبب ایکین ہنوز ملازمت لاکین کاسب سوال دین انکاری بولاز
عینی خود لوق دوبرورا ردی نظر لاریغہ برشمشر دوہ آبدار بربہ ہر متوہر لہ سقی
غہ اسیغ لیق ظاہر بولدی جبین لاری ہر طرفدین کلیب اوزین شمشیرغہ اورادو
ایکی پارہ بولا دورو قتیکہ اوزیکا کلدی سید سلطان اندیلار کہ یا عزیز شمشیرداد و یا جبین
بوعزیز سیاہ چیل بولدی وعذلا قلدی پس اوشبو وجہدین سید کمال الدین
قلیچ اتارلار بولا منک و [illegible] حضرت مخدوم اعظم عجم اکثر اغلب صاحب
کرامت وصاحب [illegible] صاحب وتوبدور لار قطب الاقطاب فی العالم مرشد الطوایف
بین الامم شیخ الشیوخ فی العرب والعجم قدوہ فرقہ السابقون السابقون

اولئکہم

وجودنه کلدیلار سلطانم تقی حیات ایدیلار سید برهان الدین سلطانم سنک نزدیلارینکا کلتور

دیلار حضرت سلطانم مدت عمر اوکا زدیلار اخر الامر اوز تختکا سید برهان الدین

اولتورغوزدیلار حضرت سلطانم دین دار لیقنه رحلت قلدیلار مدت

حضرت سید برهان الدین تخت سلطنت دا اولتوروب بنظریق عدالت سلوک

قلدیلار بنا کا حضرت الهی بیته تاج تخت پادشاهیقنه سلطان ابراهیم وارشت

پادشاه اولدوب حضرت شیخ معلی نجمه یکه غضب زمانی اردبلده اولدیلار بنیک ملازمت

لاریکا کلدیلار رتبه ارادت لاریني بولوب لاریغه سالغایلار حضرت سلطانم سید

برهان الدین بنیک کمال قابلیت لیک لاریني کورمال کرکه هنوز اولتی یاشه

شیخ عنایت قلیب ایدیلار حجره خاصیغه سلطانم سیدا وهوز بیته وقت بساط

سالغیل دیب خادیمغه بیورولار سید برهان الدین وقت دا بسیار یالین

ایکان دیب اوح بستره آلدوروب تورت بستر اوزنکه قلدیلار نور توبلی آسمانی

نجه حجاب کوتاریب معاینه کوردیلار علی الصباح حضرت شیخ ملازمت لاریغه

کلدیلار حضرت شیخ عنایت قلیب ایدیلار که ای فرزند اکر سنک فرمانینجه

بولوب بساط لاری جدا قلما سانکیز اردی بیته طبقه آسمانی بوکجه دامشاهده

قیلوار دینکیز سن کجه مدت حضرت شیخ ملازمت لاریدا کسب کمال قلدیلار شیخ

بنر بیک بلدغا شمزاو آل دودیب روان بولدیلار سلطان استغبال قایب حضرت سیدنی
اعزاز اکرام لار یله منزل لاریغه نوشورد یلار سلطان عرض قلدیلار که برعاجزم باریب
خواهلاغایمن که مسئله عرض اوچون وطن دین جهتیله ریکم مکا کدخدا اچلق
برکسا نیوق سلطان سعی برله ایدیلار حقیقت بو واقع دا خبر یبب دور
لار که بوعاجزه نی سیزلار کا آسمان اعقد نکاح قلیب دیلار ناچار قبول ایلادی
حضرت سلطان عاجزه سینی حضرت سید کا پادشاهانه عقد نکاح یا غلادی حضرت
سید سلطان صاحب کمال ایرکانین معلوم بولوب بخه وقت اولار ملازمت
لاریدا سید بهم صاحب کمال بولدیلار بخه وقت دین کین سید که کشیش
بولوب اهل خانه لاری برله مدینه کا رجوع قلدیلار بر بخه وقت عمر کوردیلار اخر
وقت دا رحلت لاری باوق بتی سید برهان الدین قلیچ والده لاری حاجیه
خانیم ده اردیلار حضرت سید اهلیه لاریکا وصیت قلدیلار که مکا موندا غ
السهام بولوب دورکه صندین براوغول وجودم کلورکه بوآسمنی سید برهان
الدین انا لار دا ول صاحب کمال قطب بولورلاینکا اولادیدین جندان
صاحب کمال وجودیفه کلورکه تا قیامت غیجه وقیامت دا اولاردین نسبت
معنوی خالی بولماس حضرت رحلت قلغاندین کین حضرت سید برهان الدین

وحوشی

الدین قدس سره بوولایتکه کلماسین برون الهام تاپب اردیکه ولایتدن
دابر سیدزاده بوولایت کاکلور اینک نشانه سی اولدورکه هرجکا هیکله اویقو
لاسه برفرشته اژدرها صورتنده بولوب انکا سایه قیلور و محافظت
ایلار سنبر بنکه قرنیکزنی اسمانه اعقد بانکاح غلاغاج دیب حضرت سلطانه منظر
اردیلار سپس اول وقت بیتیه خادم لاردین برینی بیوردیلار که ولایجا بیدا
برکمرسه بوصورتله بونشانه برله تکیه قیلغاندور سیراقدین اوب تمام برله حاضر تورغنا
وقتیکه بیدار بولسه اژدرهایی غایب بولغاندین کین ملازمت لایکا تاپب
منیک سلامیمنی تنکور کیل بوشهر بنیک پادشاهی جرلایدور وقتیکه بوکشی کلیب عرض
سلام تنکوردی حضرت سید کمال الدین ایدیلار منم مرد سافر وطن دین
اهل الله طلب لایدا دربدر یوروی دورمنم مکانیمکان بوقکه ملازمت پادشاهی
فه بارغایمن خادمها پادشاه بوخبرنی سلطانه تنکوردی سلطان ایدی
بنه عرض تنکور کیل که اکر رخصت بولسه لار سنبر اولاینیک ملازمتلاریه
بارساق سپس اول کشی کلیب عرض قلدی حضرت سید غنا
قلدیلار که ملاقات دین اوزکا جاره بولغتو سلطان دروبش صحبتی خواه
بش قلیب دورایه کریم برله [illegible]

وصیت کامل حاصل بولدی سپر سبز کوایم دعاغه قول کوتاریب مناجات
قلیب ایدلار کم بارت العباد ویا آله العالمین امید توتاوورمنکم تا قیامت
بونسبت شریف بولارینک اولادلاریدین خالی بولمقلیغی سبب بو دعالاری
حقنده دکایت ایدیلا اجابت کا مقرون بولوب تا بونسبتی معنوی تا انقراض
عالم بولارینک اولادلاریدین خالی بولماس وبهم بونسبتی معنوی حضرت مخدوم
اعظم اولادلاریدین منقطع بولماسلیغی بینه بر باعث بولدیکه حضرت
مخدوم اعظم لاحب الرحمه والرضوان بابالاری حضرت سید کمال
الدین مجنون مدینه منوره دار وضه اخضرت صلی الله علیه وسلم
دا مقیم اردیلار ودر طلب دامن گیر بولدی بو وردینک طبیبی کرا ولیاء
بو اولارینک صحبت جوی لایق سبز قیلا کندرلای فرغانه ولایتینکا نوشته
اولینده شهریکه فرغانه ولایتینک تحت مضافاتیدین دور کناریدا ساخته
استراحت قلدیلار اول وقت دا اول ولایت حضرت سلطان ایلیک
ماخینینک تحت تصرفیدا اردی اولارا اولیا دا لعد کامل لارجمله سیدین
حضرت امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رضی الله عنه نسل لاریدین ویه سلطان
ایلیک برلاری اردیلار حضرت سلطان ایلیک ماخی علیه الرحمه حضرت سید کمال

بولا ایسی جل فیلور ایسه لار ونلار نجود دین بولوفه نی چشم سر لار ایله
مشاهده قیلور لار به بلا سر کاه چشت ایجان قلبلار نی اجل لار یتا اینور ایسه لار
کسه رشته لار قیلان ایسه لار که بو پیغوش شهر سیکا لار نی طلب دوست و محبت
خصوصاً نه لار ایسه کی کنا ره قیلور لار دیکلار لار نی استوار کوزه لار نی قالیب
بو می وحدت دین بر قلبکلار کرمست ابد بولغای سیز لار دیر ایر دیلار و بیم
حضرت سمدیر ۰ وعجم مخدوم اعظم قدوتنا و دولار
حضرت سپهر بزرگوار یم حضرت مولانا محمد قاضی نور الله مرقده مدتی
خارش اعضا کسلیکا مبتلا ایر دیلار شدت الامراض دین به طاقت
بولوب جمع اصحاب ارا ایدیلار که بو جماعت مرحمت اوزوم دم
لار هیچ عاشق صادق پیدا بولما دیکه مینگ دالیم ایکدلیغه تاثیر قلغای
خدای تعالی دین طلب قیلما دیکه منا جات یکه لار مت قبول دیب ایدی
هیچ اصحاب دین انر ظاهر بولما دی بو سوزنی اشتیماکدین کیفیتی عجیب پیدا بولدی
ایلا بو همت لار دیب کفش صفیدا ولتوروب اوزوم کا آلدیم حضرت
ایشو توبه قلیم و تشویش لانی یوتا سیب اوزوم کا الدم و حال
کسل لانی بهبود لیوق طرفیدیوزلانی دی بعضی مینگ بر تمیدین ولادی

تا رتماق غه مشغول ایردیکا احمد مغول جماعت مغول لار برله کلیب نواحیدا کی مسلمان لارنی تاراج
ایلاب آتش لار یدیلار همه خلق اوزلارینی قلوکا آلدیلار جمی مغول لار کلیب مشاهر طرفدین
اوق اتیلار اوق لاری یاغه قلی دیک مغول لار یوه رمیتا بدونی تمامًا قلیب ایدیلار کیم
بوسا جرده آخر الامر منکیر فتاو لار هیب قولوم دین توتوب سودا ب ایلاتیب دین
اتیلار یانک آلتینه یرقه سنکیلار ایکان آنکا توشتیم او ستخوانلاریم ریزه ریزه بولدی
اول حالت دا جماعه رجال الغیب دین هدیلا اول نواحیدا بر تیکورنی بارایکان منی اول
تیکورنی کا اتیلار و منی تیکورنی حنفی سیفو یا تقوزوب برغاتیلار جندان اوستخوانلاریم
قاریغه لدی و بو جماعه رجال الله بطرفو نیچه تیکورنی حمایت ایلاردیلار بیغ
قلیو ایردیلار و اینورایردیلار حضرت ابا بکر علیه السلام دی منجنیق ده سالیب و توپ تیلار
حضرت زرنا علیه السلام نی آره قویدیلار حضرت جبرئیل علیه السلام نی جندن دفع ایتوب
قوا نوب سالیب فشور دیلار رب یعجبان ما تقدم لار وقت لار آیلان قیلیب ایدیلار و ایتوب
ایدیلار کیم نه او جوک اظهار اسرار قلدینگ سن الهی فتاسی کفر دور دیب ایدیلار
وقتیکه بو جماعت نظر لیدین غایب بولدیلار کیم غلبه قلدی تا کا لوردوم سقف خانه لرنی
کوردوم کیم بر نافی یوقوری توروب دور مکه اول محلی یوقلدیتا بنی آلفین مجنیق تمام تاش یوز
یوز لانیب تا منی آتدیم ایتدیم لذت لیکن اهل یمکان ایردیم وخویش اقربایم منی

قلدیلار احوال غریبه و حالات عجیبه لار مشکا یوز کلتور دیلار شب روزه طاقت بولدوم
و بارام لیغ لار لر کریه وزاری قیلور اردیم و کاه آسمان زمین منظر میدیر کور و نور میدی
و بی طاقت لیکدین لای آلوه لیغ لار یر له سپر بزر کوار یم صراط بابین لار یوز جقیب بغل
قیلور اردیم و حضرت ایشان هم منی کناره لاریوز الیب خوانیش لار قیلور اردیلار بوسوش
یاریولوب ملاحظه قیلور اردیم که موندا غ کستاخ لیق مندین واقع بولوب و ردب
ادب و تواضع یر له عجز نیاز بیش کلتور ور اردیم اما اول زمانیکه حضرت ایشان تاشر
کنده تشریف قلدیلار و قیلیکار نغ کلیم معلوم بولدیکم پدر بزرگوار یم مرض الموت دا ایدیلر
توجه لاری بر اختیار فقیر نی طلبلار ایدیلر یان لاریکه بولنده کیم عالمدین رحلت قلدیلار قالو
انا لله و انا الیه راجعون هم اکابر لار حاضر بولوب دفن قلدیلار اندین خوشنود
لار جمع بولوب آش اشتغال دا بولدیلار فقیر ایسه بیهوده رنج حکار سیز لار که احمدی
جماعه لاری بر له کلیب تاج راج ایلاب آشنه اوزیکا یلا مینک بوسوزه دین
خلایق لار منی تمسخر لوق بر له دیوانه بیخود لوقه حکم قلدی و منه اول وقت دا حال
اتیغ ریکو دی که منیک عالم اکره عرشدین تاورشنجه و زره قطعه هیچ نمرسه
مخفی ایرماس دیدی و بهمه اسرار خلا علیم باریدی تا کلاسیه وقت جاشت آشن
تا تماق

واقعا مثلہ ظہورغہ کلدی و یہم ظہورغہ کلور تا روز قیامت انشاء اللہ تعالیٰ و یہم اینادور
لارکہ حضرت خواجہ کان حقہ تولا یکہ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ بیلہ طریقہ لاریدور
یاوق اولیکہ بندہ مسدود بولغان حقیقتجا وقتدہ برلارلے بو طریقہ بیلہ رواج اوجیلہ وجود
غہ کلتورو ب دورلار الحمد للہ عنایتہ الہی برلہ رواج طریقہ کہ بارایدی حاصل
بو لگہ حضرت مولانا محمد قاضی اربعین دین فارغ بولوب جای اصل لاریکار و یہ بو الدن
آما منی اوشولار یردا قویدیلار من بی طاقت کریہ و زاری برلہ انحضرت آرقہ لاریدین
روان بولدوم ۔ ہرکون حضرت ابرتہ کوجکان برلا یکیا من اخلاص و اکلور ایدیم
منی بویہ قرارلیق دا کورسہ رحم برلا یردی نظر خرم اولہ کہ بو سرزلیکلاری توتقای
بی قرار لقنی سبب قولغہ قراری توتقای تیاندین کین جلہ خلق عمارینکہ مشغول بولدیلار اول
وقت زمانہ ابو ضعیف حالی ہر سنہ ترقیدا یردی و جالات عجیبہ و کشفیات عظیمہ دست
اریدی جمیع انبیاء و اولیا ارواح لاری و ہمہ ملائکہ اسمان و زمین بخشی صورت لاریدہ
نظر میدا قلیب بولدیلار لطفی نوازشیں لاکور کوزوب ہر بر لاری اوز طریقہ لاریدہ بنی عرضہ
قلیب لار
فقیر ہیچ قابیلیغ الفاقیتما دیم مونیک کبتری متہان ایکان اولارغہ معلوم بولدیکدین
اوز طریقیم دا ثابت قدم ایکان من ہمہ لاری مکاشفہ بولدیلار و ہر بر لاری جدا جدا مکاشفہ۔

اثار لاریدن ظاهر بولدی بعضے مخدوم زاده لار ایشیب ایتقان بولغاکه حضرت خواجه کان قدس الله
اسرارهم طریقه لاریدا ربعین اولتورماغلیق بولماس اردی حضرت عنایت طلب ایتیب
لاکه حضرت ایشان نخشه جامع دوردیب یعنی جمیع اولیاء الله نینگ طریقه لارینی
بوطریقه نقشبند جمع قیلادور وهر زمانیدا اول زمان نینگ مناسب لاریدا وقومی نینگ
مناسب لاریدا طریقه نی ظاهر قیلادور لار واولار نینگ طریق وشریعتی بر طریقه دا منحصر
قدس سره
ایماس اندین کین حضرت مخدوم اعظم اینادور لارکه حضرت حضرتی وانه منی دولت
ارشادیغه تیکورردی بواثنا کرمنه بن ظهوره کلادور حضرت ایشان خواجه کان ظهور
مناسب لاریدا مویا ایاسمغه مونیکدارضا لیغ لاردیار مویا بوقمودیب اندیشه ده
متفکر ایدیم که الهامی بیتی کی حضرت خواجه کان قدس الله سره سر علوم مزارت لاریغه بارماق
کرک بر زمان قبلورلار از قلماق کرک پس بخارا غه بوز کلتورردوم مرشد عالمیان خواجه کان
قدس الله سره سنینگ مزار پر انوار لاریغه بیتم پر روح پر فتوح لاریغه توجه قلیم مرقدین
واز نه اشتیم کرا بخ که طریق خواجه کان نینگ خلاصه زبده لاریدین دور بین ظهوره کلتور
دونکه مبارک والغرض اندین کین هر نه کرمنه دین واقع بولدی خداوند سبحانه لطف عنایتیه
بیله حضرت خواجه کان نینگ مدد کارلیغ لاری برله بولدی اوشبو سبب دین انهه آنا ویرمت

واقعاتیکه

طهارت خانهٔ آب و خاکی هم مهیا قلدوروب قویدیلار میرخواجه تکیه طعام یدیکه
برله هیراکلکان اردی اذ طلب آخ لیغه و آب طهارت تعین قلدیلار فقیه
اوزملازمت لاریکا اربعین نسبت قلدیلار بسیار فقیر لب حمید بتماده و تفقت
کورکوزوب وقت افطار دا اوزپهلولاریدا اوشنورغوزوب هر لقمه کالمویزنیه
انبور اسدیلار حاضر بولغیلکم غفلت برله بیماکای سین کاردین قالوسین دیب هر دفعه
قهربا رتنبه قلب انبور اسدیلار هر لقمه کالا سین بسم الله دیکای سین وجاینار
حالت دا الواحد و یوتار حالت دا الحمد لله دیکای سین دیب بسیار نوازش لار
قیلوراسدیلار جنابنجه حضرت بهاوالحق والدین خواجه نقشبند دین نقل قلب دوراکه
حضرت خواجه علاوالدین حقیده ابتدای حالدا اندغ اهتمام قلب تعوتوراسدیلارکه پهلولاریدا
اولتورغوزوب هرکزاوزلاریدین برق قلمپس اسدیلار دا بیتورا سدیلارکه اگر سین
برق بولسانگ قورقارمن کرنفس طبیعت لاری سنی بیره یازه طلعالا یوسب دیدین حضرت
خواجه علاوالدین هم اندین زمان دا فتوحات عظیم پیدا بولدی اندین کین ثم قندغه خبرنید حضرت
مولانا محمد قاضی اربعین اولتوروب اسدیلار دیب حضرت شیخ یارن لاریدین مولانا محمد
امین و مولانا محمد قانوزباشلیغ کلمه یلار بسیار محبت عظیم کرم لاروقع بولدی و بسه

دو منزل ایلکاد و آندکه قبول قدیم عنایت ایلادیلار که حضرت ایشان عبد الله احرار نیک
پدر بزرگوارلاری نیک رساله لاتینی اوقوغای سیز منی رساله اوقوماقه مشغول
بولدوم ایکی اوچ سبق اوقوب ایدم فتور عظیمی زوم دا تا هتم حضرت منیک وحالیمی کشف
قلیب منی جرلاب سوردیلار که اوزونکیزنی بخول تنها دوسیز فقیر ایدیکه بسیار
پریشان تنها دومن ایشان ایدیلار کم رساله اوقوماقنی ترک قیلغان سیز انکه
مدت ترک قلیب ایدیم که حضرت ایشان یاران طالب العلم لاکه ایتیب دورکه شاه
بازبلند پروازی کمیب دخوا لایدورکه سز نی شیخ لیق مسندیده اولتورغوزغای
لار و انیک تربیتی سزکه لازم فرض دور امیدی سزنی معذور تو تغای سیز لار
دیب ترک دیس قلیب حضرت خواجه عبد الله احرار حضرت مولانا یعقوب
چرخی نیک ملازمت لاریدین یاسنیب مکاندین کین برخانه بنا قلیب ایدیلار اوزی
خاص لاری برله صحبت قیلغای یاران کوب برخشتیکه قلیب ایدیلار اوزی یاران خاص
لاری برله دیوار اوزره قیوب دورلار نیت دروست برله وذکر تسبیح وحضور برله
خانقاه قلیب ایدیلار اول خانه نی حضرت ایشان اوزلاری تورروب جاروب قلیب

طهارت

واقع داکورد و مکه برعزیزی جمالی رنگارنگ برله ظاهر بولکه لا یزب بنغمه آراسته

منیکقولوم غه بر دیلا رجالغه دیب وصف یخشی جالدیم و بو توشن مقالوسیزه

وقتیکه تاشکلند کا کلدیم برقلندر خانه گا توشتوب کتدیغ انداقیوب روزجمعه

سردکم تمبوکا باردیم و خلاقلرا سیغه نظاره قلدیم که بناگاه اول جمال رنگارنگ

کو واقع دا کورو ب اردیکه نظریم توشتی بیخود کورمال برله تانوده و دوستلرنی

هاله سیغه مشرف بولدوم فی الحال بیش سجود آستانه یاردین صرشتی جوبرده بولسه

عاشق دیکه دلدار یاستنیش ده حضرت شاه مهربان بیکلغه منی

بسروپاسلرنی کناره قالیب نوازیش لار قلدیلار و قولوم نی الیب منزل لاریله کیتدیلار

فاتیحلا کیه نه غرض برله طلب ایدیلکز منی ایمکز دیدیم فهمیده بولوبدورکه دواسینی

هلما بس منی حضرت ایشان بلا کیسه کنده دیکلکز منی ملایکه سرماسه دنیا آخرت

سوداسیدیکما یه سیدو. وهم ملایکه سپهر مردوم ملاادو. منیغ باعث هریکلاکه

تحصیل علم قیلادو رکرک کسیزهم علم درس قیلغان سیز منی دیکه یا هر بر کورو

ما منکا سرمایه یوقکه درس اوقوغان منی حضرت ایشان بلا کیتدیکز بنده من قبول اولمه

بطلاقت وبجارام بولام وم وکجه لامز متبرک کاربارب سرنیاز آستان لاغر

سوکلاربیم وکریه زاری قلیورایدیم بوده کاهیچ درمنا تاهاسن امردیم وبهر کشیکه

منی کوریه جنبوتفصیلت برخوارد یزار حضرت امیر سیدکاعرض قلدیمکه موندغ

درد سوزی منیک باطنیغه بیه بولیوبه ورکه اینیک علاجی نه دیورا ولارایدیلارکه علاج

صبر قیلا الصبر مفتاح الفرج شبه بیرایله مقصدکا یتیکونیک مجرب امامنی بوده ومطلب اینلاغ

بوطاقت وبارام قلدیکم والده شفقته وهر جانب نیوکورورایدیم بناکاه ایشتدیم که

فلان جایلوبر عزیزی کلیب وبجه داشتماک برله اولکایدیلاکم بوده کیلکه حضرت

مولانا محمد قاضی کحضرت حومه ناصرالدین عبد الله اجرا ینیک خلیفه لاریکه مقبول

لاریدین دیورلا اولارنیک خدمت لاریداوا قلغایلارجا لابوزمادیبوحضرتلا

کارخانه سحدا اولارنیکقول زیاده ورفع الجاج تاشکندکا تشریف قلیب دیورلار

بوخبرنی ایشتمکبرله اول عزیزنیک محبتیوکیشش لاری منیک باطنیمدا پیدا بولدی

ایلکرکشیشت ناکهانا تبرئی مثل خودکمان پیسک قبول ماهیت سوآن کاسوی ماء میکشه

اندین کلسانه بن اول رینک ملازمت لریکا یوزلانیم تاشکنده دیاریونیکا ندا شغول کی

وفه

کوزکوزوب دعای خیر قلدیلار وبرباراسیردیلارکه اندیکه خرصفت دا عالم سینک
برکاتنکه بین منوربولور اندین کین حضرت سیدنینگ فالزالیکا امر قلدیلار
اولارینکه رخصت لاری برله یول اوزره قوغوزتا ریدیم وقوغون کالیونتی
وهم ایکی قوغون وهم ایکی کاسه قوغون شنبی تام اوزره قویدوم وبرکشیکه
یولیول اوزره اوتارا رزق واتیورا ریدیکلا بوایکی سنه ینه وایکی قوغونلغ
اویکه التیکلا دراریدم وبرایکی اوج کوندا امیر سیدنی علی جاعه وطالب العلی لارنه
تشریف قلیورا ردیلار وبخشی قوغون لاکلتورورا ریدیم حضرت سیدنه
عنایت الهیم له دعای خیر قلیورا ردیلار واتیورا ریدیلار حضرت سیدنی
وتهیو یولی جوان سعادتمند ایکن اوجون خلق قالیب ورلاکیسوینک
دخت پشتدین جندان شیرغتران ذات شریف زاده وجودغه کلور القصه
صفت عجزوبی سرسامانلیغ جاره لیک مندا بروجه مال دا ایردی بناکاه برکچه
منکا جذبه یتیب ومنی بی سرسامانلغم کورسا تیب یومنای بی سرسامان قدینگ
آفرین لاکه عجب نمایان قدینگ اندین کین مندا اضطراب تشویش تمام پیدا بولو
البرکه

قوام

وآرصو قدیم رکاشک محو نمحق بوغ ایکه کوکا مکتب غاریب نما احکامی بلکو بخاو

ایکاچ دب بواندیغ قوبنوم بلیم نکوروم کم بر مصحف نورو دور قولوم غالب

خاطیم غ کچک همایه رسنک بجه داری سنک قرآنی بوالکاچ کراو ینا بوندا فراموش

بولوب دیب قوبنوم غ سلدیم واو لارنی اشیغ الیب جقب قوغش بیدا دیه

اندین کین خاطیم غ نیکم بوکلام الله نی مکتب فی التکایمن شاید کم صاحبی بیدا بولغای

وقتیکه مکتب خانه کریا رویم وبوکلام الله نی کورساتم بهم بجه لار بیکیا و امیلاکم

بوملتبنی ه مونوع کلام الله یوق ایردیکه بلکه پیرسنک دیارینرد یوق ایردی

معلوم بولدیکه حضرت حقسی زوده دین عنایت ایکاچ اندین قران او قوماق

غه مشغول بولدوم اندیک زمانلرده بجه لاردین سبقیم او تر بغنیکی کلام الله نی حفظ قیلدم

علم صرف نحو غه قدم قویدوم مانند غ کیفیتی حاصل بولدیکه بهم پیش قوده بیک درس لاریغه

بحث مناظره قلشین دیم بهم دین غالب کلیم امیر سید علی اطلیغ بزرک لاردین بعضی ملا

برشیخ مزاری بارادی جمع کثیری برله اولارنیک ملازمت لاریغه درس اوقوق

ومن اولارنیک حقیده خدمت شایسته لار ملتزم دوم ومنیک حقیمده بهم بسیار عنایت لار

کوکچه زوب

لا یضیع اجر المحسنین نیک ما صدق علیه دا خیل بولغای بلار و الله ذو الفضل العظیم مابعد
فحق قالمغایکم حضرت مخدوم اعظم قدس الله سره هر بیرا بر دردمندی وسوخته
جانی بولسه بو طریقه شریفه دین آهنگ رتسه محبت الهی برله البته برکه واسطه
حضرت مخدومه قدس الله تعالی سره سلسله لاریدین آواز یتور باران رحمت
بی حساب هر بیرنی سیراب قلیب جنان نعمت نی بیرکه تا تورغای اردیلار حضرت مخدوم اعظم
قدس سره اتیادورلار که حضرت حقسحانه و تعالی بنیک بو ضعیف نی حقید عنایاتی
والطافی یاشن حالت دا هم اندافی ظاهر بولوا یردیکه هر روز هر ساعت اوزوم ترقی ورشه
تاپورا ردیم و بیچ کشیکه طاقت بولماس اردیکه مینک برله برابر لیک قیلا تغا اوشبل
مقهور و مغلوب بولوا یردی اولتی عنایت و التفات اول ایردیکه سپهر بنرگوایم
بو فقیرنی دهقان جلیق غه قیوب اردیلار بر کجا اوی یا غه علف برماکا و جون سمان
لیق غه کریب ایدیم اویقو غلبه قلیب دور سمان بیغ دا اویقولاب قالیب دور من ساعت
ساعت دین کین بیدار بولدوم خاطریم غه کیلدیکه هنوز کجیه یاشلیغ تور وب دهقان نی
لیق غه مشغول بولسه م اخر الامر عای قالغایمن دیب بسیار غمناک والمناک و متالم بولدوم

حضرت علیا و جناب ہمایونکہ بود دنیا مانی بہوہ اینکان اولاد بیغمبر کہ بوطرز تولیق جفا تیکورکان اوز
کالاکہ نہ دور دیکایلار و ہم سہر بند و سیر بیک اطیمز دین برشانہ باقی قالغای کرتا انقطاع
زمان شریکہ دعای خیر بولق بیمز دب التماس حکم ایلادی و بو بندہ بہ بر کز نسامان اوزرہ
وجہ بنوہ قراب بو امیر عظیم عہ جنبلتہ اقابلیت استعداد کورمای و حکم التی سیوتکی
تخلف کورکیوزمای ناچار استخارہ لار قلیب و استخارہ آیم و اشارت لار تا یب
و ارواح عزیزان خوجہ کندین استمداد تلاب قدم قیولدی و انقیاد کرمنی جرءت
بلیکا باغلاب وَاَطِیعُوا اللّٰہَ وَاَطِیعُوا الرَّسُولَ وَاُولُوا الْاَمْرِ مِنْکُمْ مضمونی عمل
عمل قلیب طرفیکا قدم قیولدی دانشمندان صاحب نظر و ہوشمندان ارباب فضا
و تہور لار دین امید واثق و نیت صادق کہ بوقذ کیرہ معذیزان اکرہ ہر سہو خطا
کہ واقع بولسہ بولسہ سہولت فہم برلہ یا ترتیب کلامیدا یا کتابت دا یا نقار دابتدا
قلم نزاشن عفو ذکرم ایلیکا الیب صورت خطا محو تراشل ایلاب قول ثوابنی اثبات ایلاب
بو فقیر کم مایہ نی دعای خیر برلہ یاد ایلاسہ لار شاید کہ عند اللہ ضایع کاتمکای امید بارکہ ان اللہ

یوسف خوانسم باشلیغ عزیزلاری وتوب وآکثر اوقات بوعزیزلارنه قلکان عجائب غریبه وسکلات
غریبه لاری حکایه قلیب وسرگذشته احوالین انکلاشیب واولرلیکا اولادین
بولغای التفات وحشمتلارین یاولاشیب بوعزیزلارینکیاروا حشریولاریکا دعا
خیروتلاوت قرآن قلدوریلاوکم وبهاره ایتوریلارکه کاشکی کمرمه همت قلغایلار
ائیکانکه بوعزیزلاینکیاحوال واوصافلارین بیان ایلاکای واولاغه کلکان وقایع
واقعات لاری کتابت قلغای وتذکیره قلغای یازیب زکرقلیورمردیلار بوکمینه
حقیرحقیروبنده مکتارمتعقدرغه جمع اوزجاغیدین آرتوق التفات قلیب نوازش
شفقت کورکوزورمردیلاروسنکخاطرشکستیم دابهم کجاریردیکه کاشکی منیوم خدمتی
وقوعه کلکای بردیک بجالتفات لاینیدمنکدین بری بنکتلافی سی وتدارکیبولغای
دیرایریم سیزبوجناب عالیلیغ جهتیدین مبتربولمای اریدی بناکا بوبنده کمینه
کمالتفات اغازایلاب بوخطاب قلدیلاربوایشن عهده سیدین سیزجقای سیزکه
جهان صفحه سیده تاقیامت عجبیاد کاریاقی قالغای بوعزیزلاینکیحقلاریدا کین کیلادعا

قلوبرده وبعض ارباب مکانت واهل فراست رکه معلوم بولور بردیکه
بو دولت اقبال بولارینگ وجودشریف لاریکه وابسته دور ودعاو طلب
لاریکه ورضالیغ لاریکه موقوف دور وبو امیر صاحبقران هم بو والده لاری
قدرمنزلت لاری بلیب احترام واکرام لارینی بجاکلتور وب عزیزنده بآل لاری
کتاخانه بولارینگ لیک قلیای بوسه زمین ادب لارینی بوسه قلبوبردی
لا التقصر بولارینگ آبا واجداد لاری سلطان المحققین وبرهان الموحدین صاحب
کرامات خفی وجلی حضرت خواجه اسحاق ولی علیه الرحمه والرضوانه واولارینگ اهل
اولاد نا بو انابت واخلاص قلب کلکان تا ایکانلارا مابولارینگ واون خوان زمان شباب
لیغ حالت لاریدا مفتاح کنوز معارف ربانی کشاف رموز عواطف سبحانی غوث
المحققین قطب العارفین وارث الانبیا والمرسلین یعنی حضرت خواجه جهان
خواجکم سیادت اقلیمی بنیک شریعت پروری اصالت شعارستاینگ سلطان صاحب کشوری
فهم دانش کامل بنظر وعقل دانش بارسید اخورشید روشن ضمیر اعنی حضرت
مابید
یوسف

مرادی حاصل اولغای حکم قدغم برخود رد دکیل صاقلیجاجت ایدکیں یا حضرت جمال

اما انشمالک کرکم بوامر عدالت شعاری یک ولده مجرمان ناری یا ایردیکی وفا

ومروت باغستانی یک کلی سیراب وشفقت ورحمت ایکنی یک صدر

نایاب عصمت پرده سنک بوعروس زیبای وعفت حرم خانه سنیدکا

کاروان رسای آیه همت ومریم سعت ورایحا منزلت سنی رحیم اغا

جه لیق غه عفیفه زمان وصالحه دوران پاک طینت وپاکیزه سیرت

اسرد یلارکه همه جماعه اقربا وخویشاوندلاریکه صیله رحیم کورکورغوب

باشلاین سیلار اسرد یلاروه دیار مملکت جمله عالم وفاضل فرقه لاریکه

وغریب وعاجز لیق کوشه سیدا یه سه قاچه اومیزاد وصالح

طایفه لاریکه بسیار نوازیش لاقیلیب رحم شفقت کوکوزو یردیلار

ومبارک باشلریکشاده لانوزظاهر حه بولور یردیکه رآفتاب دولت

دین نشان بلکورورایردی وماه تاب اقبال عنزیدیب نشر ماهیوید

فرق وترجیح ایلاب عادل انصاف، زنی تمام بے انصاف لادین امتیاز ب

برفینے او مقعم لا یے جا جانوتا اردیلا تجھ قرن دین بر قاآنقا حق

وبدعت لا زنی وشانب حق زصاحب حق نه رمیدقوں. یغه نقد رحقوق

تبکو یعیلار و بیچ حق او زمر لزید قرر آلمایے قالمادو هیچ حکم شریعت

مصطفوی دین خالی سورماد یلار بس او شبو وجهدن کراک ایردیکار وامیر عادل

حقدار یا بمه لای رعایا خیر قلغای لار واحوال اوحافینی بن ایلکایلار

نظم الهی قلغاسین بود بر اعمر بنی جاویدان بلند ایلا یتع بم شوکتی شانی یوز حند

بجهانی او مصرت باشے لوزه سایبان ایلایتع عدالتی باشه اوزره قالقانغا خلل

یتمز رکاح جوادت خیلی دشمن بسکے پوتراب یه جاغلیق مشکل ایش توشب و تولیه کل

یتمز غاغلین تازه طبعین خوش کلامنے بیلن ایلایتع مطیع تابع زمین اولغایز ویته

یتمز طلغلیدین رغبت ایجره وباس ولری بجهان معمور بولسه ایلاه حج کوب طغایلر

جفاو جور عبادین توزنه یل قاحیه هر سوی عدم دشتیده حیران اولرلار سرسو و

برکاتین وعدالت انصاف زاری سید شرفتیدن وکاستقرولایتے رمو

ستان اقلیمی سند شهر پرآرسته سے زیبے وترکستان ولایت زاری سند قلعه

پردغدغه خوشنی سے مشایخ خریدارنی سید مقام منزل زاری واهل صنبع بل

فهم لارینک بکان منبع لاری دوراندغ باد ومعمولیوغ تیلسه مقام

زوفاست وبذکردارلارینک ظلم مکرن لاری اصراف وجانب

بهاوترقی بریب شریعت مصطوبدن سلام نبوی روای برآیش

جهان ایلدیلارعایا وفقرالا عرض داد لارینی ترض رعین وقاری

دوام الاوقات دعاآ اجابت آکلیز وثنای شکر امیز بزیا وقلدیلا وعاجز

مظلومه لاریزات برکات عدل انصاف لاریغه تحسین وآفرین لاوقوب وشوکت

لارزواج وزیادتی کاطلب لارکوکل لارینی توتیلار ورعیه نازموشیا

نارینی ظلم جبر لاردن خان قزاقی وشش نا انصاف غه کوشمان

احتساب برله دب بیکلورورارد یلارو علم دنالاری جاهل دان لاوین

دنیا و آخرت مرسوالنیغ کرفتار بلوب دے سفوزیا اللہ من ذالک اما بعد جہات
عاقبو کہ ملی نارد بیک ضبع میم بیضا نظر لایغہ و دوران عالم و فاضیل لاری بیک
بن مستقیم خورشید تنویر لایغہ بو فقیر لا حقیری و حقیر لار حقیری یغ محمد صادق
کاشقری عرض تیکور دوری حضرت امیر الامرا مرتبے الفقرا عدالت اسمی بیک
آفتاب جہان تابی امارت دریاسے نیک کوہر نایابے شریف لحسب و عالی النسب
عزیز القدر و کرامی الوجود نظام الدولۃ والرفعۃ کاشقر تخت عزتیدہ
مطلق العنان یعنی میرزا عثمان بیک خلد اللہ دولتہ و شوکتہ کہ آفتاب
سعادت و ماہتاب برج شرافت سلفت سپہر دیک خورشید رخشندہ سے
وخلافت جی نیک بطل بابری درخشندہ سے سعادت نشان دوران
امیر نافذ الحکم شہریار بیک و حاکم مطلق العنان و عالی و بزرگوار عالما دوست
و فضلا جوست اعنی مرحوم مرزا مہدی بیک لیکہ راقد تربتہ و مرقدہ بانوار الغفران
و الغفران منیفرزند دل بند و نور دیدہ مہ رجمند لاری بیک کاشقر مسند عزتیدہ
بابر وقت سلطنتیدہ برقرار و پایدار و بو امیر کبیر بیک قدوہ شریف لاری بیک
برکاتیدن

[illegible] صد قبیو دلیل شاہد دو انا سید ولد آدم ولا فخر بیدی لواء الحمد ولا فخر
ما خلقت الا فلاجلی علتی ما شیر لکن نص تا طع وما ارسلناک الا رحمۃ
للعالمین قصد وجود کشریف برتبود حتی بیعموں و شمولی بجد ثبت وجب
ساطع شد آنحضرت آدم فمن دونہ تحت لوائی یوم القیامۃ فتح عت
یا رسول اللہ بجالیت دین باشین سالب قوی بعرف کنہ بیذ کرہ کہ کوز قلبا تم شفعت
یا رسول اللہ [redacted] و بگا بتدا و لا و مکرمہ و ازواج معظم
نثار ذوی المحاب شتم و اتباع محترم لازی و سیدار د بوفا یاوا ولا رنیک بر بر ستارہ
اوج سروری و ستارہ برج محترد و لا کم اصحابی کالنجوم بایتہم اقتدیتم اھتدیتم
جلا رنیک شون لا رید و رد و لا لہ اصحابی سیفتہ نوح من تمسک بہا نجی
اولا رنیک فضل ا بیا حکیم بسعادتمند اوکشی و رہ او رنیک بے
حدی نیک رہنی ختیا قلب او رہنی ضلالت و جہالت معقو بتبدین
نجات قلب داخل و رقہ ناجیہ باوجب دور بدبت و شقاوتمند اوکشتہ
اصحابی آنحضرت سرو مخالفت و رزیش قلب اختلاج برائیہ و نفیر قلب

ایزد ترکیب صورت انسان بساماق اینک قدرت شامل سید و لقد خلق
الانسان فی احسن تقویم نظم قاسی و سفین بیان ایلای کرقاسی قدرت
قیلیب اولغوم عجز عنجا قلغوم ختصا العجز من دریق الادراک و سلک و
حسان جمله تحیات سناخ سیز صلوات زاکیات حضرت سبحانات علیه موجود
یعنی حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم قسم الصلوات افضلها و من التحیات
اکملها روضه مقدسه لاری نیازی و تربت و معطره لاری نیاز و رسانیده
نوت لاری لمعه رخسان انامیزن ظلمت ضلالت نی نور حدیث برله چونا جریده
و انا بت لاری اشعه بر توی ترتیب بعضی خاص لباس لاری بواسطه
ستابت نور او زره و مقامیدن خلعت و فرخنده لباس محرمه سرای ذات
جمعه مشرف قلدی انبا فرقه سیوبتوا و اصفیا زمره سیوه مفتخر دیمکدر میاک سیز
مارآویت نی فقره یه سرنامه و ظهر رسنوت نسخه نا یوه شرفت یک
فهرست و معترنما ایمکدر جنت سیاو دصر مارو انتیمن بو معنی

ابلادی والذین اوتوا العلم درجات کرتبه عارف حق شناس وکاشف
اسرار قیاس لا ربنی عظیم الشان ورفیع القدر ابلاب درجه
اعلی دامقام بریب ولقد کرمنا بنی آدم منشور نامه سیبی پادشاهیه
تاج عزت قلدی پادشاهیکه بنی آدم عقلاری نیک تیز رفهم لاری وسیع
بیکون عالمی نیک سکان لاری متعالی نیک سبک سیر وهمه لاری
آنیک اسرار جروتی نیک تنکناهی حیرتده عجز وقصور عن الاحیوه یوز
دولاکه کب الالسنه عن تعبیر صفتک وانحضرت العقول عن
معرفتک علمیکه انک علم قدیمی نیک بامونی سیط سر حدیوعتا کل قدره
قدیما قدین کنک محال دور قدین آنیک قدرت ازلی سین ابتدا سی
یوم اورما قدین نفس ناطقه انسانی بانی کنک لال قدیریکه حکمت کار
توقوزفلک زبرجدین بربریا مطبق وستون سبز معلق کردشیکه الیکورماک
آنیک قدرت بالغه سیدورصانع توزت ضد عنصر مختلف نی بربریه موافق

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و ثنای بی قیاس و کو بر ستایش و سپاس حضرت
مطلق و معبود برحق درگاه عالی و جناب الاسی نیک غاریدور که
انواع فیوضات الهی و اصناف تجلیات نامتناهی نورلاری برله عاشق
صادق و طالب بینوا بی سرو پا لارینک کونکل حرم خانه سینی
روشن و منور ایلادی و یوزمینک کبک عدد دیز شکر و ثنا حضرت
ذو الاکرم الاکرمین و احکم الحاکمین سزوفا سیدور که اصحاب هدایت
و ارباب روایت لارینی ظلمات ضلالت دین خلاص ایلاب
سبنه لارینی ایمان و اسلام ضیاسی برله مجلا و منور ایلادی
افمن شرح الله صدره للاسلام فهو علی نور من ربه حکمیله
و فضلا طایفه لارینک درجات علیه و مقامات سنیه سعطا ایلاب سایر
سایر اناسک دین و بلکه جمیع مخلوقات دین ترجیح و ممتاز

ایلادی

محمد صادق کاشغری
تذکره عزیزان

Резюме

В настоящей публикации впервые представлен полный перевод сочинения "Тазкира-йи ʻазизан" на казахский язык с факсимильным текстом его петербуржского списка. Перевод снабжен подробными комментариями, глоссарием и указателями.

До сих пор данное историческое сочинение, составленное в жанре житий суфийских старцев (манакиб), было доступно лишь узкому кругу специалистов-рукописников. Несмотря на многочисленные цитирования отдельных мест из этого источника, многие его пласты оставались невостребованными. Данное издание поможет ввести в научный оборот полный текст сочинения.

Автор был непосредственным свидетелем большинства описанных в нем событий. Это сочинение — ценный источник, содержащий достоверные исторические факты и является важным звеном в самостоятельном цикле агиографий, посвященных потомкам центральноазиатского накшбандийского шайха Махдум-и Аʻзам (ум. в 949/1542 г.).

Summary

In this publication the full translation of the book "Tadhkira-yi Azīzān" into Qazaq with facsimile text of its Saint-Petersburg manuscript is presented to readers for the first time. It is provided with detailed commentaries, indices and glossary.

In due time this historical work written in the genre of Sufis' biography (manāqib), was accessible for the milleu of manuscript specialists. Though some extracts of this valuable source were frequently quoted, most of its sheets were out of use. The main aim of this publication is to introduce the complete text of the book into scientific circulation.

Importance of the published work is that its author was a direct witness of the most events described in it. This book is significant link in the independent cycle of the hagiographies devoted to the descendants of the Central Asian Naqshbandiya shaykh Makhdūm-i A'ẓam (died in 949/1542).

МАЗМҰНЫ

Кіріспе 5

Introduction 24

ҚАЗАҚША АУДАРМАСЫ

[1. Шығарманың кіріспе бөлімі] 41
[2. Махдұм Ағзамның тарихы] 47
[3. Махдұм Ағзамға жазба жеткені туралы] 49
[4. Нақшбандийа тариқатындағы шілде (арба'ин) отыру туралы] 52
[5. Махдұм Ағзамн ың кереметтері] 54
[6. Саййид Бұрхан ад-дин Қылыштың дүниеге келу тарихы] 57
[7. Хазірет Саййид Бұрхан ад-динге жазба жеткені туралы] 59
[8. Саййид Бұрхан ад-диннің Қылыш аталу себебі] 60
[9. Хазірет Махдұм Ағзам ұрпақтары] 60
[10. Бабыр патша оқиғасы] 61
[11. Махдұм Ағзамның әйелдері] 63
[12. Хазірет Ишан Қожа Ысқақ-Уәли туралы] 63
[13. Қожа Ысқақ-Уәлидің кереметтері] 66
[14. Ысқақийаның пайда болуы. Қожа Ысқақ-Уәлидің қырғыз, қазақ жерлерінде ислам таратуы] 68
[15. Ұштұр халифа оқиғасы] 71
[16. Қожа Ысқақ-Уәлидің қайтыс болуы] 73
[17. Қожа Ысқақ-Уәлидің ұрпақтары] 74
[18. Қожа Афақтың Қашғарға келуі, афақийаның басым болуы] 75
[19. Хазірет Ишан Қожам Шадидің өлімі, оның ұрпақтары] 76
[20. Ысқақилар мен афақилардың арасындағы тартыс] 77
[21. Хазірет Қожа Афақты Исмаил хан Қашғардан қуып шыққаны. Афақ қожамның қалмақтармен келіп Қашғарды алып, тақ салтанатына отырғаны] 80
[22. Хазірет Қожа Шуайб-қожам мен Қожа Данийал-қожам тарихы] 82
[23. Хазірет Қожа Данийал-қожам тарихы] 85

[24. Маулана Йақуб Сұлтанның дүниеге келуі, Жаһан-қожам аталуы] 86
[25. Хазірет Қожа Афақтың өлімі, Ханым патша оқиғасы] 87
[26. Хазірет Қожа Данийал-қожамның Йаркендке келуі] .. 90
[27. Қазақ Хашым сұлтан оқиғасы] 91
[28. Іле қалмақтарымен арақатынасы, Данийал-қожамның қалмақтарға тұтқын болған оқиғасы] 93
[29. Данийал-қожамның қалмақ әйелден туған ұлының оқиғасы] 94
[30. Қалмақ арасындағы бөлінушілік, тақталас оқиғасы] 98
[31. Қожа Данийал-қожамның қайтыс болғаны] 100
[32. Қожа Данийал-қожамның ұрпақтары] 101
[33. Хазірет Қожа Жаһан-қожам қызметі] 101
[34. Пайғамбар әулетінің құлқы жөнінде] 102
[35. Қожа Жаһан-қожамның адами және рухани шежіресі] ... 104
[36. Ахунд Шах Абд ал-Қадыр Муржидің Хазірет Қожа Жаһан-қожамды аянда көргені] 111
[37. Әулиелер дәрежесі туралы] 114
[38. Имам Шафиғидің жиені Имам Тахауидің Имам Ағзам [ханафи] мазхабына таратылым берген оқиғасы] 117
[39. Исламдағы өзара татулық туралы: Ахунд Зихни мен Ахунд Иса 121
[40. Мир Абид ад-диннің әңгімесі] 122
[41. Хазірет Қожа Жаһан-қожамның болашақты болжауы] ... 124
[42. Хазірет Қожа Хамуш туралы аңыз-тарих] 130
[43. Хазірет Қожа Хамуштың өсиеті] 132
[44. Хазірет Қожа Абдалла-қожам өлімі] 134
[45. Хазірет Қожа Йусуфтың қырғыздармен және қалмақтармен арақатынасы] 135
[46. Қожа Йусуф-қожамның өзін және ұлы Абдалла-қожамды тұтқыннан босату үшін жасаған амалы] 140
[47. Қожа Сир бектің опасыздығы] 142
[48. Құдайар есік-ағаның опасыздығы] 143
[49. Құдайар бектің ұлдарының қалмақ төресіне шағымданғаны] 149
[50. Қалмақтардың елші жіберуі] 150
[51. Елшілердің арандатушылығы, бектердің сатқындығы,

Қожа Йусуф-қожамның қарсы шаралары] 152
[52. Елшілердің Йаркендке аттануы, Қожа Йусуф-қожамның Хазірет Қожа Жаһан-қожамға ескертіп хат жазғаны] 154
[53. Хазірет Қожа Жаһан-қожамның аңғалдығы, арамза Ғази бек] 155
[54. Елшілердің арамдығы, Хазірет Қожа Жаһан-қожамның тұтқынға түскені] 158
[55. Мұхаммед Мирахур. Жаһан-қожамды құтқару шаралары] 163
[56. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның Қожа Жаһан-қожамды құтқаруы] 166
[57. Ғази бектің кешірім тілеп Жаһан-қожамды тақ салтанатына қайтаруы, елшілердің Йаркендтен қуылуы] 169
[58. Қожа Сыддық-қожамның жаушыларға сенбеген оқиғасы] 171
[59. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның қалмақтарға қарсы ғазатқа шақыруы] 174
[60. Қожа Йусуфтың әйелдері] 175
[61. Хазірет Қожа Йусуф-қожамның ауырғаны] 176
[62. Дабаржи мен Амур Синаның арасындағы тақталас] ... 180
[63. Хазірет Йусуф-қожамның өлімі] 183
[64. Хазірет Қожа Йусуфтың өлімін естірту] 185
[65. Қожа Абдалланы тақ салтанатына отырғызу] 187
[66. Хазірет Қожа Бұрхан ад-дин] 189
[67. Әскер бұзылған оқиға] 193
[68. Хазірет Қожа Мүмин мен Қожа Йахйа әскерінің жеңілуі] 196
[69. Әндіжаннан Қуат мырзаның келгені. Абд ал-Мажидтің арандатушылығы] 200
[70. Қаратаулықтардың Қашғар ды тастап шыққан оқиғасы] ... 203
[71. Қожа Бұрхан ад-диннің Қашғарға кіргені] 205
[72. Қожа Бұрхан ад-дин әскерінің Йаркендке жорығы] ... 207
[73. Қожа Жаһан-қожамның Йаркендті соғыссыз тастап, қажылық сапарға шықпақ болып елімен ақылдасуы, әкімдердің тосқауыл болуы] 207
[74. Йаркенд үшін соғыс] 211
[75. Нийаз бектің опасыздығы] 222

[76. Қожа Бұрхан ад-диннің елші жіберуі, арандатушылық оқиғалары] 223
[77. Ысқақийалардың Қожа Бұрхан ад-дин-қожам тарапына елші жіберуі] 230
[78. Нийаз есік-ағаның сатқындығы] 235
[79. Ашур Қозының сатқындығы] 237
[80. Қожа Бұрхан ад-дин тарапының торығуы] 241
[81. Ғази сатқынның оқиғасы] 243
[82. Ысқақийа қожаларының қазаға ұшырауы] 249
[83. Билеушілер мен әулиелерді мадақтаған мәснәуи] 264
Қосымшалар. Ысқақийа/қаратаулықтардың шежіресі 268
Афақийа/ақтаулықтардың шежіресі 269
Глоссарий 270
Есімдер көрсеткіші 278
Географиялық көрсеткіш 295
Мәтін факсимилесі 299
Резюме 649
Summary 650

CONTENTS

Introduction (in Qazaq) 5
Introduction (in English) 24

QAZAQ TRANSLATION

[1. Introductory part of the work] 41
[2. The story of Makhdūm-i A‘ẓam] 47
[3. About how Makhdūm-i A‘ẓam got jadhba] 49
[4. About passing shïlde (arba‘īn) in Naqshbandīya ṭarīqat] 52
[5. Makhdūm-i A‘ẓam’s miraculous deeds] 54
[6. The story of Sayyid Burhān ad-Dīn Qïlïsh’s birth] 57
[7. About how Sayyid Burhān ad-Dīn got jadhba] 59
[8. About the reason for calling Sayyid Burhān ad-Dīn as “Qïlïsh”] 60
[9. Makhdūm-i A‘ẓam’s descendants] 60
[10. The story of Bābur Pādshāh] 61
[11. Makhdūm-i A‘ẓam’s wives] 63
[12. About Ḥaḍrat Khʷāja Isḥāq-Walī] 63
[13. Khʷāja Isḥāq-Walī’s miraculous deeds] 66
[14. About appearance of Isḥāqīya. Khʷāja Isḥāq-Walī’s dissemination of Islam in the territories of Qirghīzs and Qazāqs] 68
[15. The story of Ushtūr Khalīfa] 71
[16. About Khʷāja Isḥāq-Walī’s death] 73
[17. Khʷāja Isḥāq-Walī’s descendants] 74
[18. Khʷāja Āfāq’s coming to Kāshghar, domination of Āfāqīya] 75
[19. Ḥaḍrat Īshān Khʷāja Shādī’s death, his descendants] 76
[20. Rivalry between Āfāqīya and Isḥāqīya] 77
[21. About how Ismā‘īl khān turned Ḥaḍrat Khʷāja Āfāq out of Kāshghar. How Āfāq Khʷājam came to and occupied Kāshghar with Qalmāqs and mounted to the throne] 80
[22. About Ḥaḍrat Khʷāja Shu‘ayb-Khʷājam and Khʷāja Dāniyāl-Khʷājam] 82
[23. The story of Ḥaḍrat Khʷāja Dāniyāl-Khʷājam] 85
[24. Mawlānā Ya‘qūb Sulṭān’s birth, how he was called Jahān-Khʷājam] 86

[25. Ḥaḍrat Khʷāja Āfāq's death, the story of Khānim Pādshāh] ...87
[26. Ḥaḍrat Khʷāja Dāniyāl-Khʷājam's coming to Yārkand] 90
[27. The story of Qazāq Hāshim Sulṭān] 91
[28. Relationships with the Ile Qalmāqs, the story of Dāniyāl-Khʷājam's imprisonment by Qalmāqs] 93
[29. The story of Dāniyāl-Khʷājam's son born by his Qalmāq wife] 94
[30. About separation and competition among Qalmāqs] 98
[31. Khʷāja Dāniyāl-Khʷājam's death] 100
[32. Khʷāja Dāniyāl-Khʷājam's descendants] 101
[33. Ḥaḍrat Khʷāja Jahān-Khʷājam's deeds] 101
[34. About nature of the Prophet's dynasty] 102
[35. Khʷāja Jahān-Khʷājam's genealogical and religious tree] 104
[36. About Ākhūnd Shāh 'Abd al-Qādir Murji's dreaming of Ḥaḍrat Khʷāja Jahān-Khʷājam] 111
[37. About degrees of saints] 114
[38. The story how Imām Shāfi'ī's nephew Imām Ṭaḥāwī expanded Imām A'ẓam [Ḥanafī]'s madhhab] 117
[39. About peaceful relations in Islam: The story of Ākhūnd Zihnī and Ākhūnd 'Īsā] 121
[40. The story of Mīr 'Ābid ad-Dīn] 122
[41. Ḥaḍrat Khʷāja Jahān-Khʷājam's prediction] 124
[42. The legend on Ḥaḍrat Khʷāja Khāmūsh] 130
[43. Ḥaḍrat Khʷāja Khāmūsh's will] 132
[44. Ḥaḍrat Khʷāja 'Abdallāh-Khʷājam's death] 134
[45. Ḥaḍrat Khʷāja Yūsuf's relation with Qirghīzs and Qalmāqs] 135
[46. Khʷāja Yūsuf-Khʷājam's measures taken to set free himself and his son 'Abdallāh-Khʷājam from imprisonment] 140
[47. Khʷāja Sīr-beg's betrayal] 142
[48. Khudā-Yār Ishik-āghā's betrayal] 143
[49. Khudā-Yār Ishik-āghā's sons' complaint to Qalmāq töre] 149
[50. Qalmāqs' sending ambassadors] 150
[51. Ambassadors' breeding strife, begs' betrayal, Khʷāja Yūsuf-Khʷājam's counteractions] 152
[52. Ambassadors' leaving for Yārkand, Khʷāja Yūsuf-Khʷājam's alert letter to Khʷāja Jahān-Khʷājam] 154
[53. Ḥaḍrat Khʷāja Jahān-Khʷājam's naive, Ghāzī's betrayal] 155

[54. Ambassadors' craftiness, Ḥaḍrat Khʷāja Jahān-Khʷājam's imprisonment] 158
[55. Muḥammad Mīr-ākhūr. Measures taken to rescue Jahān-Khʷājam].....163
[56. Ḥaḍrat Khʷāja Yūsuf-Khʷājam's rescuing Khʷāja Jahān-Khʷājam].....166
[57. Ghāzī-beg's asking pardon from Jahān-Khʷājam and returning him to throne, ambassadors turned out of Yārkand].....169
[58. The story about Khʷāja Ṣiddīq-Khʷājam's not believe ambassadors] 171
[59. Ḥaḍrat Khʷāja Yūsuf-Khʷājam's inviting to ghazawāt against Qalmāqs] 174
[60. Khʷāja Yūsuf's wives] 175
[61. Ḥaḍrat Khʷāja Yūsuf-Khʷājam's illness].....176
[62. Competition between Dabarjī and 'Amūr-Sīna] 180
[63. Ḥaḍrat Yūsuf-Khʷājam's death] 183
[64. Information on Ḥaḍrat Khʷāja Yūsuf's death] 185
[65. Appointment of Khʷāja 'Abdallāh to throne] 187
[66. Ḥaḍrat Khʷāja Burhān ad-Dīn] 189
[67. The story how army was split up] 193
[68. Defeat of Ḥaḍrat Khʷāja Mu'min's and Khʷāja Yaḥyā's army]..... 196
[69. Quwwat Mīrzā's coming from Andijān. 'Abd al-Majīd's breeding strife].....200
[70. The story how Qāratāghliqs left Kāshghar].....203
[71. Khʷāja Burhān ad-Dīn's coming to Kāshghar] 205
[72. Khʷāja Burhān ad-Dīn's army campaign to Yārkand].....207
[73. Khʷāja Jahān-Khʷājam's intention to leave Yārkand without war and go to pilgrimage, his consulting with people, ḥākims preventing him from it] 207
[74. War for Yārkand].....211
[75. Niyāz-beg's betrayal].....222
[76. Khʷāja Burhān ad-Dīn's sending ambassadors, instigation stories].....223
[77. Isḥāqīyas' sending ambassador to Khʷāja Burhān ad-Dīn-Khʷājam's party] 230
[78. Niyāz Ishik-āghā's betrayal] 235

[79. 'Ashūr Qūzī's betrayal] 237
[80. Khʷāja Burhān ad-Dīn's party in impasse] 241
[81. The story of the betrayer Ghāzī] 243
[82. Isḥāqīya Khʷājas' perdition] 249
[83. Mathnawī praising governors and saints] 264

APPENDIX

Isḥāqīya /Qāratāghliq's genealogical tree 268

Āfāqīya /Āqtāghliq's genealogical tree 269

Glossary 270

INDICES

Personal names 278

Geographical names 295

Facsimile text 299

Summary in Russian 649

Summary in English 650

ББК 63.3 (Каз)
Қ 18

Қ 18 **Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері. IV том. Мұхаммед-Садық Қашғари. Тазкира-йи ʻазизан** / Кіріспе, қазақ тіліне аударма, түсіндірмелері, мәтін факсимилесі, көрсеткіштер А. Ш. Нұрмановănікі. Ғылыми редакторы Ә. Қ. Муминов. — Алматы: Дайк-Пресс, 2006. — 310 б. + 350 б. факсимиле.

ISBN 9965-798-34-6

Бұл кітапта Орталық Азияның XVII—XVIII ғасырлардағы тарихы бойынша құнды шығармалардың бірі болып табылатын "Тазкира-йи ʻазизанның" қазақ тіліндегі алғашқы толық аудармасы оның санкт-петербургтік нұсқасының факсимилесімен қоса, түсіндірмелері мен глоссарий және көрсеткіштермен жабдықталып беріліп отыр.

Шығармада аймақтағы саяси билік үшін қожалардың әртүрлі бөлімдері арасындағы болған тартыс, Цин империясы мен қалмақтарға қарсы күрес суреттелген. Авторы оқиғаларды өз көзімен көрген кісі, қаратаулық қожалардың жақтаушысы. Кітап ислам ілімінің саясилану үрдісін, әртүрлі саяси күштердің оны өз мақсаттарына қолданбақ болған әрекеттерін нақты тарихи деректер негізінде көрсетеді.

Кітап тарихшыларға, шығыстанушыларға, дінтанушыларға, оқытушылар мен студенттерге, сондай-ақ Орталық Азия тарихын білмекке ден қоюшы көпшілік қауымға арналады.

Қ $\frac{0503020905}{00\ (05)\text{-}07}$ **ББК 63.3 (Каз)**

ISBN 9965-798-34-6

Ғылыми басылым

“Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері” сериясы

IV том

Мұхаммед-Садық Қашғари

Тазкира-йи ‘азизан

ҚР БҒМ Р. Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының Ғылыми кеңесі мақұлдаған

Редакторы *Р. Қ. Шаймерденов*
Мұқаба дизайны *К. Карпун*
Компьютерде беттеген *Г. Шаккөзова, Н. Садықова*
Корректоры *Қ. Сайдалина*

Басуға 26. 12. 2006 ж. қол қойылды. Пішімі 60x90$^{1}/_{16}$.
Шартты б. т. 42,25. Есептік б. т. 38,9. Таралымы 3000 дана.
Тапсырыс 283

“Дайк-Пресс” баспасы,
050010, Алматы қаласы, Құрманғазы көшесі, 29.
Тел./факс: 261-28-35, 61-32-75

Баспа директоры **Қазығұлов Б. А.**

ISBN 9965-798-34-6

Тапсырыс берушінің файлдарынан Қазақстан Республикасы
Атамұра корпорациясының Полиграфкомбинат ЖШС-де басылды.
050002, Алматы қ., М. Мақатаев к., 41.